Zapadna Slavonija pod srpskom okupacijom (od Sarajevskoga primirja do operacije "Bljesak")

SEKULA, JANJA

Doctoral thesis / Disertacija

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:575548

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

HRVATSKI STUDIJI

Janja Sekula

ZAPADNA SLAVONIJA POD SRPSKOM OKUPACIJOM (OD SARAJEVSKOG PRIMIRJA DO OPERACIJE „BLJESAK“)

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2012.

University of Zagreb

CENTRE FOR CROATIAN STUDIES

Janja Sekula

WESTERN SLAVONIA UNDER SERBIAN OCCUPATION (FROM SARAJEVO TREATY TO OPERATION „FLESH“)

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2012.

Sveučilište u Zagrebu

HRVATSKI STUDIJI

JANJA SEKULA

ZAPADNA SLAVONIJA POD SRPSKOM OKUPACIJOM (OD SARAJEVSKOG PRIMIRJA DO OPERACIJE „BLJESAK“)

DOKTORSKI RAD

Mentor: dr. sc. Jakša Raguž

Zagreb, 2012.

University of Zagreb

CENTRE FOR CROATIAN STUDIES

JANJA SEKULA

WESTERN SLAVONIA UNDER SERBIAN OCCUPATION (FROM SARAJEVO TREATY TO OPERATION „FLESH“)

DOCTORAL THESIS

Supervisor: dr. sc. Jakša Raguž

Zagreb, 2012.

ŽIVOTOPIS MENTORA

Jakša Raguž rođen je 31. listopada 1972. godine u Dubrovniku, gdje završava osnovnu i srednju školu. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1997. g. završava dvopredmetni studij povijesti i etnologije. Od 2001. g. do danas radi na Hrvatskom institutu za povijest na projektu „Stvaranje Republike Hrvatske i Domovinski rat 1991.-1995.-2000.“, u zvanju znanstvenog suradnika. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2005. godine obranio je magistarski rad pod naslovom „Pokušaj utemeljenja „Republike Dubrovnik“ 1991.–1992.“, a 2009. godine doktorira na temi „Konavle od raspada Jugoslavije do kraja Domovinskog rata (1988. – 1995.)“. Autor i koautor je 35 znanstvenih radova objavljenih kao knjige (7) i članci (16) u domaćim i inozemnim časopisima i publikacijama, većina kojih se odnosi na povjesnicu Domovinskog rata. Također je koautor deset udžbenika. Do sada je sudjelovao na 4 međunarodna i 11 domaćih znanstvenih skupova.

SAŽETAK

Srpska pobuna početkom 1990.-ih godina zahvatila je i zapadnu Slavoniju. Na čelu pobune dijela srpskog stanovništva bila je Srpska demokratska stranka (SDS) koja na području zapadne Slavonije počinje djelovati od ljeta 1990., nakon što su u Hrvatskoj održani višestranački izbori. Pobunjeni Srbi u zapadnoj Slavoniji radili su tijekom druge polovine 1990. i 1991. godine, na ustrojavanju administrativno-teritorijalne cjeline koju bi činio prostor nastanjen srpskim stanovništvom a koji bi se protezao između rijeka Save i Drave. Sredinom kolovoza 1991. proglašena je Srpska autonomna oblast Zapadna Slavonija (SAO Zapadna Slavonija) a istovremeno na ovom području započinju oružani sukobi koji su trajali do uspostavljanja primirja potpisanog u Sarajevu 2. siječnja 1992. Hrvatske snage uspjele su krajem 1991. godine osloboditi velik dio područja koje su snage pobunjenih Srba uz pomoć JNA okupirale u zapadnoj Slavoniji, te je područje SAO Zapadne Slavonije svedeno na otprilike 500 km². Osnivanjem Republike Srpske Krajine (RSK) okupirano područje zapadne Slavonije ulazi u njezin sastav, čineći jednu od tri teritorijalne jedinice RSK pod nazivom Srpska oblast Zapadna Slavonija.

Središnji dio rada obrađuje razdoblje nakon prestanka oružanih sukoba koje je nastupilo početkom 1992. godine. U okviru prikaza razvoja srpske pobune u zapadnoj Slavoniji, u osnovnim je crtama prikazana situacija na bojištu, no glavnina istraživanja posvećena je prikazu političkih i društvenih prilika na promatranom području. U navedenome razdoblju obrađeni su najvažniji aspekti ustroja upravne, policijske i vojne vlasti pobunjenih Srba, kao i političke, društvene i socijalne situacije na ovom području, koji su analizirani u kontekstu razvoja ovih komponenata na razini lokalnih (općinskih) vlasti, oblasnih tijela vlasti Srpske oblasti Zapadna Slavonija za vrijeme njihova djelovanja, kao i odnosa Srpske oblasti Zapadna Slavonija (SOZS) sa republičkim vlastima Republike Srpske Krajine (RSK). Ustroj i djelovanje institucija, počevši od funkcioniranja državnih tijela uprave, policije i pravosudnog sustava, sustava javnih institucija i socijalnih službi, državnih privrednih poduzeća te vezano uz to i privatnog poduzetništva, i stupanj realizacije najnužnijih preduvjeta za funkcioniranje paradržave pobunjenih Srba na navedenom području, osnovne su istraživačke teme doktorske disertacije. Pri tome su analizirani resursi (financijski, gospodarski, kadrovski) s kojima su RSK i Srpska oblast Zapadna Slavonija raspolagale, te unutarnji i vanjski čimbenici koji su utjecali na proces ustrojavanja srpske vlasti na okupiranom području, uključujući i promjene u političko-vojnim prilikama koje su utjecale na stanje u RSK.

SUMMARY

The Serb rebellion in the beginning of the nineties appeared and spread also in the Western Slavonia. The Serbian democratic party ("Srpska demokratska stranka-SDS") which began its activity on the territory of Western Slavonia in the summer of 1990. after the first multiparty elections was in the political charge of the rebel Serbian population. The rebelled Serbs in Western Slavonia worked during the first mid of 1990. and in the beginning of 1991. on forming administrative - territorial zones which would include the area between the rivers Sava and Drava, inhabited by the Serb population. The Serb autonomous district of Western Slavonia or Serbian Autonomous Oblast of Western Slavonia ("SAO Zapadna Slavonija") was proclaimed in the middle of August of 1991. In the same time in those earlier mentioned areas began the armed conflicts which lasted until the Sarajevo peace agreement was signed on 2. of January of 1992. The Croatian forces were able to liberate major part of occupied territory up till the end of 1991. Those territories were occupied by rebelled Serbs with the help of Yugoslav National Army ("JNA"). After the Croatian military actions the territory of so called Serbian autonomous district of Western Slavonia ("SAO Zapadna Slavonija") was reduced to approximately 500 km². By establishment and founding of the Republic of Serbian Krajina ("RSK") the rest of the occupied territory held by rebelled Serbs in Western Slavonia became a part of RSK, being one of three territorial units of "RSK", under the official tittle of Serbian Autonomous Oblast of Western Slavonia. Serbian Autonomous Oblast of Western Slavonia was in many ways in specific position according to the other parts of "RSK", mostly because of its geographical segregation, isolation and considering the littleness of the territory it included. Due to ineffective functioning of so called state institutions in Knin that part of RSK was left on its own and to its very restricted, limited possibilities in revitalising economy and the state institutions. All of that resulted in the fact that the leadership of "SAO Zapadna Slavonija" was more cooperative and willing to work with the representatives of the UNPROFOR and even but in limited extent with the Croatian officials.

The main part of the work deals with the period after the cessation of armed conflicts which came to light in the beginning of 1992. In the framework of description of the development of Serbian armed rebellion in Western Slavonia in basic lines was described the situation in the battlefield hence the main part and the primary goal of scientific investigation was dedicated to the revelation of the political and social aspects in the selected area of Serbian Autonomous Oblast of Western Slavonia. In the mentioned and defined period the most important elements of administrative, police and military sector were analysed as well as

the political, civilian and social circumstances. All of that was analysed in the context of development of those components on the level of local and district authorities of "SAO Zapadna Slavonija" during theirs activity. In the research focus was also given on the relationship between the Serbian autonomous district of Western Slavonia with the republic administration of RSK. The primary and capital goal of these doctoral dissertation was to describe and to elaborate the founding and acting of rebelled Serbs institutions, firstly from functioning of administration bodies, police, judicial system, secondly the research attention was given to system of public and social institutions, state companies and in accordance to that the author deals also with the operating of the private economical sector and the rate of realisation of the elementary preconditions needed for the functioning of the para-state of the rebelled Serbs in the defined domain of investigation. In doing so the author has analysed the disposal and use of financial, economic and personal resources of the RSK and the Serbian Autonomous Oblast of Western Slavonia. Furthermore the external and internal factors which influenced on the establishment of Serbian administration on the occupied Croatian ground additionally to earlier mentioned political-military circumstances which had effect on RSK were also a subject of study in the thesis.

KLJUČNE RIJEČI

Domovinski rat, Republika Hrvatska, Republika Srpska Krajina, Srpska autonomna oblast Zapadna Slavonija, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće Srpske oblasti Zapadna Slavonija, Ujedinjeni narodi (UN), mirovne snage Ujedinjenih naroda (UNPROFOR/UNCRO), UNPA Zapad (Sektor Zapad), 18. korpus Srpske vojske Krajine, autocesta Zagreb – Lipovac, normalizacija odnosa, operacija „Bljesak“

SADRŽAJ

1. UVOD…….. .. 1
1.1. Ciljevi i metodologija istraživanja……... 1
1.2. Izvori i literatura…….. 2
1.3. Terminologija……..... 5
2. SRPSKA POBUNA U HRVATSKOJ 1990.-1991. I STVARANJE SAMOSTALNE HRVATSKE DRŽAVE…….. 7
2.1. Slobodan Milošević i projekt „Svi Srbi u jednoj državi“…….. 7
2.2. Demokratizacija i osamostaljivanje Hrvatske…… 9
2.3. Stvaranje srpske autonomne oblasti Krajina……. 11
3. SRPSKI POKRET U ZAPADNOJ SLAVONIJI 1990.-1991…….. 15
3.1. Osnivanje SDS-a u zapadnoj Slavoniji i pogoršanje hrvatsko-srpskih odnosa…….. 16
3.2. Pristupanje općine Pakrac SAO Krajini……..... 24
3.3. Djelovanje Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju i Veljka Džakule nakon „pakračkih događaja“…… 32
3.4. Proglašenje SAO Zapadne Slavonije i početak rata na zapadnoslavonskom području……..... 38
4. USTROJAVANJE SRPSKIH VLASTI U ZAPADNOJ SLAVONIJI NAKON SARAJEVSKOG PRIMIRJA……. 47
4.1. Sarajevsko primirje i prekid rata…….. 47
4.2. Srpska oblast Zapadna Slavonija……. 49
4.3. Organizacija tijela lokalnih vlasti i uspostava osnovnih životnih uvjeta u zapadnoj Slavoniji tijekom 1992. godine…….. 58
5. VOJNA SNAGA POBUNJENIH SRBA I PROVEDBA VANCEOVOG PLANA U ZAPADNOJ SLAVONIJI……... 72
5.1. Ustrojavanje Teritorijalne obrane u zapadnoj Slavoniji tijekom prve polovine 1992. godine……. 72
5.2. Raspoređivanje snaga UNPROFOR-a i provedba demilitarizacije zapadne Slavonije…….. 79
5.3. Uloga Posebnih jedinica milicije nakon (ne)provedbe demilitarizacije Krajine……. 94
5.4. Vanceov plan i ustrojavanje Srpske vojske Krajine……. 102
5.5. Ustroj 18. (zapadnoslavonskog) korpusa……. 107
6. OSNOVNA OBILJEŽJA I SMJERNICE POLITIČKOG DJELOVANJA ČELNIKA

SRPSKE OBLASTI ZAPADNA SLAVONIJA……. 110
6.1. Politika proširenja granica UNPA Zapad i pitanje povratka srpskog stanovništva…. 110
6.2. Suradnja oblasnih vlasti sa tijelima UNPROFOR-a…… 116
6.3. „Daruvarski sporazum“ i smjena čelnih političara Srpske oblasti Zapadna Slavonija…….. 125
6.4. Politika zapadnoslavonskih vojnih i civilnih vlasti nakon „Daruvarskog sporazuma“ - novi pristup, stari ciljevi……... 133
6.5. Nastavak Džakuline politike u općini Pakrac i njegovo uhićenje…… 143
6.6. Pregovori s hrvatskom stranom krajem 1993. godine…….. 148
6.7. Djelovanje političkih stranaka u zapadnoj Slavoniji i opći izbori u RSK…….. 151
6.8. Odnos prema Hrvatima i ostalim nesrpskom stanovništvu na okupiranom području zapadne Slavonije…… 158
7. MILICIJSKE SNAGE I PRAVOSUĐE NA OKUPIRANOM PODRUČJU ZAPADNE SLAVONIJE…… 162
7.1. Milicija pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji 1991. godine……. 162
7.2. Ustroj Sekretarijata unutrašnjih poslova Okučani 1992.-1995…… 164
7.3. Djelovanje Sekretarijata unutrašnjih poslova Okučani 1993.-1994…… 168
7.4. Posebna jedinica milicije Zapadna Slavonija 1993.-1995. godine……. 176
7.5. Pravosudna tijela na području zapadne Slavonije…… 179
8. OSNOVNE ZNAČAJKE I PROBLEMI SVAKODNEVNOG ŽIVOTA NA OKUPIRANOM PODRUČJU ZAPADNE SLAVONIJE…….. 182
8.1. Privreda i socijalna situacija……. 182
8.2. Školstvo, zdravstvo i sustav informiranja 188
8.3.Problemi u elektroopskrbi, vodoopskrbi, telekomunikacijskom sustavu i prometnicama…….. 191
9. PREGOVORI KNINA I ZAGREBA I ZAPADNA SLAVONIJA…….. 195
9.1. Provedba Zagrebačkog sporazuma u zapadnoj Slavoniji……. 198
9.2. Daljnji pregovori o normalizaciji gospodarskih odnosa i otvaranje za promet autoceste Zagreb-Lipovac……... 205
9.3. „Zveckanje kune u džepovima“ – posljedice pokušaja normalizacije odnosa u zapadnoj Slavoniji……... 216
10. OSLOBAĐANJE ZAPADNE SLAVONIJE…….. 229
10.1. Krah pregovaračke politike i ideje o mirnoj reintegraciji okupiranog područja

Hrvatske……... 229
10.2. Operacija „Bljesak“…… 234
10.3. „Zašto je pala Zapadna Slavonija?“…….. 247
10.4. O provedbi i reakcijama na operaciju „Bljesak“ 260
10.5. Odlazak srpskog stanovništva iz zapadne Slavonije……. 266
10.6. Zaključna razmatranja o oslobađanju zapadne Slavonije……. 273
11. ZAKLJUČAK…….. 278
12. IZVORI I LITERATURA…… 283
12.1. Izvori…….. 283
12.1.1. Neobjavljeni izvori…… 283
12.1.2. Objavljeni izvori…… 284
12.2. Novine…… 286
12.3. Literatura…… 286
12.3.1. Knjige…… 286
12.3.2. Rasprave i članci…….. 289

1. UVOD

1.1. Ciljevi i metodologija istraživanja

U radu je obrađeno područje zapadne Slavonije koje se tijekom Domovinskog rata nalazilo pod srpskom okupacijom. Vremenski, rad obuhvaća razdoblje od sredine 1990. godine, počevši od višestranačkih izbora u Hrvatskoj i početka procesa promjene društvenog sustava, odnosno tranzicije iz socijalističkog sustava u sustav parlamentarne demokracije, te usporedno s time i procesa stvaranja samostalne hrvatske države, do oslobađanja okupiranog dijela zapadne Slavonije u svibnju 1995. godine.

Središnji dio rada obrađuje razdoblje nakon prestanka oružanih sukoba koje je nastupilo potpisivanjem Sarajevskog primirja početkom siječnja 1992. U okviru prikaza razvoja srpske pobune u zapadnoj Slavoniji, u osnovnim je crtama prikazana situacija na bojištu, no glavnina istraživanja posvećena je prikazu političkih i društvenih prilika na promatranom području. U navedenome razdoblju obrađeni su najvažniji aspekti ustroja upravne, policijske i vojne vlasti pobunjenih Srba, kao i političke, društvene i socijalne situacije na ovom području, koji su analizirani u kontekstu razvoja ovih komponenata na razini lokalnih (općinskih) vlasti, oblasnih tijela vlasti Srpske oblasti Zapadna Slavonija za vrijeme njihova djelovanja, kao i odnosa Srpske oblasti Zapadna Slavonija (SOZS) sa republičkim vlastima Republike Srpske Krajine (RSK). Ustroj i djelovanje institucija, počevši od funkcioniranja državnih tijela uprave, policije i pravosudnog sustava, sustava javnih institucija i socijalnih službi, državnih privrednih poduzeća te vezano uz to i privatnog poduzetništva, i stupanj realizacije najnužnijih preduvjeta za funkcioniranje države pobunjenih Srba na navedenom području, osnovne su istraživačke teme doktorske disertacije. Pri tome su analizirani resursi (financijski, gospodarski, kadrovski) s kojima su RSK i Srpska oblast Zapadna Slavonija raspolagale, te unutarnji i vanjski čimbenici koji su utjecali na proces ustrojavanja srpske vlasti na okupiranom području, uključujući i promjene u političko-vojnim prilikama koje su utjecale na stanje u RSK. Koristeći analitičku, deskriptivnu, komparativnu i kvantitativnu metodu, te raščlanjujući, u većoj mjeri na osnovu problemskog, i usporedno, koliko je moguće, kronološkog principa pojedine aspekte navedenog procesa, istražen je i prikazan stupanj razvoja pojedinih segmenata. Istraživanje, geografski ograničeno na područje okupirane zapadne Slavonije, velikim se dijelom može primijeniti na osvjetljavanje prilika na čitavom okupiranom području Hrvatske u razdoblju od 1991. do sredine 1995. godine.

1.2. Izvori i literatura

Rad se najvećim dijelom temelji na objavljenom i neobjavljenom arhivskom gradivu. Dokumentacija nastala djelovanjem RSK nalazi se u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata (HMDCDR), čiji fondovi i zbirke obuhvaćaju arhivsko gradivo vojne, policijske i civilne provenijencije. Dokumentacija civilnih tijela vlasti u pojedinim je slučajevima sačuvana u većoj mjeri (primjerice dokumentacija općine Pakrac, koja se čuva u fondu „Skupština općine Pakrac“), dok je dokumentacija općine Okučani (fond „Općina Okučani“), koja je obuhvaćala najveći dio okupiranog područja zapadne Slavonije, sačuvana u manjem obimu, no s obzirom da su sačuvani zapisnici (Izvršnog) Savjeta općine Okučani, pruža se niz korisnih informacija za proučavanu temu. Fondovi koji obuhvaćaju dokumentaciju republičkih tijela vlasti, poput fonda „Vlada Republike Srpske Krajine“, „Skupština Republike Srpske Krajine“, „Kabinet predsjednika Republike Srpske Krajine“, „Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske Krajine“, „Glavni štab Srpske Vojske Krajine“, osim što pružaju niz podataka o samoj zapadnoj Slavoniji, neophodni su za prikaz situacije na razini cijele RSK, te šire, kao i za usporedbu promatranih procesa sa ostalim dijelovima Krajine. Pri istraživanju zapadnoslavonskog područja nezaobilazna je dokumentacija milicije RSK na području zapadne Slavonije, koje se nalazi u fondu „Sekretarijat unutrašnjih poslova Okučani“, a koja sadrži obilje podataka o svim segmentima života na okupiranom području zapadne Slavonije. Uz navedene fondove pri izradi disertacije korišteni su i sljedeći fondovi i zbirke koji se nalaze u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata: „Ministarstvo informisanja Republike Srpske Krajine“, „Ministarstvo odbrane Republike Srpske Krajine“, „Okružni zatvor Knin“, „Općine Daruvar i Grubišno Polje“, „Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području Republike Hrvatske“, „Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području Republike Hrvatske - UNPROFOR“, „Političke stranke Republike Srpske Krajine“, „Sekretarijat unutrašnjih poslova Knin“, „Štab Teritorijalne obrane Zapadne Slavonije“, „Zonski štab Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija“, „98. pješadijska brigada 18. korpusa“ te „Digitalna zbirka dokumenata“ i „Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora“.

U radu je korišteno i arhivskog gradivo iz Državnog arhiva u Slavonskom Brodu i njegova Odjelu u Požegi, a za proučavanje ove tematike posebno su bitni zapisnici Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija, koji se čuvaju u Državnom arhivu u Slavonskom Brodu u fondu „Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće“, kao i dokumentacija

Skupštine općine Pakrac, čiji se jedan dio nalazi u Odjelu u Požegi. Značajna količina preslika dokumenata iz navedenih fondova dostupna je i u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata, u okviru već spomenutih „Digitalne zbirke dokumenata“ i „Zbirke gradiva o Domovinskom ratu prikupljenog iz privatnih izvora“.

Važan izvor pri istraživanju ove tematike predstavlja dokumentacija tijela Organizacije Ujedinjenih naroda (OUN) – rezolucije Vijeća sigurnosti (VS UN-a), izvješća glavnog tajnika VS UN-a, te predsjedničke izjave VS UN-a, koja je jednim dijelom objavljene u raznim publikacijama, primjerice, dio dokumenata Vijeća sigurnosti UN-a objavljen je u zbirci dokumenata *Ujedinjeni narodi – rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, (Osijek, 1995) koju je uredio Anđelko Mijatović, dok se ostali dokumenti mogu pronaći na internet stranici Ujedinjenih naroda, na adresi *http://www.un.org./documents/UN*, (United Nations Documentation Centre - UNDOC). Najvažniji dokumenti hrvatskih vlasti tijekom 1991. i 1992. godine objavljeni su u zbirci dokumenata koju je uredio Anđelko Mijatović, *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske (od prvih višestranačkih izbora 1990. do međunarodnog priznanja 1992.)* (Zagreb, 1992.). Najvažnija dokumentacija pobunjenih Srba civilne i vojne provenijencije objavljena je u zbirkama dokumenata Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata, koje je uredio Mate Rupić. Bitno je spomenuti i zbirku dokumenata pobunjenih Srba koju je objavio Centar za politološka istraživanja, *Uspon i pad Republike Srpske Krajine – dokumenti*, (Zagreb, 2005.).

Pri izradi disertacije koristila sam i hrvatski, jugoslavenski te tisak RSK i Republike Srpske (RS). Od hrvatskih tiskovina koristila sam *Bjelovarski list* (Bjelovar), *Feral Tribune* (Split), *Globus* (Zagreb), *Grubišnopoljski list* (Grubišno Polje), *Novi list* (Rijeka), *Novljanski vjesnik* (Novska), *Pakrački vjesnik* (Pakrac), *Panorama* (Zagreb), *Požeški list* (Slavonska Požega), *Slobodna Dalmacija* (Split), *Službeni vjesnik općine Pakrac* (Pakrac), *Večernji list* (Zagreb), *Virovitički list* (Virovitica) te *Vjesnik* (Zagreb). Od tiska RSK potrebno je posebno istaknuti *Službeni glasnik Republike Srpske Krajine* (Knin), službenu publikaciju RSK u kojoj su objavljeni zakoni, propisi i odluke krajinskih vlasti. Od ostalih glasila koja su izlazila u Krajini koristila sam tiskovine koje su određenom razdoblju izlazile na području zapadne Slavonije – *Naša zemlja* (Okučani) i *Pakračke novosti* (Stara Gradiška) te vojni list *Vojska Krajine* (Knin). Potrebno je istaknuti i tiskovine bosanskih Srba, *Srpski glas* (Banja Luka) i *Puls glasa srpskog* (Banja Luka), koje su izlazile u Banja Luci, a sve se navedene tiskovine

RSK i RS nalaze u „Zbirci tiskovina“ u HMDCDR-u. Za istraživanje početaka srpske pobune u zapadnoj Slavoniji važan izvor podataka su i beogradski dnevni listovi *Politika* i *Borba*.

U posljednjih desetak godina u Hrvatskoj je objavljen niz znanstvenih istraživanja koja na vrlo kvalitetan način, temeljen na analizi arhivskog gradiva i relevantne literature, daju prikaz Domovinskog rata. Prije svega, potrebno je napomenuti knjigu povjesničara Nikice Barića *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.* (Zagreb, 2005.) koji je pružila dosad najopsežniji prikaz srpske pobune, te nastanka i postojanja RSK, kao i niz znanstvenih radova istoga autora objavljenih u različitim znanstvenim časopisima. Nezaobilazno su i djela sociologa Ozrena Žuneca pod naslovom *Goli život - Socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj* (Zagreb 2007.) te povjesničara Ante Nazora *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)* (Zagreb, 2007.) i *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990.-ih* (Zagreb, 2011.).

Prilikom istraživanja vojnih aspekata Domovinskog rata, nezaobilazni su radovi povjesničara Davora Marijana, od koji su pri izradi ove disertacije, uz monografiju *Slom Titove armije. JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.* (Zagreb, 2008.), korištene i monografije koje obrađuju vojne sukobe u zapadnoj Slavoniji, *Graničari - prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske* (Slavonski Brod, 2008.) i *Novska u Domovinskom ratu* (Novska, 2009.). Jedino opsežno znanstveno istraživanje koje obrađuje područje zapadne Slavonije za vrijeme srpske okupacije je dosad neobjavljena disertacija Ivice Miškulina pod nazivom *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija 1991.-1995.*, a u radu je korišten i niz znanstvenih članaka istog autora, objavljen u različitim znanstvenim časopisima. Opširan prikaz različitih segmenata srpske pobune i zatim sustava vlasti na okupiranom području zapadne Slavonije pruža i zbornik *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.; Nositelji, institucije, posljedice* (ur. Ivica Miškulin, Mladen Barać), objavljen početkom 2012. godine.

Pri izradi disertacije koristila sam objavljena svjedočanstva hrvatskih vojnih, policijskih i diplomatskih dužnosnika, pri čemu je potrebno istaknuti knjigu Marija Nobila *Hrvatski feniks. Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990.-1997.* (Zagreb, 2000.), Hrvoja Šarinića, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem 1993.-95.(98).* (Zagreb, 1999.), Janka Bobetka, *Sve moje bitke* (Zagreb, 1996.) i Nikole Ivkaneca, *Moja sjećanja Domovinski rat 91.-95. Glina, Daruvar, Pakrac* (Čazma, Daruvar, Pakrac, 2006.), koje pružaju obilje podataka o situaciji uoči, tijekom i u razdoblju nakon oslobađanja zapadne Slavonije.

U mnoštvu svjedočanstava sudionika u strukturama vlasti RSK, malo je, međutim, onih koji sadrže detaljnije opise događaja u zapadnoj Slavoniji. Među njima je potrebno istaknuti dvije knjige Ilija Petrovića, *Srpsko nacionalno vijeće Slavonije, Baranje i zapadnog Srema* (Novi Sad, 1994.) i *Slavonija, Baranja i zapadni Srem, Od vijeća do republike*, (Novi Sad, 1996.) no one se vremenski odnose samo na razdoblje do kraja 1991. godine. Podaci o srpskoj pobuni u Hrvatskoj 1991., te o RSK u razdoblju 1992. do 1995. u određenoj su mjeri preuzeti iz memoarskih djela i monografija raznih jugoslavenskih, srbijanskih i krajinskih civilnih i vojnih dužnosnika, primjerice iz monografija Borisava Jovića, *Poslednji dani SFRJ*, *Izvodi iz dnevnika* (Beograd, 1996.), Mile Paspalja, *Album iz Krajine* (Sarajevo, 1996.), Milislava Sekulića, *Knin je pao u Beogradu* (Bad Vilbel, 2001.), Veljka Kadijevića, *Moje viđenje raspada* (Beograd, 1993.), Koste Novakovića, *Srpska Krajina (usponi – padovi – uzdizanja)* (Beograd – Knin, 2009.) i Drage Kovačevića, *Kavez - Krajina u dogovorenom ratu* (Beograd, 2003.). Ove su publikacije u prvom redu poslužile kao vrelo podataka za prikaz događaja na razini cijele RSK, no prikaz događaja i situacije na području zapadne Slavonije u njima je uglavnom zastupljen u manjoj mjeri. Izuzetak su monografije koje se dotiču vojne problematike, poput knjiga Milislava Sekulića i Koste Novakovića, u kojima se može naći obilje podataka o razvoju vojske pobunjenih Srba i vojnih prilika bitnih i za ovo područje. Svjedočanstva krajinskih ali i hrvatskih sudionika događajima tijekom Domovinskog rata pružaju obilje informacija, koje, uz kritičku analizu i usporedbu sa arhivskim gradivom i tiskom, predstavljaju koristan i važan izvor podataka.

1.3. Terminologija

U disertaciji se često za isto područje upotrebljavaju različiti termini te je, zbog lakšeg i jednostavnijeg čitanja, potrebno upozoriti na takve slučajeve. Primjerice, za paradržavu pobunjenih Srba na području hrvatske najčešće se koristi termin „Republika Srpska Krajina“ „RSK“ ili samo „Krajina“, no ponekad se umjesto toga upotrebljavaju termini „okupirano područje Hrvatske“, koji je uglavnom koristila hrvatska strana, te termin „područja pod zaštitom UN-a“, koji je uglavnom bio u upotrebi u službenim dokumentima glavnog tajnika i Vijeća sigurnosti UN-a, i u osnovi je označavao pravni položaj ovog područja pred međunarodnom zajednicom. Sukladno tomu, za proučavano područje koristim termine „Srpska oblast Zapadna Slavonija“, „okupirano područje zapadne Slavonije“ te terminologija

koju su koristili pripadnici UN-a, „United Nations Protected Area – UNPA Zapad“ ili „Sektor Zapad“.

Službeni naziv srpske paradržave, u skladu sa praksom u historiografiji, koristim bez navodnika i bez izraza „takozvana“ a na jednak način tretiraju se i imena institucija u RSK, primjerice „Vlada RSK“, „premijer RSK“, „Srpska vojska Krajine“ i „Srpska oblast Zapadna Slavonija“. Također, vojna terminologija koristi se u skladu sa izvornim nazivima srpske vojske i JNA te se koriste izrazi „jedinice“ umjesto „postrojbe“, a jednako tako koriste se i izvorni nazivi vojnih i milicijskih funkcija, primjerice „komandant“ za zapovjednika ili „komandir“ za zapovjednika milicijske stanice, te termin milicija umjesto policija. Pri opisu srpske pobune 1991. godine za policijske postaje pod srpskom kontrolom koristi se termin „stanica milicije“, sukladno kasnijoj terminologiji koja se službeno koristila u RSK.

Kada se navode službeni nazivi institucija, primjerice „Oblasno vijeće Srpske oblasti Zapadna Slavonija“, sukladno izvornom nazivu, pojam „zapadna“ piše se velikim početnim slovom, no u ostalim slučajevima zapadna Slavonija, sukladno hrvatskoj praksi o pisanju zemljopisnih pojmova, piše se malim početnim slovom. Potrebno je navesti i primjer naziva sekretarijata unutrašnjih poslova na području zapadne Slavonije, koji je u nekoliko navrata mijenjao ime, a izvorima su se istovremeno koristili nazivi „Sekretarijat unutrašnjih poslova Pakrac“ i „Sekretarijat unutrašnjih poslova Okučani“, iako se radilo o istoj organizacijskoj jedinici službe unutrašnjih poslova RSK. U disertaciji se, prema arhivističkoj praksi, koristi posljednji službeni naziv institucije, odnosno u ovom slučaju „Sekretarijat unutrašnjih poslova Okučani“, no određenu zabunu može izazvati naziv generalije dokumenta koji je citiran u bilješci, te stoga smatram da je potrebno istaknuti kako se radi o istoj instituciji.

2. SRPSKA POBUNA U HRVATSKOJ 1990.-1991. I STVARANJE SAMOSTALNE HRVATSKE DRŽAVE

2.1. Slobodan Milošević i projekt „Svi Srbi u jednoj državi“

Nakon smrti jugoslavenskog predsjednika Josipa Broza Tita Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) suočila se s ozbiljnom gospodarskom i političkom krizom, koja je svoj vrhunac dosegla krajem 1980-ih godina. Savezni premijer Ante Marković krizu je pokušao riješiti reformama koje su, u skladu s Ustavnim promjenama iz 1988., trebale omogućiti prijelaz s planskog na tržišno gospodarstvo, no provedene reforme otvorile su „Pandorinu kutiju“ građanskih sloboda i time se pridružile ostalim procesima koji su nezaustavljivo vodili k demokratizaciji društva. Slabljenjem krutosti komunističkog sustava u pojedinim jugoslavenskim republikama i pokrajinama jačale su političke opcije i ideje koje su dotad bile zatomljene proklamiranim načelom „bratstva i jedinstva“, kao i autoritetom Josipa Broza Tita. Konačno, u siječnju 1990. godine dolazi do raspada vladajućeg Saveza komunista Jugoslavije.[1]

U Srbiji su tijekom 1980-ih godina jačale ideje o neriješenom srpskom nacionalnom pitanju u okviru postojeće federativne Jugoslavije, odnosno o ugroženosti Srba u autonomnim pokrajinama, kao i onih koji žive izvan republičkih granica Srbije. Nezadovoljstvo je najviše proizlazilo iz odredbi Ustava iz 1974. godine, kojim je Jugoslavija bila u određenoj mjeri decentralizirana, a republike, te dijelom i pokrajine, dobile su neke ovlasti samostalnih država. Prema shvaćanjima srpskih političko-intelektualnih krugova, srpski narod je time rascjepkan u nekoliko republika i pokrajina, te je sve glasnije inzistirano na stajalištu o potrebi centralizacije/unitarizacije federalne Jugoslavije. S druge strane, u vrhu Jugoslavenske narodne armije (JNA) također je vladalo snažno nezadovoljstvo procesima koji su se odvijali u Jugoslaviji a koje je vojni vrh doživljavao kao dezintegraciju države.[2]

U rujnu 1987. godine na čelo Saveza komunista Srbije došao je Slobodan Milošević. On je vrlo brzo shvatio potencijal srpskog političkog nezadovoljstva, koji je, godinu dana ranije, kada je u beogradskim *Večernjim novostima* objavljen nacrt Memoranduma Srpske

---

[1] O uzrocima sloma Jugoslavije vidi primjerice u: Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb 1999., Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. - 1991. od zajedništva do razlaza*, Zagreb 2006.; Laura SILBER i Allan LITTLE: *Smrt Jugoslavije*, Rijeka - Opatija 1996., Sabrina P. RAMET: *Tri Jugoslavije, Izgradnja države i izazov legitimacije 1918.- 2005*., Zagreb 2009.

[2] Isto.

akademije znanosti i umjetnosti (SANU), dobio i svoju teorijsku podlogu. Ostvarivanje konačno proklamiranog cilja „Svi Srbi u jednoj državi“ kretao se u početku od ideje preustroja jugoslavenske federacije u centraliziranu državu, u kojoj bi primjenom načela „jedan čovjek - jedan glas“ Srbi osigurali dominaciju u odnosu na ostale narode, do ideje „velike Srbije“, koja bi obuhvatila sva područja u Jugoslaviji u kojima živi srpsko stanovništvo, ili su od geostrateškog i gospodarskog interesa. Projekt je uspio mobilizirati skoro sve političke čimbenike u Srbiji, Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC) i srpske intelektualce okupljene oko SANU. Tijekom 1988. i 1989. godine tzv. „antibirokratskom revolucijom“, odnosno njezinim osnovnim svojstvima – „organizovano-spontanim masovnim okupljanjima naroda„ te instrumentalizacijom medija, prvenstveno dnevnih novina *Politika*, smijenjena su čelništva u Vojvodini i Crnoj Gori a zatim su Ustavnim amandmanima praktički ukinute autonomne pokrajine Vojvodina i Kosovo.[3] Postavljanjem novih čelništva u Vojvodini, Kosovu i Crnoj Gori, Srbija je osigurala prevlast u Predsjedništvu SFRJ.[4] „Antibirokratska revolucija“ primarno je bila usmjerena protiv političkih protivnika Slobodana Miloševića, najprije u Beogradu te zatim u autonomnim pokrajinama, a kada su oni suspendirani, usmjerena je na Miloševićeve protivnike u drugim jugoslavenskim republikama.[5]

U literaturi se najčešće u kontekstu početka provedbe projekta „Svi Srbi u jednoj državi“ u Hrvatskoj spominje srpski miting u Kninu održan 28. veljače 1989. godine, službeno organiziran kako bi se izrazio protest protiv hrvatske politike prema kosovskoj krizi, a stvarno je predstavljao protestni skup na kojem se postavilo pitanje položaja Srba u Hrvatskoj.[6] Nekoliko mjeseci kasnije, ponovo je u Kninu organiziran miting. Nekoliko dana nakon velikog komemorativnog mitinga održanog povodom šesto-godišnjice osmansko-srpske bitke na Kosovu polju iz 1389. godine, koji će povijest između ostalog pamtiti po Miloševićevoj najavi potencijalnih oružanih sukoba u Jugoslaviji, 9. srpnja 1989., kod crkve Lazarica u selu Kosovo kod Knina organiziran je poseban miting komemoracije Kosovske bitke. No, proslava se i ovdje pretvorila u politički miting, ali za razliku od onog održanog u veljači, s puno otvorenijim šovinističkim i velikosrpskim porukama. Nakon „antibirokratske revolucije“ u Vojvodini i Crnoj Gori, značenje ovih mitinga, kao i mitinga održanih u veljači i

---

[3] Olivera MILOSAVLJEVIĆ, „Antibirokratska revolucija 1987.-1989.“, Dijalog povjesničara/istoričara 8, Zagreb 2004., 319.-337.

[4] Nikica BARIĆ, Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995., Zagreb 2005., 29-31.

[5] Olivera MILOSAVLJEVIĆ, „Antibirokratska revolucija 1987.-1989.“, *Dijalog povjesničara/istoričara 8*, Zagreb 2004., 319.-337.

[6] vidi N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 42.; Ozren ŽUNEC, *Goli život I - Socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, Zagreb 2007., 257., Ante NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, Zagreb 2007., 14.

ožujku 1990. godine u Karlovcu i na Petrovoj Gori, izuzmemo li čak prijeteći karakter koju su stvarali velikosrpska ikonografija, parole i četnička obilježja na skupovima, dobiva još više na snazi.[7]

2.2. Demokratizacija i osamostaljivanje Hrvatske

U sklopu sloma komunističkog sustava u zemljama istočne Europe tijekom 1989. godine, kao i demokratizacijskih i dezintegracijskih procesa unutar Jugoslavije, Savez komunista Hrvatske (SKH) je na 11. kongresu održanom od 11. do 13. studenog 1989. donio odluku o uvođenju višestranačkog političkog sustava, te održavanju slobodnih izbora.[8]

Sukladno odlukama 11. kongresa, hrvatski Sabor odlučio je pristupiti raspravi o promjeni Ustava Socijalističke Republike Hrvatske, odnosno zaključeno je da "ustavnim promjenama treba stvoriti ustavne pretpostavke za daljnju demokratizaciju društva i izmjenu izbornog zakonodavstva u kojem će se ostvariti potpune pravne garancije za jednakost građana i ravnopravnost svih političkih organizacija."[9] Političku odluku o slobodnim izborima Sabor je proveo u veljači 1990. nizom zakonskih akata. *Ukazom o proglašenju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o društvenim organizacijama i udruženjima građana*, kojim je omogućeno slobodno udruživanje građana u razne organizacije, u Hrvatskoj je *de facto* uveden višestranački sustav. Ovim odlukama dan je zakonski temelj za uvođenje demokratskog sustava u Hrvatskoj, koji je tijekom 1990. i 1991. vodio k stvaranju samostalne Hrvatske. Na izborima održanim u travnju i svibnju 1990. pobijedila je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) pod vodstvom Franje Tuđmana, osvojivši 42,3% glasova, odnosno 205 od ukupno 356 zastupničkih mjesta u cijelom Saboru. Prema broju glasova slijedila ga je stranka Savez komunista Hrvatske – Stranka demokratskih promjena (SKH-SDP), reformirana stranka hrvatskih komunista, osvojivši 35,3 % glasova i 107 mjesta, te zatim Koalicija narodnog sporazuma (KNS) s osvojenih 15% glasova te 21 zastupničkim mjestom.[10]

Konstitutivna sjednica višestranačkog hrvatskog Sabora održana je 30. svibnja 1990. a uskoro zatim, 25. srpnja, Sabora je usvojio Ustavne amandmane kojima su iz Ustava i naziva

---

[7] Detaljno o priklanjanju srpskog stanovništva u Hrvatskoj politici Slobodana Miloševića, kao i o tijeku srpske pobune i ustroju države pobunjenih Srba u Hrvatskoj vidi u N. BARIĆ, *Srpska pobuna*; O. ŽUNEC, *Goli život I*

[8] Z. RADELIĆ, *Hrvatska*, 591.

[9] Izvješće Ustavnog suda RH u povodu Inicijative Vlade RH od 10. listopada 2002. god. za davanje mišljenja o pojedinim aspektima oslobodilačkih akcija Domovinskog rata i s njima povezanim ovlastima i dužnostima oružanih snaga RH, Narodne novine (NN) br. 133/02.

[10] Ante NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990.-ih*, Zagreb 2011., 29.

Republike i njezinih tijela izostavljene socijalističke oznake i ukinuta ideologijska obilježja grba i zastave. Novi Ustav, često zvan „Božićni Ustav“, proglašen je 22. prosinca 1990. godine, a Hrvatska je njime ustrojena kao suverena država hrvatskoga naroda i njezinih državljana pripadnika drugih naroda i manjina, država parlamentarne demokracije, vladavine prava i tržišnog gospodarstva.[11]

Tijekom 1991. godine, u sklopu sve većih napetosti, koje su bile uzrokovane pobunom dijela srpskog stanovništva u Hrvatskoj i pritiscima koji su dolazili iz Beograda, nastavljen je proces osamostaljenja Hrvatske. Hrvatski sabor usvojio je 21. veljače *Rezoluciju o prihvaćanju postupka za razdruživanje sa SFRJ* i *Rezoluciju o zaštiti ustavnoga poretka Republike Hrvatske, pri čemu je naglašeno da* u slučaju kolizije sa saveznim zakonima prednost imaju republički zakoni. Zatim je 19. svibnja održan referendum o hrvatskoj samostalnosti. Na njega je izašlo 83,56% građana Hrvatske (od 3.652.225 koji su imali pravo glasa). Od toga se 93,24% glasača izjasnilo za samostalnu i suverenu Hrvatsku, dok se 92,18% glasača opredijelilo protiv ostanka Hrvatske u Jugoslaviji.[12]

Hrvatski Sabor, u koordinaciji sa slovenskim parlamentom, proglasio je 25. lipnja 1991. Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske te Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske. Sabor je istoga dana donio i Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj, kojom su Srbima zajamčena sva ljudska, nacionalna i građanska prava. Tom je odlukom Sabora *de facto* završen proces razdruživanja Hrvatske od drugih republika SFRJ, no na sastanku ministarske trojke Europske zajednice s predstavnicima republika, Predsjedništva SFRJ, Saveznog izvršnog vijeća i JNA, održanom na Brijunima 7. srpnja 1991., dogovoreno je uvođenje tromjesečne odgode na odluku o osamostaljenju Hrvatske i Slovenije. Po isteku tri mjeseca, 8. listopada 1991., hrvatski Sabor je, na temelju volje građana iskazane na referendumu i svojih prethodnih odluka o osamostaljenju kao i činjenice da je Hrvatska izložena agresiji JNA i pobunjenih hrvatskih Srba, donio konačnu odluku o osamostaljenju Hrvatske. Međunarodnim priznanjem Hrvatske 15. siječnja 1992., te primanjem Hrvatske u Organizaciju ujedinjenih naroda 22. svibnja 1992. završen je proces nastanka samostalne Republike Hrvatske.[13]

Na temelju iznesenog može se zaključiti da su se u Hrvatskoj u razdoblju od 1989. do 1992. godine odigrale velike političke promjene. Proces demokratizacije društva, odnosno

---

[11]Prikaz najvažnijih dokumenata koji svjedoče o procesu uspostave Republike Hrvatske od prvih višestranačkih izbora 1990. do njezina međunarodnog priznanja 15. siječnja 1992. u *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske (Od prvih višestranačkih izbora 1990. do međunarodnog priznanja 15. siječnja 1992.)*, (ur. Anđelko MILARDOVIĆ), Zagreb 1992.

[12] Isto, O. ŽUNEC, *Goli život I*, 172.

[13] Vidi u *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske* (uredio Anđelko MILARDOVIĆ), Zagreb 1992.

prijelaz iz jednostranačkog komunističkog sustava u sustav parlamentarne demokracije, praćen je procesom stvaranja samostalne države. Međutim, za razliku od ostalih zemalja bivšeg komunističkog bloka u Europi, u kojima su se odvijali jedan ili oba ova procesa (primjerice Češka i Slovačka), situaciju u Hrvatskoj iz temelja je otežavao otpor jednog dijela njezinih građana protiv navedenih promjena. Stoga su oba procesa koja su se usporedno odvijala početkom 1990-ih godina u Hrvatskoj – proces demokratizacije društva i tranzicije iz jednog u društvenog uređenja u drugi, te proces stvaranja samostalne države, uz probleme koji se podrazumijevaju u tim okolnostima, bili dodatno otežani. Proces razdruživanja Hrvatske od SFRJ pratila je intenzivna politička aktivnost a zatim i oružana pobuna dijela srpskog stanovništva u Hrvatskoj. Djelovanje hrvatskih vlasti, odnosno, najvažnije odluke koje su težile preustroju jugoslavenske države u labavu konfederaciju a zatim prema potpunoj samostalnosti Hrvatske, nemoguće je objektivno sagledati izvan ovog konteksta. U dijelovima Hrvatske gdje je srpsko stanovništvo bilo većinsko ili u znatnom broju zastupljeno, na proces hrvatskog osamostaljenja odgovoreno je stvaranjem srpskih autonomnih oblasti i na kraju proglašenjem Republike Srpske Krajine (RSK).

2.3. Stvaranje Srpske autonomne oblasti Krajina

Tijekom 1990. godine mitinge i „događanje naroda“ u Hrvatskoj zamijenili su početci političkog aktiviranja srpskog stanovništva. Nekoliko dana nakon registracije prvi osam političkih stranaka u Hrvatskoj, u Kninu je 17. veljače 1990. osnovana Srpska demokratska stranka (SDS), na čelu sa Jovanom Raškovićem. U stranačkom programu SDS-a glavnim ciljevima istaknuti su demokratizacija društva, uvođenje višestranačkog sustava i tržišnog gospodarstva. Rješenje jugoslavenskog pitanja SDS je vidio u sporazumu o federativnom uređenju Jugoslavije, koju bi postigli legitimno izabrana predstavnička tijela svih jugoslavenskih naroda, prema kojem bi se, uz ravnopravnost federalnih jedinica garantirala i ravnopravnost svakog pojedinca prema načelu „jedan građanin – jedan glas“. Time bi se izbjegla „građanska ravnopravnost koju je proklamirao jednostranački sistem“ a prema kojem je „jedan slovenački građanin imao ekvivalent i vrijedio u političkoj procjeni za pet Srba“. SDS je smatrao da bi se uvođenjem demokracije osigurala ravnopravnost jugoslavenskih naroda, pri čemu se dijelovima naroda koji žive izvan svoje matične republike „mora se dozvoliti puni nacionalni i kulturni identitet, kao što su korištenje istog prava obavezna svim drugim manjinama u ovoj zemlji“. To bi se osiguralo, „ukoliko stanovništvo na teritorijama sa

posebnim etničkim sastavom ili kulturno historijskim identitetom to referendumom odluči“, ustrojem teritorijalnih autonomija u okviru pojedinih federalnih jedinica. Jedna od glavnih odrednica programa SDS-a bila je dakle stvaranje autonomnih jedinica na području Republike Hrvatske, koje bi se temeljile na etničkom ili kulturno-povijesnom načelu.[14]

Stranka se ubrzo profilirala kao najvažniji čimbenik u provođenju političkih, a zatim i oružanih ciljeva pobunjenih hrvatski Srba. Na višestranačkim izborima održanim u Hrvatskoj u travnju i svibnju 1990., SDS je kandidate istaknuo na području sjeverne Dalmacije, Like i Banovine, osvojivši vlast u općinama Donji Lapac, Gračac i Knin, te pet zastupnika u Hrvatskom saboru.[15] Nakon izbora SDS započinje sa provođenjem svojih programskih ciljeva u područjima sjeverne Dalmacije i Like u kojima je osvojio lokalnu vlast. Začetkom pobunjeničke srpske paradržave u Hrvatskoj smatra se odluka Skupštine općine Knin o osnivanju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like od 27. lipnja 1990., koju su tijekom sljedeća dva dana prihvatile i skupštine općina Donji Lapac i Gračac. Milan Babić, predsjednik Skupštine općine Knin, imenovan je predsjednikom Privremenog predsjedništva Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like. Unatoč imenu, koje je označavalo njezin regionalan karakter, očekivalo se da se Zajednici priključe i općine s većinskim srpskim stanovništvom na području Banovine, Korduna i zapadne Slavonije.[16]

Istog dana kada je Hrvatski sabor usvojio Ustavne amandmane kojima su iz Ustava i naziva izostavljene socijalističke oznake a uvedeni povijesni hrvatski grb i zastava, 25. srpnja 1990., u Srbu je u organizaciji SDS-a održan „Srpski sabor“ kojeg su činili „predsjednici SO [skupština općina] i drugi predstavnici opština, zastupnici u Saboru Republike Hrvatske (RH), predstavnici Srpske pravoslavne crkve (SPC), predsjednik Srpske demokratske stranke (SDS), i predsjednik Jugoslavenske samostalne demokratske stranke (JSDS)“. „Srpski sabor“ usvojio je „Deklaraciju o suverenosti i autonomiji Srpskog naroda“ kojom je utvrđeno da srpski narod u Hrvatskoj ima pravo na autonomiju, čiji će sadržaj ovisiti od federativnog ili konfederativnog uređenja Jugoslavije. Deklaracija je proglasila „ništavnim za srpski narod u

---

[14] *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, knj. 2, (ur. Mate RUPIĆ), Zagreb - Slavonski Brod 2007., Programski ciljevi Srpske demokratske stranke, usvojeni na osnivačkom skupu u Kninu 17. veljače 1990., 7.

[15] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 61.

[16] *Dokumenti*, knj. 2, Zapisnik 1. sjednice Privremenog predsjedništva Skupštine Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like od 3. srpnja 1990., 33.; Dajući na inicijativu Vlade Republike Hrvatske 2002. svoje mišljenje o pojedinim ustavnopravnim aspektima oslobodilačkih akcija Domovinskog rata, Ustavni sud Hrvatske je ocijenio da je ovim činom započeo je proces protuustavnog djelovanja – prekrajanja teritorijalno-administrativnog ustrojstva radi promjene granica Socijalističke Republike Hrvatske, federalne jedinice u sastavu SFRJ. Vidi Izvješće Ustavnog suda RH u povodu Inicijative Vlade RH od 10. listopada 2002. god. za davanje mišljenja o pojedinim aspektima oslobodilačkih akcija Domovinskog rata i s njima povezanim ovlastima i dužnostima oružanih snaga RH, NN, br. 133/02.

Hrvatskoj sve Ustavne i zakonske promjene koje negiraju njegov suverenitet kao naroda i umanjuju njegovo autonomno pravo“. Tom prilikom konstituiran je „Srpski Sabor“ kao politički predstavnik srpskog naroda u Hrvatskoj a njegovo izvršno tijelo trebalo je predstavljati Srpsko nacionalno vijeće (SNV).[17] U Kninu je zatim, 31. srpnja 1990. održana osnivačka sjednica SNV-a, za čijeg je predsjednika imenovan Milan Babić, a novoosnovano SNV donosi odluku o raspisivanju referenduma o autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj, koji se trebao održati između 19. kolovoza i 2. rujna 1990.[18] Ministarstvo za pravosuđe i upravu Republike Hrvatske upozorilo je da je organiziranje referenduma o srpskoj autonomiji nelegalno te je Srpsko nacionalno vijeće 16. kolovoza odlučilo kako se neće provesti „referendum“ nego „izjašnjavanje“ o ovome pitanju.[19]

Nakon najave srpskih čelnika da će se održati izjašnjavanje o autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj, te zbog pogoršane sigurnosne situacije, pojave naoružanih straža i prijetnji, specijalne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske su, noću 16/17. kolovoza 1990. preuzele oružje pričuvnog sastava policije iz policijskih postaja u Srbu, Titovoj Korenici, Gračacu, Benkovcu i Donjem Lapcu, dok pokušaj preuzimanja oružja u Obrovcu i Kninu nije uspio.[20] Oružje pričuvne policije u Obrovcu i Kninu podijeljeno je srpskim civilima, kojima su se zatim, u organizaciji barikada i straža te zapriječavanju, blokiranju i miniranju cesta, priključili i policajci srpske nacionalnosti.[21]

Izjašnjavanje o srpskoj autonomiji održano je u razdoblju 19. kolovoza do 2. rujna 1990., uglavnom u općinama i dijelovima općina u kojima su Srbi bili većinsko stanovništvo, ili su bili zastupljeni u znatnom broju. Odlukom SNV-a, pravo odlučivanja dobilo je punoljetno srpsko stanovništvo u Hrvatskoj, kao i Srbi porijeklom iz Hrvatske koji u njoj trenutno ne žive. Predviđeno je da će se izjašnjavanje provoditi po mjesnim zajednicama i naseljima gdje živi srpsko stanovništvo.[22] Prema Izvještaju Centralne komisije za provođenje izjašnjavanja, na području Republike Hrvatske je izjašnjavanju pristupilo 567.317 osoba od kojih se 567.127 izjasnilo za srpsku autonomiju. Izvan Hrvatske, od 189.646 osoba koje su

---

[17] *Dokumenti*, knj. 2, Zapisnik osnivačkog zasjedanja Srpskog sabora u Srbu od 25. srpnja 1990., 39.
[18] *Dokumenti*, knjiga 2, Zapisnik 1. sjednice Srpskog nacionalnog vijeća od 31. srpnja 1990., 48.
[19] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 75.
[20] Ante NAZOR, „Pregled stvaranja suvremene hrvatske države i borba za njezinu cjelovitost“, *Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, Zagreb 2011., 21.-22.
[21] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 78.-79.; Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje HMDCDR), Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 1980, Snimka RTV Knin na kojoj Martić govori o ulozi milicije u događajima na kninskom području sredinom kolovoza 1990.
[22] Izvješće Ustavnog suda RH u povodu Inicijative Vlade RH od 10. listopada 2002. god. za davanje mišljenja o pojedinim aspektima oslobodilačkih akcija Domovinskog rata i s njima povezanim ovlastima i dužnostima oružanih snaga RH, NN br. 133/02.

pristupile izjašnjavanju, 189.422 ih se izjasnilo za srpsku autonomiju u Hrvatskoj.[23] Na temelju ovih rezultata, SNV je 30. rujna 1990. proglasio autonomiju srpskog naroda u Hrvatskoj.[24] Zajednica općina Sjeverne Dalmacije i Like je 21. prosinca 1990. godine, proglašenjem Statuta Srpske autonomne oblasti Krajina, prerasla u Srpsku autonomnu oblast Krajina (SAO Krajina), teritorijalnu autonomiju u okviru Republike Hrvatske.[25]

Tijekom prve polovine 1991. nastavljeno je političko i teritorijalno odvajanje područja na kojem je srpsko stanovništvo činilo većinu ili značajnu manjinu od Republike Hrvatske. U istočnom dijelu Hrvatske je u veljači 1991. započelo osnivanje još jedne srpske autonomne oblasti. Srpsko nacionalno vijeće za Slavoniju, Baranju i Zapadni Srijem 26. veljače 1991. donosi Deklaraciju o suverenoj autonomiji srpskog naroda Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema. Deklaracijom je izričito navedeno da ona „djeluje u sastavu sadašnje Republike Hrvatske samo pod uslovom da Jugoslavija postoji kao savezna država. Ukoliko takva Jugoslavija prestane da postoji ili se preobrazi u skup samostalnih država, ova autonomija nastaviće da postoji kao dio matične države srpskog naroda.“[26] Velika narodna skupština Srba iz Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema donijela je 25. lipnja 1991. odluku o položaju srpskog naroda iz Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema u jugoslavenskoj državnoj zajednici, kojom je zaključeno da srpski narod sa tog područja ostaje u zajedničkoj državi sa drugim dijelovima srpskog naroda i ostalim narodima koji žele živjeti u Jugoslaviji.[27] Prema jednom od čelnika Srba sa toga područja, tom je odlukom osnovana Srpska oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem.[28]

---

[23] *Dokumenti*, knj. 2, Izvješće Centralne komisije o provođenju izjašnjavanja u Jugoslaviji o autonomiji srpskog naroda u Republici Hrvatskoj od 30. rujna 1990., 83.
[24] *Dokumenti*, knj. 2, Srpsko nacionalno vijeće proglašava autonomiju srpskog naroda u Hrvatskoj, 30. rujna 1990., 85.
[25] *Dokumenti*, knj. 2, Statut „Srpske autonomne oblasti Krajina“, 21. prosinca 1990.,120.
[26] *Dokumenti*, knj. 2, Deklaracija Nacionalnog vijeća o suverenoj autonomiji srpskog naroda Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema od 26. veljače 1991., 139.-140.
[27] *Uspon i pad „Republike Srpske Krajine“*, (priredio Davor PAUKOVIĆ), Zagreb 2005., 97.
[28] Ilija PETROVIĆ, *Slavonija, Baranja i zapadni Srem, Od vijeća do republike*, Cvetnik, Novi Sad, 1996., 10.

2. SRPSKI POKRET U ZAPADNOJ SLAVONIJI 1990.-1991.

Srpska pobuna na zapadnoslavonskom području, koju možemo povezati sa osnivanjem i djelovanjem Srpske demokratske stranke (SDS) u ovom dijelu Hrvatske, teritorijalno je obuhvaćala područje općina Bjelovar, Grubišno Polje, Daruvar, Pakrac, Virovitica, Podravska Slatina, Novska, Nova Gradiška i Slavonska Požega.[29] Na ovom je području 1991. godine živjelo 373.004 stanovnika, od kojih 271.658 Hrvata (67,23%), 79.541 Srba (21,32 %) i 42 707 (11,45 %) pripadnika drugih narodnosti (Čeha, Talijana i ostalih). Niti u jednoj od ovih općina Srbi nisu predstavljali većinsko stanovništvo, a najveći broj srpskog stanovništva bio je u koncentriran općini Pakrac (46.4 %), te nešto manje u općinama Podravska Slatina (35.9 %), Daruvar (33.4%) te Grubišno Polje (31.9 %). Osim u općini Bjelovar (8.9 %), i u ostalim je zapadnoslavonskim općinama postotak srpskog stanovništva prelazio njegov udio u ukupnom stanovništvu tadašnje SR Hrvatske (11,5 %), u općini Novska (21.8 %), Nova Gradiška (20.69%), Virovitica (15.58%) i Slavonska Požega (13.60%).[30]

Relativnu pobjedu na zapadnoslavonskom području odnio je HDZ, te je bilo očito da se hrvatsko stanovništvo počelo homogenizirati oko najjače stranke s hrvatskim predznakom. U područjima sa znatnijim postotkom srpskog stanovništva, pobjedu na izborima osvojio SKH-SDP. Tako je većinu mandata u Skupštinama općina Bjelovar, Virovitica, Novska, Nova

---

[29] Pri istraživanju srpske pobune u zapadnoj Slavoniji 1990. i 1991. godine postavlja se pitanje kako definirati zemljopisni pojam zapadna Slavonija, odnosno kako točno omeđiti ovo područje čije granice u geografskom smislu nisu jasno utvrđene. Središnji dio rada obrađuje područje koje je od Sarajevskog primirja do operacije „Bljesak“ bilo pod srpskom okupacijom, međutim u dijelu rada koji obrađuje početke srpske pobune u zapadnoj Slavoniji obradit će se šire područje na kojem se ona razvijala. Kako je inicijator i provoditelj srpske pobune na ovom području bila Srpska demokratska stranka (SDS), razvoj pobune vezan je uz osnivanje i djelovanje SDS-a na području pojedinih općina, te djelovanje Regionalnog odbora SDS-a i njemu podređenih općinskih odbora SDS-a. Stoga pojam pobune u zapadnoj Slavoniji vežem uz područje djelovanja SDS-a i Regionalnog odbora SDS-a u zapadnoj Slavoniji. Povjesničar Ivica Miškulin područjem zapadne Slavonije također smatra općine Virovitica, Podravska Slatina, Bjelovar, Daruvar, Grubišno Polje, Pakrac, Slavonska Požega, Novska i Nova Gradiška (Ivica MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija: 1991.-1995.*: doktorska disertacija, Zagreb, 2009., 9.). Međutim, postoje i drugačija razmišljanja, primjerice, geografi Ivan Crkvenčić i Zlatko Pepeonik objavili su 1993. godine rad pod naslovom „Zapadna Slavonija-razvoj narodnosnog sastava“, (*Društvena istraživanja*, Zagreb, II/1993., br. 2-3.) u kojem obrađuju područje nekadašnjih općina Daruvar, Grubišno Polje, Pakrac, Novska i Nova Gradiška. Međutim, najvjerojatnije se ova definicija zapadne Slavonije može povezati s tadašnjom UNPA Zapad, koja je tijekom Domovinskog rata obuhvaćala upravo navedene općine (odnosno dijelove općina Novska i Nova Gradiška). S druge strane, povjesničar Anđelko Mijatović pod zapadnom Slavonijom podrazumijeva područje između Save i Drave te od rijeke Ilove na zapadu do rijeka Karašice i Orljave na istoku, koje je 1990. godine obuhvaćalo općine Novska, Pakrac, Daruvar, Virovitica, Podravska Slatina, Našice, Orahovica, Požega i Nova Gradiška. Mijatović također pri tome napominje kako se prilikom opisa borbenih djelovanja na terenu, ovisno o uvezenosti obrambenih snaga pod zapadnom Slavonijom podrazumijeva nešto širi pojam, (Anđelko MIJATOVIĆ, *Otkos -10*, Zagreb 2011., 36.)

[30] Republika Hrvatska, Republički zavod za statistiku, *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*, Zagreb 1992., 52.-53, 68.-69., 98.-99, 134.-135., 138.-139., 152.-153., 156.-157., 162.-163. i 196.-197.

Gradiška i Slavonska Požega osvojio HDZ, dok je u Skupštinama općina Podravska Slatina i Grubišno Polje većinu mandata osvojio SKH-SDP. U općini Daruvar mandate su ravnomjerno podijelili nezavisni kandidati i SKH-SDP, dok su u općini Pakrac najviše mandata dobili nezavisni kandidati, a zatim SKH-SDP s upola manje mandata.[31]

Na čelo općine Pakrac, koja je tijekom 1990. i 1991. odigrala važnu ulogu u organizaciji i izbijanju srpske pobune u zapadnoj Slavoniji, izabrani su kandidati SKH-SDP i Socijalističkog saveza-Saveza socijalista (SS). Za predsjednika Skupštine općine Pakrac izabran je Milan Božić, zajednički kandidat SKH-SDP i Socijalističkog saveza-Saveza socijalista (SS), koji je dotad vršio dužnost predsjednika Izvršnog vijeća Skupštine općine Pakrac.[32] Novim predsjednikom Izvršnog vijeća Skupštine općine Pakrac imenovan je Čedomir Bojčić, kandidat SKH-SDP.[33] Jedna od specifičnosti pakračke općine područja bila je i pojava velikog broja nezavisnih kandidata. Tako primjerice 55 posto zastupnika u sva tri vijeća Skupštine općine Pakrac nije pripadalo niti jednoj stranci.[34] Ipak su i nezavisni kandidati često bili pod utjecajem postojećih stranaka, posebice nakon osnivanja SDS-a i HDZ-a na čitavom području zapadne Slavonije.

SDS, koja je u drugoj polovici 1990. preuzela vodeću ulogu u organiziranju srpske pobune i formiranju buduće srpske autonomne oblasti u zapadnoj Slavoniji, na tom je području osnovan tek nakon višestranačkih izbora. Ogranci HDZ-a također su u pojedinim općinama zapadne Slavonije, u pakračkoj, grubišnopoljskoj i daruvarskoj, osnovani tek nakon izbora.[35]

3.1. Osnivanje SDS-a u zapadnoj Slavoniji i pogoršanje hrvatsko-srpskih odnosa

Srpski pobunjenički pokret u zapadnoj Slavoniji započinje osnivanjem SDS-a na tome području. Organizacija stranačke mreže SDS-a na području zapadne Slavonije započela je u ljeto 1990. godine a jedan od prvih ogranaka SDS-a osnovan je u gradu Pakracu 16. lipnja 1990. godine. Njegovim je predsjednikom izabran Veljko Džakula, inženjer u pakračkoj šumariji, koji je ubrzo stekao ulogu čelnika pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji. Jovan Vasiljević izabran je za tajnika SDS-a Pakrac. Važnu ulogu pakračkog SDS-a najavio je

[31] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 45.-48.
[32] „Predsjednik Milan Božić“, *Pakrački vjesnik*, 14. 6. 1990.
[33] *Službeni vjesnik općine Pakrac*, 13. 7. 1990., 309.
[34] „Najviše mjesta nezavisnima“, *Pakrački vjesnik*, 24. 5. 1990.
[35] Ivica MIŠKULIN, „Srpska pobuna u općini Pakrac 1990.-1991.: uzroci, nositelji i tijek“, *Scrinia Slavonica*, br. 11, Slavonski brod, 2011., 360.-361.

inicijativni odbor za formiranje zapadnoslavonskog SDS-a, na kojem je osnivanje SDS-a Pakrac predstavljeno kao osnivanje zajedničkog ogranka i rukovodstva SDS-a za zapadnu Slavoniju, a koji je trebao obuhvaćati općine Daruvar, Grubišno Polje, Novu Gradišku, Podravsku Slatinu, Pakrac, Slavonsku Požegu i Viroviticu.[36] Iz toga razloga osnivačka skupština SDS-a grada Pakraca bila je važan događaj za stranku. Govore su na skupštini, održanoj u novom Sportskom centru u Pakracu, održali neki od čelnih ljudi stranke, poput predsjednika SDS-a Jovana Raškovića, Jovana Opačića, Dušana Zelembabe i drugih. Skupu je prisustvovalo 10.000 ljudi iz pakračke i susjednih slavonskih općina, s Banovine te iz dijelova Bosne i Hercegovine kao i predstavnici Srpske pravoslavne crkve.[37]

Ogranci SDS-a u Grubišnom Polju i Podravskoj Slatini osnovani su nekoliko dana ranije, 10. lipnja 1990.[38] Na području općina Virovitica, Slavonska Požega i Bjelovar pojedini ogranci SDS-a osnovani su tijekom srpnja 1990.[39] Odbor SDS-a za općinu Daruvar započeo je sa djelovanjem u srpnju 1990. Mjesni pododbor SDS-a za mjesnu zajednicu Veliki Bastaji koja je obuhvaćala naselja s većinski srpskim stanovništvom na sjeveroistočnom dijelu daruvarske općine – Veliki Bastaji, Mali Bastaji, Bastajski Brđani, Koreničani i Škodinovac osnovan je 8. srpnja a Mjesni odbor SDS-a za grad Daruvar osnovan je 28. listopada.[40]

Osnivanje SDS-a na okučanskom području započelo je sredinom lipnja a 22. srpnja 1990. održana je osnivačka skupština SDS-a Okučani, za čijeg je predsjednika imenovan Stevan Stančić a potpredsjednicima su imenovani Dragoslav Pavlović i Dušan Vitez.[41] Nekoliko dana kasnije, 27. srpnja, Mjesni odbor SDS-a u Okučanima organizirao je promotivnu skupštinu SDS-a, na kojoj je predsjednik odbora Stevan Stančić najavio da je program i platforma na kojoj je stranka okupila brojno članstvo osnivanje općine Okučani. Početkom studenog 1990., SDS Okučani brojio je oko 2.000 članova a ogranak je prostorom svoga djelovanja smatrao ne samo područje mjesta Okučani „već cijelog okučanskog područja, odnosno buduće općine Okučani.“[42] Početkom siječnja 1991. osnovan je Općinski

[36] „SDS – za zapadnu Slavoniju“, *Pakrački vjesnik*, 14. 6. 1990.
[37] D. A., „Vječni su domovine i narodi“, *Pakrački vjesnik*, 5. 7. 1990.
[38] „I vlastita televizija“, *Vjesnik*, 10. 6. 1990.
[39] „Osnovan inicijativni odbor SDS“, *Virovitički list*, 10. 8. 1990.; „Okom kamere – Osnovan mjesni odbor SDS-a“, *Požeški list*, 10. 8. 1990.; „Inicijativni odbor SDS-a“, *Bjelovarski list*, 12. 7. 1990.
[40] HMDCDR, Političke stranke Republike Srpske Krajine (dalje Političke stranke RSK), kut. 4, Zapisnik s osnivačke skupštine Mjesnog pododbora SDS-a za mjesnu zajednicu Veliki Bastaji, 8. 7. 1990.; Prijava Općinskog odbora SDS-a Daruvar održavanja Osnivačke skupštine Mjesnog odbora SDS-a za grad Daruvar, 23. 10. 1990.
[41] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 43, Zapisnik sa sastanka predstavnika Inicijativnog odbora MZ Smrtić-Ratkovac i mjesnog odbora Okučani, 10. 6. 1990.; Odluka sa skupštine SDS-a Okučani održane 22. 7. 1990., 2. 8. 1990.
[42] „Opozicija – cjelokupan narod“, *Naša zemlja*, 8. 11. 1990.

odbor SDS-a Okučani, koji je obuhvaćao 33 mjesne zajednice „općine Okučani“.[43] Uz iznimku okučanskog ogranka, koji je uz pakrački SDS imao važno mjesto u organizaciji SDS-a u zapadnoj Slavoniji, u ostalim mjestima novogradiške općine mjesni odbori SDS-a osnovani su tijekom listopada 1990. – primjerice, SDS Medari osnovan je 7. listopada, SDS u Novoj Gradišci 15. listopada, SDS Mjesne zajednice Rogolji (obuhvaćala je mjesta Gornji i Donji Rogolji, Lještani i Bobare) 21. listopada, a istog dana osnovan je i SDS Mašićka Šagovina.[44]

Inicijativni odbor SDS-a za općinu Novska osnovan je početkom srpnja 1990. Njegovim predsjednikom imenovan je Marko Kovačević a članovima Drago Radujković, Nikola Branković i Slobodan Vukšić.[45] U naselju Trokutu je 1. rujna 1990. osnovan SDS grada Novske, te je Marko Kovačević imenovan njegovim predsjednikom, potpredsjednicima Darko Radujković, Slobodan Vukšić i Dušan Mačković a tajnikom Branko Bosanac. Osnivanju je prisustvovao i Jovan Opačić.[46] Prije toga mjesni ogranci SDS-a osnovani su u gotovo svim naseljima općine Novska u kojima su Srbi činili većinsko stanovništvo, te u mjestu Jasenovac. SDS općine Novska početkom rujna obuhvaćao je mjesne organizacije u mjestima: Kričke, Lovska, Novi Grabovac, Paklenica, Rajić, Rajčić, Mlaka, Jasenovac, Uštica i Novska te zajednički ogranak za mjesta Brezovac, Bair i Popovac. Početkom rujna 1990. godine, članstvo SDS-a u općini Novska okupljalo je oko 1.500 ljudi.[47]

Organizacija SDS-a na području virovitičke općine obuhvaćala je 17 mjesnih ogranaka SDS-a i to za mjesta: Jasenaš, Dijelka, Majkovac, Karađorđevo, Sokolac Podravski, Novi Gradac, Suhopolje, Naudovac, Gaćište, Ovčara, Borova, Pčelić, Pepelana, Slavonska Pivnica, Nova Cabuna, Virovitica i Novi Bogdanovac. U virovitičkoj općini ogranci SDS-a osnovani su dakle također u većini naselja u kojima su Srbi činili većinu ali i u mjestima u kojima su predstavljali manjinsko stanovništvo.[48]

Na osnovu navedenog, može se zaključiti da se u ljeto i jesen 1990. ozbiljno radilo na organiziranju stranačke mreže SDS-a na području zapadne Slavonije. Iako nema konkretnih podataka za sva mjesta, može se zaključiti da su ogranci SDS-a osnivani u većini

[43] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 43, Zapisnik sa konstituirajućeg sastanka Općinskog odbora SDS Okučani, 8. 1. 1991.
[44] *Dossier: Knin, veljača 1990/veljača 1991.*, Zagreb 1991., 188.; HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 4, Zapisnika sa izborne skupštine MZ Rogolji, 21. 10. 1990.; Zapisnik sa osnivačke skupštine SDS Mašićka Šagovina, 21. 10. 1990.
[45] „Osnovan odbor Srpske demokratske stranke“, *Novljanski vjesnik*, 10. 7. 1990.
[46] „Suverenitet može biti samo zajednički“, *Novljanski vjesnik*, 11. 9. 1990.
[47] „Oko 1500 članova“, *Novljanski vjesnik*, 11. 9. 1990.
[48] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 4, Shema organizacije SDS-a u općini Virovitica, nedatirano

zapadnoslavonskih mjesta u kojima su Srbi činili većinu, a i u onima u kojima su činili manjinsko stanovništvo.

Tijekom osnivanja mjesnih odbora SDS-a, među ostalim, tvrdilo se da je SDS potreban i zbog zapostavljanja srpskog naroda, kod njega prisutnog osjećaja straha i nesigurnosti ali i želje za uspostavom jedinstva srpskog naroda.[49] Veljko Džakula je na osnivačkoj skupštini odbora SDS-a u Pakracu izjavio kako „nitko nema pravo da kaže da su Srbi u Hrvatskoj podstanari i da im nije ovdje mjesto. Srbi u Hrvatskoj nisu ničija pastorčad".[50] Prilikom osnivanja SDS-a Novska članovi novoformiranog Inicijativnog odbora SDS-a za općinu Novska su u razgovoru sa predsjednikom Skupštine općine Novska istakli da se „ogranak SDS-a osniva zbog straha i tjeskobe koju osjeća srpski živalj, te zbog potrebe za političkim okupljanjem koje u ime Srba više ne može vršiti SKH-SDP." Ujedno je najavljen i prelazak odbornika srpske nacionalnosti, koji su izabrani sa liste SKH-SDP u Skupštinu općine, u redove SDS-a.[51] Sličan razlog naveo je i Stevan Ratković, član daruvarskog Općinskog odbora SDS-a, koji je na osnivačkoj Skupštini SDS-a Veliki Bastaji naveo potrebu za organiziranjem stranke jer je na izborima održanima u travnju i svibnju 1990. srpske glasove pridobio SKH-SDP.[52]

Sredinom kolovoza 1990. u sjeni izbijanja „balvan revolucije" u Dalmaciji i Lici na Psunju je osnovan Regionalni odbor SDS za Slavoniju i Baranju i tom je prilikom najavljeno da će isti objedinjavati općinske organizacije SDS-a iz Bjelovara, Grubišnog Polja, Orahovice, Daruvara, Pakraca, Novske, Nove Gradiške i Podravske Slatine. Predsjednikom je imenovan Ilija Sašić iz Podravske Slatine a potpredsjednikom Veljko Džakula. Kao jedan od svojih zadataka Regionalni odbor je najavio provedbu referenduma o autonomiji srpskog naroda u Slavoniji te, u slučaju da „etnički čisto redarstvo krene na srpski narod", i organizaciju otpora hrvatskim vlastima. Referendum je prema Regionalnom odboru SDS Slavonije i Baranje trebao, u slučaju proglašenja hrvatske samostalnosti, hrvatskim Srbima omogućiti teritorijalno izdvajanje iz Hrvatske.[53] Početkom siječnja 1991. u Šidskim Banovcima je osnovano Srpsko nacionalno vijeće (SNV) za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem.[54] Prema svjedočenju jednog od njegovih osnivača, Iliji Petroviću, očekivalo se da će se u rad novoosnovanog vijeća uključiti i članovi SDS-a iz zapadne Slavonije. Predstavnici

[49] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 4, Zapisnik s osnivačke skupštine Mjesnog pododbora SDS-a za mjesnu zajednicu Veliki Bastaji, 8. 7. 1990.; *Dossier: Knin*, 180.
[50] D. A., „Vječni su domovi i narodi", *Pakrački vjesnik*, 5. 7. 1990.
[51] „Osnovan odbor Srpske demokratske stranke", *Novljanski vjesnik*, 10. 7. 1990.
[52] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 4, Zapisnik s osnivačke skupštine Mjesnog pododbora SDS-a za mjesnu zajednicu Veliki Bastaji, 8. 7. 1990.
[53] P. STANIVUKOVIĆ, „Ne plaše se pretnji", *Večernje novosti*, 17. 8. 1990.
[54] Ilija PETROVIĆ, *Srpsko nacionalno vijeće Slavonije, Baranje i zapadnog Srema*, Novi Sad, 1994., 30.

SNV za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem pokušali su u Pakracu 23. siječnja 1991. s Veljkom Džakulom dogovoriti uključenje u rad vijeća nekoliko predstavnika iz zapadne Slavonije, no on ih je odbio primiti. Džakula je odbio doći i na sastanak SNV za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem s Milanom Babićem, održanom krajem siječnja 1991., na kojem je trebalo otkloniti „sve eventualne nedoumice oko nadležnosti“ dva SNV, onog osnovanog u srpnju 1990. u Kninu i novoosnovanog u Šidskim Banovcima.[55] Zatim je u Lipiku 3. veljače 1991. održana izborna skupština Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju na kojoj je za novog predsjednika Regionalnog odbora izabran Veljko Džakula, čelnik SDS iz Pakraca, za potpredsjednike Živko Zagorac iz Grubišnog Polja, Vladimir Šipraga iz Podravske Slatine i Goran Hadžić iz Vukovara a za sekretara Dušan Ećimović iz Okučana. Sjedištem je Regionalnog odbora za Slavoniju i Baranju proglašen grad Pakrac.[56] Iako je u radu Regionalnog odbora SDS-a za Slavoniju i Baranju sudjelovao nekoliko Srba iz istočnih dijelova Slavonije, suradnja sa SNV za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem nije ostvarena i Regionalni odbor SDS-a predstavljao je samostalno zapadnoslavonske Srbe.

Na izbornoj skupštini u Lipiku usvojen je program rada u daljnjem razdoblju, koji je kao jedan od ciljeva stranke postavio rad, u koordinaciji sa SNV (najvjerojatnije se mislilo na SNV za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem), na uspostavi srpske autonomije u Hrvatskoj. Prema zaključku Regionalnog odbora SDS-a, ovaj je cilj bio posljedica isključive opredijeljenosti Hrvatske za model konfederacije, a nastavak je provedenog referenduma o autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj. U programu je također navedeno da će SDS u ostvarivanju programskih načela „prvenstveno upražnjavati demokratske metode, koristeći metode razgovora, pregovora, kontakata i dijaloga ali isključivo u poziciji međusobnog uvažavanja, jednakopravnog i političkog položaja, uvijek imajući na umu istoriju, dostojanstvo i prava srpskog naroda“.[57]

Program rada Regionalnog odbora SDS-a za Slavoniju i Baranju kao jedan od prvih i najhitnijih zadataka naveo je rad na području obrazovanja, kulture i jezika.[58] Već u ljeto i jesen 1990. SDS u zapadnoj Slavoniji poticao je srpsko stanovništvo na neplaćanje televizijske pretplate jer su „građani oštećeni sa programom zbog totalitarnog skidanja ćirilice sa televizijskog programa Hrvatske televizije“. Smatralo se također da bi se ime „Hrvatske televizija“ trebalo promijeniti u „Televizija Zagreb“ ili „Televizija Hrvatske“. Ovu inicijativu

[55] Isto, 40.
[56] „Pakrac središte odbora“, *Pakrački vjesnik*, 7. 2. 1991.; „Bez kontakta s vladajućom strankom“, *Grubišnopoljski list*, 15. 2. 1991.
[57] *Dokumenti*, knj. 2, Program rada Srpske demokratske stranke Slavonije i Baranje od 3. veljače 1991., 132.-134.
[58] Isto.

„Zbora građana Mjesne zajednice Veliki Bastaji“ potpisao je predsjednik Mjesnog podobora SDS-a za ovu mjesnu zajednicu, Željko Bosanac.[59] Na sastanku Mjesnog odbora SDS-a Okučani održanom 11. rujna 1990. odlučeno je da se „do daljnjeg obustavi plaćanje RTV pretplate Hrvatskoj televiziji“, te da se povede najozbiljnija akcija oko organiziranja vlastitog informativnog sustava, odnosno „vlastite radio stanice“.[60] Zatim je Skupština mjesne zajednice Okučani donijela odluku o pokretanju inicijative za osnivanje Radio stanice Okučani i izdavanju novina okučanskog kraja pod nazivom *Naša zemlja*.[61] Stanovništvo Okučana i okolnih sela pozvano je da sredstva namijenjena za plaćanje pretplate Hrvatskoj televiziji uplate na žiro račun mjesne zajednice Okučani za buduću Radio stanicu Okučani.[62] Također, SDS Okučani uputio je 24. studenoga 1990. Hrvatskom radiju Nova Gradiška zahtjev kojim se, zbog nezadovoljstva informacijama koje se „odnedavna serviraju“ srpskom stanovništvu preko ovog radija traži da im se ustupi jedan dan u tjednu i jednu nedjelju u mjesecu za emitiranje radio-programa „Hrvatski radio Nova Gradiška – Srpski program redakcije Nova Gradiška“.[63] Regionalni odbor SDS-a pozvao je „celokupno srpsko stanovništvo u Slavoniji da prestane da plaća pretplatu Hrvatskoj televiziji, jer ona, po svojoj programskoj orijentaciji i ulozi u koju se sramno stavila, nije više i televizija srpskog naroda u Hrvatskoj“.[64]

U razdoblju od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. održano je izjašnjavanje o srpskoj autonomiji u Hrvatskoj. Na području zapadne Slavonije izjašnjavanje je provedeno u općinama Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje i u dijelovima općina Novska, Nova Gradiška, Bjelovar, Virovitica i Podravska Slatina.[65] Izjašnjavanje je organizirao SDS, odnosno 52 pododbora stranke na razini mjesnih zajednica. U općini Pakrac izjašnjavanju je pristupilo oko 9.000 osoba, uključujući i mnoge koji su rođeni na području ove općine, ali su živjeli na području drugih jugoslavenskih republika. Prema riječima Veljka Džakule, izjašnjavanju je pristupilo i dvadesetak građana hrvatske nacionalnosti. Prostorije gdje se provodilo izjašnjavanje za autonomiju bile su ukrašene jugoslavenskim te hrvatskim i srpskim zastavama sa socijalističkim obilježjima. Džakula je istakao da je osobito dobar odaziv na

[59] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 4, Izvod iz zapisnika sa sjednice mjesne zajednice Veliki Bastaji, 21. 7. 1990.
[60] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 43, Zapisnik sa sastanka mjesnog odbora SDS Okučani, 11. 9. 1990.
[61] HMDCDR, Skupština općine Pakrac, kut.10, Izvještaj Skupštine MZ Okučani, 10. 10. 1990.
[62] „Ne plaćati pretplatu HTV“, *Naša zemlja*, 8. 11. 1990.
[63] Otvoreno pismo Mjesnog odbora SDS-a Okučani upućeno Hrvatskom radiju – Studio Nova Gradiška, *Naša zemlja*, 29. 11. 1990.
[64] D. E., „Lokalni čelnici HDZ šikaniraju i svatove“, *Politika*, 25. 9. 1990.
[65] *Dokumenti*, knj. 2, Izvještaj o provođenju izjašnjavanja srpskog naroda u Republici Hrvatskoj o srpskoj autonomiji od 30. rujna 1990., 83.

izjašnjavanje bio u Lipiku i Pakracu.[66] Prema srpskim podacima, na okučanskom području „za autonomiju Srba u Hrvatskoj“ izjasnilo se 8.500 osoba „među kojima i preko stotinu pripadnika drugih naroda i narodnosti.“[67]

Iako nema potpunih podataka o rezultatima izjašnjavanja o srpskoj autonomiji u zapadnoslavonskim općinama, donosim dostupne podatke za dio naselja općine Pakrac, Grubišno Polje i Bjelovar. U općini Pakrac izjašnjavanje je provedeno 25. kolovoza 1990. u sljedećim mjestima: Antunovac, Batinjani, Bjelajci, Bjelanovac, Bučje i Mali Budići, Bujavica, Bukovčani, Skenderovci, Branešci, Brusnik, Brekinska, Cikote, Gornji Čaglić, Donji Čaglić, Dereza, Dobrovac, Dragović, Filipovac, Glavica, Gornja Obriješ, Donji Grahovljani, Gornji Grahovljani, Jagma, Japaga, Korita, Koturić, Kovačevac, Kraguj, Kričke, Kukunjevac, Kusonje, Lipik, Livađani, Novo Selo, Omanovac, Ožegovci, Pakrac, Popovci, Prgomelje, Rogulje, Subocka, Šeovica, Donja Šumetlica, Gornja Šumetlica, Tisovac, Toranj i Veliki Budići.[68] Izjašnjavanje je dakle organizirano u svim mjestima općine sa većinskim srpskim stanovništvom, dok u naseljima s većinskim hrvatskim i talijanskim stanovništvom (Ploštine, Veliki Banovac, Strižićevac, Kapetanovo Polje), izjašnjavanje nije provedeno.

U općini Bjelovar, u mjestima Bjelovar i Čađavac, od ukupno 2.843 glasača, glasalo je 2.319 osoba, koje su se izjasnile za „kulturnu autonomiju Srba u Hrvatskoj“ (1.590 ili 75% glasača u Bjelovaru i 729 ili 99% glasača u Čađavcu), uz napomenu Komisije za provođenje izjašnjavanja Srba da su mnogi građani Bjelovara glasali u Lepavini, Malom Grđevcu, Daruvaru i drugdje.[69] Prema zapisniku o rezultatima izjašnjavanja o autonomiji Srba u Hrvatskoj u mjestu Mali Grđevac u općini Grubišno Polje, izjašnjavanju provedenom 26. kolovoza 1990., pristupilo je 670 osoba i svi su se izjasnili za autonomiju.[70] O načinu provedbe izjašnjavanja svjedoči podatak da je prema popisu stanovništva 1991. godine, u mjestu Mali Grđevac živjelo 205 stanovnika, od kojih 175 srpske nacionalnosti.[71] Stoga se i na temelju malobrojnih podataka o provedbi izjašnjavanja o srpskoj autonomiji u zapadnoj Slavoniji može zaključiti na kakav je način ono provedeno – nisu bili jasni kriteriji o mjestu izjašnjavanja pa su pojedine osobe mogle glasati na više mjesta, a izjašnjavanje je provedeno samo u mjestima nastanjenim s većinski srpskim stanovništvom.

---

[66] D. A., „ Jedan glas protiv“, *Pakrački vjesnik*, 12. 9. 1990.
[67] Dušan EĆIMOVIĆ, “Zabrana je bila kontraproduktivna“, *Naša zemlja*, 8. 11. 1990.
[68] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 2, Zapisnici o provođenju izjašnjavanja o autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj na području općine Pakrac, 25. 8. 1990.
[69] *Dokumenti*, knj. 2, Izvješće Komisije za provođenje izjašnjavanja o kulturnoj autonomiji Srba u Hrvatskoj na području općine Bjelovar od 8. rujna 1990., 65.
[70] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 10, Zapisnik o rezultatima glasanja o autonomiji Srba u Hrvatskoj u mjestu Mali Grđevac, 26. 8. 1990.
[71] Republika Hrvatska, Republički zavod za statistiku, *Popis stanovništva*, 98.

U općini Grubišno Polje, prema procjeni predsjednika Općinskog odbora SDS Branka Popovića, za autonomiju je glasalo preko 3.000 glasača, odnosno oko 86 posto Srba s glasačkim pravom s područja općine. Time je, prema njemu, dokazano da stav o autonomiji, koji se nalazi i u predizbornom programu SDS, „nije samo stav šačice ekstremista, već da se narod listom opredijelio za to“.[72]

Nakon osnivanja SDS-a na zapadnoslavonskom području, u kolovozu 1990., usporedno sa „balvan revolucijom“ u Dalmaciji i Lici, intenziviraju se i hrvatsko-srpska sukobljavanja u zapadnoj Slavoniji. Primjerice, 19. kolovoza 1990. u Pakracu je održana skupština HDZ-a, a tijekom njezina održavanja okupilo se nekoliko stotina Srba, naoružanih pištoljima, ručnim bombama i noževima, koji su povicima i povremenim bacanjima kamenja prekidali održavanje skupštine, spriječivši njezine sudionike u namjeri da izvjese hrvatsku zastavu sa povijesnim grbom na zgradu općinske skupštine.[73] Krajem 1990. u pojedinim mjestima sa većinskim srpskim stanovništvom u zapadnoj Slavoniji, primjerice u selima Bukovčani, Subocka, Bučje, Kusonje i Gavrinica postavljaju se barikade, zapriječavaju ceste i presreću se putnici, a u mnogim mjestima pobunjeni Srbi organiziraju straže i dijele oružje srpskom stanovništvu.[74]

Zbog jačanja aktivnog sastava policije, krajem rujna 1990. Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) Republike Hrvatske zapovjedilo je sekretarijatima unutrašnjih poslova i stanicama javne sigurnosti izdvajanje dijela naoružanja pričuvnog sastava policije, a ova odluka izazvala je incidente u nizu mjesta u Hrvatskoj, u kojima su Srbi spriječili policiju u preuzimanju oružja. Nije uspio niti pokušaj preuzimanja oružja pričuvne policije u Pakracu, čemu se usprotivio zapovjednik pakračke policije, Jovo Vezmar, uz obrazloženje da će se time izazvati nemiri u gradu. Oduzimanje oružja spriječili su i pripadnici pakračkog SDS-a, uz podršku nekoliko stotina naoružanih Srba, koji su okružili zgradu pakračke policije.[75]

3.2. Pristupanje općine Pakrac SAO Krajini

[72] „Za autonomiju 3.000 glasača“, *Grubišnopoljski list*, 3. 9. 1990.
[73] I. MIŠKULIN, „Srpska pobuna“, 363.-364.
[74] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 52, Republika Hrvatska, MUP, Policijska uprava Požeško-slavonska, III. policijska postaja, br. 511-22-30-04/1-VT-14/98., Kronologija događaja na području III PP Pakrac 1991.-1995., 3. lipnja 1998.
[75] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 83.; I. MIŠKULIN, „Srpska pobuna“, 366.-367.

Programom SDS-a, koji je utvrđen prilikom osnivanja stranke, utvrđeno je da su pojedini dijelovi Hrvatske u kojima Srbi čine većinu zaostali i nerazvijeni a „nekada potpuno kompaktne srpske sredine u Hrvatskoj, potpuno su rasturene“. U skladu s time zaključeno je: „Posebno smo osjetljivi današnjom podjelom Hrvatske na opštine. Nemamo utisak da su administrativne promjene rađene u korist uspostavljanja identiteta srpskog naroda u Hrvatskoj. Zalagaćemo se za administrativnu podjelu Hrvatske na regije i općine koje će primjerenije odražavati nacionalnu strukturu područja na kojem živi srpski narod“.[76]

Prema jednoj kasnije objavljenoj publikaciji zapadnoslavonskih Srba, srpski je narod prema upravno-teritorijalnom ustroju, koji je Hrvatskoj bio na snazi 1990., na području zapadne Slavonije bio zakinut na sljedeći način: „u procesu zatiranja srpskog identiteta srpsko stanovništvo u Zapadnoj Slavoniji je administrativno vešto deljeno po opštinama, tako da je bilo u manjini u svim opštinama izuzev u opštini Pakrac. Jedan broj srpskih sela Grubišno Polje pripojen je opštini Bjelovar. Srpska sela na području Podravske Slatine pripojena su opštinama Virovitica, Donji Miholjac i Orahovica, a deo srpskih sela opštine Pakrac – opštini Slavonska Požega. Tako su srpski etnički prostori postali manjinski u opštinama kojima su pripojeni. Ovaj proces dovršen je 1962. ukidanjem izrazito srpske opštine Okučani, koja je podjeljena između opština Novska i Nova Gradiška. Na taj način su Srbi iz opštine Okučani ostali u manjini u opštinama kojima su pripojeni.“[77] Začetak procesa mijenjanja granica postojećeg upravno-teritorijalnog ustroja i organizacije većinski srpskih područja u zapadnoj Slavoniji možemo primijetiti u inicijativi mjesne zajednice Okučani za osnivanjem okučanske općine iz travnja 1990., dakle prije provođenja višestranačkih izbora u Republici Hrvatskoj i osnivanja SDS-a u zapadnoj Slavoniji. Mjesna zajednica Okučani osnovala je 20. travnja 1990. radnu skupinu koja je imala zadatak izraditi Elaborat o društveno-ekonomskoj opravdanosti osnivanja općine Okučani. U lipnju je Skupština mjesne zajednice Okučani prihvatila Elaborat koji je ustvrdio da ovu inicijativu podržavaju sva naselja koja su do 1962., kada je rasformirana, pripadala okučanskoj općini, te pojedina naselja koja nisu bila u njezinom ranijem sastavu. Pri utvrđivanju društveno-ekonomskih uvjeta za osnivanje općine Okučani, Elaborat je u obzir uzeo samo naselja s područja općine Nova Gradiška koja su obuhvaćala površinu od 29.461 km² i 12.428 stanovnika. Na temelju analize zemljopisnog i prostornog razmještaja, stanovništva i njegovih socijalno-ekonomskih karakteristika, te mogućnosti formiranja institucionalne strukture općine Okučani, Elaboratom je zaključeno da

[76] *Dokumenti*, knj. 2, Programski ciljevi Srpske demokratske stranke i rezolucija o Kosovu, usvojeni na osnivačkom skupu u Kninu 17. veljače 1990., 7.-15.
[77] Marko PRIJIĆ, Jovica PRODANOVIĆ, „Zapadna Slavonija, geopolitički smisao“, *Činjenice o zapadnoj Slavoniji*, Pakrac 1992., 19.

veličina općine Nova Gradiška otežava skladan razvoj cijelog općinskog prostora, te da analiza društveno-ekonomskih osnova područja Okučana ukazuje da na tom prostoru postoje značajne pretpostavke za uspješan društveni i privredni razvoj, kao i da bi buduća općina bez teškoća iz vlastitih sredstava mogla financirati rad svojih općinskih tijela. Na temelju navedenog Skupština mjesne zajednice Okučani donijela je odluku o osnivanju općine Okučani, u čijem sastavu su se nalazile 32 mjesne zajednice. U organizaciji Skupštine mjesne zajednice Okučani 25. lipnja 1990. održana je zajednička sjednica svih predsjednika skupština i savjeta mjesnih zajednica koje su trebale biti u sastavu buduće općine Okučani. Nakon upoznavanja s Elaboratom, odlučeno je da će se održati „zborovi radnih ljudi i građana" na kojima će se isti izjašnjavati o osnivanju i pristupanju općini Okučani.[78]

Na dvadeset skupova „radnih ljudi i građana", koji su održani u razdoblju od 25. lipnja do 25. srpnja 1990., donesene su odluke o osnivanju i pristupanju općini Okučani. Skupština mjesne zajednice Okučani stoga je 30. srpnja 1990. konstatirala je da se dovoljan broj mjesnih zajednica izjasnio za osnivanje općine Okučani, te je usvojena odluka kojom se od Skupštine općine Nova Gradiška tražiti mišljenje a od hrvatskog Sabora donošenje Zakona o osnivanju općine Okučani.[79] Međutim, iako je u Elaboratu navedeno da inicijativu za osnivanjem podržavaju sva nekadašnja mjesta okučanske općine, naselja s većinskim hrvatskim stanovništvom odbila su izdvajanje iz općina Nova Gradiška i Novska i pripajanje novoj općini Okučani.[80] Stoga je i u odgovoru Sabora zahtjev za osnivanjem općine Okučani odbačen, uz obrazloženje da nisu pribavljena mišljenja građana sa svih područja na koje se odnosi zahtjev.[81]

Koliko je projekt osnivanja općine Okučani bio važan segment programa SDS-a svjedoči i govor Stevana Stančića prilikom osnutka ogranka SDS-a Okučani: „Dolazeći u naše mjesto koje zovu i 'mali Beograd' vjerojatno ste ugledali i parole s porukama o općini Okučani. To je naša želja i želja naših građana. To je plebiscitarno opredjeljenje stanovništva okučanskog kraja. To je i program Odbora Srpske demokratske stranke i platforma na kojoj

---

[78] „Okučani", *Naša zemlja*, Okučani, 8. 11. 1990.; HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, Socijalistička Republika Hrvatska, Skupština mjesne zajednice Okučani, Radna grupa za izradu elaborata, Elaborat o društveno-ekonomskoj opravdanosti osnivanja općine Okučani, juli 1990., Prema Elaboratu općina Okučani obuhvaćala bi naselja koja su nekada bila sastavni dio općine Okučani a trenutno su pripadala općini Nova Gradiška: Bijela Stijena, Benkovac, Bobare, Bodegraj, Cage, Čaprginci, Čovac, Donji Rogolji, Donji Varoš, Dubovac, Gornji Rogolji, Gornji Bogićevci, Gornji Varoš, Gređani, Kosovac, Lađevac, Lještani, Novi Varoš, Okučani, Pivare, Ratkovac, Smrtići, Stara Gradiška, Širinci, Trnakovac, Uskoci i Vrbovljani, naselja koja su nekada bila sastavni dio općine Okučani a trenutno su pripadala općini Novska: Borovac, Donji Rajić, Gornji Rajić, Milisavci, Rađenovci i Rajčić, te Donji Bogićevci, Gornja Trnava, Mašićka Šagovina, Medari i Žuberkovac.
[79] Isto.
[80] Franjo SAMARDŽIĆ, *Novogradiške ratne godine 1990.-1991.*, Nova Gradiška, 1994., 13.
[81] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 63.

smo okupili brojno članstvo.“[82] Osim toga, ove riječi svjedoče da, iako je formalno iza ove ideje stajala mjesna zajednica Okučani i „zborovi radnih ljudi i građana“, stvarni njezin provoditelj bio je SDS. Tome idu u prilog i riječi Stevana Stančića izrečene nekoliko mjeseci kasnije: „U konkretnom slučaju, mi smo najbrojnija stranka od koje se očekuje da stalno ima inicijativu, ali i da učestvuje u provođenju mnogih aktivnosti od značaja za mjesto i čitav okučanski kraj. Da preciziram, mi nismo samo stranka mjesta Okučani, već cijelog okučanskog područja, odnosno buduće općine Okučani. Ideja o općini Okučani je mnogo starija od stranke, ali smo je i mi prihvatili, stavljajući je u svoj program.“[83] Ovo potvrđuje i slijedeći događaj: mjesni odbor SDS-a Rajić je početkom srpnja 1990. organizirao skup podrške inicijativi osnivanja općine Okučani, te izdvajanju Rajića iz općine Novska i njegovu pripajanju općini Okučani. Građanima su podijeljeni pozivi za skup u ime mjesnih zajednica Rajić, Borovac, Rajčići i Rađenovci, no bez potpisa i žiga navedenih mjesnih zajednica. Na poziv vodstva općine Novska, predsjednici spomenutih mjesnih zajednica objasnili su da iza akcije članova SDS-a ne stoje mjesne zajednice, te da je skup održan mimo njihova znanja. Uz to, napomenuli su da u tim sredinama „u kojima žive izmiješani Hrvati i Srbi, građani ne prihvaćaju inicijativu uvezenu iz Okučana, a koju su podržali predstavnici SDS.“[84]

Općina Okučani osnovana je tek u kolovozu 1991. kada započinje masovna oružana pobuna srpskog stanovništva u zapadnoj Slavoniji. Prema riječima Milana Babića, tadašnjeg predsjednika Vlade SAO Krajine, općinu Okučani ustrojilo je tijelo pod nazivom Komitet nacionalnog spasa Okučana, na temelju referenduma provedenog 14. kolovoza 1991. godine.[85] Nije u potpunosti jasno da li je takav referendum proveden, posebice jer se u nedatiranoj odluci o osnivanju općine Okučani navodi kako se ista proglašava na temelju rezultata „referenduma o autonomiji Srba u Hrvatskoj, referenduma o otcjepljenju od opštine Nova Gradiška i Novska i priključenju Pakracu, kao i referendumu o prisajedinjenju Srpske autonomne oblasti Krajine Republici Srbiji i svima onima koji žele da žive u Jugoslaviji“.[86] Stoga se može pretpostaviti da je općina Okučani proglašena 14. kolovoza 1991. pozivajući se na rezultate ranijih izjašnjavanja i referenduma. U sastav općine Okučani trebala su ući 34 mjesta iz novogradiške općine i osam mjesta iz općine Novska.[87]

---

[82] „Što je zapravo rekao dipl. ing. Stevan Stančić, predsjednik Mjesnog odbora SDS-a Okučana na promotivnoj skupštini?“, *Naša zemlja*, 8. 11. 1990.
[83] „Opozicija – cjelokupan narod“, *Naša zemlja*, 8.11.1990.
[84] „Bez podrške građana“, *Novljanski list*, 31. 7. 1990.
[85] *Dokumenti*, knj. 2, Zapisnik 8. sjednice Vlade SAO Krajine od 16. listopada 1991., 233.
[86] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, Odluka o proglašenju opštine Okučani, bez datuma i broja.
[87] Isto.

U međuvremenu, početkom 1991., nakon neuspjelog pokušaja osnivanja općine Okučani, ulogu središta oko kojeg će se okupiti srpsko stanovništvo u zapadnoj Slavoniji, te zatim ustrojiti i zasebnu srpsku autonomnu oblast, dobio je grad Pakrac. Skupština mjesne zajednice Okučani donijela je 13. siječnja 1991. odluku o raspisivanju referenduma za izdvajanje iz općine Nova Gradiška i priključenje općini Pakrac. Istoga dana odluka je donesena i u više drugih mjesnih zajednica općine Nova Gradiška.[88] Referendum je zatim održan 20. siječnja u selima novogradiške, novske i slavonskopožeške općine. U novogradiškoj općini referendum je održan u mjesnim zajednicama tzv. okučanskog kraja, odnosno u naseljima Poljane, Vrbovljani, Čaprginci, Trnovac, Golobrdac, Cage, Mašićka Šagovina, Žuberkovac, Opršinac, Donji Bogićevci, Lađevac, Medari, Trnava, Bodegraj, Dubovac, Ratkovac, Smrtić, Širinci, Donji Rogolji, Bobare, Gornji Rogolji, Lještani, Čovac, Gređani, Mašić, Kosovac, Benkovac, Šumetlica, Okučani, Stara Gradiška i Sinlije. Na referendumu se 77 posto izašlih glasača izjasnilo za izdvajanje iz općine Nova Gradiška i priključenje općini Pakrac. U slavonskopožeškoj općini referendum je 20. siječnja održan u mjesnim zajednicama tzv. kamenskog kraja, odnosno u naseljima Kamenski Vučijak, Striježevica, Sažije, Kamenska i Mijači, a 92,7 posto izašlih glasača izjasnilo se za izdvajanje iz općine Slavonska Požega i priključenje općini Pakrac.[89] U općini Novska referendum je proveden u mjesnim zajednicama Rajić, Rađenovci, Rajčići, Mlaka, Brezovac, Lovska, Kričke, Bair i Popovac u kojima je, od ukupno 1.553 glasača, na referendum izašlo 1.459 glasača a 1.349 ili 84,23 posto ih se izjasnilo za priključenje općini Pakrac.[90]

Skupština općine Pakrac zahtjeve je naselja kamenskog i okučanskog kraja prihvatila 12. veljače 1991. Međutim, Izvršno vijeće Skupštine općine Nova Gradiška utvrdilo je da zahtjev mjesne zajednice Okučani za osnivanjem općine, kao i referendum za pripajanje naselja iz okučanskog kraja u kojem živi srpsko stanovništvo, imaju isključivo političku svrhu, zaključujući da stanovništvo toga kraja može ostvarivati svoja prava u općini Nova Gradiška, te stoga, dok se ne donesu novi zakoni, nema potrebe osnivati nova općinska središta.[91] Izvršno vijeće Skupštine općine Novska također je odbacilo rezultate referenduma o izdvajanju naselja i pripajanju općini Pakrac, kao i pozitivno mišljenje koje je o tome dala općina Pakrac.[92] Predrag Šenićnjak, predsjednik Izvršnog vijeća Skupštine općine Novska,

[88] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 2, Odluke mjesnih zajednica općine Nova Gradiška o raspisivanju referenduma o pripajanju općini Pakrac, 13. 1. 1991.
[89] „Višestranačje na naš način“, *Pakrački vjesnik*, 7. 2. 1991.
[90] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 2, Rezultati referenduma o priključenju općini Pakrac u mjesnim zajednicama općine Novska, bez datuma i broja.
[91] F. S., „Ništa od prekrajanja!“, *Večernji list*, 1. 2. 1991.
[92] „Neće dopustiti mijenjanje granica“, *Novljanski vjesnik*, 12. 2. 1991.

zaključio je da je navedeni referendum u službi formiranja nove autonomije, odnosno velike srpske općine Pakrac.[93] Prema važećim zakonskim odredbama, općinska je skupština bila ovlaštena odrediti način pribavljanja mišljenja u određenoj mjesnoj zajednici, ukoliko ona pokrene inicijativu za izdvajanjem a mjesna zajednica nije imala pravo raspisati referendum, no ni mišljenje općinske skupštine nije bilo obvezujuće za Sabor, odnosno Vijeće općina koje je donosilo konačnu odluku o izdvajanju mjesne zajednice.[94] Provedeni referendum o izdvajanju iz matičnih općina i priključenju općini Pakrac, kao i prihvaćanje rezultata referenduma od strane općine Pakrac, nisu imale pravnog temelja i bili su pravno nevažeći.

Političke razloge inicijative za pripajanjem mjesta sa većinskim srpskim stanovništvom općini Pakrac potvrdio je početkom veljače 1991. i novoizabrani predsjednik Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju, Veljko Džakula.[95] Na sjednici Skupštine općine Pakrac, prilikom glasanja o zahtjevu naselja novogradiške i požeške općine za pripajanjem općini Pakrac, odbornici srpske nacionalnosti naveli su da je „te ljude na odcjepljenje natjeralo veliko zlo, mnogi nerazumni potezi vladajućih struktura općine Nova Gradiška i Slavonska Požega te vrhovništvo Republike Hrvatske“, dok su odbornici hrvatske nacionalnosti prije glasanja napustili sjednicu.[96] Provedeni referendumi o pripajanju općini Pakrac trebali su vodstvu zapadnoslavonskog SDS-a dati svojevrstan legitimitet u daljnjem radu na ustrojavanju srpske oblasti na tome području.

Razlog okupljanja spomenutih naselja oko općine Pakrac postao je očit kada je pakračka općinska skupština 22. veljače 1991. donijela odluku o pristupanju općine Pakrac SAO Krajini.[97] Iako službeno nije sudjelovao u radu pakračke općinske skupštine, SDS je imao značajan utjecaj pri donošenju najvažnijih odluka. Tako je na sjednici Skupštine općine Pakrac prilikom donošenja odluke o pristupanju SAO Krajini sudjelovao i Veljko Džakula, te čak održao govor, izjavivši da, ukoliko Hrvatska ima namjeru razdružiti se od Jugoslavije, onda Pakrac ima namjeru razdružiti se od Hrvatske, te naglasivši da spomenute odluke nisu posljedica kninskog utjecaja.[98] Ustavni sud Republike Hrvatske, uz obrazloženje da Hrvatski ustav ne sadrži osnove za postojanje tvorevine kakva je SAO Krajina, poništio je 28. veljače 1991. odluku o pristupanju općine Pakrac SAO Krajini.[99]

---

[93] „Koristiti prirodne resurse“, *Novljanski vjesnik*, 12. 2. 1991.
[94] Branko TUĐEN, „Odlučuje Vijeće općina sabora“, *Večernji list*, 16. 1. 1991.
[95] „Politički razlozi“, *Pakrački vjesnik*, 7. 2. 1991.
[96] „Pakrac prihvatio Okučane i Kamensku“, *Pakrački vjesnik*, 27. 2. 1991.
[97] *Dokumenti*, knj. 2, Odluka SO Pakrac o pristupanju općine Pakrac SAO Krajini od 22. veljače 1991., 136.
[98] Josip KREKOVIĆ, „Pakrac ni na nebu ni na zemlji“, *Vjesnik*, 2. 3. 1991.
[99] *Službeni vjesnik općine Pakrac*, 28. 2. 1991., 50.

Istovremeno sa odlukom o pristupanju SAO Krajini, Skupština općine Pakrac je 22. veljače 1991., „u okviru razmatranja i ocjene trenutnog stanja u općini“, donijela zaključak da Policijska postaja u Pakracu postane Općinski sekretarijat unutrašnjih poslova Pakrac (OSUP Pakrac).[100] OSUP Pakrac stavljen je pod nadležnost Sekretarijata unutrašnjih poslova SAO Krajine (SUP-a SAO Krajine), koji je osnovan 4. siječnja 1991. godine. Time se policijska postaja u Pakracu izdvojila iz MUP-a Republike Hrvatske i postala sastavnim dijelom tijela unutrašnjih poslova pobunjenih Srba. Policijska postaja u Pakracu, za razliku od ostalih milicijskih stanica općina SAO Krajine, koje su bile neposredno podređene SUP-u SAO Krajine, dobila je status Općinskog sekretarijata unutrašnjih poslova. Nakon što je pakračka policijska postaja nominalno stavljena pod nadležnost SUP-a SAO Krajine, krenulo se s potpunim preuzimanjem kontrole nad policijskim snagama u Pakracu. Zapovjednik policijske postaje u Pakracu Jovo Vezmar već je 22. veljače naredio da se u službu pozove 80 posto pričuvnog sastava policijske stanice Pakrac.[101] Pričuvni policajci srpske nacionalnosti, na čelu sa zapovjednikom postaje Jovom Vezmarom, zauzeli su 1. ožujka policijsku postaju, razoružavši svoje hrvatske kolege u postaji.[102] Zgradu policijske postaje i općine okružili su, uz policajce srpske nacionalnosti, i naoružani civili a akciju su koordinirali čelnici mjesnog SDS-a, na čelu sa Veljkom Džakulom.[103] U Pakrac su zato poslane specijalne snage hrvatske policije, koje su 2. ožujka 1991. grad stavile pod svoj nadzor a pobunjeni policajci su se na vijest o dolasku specijalne policije povukli u obližnja brda.[104] U brda Papuka i Psunja povukao se i dio srpskog stanovništva iz Pakraca i okolice.[105]

Predsjednik Predsjedništva SFRJ Borisav Jović je, bez dogovora s ostalim članovima ovoga tijela, odobrio slanje jedinica JNA u Pakrac, te su u grad upućene snage JNA iz Bjelovara, Virovitice i Zagreba.[106] U Pakracu je zatim, uvečer 2. ožujka, došlo do razmijene vatre između pripadnika hrvatske policije i JNA, prvog takvog slučaja u Domovinskom ratu.[107] Predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman uputio je 2. ožujka pismo Predsjedništvu SFRJ, u kojem je upozorio kako hrvatske vlasti imaju dokaze kako su u

---

[100] *Dokumenti*, knj. 2., Odluka SO Pakrac o pristupanju općine Pakrac „SAO Krajini“ od 22. veljače 1991., 136.
[101] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 21., RH, MUP, Policijska uprava u Bjelovaru, Policijska stanica Pakrac, br. 511-02-70/10-SP-7/1-91, Naredba, 22. veljače 1991.
[102] Radoje ARSENIĆ, „Jedinice JNA ušle u Pakrac nakon upada hrvatskih specijalaca“, *Politika*, 3. 3. 1991.
[103] I. MIŠKULIN, „Srpska pobuna“, 378.-379.
[104] Radoje ARSENIĆ, „Jedinice JNA ušle u Pakrac nakon upada hrvatskih specijalaca“, *Politika*, 3. 3 1991.; Borisav JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, *Izvodi iz dnevnika*, Beograd 1996., 281.-282.
[105] Stevan ZEC, „Srpski zbegovi još postoje“, *Politika*, 10. 3. 1991.
[106] B. JOVIĆ, *Poslednji dani*, 281.-282., Radoje ARSENIĆ, „Jedinice JNA ušle u Pakrac nakon upada hrvatskih specijalaca“, *Politika*, 3. 3. 1991.
[107] Davor MARIJAN, *Slom Titove armije. JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, Zagreb 2008., 242.-243.

pripremi pakračkih događaja, koji su završili razoružanjem policajaca hrvatske nacionalnosti, sudjelovali visoki oficiri JNA.[108] JNA je imala pripremljen plan napada na snage hrvatske policije u Pakracu, no Hrvatska je 3. ožujka pristala na povlačenje snaga specijalne policije iz Pakraca, te on nije realiziran. Nakon smirivanja situacije, sa pakračkog područja povučene su 18. ožujka i snage JNA.[109]

U Pakracu su 3. ožujka održani pregovori na koje su iz Beograda stigli članovi Predsjedništva SFRJ Nenad Bućin i Bogić Bogićević te savezni sekretar za unutrašnje poslove Petar Gračanin; hrvatsku delegaciju predvodili su potpredsjednik SFRJ i predsjednik Vlade Republike Hrvatske Stjepan Mesić, potpredsjednik Vlade Milan Ramljak i ministar unutarnjih poslova Josip Boljkovac dok su od predstavnika pakračkih općinskih vlasti sudjelovali predsjednik Skupštine općine Milan Božić i predsjednik Izvršnog vijeća Skupštine općine Čedomir Bojčić. Na pregovore je stigao i komandant V. vojne oblasti general Konrad Kolšek sa članovima svoga štaba. Na pregovorima je zaključeno je kako situaciju Pakracu treba normalizirati; u sklopu toga trebalo je vratiti na dužnost sve policajce srpske nacionalnosti koji su napustili službu, a iz Pakraca povući sve policajce koji nisu pripadnici pakračke policijske postaje kao i pripadnike JNA.[110]

Dolazak specijalnih snaga hrvatske policije u Pakrac popraćen je u srpskim medijima izvještajima o poginulim i ranjenim Srbima, iako su u Pakracu ranjena samo tri hrvatska policajca. Nekoliko dana kasnije, ove su dezinformacije demantirane.[111] Međutim, dio srpskog stanovništva koji je 2. ožujka napustio Pakrac ostao je i nakon smirivanja situacije u „šumama Papuka i Psunja“. Zajedno s njima, u „zbegu sa srpskim narodom“ nalazio se i predsjednik Regionalnog odbora SDS-a za Slavoniju i Baranju Veljko Džakula, koji se u Pakrac vratio tek 9. ožujka, nakon poziva pomoćnika ministra unutarnjih poslova Slavka Degoricije na daljnje razgovore. Prema Džakuli, ministar unutarnjih poslova Josip Boljkovac nudio mu je pregovore krajem veljače 1991., prije izbijanja oružanog sukoba u Pakracu, međutim Džakula je odbio takav sastanak, poručivši Boljkovcu da razgovara s nekim iz „rukovodstva SAO Krajine jer Pakrac njoj pripada“.[112]

JNA je u Pakracu prvi puta primijenila taktiku „tampon zone“, koju će nekoliko mjeseci kasnije često upotrebljavati u Hrvatskoj – nakon reakcije hrvatske policije na oružane akcije srpskih pobunjenika, JNA bi postavila svoje snage između dvije strane, službeno

[108] „Imamo dokaze“, *Vjesnik*, 3. 1. 1991.
[109] D. MARIJAN, *Slom*, 242.-243.
[110] Antun ERJAVEC, *Pakrac i Lipik uoči rata 1991. godine. Prvi pucnji u Hrvatsku*, Pakrac 2001.,31-33.
[111] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 114.-115.; D. MARIJAN, *Slom*, 244.
[112] Stevan ZEC, „Srpski zbegovi još postoje“, *Politika*, 10. 3. 1991.

„razdvajajući sukobljene strane“ a zapravo onemogućavajući hrvatskoj policiji daljnje djelovanje i uspostavu ustavno pravnog poretka Republike Hrvatske. Zbog pakračkih događaja, kao i velikih prosvjeda srbijanskih oporbenih stranaka protiv režima Slobodana Miloševića, koji su održani 9. ožujka 1991. u Beogradu, vrh JNA zatražio je na sjednici Predsjedništva SFRJ održanoj od 12. do 15. ožujka uvođenje izvanrednog stanja u zemlji. Međutim, zbog protivljenja hrvatskog, slovenskog, makedonskog i bosanskohercegovačkog predstavnika u Predsjedništvu SFRJ, zahtjev nije prihvaćen.[113]

Na osnovu navedenog može se zaključiti da je SDS u zapadnoj Slavoniji tijekom druge polovine 1990., a posebice prve polovine 1991. radio na ustrojavanju administrativno-teritorijalne cjeline koju bi činio prostor kompaktno nastanjen srpskim stanovništvom a koji bi se protezao između rijeka Save i Drave. Proces stvaranja srpske oblasti na području zapadne Slavonije u početku je težište imao na formiranju općine Okučani, koja je zatim, kao općina sa većinskim srpskim stanovništvom, trebala postati snažno srpsko uporište u zapadnoj Slavoniji. Međutim, kako ideja nije uspjela biti provedena u djelo, početkom 1991. djelovanje SDS-a usmjereno je stvaranje velike „srpske“ općine Pakrac a naselja tzv. okučanskog kraja, koja su trebala biti osnovicom nove okučanske općine, referendum su odlučila o odcjepljenju od općine Nova Gradiška i priključenju općini Pakrac. Naselja novljanske općine nastanjena Srbima predstavljala su strateški važno područje za buduću srpsku oblast u zapadnoj Slavoniji jer su je preko većinski srpskih općina Banovine nastanjenih srpskom većinom povezivala s ostalim srpskim općinama Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like, odnosno kasnije SAO Krajine, ali i onima u Bosni i Hercegovini (Bosanska Dubica i Bosanska Gradiška). Hrvatski državni teritorij time bi bio presječen jer su općine koje su trebale biti dijelom buduće srpske autonomije u zapadnoj Slavoniji presijecale Hrvatsku od državne granice s Mađarskom do granice sa BiH. Geopolitičku strategiju koja je tijekom druge polovine 1990. i prve polovine 1991. SDS provodio političkim (početkom ožujka 1991. napadom na policijsku postaju u Pakracu i oružanim) putem, u drugoj je polovini 1991. provodila JNA potpomognuta pobunjenim lokalnim srpskim stanovništvom. Zajedničko djelovanje SDS-a u zapadnoj Slavoniji i JNA potvrđuju i ratni planovi JNA koji su podrazumijevali vojno presijecanje Hrvatske na području između Save i Drave.[114]

3.3. Djelovanje Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju i Veljka Džakule nakon „pakračkih događaja“

[113] D. MARIJAN, *Slom*, 245.-246.; A. NAZOR, *Velikosrpska agresija*, 56.
[114] Više o tome vidi Davor MARIJAN, *Slom Titove armije - JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, 289.

Na području zapadne Slavonije SDS nije sudjelovao na parlamentarnim i lokalnim izborima održanim u travnju i svibnju 1990., međutim, često je od strane SDS-a isticano da su odbornici SKH-SDP-a izabrani zahvaljujući srpskim glasovima.[115] Od osnivanja SDS na području zapadne Slavonije u ljeto i jesen 1990. postavljalo se pitanje novih lokalnih izbora. Nezadovoljni stanjem u Skupštini općine Pakrac bili su i odbornici hrvatske nacionalnosti. Radikalizacija situacije i pogoršanje hrvatsko-srpskih odnosa uzrokovali su i podjelu zastupnika u Skupštini općine Pakrac po nacionalnoj osnovi. Posljedica sve jasnije nacionalne podijeljenosti, a posebice činjenice da na izborima 1990. nisu sudjelovale vodeća hrvatska i srpska stranka – HDZ i SDS, bila je da su u Skupštini općine Pakrac s vremenom organizirani Srpski demokratski blok, Hrvatski demokratski blok i Blok lijevo orijentiranih.[116] I u drugim zapadnoslavonskim općinama bilo je sličnih pojava. Primjerice, grubišnopoljski SDS u nekoliko je navrata organizirao zajedničke sjednice SDS-a i srpskih odbornika iz redova drugih stranaka u Skupštini općine Grubišno Polje. Na njima se raspravljalo o zauzimanju zajedničkih stavova „od interesa za srpski narod“, poput primjerice osnivanja Kluba srpskih zastupnika u Skupštine općine Grubišno Polje i organizaciji referenduma o izdvajanju srpskih naselja iz općine Grubišno Polje.[117] Ovim sastancima prisustvovali su i pojedini predstavnici vlasti, poput primjerice predsjednika Skupštine općine Grubišno Polje Čedomira Bubulja i saborskog zastupnika Rade Jovičić.[118] SDS u zapadnoj Slavoniji dakle, iako nije formalno sudjelovala u djelovanju općinskih tijela vlasti, posredno je imala velik utjecaj na njihov rad. Kreator politike SDS na području zapadne Slavonije bio je Regionalni odbor SDS za Slavoniju i Baranju.

Sredinom ožujka 1991. u Zagrebu su vođeni razgovori između delegacije Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju i hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana. Nije u potpunosti jasno da li su razgovori inicirani od strane predstavnika slavonskih Srba ili hrvatskih vlasti – Ilija Sašić, podnoseći na sastanku Regionalnog odbora SDS-a za Slavoniju i Baranju održanom 21. ožujka u Sibeniku (grubišnopoljska općina) izvještaj o rezultatima razgovora, naglasio je da je do sastanka došlo na poziv hrvatske Vlade, dok su istovremeno hrvatski mediji prenijeli informaciju da je razgovor zatražen od strane Regionalnog odbora

[115] „Što SDS zamjera rukovodstvu općine“, *Grubišnopoljski list*, 7. 3. 1991.
[116] „Stranačke podjele u općinskim klupama“, *Pakrački vjesnik*, 29. 5. 1991.;M. VITANOVIĆ, „Čudna atmosfera manje smeta privatnicima“, *Bjelovarski list*, 6. 6. 1991.
[117] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 52, Dnevnik Živka Zagorca, potpredsjednika Izvršnog odbora SDS za Grubišno Polje
[118] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 52, Dnevnik Živka Zagorca, potpredsjednika Izvršnog odbora SDS za Grubišno Polje; „Što SDS zamjera rukovodstvu općine?“, *Grubišnopoljski list*, 19. 4. 1991.

SDS za Slavoniju i Baranju.[119] Razgovorima su, osim predsjednika Tuđmana, s hrvatske strane prisustvovali Slavko Degoricija, Mario Nobilo i Božidar Petrač a delegaciju Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju predstavljali su Veljko Džakula, Ilija Sašić, Vojislav Vukičević, Dušan Ećimović i Goran Hadžić. Razgovori su vođeni bez prisustva javnosti, a poslije sastanka održana je konferencija za novinare koja je imala velikog odjeka u hrvatskim i srpskim medijima. U hrvatskoj javnosti smatralo se da je povod neposrednih kontakata slavonskih Srba s predstavnicima hrvatskih vlasti nezadovoljstvo Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju Miloševićevom politikom i događajima 9. ožujka u Beogradu, te raskol u SDS-u. U kontekstu raslojavanja unutar SDS na Raškovićevu i Babićevu struju i osnivanja SDS Krajine na čelu s Milanom Babićem sredinom ožujka, smatrano je da su se zapadnoslavonski Srbi priklonili Raškovićevoj nešto manje militantnoj politici koja je uključivala i pregovore s hrvatskim vlastima. Također je u medijima prenesen zaključak, s nekoliko dana ranije održanog sastanka Regionalnog odbora za Slavoniju i Baranju, da će Srbi ostati u Hrvatskoj bez obzira proglasila ona samostalnost ili ostala u sklopu jugoslavenske federacije.[120] Usprkos demantima čelnika Regionalnog odbora koji su uslijedili, može se zaključiti da je na spornom sastanku u Pakracu nešto slično zaključeno jer je 21. ožujka na sastanku Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju, prilikom rasprave o razgovorima vođenima s predsjednikom Tuđmanom rečeno i sljedeće: "Već u prvoj tački Dnevnog reda bilo je govora o sumnji da je neko od prisutnih na sastanku u Pakracu, prije razgovora sa hrvatskom vladom, dao izjavu sredstvima informiranja o zaključcima za razgovor, što je nanijelo težak udarac Stranci, pa se tražilo od prisutnih da se eventualni davalac te informacije izjasni na samom sastanku."[121]

U hrvatskoj javnosti ovi su razgovori vrlo optimistično prihvaćeni, smatrajući se naznakom da bi u Hrvatskoj uskoro „mogla zavladati potpuno drugačija politička klima".[122] Međutim, daljnji razvoj događaja u zapadnoj Slavoniji pokazao je da su nade u mijenjanje smjera politike zapadnoslavonskih Srba bile uzaludne. Pod pokroviteljstvom Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju, u proljeće 1991. nastavljen je rad na teritorijalnom

---

[119] *Dokumenti*, knj. 2, Zapisnik sastanka Regionalnog odbora SDS-a za Slavoniju i Baranju od 21. ožujka 1991., 154.-156.; Krunoslava BANIĆ, „Zatražen razgovor s dr. Tuđmanom", *Vjesnik*, 13.3.1991.

[120] Aleksa CRNJAKOVIĆ, „Dijalog vraća povjerenje", *Vjesnik*, 14. 3. 1991.; R. ARSENIĆ, „Položaj Srba u Hrvatskoj bitno je pogoršan", *Politika*, 15. 3. 1991., R. ARSENIĆ, „Izmišljotine iz poznate kuhinje", *Politika*, 15. 3. 1991.; R. ARSENIĆ, „Pokušaji da se unese razdor među srpski narod", *Politika*, 16. 3. 1991.; *Dokumenti*, knj. 2, Zapisnik sastanka Regionalnog odbora SDS-a za Slavoniju i Baranju od 21. ožujka 1991., 154.-156.

[121] *Dokumenti*, knj. 2, Zapisnik sastanka Regionalnog odbora SDS-a za Slavoniju i Baranju od 21. ožujka 1991., 154.-156.

[122] Krunoslava BANIĆ, „Pouke kninskog geta", *Vjesnik*, 15. 3. 1991.

izdvajanju dijela zapadne Slavonije koji je trebao biti pripojen SAO Krajini. U općini Slavonska Požega, nakon naselja kamenskog kraja, stanovnici 33 naselja „uglavnom srpske nacionalnosti“ izašli su 3. ožujka na referendum o odcjepljenju od matične općine i priključenju općini Pakrac. Referendum je, zbog „nezadovoljstava statusom koji imaju u sadašnjoj općini, posebno nakon pobjede HDZ-a“ organiziralo Srpsko nacionalno vijeće za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem. Pakračka općina trebala je priključenjem 78 naselja iz općina Novska, Nova Gradiška i Slavonska Požega biti uvećana za otprilike 30.000 stanovnika, koliko je živjelo u tim naseljima.[123] Činjenica da je SNV Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem organiziralo referendum u općini Slavonska Požega svjedoči kako je u početnom razdoblju nakon njegova osnivanja ovo tijelo pokušalo proširiti svoj utjecaj na područje čitave Slavonije i Baranje, međutim, ubrzo se pokazalo da zapadnoslavonski vođe SDS-a žele djelovati samostalno.

Na zajedničkoj sjednici Kluba srpskih delegata općine Grubišno Polje i Općinskog odbora SDS-a održanoj 23. travnja 1991., raspravljalo se o organizaciji i provođenju referenduma za izdvajanju srpskih naselja iz općine a predsjednik općinskog odbora SDS među razlozima za izdvajanje iz općine Grubišno Polje naveo je: „stvaranje općine s većinskim srpskim stanovništvom, nova podjela na županije u NDH i naša želja da za nas to bude Pakrac“.[124] SDS je 16. lipnja 1991. organizirao referendum o pripajanju SAO Krajini u općini Daruvar, a objavljeno je i da su istodobno u većinski srpskim naseljima južnog dijela virovitičke općine i dijelu grubišnopoljske općine organizirani referendumi o priključenju općini Daruvar i time „automatski“ i SAO Krajini.[125] Međutim, referendum u naseljima općine Grubišno Polje održan je nekoliko dana kasnije. Referendum za pripajanje općini Daruvar i SAO Krajini proveden 23. lipnja 1991. u bilogorskim naseljima općine Grubišno Polje, odnosno u naseljima Mala Jasenovača, Mali Grđevac, Mala Peratovica, Velika Peratovica, Dapčevički Brđani, Mala Dapčevica, Velika Dapčevica, Lončarica, Cremušina, Sibenik, Zrinska, Gornja Kovačica, Mala Barna, Turčević Polje, Dijakovac, Rastovac, Velika Barna i Grubišno Polje.[126] Ukupni rezultat ovih referenduma, kao i onih ranijih trebao je, prema riječima Branka Popovića, predsjednika grubišnopoljskog općinskog odbora SDS, biti jak argument za ostvarenje „potpune političke autonomije Srba u Hrvatskoj“.[127]

---

[123] „Žele priključenje Pakracu“, *Politika*, 1. 3. 1991.
[124] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 52, Dnevnik Živka Zagorca, potpredsjednika Izvršnog odbora SDS za Grubišno Polje
[125] „Referendum o pristupanju SAO Krajini“, *Politika*, 17. 6. 1991.
[126] „Referendum 23. 6.“, *Grubišnopoljski list*, 18. 6. 1991.; „Vuk sit i koza cijela“, *Grubišnopoljski list*, 19. 7. 1991.
[127] „Referendum 23. 6.“, *Grubišnopoljski list*, 18. 6. 1991.

Predsjednik Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju Veljko Džakula djelovao je poprilično samostalno u odnosu na središnjicu SDS-a, vodeći razgovore oko rješavanja srpskog pitanja u Hrvatskoj s njemačkim, francuskim, švicarskim i američkim veleposlanicima, te s predstavnicima vlade i opozicije u Srbiji.[128] Istodobno, Džakula je od Slobodana Miloševića primao upute za djelovanje u konkretnim situacijama. U Beogradu su 6. svibnja 1991. održani sastanci Veljka Džakule i Dušana Ećimovića sa Slobodanom Miloševićem i Jovanom Raškovićem a Milošević je tom prilikom, prema Džakulinim riječima, od zapadnoslavonskih Srba zatražio „da više ne idemo u sukobe sa MUP-om, već da ostavimo da se sudare sa armijom i da armija sa NDH bez ikakvih problema može obračunati".[129] Također, na sastanku u Beogradu Džakula i Ećimović konzultirali su se sa Miloševićem oko provedbe referenduma o pripajanju SAO Krajine Republici Srbiji, koji je najavljen za 12. svibnja 1991. Vodstvo pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji bilo je određenoj konfuziji kojem referendumu pristupiti a kojem ne, s obzirom da su tome razdoblju planirani referendumi o pripojenju SAO Krajine Republici Srbiji, referendum o budućem položaju Republike Hrvatske, te referendumi o izdvajanju iz pojedinih općina i pripajanju SAO Krajini na području zapadne Slavonije. Skupština SAO Krajine inzistirala je da se referendum o pripajanju SAO Krajine Republici Srbiji provede u svim općinama koje su dotad pristupile SAO Krajini. Nakon konzultacija vodstva zapadnoslavonskih Srba sa Slobodanom Miloševićem u Beogradu, zaključeno je da se referendum o budućem položaju Republike Hrvatske na području zapadne Slavonije bojkotira jer bi se time priznala hrvatska vlast. Slobodan Milošević također je zamjerio vodstvu krajinskih Srba da donosi odluke bez konzultacija s njim, te je zatražio da na krajinskom referendumu 12. svibnja referendumski listić mora glasiti „za ostanak u Jugoslaviji" a ne Srbiji „jer za to nema pravne ni međunarodne podrške".[130]

Na području SAO Krajine proveden je 12. svibnja 1991. „referendum za prisajedinjenje SAO Krajine Republici Srbiji i da Krajina ostane u Jugoslaviji sa Srbijom, Crnom Gorom i drugim koji žele da očuvaju Jugoslaviju".[131] Pakračko općinsko vodstvo nije organiziralo provođenje referenduma, stoga su se, kao i u slučaju svih dotadašnji referenduma koji su vodili k izdvajanju područja u zapadnoj Slavoniji, organizacije i provođenja

[128] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 52, Dnevnik Živka Zagorca; *Dokumenti*, knj. 2, Zapisnik sastanka Regionalnog odbora SDS-a za Slavoniju i Baranju od 21. ožujka 1991.,154.-156.

[129] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 52, Dnevnik Živka Zagorca, potpredsjednika Izvršnog odbora SDS za Grubišno Polje

[130] Isto.

[131] *Dokumenti*, knj. 2, Odluka Skupštine SAO Krajine o raspisivanju „referenduma za prisajedinjenje Krajine Republici Srbiji" i ostanak u Jugoslaviji s onima koji je žele očuvati od 30. travnja 1991., 166.

referenduma o pripajanju Republici Srbiji prihvatili aktivisti lokalnog SDS-a. No, kako referendum nije organiziran od strane službenih tijela lokalne uprave, odnosno nije imenovana općinska komisija za provođenje referenduma, Centralna komisija za provođenje referenduma na području SAO Krajine odlučila je da se dobiveni podaci za pakračku općinu usvoje kao izjašnjavanje plebiscitom. Prema njima, u općini Pakrac od upisanih 20.525 glasača glasalo ih je 10.477, od kojih se 10.471 izjasnilo za pripajanje SAO Krajine Republici Srbiji te ostanku u Jugoslaviji.[132] Prema izvještaju Centralne komisije za provođenje referenduma na području čitave SAO Krajine, od upisanih 226.262 glasača, glasalo je 179.840 osoba, od kojih se 179,490 ili 99,8 posto izjasnilo za pripajanju Republici Srbiji te ostanku SAO Krajine u Jugoslaviji.[133]

Činjenica da vlasti općine Pakrac nisu željele sudjelovati u organizaciji referenduma izazvala je nezadovoljstvo vodstva SDS. Stavovi dijela čelnika općine koja je trebala predstavljali jezgru buduće autonomije u zapadnoj Slavoniji nisu odgovarali programu i djelovanju Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju. Naznake odstupanja od politike SDS-a bile su uočljive tijekom pristupanja naselja općine Nova Gradiška, Slavonska Požega i Novska općini Pakrac. Predsjednik pakračke općinske skupštine Milan Božić bio je protiv promjena granica općine, smatrajući da su takve podijele po nacionalnoj ili vjerskoj osnovi nepotrebne, te da vode pogoršavanju međunacionalnih odnosa, zaključivši pritom "svi mi živimo u Republici Hrvatskoj, zvala se ona ovako ili onako". Također, prilikom donošenja odluke o pristupanju pakračke općine SAO Krajini, Milan Božić upozorio je odbornike da spomenuta odluka nema zakonsku osnovu, a kasnije mu je zamjerano da ovu odluku nije proveo u djelo.[134] U Pakracu se pred zgradom općine 27. svibnja 1991. okupilo „nekoliko hiljada nezadovoljnih građana", zahtijevajući da, zbog neprovođenja skupštinskih odluka o pristupanju općine Pakrac SAO Krajini, a posebice zbog neprovođenja referenduma o pripajanju SAO Krajine Republici Srbiji, predsjednik Skupštine općine Pakrac Milan Božić podnese ostavku. Od čelništva općine zatraženo je da se, u skladu s rezultatima netom provedenog referenduma, uspostavi neposredni kontakt sa rukovodstvima SAO Krajine i Republike Srbije. Prosvjednici su tražili i da se stanje u općini Pakrac vrati na stanje od prije pakračkih događaja početkom ožujka, odnosno da se promijeni nacionalna struktura policijske stanice „u kojoj su zaposleni uglavnom Hrvati", te na njezino čelo postave „Srbi koji uživaju

[132] Isto, Izvješće Centralne komisije za provođenje referenduma SAO Krajine o rezultatima referenduma za priključenje SAO Krajine Republici Srbiji i ostanak u Jugoslaviji od 14. svibnja 1991., 177.
[133] *Dokumenti,* knj. 2, Izvješće Centralne komisije za provođenje referenduma SAO Krajine o rezultatima referenduma za priključenje SAO Krajine Republici Srbiji i ostanak u Jugoslaviji, 14. svibnja 1991., 172.
[134] „I Pakrac u Krajini", *Pakrački vjesnik*, 21. 3. 1991.; Dušan EĆIMOVIĆ, „Na zahtjev građana predsjednik opštine podnio ostavku", *Politika*, 28. 5. 1991.

povjerenje“. Od Vijeća općina Sabora Republike Hrvatske zatraženo je da se donošenjem zakona o novim teritorijalnim granicama općine Pakrac zakonski sankcioniraju rezultati referenduma provedenog u naseljima općina Novska, Nova Gradiška i Slavonska Požega.[135] Instrument pritiska pomoću „nezadovoljnog naroda“ i ovaj je put polučio uspjehom, te je Milan Božić još za održavanja mitinga podnio neopozivu ostavku a novim je predsjednikom Skupštine općine Pakrac imenovan Milan Radaković.[136] Primjer smjene predsjednika pakračke skupštine ukazuje da je na području zapadne Slavonije djelovala paralelna vlast koju je činilo čelništvo lokalnog SDS-a, odnosno Regionalni odbor SDS za Slavoniju i Baranju.

U Lipiku je 13. srpnja 1991. održan sastanak Srba iz Hrvatske koji su se zalagali za rješavanje hrvatsko-srpskog pitanja mirnim i demokratskim putem, u pregovorima s hrvatskim vlastima. Skup je organizirala „manja grupa intelektualaca Srba iz Hrvatske“, na čelu sa predsjednikom Lige socijalnih demokrata Miloradom Pupavcem a prisustvovao joj je i niz čelnika pobunjenih hrvatskih Srba.[137] Na sastanku je inicirano i osnivanje Srpskog demokratskog foruma koji je kasnije djelovao na području pod nadzorom hrvatskih vlasti.[138] Oformljena je i pregovaračka grupa koji su činili Jovan Opačić, Dmitar Obradović, Veljko Džakula, Milivoj Vojnović, Dušan Starević, Stanko Korać, Kosta Mićović, Goran Hadžić i Milorad Pupovac. Skupu je prisustvovao i Jovan Rašković. Stavovi sa skupa, objavljeni nakon završetka na konferenciji za novinare, izazvali su žestoke reakcije „službenog Knina“. Potpredsjednik Vlade SAO Krajine Dušan Starević smijenjen je zbog sudjelovanja na skupu a SDS je uskratio Srpskom demokratskom forumu „pravo predstavljanja srpskog naroda u Hrvatskoj“, zaključivši da se sa hrvatskim vlastima može pregovarati jedino o razgraničenju.[139] Nekoliko dana kasnije, na sjednici Regionalnog odbora SDS za Slavoniju i Baranju u Batinjanima, raspravljano je o zaključcima iz Lipika, te o sudjelovanju njegova predsjednika Veljka Džakule na tome sastanku. Ilija Sašić predložio je da se Regionalni odbor SDS-a ogradi od rješavanja srpskog pitanja u Hrvatskoj „po receptu u Lipiku“ jer ono predstavlja opasnost da se srpsko pitanje posebno rješava u Hrvatskoj, Sloveniji i Bosni i Hercegovini što, prema njemu, nije u srpskom interesu. Iako se Džakula prije odlaska u Lipik konzultirao s čelništvom Regionalnog odbora, na sjednici je osuđeno njegovo sudjelovanje na sastanku u Lipiku, uz napomenu da „na tim skupovima Džakula može biti, ali kao intelektualac a ne kao predsjednik SDS-a“, te da su „ svi naši intelektualci prezirali SDS,

[135] Dušan EĆIMOVIĆ, „Na zahtjev građana predsjednik opštine podnio ostavku“, *Politika*, Beograd, 28. 5. 1991.
[136] Isto; *Službeni vjesnik općine Pakrac*, 14. 6. 1991., 131.; *Službeni vjesnik općine Pakrac*, 10. 7. 1991., 153.
[137] „U istom pravcu – različiti pogledi“, *Borba*, 15. 7. 1991.
[138] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 215.
[139] „Lipik nema legitimitet“, *Borba*, 16. 7. 1991.

nikada nisu došli među nas, a sada preko nas pokušavaju dati recepte rješenje srpskog pitanja“. Veljko Džakula, u skladu sa svojom dotadašnjom pragmatičnom politikom, zaključio je da treba podržati skup u Lipiku, te istovremeno raditi na pripremi ustanka u zapadnoj Slavoniji, za koji trenutno nisu spremni.[140]

3.4. Proglašenje SAO Zapadne Slavonije i početak rata na zapadnoslavonskom području

U zapadnoj Slavoniji su razdoblje koje je uslijedilo nakon pakračkih događaja početkom ožujka obilježile povremene akcije pobunjenih srpskih skupina, koje su djelovale uglavnom na brdskim područjima pakračke i slavonskopožeške općine, odnosno, onim njihovim dijelovima većinski naseljenim srpskim stanovništvom.[141] Prema zapisima pakračanina Antuna Erjaveca, u razdoblju od početka ožujka do sredine kolovoza 1991. i početaka otvorenih ratnih sukoba na ovom području, mjesečno je zabilježeno do desetak eksplozija, požara, razbijanja izloga, pucnjeva, ranjavanja. U lipnju 1991. pala je i prva žrtva, naime, 9. lipnja ustrijeljen je policajac Vlado Laučan koji je obavljao kontrolu prometa na raskrižju kod Omanovca, a za ubojstvo je osumnjičen Srbin iz mjesta Gornja Obriješ.[142] Ugrožavanje i povremeni prekidi prometa na cesti Novska – Nova Gradiška uskoro su prerasli u blokadu svih prometnica a terorističke akcije i opća nesigurnost koju su one izazivale bile su bitno obilježje svakodnevnice ovog kraja. Područje uz prometnicu Pakrac – Bučje – Slavonska Požega sa selima naseljenim pretežito srpskim stanovništvom nakon pakračkih događaja bilo je uglavnom nedostupno hrvatskim vlastima.[143] No, otvoreni rat je počeo nekoliko mjeseci kasnije, a ovo je vrijeme korišteno za naoružavanje srpskog stanovništva i njegovu pripremu za rat. Prema nekim informacijama, ustrojavanje, naoružavanje i obuka srpskih paravojnih formacija u zapadnoj Slavoniji započelo je neposredno nakon pakračkih događaja. Primjerice Marko Vujić, koji je 1. listopada 1991. imenovan načelnikom štaba TO Novska, od 1. ožujka angažiran je na „doturu naoružanja i obuci ljudstva u Zapadnoj Slavoniji“.[144] Početkom srpnja Nikola Marić, zapovjednik 28. partizanske brigade 32. (varaždinskog) korpusa JNA, započeo je s tajnom akcijom naoružavanja Srba oružjem i

---

[140] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 52, Dnevnik Živka Zagorca, potpredsjednika Izvršnog odbora SDS za Grubišno Polje
[141] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 74.
[142] A. ERJAVEC, *Pakrac*, 39., 54.
[143] A. NAZOR, *Počeci*, 132.
[144] HMDCDR, kut. 5001., Komanda 18. korpusa, pov. br. 7-397/8, Vanredno unapređenje Vujić Matije Marko, peš. kapetan, Predlog, 26. 8. 1994.

opremom iz skladišta Doljani kod Daruvara.[145] Prema Marićevom izvještaju komandantu 32. korpusa s kraja srpnja 1991., on je početkom tog mjeseca zajedno sa nekoliko starješina iz svoje divizije krenuo s organiziranjem i naoružavanjem naroda toga područja.[146] Zapadna Slavonija ovime je pratila proces naoružavanja Srba koji se odvijao na svim područjima Hrvatske koji su prema planovima trebali pripasti budućoj Krajini. Naoružavanje je provodila JNA, odnosno pojedini njezini oficiri.[147]

Pobunjeni Srbi su u veljači 1991. godine proglasili pristupanje općine Pakrac SAO Krajini, da bi 12. kolovoza 1991. u zapadnoj Slavoniji bila osnovana samostalna srpska oblast – Srpska autonomna oblast Zapadna Slavonija (SAO Zapadna Slavonija).[148] Inicijativa za to došla je od strane čelnika lokalnog ogranka SDS-a. Jedan od razloga proglašenja zasebne oblasti u zapadnoj Slavoniji bio je politički antagonizam sa čelnicima pobunjenih Srba u istočnoj Slavoniji, koji su u siječnju 1991. osnovali SNV Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema u čijem radu, međutim, nisu sudjelovali predstavnici iz zapadne Slavonije. Jedan od čelnika srpske pobune u zapadnoj Slavoniji koji je svjedočio na suđenju Slobodanu Miloševiću pred Međunarodnim sudom za zločine počinjene na području bivše Jugoslavije (ICTY) ustvrdio je kako je SAO Zapadna Slavonija osnovana kako bi se zapadnoslavonski Srbi distancirali od oružanih sukoba koji su u to vrijeme već započeli u istočnoj Slavoniji, Baranji i Srijemu, te kako bi se na tome području izbjegao rat.[149] Međutim, kako su neposredno nakon osnivanja SAO Zapadne Slavonije započeli oružani sukobi na zapadnoslavonskom području, očito je da razlog osnivanja zasebne srpske autonomne oblasti nije ležao u miroljubivijoj i manje radikalnoj politici tamošnjih srpskih čelnika. Stoga je vjerojatnije razlog osnivanja SAO Zapadne Slavonije ležao u latentnom političkom sukobu zapadnoslavonskih srpskih čelnika sa vodstvom SNV za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem a koji se očitovao u odbijanju suradnje predstavnika Regionalnog odbora SDS-a Slavonije i

---

[145] D. MARIJAN, *Slom*, 285.

[146] HMDCDR, Štab Teritorijalne obrane Zapadne Slavonije (dalje Štab TO Zapadne Slavonije), kut. 1, Komanda 28. PARTD, pov. br. 380., 30. 7. 1991.

[147] D. MARIJAN, *Slom*, 283.-285.

[148] Postoje različiti podaci o datumu proglašenja SAO Zapadna Slavonija. Primjerice N. BARIĆ (*Srpska pobuna*, 121.) i Davor MARIJAN (*Novska u Domovinskom ratu*, Novska 2009., 169.) danom proglašenja SAO Zapadna Slavonija smatraju 12. kolovoz 1991. a Ozren ŽUNEC (*Goli život* sv. I, 272.) 13. kolovoz 1991. Žunec potvrdu za to nalazi u transkriptima Međunarodnog sudu za zločine počinjene na području bivše Jugoslavije (ICTY) sa suđenja Slobodanu Miloševiću te optužnici ICTY-a protiv Vojislava Šešelja iz 2003. godine. Čelnik zapadnoslavonskih Srba i ključna osoba u činu proglašenja SAO Zapadna Slavonija, Veljko Džakula, u nekoliko je prilika datumom proglašenja naveo 12. kolovoz 1991., te smatram da taj datum treba smatrati vjerodostojnijim. Vidi: *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1992.)*, knj. 4., (ur. Mate RUPIĆ), Zagreb – Slavonski Brod, veljača 2008., Izvješće Veljka Džakule o radu civilnih tijela vlasti u Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija na sjednici Narodne skupštine SO ZS održanoj 10. svibnja 1992., 256.

[149] Fond za humanitarno pravo, Haški Tribunal VII/27, Suđenje Slobodanu Miloševiću - Transkripti, 341.

Baranje iz zapadne Slavonije sa ovim tijelom. Može se zaključiti da su čelnici zapadnoslavonskih Srba željeli nastupati samostalno u odnosu na SNV za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem, odnosno kroz tijelo Regionalnog odbora SDS-a za Slavoniju i Baranju (koje su, usprkos imenu, činili uglavnom predstavnici SDS-a iz zapadne Slavonije) samostalno predvoditi pobunjene zapadnoslavonske Srbe. To je djelomično potvrdio i spomenuti svjedok na suđenju Miloševiću, koji je ustvrdio kako je SAO Zapadna Slavonija osnovana „Prvo zbog toga što je postojala SAO Slavonija, Baranja, Zapadni Srem, pa su neki smatrali da mi pripadamo tom prostoru pod tim imenom, a da ne bi pripadali tom prostoru pod tim imenom, mi smo se zbog toga identificirali drugačije." Prema tome svjedočenju, vodstvo pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji željelo je da se na tome području osnuje zasebna srpska autonomna oblast, koja neće biti dijelom Srpske oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem te će moći „artikulisati svoje potrebe i svoje zahtjeve".[150]

Može se zaključiti kako je Regionalni odbor SDS-a, nakon što se postupno krenulo sa ustrojavanjem Srpske oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem, odlučio osnovati SAO Zapadnu Slavoniju. Predsjedništvo Regionalnog odbora SDS-a održalo je 12. kolovoza 1991. sastanak na kojem je odlučeno da se proglasi SAO Zapadna Slavonija a kako bi proglašavanje zapadnoslavonske srpske oblasti dobilo na težini, dio predsjedništva koji je sudjelovao na sastanku preimenovan je u Veliku narodnu skupštinu Zapadne Slavonije (kasnije Narodna skupština SAO Zapadna Slavonija). Ustrojena je i Vlada SAO Zapadne Slavonije a njezinim predsjednikom imenovan je Veljko Džakula.[151]

SAO Zapadna Slavonija trebala je obuhvaćati područje Okučana, Novske, Pakraca, Slavonske Požege, Daruvara, Grubišnog Polja, Virovitice, Bjelovara, Orahovice, Našica i Đakova „kao i mjesto Jasenovac, nekad i danas najveće srpsko stratište i svetilište".[152] Prema nekim srpskim izvorima, ukupna površina srpske oblasti u zapadnoj Slavoniji trebala je iznositi 3.777 km².[153] SAO Zapadna Slavonija proglašena je „kao integralni dio Krajine koji će u ratnom periodu samostalno kao institucija da postoji do slobode, odnosno do trenutka kada će ona moći i integralno da funkcioniše".[154] Pobunjeni Srbi proglasili su SAO Zapadnu Slavoniju na temelju rezultata izjašnjavanja o srpskoj autonomiji u Hrvatskoj održanog u

[150] Isto.
[151] Državni arhiv u Slavonskom Brodu (dalje DASB), Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine", Zapisnici sjednica Narodne skupštine održanih 17. 10. i 22. 11. 1991.
[152] „TV Beograd javlja o 'osnivanju SAO Zapadne Slavonije'", *Vjesnik*, 14. 8. 1991., Dušan EĆIMOVIĆ, „Proglašena Srpska autonomna oblast zapadna Slavonija", *Politika*, 15. 8. 1991.
[153] Jovan ILIĆ, „Geografski i geopolitički položaj Republike Srpske Krajine", *Republika Srpska Krajina*, (ur. Zoran KALIČANIN), Knin – Beograd 1996., 25.
[154] *Dokumenti*, knj. 4, Izvješće Veljka Džakule o radu civilnih tijela vlasti u Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija održanoj 10. svibnja 1992., 256.

kolovozu 1990., te rezultata referenduma o pripajanju SAO Krajine Republici Srbiji iz svibnja 1991.[155] Izuzmemo li činjenicu da je samo proglašenje ovakve autonomije bilo jednostrano i suprotno tadašnjim hrvatskim zakonima, referendumi na temelju koji su pobunjeni Srbi proglasili autonomnu oblast u zapadnoj Slavoniji provedeni su samo na malom dijelu područja koje je prema zamisli čelnika SDS-a trebao pripasti SAO Zapadnoj Slavoniji. Štoviše, već je spomenuto da je referendum o pripajanju SAO Krajine Republici Srbiji proveden samo u općini Pakrac, a kako nije imenovana općinska komisija za provođenje referenduma u općini Pakrac, rezultati referenduma koji su samostalno proveli aktivisti SDS-a nisu priznati čak ni od strane Centralne komisije za provođenje referenduma SAO Krajine.[156]

Usporedno s proglašenjem SAO Zapadne Slavonije na tome su području započeli i oružani sukobi, koji su trajali do uspostavljanja primirja potpisanog u Sarajevu 2. siječnja 1992. Pripreme za rat potvrđuje odluka Vlade SAO Zapadne Slavonije, koja je donesena odmah nakon njezina proglašenja, o ustrojavanju jedinica Teritorijalne obrane SAO Zapadne Slavonije, koje su zatim nešto kasnije, odlukom Narodne skupštine od 17. listopada 1991., uključene u sastav Oružanih snaga SFRJ.[157] Napadi pobunjenih Srba na mjesta naseljena Hrvatima kao i prijelazi dijela policajaca srpske nacionalnosti u srpsku miliciju započeli su odmah nakon proglašenja SAO Zapadne Slavonije.[158] Borbe na ovom području započele su 16. kolovoza, kada su Srbi otvorili minobacačku vatru na željezničku postaju u Okučanima, koju su nadzirale postrojbe Zbora narodne garde (ZNG).[159] Uslijedila je zajednička akcija snaga Policijske uprave Slavonski Brod i ZNG, međutim, intervencijom JNA iz Bjelovara i Banja Luke, hrvatske snage zaustavljene su u sprječavanju pobune, Okučani su okupirani, odnosno pretvoreni u „tampon zonu“, dok je kod Stare Gradiške uspostavljen mostobran važan za kasniji prelazak 5. banjalučkog korpusa JNA u zapadnu Slavoniju.[160]

Prema ratnim planovima JNA, Hrvatska je trebala biti ispresijecana na pravcima Gradiška – Virovitica; Bihać – Karlovac – Zagreb; Knin – Zadar, i Mostar – Split. Područje zapadne Slavonije predstavljalo je pravac na kojem su se snage Banjalučkog korpusa trebale probiti prema Varaždinu, Bjelovaru i Virovitici, te se tamo spojiti sa snagama 1. vojne oblasti

---

[155] „TV Beograd javlja o 'osnivanju SAO Zapadne Slavonije'“, *Vjesnik*, 14. 8. 1991., Dušan EĆIMOVIĆ, „Proglašena Srpska autonomna oblast zapadna Slavonija“, *Politika*, 15. 8. 1991.

[156] *Dokumenti*, knj. 2, Izvješće Centralne komisije za provođenje referenduma SAO Krajine o rezultatima referenduma za priključenje SAO Krajine Republici Srbiji i ostanak u Jugoslaviji od 14. svibnja 1991.,177.

[157] „Formiraju se jedinice TO“, *Politika*, Beograd, 15. 8. 1991.; DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine“, Zapisnik sjednice NS SAO ZS od 17. 10. 1991.; Ilija PETROVIĆ, *Slavonija*, 49.

[158] D. MARIJAN, *Slom*, 276.

[159] Davor MARIJAN, *Graničari - prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske*, Slavonski Brod 2008.; 50, D. MARIJAN, *Novska*, 169.

[160] D. MARIJAN, *Graničari*, 50.-53.

koje su angažirane u istočnoj Slavoniji i koje su se trebale probiti do Zagreba. Prema planu operacije JNA, Hrvatska je trebala biti poražena uz „puno sadejstvo sa srpskim ustanicima“.[161] Provođenje plana JNA najranije je započelo na području zapadne Slavonije a razlog je ležao u pobuni lokalnog srpskog stanovništva[162], koja je poprimila masovne razmjere, te u angažmanu 265. mehanizirane brigade (Varaždinskog korpusa) JNA iz Bjelovara i 329. oklopne brigade (Banjalučkog korpusa) JNA, koje su se do početka rujna učvrstile na širem području Okučana[163] i time omogućile uvođenje glavnine Banjalučkog korpusa.[164] Pobunjenim Srbima u zapadnoj Slavoniji u pomoć je nešto kasnije stigao i niz postrojbi četnika dobrovoljaca iz Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine.[165]

Banjalučki korpus je prema direktivi Komande 1. vojne oblasti od 19. rujna 1991. dobio zadaću napadati na pravcima Okučani – Pakrac – Virovitica i Okučani – Kutina.[166] Međutim, nakon propasti operacije u istočnoj Slavoniji i predaje Varaždinskog korpusa, Banjalučki korpus težište svojeg djelovanja stavio je na pravce Okučani – Rajići – Novska, Strug – Okučani – Lipik – Pakrac, Okučani – Nova Gradiška i Prijedor – Jasenovac – Novska. Usprkos početnim uspjesima, do 10. listopada Banjalučki korpus je zaustavljen na svim pravcima napada a zatim je početkom studenog počelo njegovo potiskivanje prema Okučanima i Savi.[167] U žestokim borbama u zapadnoj Slavoniji hrvatske snage uspjele su zaustaviti napredovanje Banjalučkog korpusa te obraniti gradove Grubišno Polje, Daruvar, Novsku i Novu Gradišku te veći dio Pakraca. U vrijeme žestoke agresije na Hrvatsku, u zapadnoj Slavoniji je, u nekoliko međusobno povezanih operacija pod nazivom „Orkan-91“, „Otkos-10“ i „Papuk-91“, oslobođen velik dio okupiranog područja i spriječen proboj Banjalučkog korpusa iz doline Save prema sjeveru. Time su onemogućeni planovi o presijecanju Hrvatske. Spomenutim je vojno-redarstvenim operacijama tijekom studenog i prosinca 1991. godine oslobođeno 2.275 km² od ukupno (krajem listopada 1991.) 2.875 km² okupiranom područja zapadne Slavonije.[168] Neosporno je vojno i političko značenje operacija

---

[161] Veljko KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, Beograd 1993., 134.
[162] O snagama pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji vidi više str. 72.-73.
[163] Tijekom borbi u zapadnoj Slavoniji krajem 1991. snage JNA najsjevernije su bile smještene u selu Dereza koje se nalazi 10 kilometara južno od Daruvara, Jakša RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, Samobor 2006., 144.
[164] D. MARIJAN, *Graničari*, 82.
[165] J. RAGUŽ, *Ratni put*, 205.
[166] D. MARIJAN, *Slom*, 289.
[167] Isto, 276., 298., 299.; D. MARIJAN, *Novska*, 169., 170.
[168] Opširnije o ratnim zbivanjima u zapadnoj Slavoniji tijekom 1991. vidi u Davor MARIJAN, *Graničari - prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske*, Slavonski Brod 2008., Davor MARIJAN, *Novska u Domovinskom ratu*, Novska 2009., Ante NAZOR: *Počeci suvremene hrvatske države*, Zagreb 2007.; Jakša RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, Samobor 2006.; Rudi STIPČIĆ,

kojima je izvedeno prvo uspješno oslobađanje veće površine okupiranog teritorija Republike Hrvatske u Domovinskom ratu, te spriječena okupacije Hrvatske presijecanjem državnog teritorija na nekoliko ključnih pravca.

U teškim borbama u jesen i zimu 1991. u zapadnoj je Slavoniji, osvajanjem snažnog četničkog uporišta u Bujavici 14. listopada, oslobođeno prvo mjesto u Domovinskom ratu, a nešto kasnije, oslobađanjem Lipika noću 6. na 7. prosinca oslobođen je prvi hrvatski grad.[169] Oslobođenjem velikog dijela zapadne Slavonije pod srpskom okupacijom ostalo je tek nešto više od 500 km² teritorija uglavnom okučanske Posavine, vrlo nepovoljnog strateškog položaja, koji je sa tri strane bio okružen područjem pod nadzorom hrvatskih vlasti, a sa RSK spojen tek uskim pojasom uz granicu Republike Hrvatske uz rijeku Savu.

U takvoj situaciji tijekom posljednjih mjeseci 1991. godine organiziranje tijela vlasti SAO Zapadne Slavonije nije dospjelo daleko od službenog proglašenja. Velika narodna skupština Zapadne Slavonije koja je nastavila tijekom druge polovine 1991. djelovati pod imenom Narodna skupština SAO Zapadne Slavonije, predstavljala je zakonodavno tijelo SAO Zapadne Slavonije. Njezinim predsjednikom imenovan je Veljko Vukelić, potpredsjednikom Đorđe Damjanović a sekretarom Miro Bukva. Tijekom 1991. godine održane su dvije sjednice Narodne skupštine, 17. listopada i 22. studenog, na kojim se pokušalo osnovati i ustrojiti osnove upravne i pravosudne vlasti SAO Zapadne Slavonije. Na sjednicama je usvojen Statut SAO Zapadne Slavonije, donesena je odluka o osnivanju Biroa SAO Zapadne Slavonije u Beogradu i Banja Luci, usvojene su uredbe o poslovniku rada Narodne skupštine, zatim uredba o provođenju Statuta, zakoni o vladi SAO Zapadne Slavonije, ministarstvima i privremenoj zaštiti napuštene imovine, te uredba o utvrđivanju ratnih šteta na području oblasti. Predloženo je i osnivanje prvostupanjskih sudova sa sjedištem u Podravskoj Slatini, Daruvaru, Pakracu i Okučanima, dok je oblasni (drugostupanjski) sud trebao imati sjedište u Zvečevu.[170] Međutim, Narodna skupština se krajem 1991. godine, za vrijeme intenzivnih borbi hrvatskih snaga sa snagama pobunjenih Srba i JNA na ovom području, preselila u Banja Luku.[171] Vlada SAO Zapadne Slavonije nastavila je djelovati u Beogradu i Banja Luci, gdje su zapadnu Slavoniju uglavnom predstavljali Veljko Džakula, Ilija Sašić i Dušan Ećimović, od kojih su prva dvojica ponekad nastupali u svojstvu „predsjednika Vlade SAO Zapadne Slavonije“, odnosno, „ministra vanjskih poslova SAO Zapadne Slavonije“. Osim njih, u

Napokon smo krenuli, Zagreb, 1996.; Anđelko MIJATOVIĆ, *Otkos -10*, Zagreb 2011.; Antun ERJAVEC: *Pakrac i Lipik uoči rata 1991. godine*, Pakrac 2001.

[169] J. RAGUŽ, *Ratni put*, 148., 231., A. NAZOR, *Velikosrpska agresija*, 99.

[170] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine“, Zapisnici sjednica NS SOZS od 17. 10. i 22. 11. 1992.

[171] Ilija PETROVIĆ, *Slavonija*, 167.

Beogradu je djelovao i predsjednik Narodne skupštine SAO Zapadne Slavonije, Veljko Vukelić.[172]

Posebno pitanje predstavlja iseljavanje Srba iz zapadne Slavonije krajem 1991. godine. „Srpski zbegovi“ započeli su već nakon pakračkih događaja početkom ožujka, kada se dio srpskog stanovništva “prevodeći ove događaje na sebi razumljiv jezik“ povukao u „šume Papuka i Psunja“ a dio stanovništva sa područja Podravske Slatine zaputio se prema Vukovaru.[173] Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji u početku je poprimila široke razmjere, međutim, nakon početnih uspjeha uslijedio je neuspjeh prilikom pokušaja zauzimanja čitavog područja koje je trebalo činiti SAO Zapadnu Slavoniju, te je tijekom listopada, a posebice od početka studenog 1991. godine, započelo je intenzivno iseljavanje srpskog stanovništva iz zapadne Slavonije. Primjerice, 10. listopada 1991. bosanskohercegovačke novine *Glas srpske* izvijestile su kako je u Banja Luku dotad stiglo 1.400 izbjeglih Srba sa područja Podravske Slatine.[174] Vlada SAO Zapadne Slavonije već je 4. listopada pozvala sve muškarce koji su sa područja zapadne Slavonije izbjegli u Srbiju na povratak na to područje.[175] Krajem listopada Vlada SAO Zapadne Slavonije naredila je opću mobilizaciju vojnih obveznika sa područja općina Podravska Slatina, Virovitica, Grubišno Polje, Bjelovar, Daruvar, Garešnica, Kutina, Novska, Pakrac, Okučani, Našice, Nova Gradiška, Slavonska Požega, Orahovica i Donji Miholjac, kojom se, prema svjedočenju jednog od čelnika pobunjenih Srba u istočnoj Slavoniji, prvenstveno pokušalo „vojne obveznike“ koji su iselili u Srbiju vratiti na područje zapadne Slavonije „odbrani kućnih pragova“.[176] Raspravljajući o stanju na bojištu u Hrvatskoj, Slobodan Milošević je 2. studenoga 1991. zaključio kako je najveći dio područja Hrvatske na kojem žive Srbi pod srpskom kontrolom, osim u „centralnoj Slavoniji“, no kako su otuda Srbi masovno izbjegli „pa nema ko da se bori, niti da drži vlast.“[177] Kasnije, u svibnju 1992., izvještavajući o dotadašnjem radu civilnih tijela vlasti u zapadnoj Slavoniji, Džakula će u vezi sa stanjem 1991. navesti da je rad Vlade SAO Zapadne Slavonije u tome razdoblju, osim „neprijatelja srpskog naroda u zapadnoj Slavoniji“ onemogućavao i jedan dio Srba, koji „kad je proglašena SAO Zapadna Slavonija nisu shvatili trenutak i značaj svega toga“.[178]

---

[172] Isto, 148.
[173] Stevan ZEC, „Srpski zbegovi još postoje“, *Politika*, 10. 3. 1991.; I. PETROVIĆ, *Srpsko nacionalno vijeće*, 53.
[174] Milkica MILOJEVIĆ, „Šta nas snađe!“, *Glas srpske*, 10. 10. 1991.
[175] „Poziv izbeglim muškarcima zapadne Slavonije“, *Politika*, 5. 10. 1991.
[176] I. PETROVIĆ, *Slavonija*, 49.
[177] B. JOVIĆ, *Poslednji dani*, 407.
[178] *Dokumenti,* knj. 4, Izvješće Veljka Džakule o radu civilnih tijela vlasti u Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija održanoj 10. svibnja 1992., 256.

Točan broj srpskog stanovništva koje je napustilo ovo područje teško je utvrditi. U kasnijim razdobljima srpski izvori govorili su o različitim brojkama, te čak o brojci od 70.000 osoba srpske nacionalnosti koje su napustile područje općina Podravska Slatina, Orahovica, Daruvar, Pakrac i Slavonska Požega, međutim, ova je brojka svakako pretjerana jer je na ovom području prema popisu stanovništva iz 1991. godine ukupno živjelo 47.186 stanovnika srpske nacionalnosti.[179] Iseljavanje Srba iz zapadne Slavonije u srbijanskoj i krajinskoj javnosti proglašeno je „genocidom", „etničkim čišćenjem" i „egzodusom" srpskog naroda iz zapadne Slavonije, međutim, razlozi masovnog iseljavanja sa ovog područja nisu bili razjašnjeni, i bili su predmetom razračunavanja različitih političkih struja, kao i plodno tlo za mnoge „teorije zavjera" o izdaji i prodaji zapadne Slavonije.[180]

I sami čelnici pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji tvrdili su da su srpsko stanovništvo na preseljenje poticali „emisari iz Baranje i drugih mjesta i obećavali narodu Zapadne Slavonije kuće kule i gradove ne bi li ga dobili za preseljenje jer navodno ovdje je ratište nesigurno, i pitanje je uopće kako će se ono održati."[181] U to vrijeme Džakula je smatrao da je osnovni razlog povlačenja srpskog stanovništva iz zapadne Slavonije bilo povlačenje Teritorijalne obrane sa ovog područja, dok je uzrok tome prema njemu ležao u nedovoljnoj potpori jedinica JNA, odnosno Banjalučkog korpusa, koji je dobio zapovijed da se obustave sva djelovanja na ratištu.[182] Prema svjedočenju Veljka Kadijevića, tadašnjeg saveznog sekretara za narodnu obranu, razlog neuspjeha snaga JNA i pobunjenih Srba na pravcu Stara Gradiška – Pakrac – Virovitica, usprkos početnim uspjesima rezultiranima masovnim ustankom srpskog naroda u zapadnoj Slavoniji, ležao je u činjenici da je prema prvotnom planu operacije bilo predviđeno slanje dodatnih pet brigada na područje zapadne Slavonije, koje međutim, zbog lošeg odaziva na mobilizaciju nisu upućene na ovo područje. U zapadnu Slavoniju stiglo je pojačanje jačine otprilike jedne i pola brigade, koje su se međutim tijekom borbi osipale. Prema Kadijeviću, neuspjeh mobilizacije jedinica JNA nigdje drugdje se nije tako negativno odrazio kao na situaciju u zapadnoj Slavoniji.[183]

---

[179] *Dokumenti*, knj. 4, Elaborat Vlade Srpske oblasti Zapadna Slavonija o otvorenim pitanjima utvrđivanja granica zona pod zaštitom UN-a i ostvarivanja mirovnog plana u zapadnoj Slavoniji iz ožujka 1992., 183.; Republika Hrvatska, Republički zavod za statistiku, *Popis stanovništva*, Prikaz XIV, LX, LXV, LXIX, LXXI.

[180] Vidi I. PETROVIĆ, *Slavonija*, 168.-169, 231.-232.; *Dokumenti*, knj. 4., Elaborat Vlade Srpske oblasti Zapadna Slavonija o otvorenim pitanjima utvrđivanja granica zona pod zaštitom UN-a i ostvarivanja mirovnog plana u zapdnoj Slavoniji iz ožujka 1992., 183.

[181] *Dokumenti*, knj. 4, Izvješće Veljka Džakule o radu civilnih tijela vlasti u Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija održanoj 10. svibnja 1992., 256.

[182] I. PETROVIĆ, *Slavonija*, 231.- 232.

[183] V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje*, 138., vidi i J. RAGUŽ, *Ratni put*, 205.

Tijekom rata u zapadnoj Slavoniji 1991. godine snage pobunjenih Srba počinile su niz zločina nad hrvatskim stanovništvom, kao i masakre zarobljenih pripadnika hrvatskih snaga. Tragičan događaj zbio se samo nekoliko dana nakon proglašenja SAO Zapadne Slavonije i početka otvorenog rata na ovom području,18. Kolovoza, kada su Srbi iz Kukunjevca oteli dr. Ivana Šretera, predsjednika HDZ-a općine Pakrac i predsjednika Regionalnog kriznog štaba za zapadnu Slavoniju. Dr. Šreter je najvjerojatnije odveden u logor Bučje, koji su pobunjeni Srbi osnovali u blizini Pakraca, i zatim je ubijen, a točni podaci i okolnosti njegova ubojstva do danas su nepoznati.[184] Pripadnici srpskih snaga su 8. rujna 1991. u mjestu Kusonje, nedaleko od Pakraca, mučili su i zatim ubili 20 zarobljenih pripadnika hrvatske vojske i policije a 21. rujna srpske snage su tijekom napada na Ivanovo Selo, mjesto s većinski češkim stanovništvom, maltretirajući i pljačkajući mještane, ubile sedam civila. U mjestu Voćin su pripadnici srpskih postrojbi 12. i 13. prosinca ubili 45 mještana.[185] Masovni pokolji nesrpskog stanovništva počinjeni su i mjestima Mikleuš, Četekovci i Pakrački vinogradi.[186] Uz lokane Srbe, organizirane u Teritorijalnu obranu SAO Zapadne Slavonije, u zločinima nad hrvatskim stanovništvom sudjelovali su i pripadnici paravojne formacije iz Srbije „Beli orlovi“.[187]

[184] *Dr. Šreter, Svjedočanstva*, (ur. Božidar PROSENJAK), Zagreb 2005., 159.
[185] *Ratni zločini srpskih vojnih i paravojnih postrojbi u zapadnoj Slavoniji i Banovini 1991.-1995*., Sisak 1997., 17.-22.
[186] J. RAGUŽ, *Ratni put*, 143.
[187] Fond za humanitarno pravo, *Haški Tribunal VII/28, Suđenje Slobodanu Miloševiću - Transkripti*, 426., 442.; HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 1932, Predmet: Srpske paravojne postrojbe

4.USTROJAVANJE SRPSKIH VLASTI U ZAPADNOJ SLAVONIJI NAKON SARAJEVSKOG PRIMIRJA

4.1. Sarajevsko primirje i prekid rata

Do kraja 1991. godine pobunjeni Srbi su uz pomoć JNA okupirali otprilike 15.000 km² površine Republike Hrvatske, gotovo trećinu njezina teritorija.[188] No, usprkos uspjesima u osvajanju, zacrtani plan o vojnom presijecanju hrvatskog teritorija i potpunom vojnom i političkom slamanju Hrvatske nije uspio.[189] Velik neuspjeh srpske snage su doživjele u tromjesečnoj opsadi Vukovara, gdje je uz velike vojne gubitke izgubljeno i dragocjeno vrijeme koje je bilo predviđeno za spajanje oklopno-mehanizirane skupine 1. vojne oblasti, koja je ratovala u istočnoj Slavoniji, sa snagama Banjalučkog korpusa u zapadnoj Slavoniji, te presijecanje Hrvatske na granici sa Mađarskom i daljnje napredovanje prema Zagrebu. To vrijeme Hrvatska je iskoristila za jačanje Hrvatske vojske, koja je na području zapadne Slavonije u jesen 1991. zaustavila snage Banjalučkog korpusa i pobunjenih Srba i time i na ovom području poremetila vojne planove JNA.

Snage pobunjenih Srba i JNA pokazali su se neučinkovitima u provođenju zadanih ciljeva. Usporedno s lošom vojnom situacijom na terenu, a djelomično i kao posljedica istog, politička situacija u Srbiji prisiljavala je Miloševića i vrh JNA na traženje načina zaustavljanja rata. JNA je bila suočena s dezertiranjima i slabim odazivom na mobilizaciju u Srbiji, te lošim moralom i disciplinom vojske na terenu.[190] Osim toga, jugoslavenski politički vrh (uz potporu vojnih vlasti) sve je više pažnje posvećivao Bosni i Hercegovini, za čije osvajanje su bile potrebne snage angažirane na području Hrvatske.[191]

S druge strane, međunarodna zajednica je, proporcionalno s jačanjem intenziteta sukoba, sve snažnije inzistirala na traženju političkog rješenja za krizu u Jugoslaviji i zaustavljanje rata u Hrvatskoj. U ljeto 1991. u Hrvatsku su poslani promatrači Europske zajednice, koji u stvarnosti nisu imali mogućnosti utjecaja na prekid sukoba zaraćenih

---

[188] Stjepan ŠTERC, Nenad POKOS, Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, *Društvena istraživanja, Časopis za opća društvena pitanja,* 4-5/god. 2 (1993), br. 2-3, ožujak/lipanj 1993., 305-333.
[189] O planovima napadnih operacija JNA u Hrvatskoj vidi primjerice V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje*, 134.-136., B. JOVIĆ, *Poslednji dani*, 386., D. MARIJAN, *Slom*, 289.-291.
[190] B. JOVIĆ, *Poslednji dani*, 388.
[191] Norman CIGAR, „Srpski ratni napor i okončanje rata“, *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*; B. JOVIĆ, *Poslednji dani,* 420.

strana.[192] Međunarodna zajednica aktivnije se u rješavanje sukoba uključila od studenog 1991. preko institucije Ujedinjenih naroda (UN-a). Posredstvom posebnog izaslanika glavnog tajnika UN-a Cyrusa Vancea i predstavnika Europske zajednice lorda Petera Carringtona, u Ženevi je 23. studenog 1991. dogovoren prekid vatre, te deblokada vojarni i objekata JNA u Hrvatskoj, nakon čega je trebala uslijediti povlačenje snaga JNA iz Hrvatske.[193] Vijeće sigurnosti UN-a je zatim, uz uvjet da se poštuje dogovor o prekidu vatre uspostavljen u Ženevi, zatražilo od glavnog tajnika UN-a da se izradi nacrt operacije Ujedinjenih naroda za održavanje mira u Jugoslaviji. Prijedlog mirovne operacije UN-a u Jugoslaviji (poznatiji kao Vanceov plan), koji su razradili Cyrus Vance i Marrack Goulding, pomoćnik glavnog tajnika za posebna politička pitanja, javnosti je predočen 11. prosinca 1991., kao Dodatak III. izvješća glavnog tajnika UN-a, a Vijeće sigurnosti UN-a prihvatilo ga je Rezolucijom 724 14. prosinca 1991. Vanceovim planom određeno je da će se mirovne snage UN-a rasporediti na područja u Hrvatskoj u kojima Srbi čine većinsko stanovništvo ili značajniju manjinu, te gdje je došlo do sukoba tijekom 1991. godine. Cilj Vanceova plana bio je stvaranje uvjeta za kasnije postizanje konačnog dogovora o političkom rješenju, a podrazumijevao je razdvajanje sukobljenih strana i demilitarizaciju toga područja (povlačenjem ili raspuštanjem svih postrojbi), razmještaj snaga UN-a na to područje radi zaštita svih osoba koje u njemu žive, uz istodobno povlačenje JNA iz Hrvatske, stavljanje teškog naoružanja pobunjenih Srba pod nadzor snaga UN-a, povratka svih prognanika i izbjeglica te uspostavu lokalnih tijela vlasti prema nacionalnoj strukturi stanovništva koja je na tom području bila prije izbijanja sukoba. Za održavanje javnog reda u područjima pod zaštitom UN-a trebale su biti odgovorne snage lokalne policije, naoružane samo „kratkim“ oružjem, sastavljene od stanovnika pojedinih područja pod zaštitom UN-a u omjeru koji bi odražavao nacionalnu strukturu stanovništva kakva je bila prije izbijanja sukoba. Dijelovi Hrvatske u koje će se rasporediti mirovne snage UN-a organizirani su u tri područja pod zaštitom UN-a (UNPA - *United Nations Protected Area*): istočna Slavonija, zapadna Slavonija i Krajina.[194]

U Sarajevu je zatim 2. siječnja 1992., uz posredovanje Cyrusa Vancea, potpisan sporazum o prekidu neprijateljstava između snaga Hrvatske vojske i JNA, čime je napravljen daljnji korak u realizaciji dogovora o prekidu vatre potpisanog u Ženevi.[195] Primirjem koje je stupilo na snagu 3. siječnja zaustavljene su daljnje ratne operacije na području Hrvatske i omogućen dolazak mirovnih snaga UN-a i provedba Vanceovog plana.

---

[192] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 147.
[193] *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Ženevski sporazum, 23. studeni 1991., 157.
[194] Isto, Plan mirovne operacije UN-a u Jugoslaviji (studeni-prosinac), 159.
[195] Isto, 165.

Srpska strana Vanceov je plan prihvatila na maratonskoj sjednici Predsjedništva SFRJ održanoj od 31. siječnja do 2. veljače 1992., kojoj su prisustvovali predstavnici JNA, bosansko-hercegovačkih Srba te predstavnici Srba iz nekadašnje SAO Krajine, SAO Zapadne Slavonije i SO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema.[196] Nešto ranije, na sjednicama krnjeg Predsjedništva SFRJ održanim 9. i 12 prosinca 1991., prilikom rasprave o predloženom planu mirovne operacije Ujedinjenih naroda u Jugoslaviji, predstavnici Vlade SAO Zapadne Slavonije upozorili su na nedostatke Vanceovog plana u odnosu na zapadnu Slavoniju, tražeći da se u područje pod zaštitom UN-a u zapadnoj Slavoniji uključe općine Slavonska Požega, Podravska Slatina te dijelovi općina Orahovica i Virovitica.[197] Na sjednici Predsjedništva SFRJ na kojoj je prihvaćen Vanceov plan, Veljko Džakula potvrdio je da je Vlada SAO Zapadne Slavonije prihvaća Vanceov plan, međutim, ponovo je tražio da se u područje pod zaštitom mirovnih snaga UN-a treba uključi istočni dio općine Virovitica, općine Podravska Slatina i Orahovica te dio općine Slavonska Požega jer se tu nalazi „oko sto srpskih sela koja su otrgnuta kontroli JNA i srpske TO“. S druge strane, zbog vojnih neuspjeha Srba na tom području i on je bio svjestan da su Srbi dobili i više nego što su uspjeli zaposjesti vojnim putem.[198] Sredinom 1992. Džakula je pojasnio da se predstavnici Vlade SAO Zapadne Slavonije nisu suprotstavljali Vanceovom planu jer mu se „tada nitko nije mogao suprotstaviti“, no da su na sjednicama Predsjedništva SFRJ inzistirali na rješenju pitanja zapadne Slavonije, te dobili garancije da će se ovaj problem rješavati na terenu, u suradnji sa lokalnim vlastima.[199] Predstavnici pobunjenih Srba iz zapadne Slavonije prihvatili su Vanceov plan kao osnovu za daljnje pregovore, u kojima se trebalo izboriti za ono što je u oružanim sukobima izgubljeno.

4.2. Srpska oblast Zapadna Slavonija

U Hrvatskoj je nakon Sarajevskog primirja zavladalo razdoblje ni rata ni mira. Pobunjeni Srbi smatrali su da su time nastupile povoljne okolnosti za uspostavu srpske države

[196] I. PETROVIĆ, *Slavonija*, 251., 252.
[197] *Dokumenti*, knj. 2, Iz stenograma sastanka članova „krnjeg“ Predsjedništva SFRJ s predstavnicima Srba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine na kojem se raspravljalo o dolasku snaga UN-a na ratom okupirano područje RH od 9. prosinca 1991, 296; *Dokumenti*, knj. 4, Elaborat Vlade ZS o otvorenim pitanjima utvrđivanja granica zona pod zaštitom UN-a i ostvarivanja mirovnog plana u zapadnoj Slavoniji iz ožujka 1992.,179., I. PETROVIĆ, *Slavonija*, 149.
[198] I. PETROVIĆ, *Slavonija*, 247.
[199] *Dokumenti*, knj. 4, Izvješće Veljka Džakule o radu civilnih tijela vlasti u Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija održanoj 10. svibnja 1992., 256.

na okupiranom području Republike Hrvatske. S jedne strane prestanak oružanih sukoba, a s druge strane raspoređivanje mirovnih snaga UN-a koje je trebalo uslijediti u proljeće 1992., a koje su, prema gledištu pobunjenih Srba, imale ulogu „zaštite RSK od hrvatske agresije“ omogućilo je pobunjenim Srbima da na području koji su uz pomoć JNA uspjeli okupirati, započnu sa ustrojem paradržave.

Krajem 1991. pobunjeni Srbi, suočeni s jedne strane sa sve manjom potporom jugoslavenskog vrha daljnjim vojnim sukobima u Hrvatskoj i njegovom sklonosti k prihvaćanju mirovnog plana UN-a, a druge strane s pritiscima međunarodne zajednice da se okončaju sukobi, te sve izglednijim međunarodnim priznanjem Slovenije i Hrvatske, odlučili su na okupiranom dijelu Hrvatske proglasiti državu.[200] Nekoliko dana nakon objavljivanja odrednica Vanceovog plana, 19. prosinca 1991., odlukom Skupštine SAO Krajine, Velike narodne skupštine Srpske oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem i Skupštine Srpske autonomne oblasti Zapadna Slavonija, proglašena je Republika Srpska Krajina.[201] Narodna skupština SAO Zapadne Slavonije donijela je 24. prosinca 1991. odluku o pripajanju SAO Zapadne Slavonije Republici Srpskoj Krajini, kojom je utvrđeno je da dotadašnji teritorij SAO Zapadne Slavonije čini jedinstvenu teritoriju RSK, te da će se na području zapadne Slavonije organizacija vlasti i propisa vršiti u skladu s Ustavom RSK.[202]

Ustavom RSK iz prosinca 1991. utvrđeno je da njezin teritorij čini teritorij SAO Krajine.[203] Stoga se ubrzo nakon odluka o pripajanju SAO Zapadne Slavonije i SO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema postavilo pitanje definiranja teritorija RSK i njezina teritorijalnog uređenja. Na zasjedanju Skupštine RSK održanom 26. veljače 1992. godine u Borovu Selu, kojem su prisustvovali zastupnici triju nekadašnjih oblasnih skupština, usvojen je prvi amandman na Ustav RSK, kojim je utvrđeno da teritorij RSK čine srpske oblasti Krajina, Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem i Zapadna Slavonija.[204] Do donošenja zakona o teritorijalnoj organizaciji RSK, sa radom su nastavile skupštine, vlade i tijela Srpske autonomne oblasti Krajina, Srpske oblasti Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem i Srpske autonomne oblasti Zapadna Slavonija.[205] Na sjednici Skupštine RSK u Borovu Selu za novog

---

[200] B. JOVIĆ, *Poslednji dani*, 407., N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 146.
[201] *Dokumenti*, knj. 2, Odluka o proglašenju Ustava Republike Srpske Krajine od 19. prosinca 1991., 356.
[202] Isto, Odluka Narodne skupštine SAO Zapadna Slavonija o pripajanju SAO Zapadne Slavonije Republici Srpskoj Krajini od 24. prosinca 1991., 378.
[203] *Uspon*, Odluka o proglašenju Ustava RSK od 19. prosinca 1991., 114.
[204] *Službeni glasnik RSK*, br. 2, 27. 2. 1992., 13.; Ilija PETROVIĆ, *Slavonija*, 294.-296.; *Dokumenti*, knj. 4, Odluka Skupštine RSK o proglašenju amandmana na Ustav RSK od 26. veljače 1992, 150; Zapisi iz dnevnika Save Radoševića, 64.
[205] *Uspon*, Odluka o proglašenju Ustavnog zakona o provođenju amandmana na Ustav RSK od 26. veljače 1992., 136.

predsjednika RSK izabran je Goran Hadžić, predsjednikom Skupštine RSK imenovan je Mile Paspalj a potpredsjednicima Skupštine RSK Ilija Končarević, predsjednik Velike narodne skupštine Srpske oblasti Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema i Veljko Vukelić, predsjednik Narodne skupštine Zapadne Slavonije. Ustrojena je i Vlada RSK, na čelu sa predsjednikom Zdravkom Zečevićem. Predsjednik Vlade Zapadne Slavonije Veljko Džakula imenovan je potpredsjednikom Vlade i ministrom privrede RSK.[206]

Vanceovim planom predviđeno je da će područje pod zaštitom mirovnih snaga UN-a u zapadnoj Slavoniji (UNPA Zapad) obuhvaćati općine Grubišno Polje, Daruvar i Pakrac, te zapadni dio općine Nove Gradiške i istočni dio općine Novska. No, kako su hrvatske snage krajem 1991., do stupanja na snagu Sarajevskog primirja, oslobodile velik dio zapadne Slavonije, pod kontrolom Srba ostao je samo malen dio UNPA Zapad, dok se više od tri četvrtine područja nalazilo pod kontrolom legalnih hrvatskih vlasti. Prema Vanceovom planu, UNPA Zapad obuhvaćala je 2.112 km², a pod kontrolom pobunjenih Srba nakon oslobodilačkih operacija Hrvatske vojske ostalo je samo 508 km² zapadne Slavonije.[207] Usprkos tome, vlasti RSK su teritorijem Srpske oblasti Zapadna Slavonija smatrale i krajem 1991. oslobođena područja UNPA Zapad, te dijelove zapadnoslavonskih općina koje nisu bile dijelom UNPA Zapad. Već je spomenuto kako je prema nekim srpskim izvorima, ukupna površina Srpske oblasti Zapadna Slavonija trebala je iznositi 3.777 km². Okupirano područje zapadne Slavonije obuhvaćalo je samo 3,6 posto ukupnog područja pod kontrolom pobunjenih Srba u Hrvatskoj.[208]

Srpska oblast Zapadna Slavonija je prema službenom stavu krajinskih vlasti obuhvaćala općine Okučani, Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina.[209] Međutim, gotovo čitavo okupirano područje zapadne Slavonije činila je općina Okučani, te malen dio općine Pakrac a područje općina Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina nije bilo pod srpskom kontrolom. Općina Okučani formirana je u kolovozu 1991. od dijelova novogradiške i novljanske općine a prostirala se na 429 km², na kojima je živjelo oko 25.000

[206] I. PETROVIĆ, *Slavonija*, 296.; *Dokumenti*, knj. 4, Odluka Skupštine RSK o izboru potpredsjednika Skupštine RSK od 26. veljače 1992., 153.

[207] *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, (ur. Anđelko MILARDOVIĆ), Osijek 1995., 76.; J. ILIĆ, „Geografski i geopolitički položaj“, 25.

[208] J. ILIĆ, „Geografski i geopolitički položaj“, 25.

[209] Dok su za ostala područja zapadne Slavonije pobunjeni Srbi tvrdili da se nalaze pod „hrvatskom okupacijom“ za općinu Podravska Slatina, koja je u cijelosti bila pod hrvatskom vlašću, tvrdilo se da predstavlja sastavni dio Srpske oblasti Zapadna Slavonija, odnosno RSK. Razlog najvjerojatnije leži u visokom postotku srpskog stanovništva ove općine (prema popisu stanovništva 1991. godine), koja je, odmah poslije općine Pakrac predstavljala općinu sa najvećim udjelom Srba u zapadnoj Slavoniji (35.9%). Pratile su je općina Daruvar (33.4%) i Grubišno Polje (31.9%).

stanovnika.[210] Općina Okučani je uz grad Okučani obuhvaćala naselja Kosovac, Dubovac, Gređani, Čovac, Vrbovljani, Bodegraj, Lađevac, Cage, Benkovac, Trnakovac, Bijela Stijena, Gornji Rogolji, Donji Rogolji, Lještani, Bobare, Čaprginci, Gornji i Donji Rajić, Roždanik, Jazavica, Rađanovci, Rajčići, Borovac, Paklenica, Voćarica, Jasenovac, Uštica, Mlaka, Košutarica, Medari, Trnava, Dragalić, Gorice, Donji Bogićevci, Smrtić, Ratkovac, Gornji Bogićevci, Stara Gradiška, Novi Varoš, Donji Varoš, Pivare, Gornji Varoš i Uskoci. Dijelom općine Okučani pobunjeni Srbi su smatrali i nekoliko naselja koja nisu bila pod kontrolom pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji: Mašić, Mašićka Šagovina, Žuberkovac, Širinci, Poljane, Šumetlica i Golobrdac.[211] Općina Pakrac samo je malim dijelom bila pod kontrolom pobunjenih Srba. Od 567 km², koliko je prostorno obuhvaćala općina Pakrac 1991. godine,[212] pod srpskom je kontrolom do oslobađanja zapadne Slavonije u svibnju 1995. bilo tek manje od 90 km².[213] Općina Pakrac u okviru RSK obuhvaćala je dio grada Pakraca (predgrađe Gavrinica) i 14 sela: Bjelanovac, Kovačevac, Čaglić, Bukovčani, Gornji Čaglić, Skenderovci, Šeovica, Japaga, Kraguj, Brusnik, Lipovac, Gornja Šumetlica, Kričke Zabrdske i Cicvare. Na tome je području sredinom 1992. godine živjelo oko 5.500 stanovnika.[214]

Sarajevsko primirje omogućilo je da se i na području zapadne Slavonije započnu ustrojavati oblasna tijela vlasti. U siječnju 1992. godine u Beogradu je osnovan Savjet Vlade Zapadne Slavonije koji su činili predsjednik Marko Prijić, te članovi Marko Basta, Krsto Bosanac, Trifun Damjanović, Čedo Glišić, Rajko Knežević, Jovica Prodanović i Dušan Živković.[215] Savjet je krajem siječnja 1992. izradio Elaborat o ciljevima i zadacima Vlade Zapadne Slavonije kojim su predviđene i osnove organizacije vlasti na okupiranom području zapadne Slavonije. Najviše tijelo vlasti trebala je predstavljati Narodna skupština Zapadne Slavonije, sastavljena od neposredno biranih zastupnika općina koje su činile oblast, a njezino izvršno tijelo Vlada Zapadne Slavonije, čije sjedište je određivalo trenutno stanje na terenu, iako se smatralo da bi redovno sjedište trebalo biti u Pakracu. Zadatak Vlade u početnom razdoblju bio je da pokrene i organizira izbor skupština općina i njihovih izvršnih vijeća u svim postojećim i novostvorenim općinama zapadne Slavonije, odnosno u općinama Daruvar,

---

[210] HMDCDR, Sekretarijat unutrašnjih poslova Okučani (dalje SUP Okučani), kut. 73, RSK, MUP, SUP Okučani, SMON Okučani, br. 08-05-1-202/94., Podaci o opštini Okučani i sl. vozilima, 24. 5. 1994.
[211] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, Statut općine Okučani, bez datuma i broja
[212] Republika Hrvatska, Republički zavod za statistiku, *Popis stanovništva*, PRIKAZ LXV
[213] HMDCDR, Zonski štab Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija (dalje Zonski štab TO Zapadna Slavonija), kut.1, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, Opštinski štab TO, br. 14-2, Dostava traženih podataka, 11. 6. 1992.
[214] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, MUP, SUP, Stanica milicije Pakrac, br. 08-05/5-01/3-575/92, Dostava predloga zone odgovornosti SM Pakrac, 19. 8. 1992.; Skupština opštine Pakrac, kut. 26, Republički zavod za zdravstveno osiguranje RSK Knin, Ispostava Pakrac, Izvještaj, bez datuma i broja.
[215] *Činjenice o zapadnoj Slavoniji*, Pakrac 1992., 4.

Grubišno Polje, Pakrac, Okučani i Podravska Slatina. Vladi je preporučeno da stalno koordinira rad izvršnih vijeća i prati rad skupština općina te o svemu izvještava Narodnu skupštinu Zapadne Slavonije i Skupštinu RSK.[216] Savjet Vlade Zapadne Slavonije je također predvidio da bi Vlada Zapadne Slavonije trebala ustrojiti pravosuđe, odnosno sudove i tužilaštva na razini općina i Srpske oblasti Zapadna Slavonija. Vladi Zapadne Slavonije preporučeno je da se pristupi i organiziranju milicije u zapadnoj Slavoniji.[217] Tijekom 1992. organiziranje tih institucija preuzele su središnje vlasti RSK, a Vlada Zapadne Slavonije preuzela je ulogu koordinatora ovih aktivnosti na području zapadne Slavonije.

Početkom veljače 1992. godine Vlada Zapadne Slavonije još uvijek se nalazila u Beogradu. Sjednici održanoj 7. veljače 1992. prisustvovali su čelnici Srba iz zapadne Slavonije Veljko Džakula, Veljko Vukelić, Milenko Miletić, Ilija Sašić, Nikola Dopuđa, Mirko Budva, Vladimir Šipraga i Veljko Vukić. Na sjednici su u osnovnim crtama utvrđene dužnosti koje će pojedine osobe obnašati u organizaciji buduće vlasti na području zapadne Slavonije. Milenko Martinović, Rade Španović i Milenko Zrnić zaduženi su za organiziranje i uspostavu milicije, Veljko Vukelić za organiziranje općinskih štabova TO, a Milutin Karadžić zadužen je za područje informiranja. Za smještaj Vlade Zapadne Slavonije osigurana je „Vila Okučanka“.[218]

Teritorijalna organizacija RSK konačno je utvrđena u ožujku 1992. godine. Zakonom o teritorijalnoj organizaciji RSK i lokalnoj upravi utvrđeno je da teritorijalnu organizaciju čine općine kao teritorijalne jedinice u kojima se ostvaruje lokalna uprava i srpske oblasti: Krajina, Slavonija, Baranja i Zapadni Srijem i Zapadna Slavonija.[219] Nakon toga započeo je ozbiljniji rad na ustrojavanju vlasti pobunjenih Srba na okupiranom području zapadne Slavonije. Vlada Zapadne Slavonije preimenovana je u Oblasno vijeće Srpske oblasti Zapadna Slavonija. Konačno je 18. travnja 1992. konstituirana Narodna skupština Srpske oblasti Zapadna Slavonija, a koju je činilo 60 zastupnika, po 12 zastupnika općina Daruvar, Grubišno Polje, Podravska Slatina, Pakrac i Okučani.[220] Na sjednici su zatim usvojeni dokumenti kojima su utvrđeni temelji organizacije oblasnih tijela vlasti. Usvojen je Statut Srpske oblasti Zapadna Slavonija koji je usklađen sa Statutima ostalih oblasti, te odluke o organizaciji i načinu rada Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija i o organizaciji

[216] *Dokumenti*, knj. 4, Elaborat Savjeta Vlade Zapadne Slavonije o ciljevima i zadacima Vlade od 29. siječnja 1992., 51.
[217] Isto.
[218] Isto, Zapisnik sjednice Vlade Zapadne Slavonije od 7. veljače 1992., 87.
[219] *Službeni glasnik RSK*, br. 3, 23. 3. 1992., 25-27.
[220] *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik sjednice Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 18. travnja 1992., 216., Zapisi iz dnevnika Save Radoševića, 64.

oblasnih tijela uprave Zapadne Slavonije.[221] Odlukom o organizaciji i načinu rada Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija utvrđeno je da Oblasno vijeće izvršava zakone i druge propise i opće akte RSK, čije izvršavanje je povjereno Oblasnom vijeću i donosi propise za njihovo izvršavanje kad je za to ovlašteno; izvršava odluke i opće akte Narodne skupštine i donosi akte za njihovo izvršavanje; donosi akte u svojoj nadležnosti; predlaže programe razvoja, proračun i završni račun Oblasti i poduzima mjere za njihovo provođenje; predlaže odluke i opće akte; utvrđuje načela za unutrašnju organizaciju oblasnih tijela uprave i oblasnih organizacija i službi; postavlja i razrješava rukovodstvo u oblasnim tijelima uprave i oblasnim organizacijama i službama osim onih koje bira i razrješava Narodna skupština; usmjerava i usklađuje rad oblasnih tijela uprave i oblasnih organizacija i službi i vrši nadzor nad njihovim radom; daje mišljenje na prijedlog odluke ili općeg akta koji je Narodnoj skupštini podnio drugi predlagač; ustrojava stručne i druge službe za obavljanje poslova u svom djelokrugu te obavlja druge poslove u skladu sa zakonom, Statutom i odlukom. Oblasno vijeće donosi odluke, upute, rješenja i zaključke te određuje koje će se odluke, uputstva i rješenja objaviti u Službenom glasniku RSK.

Oblasno vijeće sačinjavaju predsjednik, potpredsjednik i rukovodioci koji upravljaju radom oblasnih tijela uprave. Oblasno vijeće ima sekretara kojeg imenuje i razrješava Oblasno vijeće. Njegov posao je pripremanje materijala potrebnih za rad Oblasnog vijeća i njegovih radnih tijela, pomoć predsjedniku Oblasnog vijeća u organiziranju poslova u vezi sa radnom Oblasnog vijeća te u pripremanju i sazivanju sjednica, rukovođenje stručnom službom, i vršenje drugih poslova koje mu odredi Oblasno vijeće. Oblasno vijeće za svoj je rad odgovorno Narodnoj skupštini koja postavlja predsjednika i ostale članove Oblasnog vijeća. Na sjednicama Narodne skupštine Oblasno vijeće sudjeluje preko svojih predstavnika koji izlažu stavove o pitanjima koja su na dnevnom redu, daju odgovore na postavljena pitanja, predlažu da se na sjednicama Narodne skupštine rasprave određena pitanja. Oblasno vijeće također izvještava Narodnu skupštinu o izvršavanju njezinih odluka. Sjednicama Oblasnog vijeća mogu prisustvovati, na poziv Oblasnog vijeća, i predstavnici javnih tijela i organizacija te istaknuti javni radnici i stručnjaci koji svojim prijedlozima mogu doprinijeti rješavanju određenih pitanja. Također, Oblasno vijeće dužno je obavještavati javnost o svome radu, nakon što su njegovi članovi razlučili koji će se materijali sa sjednica čuvati kao tajna, a koji se mogu objavljivati.[222]

---

[221] Isto, Zapisnik sjednice Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 18. travnja 1992., 216.
[222] HMDCDR, Općina Okučani kut. 1, Odluka o organizaciji i načinu rada Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija, 18. aprila 1992.

Oblasno vijeće također donosi akte kojima se usmjerava i usklađuje rad oblasnih tijela uprave te vrši nadzor nad njihovim radom. Odlukom o organizaciji oblasnih tijela uprave ustrojena su sljedeća tijela Oblasnog vijeća: Oblasni sekretarijat za opću upravu, Oblasni sekretarijat za privredu i financije, Oblasni sekretarijat za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu, Oblasni sekretarijat za društvene djelatnosti, Oblasni sekretarijat za građevinarstvo, urbanizam, komunalno-stambene djelatnosti i unapređenje životne sredine i Oblasni sekretarijat za informacije i regionalnu suradnju. Njihov je zadatak bio da izvršavaju zakone, druge propise i opće akte Republike Srpske Krajine za koje su ovlašteni, primjenjuju odluke i akte Oblasnog vijeća i surađuju sa tijelima općina. Za svoj rad odgovorni su Narodnoj skupštini i Oblasnom vijeću. Oblasno vijeće moglo je osnovati i stručne službe za obavljanje stručnih, administrativnih i pomoćno-tehničkih poslova za Narodnu skupštinu, Oblasno vijeće i oblasna tijela uprave.[223]

Ubrzo se međutim pokazalo kako uloga i djelokrug vlasti oblasnih tijela u sklopu sustava vlasti RSK nisu jasno određeni i definirani. Oblasne vlasti nisu imale mogućnosti i ovlasti provoditi lokalnu politike, ukoliko je ona u određenim segmentima odstupala od političkih pravaca zacrtanih u Kninu, o čemu će u sljedećim poglavljima biti više riječi.

Narodna skupština Srpske oblasti Zapadna Slavonija imenovala je na drugom redovnom zasjedanju 10. svibnja 1992. Veljka Vukelića predsjednikom Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija a Veljka Džakulu predsjednikom Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija.[224] Sljedećeg dana održana je sjednica Oblasnog vijeća na kojoj su u cilju daljnje organizacije rada civilnih tijela vlasti u zapadnoj Slavoniji osnovane Radna grupa za stvaranje uvjeta za rad Oblasnog vijeća i Radna grupa za popis kadrova na području zapadne Slavonije i imovine Oblasnog vijeća. Tijekom prve polovine 1992. Oblasno vijeće sačinjavali su, uz predsjednika Veljka Džakulu, potpredsjednik Mladen Kulić, sekretar Savo Radošević, sekretar za opću upravu Branko Bosanac, sekretar za građevinstvo, urbanizam, komunalno-stambene djelatnosti i unapređenje životne sredine Ljubiša Budić, sekretar za društvene djelatnosti Milan Graovac, sekretar za informacije i regionalnu suradnju Živko Zagorac, sekretar za privredu i financije Branko Dželalija i sekretar za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Nikola Dopuđa.[225] U kolovozu 1992. Narodna skupština potvrdila

[223] HMDCDR, Općina Okučani kut. 1., Odluka o organizaciji oblasnih organa uprave, 18. aprila 1992.

[224] *Dokumenti*, knj. 4, Odluka Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija o izboru predsjednika Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 10. svibnja 1992. 265; Odluka Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija o izboru predsjednika Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 10. svibnja 1992., 266.

[225] Isto, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 14. svibnja 1992., 281.; Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 28. svibnja 1992., 311.

je novi sastav Oblasnog vijeća sa manjim izmjenama – članovima Oblasnog vijeća imenovani su Veljko Džakula, Mladen Kulić, Branko Bosanac, Branko Dželajlija, Dušan Gazibarić, Ljubiša Budić i Živko Zagorac.[226]

Tijekom idućih mjeseci osnovani su i Odbor Crvenog krsta Srpske oblasti Zapadne Slavonije,[227] Štab za prihvat izbjeglica i Komisija za procjenu šteta od ratnih razaranja.[228] Vladimir Šipraga imenovan je članom Operativnog štaba Državnog komiteta za saradnju sa predstavnicima UN-a a Ilija Sašić predstavnikom Zapadne Slavonije u Birou RSK u Beogradu.[229]

Sjednice Oblasnog vijeća, uz ustrojavanje tijela oblasne uprave i radu na osiguranju osnovnih uvjeta za djelovanje ovog vijeća, tijekom 1992. uglavnom su bile posvećene aktualnim problemima tijekom procesa uspostave civilnih i vojnih vlasti na području Oblasti. Pojave poput samovoljnog i nedisciplniranog ponašanja pripadnika vojske i milicije, pljačke i ratnog profiterstva bile su dosta česte i otežavale su uspostavu civilne vlasti, te su redovna tema na sjednicama Oblasnog vijeća bili aktualni problemi u procesu organizacije Sekretarijata unutrašnjih poslova Okučani i Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija.[230] Međutim, Oblasno vijeće u osnovi nije imalo velike ovlasti u rješavanju ove problematike jer je organizacija milicije, a posebice Teritorijalne obrane bila pod nadležnošću Ministarstva unutrašnjih poslova RSK, odnosno Ministarstva obrane RSK i Glavnog štaba TO RSK.

Djelovanje tijela uprave Srpske oblasti Zapadna Slavonija financirao je gotovo u potpunosti republički proračun RSK. Primjerice, proračun Oblasti za razdoblje od 1. srpnja do 31. prosinca 1992. godine iznosio je 40.000 dinara,[231] a glavninu prihoda iznosila su dopunska sredstva uplaćena iz republičkog proračuna u iznosu od 39.000 dinara, dok su prihodi naplaćeni od organizacija na području općina Oblasti iznosili samo 1.000 dinara.[232] Proračun Srpske oblasti Zapadna Slavonija u potpunosti je dakle ovisio o dopunskim sredstvima koja su stizala iz republičkog proračuna RSK. Oblasnom vijeću, kao uostalom i svim ostalim tijelima uprave i institucijama u RSK, kronično je nedostajalo sredstava za rad. Osim

[226] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine“, Zapisnik sjednice NS SOZS održane 22. 8. 1992.
[227] Isto.
[228] Isto, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 14. svibnja 1992., 281.
[229] Isto, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 28. svibnja 1992., 311.
[230] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 1. 7. 1992.; Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 3. 7. 1992.; Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 15. 7. 1992.
[231] Vlada RSK donijela je 17. lipnja 1992. odluku kojim je službenom valutom RSK uveden „srpski dinar“ no u praksi se najčešće upotrebljavao naziv „dinar“, *Dokumenti*, knj. 4, Odluka Vlade RSK o uvođenju „srpskog dinara“ kao službene valute od 17. lipnja 1992., 363.
[232] *Službeni glasnik RSK*, br. 14, 25. 8. 1992., 874.-875.

nedostatka financijskih sredstva veliki problem predstavljao je i nedostatak goriva. Predsjednici Oblasnog vijeća i Narodne skupštine zaduženi su za da se pobrinu oko osiguranja goriva i nafte potrebnih za rad Oblasnog vijeća.[233] U svibnju 1992. Oblasno vijeće tražilo je pomoć od Skupštine općine Banja Luka u vidu kreditiranja s 5.000 litara benzina i 5.000 litara nafte, kojima bi se omogućilo lakše funkcioniranje tijela Srpske oblasti Zapadna Slavonija.[234] S obzirom na nedostatak svih vrsta materijalnih sredstava dobivenih od republičkih vlasti, Oblasno vijeće nadalo se pomoći od UN-a i humanitarnih organizacija u hrani, lijekovima, gorivu, građevinskom materijalu te razvoju privrede, zdravstva, školstva i ostalog što bi omogućilo kakvu-takvu normalizaciju života u Oblasti. Stoga je odlučeno da se putem međunarodne pomoći, jer „RSK i srpske oblasti u njenom sastavu zbog svog specijalnog statusa kao zaštićena zona pod zaštitom UN nije pod ekonomskom blokadom" zahtjeva financiranje znanstvenih institucija koje će pomoći u rješavanju privrednog razvoja, energetskog sustava, sustava veza i infrastrukture, te zdravstva, školstva i ostalih društvenih djelatnosti.[235] Glede planova budućeg razvoja, Oblasno vijeće je s Ekonomskim institutom Ekonomskog fakulteta u Banja Luci dogovorilo da se izradi program razvoja Srpske oblasti Zapadna Slavonija.[236] Plan Ekonomskog instituta, prihvaćen početkom 1993. godine, osnovom razvoja i ekonomskog oporavka zapadne Slavonije predviđao je *iskorištavanje* šuma kao jednog od prirodnih resursa ovog područja a predstavljao je i sastavni dio programa povratka srpskog stanovništva u zapadnu Slavoniju pod srpskom kontrolom.[237] O problemima obnove života u zapadnoj Slavoniji razgovaralo se i sa predsjednikom Vlade Savezne Republike Jugoslavije Milanom Panićem, koji je zatražio da mu se precizira kakva pomoć je potrebna (novac, koje vrste materijala) zapadnoj Slavoniji.[238]

---

[233] *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 11. svibnja 1992., 268.

[234] *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 14. svibnja 1992., 281.

[235] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 15. 7. 1992.

[236] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 22. 7. 1992.

[237] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine", Zapisnik sjednice NS SOZS od 14. 2. 1993.; *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1993.)*, knj. 8, (ur. Mate RUPIĆ, Janja SEKULA), Zagreb – Slavonski Brod, veljača 2010., Zaključak Narodne skupštine SO ZS o usvajanju programa povratka stanovništva srpske nacionalnosti u zapadnu Slavoniju od 14. veljače 1993., 116.

[238] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 16. 10. 1992.

4.3. Organizacija tijela lokalnih vlasti i uspostava osnovnih životnih uvjeta u zapadnoj Slavoniji tijekom 1992. godine

Daleko zahtjevniji zadatak od organiziranja oblasnih tijela vlasti bila je ponovna uspostava života na okupiranom području zapadne Slavonije. Nakon ratnih sukoba 1991. ovo je područje bilo gospodarski devastirano, posebice glede privredne, energetske i prometne infrastrukture a pritom je, uz hrvatsko i ostalo nesrpsko stanovništvo, koje je najvećim dijelom protjerano sa ovog područja, okupirani dio zapadne Slavonije napustio i znatan broj Srba. Već je spomenuto kako su krajinske vlasti dijelom Srpske oblasti Zapadna Slavonija smatrale, uz općinu Okučani i dio općine Pakrac, koji su bili pod srpskom kontrolom, i općine Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina. Stoga su se prilikom procesa organizacije sustava lokalnih vlasti pokušala ustrojiti i tijela vlasti općina koje nisu bile pod srpskom kontrolom, međutim, u praksi, tijela vlasti ovih općina nisu tretirana jednako. Ona su djelovala samo na okupiranom području zapadne Slavonije, te su fiktivno obavljala svoje funkcije, a njihova budućnost vidjela se u proširenju područja koja su pobunjeni Srbi kontrolirali na područje čitave UNPA Zapad.

Srpske općinske vlasti tijekom ratnih sukoba uglavnom nisu funkcionirale, te je nakon stupanja na snagu Sarajevskog primirja, kako bi se što prije osigurali preduvjeti za uspostavu osnovnih državnih funkcija koje će dovesti do normalizacije života, započelo ustrojavanje tijela civilnih vlasti na razini pojedinih općina. U tome su važnu ulogu imale vojne vlasti, uz čiju suradnju i podršku su krenuli prvi koraci prema stvaranju srpske države na području zapadne Slavonije. Sekretar Saveznog sekretarijata za narodnu obranu SFRJ još je tijekom ratnih sukoba, 27. studenoga 1991., donio Uputstvo o vršenju civilnih poslova u kriznim područjima, kojim su propisani konkretni zadaci odjela za civilne poslove u Komandama jedinica JNA i Komandama mjesta u procesu uspostave rada državne uprave, zakonodavnih, sudske i izvršnih tijela vlasti, civilne zaštite i sustava osmatranja i obavještavanja kao i uspostave rada privrednih i društvenih djelatnosti. Istovremeno, tijelima vlasti SAO Krajine naloženo je da surađuju sa Komandama jedinica JNA i Komandama mjesta u provedbi propisanih zadataka.[239] Sukladno ovome uputstvu, jedinice JNA koje su se nalazile na području zapadne Slavonije pružale su logističku potporu ustrojavanju općinskih tijela i oživljavanju privrede na ovome području te je vojska, u suradnji sa predstavnicima civilnog stanovništva, radila na osnivanju i organizaciji civilnih tijela vlasti. Ključnu ulogu pritom su

[239] HMDCDR, kut. 5002, Republika Srbija, Ministarstvo odbrane, pov. br. 82-1072/91-02, 13. 12. 1991.

imale Komande mjesta, koje su bile pod zapovjedništvom Banjalučkog korpusa, a uz njih na ustroju civilnih vlasti radio je i Odjel Komande Banjalučkog korpusa za civilna pitanja.[240]

Nakon osnivanja općine Okučani u kolovozu 1991. godine, pobunjeni Srbi su u rujnu pokušali ustrojiti i njezina općinska tijela vlasti, no ona u okolnostima ratnih sukoba nisu zaživjela. Na čelu tih pokušaja bilo je „Srpsko nacionalno vijeće opštine Okučani“ za čijeg je predsjednika imenovan Đorđe Damjanović.[241] Srpsko nacionalno vijeće općine Okučani „s obzirom na neophodnost konstituisanja i uspostave civilne vlasti opštine Okučani“ imenovalo je referente za pojedina pitanja koji su trebali činiti temelj za daljnju organizaciju općinskih tijela. Imenovani su referenti za privredu, društvene djelatnosti, pravosuđe, upravu i unutrašnje poslove, komunalne poslove, Crveni krst, te komisije za popis pokretne imovine, trgovinu i ugostiteljstvo i informativno propagandnu djelatnost.[242]

Nakon uspostave primirja, 9. siječnja 1992., predstavnici općine Okučani i Komande mjesta Okučani osnovali su Savjet općine Okučani.[243] Savjet je trebao predstavljati privremeno tijelo uprave općine Okučani kako bi se omogućilo osposobljavanje civilne vlasti do sljedećih izbora.[244] Predsjednikom Savjeta općine Okučani imenovan je Vaso Ostrolučanin, Branko Bosanac imenovan je koordinatorom odjela za opće upravne poslove, Dušan Ećimović za društvene djelatnosti, Dušan Gazibarić za privredne djelatnosti, Željko Kljajić za građevinsko urbanističke poslove, Rade Savić za financijske poslove a Miodrag Ribić za unutrašnje poslove.[245] Sredinom siječnja osnovane su i organizacijske jedinice Savjeta: odjel za opće i upravne poslove, odjel za društvene djelatnosti, odjel za privredne djelatnosti, odjel za građevinarsko-urbanističke i komunalne poslove te odjel za financijske

[240] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, RSK, Opština Okučani, Odjel za privredne djelatnosti, br. 0-04-817/1-1992, Zaključci sa zajedničke sjednice predstavnika Komande mjesta Okučani, opštine Okučani i privrednih organizacija sa sjedištem u opštini Okučani održane 17. 4. 1992.; Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301., Savjet opštine Pakrac, br. 01-111/92., 8. 3. 1992.; RSK Srpska oblast Zapadna Slavonija, Izvršni savjet opštine Pakrac, br. 01-117/92., Izvještaj o radu Izvršnog savjeta opštine Pakraca za period 8. 2. 1992. g.-25. 8. 1992. g., 3. 9. 1992.

[241] HMDCDR, Općina Okučani kut.1., SAO Zapadna Slavonija, Opština Okučani, Srpsko nacionalno vijeće 26. 9. 1991.

[242] HMDCDR, Općina Okučani kut.1., Skraćeni zapisnik sa sjednice Srpskog nacionalnog vijeća opštine Okučani održane 20.9.1991.

[243] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, RSK, Opština Okučani, Odjel za privredne djelatnosti br. 0-04-817/1-1992, Zaključci sa zajedničke sjednice predstavnika Komande mjesta Okučani, opštine Okučani i privrednih organizacija sa sjedištem u opštini Okučani održane 17.4.1992.

[244] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 5. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 28.3.1992.

[245] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, Odluka o osnivanju, organizaciji i djelokrugu rada Savjeta opštine Okučani, 14. januara 1992.

poslove.[246] Osnovane su i Komisija za procjenu šteta na stambenim objektima i Komisija za stambena pitanja koje su djelovale u okviru Savjeta općine Okučani.[247]

Na području općine Pakrac situacija je bila znatno teža. Pod srpskom kontrolom bilo je manje od petine područja općine, a znatan je dio stanovništva sa toga područja iselio u jesen i zimu 1991. u Bosnu i Hercegovinu i Srbiju. Tijekom siječnja 1992. intenzivirali su se razgovori oko povratka stanovništva općine Pakrac. U Beogradu je 21. siječnja 1992. održan skup Srba iz pakračke općine na kojem je izražena želja za povratkom. Pritom je zatraženo da se „jasno odrede" granice općine Pakrac, te raspoređivanje mirovnih snaga UN-a na liniju razdvajanja i osiguranje prisustva JNA, teritorijalne obrane i milicije na pakračkom području.[248] Nakon skupa u Beogradu, predstavnici pakračke općine dogovorili su sa Komandom Banjalučkog korpusa formiranje Komande mjesta Pakrac, kojoj će zadatak biti pomoć pri ustrojavanju civilnih tijela vlasti općine. Nakon načelnog dogovora s Komandom Banjalučkog korpusa, održani su sastanci sa predstavnicima jedinica JNA u pakračkoj općini, sa kojima je dogovoreno osnivanje Savjeta općine Pakrac. Na osnovu prijedloga predstavnika mjesnih zajednica pakračke općine i jedinica JNA, imenovani su članovi Savjeta: predsjednik Milan Radaković, te članovi Milorad Prodanović, Petar Krneta, Dušan Gaćeša, Čedomir Bojčić, Vladimir Vukasović, Simeon Milković i Milan Dabić.[249] Komanda mjesta Pakrac, osnovana je nešto kasnije, a većina članova Savjeta općine Pakrac bili su i članovima Komande mjesta Pakrac.[250]

Osnovni cilj osnivanja Savjeta općine Pakrac, uz ustrojavanje tijela civilnih vlasti, bilo je oživljavanje privrede ponovnim pokretanjem rada poduzeća i djelatnosti koje su u trenutnim okolnostima mogle djelovati na području općine pod srpskom kontrolom.[251] Stoga je Savjet općine Pakrac donio odluku o ponovnom pokretanju rada javnog poduzeća „Komunalno preduzeće", u okviru kojeg je organiziran teretni promet te autobusne linije na relaciji Pakrac – Beograd i Pakrac – Banja Luka. Posljednja, zbog nedovoljnog broja putnika, nije redovno prometovala a autobusna linija Pakrac – Beograd također je, početkom

[246] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, RSK, Općina Okučani, br. 01/02-30/92., Zapisnik sa 1. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 18. 1. 1992.; RSK, Općina Okučani, br. 01-02-42/92., Odluka o osnivanju organa uprave Opštine Okučani, 28. 1. 1992.

[247] HMDCDR, Općina Okučani, kut.1, RSK, Općina Okučani, br. 01/02-30/92., Zapisnik sa 1. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 18. 1. 1992.; Odluka o osnivanju, organizaciji i djelokrugu rada Savjeta opštine Okučani, 14. januara 1992.

[248] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 3, Opština Pakrac br. 1/2 -1992., 24. 1. 1992.

[249] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, Savjet općine Pakrac, br. 01-13/92, Zapisnik sa 3. sjednice Savjeta opštine Pakrac održane 20. 2. 1992.

[250] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadne Slavonija, Izvršni savjet općine Pakrac, br. 01-1117/92, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta općine Pakrac za period 8. 2. 1992.-25. 8. 1992., 3. 9. 1992.

[251] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, Savjet općine Pakrac, br. 01-195/92, 19. 3. 1992.

intenzivnijih sukoba u Bosni i Hercegovini, često bila obustavljana. Otvaranje trgovina u samom početku nije dozvoljeno jer su građani „imali borbene zadatke i druge vojne obaveze“, a nakon što je na području općine s radom započela jedna trgovina, ubrzo je prestala s radom zbog problema u opskrbi. Određen broj privatnih trgovina započeo je sa radom tek nakon povlačenja JNA sa ovog područja. Stoga su se najosnovnije životne potrepština za stanovništvo općine pokušale osigurati preko Crvenog krsta koji je osnovan za područje općine Pakrac, te raznim oblicima donacija i humanitarne pomoći koje su uključivale hranu, odjeću i obuću te higijenske potrepštine.[252] Nastojeći ponovno obnoviti poljoprivrednu proizvodnju, Savjet općine Pakrac donio je odluku o nastavku rada Državnog poduzeća „Poljoprivreda“ iz Lipika, no poduzeće nije zaživjelo. Savjet je „uz teže napore“ uspio osigurati repromaterijal i gorivo za proljetnu sjetvu, jer je pitanje nabavke nafte i benzina predstavljao veliki problem na okupiranom području općine Pakrac.[253]

U prvo vrijeme zdravstvenu zaštitu za stanovništvo osiguravala je sanitetska služba Banjalučkog korpusa a nakon njegova povlačenja, sredinom 1992., s radom je započeo Dom zdravlja Pakrac koji je zapošljavao tridesetak osoba. Međutim, kako zbog neriješenog načina financiranja Doma zdravlja liječnici nisu primali plaće, isti su se teško odlučivali na povratak, te je za rad nedostajalo medicinskog osoblja. U sklopu rada na osiguranju osnovnih uvjeta potrebnih za život na ovom području, Savjet općine Pakrac angažirao se i na osiguranju osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja za učenika pakračke općine. Na području općine Pakrac u školskoj godini 1991/1992. nije organizirana osnovnoškolska nastava, dok je pohađanje srednje škole za određen broj učenika iz pakračke općine organizirano u Subotici, u Republici Srbiji, a smještaj za učenike osiguran je u obližnjem mjestu Palić.[254] Početkom godine organiziran je i Štab za povratak izbjeglica iz općine Pakrac, koji je koordinirao povratak stanovništva te smještaj osoba sa područja općina Daruvar, Grubišno Polje, Podravska Slatina i Požega. Usprkos angažmanu općinskih i oblasnih tijela vlasti na povratku što većeg broja ljudi na okupirano područje zapadne Slavonije, u studenom 1992. zaključeno je da se većina srpskog stanovništva općine Pakrac još uvijek nalazi u izbjeglištvu.[255]

---

[252] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, Savjet općine Pakrac, br. 01-192/1992., Potrebe za narod opštine Pakrac, 18. 3. 1992.; Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadne Slavonija, Izvršni savjet općine Pakrac, br. 01-1117/92, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta općine Pakrac za period 8. 2. 1992.-25. 8. 1992., 3. 9. 1992.

[253] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadne Slavonija, Izvršni savjet općine Pakrac, br. 01-1117/92, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta općine Pakrac za period 8. 2. 1992.-25. 8. 1992., 3. 9. 1992.

[254] Isto.

[255] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Izvršni savjet općine Pakrac, 01-1326/92, Ocjena političkog stanja, 3. 11. 1992.

Ponovno pokretanje privredne djelatnosti i uspostava osnovnih životnih uvjeta bili su donekle uspješniji na području općine Okučani. Organizacija osnovnoškolske nastave u Okučanima dogovorena je već na sjednici Savjeta općine Okučani krajem siječnja 1992. godine, a uskoro su s radom započeli i Dom zdravlja Okučani, Komunalno poduzeće Okučani, Veterinarska stanica, a zatim u svibnju i Općinsko javno tužilaštvo i Općinski sud u Okučanima.[256] U travnju 1992. predstavnici Komande mjesta Okučani, Savjeta općine Okučani i privrednih poduzeća dogovorili su niz mjera kojima će JNA pomoći razvoju privrede na području općine. Dogovoreno je da će JNA privrednim poduzećima staviti na raspolaganje objekte i opremu koju koristi i koja se nalazi pod njezinom kontrolom, osloboditi vojne obveze djelatnike Poljoprivredno industrijskog kombinata (PIK) Okučani, Elektrodistribucije Okučani i PTT-a, izvršiti refundaciju plaća za radnike koji su privremeno angažirani na ratištu te poduzeti niz aktivnosti koje će olakšati razvoj privrede.[257] Do kraja 1992. godine na području općine Okučani djelovalo je niz državnih poduzeća, primjerice Državno poduzeće (DP) „Nada“ Okučani koje se bavilo industrijom građevinskog materijala, Turističko-ugostiteljsko poduzeće (TUP) Okučanka, Krajinatrans Okučani, NIK-Benzinska pumpa Okučani, Elektroprivreda Krajine-Elektrodiostribucija Okučani, Metalna industrija-Stara Gradiška, Poljoprivredno industrijski kombinat (PIK) Okučani, Opšta poljoprivredna zadruga (OPZ) Okučani, Ribnjaci Sloboština itd. Osim državnih, na području općine, krajem 1992. godine djelovalo je oko 15 privatnih poduzeća te 67 zanatskih, ugostiteljskih i trgovačkih radnji.[258]

Predstavnik Komande Banjalučkog korpusa zaključio je krajem ožujku 1992. na sjednici Savjeta općine Okučani da trenutnu vlast u općini predstavlja „kombinacija Komande mjesta Okučani i civilnih organa“.[259] Novoustrojena tijela civilnih vlasti postepeno su jačala i preuzimala kontrolu, no vojska je i dalje imala važnu ulogu, a povremeno je dolazilo i do nesuglasica između civilne vlasti i pripadnika vojske. Primjerice, u ožujku 1992. pripadnici 5. bataljuna (najvjerojatnije se radi o 5. sanitetskom bataljunu ili 5. automobilskom bataljunu Banjalučkog korpusa) tražili su od Savjeta općine Okučani da se uvede zabrana otvaranja

[256] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 6. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 1. 4. 1992.; Zapisnik sa 7. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 6. 4. 1992.; Zapisnik sa 8. sjednice Savjeta opštine Okučani, 25. 4. 1992.

[257] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, RSK, Opština Okučani, Odjel za privredne djelatnosti, br. 0-04-817/1-1992, Zaključci sa zajedničke sjednice predstavnika Komande mjesta Okučani, opštine Okučani i privrednih organizacija sa sjedištem u opštini Okučani održane 17. 4. 1992.

[258] HMDCDR, Općina Okučani kut. 1, Spisak državnih preduzeća, privatnih preduzeća, poslovnih jedinica i zanatskih radnji na području opštine Okučani, dostavljeno svim SM i OM, 30. 11. 1992.

[259] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa sastanka predstavnika MZ opštine Okučani, Savjeta opštine Okučani i narodnih poslanika opštine Okučani održanog 31. 3. 1992.

privatnih radnji i poduzeća osobama koje tijekom ratnih događanja nisu sudjelovala u borbama. O zahtjevu se raspravljalo na nekoliko sjednica Savjeta općine Okučani, a nakon što je predsjednik Savjeta Vaso Ostrolučanin odbio prihvatiti ovaj zahtjev, slučaj je završio njegovom ostavkom i izborom Duška Viteza za predsjednika Savjeta. Nekoliko dana nakon toga nizu trgovina i ugostiteljsko-turističkih objekata izdano je rješenje o privremenoj zabrani rada, uz obrazloženje da je time udovoljeno zahtjevu boraca 5. bataljuna.[260] Ovo je pitanje bilo posebno delikatno u kontekstu činjenice da su jedan od najvažnijih prihoda općinskog proračuna predstavljali porezi na rad privatnih radnji.[261]

S obzirom na razvoj civilnih vlasti, krajem travnja 1992. postavljeno je pitanje daljnjeg djelovanja komandi mjesta. Predsjednik Oblasnog vijeća Veljko Džakula zaključio je kako je potrebno da komande mjesta nastave sa radom do raspoređivanja mirovnih snaga UN-a na ovo područje, posebice one nadležne za općine Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina, koje nisu bile pod kontrolom Srba i čije civilne vlasti nisu djelovale. Predsjednik Savjeta općine Okučani Dušan Vitez zatražio je da Komanda mjesta Okučani nastavi s radom dok ne profunkcioniraju lokalna milicija, Teritorijalna obrana i Posebna jedinica milicije (PJM) prije raspoređivanja mirovnih snaga UN-a.[262] Komande mjesta nastavile su s radom do povlačenja JNA s okupiranog područja Hrvatske sredinom 1992. godine.[263] No, s obzirom na postepeno organiziranje Zonskog štaba Teritorijalne obrane Zapadne Slavonije (ZnŠTO), predstavnici Banjalučkog korpusa upozorili su civilne vlasti da bi Zonski štab trebao preuzeti brigu o rješavanju pojedinih vojnih pitanja, poput smještaja i naoružavanja vojnih obveznika. Pukovnik Gojko Vujnović iz Komande Banjalučkog korpusa upozorio je da bi zbog smanjenih rezervi Banjalučkog korpusa o pitanjima vojnih obveznika i njihovom materijalnom osiguranju trebale brinuti pojedine općine.[264]

Zakonom o teritorijalnoj organizaciji RSK i lokalnoj upravi u ožujku 1992. utvrđeno je da će, do izbora novih odbornika, skupštine općina činiti odbornici izabrani na izborima

---

[260] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik 5. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 28. 3. 1992.; Zapisnik sa sastanka predstavnika MZ opštine Okučani, Savjeta opštine Okučani i narodnih poslanika opštine Okučani održanog 31. 3. 1992.; RSK, Opština Okučani, Opštinski organi uprave, Odjel za privredne djelatnosti, Rješenja o privremenoj zabrani rad, 1.4.1992.

[261] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 5. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 28. 3. 1992.

[262] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa sastanka predstavnika Komande 5. korpusa, predstavnika opština Daruvar, Pakrac, Podravska Slatina, Grubišno Polje, Komande mjesta Okučani sa članovima Izvršnog savjeta Zapadne Slavonije i članovima Savjeta opštine Okučani održanog 27. 4. 1992.

[263] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadne Slavonija, Izvršni savjet općine Pakrac, br. 01-1117/92, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta općine Pakrac za period 8. 2. 1992.-25. 8. 1992., 3. 9. 1992.

[264] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa sastanka predstavnika Komande 5. korpusa, predstavnika opština Daruvar, Pakrac, Podravska Slatina, Grubišno Polje, Komande mjesta Okučani sa članovima Izvršnog savjeta Zapadne Slavonije i članovima Savjeta opštine Okučani, 27. 4. 1992.

obavljenima prije stupanja na snagu ovog zakona, dakle odbornici izabrani na izborima 1990. godine.[265] Međutim, još u prosincu 1991., Vlada SAO Krajine je donijela zakon kojim su općinske skupštine „pročišćene“ od nepoćudnih odbornika koji su izabrani na izborima 1990. Tim je zakonom utvrđeno da se odbornici općinskih skupština, koji su “napustili izbornu jedinicu u kojoj su birani”, ne računaju u evidenciji izabranih odbornika općinskih skupština, te se u pitanju kvoruma za rad ne uzimaju u obzir odbornici koji su se „iselili“ ili „pokazali nedvosmislenu namjeru da ne učestvuju u radu skupštine”. Time se, osim predstavnicima hrvatskih stranaka koji su izabrani u skupštine općina, vjerojatno mislilo onemogućiti rad i pojedinim „nepoćudnim“ odbornicima srpske nacionalnosti.[266] Osim toga, Zakonom o teritorijalnoj organizaciji RSK određeno je da će u općinama koje su prestale sa radom tijekom ratnih sukoba do sljedećih izbora poslove skupština obavljati izvršni savjeti pojedinih općina, koje postavlja Vlada RSK na prijedlog Oblasnog vijeća.[267]

Vlada RSK je na sjednici održanoj 21. travnja 1992. imenovala članove Izvršnih savjeta u općinama Srpske oblasti Zapadna Slavonija. Predsjednikom Izvršnog savjeta općine Okučani imenovan je Dušan Vitez, a članovima Branko Bosanac, Dušan Gazibradić, Željko Kljajić, Dragan Čanak, Ilija Lončar, Rade Savić, Ilija Bjelić, Zoran Brkić, Đorđe Damjanović, Mile Rađenović. Predsjednikom Izvršnog savjeta općine Pakrac imenovan je Milan Radaković, a članovima Čedomir Bojčić, Mihajlo Komasović, Dragan Golić, Vlado Vidić, Predrag Milanković, Stevo Cvjetković, Dušan Gaćeša, Milenko Prodanović, Pero Krneta i Ljuban Bosanac. Predsjednikom Izvršnog savjeta općine Daruvar imenovan je Đorđe Lovrić, a članovima Siniša Jakovljević, Branko Dželalija, Milica Popović, Vlado Gatarić, Stevan Orozović, Stevo Mihajlović, Milan Lončar, Nena Šaračević, Ljuban Amidžić i Milosav Vukić. Predsjednikom Izvršnog savjeta općine Grubišno Polje imenovan je Branko Popović, a članovima Dušan Jelić, Dušan Bezbradica, Ivica Žulec, Radovan Savatović, Leposava Sukur, Petar Vučković, Nikola Bolić, Milovan Koljić, Čujo Bogdan i Ankica Popara. Sistematizacija radnih mjesta i poslova koje će pojedini članovi Izvršnog savjeta obavljati razrađena je samo za općinu Podravska Slatina. Predsjednikom Izvršnog savjeta općine Podravska Slatina imenovan je Mladen Kulić, Savo Radošević imenovan je potpredsjednikom, Nikola Dopuđa koordinatorom za privredu, Milan Graovac koordinator za društvene djelatnosti, Snežana Stepanović koordinatorom za opće i upravne poslove, Dragan Dobrojević koordinatorom za

[265] *Službeni glasnik RSK*, br. 3, 23. 3. 1992., 25.-27.
[266] Nikica BARIĆ, „Djelovanje Vlade Srpske autonomne oblasti Krajine tijekom 1991.“, *Časopis za suvremenu povijest*, 40/2008., br. 1, 77.
[267] *Službeni glasnik RSK*, 23. 3. 1992, br. 3, 25-27.

financije, Simo Todorović koordinatorom za urbanizam i građevinarstvo, Miro Bukva koordinatorom za pravosuđe, Mile Crnobrnja koordinatorom za unutrašnje poslove a Fadil Krupić koordinatorom za narodnu obranu.[268]

Iako je Vlada RSK u travnju 1992. imenovala izvršne savjete svih pet zapadnoslavonskih općina, Izvršni savjeti općina Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina nisu profunkcionirali. Oblasno vijeće je sredinom srpnja zaključilo da, s obzirom da navedeni izvršni savjeti ne djeluju, dok se ne steknu uvjeti za njihov rad, članove ovih izvršnih savjeta treba uključiti u obavljanje određenih dužnosti u Oblasnom vijeću, oblasnim sekretarijatima i oblasnim Štabu za prihvat izbjeglica, Crvenom krstu i ostalim organizacijama gdje nedostaje kadra.[269]

Vlada RSK je na sjednici održanoj 11. kolovoza 1992. ponovno je potvrdila da izvršni savjeti općina u zapadnoslavonskim općinama, do raspisivanja izbora za tijela lokalne uprave, ujedno obavljaju i funkciju skupština općina. Utvrđena su i tijela izvršnih savjeta: općinski sekretarijat za opću upravu, općinski sekretarijat za društvene djelatnosti, općinski sekretarijat za privredu, općinski sekretarijat za urbanizam, građevinarstvo i komunalne poslove, sekretarijat za financije i općinska uprava za katastar i geodetske poslove. Međutim, s obzirom da tijela vlasti općina Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina nisu imala stvarnu vlast nad svojim teritorijem, određeno je da će Izvršne savjete općina Okučani i Pakrac činiti predsjednik i 14 članova, dok će Izvršni savjeti općina Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina, uz predsjednika imati 6 članova. Izvršni savjet u općinama Okučani i Pakrac, uz sekretare općinskih sekretarijata, trebali su činiti i predstavnici naselja na području općina.[270]

Ponovno su imenovani izvršni savjeti u općinama zapadne Slavonije, u nešto izmijenjenom sastavu. Članovima Izvršnog savjeta općine Okučani imenovani su predsjednik Duško Vitez, sekretar općinskog sekretarijata za opću upravu Ilija Bijelić, sekretar općinskog sekretarijata za društvene djelatnosti Ilija Lončar, sekretar općinskog sekretarijata za privredu Dušan Gazibarić, sekretar općinskog sekretarijata za urbanizam, građevinarstvo i komunalne poslove Željko Kljajić, sekretar općinskog sekretarijata za financije Milena Bosanac, direktor općinske uprave za katastar i geodetske poslove Mihajlo Trifunović, i članovi Radoslav Dobraš, Đorđe Damjanović, Aran Dragičević, Mile Rađenović, Anđelko Jevđenić, Savo Kuzmić, Vlado Miletić i Stevan Staničić.[271] Članovima Izvršnog savjeta općine Pakrac

[268] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 2, Zapisnik sa 10. sjednice Vlade RSK održane 21. 4. 1992.
[269] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 15. 7. 1992.
[270] *Službeni glasnik RSK*, br. 14, 25. 8. 1992., 868.-874.
[271] *Službeni glasnik RSK*, br. 14, 25. 8. 1992., 868.-869.

imenovani su predsjednik Milan Radaković, sekretar općinskog sekretarijata za opću upravu Stevo Dakić, sekretar općinskog sekretarijata za društvene djelatnosti Čedo Bojčić, sekretar općinskog sekretarijata za privredu Milutin Bunčić, sekretar općinskog sekretarijata za urbanizam, građevinarstvo i komunalne poslove Petar Krneta, sekretar općinskog sekretarijata za financije Stevo Cvjetković, direktor općinske uprave za katastar i geodetske poslove ljubomir Bosanac i članovi Dragoljub Golić, Obrad Ivanović, Milorad Cvijanović, Drenko Gaćeša, Milorad Prodanović, Radomir Vranešević, Milenko Miletić i Goran Stanković.[272] Članovima Izvršnog savjeta općine Grubišno Polje imenovani su predsjednik Živko Zagorac, sekretar općinskog sekretarijata za opću upravu Branko Popović, sekretar općinskog sekretarijata za društvene djelatnosti Ranko Lužajić, sekretar općinskog sekretarijata za privredu Dušan Bezbradica, sekretar općinskog sekretarijata za urbanizam, građevinarstvo i komunalne poslove Radovan Savatović, sekretar općinskog sekretarijata za financije Milan Vlaisavljević, direktor općinske uprave za katastar i geodetske poslove Dragan Bucalo.[273] Članovima Izvršnog savjeta općine Podravska Slatina, koje je jedino imalo razrađenu sistematizaciju poslova još pri prvom imenovanju Izvršnog savjeta u travnju 1992. i koje se po novom dosta razlikovalo, imenovani su predsjednik Mladen Kulić, sekretar općinskog sekretarijata za opću upravu Milan Šavrljuga, sekretar općinskog sekretarijata za društvene djelatnosti Fadil Krupić, sekretar općinskog sekretarijata za privredu Milan Mutavdžić, sekretar općinskog sekretarijata za urbanizam, građevinarstvo i komunalne poslove Branko Rebić, sekretar općinskog sekretarijata za financije Dragan Dobrojević, direktor općinske uprave za katastar i geodetske poslove Simo Todorović.[274] Članovima Izvršnog savjeta općine Daruvar imenovani su predsjednik Đorđe Lovrić, sekretar općinskog sekretarijata za opću upravu Nena Šarčević, sekretar općinskog sekretarijata za društvene djelatnosti Miloš Oljača, sekretar općinskog sekretarijata za privredu Branko Dželajlija, sekretar općinskog sekretarijata za urbanizam, građevinarstvo i komunalne poslove Željko Dželajlija, sekretar općinskog sekretarijata za financije Ljubo Vujasin, direktor općinske uprave za katastar i geodetske poslove Miroslav Vukić.[275]

Razvoj civilnih vlasti i normalizaciju života na okupiranom dijelu zapadne Slavonije uvelike je opterećivao nedostatak financijskih sredstava. U početnom razdoblju u tom je smislu bila ključna pomoć JNA, no kako se planiralo njezino povlačenje iz UNPA područja, bilo je potrebno osposobiti tijela RSK da sama financiraju svoje potrebe. U ožujku 1992.

[272] *Službeni glasnik RSK*, br. 14, 25. 8. 1992., 873.-874.
[273] *Službeni glasnik RSK*, br. 14, 25. 8. 1992., 869.-870.
[274] *Službeni glasnik RSK*, br. 14, 25. 8. 1992., 870.-871.
[275] *Službeni glasnik RSK*, br. 14, 25. 8. 1992., 872.-873.

Skupština RSK usvojila je Zakon o javnim prihodima i javnim rashodima, koji je trebao urediti sustav javnih prihoda i financiranje javnih potreba RSK. Njime je bilo predviđeno da se Ustavom RSK zajamčena prava građana i zakonom utvrđeni opći interes u područjima zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, boračke i invalidske zaštite, društvene brige o djeci, obrazovanja, znanosti, tehnološkog razvoja, javnog informiranja, kulture te utvrđene obaveze prema javnim službama financiraju iz republičkog proračuna i proračuna pojedine Oblasti. Osim toga, na teretu republičkog i oblasnog proračuna trebalo je biti i dopunsko financiranje općina koje svojim prihodima ne mogu pokriti javne rashode utvrđene zakonom. Na teret općinskih proračuna, osim obavljanje komunalnih djelatnosti, uređivanje gradskog građevinskog zemljišta i osiguranje korištenja poslovnog prostora, održavanje lokalnih cesta, ulica i drugih javnih površina od općinskog značaja, poslova utvrđenih statutom općine trebale su biti dodatne potrebe građana u područjima kulture, obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite, društvene brige o djeci i javnog informiranja. Financiranje proračuna republike, pojedinih srpskih oblasti i općina trebalo se vršiti prihodima prikupljenima od pojedinih poreza i taksa, s time da je najveći dio navedenih prihoda trebao pripasti republičkom proračunu.[276] Republički proračun trebao je, prema ovom zakonu, osiguravati glavninu sredstva za financiranje tijela državne uprave i rad javnih ustanova, odnosno Ustavom RSK zajamčenih prava građana, dok je dio sredstava za financiranje ovih potreba trebao biti na teretu oblasnog i općinskih budžeta. No, kako financijski sustav RSK nije zaživio, financiranje državnih i javnih tijela RSK u praksi je palo na teret proračuna općina. U svibnju 1992. ta je praksa ozakonjena donošenjem Zakona o odlaganju primjene zakona iz oblasti porezne politike do 1. siječnja 1993. godine, kojim su uvedene promjene u sustav financiranja tijela državne uprave i javnih službi i ustanova a zatim je nizom zakona određeno da će se u ovom razdoblju javne potrebe financirati iz proračuna općina.[277] U tu svrhu proračunu općina ustupljeni su prihodi od niza poreza i taksa, koji su prema prijašnjem zakonu trebali biti uplaćivani u republički budžet.[278] Time su općinama trebala biti osigurana dovoljna sredstva za rad općinski tijela uprave te sredstva za rad društvenih djelatnosti pojedine općine. Općinama koja nisu imale dovoljno sredstava država je trebala osigurati dopunska sredstva.[279]

U zapadnoj Slavoniji u tom pogledu u povoljnijem položaju bila je općina Okučani, čiji se proračun u prvom redu punio porezima na promet privatnih radnji koje su proradile na

[276] *Službeni glasnik RSK*, br. 3, 23. 3. 1992., 281.
[277] *Službeni glasnik RSK*, br. 12, 22. 5. 1992., 700., 706., 708.
[278] *Službeni glasnik RSK*, br. 12, 22. 5. 1992., 706.
[279] Isto.

ovom području. No, rashodi općinskog budžeta rasli su usporedno sa oživljavanjem rada općinskih tijela uprave i javnih ustanova, za čije djelovanje nije bilo dovoljno novaca. Na sjednici Savjeta općine Okučani održanoj 6. travnja 1992. zaključeno je da u općinskom proračunu nema dovoljno sredstava za isplaćivanje plaće nastavnicima, niti sredstava za refundiranje novaca za prijevoz učenika.[280] Jednak problem bio je sa financiranjem Općinskog suda i Općinskog tužilaštva u Okučanima, koji su prema aktualnoj zakonskoj regulativi u to vrijeme još trebali biti financirani iz republičkog proračuna, no kako im država plaće nije uplaćivala, obraćali su se za plaćama općinskim vlastima. Kako bi mogla financirati sve veće rashode, općina Okučani donijela je u travnju 1992. odluku o posebnom općinskom porezu na naknade na usluge. Iz istog je razloga Izvršni savjet općine Okučani, zaključujući da su smanjene mogućnosti punjenja općinskog proračuna zbog nepritjecanja poreza na promet od prodaje alkoholnih pića, sredinom svibnja 1992. ukinuo zabranu prodaje i točenja alkoholnih pića koja je, na prijedlog milicije zbog sigurnosnih razloga, uvedena u veljači.[281] U općini Okučani kronično je nedostajalo financijskih sredstava te je punjenje proračuna očito imalo prednost ispred održavanja javnog reda i mira, na koje je slobodno točenje alkoholnih pića imalo velik utjecaj.

Na temelju dostupne arhivske građe nešto se jasnije može rekonstruirati način financiranja općinskih potreba u općini Okučani. Na sjednici Savjeta općine Okučani održanoj 25. travnja 1992. godine usvojen je plan proračuna općine Okučani za 1992. godinu, koji je predviđao prihode u iznosu od 80 milijuna dinara i rashode u iznosu od 76.276 milijuna dinara, čime su bili obuhvaćeni troškovi općinske uprave i rada javnih poduzeća, no na sjednici je izražena nada da će se napraviti novi plan budžeta općine jer će navedeni troškovi uskoro biti financirani od strane republičkog budžeta.[282] Međutim, sredstava prikupljena porezima i taksama na razini pojedinih općina i dalje se nisu uplaćivala u republički budžet a financiranje uprave i javnih potreba općine ostali su na teretu općinskog budžeta, a donošenjem navedenih zakona u svibnju 1992. zakona, ova je praksa nastavljena.[283] Za razliku od općine Okučani, općina Pakrac zbog nefunkcioniranja privrede gotovo da i nije imala mogućnosti za ostvarivanje proračunskih prihoda, a financiranje Izvršnih savjeta općina Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina na ovaj je način bilo

[280] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 7. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 6. 4. 1992.
[281] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 9. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 12. 5. 1992.
[282] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 8. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 25. 4.1992.
[283] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 9. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 12. 5. 1992.

nemoguće, te su bili upućeni na dopunska sredstva iz republičkog proračuna, no ona su stizala neredovito i bila su nedovoljna.[284]

Način financiranja javnih potreba općina u RSK ponovno je reguliran u travnju 1993. Zakonom o stopama neposrednih poreza, pripadnosti poreza, taksa i drugih prihoda teritorijalnim jedinicama, prema kojem je proračunu općina pripadalo 10 posto poreza na promet prihoda i usluga na području općine (ostali dio pripadao je republičkom proračunu), porez na dobit fizičkih lica, 34 posto poreza na osobni dohodak radnika (ostatak je pripadao republičkom budžetu), porez na prihod od obavljanja poljoprivredne djelatnosti, porez na prihod od imovine, porez na nasljedstva i poklone, općinske administrativne takse, komunalne takse (osim boravišnih) i pojedini drugi prihodi poput određenih kazni iz prekršajnih postupaka i slično. Općinama su ustupljeni i prihodi poreza od ukupnog prihoda građana (prema prebivalištu poreznog obveznika), porez na prihod od autorskih prava i patenata i porez na promet nekretnina.[285]

Očito, najvažniji preduvjet za osiguranje prihoda općinskog proračuna bilo je postojanje kakve-takve gospodarske djelatnosti na područjima općina. Na području zapadne Slavonije djelovao je određen broj državnih privrednih poduzeća, koja su imala problema s poslovanjem i s uplatama poreza i doprinosa što se odražavalo na općinski proračun.[286] Općina Okučani jedina je od jedinica lokalnih vlasti u zapadnoj Slavoniji ostvarivala određene prihode. Sudeći prema rebalansu proračuna općine Okučani za 1994. godinu iz listopada iste godine, najvažniji prihod općine Okučani predstavljao je porez na promet proizvoda, koji je iznosio 87.633,01 od ukupno dotad naplaćenih 210.180,19 dinara, zatim ustupljeni republički prihodi od trošarina i prometa nekretnina u iznosu od 40.225,11, te prihodi poreza na osobni dohodak radnika u iznosu od 31.840,38 dinara. Najveći dio općinskih prihoda odlazio je osobne dohotke i ostala primanja zaposlenika općinskih tijela uprave.[287]

Pomoć u obnovi i osiguravanju osnovnih životnih uvjeta na okupiranom dijelu zapadne Slavonije stizala je i iz srpskih općina Bosne i Hercegovine. Problem elektrifikacije

---

[284] *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1993.)*, knj. 8, (ur. Mate RUPIĆ, Janja SEKULA), Zagreb – Slavonski Brod, veljača 2010., Zaključak Narodne skupštine SO ZS o teškom materijalnom položaju Oblasnog vijeća te zahtjev da se riješi financiranje oblasnih vijeća i izvršnih savjeta od 14. veljače 1993., 120.
[285] *Službeni glasnik RSK*, br. 3, 20. 4. 1993., 186.
[286] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, RSK, Opština Okučani, Izvršni savjet, br. 0-02-355/95-VI, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta za 1994. godinu, bez datuma
[287] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, Izvršni savjet opštine Okučani, Odluka o I. rebalasnu budžeta opštine Okučani za 1994. godinu, br. 0-04-1076/1-94., bez datuma

bio je jedan od preduvjeta normalizacije života ali i povratka stanovništva na ovo područje. U svibnju 1992., uz posredovanje ministra za energetiku i rudarstvo RSK Đorđa Bjegovića, dogovoreno je da će se rekonstrukcija elektroenergetskog sustava na području zapadne Slavonije vršiti preko Bosanske Krajine uz pomoć „Elektrokrajine“ iz Banja Luke i „Elektrokrajine“ iz Bosanske Gradiške[288], no velik dio okupiranog dijela zapadne Slavonije je do 1994. godine bio bez električne energije. Uz električnu energiju, veliki nedostatak goriva (nafte i benzina) otežavao je rad na obnovi normalnog života na ovom području.[289]

Može se zaključiti kako je ustrojavanje srpske države na okupiranom području zapadne Slavonije teklo iznimno teško i sporo. Tamošnje vlasti bile su suočene s nizom problema koji su onemogućavali ovaj proces, uglavnom uzrokovanih nedostatkom financijskih sredstava i stručnih kadrova a pri tom je institucionalna i financijska podrška iz Knina bila je nedovoljna. U početnom razdoblju lokalne vlasti gotovo su samostalno radile na uspostavi života u zapadnoj Slavoniji, bez pomoći republičkih tijela vlasti, te uz nešto veću, ali nedovoljnu, pomoć oblasnih tijela. Stoga je ključna bila pomoć JNA. Početkom 1992. godine gotovo da i nije postojala suradnja sa republičkim vlastima u Kninu. Krajem kolovoza 1992., analizirajući dotadašnji rad Izvršnog savjeta općine Pakrac, zaključeno je kako se njegova suradnja sa Oblasnim vijećem i tijelima RSK odvijala otežano, kako nije bilo dovoljno koordinacije oblasnih tijela sa pojedinim ministarstvima, te da sustav vlasti od republičkih, preko oblasnih do općinskih tijela vlasti nije zaživio.[290] Svakako, dijelom su ove konstatacije bili posljedica teških životnih uvjeta, međutim, također se ne može osporiti kako sustav vlasti u ovom razdoblju slabo funkcionirao a djelomično je problem predstavljala i nejasno definirana uloga oblasnih tijela u sustavu vlasti RSK.

Početkom studenoga iste godine Izvršni savjet općine Pakrac zaključio je kako, usprkos naporima Oblasnog vijeća i Vlade RSK, pojedina ministarstva nisu dovoljno zainteresirana za stanje u Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija, te ne pokazuju volje za rješavanjem problema na ovom području. Stoga je zatraženo da pojedini ministri obiđu područje zapadne Slavonije i steknu jasan uvid u tamošnje probleme.[291] Slične stavove imale su i okučanske vlasti. Izvršni savjet općine Okučani, raspravljajući o teškoj situaciji u općini, izrazio je nezadovoljstvo što nema dovoljne pomoći iz Knina, te je konstatirano da je i u

[288] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 9. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 12. 5. 1992.
[289] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 10. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 1. 6. 1992.
[290] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadne Slavonija, Izvršni savjet općine Pakrac, br. 01-1117/92, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta općine Pakrac za period 8. 2. 1992.-25. 8. 1992., 3. 9. 1992.
[291] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Izvršni savjet općine Pakrac, 01-1326/92, Ocjena političkog stanja, 3. 11. 1992.

„Kninu još sve u povoju“, no kako usprkos teškoj krizi „nikad nismo bili bliže državi nego sad“.[292] Jednak stav prema nefunkcioniranju državnog sustava vlasti imalo je i Oblasno vijeće, koje je krajem 1992. zaključilo kako Vlada RSK nije ustrojila sve institucije potrebne za funkcioniranje vlasti od razine republičkih preko oblasnih do općinskih vlasti.[293] Tijekom sljedeće godine neće doći do većih pomaka a tek će Vlada RSK na čelu s Borisavom Mikelićem uložiti malo više truda u razvoj pojedinih segmenata sustava vlasti.

[292] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 12. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 16. 6. 1992.
[293] *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1992.)*, knj. 6., (ur. Mate Rupić), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Slavonski Brod, ožujak 2009., Zaključak Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadne Slavonije kojim se utvrđuje da Vlada RSK nije osnovala sve ustanove nužne za društveni i privredni razvoj od 1. prosinca 1992., 399.

5. VOJNA SNAGA POBUNJENIH SRBA I PROVEDBA VANCEOVOG PLANA U ZAPADNOJ SLAVONIJI

5.1. Ustrojavanje Teritorijalne obrane u zapadnoj Slavoniji tijekom prve polovine 1992. godine

U Jugoslaviji je Teritorijalna obrana uz JNA činila dio Oružanih snaga SFRJ. Tijekom rata 1991. struktura TO-a na okupiranim područjima Hrvatske postala je osnova vojne sile pobunjenih Srba. S početkom otvorenih oružanih sukoba, Vlada SAO Krajine odlučila je uspostaviti jedinstven sustav Teritorijalne obrane SAO Krajine (TO SAO Krajine), koja je postala dijelom jedinstvenog sustava Oružanih snaga SFRJ.[294]

Nakon proglašenja SAO Zapadne Slavonije sredinom kolovoza 1991. godine započelo je djelovanje Štaba Teritorijalne obrane SAO Zapadna Slavonija (Štab TO SAO Zapadna Slavonija), koja formalno nije bila dijelom TO SAO Krajine. Od sredine listopada ove su snage uključene u sastav Oružanih snaga SFRJ.[295] Struktura Štaba TO Zapadne Slavonije obuhvaćala je općinske štabove teritorijalne obrane Grubišno Polje, Daruvar, Pakrac, Podravska Slatina, Slavonska Požega, Okučani (preuzeo je nadležnost za dio općine Nova Gradiška), Podravska Slatina i Novska. U listopadu 1991. u jedinice TO Zapadna Slavonija bilo je uključeno 7.000 ljudi, organiziranih u 10 bataljuna, 42 čete i jedan samostalni odred.[296] U listopadu 1991. komandant Štaba TO SAO Zapadna Slavonija bio je Veljko Vukelić, u prvoj polovini studenog Milan Lončar a u drugoj polovini studenog i prosincu 1991. Jovan Trbojević.[297] Jedinice TO SAO Krajine bile su operativno podređene postrojbama JNA koje su ih logistički podržavale.[298] Jedinice TO SAO Zapadne Slavonije su tijekom druge polovine 1991. bile uključene u jedinice Banjalučkog korpusa i podređene njegovoj Komandi. Komanda Banjalučkog korpusa nalazila se u Banja Luci, izdvojeno zapovjedno mjesto u Bosanskoj Gradišci a njegova zona odgovornosti obuhvaćala je Bosansku Krajinu,

---

[294] *Dokumenti*, knj. 2. Zapisnik 4. sjednice Vlade SAO Krajine od 20. kolovoza 1991., 205.
[295] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine“, Zapisnik sjednice NS SAO ZS od 17. 10. 1991
[296] HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija, kut. 1, Štab TO Zapadna Slavonija, br. 26/91., Izvještaj, 16. 10. 1991.
[297] Isto.; HMDCDR, Štab TO Zapadna Slavonija, kut.1, Štab TO Zapadne Slavonije br. 50/91., Spisak članova Komande TO Zapadne Slavonije, 31. 10. 1991.; Štab TO Zapadne Slavonije, Upućivanje na doobuku tenkista Komandi 5. korpusa, 3. 11. 1991.; Štab TO Zapadne Slavonije br. 72/91., Ovlaštenje poručniku Jovanu Perliću, 4. 12. 1991.; Srpska autonomna oblast Zapadna Slavonija, Štab Teritorijalne obrane, br.1, Poziv na razgovor dijela ljudstva iz Čečavačke čete, bez datuma
[298] D. MARIJAN, *Slom*, 288.

jugozapadnu Bosnu i dio zapadne Slavonije.[299] Nakon poraza srpskih snaga i njihova povlačenja iz najvećeg dijela zapadne Slavonije TO SAO Zapadne Slavonije raspuštena je u prosincu 1991. godine a njezino ljudstvo ili odlazi sa ovog područja ili se uključuje u jedinice Banjalučkog korpusa.[300]

Nakon uspostavljanja Sarajevskog primirja početkom 1992. godine započela je organizacija institucija države pobunjenih Srba te se radilo i na ustroju vojne organizacije RSK a temelj za stvaranje vojske bila je organizacija Teritorijalne obrane iz 1991. godine. U ožujku 1992. godine usvojen je Zakon o obrani RSK kojim je definirano da RSK ima oružane snage koje su sastavni dio oružanih snaga SFRJ. Zakonom o obrani RSK utvrđeno je da oružane snage RSK u miru čini TO, a u ratu se u sastav oružanih snaga RSK uključuju i jedinice milicije posebne namjene, kojima u tom slučaju zapovijeda i rukovodi ministar obrane. Zadatak TO bio je da štiti nezavisnost, suverenitet, teritorijalnu cjelovitost i ustavom uređeno društveno uređenje SFRJ i RSK. Organizacija teritorijalne obrane vršila se na razini RSK, operativne zone i općine. Organizacija, pripremanje, razvoj, opremanje i rukovođenjem teritorijalnom obranom u RSK, ostvarivala se u okviru jedinstvenog sustava obrane u skladu sa Ustavom SFRJ, Ustavom RSK i ostalim zakonima relevantnim za obranu. Organizaciju, pripremanje i rukovođenje teritorijalnom obranom provodio je komandant Teritorijalne obrane RSK, te komandanti teritorijalnih obrana operativnih zona i općina.[301]

SFRJ je u skladu s Vanceovim planom nakon Sarajevskog primirja trebala povući JNA sa područja Hrvatske, te je ubrzano radila na ustroju oružane sile koja će braniti osvojene teritorije u Hrvatskoj. U veljači 1992. Generalštab Oružanih snaga SFRJ odredio je ratne i mirnodopske formacije za Glavni štab, zonske štabove, brigade i općinske štabove Teritorijalne obrane RSK a istovremeno su stvorene i milicijske brigade koje su u svom sastavu imale i granične jedinice. Na regionalnoj osnovi ustrojeno je šest operativnih zona a komandantom TO RSK postavljen general-potpukovnik Milan Torbica.[302]

Zonski štab TO Zapadna Slavonija imao je sjedište u Okučanima. Njegova struktura je početkom 1992. godine obuhvaćala Komandu Zonskog štaba, općinske štabove teritorijalne

---

[299] *Zapovjedni vrh JNA (siječanj 1990. - svibanj 1992.)*, ur. Ante NAZOR, Ivan BRIGOVIĆ, Zagreb 2010., 197.-198., Većina snaga korpusa do sredine 1992. nalazila se u zapadnoj Slavoniji, vidi D. MARIJAN, *Slom*, 386.

[300] *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti –Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (siječanj-lipanj 1992.)*, knj. 3, (ur. Mate RUPIĆ), Zagreb, veljača 2008., Zapisnik referiranja zapovjednika operativnih zona zapovjedniku TO RSK o preustroju vojnih i policijskih snaga uoči dolaska UNPROFOR-a na područje Republike Hrvatske od 23. ožujka 1992., 329.

[301] *Službeni glasnik RSK*, br. 3, 23. 3. 1992., 261.

[302] D. MARIJAN, *Slom*, 393.- 394.

obrane za Pakrac, Daruvar, Okučane i Podravsku Slatinu, 54. brigadu TO-a (Okučani), 51. odred TO-a (Pakrac), 59. odred (Daruvar), 63. odred (Podravska Slatina) i 98. odred (Jasenovac).[303] Daljnja razrada formacije Teritorijalne obrane RSK provedena je 26. ožujka 1992. naredbom Saveznog sekretarijata za narodnu obranu (SSNO) o mobilizacijskom razvoju jedinica TO RSK. U okviru Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija tada su ustrojeni 61. haubički artiljerijski divizijun, 83. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizijun, 45. artiljerijska baterija protuvazdušne obrane (PVO) 20/3 mm i 91. pozadinska baza koji su podčinjene Komandi Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija.[304] U kolovozu 1992., u okviru poboljšanja organizacijsko-formacijske strukture štabova i jedinica Teritorijalne obrane RSK 45. artiljerijska baterija PVO 20/3 mm preustrojena je u laki artiljerijski divizijun PVO 20/3 mm i ušla je u sastav 54. brigade TO a u njezin sastav ušli su i 61. haubički artiljerijski divizijun, i 83. mješoviti PO artiljerijski divizion.[305] Područje zone odgovornosti Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija bilo je okupirano područje zapadne Slavonije. Granica područja zone odgovornosti protezala se oko 33 kilometra uz rijeku Savu dok je ostali, kopneni dio granice iznosio oko 88 kilometara. Nepovoljan strateški položaj karakterizirala je mala dubina branjenog područja, koja je južno od autoceste u smjeru istok-zapad dužinom iznosila 25 kilometara a sjeverno od autoceste na pojedinim dijelovima 12-33 kilometara dok je na pojedinim mjestima iznosila samo 8-22 kilometara. Reljefno je otprilike 70 posto područja odgovornosti činila ravnica (otprilike 60 posto činile su šume a 40 posto obradive površine) a 30 posto činilo je brdsko-planinsko zemljište (od toga je otprilike 80 posto šuma i oko 20 posto obradivog zemljišta). Sredinom područja u smjeru istok-zapad prolazila je autocesta, željeznička pruga i lokalna cesta a smjerom sjever-jug cesta regionalnog značaja. S obzirom na ovakve geografske karakteristike okupiranog područja zapadne Slavonije, vojne vlasti smatrale su da postoji velika mogućnost ubačaja diverzantskih grupa na cjelokupnom prostoru (do kojih je početkom 1992. doista i dolazilo)[306], a mogućim objektima napada smatrani su most na rijeci Savi kod Jasenovca, mostovi i prijelazi na rijekama Veliki Strug i Mali Strug, kanalu Nova Sava i rijeci Sloboština, te pravci Brusnik-Šeovica-Donji Čaglić-Trnakovac, Brusnik-Omanovac-Rogolji i Pustara-Stara Gradiška. Zonski štab TO Zapadna Slavonija

[303] *Dokumenti*, knj. 3, Zapovijed Saveznog sekretara za narodnu odbranu Glavnom štabu TO RSK za organizacijsko-formacijske promjene u jedinicama TO RSK od 27. veljače 1992., 263.
[304] Isto, Zapovijed saveznog sekretara za narodnu odbranu SFRJ za preustroj Teritorijalne odbrane RSK od 26. ožujka 1992., 349.
[305] *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti - Dokumenti vojne provenijencije "Republike Srpske Krajine" (srpanj-prosinac 1992.)*, knj. 5, (ur. Mate RUPIĆ), Zagreb ožujak 2009., Zapovijed Glavnog štaba TO RSK za organizacijsko-formacijske promjene u jedinicama TO od 28. kolovoza 1992., 215.
[306] J. RAGUŽ, *Ratni put*, 265.

smatrao je i da mala dubina i širina prostora omogućuje napade iz svih artiljerijskih oružja te zračne napade.[307]

Teritorijalna obrana u zapadnoj Slavoniji, nakon što je raspuštena krajem 1991., ponovno je tijekom proljeća 1992. dobivala osnovne konture, no većina ljudstva Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija tijekom prve polovine 1992. godine angažirana je u jedinicama Banjalučkog korpusa, dok su u Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija djelovale uglavnom zapovjedne strukture, odnosno, općinski štabovi i komande brigada i odreda.[308] Pitanje povratka stanovništva koje je napustilo zapadnu Slavoniju i nastanilo se na području istočne Slavonije i Baranje, Bosne i Hercegovine i Srbije bilo je jedno od najvažnijih problema srpske oblasti Zapadna Slavonije, djelomično i zato što je utjecalo na njezine obrambene sposobnosti. Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija kronično je nedostajalo vojnih obveznika što se odražavalo na popunjenost jedinica Zonskog štaba TO Zapadne Slavonije, koja se, primjerice, u ožujku 1992. kretala između 20 i 60 posto.[309] Vojne vlasti su procjenjivale da se bez planskog povratka izbjeglih vojnih obveznika, kao i motornih vozila, traktora i drugih strojeva odvezenih sa područja pod njihovom kontrolom, štabovi i jedinice TO u zapadnoj Slavoniji neće moći popuniti.[310] Osim ljudstva, Zonskom štabu TO Zapadne Slavonije nedostajalo je i zapovjednog kadra.[311] Jedno od rješenja kojem se pribjeglo kako bi se osiguralo dovoljno zapovjednog kadra bilo je unaprjeđivanje sposobnijih vojnika u komandante jedinica TO.[312] Zapoviješću načelnika Personalne uprave SSNO od 22. travnja 1992. u Glavni štab TO RSK i zonske štabove TO RSK upućen je novi zapovjedni kadar.[313] Nekoliko dana kasnije Glavni štab TO RSK komandantom Zonskog štaba TO Zapadna

---

[307] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Republika Srpska Krajina, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 40/1-5, Mobilizacijska procjena, Zaključci, 13. 4. 1992.

[308] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 72-2, 14. 6. 1992.

[309] *Dokumenti*, knj. 3, Zapisnik referiranja zapovjednika operativnih zona zapovjedniku TO RSK o preustroju vojnih i policijskih snaga uoči dolaska UNPROFOR-a na područje Republike Hrvatske od 23. ožujka 1992., 325.

[310] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, ZNŠTO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 40/1-5, Mobilizacijska procjena, Zaključci, 13. 4. 1992.

[311] *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće općinskog štaba TO Okučani političkim i vojnim tijelima RSK o nezadovoljstvu djelatnih vojnih osoba statusom i tretmanom u TO Zapadna Slavonija, unatoč njihovom zalaganju u pripremi rata i u samom ratu od 20. listopada 1992., 375.

[312] *Dokumenti*, knj. 3, Zapisnik referiranja zapovjednika operativnih zona zapovjedniku TO RSK o preustroju vojnih i policijskih snaga uoči dolaska UNPROFOR-a na područje Republike Hrvatske od 23. ožujka 1992., 325.

[313] u Zonski štab TO Zapadna Slavonija upućeni pukovnik Jovan Čubrić, potpukovnik Veljko Bosanac, major Rajko Bojanić, major Pero Grkinić, potpukovnik Veljko Bosnić, major Zdravko Petković, kapetan Vlado Nikolić, poručnik Nikola Ćuća, major Milan Beko, kapetan I klase Milan Poznanović, major Dušan Sartalić, major Milenko Romanić, kapetan I klase Stevo Harambašić, kapetan I klase Zoran Tošić, major Dragan Golić, major Boško Lemić, poručnik Branko Ćuća, major Branko Romanić, kapetan I klase Tihomir Babić i major Dušan Ratković, Isto, Zapovijed načelnika Personalne uprave SSNO-a o upućivanju komandnog kadra u Glavni štab TO RSK i zonske štabove RSK od 22. travnja 1992., 412.

Slavonija imenovao je pukovnika Jovana Čubrića. Referentom veze imenovan je major Pero Grkinić, komandantom 54. brigade TO major Zdravko Petković, komandantom Općinskog štaba TO Pakrac major Milenko Romanić a njegovim pomoćnikom kapetan I klase Stevo Harambašić.[314]

Ustroj jedinica TO u zapadnoj Slavoniji 1992. godine tekao je polako i bio je opterećen nizom problema, poput nedostatka osnovne vojne infrastrukture, jer su vojni objekti i skladišta većinom ostali na teritoriju pod hrvatskim nadzorom ili su bili porušeni tijekom borbi 1991. godine. Osim toga, problem je predstavljalo pitanje financiranja TO, te pitanje odnosa Štaba 5. operativne zone i Komande Banjalučkog korpusa. Naime, Generalštab oružanih snaga SFRJ podijelio je u veljači 1992. RSK na šest operativnih zona, međutim, u praksi je nadležnost nad teritorijalnom obranom u zapadnoj Slavoniji i dalje imao Banjalučki korpus.[315] Tijekom procesa njegova ustrojavanja, Komanda Banjalučkog korpusa bila je zadužena za pozadinsko i materijalno-financijsko osiguranje Zonskog štaba, te općinskih štabova, brigada i odreda. No, zbog skorašnjeg povlačenja JNA iz UNPA područja, Zonski štab TO Zapadna Slavonija ubrzo se trebao osamostaliti i izdvojiti iz Banjalučkog korpusa a pitanje osiguranja potrebnih materijalno-financijskih sredstava trebala su zajednički riješiti tijela 2. vojne oblasti (njezino sjedište je bilo u Sarajevu a prostorno je obuhvaćala veći dio Bosne i Hercegovine i područja Hrvatske pod srpskom kontrolom[316]), SSNO SFRJ i Glavni štab TO RSK.[317]

Sredinom travnja 1992., Zonski štab TO Zapadna Slavonija donio je naredbu o stavljanju u funkciju formacijski propisanih štabova i komandi, te izboru lokacija i objekata za smještaj i uskladištenje materijalnih sredstava. Operativni dio Komande Zonskog štaba smješten je u Okučanima zajedno sa Komandom mjesta Okučani (do njezina iseljenja sa povlačenjem JNA), a pozadinski dio Komande smješten je također u Okučanima ali u drugoj ulici. Općinski štab TO Okučani nalazio se u Okučanima, a štabovi sa područja općina koje nisu bile pod kontrolom Srba u zapadnoj Slavoniji smješteni su u naseljima pod srpskom kontrolom - Općinski štab TO Daruvar smješten je u selu Lještani, Općinski štab TO Podravska Slatina smješten je u selu Brusnik a Općinski štab TO Pakrac u selu Šeovica. Komanda 54. brigade TO u početku je smještena u selu Smrtić, mjestu nadomak liniji

[314] Isto, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK o postavljanju časnika u Glavni štab TO RSK i zonske štabove TO Sjeverne Dalmacije, Like, Korduna, Banije i Zapadne Slavonije od 30. travnja 1992., 437,

[315] Isto, Zapisnik referiranja zapovjednika operativnih zona zapovjedniku TO RSK o preustroju vojnih i policijskih snaga uoči dolaska UNPROFOR-a na područje Republike Hrvatske od 23. ožujka 1992., 325.

[316] D. MARIJAN, *Slom*, 324.

[317] Isto, Zahtjev Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Komandi 5. korpusa JNA da se riješe pitanja pozadinske i materijalno- financijske opskrbe za novoosnovane štabove, komande i jedinice TO Zapadna Slavonija, koje nastaju izdvajanjem iz sastava 5. korpusa od 12. ožujka 1992., 302.

razdvajanja sa slobodnim hrvatskim teritorijem, a kasnije je sjedište brigade bilo je u Okučanima. Komanda 91. pozadinske baze smještena je u objektima Kazneno-popravnog doma (KPD) Stara Gradiška. Materijalna sredstva Zonskog štaba, općinskih štabova, brigada i odreda TO smještena su u objektima „Podrum-Željezare“ u Okučanima, „Tovilište-Bogojević“ u selu Bodegraj, „Tovilište-KPD“ u Cagama, „Kula-KPD“ u Staroj Gradišci, „Kamenolom“ u Šeovici, staroj školi u Brusniku i selima Donji Rajići i Mlaka. Artiljerijska municija većeg kalibra za 54. brigadu TO smještena je u objekat „Tovilište-KPD“ u Cagama a tenkovi i motorna vozila 54. brigade TO u objekat „Kula-KPD“ u Staroj Gradišci. Sva materijalna sredstva stavljena su u laku konzervaciju kako bi bila spremna za brzu upotrebu.[318]

Tijekom procesa ustrojavanja TO RSK, koja je bila sastavnim dijelom Oružanih snaga SFRJ, SFRJ je prestala i službeno postojati a zamijenila ju je nova državna zajednica Srbije i Crne Gore, Savezna Republika Jugoslavija (SRJ). Nakon njezina osnivanja 27. travnja 1992., JNA je transformirana u Vojsku Jugoslavije, što je podrazumijevalo i njezino svođenje na teritorij i građane SRJ a osnivanjem nove države, TO RSK više nije bila sastavnim dijelom njezinih oružanih snaga.[319] Stoga je nakon proglašenja SRJ promjenama Zakona o obrani RSK definirano da Republika Srpska Krajina ima „Srpsku vojsku“ a izbačena je odredba da je ona sastavni dio oružanih snaga SFRJ.[320] Vlasti novoosnovane SRJ donijele su odluku o premještanju pripadnika JNA državljana SRJ sa teritorije Bosne i Hercegovine i Hrvatske na prostor SRJ i obrnuto. U skladu s time, Generalštab oružanih snaga [Savezne Republike Jugoslavije] naredio je 11. svibnja komandi 5., 10., 13 i 17. korpusa izvršavanje priprema i premještanje jedinica JNA u garnizone u Srbiji. Jedinice Banjalučkog korpusa koje su se nalazile u garnizonu Okučani (46. partizanska brigada/ 51. partizanska divizija, motorizirani bataljun/84. motorizirana brigada, haubički divizijun/164. motorizirana brigada i dVBR/150. motorizirana artiljerijska brigada) trebale su se sa formacijskim ljudstvom, opremom i sredstvima ratne tehnike premjestiti u garnizone u Čačku, Zaječaru, Gnjilanima i Vranju u Srbiji. Oficiri i vojnici iz ovih jedinica JNA rođeni na području Hrvatske predviđeni su za popunu TO i milicije RSK, te su jednim dijelom ostali na okupiranom području Hrvatske.[321]

---

[318] Isto, Zapovijed Zonskog štaba TO zapadna Slavonija o razmještaju štabova i komandi, te o uskladištenju materijalnih sredstava u cilju organiziranog i planskog razmještaja ljudstva od 17. travnja 1992., 404.

[319] Isto, Informacija Komande 5. korpusa Komandi Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o proglašenju Ustava SRJ, te promjenama u JNA koje su nastupile prestankom postojanja SFRJ od 28. travnja 1992.; *Dokumenti*, knj. 5, Analiza Glavnog štaba TO RSK o borbenoj spremnosti jedinica TO RSK od veljače do kolovoza 1992. iz kolovoza 1992., 236.

[320] *Službeni glasnik RSK*, br. 9, 19. 5. 1992., 514.

[321] *Dokumenti*, knj. 3, Zapovijed načelnika Generalštaba OS SRJ za povlačenje pripadnika JNA, državljana SRJ, s područja Bosne i Hercegovine i Hrvatske od 11. svibnja 1992., 478.

Nakon toga, sredinom svibnja 1992. osnovana je i vojska bosanskohercegovačkih Srba. Banjalučki korpus JNA, razmješten na području zapadne Slavonije, postao je 1. krajiški korpus Vojske Republike Srpske.[322]

Tijekom prve polovine 1992., Komanda 2. vojne oblasti JNA vršila je preko Banjalučkog korpusa naoružavanje Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija.[323] Banjalučki korpus vršio je i obuku rukovanjem naoružanjem pripadnika TO u zapadnoj Slavoniji.[324] Naoružavanje TO Zapadna Slavonija nastavilo se i nakon što je Banjalučki korpus preimenovan u 1. krajiški korpus i postao dijelom vojske bosanskohercegovačkih Srba. U svibnju 1992., dogovorom komandanata TO RSK i komandanta 1. krajiškog korpusa odlučeno je da se jedinice Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija popune naoružanjem.[325] Naoružanje i vojna oprema korpusa koje je prema formaciji nije predviđena za TO Zapadna Slavonija planirano je prebaciti u Bosnu i Hercegovinu za potrebe tamošnjih Srba.[326]

Može se zaključiti da se u RSK tijekom proljeća 1992., u očekivanju dolaska mirovnih snaga UN-a, ubrzano radilo na ustrojavanju i jačanju TO. Tijekom 1991. *ad hoc* ustrojena TO SAO Krajine trebala je u razdoblju do dolaska mirovnih snaga biti pretvorena u snagu koja će biti spremna obraniti RSK do dolaska pomoći vojske iz BiH i SR Jugoslavije. Provedbom Vanceovog plana jedinice lokalne Teritorijalne obrane trebale su biti raspuštene a privremeno su trebale biti raspuštene i njihove zapovjedne strukture. Iako ova definicija nije najjasnija, odnosno nije točno određeno što znači privremeno i da li one i kada ponovo mogu biti ustrojene, jasno je da je prilikom priprema za demilitarizaciju RSK ova odredba zanemarena. Štoviše, jugoslavenski vrh prihvatio se temeljite reorganizacije TO RSK, te je u razdoblju od kraja veljače do kraja travnja 1992. SSNO SFRJ donio niz odluka i zapovjedi o njezinom ratnom i mirnodopskom organizacijskom ustroju, koje je zatim Glavni štab TO RSK dosljedno provodio. Tijekom proljeća 1992. teritorijalna obrana u zapadnoj Slavoniji, koja je

---

[322] D. MARIJAN, *Slom*, 397.-398.

[323] Isto, 395.-396.

[324] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 11, Komanda 5. mešovitog PO artiljerijskog puka, str. pov. br. 1639-1, Izvještaj o početku obuke, 1. 4.1992.

[325] Tenkovsku četu trebalo popuniti sa 10 tenkova T-55 iz 1. krajiškog korpusa, 61. haubički artiljerski divizijun trebalo je popuniti sa 12 haubica H-105 mm ili sa haubicama 122 mm, kojima je raspolagao Glavni štab TO RSK, 83. mješoviti protuoklopni artiljerijski divizijun sa 6 protuoklopnih topova 100 mm T-12, 6 protuoklopnih topova 76 mm M-62 i 6 maljutki (POLK 9K 11). Također je odlučeno da se 45. laka artiljerijska baterija popuni sa 6 protuartiljerijskih topova 20/3 mm, 8 protuartiljerijskih topova 20/1 mm i 9 lasera S-2M te vučna motorna vozila. Iz 1. krajiškog korpusa obećano je i da će se TO u zapadnoj Slavoniji dodijeliti otprilike 1.000 komada osobnog naoružanja; *Dokumenti*, knj. 3, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o problematici vezanoj uz popunjavanje postrojbi Teritorijalne obrane na području zapadne Slavonije materijalno-tehničkim sredstvima 5. korpusa JNA od 24. svibnja 1992., 506.

[326] Isto, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o problemima prilikom izvlačenja naoružanja i opreme postrojbi 5. korpusa JNA s područja zapadne Slavonije od 2. svibnja 1992., 448.

bila raspuštena krajem 1991. godine, ponovno je ustrojena i organizirana. U ovome su razdoblju u glavnini djelovale samo njezine zapovjedne strukture, no to je bilo posljedica činjenice da je ljudstvo Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija bilo uključeno u Banjalučki korpus JNA a ne dosljedne provedbe Vanceovog plana.

5.2. Raspoređivanje snaga UNPROFOR-a i provedba demilitarizacije zapadne Slavonije

Demilitarizacija područja pod zaštitom UN-a predstavljala je jednu od najvažnijih odrednica Vanceovog plana i preduvjet za uspješno provođenje misije UN-a u Hrvatskoj. Demilitarizacija je podrazumijevala povlačenje svih snaga Hrvatske vojske, JNA, te snaga Teritorijalne obrane Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine koje nisu imale sjedište na tome području. Snage lokalne Teritorijalne obrane čiji pripadnici su imali prebivalište na područjima pod zaštitom UN-a trebale su biti rasformirane i demobilizirane. Rasformiranje lokalne TO podrazumijevalo je i privremeno raspuštanje zapovjednih struktura jedinica TO. Pripadnici teritorijalne obrane i dalje su mogli primati plaću od lokalnih vlasti, no nisu smjeli nositi uniformu i bilo kakvo oružje. Oružje lokalne teritorijalne obrane trebalo je biti predano snagama JNA prije njihova povlačenja, a alternativna opcija bila je predaja oružja snagama UN-a na čuvanje. Osim toga demilitarizacija je podrazumijevala i povlačenje paravojnih, dobrovoljačkih i neregularnih jedinica, te njihovo raspuštanje ukoliko imaju prebivalište na područjima pod zaštitom UN-a.[327]

Hrvatska je tražila da se demilitarizacija područja pod zaštitom UN-a provede najkasnije 30 dana od dolaska mirovnih snaga u Hrvatsku. Također, hrvatska Vlada je konstatirala da ne postoje nikakvi razlozi da se demobiliziranim pripadnicima teritorijalne obrane nakon demobilizacije isplaćuju bilo kakve naknade jer se „radi o osoblju koje prije mobilizacije nije bilo profesionalno vezano ni uz policijske ni uz vojne poslove.“ Smatralo se da će novoformirane jedinice i osoblje lokalne policije, uprava i društvene djelatnosti u UNPA biti financirane u skladu sa sustavom Republike Hrvatske.[328] Međutim, do toga nije došlo jer je Vijeće sigurnosti UN-a odlučilo da će na području pod zaštitom UN-a nastaviti djelovati postojeća lokalna tijela vlasti i policije, odnosno vlast pobunjenih Srba. O zadržavanju statusa quo nakon razmještanja snaga UNPROFOR-a Boutros Ghali je odlučio

[327] *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Plan mirovne operacije UN-a u Jugoslaviji (studeni –prosinac 1991.), 159.
[328] Isto, Polazišta Vlade Republike Hrvatske o mirovnom planu UN-a (21. veljače 1992.),182.

zbog „zabrinutosti od strane srpskih zajednica na području pod zaštitom UN-a“. Stoga je odlučeno da „tijekom privremenog razdoblja“, do pronalaženja sveobuhvatnog političkog rješenja, na područjima pod zaštitom UN-a neće vrijediti zakoni i institucije Republike Hrvatske.[329] Štoviše, SFRJ je u početkom razdoblju područja pod zaštitom UN-a u Hrvatskoj smatrala i tretirala kao dio svojeg teritorija. Naime, početkom 1992. godine Skupština SFRJ usvojila je zakon o vršenju pravnog sustava „na dijelu teritorije koja je pod posebnom zaštitom Ujedinjenih nacija“. Njime je utvrđeno da će se na područjima pod zaštitom UN-a primjenjivati Ustav SFRJ i savezni zakoni te propisi područja pod zaštitom UN-a, ukoliko nisu u suprotnosti sa Ustavom i zakonima SFRJ. Ovim je zakonom utvrđeno kako će SFRJ područja pod zaštitom UN-a tretirati kao gospodarski nerazvijena područja te će shodno tome biti i prava i dužnosti federacije prema njima.[330]

Paralelno sa povlačenjem JNA iz Hrvatske na područja pod zaštitom UN-a trebale su se rasporediti vojne i policijske snage UN-a. Vremenski plan povlačenja JNA trebao je biti dogovoren između saveznog sekretara za narodnu obranu SFRJ i zapovjednika snaga UN-a. Zadaća snaga UN-a bila je da nadgledaju provedbu demilitarizacije područja pod zaštitom UN-a, na kojem su zatim trebale osigurati da „sve osobe koje žive u njima budu pošteđene straha od oružanog napada“. Vanceov plan podrazumijevao je da se na područjima pod zaštitom UN-a rasporedi pješaštvo naoružano lakim oružjem, uz upotrebu oklopnih transportera i helikoptera. Pješaštvo snaga UN-a trebalo je nadzirati pristup područjima pod zaštitom UN-a uspostavljajući kontrolne točke na svim cestama i željezničkim prugama te važnijim raskrižjima na tim područjima. Njihov zadatak bilo je osigurati da na područja pod zaštitom UN-a ne uđu vojne jedinice i naoružane grupe, te da se na to područje ne unosi oružje i vojna oprema. Osim toga, oni su bili zaduženi za provjeru prigovora o kršenju demilitariziranog statusa područja pod zaštitom UN-a, o kojem će zatim, bude li potrebe, glavni tajnik izvijestiti Vijeće sigurnosti UN-a. Snage UN-a trebale su se u slučaju ozbiljnijih napetosti između nacionalnih skupina na području pod zaštitom UN-a postaviti između njih i spriječiti neprijateljstva.[331]

Daljnja razrada Vanceovog plana utvrđena je u izvješću glavnog tajnika UN-a Boutrosa Ghalija od 15. veljače 1992. koje je Vijeće sigurnosti prihvatilo i potvrdilo rezolucijom 743 21. veljače 1992. Vanceov plan je prvotno predviđao da će operacijama mirovnih snaga UN-a zapovijedati civilni zapovjednik misije, no ovim je izvješćem glavni

[329] Isto, Dodatno izvješće Glavnog tajnika UN-a Boutrosa Ghalia (4. veljače 1992.), 167.
[330] Mile PASPALJ, *Album iz Krajine*, Sarajevo 1996., 125., 134.; N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 162.
[331] *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Plan mirovne operacije UN-a u Jugoslaviji (studeni –prosinac 1991.), 159.

tajnik odlučio sveukupno zapovjedništvo povjeriti zapovjedniku vojnih snaga, kojemu će pri tome pomagati zapovjednik civilnih poslova. Boutros Ghali također je predložio raspored i sastav mirovnih snaga UN-a u Hrvatskoj, a prihvaćanjem izvješća ustrojene su Zaštitne snage Ujedinjenih naroda *(United Nations Protection Forces - UNPROFOR*). Prvotno je sjedište štaba UNPROFOR-a trebalo biti u Sarajevu, s uredima u Beogradu i Zagrebu, a sjedište logističke podrške u Banja Luci.[332] Međutim, nakon rasplamsavanja rata u Bosni i Hercegovini zapovjedništvo UNPROFOR-a preseljeno je u Beograd te zatim u Zagreb, kamo je preseljena i logistička baza iz Banja Luke. To je rezultiralo kašnjenjem razmještaja snaga UNPROFOR-a u Hrvatskoj te dodatnim troškovima.[333]

Snage UNPROFOR-a raspoređene su u tri područja pod zaštitom UN-a koja su organizirana u četiri Sektora: Sektor Istok (*Sector East*) – istočna Slavonija, uključujući Baranju i zapadni Srijem, Sektor Sjever (*Sector North*) – Banovina i Kordun, Sektor Jug (*Sector South*) – sjeverna i srednja Dalmacija te Sektor Zapad (*Sector West*) – zapadna Slavonija. Određeno je da će snage UNPROFOR-a obuhvaćati 13 pojačanih bojni u kojima će biti angažirano 10.400 vojnika svih činova. Od toga je stožerno, logističko i drugo pomoćno osoblje prvotno trebalo obuhvaćati 2.840 ljudi, 100 vojnih promatrača *(United Nations Military Observers -UNMO)* te 530 članova civilnih policijskih promatrača (*United Nations Civilian Police – UNCIVPOL*).[334]

Još jedna od promjena u odnosu na prvobitni plan bilo je pitanje oružja lokalne teritorijalne obrane, naime, glavni tajnik je u Izvješću od 15. veljače ustvrdio je da je nakon razgovora sa objema stranama zaključio kako je oružje jedinica TO najbolje pohraniti u sigurna skladišta i čuvati po sistemu „dva ključa“, od kojih će jedan imati lokalni zapovjednik snaga UN-a a drugi predsjednik općine u kojoj se skladište nalazi. Ova je promjena išla u korist pobunjenim Srbima, koji su uspjeli isposlovati da im oružje TO, u slučaju potrebe bude nadohvat ruke, a tu su mogućnost do sloma RSK mnogo puta iskoristili.[335]

Raspoređivanje snaga UNPROFOR-a očekivalo su u rano proljeće 1992., no konačno je započelo u svibnju i lipnju iste godine.[336] Vijeće sigurnosti UN-a rezolucijama 727 od 8.

---

[332] Isto, Dodatno izvješće glavnog tajnika UN-a Boutrosa Ghalia (15. veljače 1992.), 176.
[333] *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, 108.
[334] *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Dodatno izvješće Glavnog tajnika UN-a Boutrosa Ghalia (15. veljače 1992.), 176.
[335] *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Dodatno izvješće Glavnog tajnika UN-a Boutrosa Ghalia (15. veljače 1992.), 176.
[336] *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996.*, *Dvostrani i višestrani međunarodni ugovori i drugi diplomatski akti o državnim granicama, političkoj i vojnoj saradnji, verskim i etničkim manjinama*, tom III, (pr. Momir STOJKOVIĆ), Beograd 1999., Izvještaj Butrosa Galia Savetu bezbednosti UN, Njujork, 26. jun 1992., 595.; D. MARIJAN, *Slom*, 335.

siječnja i 740 od 7. veljače 1992. odlučilo je poslati u Hrvatsku 75 časnika za vezu koji su radili na održavanju prekida vatre a 10. ožujka u Zagreb je stigla prethodnica UNPROFOR-a sa glavnim zapovjednikom, generalom Satishem Nambiarom i njegovim suradnicima.[337] U zapadnoj su Slavoniji, nakon ustrojavanja Zonskog štaba TO tijekom proljeća 1992. započele pripreme za dolazak mirovnih snaga UN-a. Glavni štab TO RSK zapovjedio je da do 10. svibnja treba završiti ustrojavanje TO RSK u skladu s zapovjedi Saveznog sekretarijata za narodnu obranu SFRJ od 27. veljače 1992. Očekivalo se da će snage UNPROFOR-a uskoro preuzeti odgovornost za Sektor Zapad, te je u ovome razdoblju trebalo izvršiti i sve pripreme za preuzimanje jedinica i zone odgovornosti Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija od Banjalučkog korpusa. Planirano je da će nakon povlačenja JNA odgovornost za kontrolu i zaštitu područja RSK, uz snage UNPROFOR-a, preuzeti i milicija RSK. Nakon što milicija i snage UNPROFOR-a preuzmu kontrolu, trebalo je izvršiti odlaganje oružja TO u skladišta „vodeći računa da svaki borac zna gde mu se nalazi oružje“ a zatim i otpustiti iz ratnih štabova i jedinica vojne obveznike koji nisu angažirani prema mirnodopskoj formaciji Teritorijalne obrane, a sa radom su trebali nastaviti samo zonski štabovi, općinski štabovi, komande brigada Teritorijalne obrane, odreda i bataljuna te komandiri četa.[338] Komandantima jedinica i štabova TO Zapadna Slavonija naređeno je da sa SUP-om Okučani i Komandom brigade Posebne jedinice milicije dogovore sve detalje oko prenošenja odgovornosti za kontrolu i zaštitu na miliciju RSK i snage UNPROFOR-a.[339]

No, zbog problema u raspoređivanju snaga UNPROFOR-a, preuzimanje odgovornosti za područje pod zaštitom UN-a u zapadnoj Slavoniji odgođeno je do druge polovine lipnja. Na područje Sektora Zapad do kraja druge polovine travnja bile su razmještene samo snage Kanadske bojne te djelomično snage Argentinske i Jordanske bojne dok je četvrta, Nepalska bojna, zbog nedostatka novčanih sredstava, kasnila sa dolaskom na područje zapadne Slavonije.[340] Snage UNPROFOR-a preuzele su 20. lipnja 1992. punu odgovornost u Sektoru Zapad.[341] Argentinska bojna raspoređena je na području općina Grubišno Polje i Daruvar koje je nije bilo pod kontrolom zapadnoslavonskih Srba. Nepalska bojna raspoređena je na

---

[337] *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, 107.

[338] *Dokumenti*, knj. 3, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija i Zonskom štabu TO Istočna Slavonija o rasformiranju postojećih i formiranju novih štabova i postrojbi Teritorijalne obrane RSK, te o predaji zona odgovornosti snagama milicije RSK i snagama UNPROFOR-a od 7. svibnja 1992., 456.

[339] Isto, Zapovijed Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija podređenim postrojbama o preuzimanju postrojbi Teritorijalne obrane i zona odgovornosti iz nadležnosti Komande 5. korpusa JNA od 8. svibnja 1992., 469.

[340] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 263.

[341] *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996.*, Izvještaj Butrosa Galia Savetu bezbednosti UN, Njujork, 26. jun 1992., 595.; J. RAGUŽ, *Ratni put*, 301.

području pakračkih i novogradiških sela Kričke Zabrdske, Gornja Šumetlica, Brusnik, Kraguj, Gavrinica (Pakrac), Lipik, Kovačevac, Trnakovac, Benkovac, Smrtić, Dragalić, Pustara (kod Okučana) i Stara Gradiška. Jordanska bojna raspoređena je u novljanskim selima Dobrovac, Brezovac, Bair, Paklenica, Jasenovac, Košutarica, Mlaka, Jablanac, Rajić i Borovac.[342] Civilni policijski promatrači (UNCIVPOL) su u drugoj polovini 1992. na području zapadne Slavonije bili smješteni u četiri policijske postaje koje su se nalazile u Grubišnom Polju, Daruvaru, Pakracu i Okučanima. U njima je ukupno bilo smješteno 79 policajaca iz Kanade, Argentine i Nepala.[343] Sjedište vojne, vojno-promatračke, policijske i civilne misije UN-a u zapadnoj Slavoniji bio je grad Daruvar.[344]

Povlačenje 1. krajiškog (bivšeg Banjalučkog) korpusa sa područja zapadne Slavonije započelo je 20. lipnja 1992. godine. Sa zapovjednikom snaga UNPROFOR-a u Sektoru Zapad generalom Zabalom dogovoren je način i metodologija izvlačenja njegovih snaga. Povlačenje je obuhvaćalo četiri faze tijekom kojih su jedinice i naoružanje ovog korpusa trebali biti povučeni južno od rijeke Save koja je predstavljala granicu UNPA Zapad. Proces je obuhvaćao izvlačenje topničkog oružja, tenkova te topničkih i raketnih sustava većeg dometa na udaljenost od 30 kilometara južno od Save, oružja protuzračne obrane, oklopnih transportera i sredstava za protuoklopnu borbu na udaljenost od 10 kilometara, te pješaštva na 5 kilometara. U prvoj fazi trebalo je povući topništvo, tenkove, višecijevne bacače rakete i ostala topnička oružja i raketne sustave većeg dometa. U drugoj fazi trebalo je provesti demobilizaciju TO skladištenjem njezina naoružanja i municije, osim osobnog naoružanja (kratkih cijevi) predviđenog za miliciju. U trećoj fazi planirano je povlačenje oklopnih transportera svih vrsta, sustava protuzračne obrane i protuoklopnih oružja te naoružanja kraćeg dometa. Zatim je u četvrtoj fazi trebalo povući pješaštvo a u petoj izvršiti razminiravanje teritorija. Svih pet faza trebalo je biti realizirano 15 dana od početka povlačenja. Snage i naoružanje 1. krajiškog korpusa trebale su se povlačiti sa područja zapadne Slavonije isključivo danju preko mosta na Savi u Staroj Gradiški i pontonskog mosta na Savi kod sela Uskoci.[345] Ljudstvo Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija koje je dotad bilo angažirano u jedinicama 1. krajiškog korpusa, nakon njegova povlačenja ulazilo je u sastav

[342] *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o izvršenoj demobilizaciji jedinica, rajonima razmještaja PJM, te razmještaju snaga UNPROFRO-a od 6. srpnja 1992., 39.
[343] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 267.
[344] Isto, 269.
[345] *Dokumenti*, knj. 3, Zapovijed Komande 1. krajiškog korpusa Komandi Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o povlačenju postrojbi 1. krajiškog korpusa iz zapadne Slavonije od 17. lipnja 1992., 544.

jedinica TO u zapadnoj Slavoniji.[346] Sličan se proces uoči dolaska snaga UNPROFOR-a provodio i na hrvatskoj strani linije razgraničenja.[347]

UNPROFOR je ubrzo nakon preuzimanja odgovornosti za Sektor Zapad ukazao na nepravilnosti i nedostatke u provođenju demilitarizacije. Zapovjednik snaga UNPROFOR-a u Sektoru Zapad, general Carlos Maria Zabala, posebice je inzistirao da se naoružanje Teritorijalne obrane, koje se još uvijek nalazilo na području Sektora Zapad ukloni izvan Sektora ili spremi u predviđena skladišta oružja.[348] O činjenici da je na području zapadne Slavonije ostala velika količina oružja obaviješteno je i Vijeće sigurnosti UN-a. Glavni tajnik Boutros Ghali izvijestio je 26. lipnja 1992. Vijeće sigurnosti UN-a o procesu raspoređivanja snaga UNPROFOR-a u Hrvatskoj, napomenuvši da su iste preuzele odgovornost za Sektor Zapad sa kojeg je JNA povukla većinu svojih snaga. Međutim, Ghali je također napomenuo da je nakon povlačenja svojih jedinica JNA na ovom području ostavila velik dio vojne opreme, koja je stavljena pod kontrolu lokalnih snaga Teritorijalne obrane.[349]

Tijekom provedbe demilitarizacije pojavio se problem dijela teškog naoružanja koje se nalazilo izvan području Sektora Zapad. Naime, izvan zapadne Slavonije nalazio se dio teškog naoružanja Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija – radilo se o haubičkom artiljerijskom divizijunu sa 10 haubica i 10 motornih vozila i tenkovskoj četi. Usprkos protestima UNPROFOR-a, ovo je naoružanje vraćeno 2. srpnja u zapadnu Slavoniju i uskladišteno u Staroj Gradišci. Komandant Zonskog štaba pukovnik Jovan Čubrić pritom je napomenuo da bi volio nastaviti dotadašnju „izvanrednu saradnju“ s UNPROFOR-om oko procesa demilitarizacije štabova i jedinica TO Zapadna Slavonija, no istodobno je tražio razumijevanje od UNPROFOR-a i dozvolu da ovo naoružanje ostane na području zapadne Slavonije, uz obećanje da neće biti upotrijebljeno „bez kontrole snaga UNPROFOR-a“.[350]

U konačnici, Teritorijalnoj obrani u zapadnoj Slavoniji dozvoljeno je da zadrži teško naoružanje na području Sektora, uz napomenu da teža topnička oruđa i protuzračni topovi

---

[346] HMDCDR, kut. 6015., Republika Srpska Krajina, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 76-1, 18. 6. 1992.

[347] J. RAGUŽ, *Ratni put*, 298.-301.

[348] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, str. pov. br. 77-21, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, Problemi realizacije plana demilitarizacije prostora Zapadna Slavonija, 28. 6. 1992.

[349] *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996.*, Izvještaj Butrosa Galia Savetu bezbednosti UN, Njujork, 26. jun 1992., 595.

[350] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 80-4, Izvještaj o rešavanju problema oko demobilizacije štabova i jedinica TO, 29.6.1992.; *Dokumenti*, knj. 5, Obavijest Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Komandi UNPROFOR-a – sektor Zapad o vraćanju haubičkog artiljerijskog diviziona i tenkovske čete u sastav formacijskih jedinica TO i njihovu uskladištenju od 4. srpnja 1992., 31.

budu smješteni u skladištu oružja u Staroj Gradišci.[351] U osnovi, Teritorijalna obrana u zapadnoj Slavoniji uspjela je „legalizirati“ teško naoružanje koje je naslijedila od JNA i ishoditi kod UNPROFOR-a da se ovo naoružanje zadrži na području zapadne Slavonije. UNPROFOR je odustao i od inzistiranja da skladišta oružja budu samo u Jasenovcu i Staroj Gradišci, te je prihvaćen plan Zonskog štaba o skladištenju oružja u mjestima Šeovica, Brusnik, Donji Rajić, Mlaka, Okučani i Stara Gradiška.[352] Pukovnik Jovan Čubrić inzistirao je na skladištenju oružja na ovim lokacijama, uz objašnjenje da u Staroj Gradišci nema mjesta za sve naoružanje (*Sic*!), a drugi, stvarni razlog bila je „nemogućnost pravovremeno izuzimanja istog u slučaju potrebe, zbog velike udaljenosti skladišta od prvih eventualno borbenih linija“.[353]

Izvlačenje 1. krajiškog korpusa sa područja zapadne Slavonije i demobilizacija štabova i jedinica TO Zapadna Slavonija, prema Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija, završeno je 3. srpnja 1992. godine. Demobilizirani pripadnici TO ostali su na okupiranom području zapadne Slavonije a naoružanje i vojna oprema TO spremljeni su u skladišta oružja. U skladište oružja u Brusniku spremljeno je oružje i vojna oprema Općinskog štaba TO Podravska Slatina i 63. odreda TO. U Šeovici oružje i vojna oprema Općinskog štaba TO Pakrac, 51. odreda TO, Općinskog štaba TO Daruvar i 59. odreda TO. U Okučanima vojna oprema i oružje Zonskog štaba TO, Općinskog štaba TO Okučani, 54. brigade TO te vojna oprema 61. haubičkog artiljerijskog divizijuna i 83. mješovitog protuoklopnog artiljerijskog divizijuna dok su njihovo naoružanje i motorna vozila spremljeni u skladište oružja u Staroj Gradišci. U tom skladištu je pohranjena i vojna oprema i naoružanje 91. pozadinske baze, 45. lake artiljerijske baterije PVO i tenkovske čete 54. brigade TO. U Donjem Rajiću i Mlaki spremljeno je oružje 98. odreda TO.[354] Na području zapadne Slavonije u sedam skladišta oružja (uz navedena spominje se i skladište oružja u selu Cage) bilo je uskladišteno 4.728 komada raznog osobnog pješadijskog naoružanja,[355] te veća količina teškog naoružanja, i to: kolektivno naoružanje: 8 puškomitraljeza PM 7,9 mm M53, 141 mitraljez 7,9 M53, 68 ručnih bacača M57, 25

[351] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Republika Srpska Krajina, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 80-4, Izvještaj o rešavanju problema oko demobilizacije štabova i jedinica TO, 29. 6. 1992.

[352] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 77-21, Izvještaj o problemima oko realizacije plana demilitarizacije prostora Zapadna Slavonija, 28. 6. 1992.

[353] *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik predstavnika Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija i UNPROFOR-a od 29. lipnja 1992., 397.

[354] *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o izvršenoj demobilizaciji jedinica, rajonima razmještaja PJM, te razmještaju snaga UNPROFOR-a od 6. srpnja 1992., 39.

[355] Pištolja 7,62 mm M42, pištolja 7,62 mm M57, APi 7,65 mm M61, APi 7,65 mm M84, AP 762 mm M70, PAP 7,62 mm M59/66, PM 7,62 mm M72, pušaka 7,9 mm M48, automata 7,62 mm M56, snajperskih pušaka 7,9 M76

minobacača 60 mm, 38 minobacača 82 mm, 3 bestrzajna topa BST 82 mm M60, 15 ručnih bacača raketa 90 mm OSA; topničko oružje: 6 topova 76 mm Zis M42, 12 topova 100 mm T-12, 10 haubica 105 mm, 8 protuzrakoplovnih topova 20/1 mm, 8 protuzrakoplovnih topova 20/3 mm, 6 maljutki POLK 9 K11, 4 minobacača 120 mm; oklopna vozila: 1 tenk PT-76, 9 tenkova T-55, 3 borbeno oklopna vozila PA sa PAT 20/3 i 4 borbena oklopna vozila PO M-83. Osim oružja, uskladišteno je ukupno 81 motorno vozilo.[356] Lokacija skladišta oružja u osnovi je pratila granice Sektora Zapad i osiguravala je brzu dopremu oružja u slučaju sukoba na bilo kojem dijelu linije razgraničenja.

Međutim, velik dio oružja i dalje se nalazio izvan skladišta. Zapovjednik UNPROFOR-a u Sektoru Zapad general Zabala obavijestio je 8. srpnja komandanta Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija da se na području Sektora i dalje nalazi neovlašteno oružje i vojna oprema. Zabala je izrazio i uznemirenost brojem ljudi koji nose različite vrste uniformi i koji su naoružani puškama i automatskim oružjem, upozorivši da je Vanceov plan vrlo jasan u pogledu nadležnosti nad oružjem unutar područja pod zaštitom UN-a, odnosno da je nošenje kratkog oružja, osim snagama UN-a, dopušteno samo lokalnim policijskim snagama. UNPROFOR je zapazio i nekoliko protutenkovskih i vojnih vozila koje su se još uvijek nalazili na području Sektora. Stoga je Zabala je obavijestio Zonski štab da će ukoliko to ne učine oni, UNPROFOR poduzeti akcije da se sve neovlašteno oružje i vojna oprema prikupi i u pohrani u prethodno dogovorena skladišta oružja.[357]

UNPROFOR je provodio nenajavljene kontrole sigurnosti skladišta i provjere da li vrsta i broj naoružanja odgovara onome što je prijavljeno. Međutim, Zonski štab u zapadnoj Slavoniji, usprkos ustupcima kojima je Teritorijalnoj obrani omogućeno da na demilitariziranom području pod zaštitom UN-a zadrži velike količine (između ostalog i teškog) oružja, te zatim da se oružje nalazi u skladištima Teritorijalne obrane, pod nadzorom UNPROFOR-a, bio je nezadovoljan kontrolama skladišta oružja. Nakon protesta Zonskog štaba, Zabala je obavijestio komandanta Čubrića da će povremeno, i bez prethodne najave, provjeravati sigurnost skladišta i broj oružja u njima, te je zatražio da se članovima Nepalske i Jordanske bojne, štaba UNPROFOR-a u Sektoru Zapad i oficirima za vezu Argentinske bojne omoguće inspekcije skladišta oružja uvijek kada to bude zatraženo.[358] Osim u skladištima

[356] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Republika Srpska Krajina, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 109-4, Izvještaj o stanju posle demobilizacije, 12. 8. 1992.
[357] *Dokumenti*, knj. 5, Pismo zapovjednika zaštitnih snaga UN-a civilnoj upravi pobunjenih Srba i zapovjedniku Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o razoružavanju srpskih snaga od 8. srpnja 1992., 46.
[358] Isto, Pismo Komande UNPROFOR-a – sektor Zapad Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija o kontroli skladišta s naoružanjem od 8. srpnja 1992., 86.

oružja koje je UNPROFOR odobrio, na području RSK postojale su tajne lokacije na kojima je bilo skriveno oružje.[359]

Demilitarizacija zapadne Slavonije, osim po pitanju povlačenja naoružanja, nije provedena niti po pitanju demobilizacije pripadnika Teritorijalne obrane. Ubrzo nakon raspoređivanja UNPROFOR-a u zapadnoj Slavoniji, Zabala je upozorio da demobilizacija Teritorijalne obrane, predviđena u drugoj fazi demilitarizacije, nije provedena do planiranog roka, no u Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija to je opravdano činjenicom da prilikom pravljenja plana demilitarizacije Sektora Zapad nije uzeta u obzir činjenica da su se pripadnici Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija najvećim dijelom nalazili u sastavu pješadijskih jedinica 1. krajiškog korpusa, te stoga mogu biti demobilizirani tek u četvrtoj fazi demilitarizacije, odnosno tijekom predviđenog izvlačenja njegovih pješadijskih jedinica.[360] Međutim, potpuna demobilizacija pripadnika TO nije provedena niti nakon povlačenja 1. krajiškog korpusa iz zapadne Slavonije. Sredinom kolovoza 1992., nakon što je prethodno na području zapadne Slavonije demobilizirano ukupno 5.362 ljudi, u jedinicama Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija bilo je angažirano 3.161 pripadnika TO.[361] Brojno stanje pojedinih jedinica i općinskih štabova bilo je sljedeće:

[359] Isto, Izvješće operativnog radnika Stanici javne bezbjednosti Benkovac o uskladištenju naoružanja, opreme i sredstava u tajna skladišta od 31. srpnja 1992., 117.; Zapovijed Glavnog štaba TO RSK zonskim štabovima TO za povlačenje naoružanja koje je skriveno nakon demobilizacije, radi izbjegavanja sukoba s UNPROFOR-om od 6. listopada 1992., 347.

[360] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 77-21, Izvještaj o problemima oko realizacije plana demilitarizacije prostora Zapadna Slavonija, 28. 6. 1992.

[361] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, Republika Srpska Krajina, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 109-4, Izvještaj o stanju posle demobilizacije, 12. 8. 1992.

Tablica 1. Prikaz brojnog stanja ZnŠTO Zapadna Slavonija nakon demobilizacije[362]

Red. Br	JEDINICA	OSTALO U TO (brojno stanje u kolovozu 1992.)				
		Oficiri	Podoficiri	Vojna lica	Građanska lica	Svega
I.	2	3	4	5	6	7
1.	ZnŠTO	8	14	100	4	126
2.	61. had	2	6	56	-	64
3.	83. mpoad	5	9	92	-	106
4.	45. larb	3	5	47	-	55
5.	54. brTO	11	46	1108	1	1166
6.	OpŠTO „O“	7	6	70	2	85
7.	98. OdTO	25	9	317	-	351
8.	OpŠTO „D“	11	6	81	2	100
9.	59. OdTO	2	4	164	-	170
10.	OpŠTO „P“	8	9	107	2	126
11.	51. OdTO	17	8	368	-	393
12.	OpŠTO „PS“	3	5	45	2	55
13.	63. OdTO	7	6	312	-	325
14.	91. PoB	4	6	32	-	42
	S V E G A	113	139	2899	13	3161

Ipak, popunjenost jedinica Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija postupno se smanjivala zbog prelaska jednog dijela pripadnika TO u Posebne jedinice milicije, a djelomično i zbog iseljavanja stanovništva iz zapadne Slavonije, kao i sve manjeg odaziva pripadnika TO na izvršavanje obaveza u jedinicama i štabovima TO. Sredinom rujna 1992. popunjenost Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija iznosila je otprilike 2.000 ljudi, a posebno je problematična bila popunjenost štabova i komandi aktivnim zapovjednim kadrom. Prema

[362] Isto.

formaciji, Zonski štab TO Zapadna Slavonija trebao je imati 64 oficira, no popunjenost štabova i komandi sa oficirima u rujnu 1992. iznosila je samo sa 58 posto, odnosno nedostajalo je 27 oficira. U tom pogledu posebno su bili problematični Općinski štabovi TO Podravska Slatina i Daruvar. Razlog nedovoljne popunjenosti zapovjednim kadrom ležao je prvenstveno u neriješenom statusu zapovjednog kadra u TO za čije rješavanje pak nisu postojali potrebni propisi, zakoni i drugi regulativni dokumenti. Najvažniji uzrok međutim ležao je nedovoljnim financijskim sredstvima kojima je raspolagala TO RSK.[363]

Demobilizacija glavnine Teritorijalne obrane odrazila se na ukupnu situaciju na okupiranom području zapadne Slavonije. Neposredno po raspuštanju jedinica TO i povratka pripadnika kućama zabilježeni su česti slučajevi pucnjave iz raznog naoružanja, koje je, osim za stanovništvo, jer je pucnjava bila česta i u naseljenim mjestima, predstavljalo opasnost i za odnose sa snagama UNPROFOR-a.[364] Osim toga, civilna tijela vlasti u zapadnoj Slavoniji nisu bila spremna za zbrinjavanje demobiliziranih pripadnika Teritorijalne obrane. Vlasti nisu osigurale prihvat, organizaciju smještaja, ishrane i ukupnog zbrinjavanja pripadnika Teritorijalne obrane, koji su nakon demobilizacije ostali bez izvora prihoda, a od državnih vlasti nisu bila osigurana financijska sredstva za njihovu osnovnu egzistenciju. Među demobiliziranim pripadnicima TO vladalo je nezadovoljstvo jer vlasti nisu imale nikakav plan za njihovo zapošljavanje, što je u okviru gospodarske i socijalne situacije u zapadnoj Slavoniji bilo gotovo nemoguće i provesti. Stoga su u Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija i sami demobilizirani pripadnici TO optuženi za „gotovansko i pasivno iščekivanje“ rješavanja svoje situacije. Nezadovoljstvo demobiliziranih pripadnika TO izazivala je i činjenica da nisu poduzete nikakve kaznene mjere niti sankcije prema vojnim obveznicima koji su izbjegli u Srbiju i Bosnu, te tamo „dobijaju radna mjesta i čekaju da se na ovaj prostor vrate na gotovo i da im to obezbede oni koji su ovde ostali“.[365]

Destabilizaciju područja uzrokovalo je i povlačenje 1. krajiškog korpusa, koje je izazvalo uznemirenost i nezadovoljstvo kod stanovništva, a usto je bilo i popraćeno nizom pojava koje su dodatno otežavale situaciju u zapadnoj Slavoniji.[366] Vojska je prilikom

---

[363] *Dokumenti*, knj. 5, Analiza Glavnog štaba TO RSK o borbenoj spremnosti jedinica TO RSK od veljače do kolovoza 1992. iz kolovoza 1992., 236.; Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO o stanju borbene spremnosti štabova i jedinca TO te ukazivanje na probleme koje hitno treba rješavati od 14. rujna 1992., 293.

[364] Isto, Uputa Glavnog štaba TO RSK zonskim štabovima TO o metodologiji predaje zona odgovornosti zaštitnim snagama UN-a od 7. srpnja 1992., 42.

[365] *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO o stanju borbene spremnosti štabova i jedinca TO te ukazivanje na probleme koje hitno treba rješavati, 14. rujna 1992., 293.

[366] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 27. 6. 1992.

povlačenja sa sobom odnosila veliku količinu opljačkanih dobara, a nerijetki su bili i slučajevi podmetanja požara kako bi se prikrila pljačka. U Zonskom štab Teritorijalne obrane Zapadne Slavonije bili su svjesni ovog problema, te su Komande jedinica 1. krajiškog korpusa upozorili na nedolično ponašanje, posebice na paljevine kuća i drugih objekata, pljačke i nasilja, međutim, nisu imali mogućnosti za zaustavljanje ovih pojava.[367] Pokušaji milicije da spriječi pljačku i odvoženje opljačkanih stvari u Bosnu nisu imali nikakvih rezultata. Tako je na primjer, prilikom pokušaja milicije u Staroj Gradišci da 22. lipnja 1992. provjeri kolonu od 40 vojnih kamiona koji su preko mosta na rijeci Savi prelazili u BiH došlo do verbalnog a zamalo i oružanog sukoba sa pripadnicima 1. krajiškog korpusa. Ni pokušaj kontrole sljedećeg konvoja (otprilike 100 vojnih i civilnih vozila) nije bolje prošao, a jedan od oficira koji su spriječili pregled vozila bio je pukovnik Lazo Babić, kasniji zapovjednik 18. korpusa SVK. Milicioneri su na mostu zabilježili da su na kamionima uspjeli zamijetiti stolice, krevete, drva za ogrjev, fosne, cijevi za vodu, radijatore, peći, motore, bicikle i dr. Miliciji nije pomogla niti činjenica da su kontrolu vojnih vozila vršili po zapovjedi general-majora Momira Talića, komandanta 1. krajiškog korpusa.[368] Načelnik SUP-a Okučani Stevo Kresović izvijestio je Oblasno vijeće Srpske oblasti Zapadna Slavonija da je vojska prilikom povlačenja počinila niz pljački i paljevina te „ne pruža se pomoć čak ni kod gašenja požara“. Na sjednici Oblasnog vijeća postavilo se stoga pitanje kako se postaviti prema tome problemu, te da li bi trebalo zatražiti odgovornost komandanta jedinice 1. krajiškog korpusa sa područja Jasenovca jer se „tamo namjerno pale kuće – srpske kuće bez kontrole, a policija navečer ne smije izvan kuća“ te da je „vojska odnijela čak i stolice iz osnovne škole“. Prema podacima Oblasnog vijeća na području Jasenovca zapaljeno je otprilike 150 stambenih objekata te hotel. Najveći problem predstavljala je vojna policija, koja je umjesto sprečavanja ovakvih pojava bila predvodnik u pljački i paljevinama.[369] Uništavanje Jasenovca nastavilo se i kasnijih godine, kada su u Spomen području Jasenovac bila smještene jedinice Srpske vojske Krajine. Prema srpskim podacima, ulaskom u Jasenovac nakon okupacije u listopadu 1991., naselje je zatečeno neopljačkano, s tek dvije paljevine, dok je u svibnju 1993. u Jasenovcu evidentirano preko 170 zapaljenih objekata, a od toga je otprilike bilo 25 posto kuća u vlasništvu Srba. U svibnju 1993. mještani Jasenovca obavijestili su Vladu RSK kako jedinice 18. korpusa koje se nalaze u Jasenovcu nastavljaju sa paljenjem kuća napomenuvši „i dok naše majke ponovo

[367] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 11, Zonski štab TO Zapadna Slavonija str. pov. br. 72-2, 14. 6. 1992.
[368] *Dokumenti*, knj. 4, Izvješće stanice milicije Stara Gradiška o prevoženju opljačkanih stvari iz Slavonije u Bosnu i Hercegovinu u kamionima JNA od 23. lipnja 1992., 373.
[369] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 3. 7. 1992.

plaču, počinioci veselo pjevaju i sve skupa ih asocira na događaje iz 1941. godine“ a pri tom su uništavani i objekti unutar Spomen područja Jasenovac kao i arhivska dokumentacija koja se tamo čuvala.[370]

Raspoređivanje UNPROFOR-a sredinom 1992. utjecalo je na postepeno smirivanje sigurnosne situacije, te je početkom rujna milicija zaključila da se nakon preuzimanja odgovornosti UNPROFOR-a za područje zapadne Slavonije stanje stabiliziralo i stvorili povoljniji uvjeti za život i rad stanovništva i tijela vlasti, a time i milicije. Međutim, i dalje su bili česti slučajevi krađe državne imovine i imovine od građana, paljenje kuća i vjerskih objekata, neovlaštena uhićenja i zatvaranje ljudi, konzumiranje alkohola te zatim i često pucanje iz naoružanja i slično.[371]

Jasno je da se od samog početka preuzimanja odgovornosti UNPROFOR-a za područja pod zaštitom UN-a krajinske vlasti nisu pouzdavale u njihovu zaštitu. Mjesec i po dana nakon što je UNPROFOR preuzeo nadležnost i kontrolu nad Sektorom Zapad, 8. kolovoza 1992., Zonski štab TO Zapadna Slavonija naredio je podređenim jedinicama podizanje mjera borbene spremnosti. Razlog je bio očekivani napad hrvatskih snaga sa područja Visoke Grede na pravcu Martinovac – Mačkovac – Bok Jankovac s „najverovatnijim ciljem zauzimanja mosta na r. Savi u Bosanskoj Gradišci“.[372] Od snaga UNPROFOR-a tražilo se da reagiraju na grupiranje hrvatskih snaga na vanjskom rubu Sektora Zapad, a njihovo obrazloženje da su snage UNPROFOR-a nadležne za kontrolu situacije unutar područja pod zaštitom UN-a, a izvan nje nadležni su vojni promatrači UN-a, protumačeno je kao pristranost hrvatskoj strani.[373] Borbe koje su u kolovozu 1992. vođene između hrvatskih i srpskih snaga na području Bosanske Posavine unosile su nemir i nervozu kod Srba u zapadnoj Slavoniji i strah da će se borbe proširiti i na njihovo područje.[374] Na temelju zapovijedi Glavnog štaba TO RSK i MUP-a RSK, „u cilju sprečavanja bilo kakvog iznenađenja u smislu ugrožavanja bezbjednosti teritorije Zapadne Slavonije, objekata, MS [materijalnih sredstava] i ljudi na njoj, a posebno radi otklanjanja bilo kakvih smetnji izvršenja mobilizacije“, 24. kolovoza ponovno je naređeno povećanje borbene spremnosti u jedinicama TO Zapadne Slavonije. To

[370] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, Pismo mještana Jasenovca upućeno Vladi RSK, 16. maja 1992., bez broja i datuma

[371] *Dokumenti*, knj. 5, Zapovijed Komande PJM MUP-a RSK Specijalnom bataljunu za suzbijanje negativnih pojava u organima jedinica milicije, kao što su krađe imovine, paljenja kuća, neovlaštena uhićenja, samovolja i alkoholizam od 9. rujna 1992., 270.

[372] Isto, Zapovijed Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o dizanju borbene spremnosti zbog napada Hrvatske vojske od 8. kolovoza 1992., 139.

[373] Isto, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o situaciji na području zapadne Slavonije i pristranosti pripadnika UNPROFOR-a hrvatskim snagama od 12. kolovoza 1992., 157.

[374] O borbama u Bosanskoj Posavini u kojima su sudjelovale i snage milicije RSK vidi više str. 98.-100.

se prvenstveno odnosilo na pojačano praćenje situacije na području Sektora Zapad, kako aktivnosti „neprijatelja u zoni odgovornosti i sa suprotne strane prema zoni odgovornosti“, tako i praćenje aktivnosti snaga UNPROFOR-a prema objektima TO i milicije, skladištima sa oružjem, i prema lokalnom stanovništvu i objektima. Brigada PJM stavljena je u puno borbenu spremnost i pripremu za borbeno djelovanje a očekivala se suradnja svih štabova i Komandi jedinica sa brigadom PJM i ostalim snagama milicije. Aktivne i rezervne starješine trebale su biti spremni za izvršenje mobilizacije, a trebalo je i provjeriti stanje ljudstva i spremnost za izvršenje mobilizacije.[375] Krajem kolovoza Zonski štab TO Zapadna Slavonija izvijestio je Glavni štab TO RSK da su tijekom borbi hrvatskih i srpskih snaga u Bosanskoj Posavini četiri projektila pala u blizini skladišta oružja Stara Gradiška a snage UNPROFOR-a koje su sa jednim oklopnim transporterom osiguravale most na rijeci Savi kod Stare Gradiške nakon toga su napustile položaj i uputile se u bazu u blizini Okučana.[376] Spomenuti događaji najvjerojatnije su povećali sumnju Srba da će snage UNPROFOR-a pružiti adekvatnu zaštitu Sektora Zapad u slučaju proširenja sukoba iz Bosanske Posavine na područje zapadne Slavonije.

U RSK se tijekom prve polovine rujna 1992. očekivao napad hrvatskih snaga na gotovo svim dijelovima linije razdvajanja. Prema srpskim obavještajnim podacima, jedan od smjerova napada planiran je na području zapadne Slavonije, te je Zonski štab TO Zapadna Slavonija 10. rujna podigao stupanj borbene spremnosti mobilizacijom kompletne tenkovske čete, 54. brigade TO, haubičke baterije 105 mm i 61. haubičkog artiljerijskog divizijuna 105 mm. Mobilizaciju je trebalo provesti tajno, te je mobilizirano ljudstvo pozvano u civilnom odijelu sa opremom za duži boravak na terenu, a UNPROFOR-u su pripreme za mobilizaciju prikazane kao redovno čišćenje i sređivanje tehnike, paljenje motora radi njihove razrade i kondicioniranja akumulatora. Ljudstvo mobiliziranih jedinica trebalo je smjestiti u KPD Stara Gradiška i u Okučanima. Komandanti općinskih štabova, 54. brigade TO, odreda TO i 91. pozadinske baze TO, u suradnji sa odjeljenjima Ministarstva obrane, PJM i tijelima SUP-a Okučani, trebali su poduzeti mjere za osiguranje potpune mobilizacije u slučaju izdavanja takve zapovijedi.[377]

---

[375] *Dokumenti*, knj. 5, Naredba Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija općinskom štabu TO Daruvar o povećanju borbene spremnosti od 24. kolovoza 1992., 199.

[376] Isto, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o topničkom napadu na Staru Gradišku, Bosansku Gradišku i Novu Topolu te stanju na području zapadne Slavonije od 30. kolovoza 1992., 224.

[377] Isto, Obavještajno izvješće Glavnog štaba TO RSK zonskim štabovima TO o pojačanoj vojnoj aktivnosti hrvatskih oružanih snaga te mogućem napadu na RSK od 9. rujna 1992., 271.; HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, RSK, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 122-10, Naređenje o podizanju stepena borbene gotovosti, 10. 9. 1992.

Prilikom provedbe mjera povišene borbene spremnosti pojavio se niz problema koji su ukazali na slabe točke u sustavu obrane zapadne Slavonije, te na činjenicu da se na demobiliziranu TO ne može računati. Zonski štab TO Zapadna Slavonija izradio je nakon provedene djelomične mobilizacije analizu stanja borbene spremnosti i jedinica TO Zapadna Slavonija, koja je pokazala njihove velike slabosti. Manjak aktivnih vojnih starješina u štabovima i Komandama jedinica pokazao se jednim od čimbenika koji su značajno utjecali na sve vidove funkcioniranja TO, a posebice na uspješnost rukovođenja i zapovijedanja. Slab odaziv pripadnika TO na mobilizacijske pozive bio je također jedan od značajnijih čimbenika koji su slabili borbenu spremnost TO u zapadnoj Slavoniji. Velikim dijelom je slab odaziv bio posljedica loše riješene problematike demobilizirane TO, tj. pitanja njihova smještaja, organizacije ishrane i zapošljavanja koje bi im osiguralo prihode, zatim slabosti u evidenciji vojnih obveznika te nekažnjavanja vojnih obveznika koji se nalaze na teritoriji BiH i Srbije a nisu se 1991. godine odazvali na mobilizaciju, što je cijelosti utjecalo na vrlo loše stanje morala Teritorijalne obrane. Nedostatak dovoljnih količina svih potrebnih resursa – materijalno-tehničkih sredstava (oružja, streljiva, vojnih vozila, rezervnih dijelova, sredstava veze), financijskih sredstava, prehrambenih artikala te kapaciteta za smještaj mobiliziranog ljudstva treća je komponenta koja je onemogućavala uspješnu „zaštitu i obranu prostora Zapadne Slavonije“. Primjerice, tijekom provedbe mobilizacije, ljudstvo predviđeno za pojačano osiguranje skladišta oružja „Kula“ u Staroj Gradišci, koje je osigurala stanica milicije Stara Gradiška, nije imalo potrebno naoružanje, a kada je ono osigurano od jedinica TO, pojavio se problem smještaja povećanog broja ljudstva. Pripadnici brigade PJM koji su trebali biti angažirani na osiguranju skladišta oružja u selu Šeovica („Kamenolom“) nisu imali niti uniforme niti naoružanje. S druge strane, ljudstvo tenkovske čete i haubičke baterije 105 mm M-56 odazvalo se sa 55, odnosno 53 posto od ukupno pozvanih na mobilizaciju, uz izražavanje nezadovoljstva zbog mobilizacije i „zašto samo oni moraju da budu u pripravnosti“.[378]

Provedenom analizom zaključeno je da popunjenost jedinica, stanje morala, pozadinsko osiguranje i obavještajno-sigurnosno osiguranje ne garantiraju obranu prostora zapadne Slavonije. Ključnim za podizanje učinkovitosti teritorijalne obrane u zapadnoj Slavoniji bilo je osigurati stopostotnu popunu štabova, komandi i jedinica starješinama i vojnim obveznicima te financijska sredstva za stalno stabilno financiranje osnovnih aktivnosti

[378] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, RSK, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 122-24, Izvještaj o stanju borbene gotovosti štabova i jedinica TO Zapadne Slavonije i problemi koje treba hitno rješavati, 14. 9. 1992.

Teritorijalne obrane i popunu ključnim sredstavima ratne tehnike i streljiva koje je nedostajalo.[379]

Usprkos nepotpunoj provedbi demilitarizacije predstavnici UNPROFOR-a bili su relativno zadovoljni sa situacijom na području zapadne Slavonije. Boutros Ghali je u izvještaju Vijeću sigurnosti UN-a 24. studenog 1992. Sektor Zapad naveo kao jedino područje gdje je demilitarizacija u potpunosti provedena (*Sic!*) a situacija u zapadnoj Slavoniji nakon preuzimanja odgovornosti UNPROFOR-a, usprkos pojedinim incidentima ocijenjena je kao relativno mirna, posebice u usporedbi sa ostala tri Sektora, u kojima se, zaključuje Ghali, na dnevnoj bazi izvještava o slučajevima ubojstava, paljenja i uništavanja kuća, crkava, ubijanja stoke, oružanim pljačkama i napadima kojih su najčešće žrtve Hrvati koji su ostali živjeti na ovom području.[380] Demilitarizacija okupiranog područja zapadne Slavonije nije bila u potpunosti provedena, na ovom je području u skladištima oružja, ali i izvan njih, ostala značajna količina naoružanja, a nije izvršena niti demobilizacija TO u skladu s odredbama Vanceovog plana. Međutim, svakako je provedba Vanceovog plana imala najviše rezultata na području Sektora Zapad a predstavnicima UN-a bilo je neophodno prikazati kako mirovna misija ima rezultata, te je situacija na ovom području prikazana boljom nego što je stvarnosti bila. Također, jedan od razloga pozitivnog izvješća Glavnog tajnika UN-a o demilitarizaciji zapadne Slavonije možda je bila i veća sklonost suradnji civilnih i vojnih vlasti u zapadnoj Slavoniji sa predstavnicima UN-a, o čemu će biti više riječi u daljnjim poglavljima.

5.3. Uloga Posebnih jedinica milicije nakon (ne)provedbe demilitarizacije Krajine

Osnivanje Posebne jedinice milicije (PJM) „za borbu protiv terorizma i obezbeđenje“ koja se trebala popunjavati djelatnicima Ministarstva unutrašnjih poslova predviđeno je Zakonom o unutrašnjim poslovima RSK iz veljače 1992.[381] U travnju 1992. SSNO SFRJ naredio je Glavnom štabu TO RSK osnivanje Uprave posebnih jedinica milicije i osam brigada milicije: 75. brigade u Kninu, 79. u Korenici, 80. u Vojniću, 83. u Petrinji, 85. u Okučanima, 87. u Vukovaru, 90. u Belom Manastiru, 92. u Benkovcu. Uprava PJM trebala je biti podčinjena Ministarstvu obrane RSK, no nakon osnivanja podčinjena je Ministarstvu

[379] Isto.
[380] UNDOC – *United Nations Documentation Centre* – Dokumentacijski centar Ujedinjenih naroda, S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenog 1992., pristup ostvaren 12. travnja 2011.
[381] *Službeni glasnik RSK*, br. 2, 27. 2. 1992.

unutrašnjih poslova RSK.[382] Posebne jedinice milicije imale su zadatak „štitit stanovništvo od upada neprijatelja“ a ne obavljati poslove čuvanja reda i mira. Osim toga, brigade PJM angažirane su i na očuvanju sigurnosne situacije na području Krajine. Primjerice, u lipnju 1992. PJM je imala zadatak razoružati, raspustiti i onemogućiti djelovanje raznih paravojnih grupa koje su pljačkale i vršile nasilje nad stanovništvom, djelujući mimo vojnih struktura vlasti u Krajini.[383]

Prema krajinskim vlastima proces demilitarizacije trebalo je provesti tako da nakon povlačenja JNA sa područja Krajine odgovornost za sigurnost toga područja preuzmu brigade PJM i snage UNPROFOR-a.[384] Brigade PJM uglavnom su se popunjavale sa vojnim obveznicima koji su dotada bili angažirani u jedinicama Teritorijalne obrane RSK.[385] Zadatak PJM bio je zauzeti granične položaje na liniji razdvajanja te osiguravati granicu.[386] Kontrolu granice i teritorije PJM je trebala vršiti osmatranjem, patroliranjem i zasjedama a u slučaju „iznenadne agresije“ brigade PJM trebale su „primiti i izdržati prvi udar od strane neprijatelja“.[387]

Na čelu 85. brigada PJM, koja je djelovala kao jedna od organizacijskih jedinica SUP-a Okučani 1992. godine bio je komandir Milenko Babić.[388] Nakon povlačenja 1. krajiškog korpusa iz zapadne Slavonije granična odjeljenja PJM raspoređene su u mjestima Gornja Šumetlica, Brusnik, Gavrinica (Pakrac), Skenderovci, Donji Čaglić, Kovačevac Čaglićki, Rađenovci, Paklenica, Jasenovac, Košutarica, Mlaka, Donji Bogićevci, Dragalić, Medari, Ratkovac, Čaprginci i Bobare. U svakom od graničnih odjeljenja nalazilo se otprilike 30 pripadnika PJM. Osim graničnih odjeljenja, PJM u zapadnoj Slavoniji sastojala se od četiri bataljuna sa po četiri čete i pozadinskim vodom, specijalnog bataljuna, prateće čete,

---

[382] *Dokumenti,* knj. 3, Zapovijed Generalštaba OS SFRJ za organizacijsko - formacijske promjene u Teritorijalnoj obrani RSK od 28. travnja 1992., 430.

[383] Isto, Zapovijed Glavnog štaba TO Knin o poduzimanju mjera za sprječavanje djelovanja raznih paravojnih grupa na teritoriju RSK te o njihovom razoružavanju i raspuštanju od 18. lipnja 1992., 550.

[384] Isto, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija i Zonskom štabu TO Istočna Slavonija o rasformiranju postojećih i formiranju novih štabova i postrojbi Teritorijalne obrane RSK, te o predaji zona odgovornosti snagama milicije RSK i snagama UNPROFOR-a od 7. svibnja 1992., 456.

[385] *Dokumenti*, knj. 5, Zahtjev Komande Posebnih jedinica milicije MUP-a RSK Glavnom štabu TO RSK da zapoviješću regulira premještanje vojnih obveznika iz jedinica TO u jedinice PJM od 7. srpnja 1992., 43.

[386] Isto, Upute Stanice javne bezbjednosti Vrginmost stanicama i odjeljenjima granične milicije o zadacima granične milicije, obvezi dobre suradnje sa snagama UN-a, te povlasticama za pripadnike granične milicije od 13. srpnja 1992.

[387] HMDCDR, Sekretarijat unutrašnjih poslova Knin (dalje SUP Knin), kut. 51, Mesto i uloga brigada PJM u ostvarivanju jedinstvenog sistema obrane, bez datuma i broja

[388] *Dokumenti,* knj. 3, Zapovijed Glavnog štaba TO Knin o poduzimanju mjera za sprječavanje djelovanja raznih paravojnih grupa na teritoriju RSK te o njihovu razoružavanju i raspuštanju od 18. lipnja 1992., 550; *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće Zonskog štaba Zapadna Slavonija o premještaju Nepalskog bataljuna UN-a s područja Okučana i dolasku Argentinskog bataljuna na to područje, te o negativnim reakcijama pobunjenih Srba od 2. prosinca 1992., 454.

pozadinske čete i Komande brigade PJM. Bataljuni PJM raspoređeni su u dubini teritorija i imali su zadaću kontrolirati komunikacije i osiguravati područje zapadne Slavonije.[389]

UNPROFOR je ubrzo nakon preuzimanja odgovornosti za područje zapadne Slavonije učio problem koji su predstavljale PJM. Krajem lipnja 1992. u Okučanima je održan sastanak Zapovjedništva UNPROFOR-a u Sektoru Zapad i predstavnika civilnih vlasti Srpske oblasti Zapadna Slavonija na kojem se raspravljalo o problemima u provedbi demilitarizacije. Osim pitanja skladištenja oružja, ključne zamjerke UNPROFOR-a odnosile su se na ulogu i namjenu PJM, te je zapovjednik UNPROFOR-a u Sektoru Zapad general Zabala na sastanku postavio pitanje „što je to specijalna policija, kakva je to granična policija, koliko policije ima, te zbog čega nije dobio spisak policije". Sekretar SUP-a Okučani Vaso Ostrolučanin pokušao je opravdati postojanje PJM objašnjenjem da je to zapravo redovna milicija, no popunjena „mlađim i spretnijim ljudima". Međutim, predstavnici UNPROFOR-a bili su dobro obaviješteni o djelovanju PJM, te je predstavnik Civilne policije UN-a izrazio čuđenje što se planira da milicija čuva granice a Gerald Fisher, šef UNPROFOR-a za civilne poslove u zapadnoj Slavoniji, u konačnici je zaključio da se zapravo radi o vojnicima koji su maskirani, odnosno odjeveni kao milicajci.[390] Mjesec dana kasnije direktor civilnih poslova UNPROFOR-a Cedrric Thornberry tražio je da ga ministar obrane Stojan Španović obavijesti o tome koja su naređenja izdana za razoružanje i demobilizaciju snaga PJM u Sektorima Istok i Zapad u kojima je UNPROFOR preuzeo odgovornost.[391]

Uz raspuštanje PJM, UNPROFOR je nakon preuzimanja odgovornosti za Sektor Zapad inzistirao i na razoružanju redovnih milicijskih snaga u skladu sa Vanceovim planom, kojim je bilo određeno da milicija može biti naoružana samo kratkim naoružanjem, dok su milicijske snage uz kratkim naoružanjem bile naoružane puškama i snajperima.[392] Zabala je upozorio da na demilitariziranom području može nastaviti djelovati samo redovna milicija naoružana kratkim naoružanjem dok postojanje „specijalne milicije" odnosno Posebne jedinice milicije nije dozvoljeno te će se stoga svi, osim regularne milicije naoružane kratkim

---

[389] *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o izvršenoj demobilizaciji jedinica, rajonima razmještaja PJM, te razmještaju snaga UNPROFOR-a od 6. srpnja 1992., 39.; HMDCDR, Prilog radnoj karti o rasporedu snaga MUP-a RSK na teritoriji Zapadne Slavonije, bez broja i datuma.

[390] *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik sastanka predstavnika Oblasnog vijeća Srpske oblasti zapadna Slavonija i UNPROFOR-a od 29. lipnja 1992., 397.

[391] *Dokumenti*, knj. 5, Pismo Uprave za civilne poslove UNPROFOR-a Ministarstvu odbrane RSK u kojem traži obavijest o izdanim zapovijedima za razoružanje te rokovima za izvršenje te zadaće od 29. srpnja 1992., 113.

[392] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 3. 7. 1992.; SUP Okučani kut. 70, RSK, MUP, SUP Pakrac, br. I-02/1-6397/92, Potrebe opreme za miliciju u oblasti Zapadna Slavonija, 27. 5. 1992.

naoružanjem (pištoljma), smatrati vojnicima i pripadnicima Teritorijalne obrane i morati će biti rasformirani.[393] Zapadnoslavonske vlasti bile su sklone prihvatiti zahtjeve UNPROFOR-a po pitanju milicije, no time su došle u sukob sa kninskim vlastima, koje su inzistirale na jačanju milicijskih snaga, posebice PJM. Stav Oblasnog vijeće Srpske oblasti Zapadna Slavonija bio je da se Vanceov plan po pitanju naoružanja i ustroja milicije na području zapadne Slavonije treba dosljedno provoditi a njegov predsjednik Veljko Džakula upozorio je Oblasno vijeće da se zbog neriješenog pitanja naoružanja milicije dovodi u pitanje preuzimanja odgovornosti UNPROFOR-a za Sektor Zapad. Međutim, sekretar SUP-a Okučani Vaso Ostrolučanin tvrdio je da milicija postupa u skladu sa naređenjima ministra unutrašnjih poslova Milana Martića. Smatralo se da je nerazumijevanje Knina, posebice Ministarstva unutrašnjih poslova, za UNPROFOR-ove zahtjeve za razoružanjem milicije i raspuštanjem PJM posljedica činjenice da demilitarizacija Sektora Jug nije došla u toliko visoku fazu provedbe kao u Sektoru Zapad.[394] Oblasno vijeće stoga je 3. srpnja 1992. usvojilo zaključak da se Vanceov plan na području Srpske oblasti Zapadna Slavonija „mora u cjelosti poštovati i ne smije se dozvoliti činjenje grešaka u postupku realizacije istog plana sa naše strane“. S ovime zaključkom trebalo je upoznati Vladu RSK, a predsjednik Oblasnog vijeća Veljko Džakula, sekretar SUP-a Okučani Vaso Ostrolučanin i načelnik odjeljenja milicije SUP-a Krsta Žarković zaduženi su da ministra unutrašnjih poslova upoznaju sa stavom Oblasnog vijeća o provođenju Vanceovog plana u dijelu koji se odnosi na organizaciju i naoružanje lokalne milicije na području zapadne Slavonije, odnosno kako se milicija u zapadnoj Slavoniji treba razoružati i ustrojiti prema odredbama Vanceovog plana.[395] Međutim, ova odluka Oblasnog vijeća nije naišla na razumijevanje u Kninu. Nakon prisustvovanja sjednici Vlade RSK, koja je održana 14. srpnja 1992., Džakula je Oblasno vijeće izvijestio: „u Kninu smo dočekani napadima da mi hoćemo razoružanje policije“, zaključivši „ničija naređenja nas ne obavezuju da idemo u sukob sa UN, osiguranje zaštite od ustaša da, ali rat sa UNPROFOR-om ne“. S druge strane čelnici milicije u zapadnoj Slavoniji našli su se u procjepu između naređenja ministra unutrašnjih poslova i stava Oblasnog vijeća, te je komandant 85. brigade PJM Milenko Babić zaključio da „s obzirom na naredbu ministra unutrašnjih poslova njemu ništa ne preostaje, ili da ratuje sa UNPROFOR-om ili sa Oblasnim

[393] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija kut. 10, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov br. 77-21, Problemi realizacije plana demilitarizacije prostora Zapadna slavonija, 28. 6. 1992.
[394] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 3. 7. 1992.
[395] Isto.

vijećem“.[396] Međutim i sami članovi Oblasnog vijeća bili su nezadovoljni djelovanjem PJM, koja se ponašala poput paravojne formacije, zaključivši da njezini pripadnici „drže mitraljez u žbunu nekoliko metara od ceste i tko će im biti kriv kada dođe UNPROFOR i isti oduzme“ a posebice radom graničnih odjeljenjima PJM, za koje je navedeno da nisu učinila ništa kako bi se spriječile paljevine i pljačka koju su počinili pripadnici 1. krajiškog korpusa tijekom povlačenja iza zapadne Slavonije.[397]

Kako je proces raspoređivanja UNPRFOR-a uzimao maha na području cijele Krajine, pitanje uloge PJM sve je više opterećivalo odnose krajinskih vlasti i UNPROFOR-a. U početku se taj problem pojavio samo u Sektorima Istok i Zapad gdje je UNPROFOR tijekom svibnja i lipnja preuzeo kontrolu, te gdje su poduzimane i konkretne akcije u pokušaju razoružanja PJM, no ubrzo se postavilo i pitanje uloge PJM na području „ružičastih zona“ u Sektorima Sjever i Jug.[398] Stav Vlade RSK i ministra unutrašnjih poslova Milana Martića bio je da se „ne može razoružati RSK na način kako to tumače i zahtijevaju pojedini predstavnici-komandanti UNPROFOR-a“. Slično kao nešto kasnije stvaranje vojske, djelovanje PJM pokušalo se opravdati odredbom Vanceovog plana koja je predviđala mogućnost djelovanja regionalne milicije, međutim, ta odredba nije podrazumijevala osnivanje vojske ili poluvojne milicije. Jedan od argumenata Vlade RSK i Milana Martića bio je da RSK ima pravo imati miliciju u europskim i svjetskim kriterijima opremljenosti i naoružanosti(!), što je bio popriličan apsurd uzme li se u obzir da RSK nije bila priznata država nego područje pod zaštitom UN-a, na kojem su privremeno priznate lokalne strukture vlasti i zakoni umjesto pravnog sustava Republike Hrvatske.[399] Također, djelovanje PJM i opstrukciju u provedbi demilitarizacije koju je ona predstavljala krajinske su vlasti UNPROFOR-u pokušale opravdati kršenjima primirja od strane Hrvatske vojske, u svjetlu kojih bi inzistiranje UNPROFOR-a na potpunoj demilitarizaciji Krajine „Srbima oduzelo osnovno pravo na samoobranu“.[400] Kako bi se održali dobri odnosi sa UNPROFOR-om i djelomično prikrila stvarna uloga PJM, MUP RSK odredio je niz mjera kojima je trebalo spriječiti konflikte i nepotrebno „iritiranje“ UNPROFOR-a. To se posebno odnosilo na obavljanje granične službe, najstrožu zabranu nekontroliranog pucanja i upotrebe oružja, udaljavanja sa službe u PJM i

[396] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 15. 5. 1992.
[397] Isto.
[398] *Dokumenti*, knj. 5, Upute Uprave PJM MUP-a RSK o načinima postupanja organa i pripadnika MUP-a i PJM prema snagama UNPROFOR-a te o njihovim međusobnim odnosima na terenu od 3. kolovoza 1992., 121.
[399] Isto.
[400] UNDOC, S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenoga 1992.

redovnoj miliciji osoba koje nisu u stanju kontrolirati svoje ponašanje (alkoholičare, kriminalce itd.) i sl.[401]

Međutim, UNPROFOR-a je i dalje su inzistirao da brigade PJM prema Vanceovom planu ne smiju biti raspoređene na liniji razdvajanja, s koje je dogovoreno povlačenje jedinica, te da je organiziranje „specijalne milicije“ na području UNPA pokušaj da se „vojnici pretvore u miliciju, dajući im razne nazive“.[402] Kako bi se donekle zadovoljila traženja UNPROFOR-a, krajinske vlasti odlučile su se za određene ustupke u djelovanju PJM. Graničnim odjeljenjima PJM naređeno da se povuku i postave svoje punktove 100 metara iza graničnih mjesta na kojima su bile locirane snage UNPROFOR-a (osim u naseljenim mjestima koje se nalaze uz liniju razdvajanja, tamo je granična odjeljenja trebalo postaviti u istoj liniji sa snagama UNPROFOR-a), a iako su pripadnici PJM i dalje službu trebali obavljati sa dugim naoružanjem, kući su trebali odlaziti sa kratkim naoružanjem ili bez njega dok je oklopne transportere i vozila trebalo čuvati u kasarnama.[403] No, usprkos pokušajima maskiranja stvarne uloge brigada PJM, UNPROFOR je imao vrlo dobre obavijesti na terenu i bio je svjestan da krajinske vlasti osnivanjem PJM, koja je trebala preuzeti ulogu svojevrsne vojske na demilitariziranom UNPA području, krše osnovna polazišta Vanceovog plana. UNPROFOR je uočio da ove jedinice nisu obučene niti djeluju kao milicijske snage, nego da su raspoređene na granicama UNPA i rubovima „ružičastih zona“ na kojima djeluju kao paramilitarne snage.[404] Također, Vijeće sigurnosti UN-a smatralo je da je određen uspjeh u ograničavanju djelovanja PJM kao i u nastojanju da se redovna milicija prisili na nošenje kratkog naoružanja postignut jedino u Sektoru Zapad.[405]

Problem PJM najviši dužnosnici UN-a pokušali su riješiti sa čelnicima bivše SFRJ, koja je bila jedna od strana koja je popisala Vanceov plan. Međutim, usprkos obećanjima PJM nisu raspuštene, naprotiv, ove snage su umjesto demilitarizirane dodatno ojačane.[406]

U listopadu 1992. u zapadnoj Slavoniji je došlo do zaoštravanja situacije i pogoršanja odnosa sa snagama UNPROFOR-a. Vijeće sigurnosti UN-a rezolucijom 769 od 7. kolovoza

---

[401] *Dokumenti*, knj. 5, Upute Uprave PJM MUP-a RSK o načinima postupanja organa i pripadnika MUP-a i PJM prema snagama UNPROFOR-a te o njihovim međusobnim odnosima na terenu od 3. kolovoza 1992., 121.
[402] Isto, Odgovor Komande UNPROFOR-a – sektor Sjever ministru obrane RSK Stojanu Španoviću o napetostima na terenu i različitom tumačenju mandata UNPROFOR-a od strane njegove komande i organa vlasti RSK od 8. kolovoza 1992., 135.
[403] Isto, Zapovijed Komande PJM MUP-a RSK za raspored pograničnih jedinica i nošenje dugog oružja od 27. kolovoza 1992., 208.
[404] UNDOC, S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenoga 1992.
[405] UNDOC, S/24353, Izvješće Glavnog tajnika od 27. srpnja 1992.
[406] Isto.

1992. UNPROFOR-u je dalo u zadaću kontrolu na crtama razgraničenja u područjima pod zaštitom UN-a, ondje gdje se one poklapaju s državnim granicama. Namjera Vijeća sigurnosti bilo je spriječiti useljavanje Srba iz drugih dijelova Hrvatske ili Srbije i Bosne i Hercegovine u nesrpske kuće na područjima pod zaštitom UN-a te spriječiti Srbe sa područja pod zaštitom UN-a u Hrvatskoj da sudjeluju u borbama u BiH.[407] Dana 26. listopada 1992. snage UNPROFOR-a blokirale su most na rijeci Savi u Staroj Gradišci koji je povezivao okupirano područje zapadne Slavonije sa područjem u Bosni i Hercegovini koje su kontrolirali Srbi. Angažirano je oko dvije stotine vojnika Kanadske, Jordanske i Nepalske bojne UNPROFOR-a, kao i 13 oklopnih transportera. Kao odgovor na to MUP RSK naredio je PJM najviši stupanj borbene spremnosti, a u slučaju potrebe pomoć je trebala pružiti i jedinica TO iz Bosanske Gradiške. PJM su trebale biti spremne za borbu protiv snaga UNPROFOR-a u „cilju zaštite granice i teritorije". Međutim, događaj je nakon pregovora sa predstavnicima UNPROFOR-a u Sektoru Zapad završio ponovnim otvaranjem mosta u Staroj Gradišci, čime je izbjegnut eventualni sukob snaga PJM sa snagama UNPROFOR-a.[408] Ovaj događaj također ukazuje da, usprkos povoljnim izvještajima glavnog tajnika Vijeća sigurnosti UN-a, snage PJM nisu bile demilitarizirane na području zapadne Slavonije.

Ulogu PJM kao vojne snage RSK nakon demobilizacije TO potvrdilo je i sudjelovanje ovih snaga na ratištu u Bosni Hercegovini (BiH). U veljači 1992. održan je referendum o nezavisnosti BiH, na kojem se većina građana izjasnila za osamostaljenje. U ožujku i travnju 1992. počeli su sukobi na gotovo čitavom području BiH, u Bosanskoj Posavini, Sarajevu, Kupresu, Bosanskoj Krajini te u dolini Neretve, tijekom kojih su bosanski Srbi zauzeli velika područja BiH, koja su zatim etnički očišćena od Hrvata i Bošnjaka.[409] Borbe u Bosanskoj Posavini započele su početkom ožujka 1992. a cilj bosanskih Srba bio je preko ovog područja osigurati vezu zapadnog dijela RSK i bosanske Krajine s Podrinjem te sa Republikom Srbijom. U vrhu RSK odlučeno je da se upute snage u pomoć bosanskim Srbima a, kako zaključuje tadašnji komandant PJM MUP-a RSK Borislav Đukić, „jedina oružana snaga" s kojom je RSK sredinom 1992. raspolagala bila je PJM, te je nekoliko tih jedinica dobro naoružano i opremljeno i poslano u Bosansku Posavinu.[410]

---

[407] *Specijalna policija MUP-a RH u oslobodilačkoj operaciji „Oluja" 1995. (Prilozi)*, (ur. Ante NAZOR), Zagreb, kolovoz 2008., 84.

[408] HMDCDR, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske Krajine (dalje MUP RSK), kut. 20, RSK, MUP, Uprava posebnih jedinica milicije, br. 08/4-10-72-140, Protest zbog blokade mosta na reci Savi od strane UN, dostavlja se, 26. 10. 1992.; RSK, MUP, Komanda Posebne jedinice milicije, str. pov. br. 60-02-77/92 , redovni borbeni izvještaj, dostavlja, 27. 10. 1992.

[409] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 194.; D. MARIJAN, *Slom*, 380.-389.

[410] Novica SIMIĆ, *Operacija Koridor-92*, Banja Luka 2011., 54.

Snage MUP-a RSK sudjelovale su u borbama u Bosanskoj Posavini od 11. lipnja 1992. godine, kada je ministar unutrašnjih poslova Milan Martić u pomoć 1. krajiškom korpusu Vojske Republike Srpske uputio dobrovoljačku jedinicu PJM jačine jedne brigade s otprilike 1.200 ljudi. Pripadnici MUP-a RSK na područje Bosne i Hercegovine prešli su tajno, u civilnim odjelima kako bi ih ne bi zamijetili pripadnici UNPROFOR-a.[411]

Srpske snage započele su 24. lipnja 1992. operaciju „Koridor-92" s ciljem probijanja „koridora" preko planine Trebave u sjeveroistočnom dijelu Bosne i Hercegovine i spajanjem sa Srbijom.[412]„Koridor", kojim su povezani istočni i zapadni dio Republike Srpske i osigurana poveznica sa Srbijom, probijen je dva dana prije roka, 26. lipnja, no do kraja 1992. godine nastavile su se borbe na očuvanju i proširenju „koridora".[413]

Tijekom lipnja i srpnja 1992. u operaciji „Koridor-92" sudjelovalo je 168 pripadnika SUP-a Okučani a u studenom i prosincu 1992. godine 431 pripadnik, uglavnom iz PJM. Komandant snaga milicije iz zapadne Slavonije u Bosanskoj Posavini bio je Krsta Žarković, koji je početkom srpnja 1992. imenovan pomoćnikom ministra unutrašnjih poslova zadužen za zapadnu Slavoniju, a jedinica je prema riječima ministra Milana Martića „osvjetlala obraz" Srbima zapadne Slavonije i zaslužila prijelaznu zastavu za najbolju jedinicu.[414] Kao što je već spomenuto, osim jedinice PJM iz zapadne Slavonije u borbama u Bosanskoj Posavini sudjelovale su i snage redovne milicije, kao i razne druge skupine sa ovog područja. Primjerice, iz zapadne Slavonije je 13. lipnja „na izvršenje borbenog zadatka" na područje Dervente upućeno 40 pripadnika stanice milicije Okučani, opremljenih osobnim dugim naoružanjem i jednom osom. Jedinicom je zapovijedao Davorin Ćetojević a pridružila im se i grupa dobrovoljaca sa ovog područja.[415] Sa područja Okučana sudjelovala je i jedna četa vojnika iz TO Okučani, na čelu sa kapetanom Radoslavom Narančićem.[416] Početkom kolovoza dio demobiliziranih pripadnika 63. odreda TO na čelu sa komandantom Zoranom Miščevićem uključio se u jedinice 1. krajiškog korpusa koje su ratovale na području Bosanske

[411] N. SIMIĆ, *Operacija*, 53., 139.; Jerko ZOVAK, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*, Slavonski Brod 2009., 244.
[412] N. SIMIĆ, *Operacija*, 171.
[413] N. SIMIĆ, *Operacija*, 183.
[414] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 82, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-22-21-1123/1-94, Dostava spiska naših pripadnika koji su učestvovali u akciji „Koridor života" 1992. godine, 12. 5. 1994.; Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 22. 7. 1992.
[415] *Dokumenti*, knj. 4, Izvješće Stanice javne bezbjednosti Okučani SUP-u Pakrac o pogibiji pripadnika SJB na ratištu u Bosni i Hercegovini od 18. lipnja 1992., 365.
[416] N. SIMIĆ, *Operacija*, 47.

Posavine a ostao je na tome području do kraja mjeseca kada su vraćeni u sastav matične jedinice.[417]

Sredinom studenog 1992., Glavni štab TO RSK zapovjedio je osnivanje jedinica za odlazak na područje Bosanske Posavine s ciljem proširenja „koridora“. Zonski štabovi TO trebali su ustrojiti dva bataljuna popunjena pripadnicima PJM i redovne milicije. Prvi bataljun trebalo je ustrojiti od brigade PJM Knin (100 ljudi), PJM Benkovac (100 ljudi), PJM Korenica (100 ljudi), SUP-a za područje Sjeverne Dalmacije (80 ljudi), SUP-a za područje Like (80 ljudi), a drugi bataljun trebale su činiti snage PJM Petrinja (100 ljudi), PJM Vojnić (100 ljudi), PJM Okučani (80-100 ljudi), SUP-a sa područja Korduna (80 ljudi) i SUP-a za područje Banovine (80 ljudi). Na području Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema trebalo je također ustrojiti dva bataljuna. Snagama poslanim u pomoć bosanskim Srbima na čelo su postavljeni ministar unutrašnjih poslova Milan Martić i zapovjednik PJM Borislav Đukić a na području Bosne i Hercegovine trebale su ostati do proširenja „koridora“ i „potpunog oslobođenja svih srpskih teritorija u Srpskoj Republici“.[418]

5.4. Vanceov plan i ustrojavanje Srpske vojske Krajine

Jedan od glavnih razlog neuspjeha u provedbi Vanceovog plana bila su različita shvaćanja srpske i hrvatske strane razloga i ciljeva dolaska mirovnih snaga na okupirano područje Hrvatske. Iako podijeljeno oko prihvaćanja načina provedbe Vanceovog plana, čelništvo pobunjenih Srba bilo je jedinstveno u gledištu da je cilj dolaska mirovnih snaga UN-a u Hrvatsku zaštita srpskog stanovništva od hrvatske agresije i čuvanje granica RSK. Početkom 1992. godine glavne zamjerke Milana Babića i njegovi pristaša odnosile su se na način provedbe Vanceovog plana a ne na koncept dolaska mirovnih snaga. Milan Babić bio je protiv raspoređivanja snaga UN-a na čitavom teritoriju RSK, te je tražio da se mirovne snage UN-a rasporede na liniji dodira hrvatskih i srpskih snaga, smatrajući da bi njihova uloga trebala biti isključivo pomoć pobunjenim Srbima u očuvanju osvojenih teritorija. Babić je također bio protiv demilitarizacije RSK povlačenjem JNA sa njezina područja, te protiv

[417] *Dokumenti*, knj. 5, Zahtjev grupe dobrovoljaca, pripadnika TO, Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija, da im se omogući priključenje jedinicama 1. krajiškog korpusa bosanskih Srba u borbama na području Dervente i Brčkog od 1. kolovoza 1992., 120.; HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 10, RSK, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, str. pov. br. 112-24, Naređenje za povratak ljudstva iz 63. OdTO, 31. 8. 1992.

[418] *Dokumenti*, knj. 5, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK zonskim štabovima TO, zapovjednicima brigada PJM i sekretarima SUP-ova, za osnivanje jedinica za odlazak u borbene zadatke na „koridor“ u Bosnu i Hercegovinu od 13. studeni 1992., 408.

načelnog stava Vanceovog plana da su sporna područja „područja u Republici Hrvatskoj“ a ne „teritorij Republike Srpske Krajine“, no u osnovi se zalagao za angažiranje mirovnih snaga UN-a i prihvaćanje revidiranog Vanceovog plana.[419] Vanceov plan je u konačnici prihvaćen na inzistiranje jugoslavenskog političkog i vojnog vrha koji su imali odlučujuću riječ po pitanju sudbine Krajine.[420]

Gledište srpske strane bile je dijametralno suprotno stavu hrvatske strane, koja je Vanceov plan smatrala prijelaznom fazom u reintegraciji okupiranog teritorija u njezin ustavno-pravni sustav.[421] Osnovica hrvatskog gledišta bio je niz rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a u kojima se navodilo da su područja pod zaštitom UN-a dio teritorija Republike Hrvatske.[422] Stoga je činjenica da su pobunjeni Srbi tijekom provedbe Vanceovog plana radili na ustrojavanju vojne sile iz jedne perspektive izgledala kao frapantno kršenje osnovne ideje mirovnog plana a iz perspektive druge strane kao minorno zaobilaženje pojedinih odredbi, kojem je konačni cilj bio istovjetan ciljevima Vanceovog plana.

U ljeto 1992., nakon povlačenja JNA i završetka procesa demilitarizacije Krajine, jedan od razloga sve intenzivnijeg razmišljanja o ustrojavanju vojske RSK bio je rast napetosti zbog pitanja nadležnosti nad tzv. „ružičastim zonama“. „Ružičastim zonama“ nazvani su dijelovi okupiranih područja koja Vanceovim planom nisu predviđena da budu u sastavu područja pod zaštitom UN-a. Beograd je tijekom procesa demilitarizacije Krajine vršio pritisak na predstavnike UN-a da se „ružičaste zone“ uključe u UNPA, tvrdeći da će se u protivnom srpsko stanovništvo nakon povlačenja JNA silom suprotstaviti uspostavljanju hrvatske vlasti na ovom području, pri čemu će im se pridružiti i jedinice TO u susjednim UNPA, što bi moglo dovesti do velikih oružanih sukoba. Hrvatske vlasti s druge strane inzistirale su na dosljednom provođenju Vanceovog plana, čije odredbe nisu dozvoljavale promjene granica UNPA. Nastojanja čelnika UN-a, koji su vodili razgovore sa predstavnicima hrvatske i srpske strane nisu uspjela dovesti do rješenja prihvatljivog za obje strane a zbog problema „ružičastih zona“ kasnilo je preuzimanje odgovornosti UNPROFOR-a u Sektorima Sjever i Jug. Zapovjednik UNPROFOR-a general Nambijar je u očekivanju konačnog rješenja

---

[419] *Dokumenti*, knj. 4, Izjava predsjednika Republike Srpske Krajine o odluci Predsjedništva SFRJ o prihvaćanju plana dolaska mirovnih snaga UN-a na okupirano područje Republike Hrvatske od 4. siječnja 1992., 5.; Odgovor Milana Babića na otvoreno pismo predsjednika Srbije Slobodana Miloševića u kojem obrazlaže razloge neprihvaćanja Vanceovog plana od 11. siječnja 1992., 9.

[420] Vidi Ilija PETROVIĆ, *Slavonija, Baranja i zapadni Srem, Od vijeća do republike*, Cvetnik, Novi Sad, 1996.

[421] Vidi npr. *Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske*, Polazišta Vlade Republike Hrvatske o mirovnom planu UN-a (21. veljače 1992.), 182.

[422] Vidi Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 815 od 30. ožujka 1993., 847 od 30. lipnja 1993., 871 od 4. listopada 1993., 908. od 31. ožujka 1994., 947 od 30. rujna 1994., 981 od 31. ožujka 1995. te Rezoluciju Opće skupštine Ujedinjenih naroda od 9. prosinca 1994.

naredio civilnim policijskim promatračima UN-a da započnu preliminarne aktivnosti na području „ružičastih zona“ a preuzimanje odgovornosti za Sektore Sjever i Jug trebalo je započeti 25. lipnja 1992. Međutim, hrvatske snage su 21. lipnja započele vojnu akciju na području „ružičaste zone“ na Miljevačkom platou u okolici Drniša. Cilj akcije bio je onemogućiti daljnje paljenje i pljačku sela u šibenskom zaleđu i onemogućiti topničke napade na Šibenik, a njome je oslobođeno oko 90 km² prostora između rijeka Krke i Čikole. Srbi su smatrali da će Hrvatska krenuti u daljnje oružano zauzimanje „ružičastih zona“, te je stoga Krajini proglašena opća mobilizacija a jedinice TO na tome području krenule su u neuspješan protunapad.[423]

Ovaj događaj ukazao je UN-u da su tvrdnje srpske strane o nastavku oružanih sukoba u slučaju hrvatskog preuzimanja kontrole nad „ružičastim zonama“ sasvim realne. Nakon toga događaja UN je bio skloniji popustiti zahtjevu srpske strane i rasporediti snage UNPROFOR-a na područje „ružičastih zona“ a na to je pristala i hrvatska strana.[424] Vijeće sigurnosti UN-a ovlastilo je UNPROFOR da preuzme promatračku dužnost u „ružičastim zonama“, iz kojih će se povući hrvatske i srpske snage. Hrvatska je time pristala da se područje koje je prema Vanceovom planu trebalo biti dijelom slobodnog hrvatskog teritorija, stavi pod kontrolom snaga UNPROFOR-a i da se u „najkraćem roku“ vrati u njezin ustavnopravni poredak.[425] Nakon hrvatske akcije na području Miljevačkog platoa UN je bio skloniji „zažmiriti“ na manjkavosti u provođenju demilitarizacije područja pod zaštitom UN-a. U kontekstu hrvatskog kršenja primirja, Knin je tvrdio da će, ukoliko UNPROFOR nastavi inzistirati na provedbi demilitarizacije, a istovremeno neće biti u stanju u potpunosti garantirati zaštitu Srba i zauzeti odlučniji stav prema hrvatskom kršenju primirja, biti izrazito teško nastaviti proces demilitarizacije. Na taj način je i Boutros Ghali pred Vijećem sigurnosti opravdavao neuspjeh u provedbi demilitarizacije područja pod zaštitom UN-a.[426] Usprkos naknadnom dogovoru o povlačenju hrvatskih i srpskih snaga sa ovog područja i zatim postepenom vraćanju „ružičastih zona“ u hrvatski ustavnopravni poredak, one su do kraja rata ostale pod srpskom kontrolom.

Spomenuti događaji direktno su utjecali na stvaranje vojske Krajine. Kao što je ranije bilo govora, nakon raspoređivanja UNPROFOR-a i djelomične demilitarizacije Krajine, razmatrala se mogućnost da u slučaju da snage UNPROFOR-a „iznevere bezbednost Srba u

[423] *Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996.*, Izvještaj Butrosa Galia Savetu bezbednosti UN, Njujork, 26. jun 1992., 595.
[424] Isto.
[425] Isto.; *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, Rezolucija 762 Vijeća sigurnosti UN-a 30. lipnja 1992., 30.
[426] UNDOC, S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenog 1992.

Krajini“ milicija predstavlja osnovnu vojne organizacije. Međutim, nakon akcije Hrvatske vojske na Miljevačkom platou došlo je do zaokreta u procesu organizacije vojne snage RSK. Naime, zbog neuspjeha srpskih snaga na Miljevačkom platou, zaključeno da Krajina treba imati „sopstvenu vojnu organizaciju“ jer je „bilo sasvim jasno da je nerealno očekivati da UNPROFOR zaštiti Srbe od Hrvatske agresije“.[427] U dogovorima oko osnivanja vojske Krajine značajnu ulogu imali su i čelnici jugoslavenskog, odnosno srbijanskog vrha. Na sastanku u Beogradu, održanom 12. studenog 1992. godine, kojem su prisustvovali predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević i drugi visoki srbijanski dužnosnici i delegacija iz RSK na čelu sa predsjednikom Goranom Hadžićem, raspravljano je o nacrtu i konceptu vojske RSK, te načinu njezina financiranja. Milošević je prihvatio plan stvaranja obrambenog sustava Krajine, čiju osnovicu će činiti 23.000 pripadnika milicije. Predviđeno je da će 5.000 milicajaca biti u redovnom sastavu milicije a ostalih 18.000 trebali su biti u sastavu brigada koje će činiti mirnodopsku jezgru vojske te osiguravati sigurnost granica RSK (PJM). Dogovoreno je i kako će financiranje vojske i milicije RSK i dalje nastaviti financirati Ministarstvo obrane Republike Srbije, preko Ministarstva obrane RSK. Milošević je pritom zaključio da će se održavanje tehnike i financiranje aktivnih starješina i civilnih osoba koja su ostala u Krajini vršiti preko Vojske Jugoslavije.[428]

U pripremama na stvaranju vojske paralelno su se angažirali Glavni štab TO, Ministarstvo obrane, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Vlada RSK.[429] U sklopu „jedinstvenog pristupa organizaciji i pripremi obrane u RSK“ Glavni štab TO RSK preimenovan je 16. listopada 1992. u Glavni štab Vojske RSK, te su pod njegovo zapovjedništvo stavljene Uprava i brigade PJM, koje su trebale predstavljati udarnu snagu obrane RSK.[430] Srpska vojska Republike Srpske Krajine ustrojena je 27. studenog 1992. manjim organizacijskom-formacijskim promjenama iz Teritorijalne obrane RSK kojoj su pridodane Posebne jedinice milicije. Dotadašnji Zonski štabovi TO preimenovani su u korpuse te je sukladno tome Srpska vojska RSK obuhvaćala: 7. sjevernodalmatinski korpus, 15. lički, 21. kordunaški, 39. banijski, 18. zapadnoslavonski i 11. slavonsko-baranjski korpus.[431] Gotovo čitav sastav Srpske vojske Krajine činili su raniji pripadnici TO a nova vojska naslijedila je i broj i vrstu jedinica i zadatke od TO-a. Jedina novina u organizaciji bilo

[427] M. SEKULIĆ, *Knin*, 36.
[428] *Dokumenti*, knj. 6, Službena bilješka sa sastanka predstavnika RSK s predstavnicima Vlade Republike Srbije u vezi financijske pomoći RSK iz studenog 1992., 390.
[429] M. SEKULIĆ, *Knin*, 36.
[430] *Dokumenti*, knj. 5, Odluka Glavnog štaba TO RSK o preimenovanju u Glavni štab Vojske RSK, te formacijske promjene u vezi s tim od 16. listopada 1992., 366.
[431] Isto, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK za preustroj teritorijalne obrane i posebnih jedinica milicije u Srpsku vojsku Republike Srpske Krajine od 27. studenoga 1992., 436.

je ustrojavanje interventnih jedinica – bataljuna za intervencije, koji su ustrojeni u 15., 21., 18. i 11. korpusu.[432] Bataljuni za intervencije nastali su od specijalnih bataljuna PJM i trebali su imati ulogu elitnih jedinica i predstavljati manevarsku snagu prvenstveno korpusa ali po potrebi i Glavnog štaba SVK. Međutim, u praksi su se malo razlikovali od ostalih jedinica vojske i nisu bili sposobni ostvarivati zadatke zbog kojih su ustrojeni. I ostale brigade SVK nisu bile u potpunosti sposobne obavljati namijenjene im zadatke. Većina brigada SVK bile su lake brigade, dok motorizirane brigade nisu imale dovoljno materijalno tehničkih sredstava za obavljanje zadataka koji su im namijenjeni. Ustrojavanje brigada, broja ljudstva i njihove obučenosti prema propisanoj formaciji realno je bilo nemoguće ostvariti na područjima odgovornosti pojedinih korpusa. Posljedica toga bila je slaba efikasnost Srpske vojske Krajine, čija je jedna od osnovnih karakteristika bila statičnost, odnosno nemogućnost manevriranja brigadama sa jednog područja RSK na drugo.[433] SVK je naslijedila probleme koji su onemogućavali efikasan rad TO RSK – slabu popunjenost ljudstvom, oružjem i vojnom opremom, manjak zapovjednog kadra, slaba obučenost i motiviranost te kronični nedostatak financijskih sredstava koje je osiguravala Republika Srbija.[434]

Krajinsku vojsku financiralo je Ministarstvo obrane Republike Srbije. U drugoj polovini 1992. Ministarstvo obrane Republike Srbije izdvajalo je otprilike 200.000 milijuna dinara mjesečno za potrebe krajinske vojske, uz dodatno financiranje izvanrednih potreba poput troškova nastalih zbog mobilizacije vojske.[435]

U Krajini se stvaranje vojske pokušalo nizom pravnih i pragmatičnih „smicalica“ te predstavljanjem da se radi o policijskim snagama opravdati pred predstavnicima UN-a i staviti u okvire zadane Vanceovim planom. Krajinske vlasti od početka procesa reorganizacije TO u vojsku RSK bile su svjesne da time krše osnovu Vanceovog plana. Primjerice, već sredinom listopada 1992., nakon što je odlučeno da se Glavni štab TO RSK preimenuje u Glavni štab vojske RSK a pod njegovo zapovjedništvo stave brigade PJM, napomenuto je da zakonski akt o ovoj promjeni treba tako napisati „da ne čini smetnju Republici u kontaktu sa bilo kojim članom UNPROFOR-a“.[436]

---

[432] SEKULIĆ, *Knin*, 39.- 40.
[433] SEKULIĆ, *Knin*, 39.- 40.; *Dokumenti*, knj. 5, Zapovijed Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija za osnivanje Korpusa Zapadna Slavonija VRSK od 3. prosinca 1992., 456.
[434]SEKULIĆ, *Knin*, 39.- 40.
[435] *Dokumenti*, knj. 5, Zahtjev Ministarstva odbrane RSK Ministarstvu odbrane Republike Srbije za isplatu dodatnih novčanih sredstava za financiranje vojnih postrojbi od 14. listopada 1992., 365.
[436] *Dokumenti*, knj. 5, Odluka Glavnog štaba TO RSK o preimenovanju u Glavni štab Vojske RSK, te formacijske promjene u vezi s tim od 16. listopada 1992., 366.

5.5. Ustroj 18. (zapadnoslavonskog) korpusa

U listopadu 1992. Zonski štab TO Zapadna Slavonija tražio je da se u sklopu planirane reorganizacije oružanih snaga RSK, štabovi i jedinice TO Zapadna Slavonija preustroje u korpus vojske RSK u zapadnoj Slavoniji. Smatralo se da bi ustrojavanje formacije nižeg ranga za područje zapadne Slavonije, u odnosu na ostale dijelove RSK, imalo odraza i na političku situaciju na ovom području, koja je ionako bila nestabilna. Ustrojem korpusa, smatralo se, stvorio bi se i čvršći oslonac za političko rješenje pitanja teritorije u zapadnoj Slavoniji, a time bi se pospješio i povratak srpskog stanovništva na ovo područje. Vlasti RSK na taj bi način pokazale veći interes za ovo područje, a hrvatskoj strani ujedno bi se pokazalo da se ne odustaje od njega, što je, prema Zonskom štabu, bilo bitno u kontekstu stalnih glasina o „zamjeni" zapadne Slavonije. Štoviše, osnivanje korpusa u zapadnoj Slavoniji trebalo je osigurati da isti bude u mogućnosti „sam za duže vreme da se odupre snagama neprijatelja i da razvije ofanzivna dejstva radi proširenja teritorije sa kojima će moći uspešno izvoditi i obrambena i napadnuta dejstva". U vojnom pogledu, smatralo se da je na osnovu procjena hrvatskih vojnih snaga na ovom području, potrebno ustrojiti korpus, posebno uzme li se u obzir da je „ratna dejstva na ovome prostoru u poslednjem ratu izvodio moderno naoružan i opremljen 5. [Banjalučki] korpus JNA i to u vreme kada suprotna strana nije bila ni blizu organizovana i naoružana kao što je sada." Iako su u Zonskom štabu bili svjesni problema u mogućnostima popuna jedinica korpusa, smatralo se da će i samo organiziranje zapadnoslavonskog korpusa doprinijeti većem povratku stanovništva na područje zapadne Slavonije. Time je organiziranje jedinice vojske ranga korpusa postalo važnim političkim pitanjem u sklopu rješavanja problematike zapadne Slavonije.[437]

Prema kasnijem izvještaju, u Glavnom štabu SVK, svjesni nemogućnosti popunjavanja jedinice ranga korpusa u zapadnoj Slavoniji, ipak su odlučili osnovati zapadnoslavonski korpus kako bi se postigla određena ravnopravnost ovog područja sa ostalim dijelovima RSK.[438] Sjedištem zapadnoslavonskog korpusa određen je gradić Okučani. Formiranje zapadnoslavonskog korpusa provedeno je prema naređenju Glavnog štaba TO RSK o preformiranju jedinica TO u jedinice Srpske vojske RSK. Općinski štabovi TO Okučani, Pakrac, Daruvar i Podravska Slatina su rasformirani i ugrađeni u jedinice korpusa. 51. odred TO preustrojen je u 51. pješačku brigadu sa sjedištem u Pakracu, 54. brigada TO

[437] Isto, Prijedlog Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o formiranju korpusa vojske RSK na području zapadne Slavonije od 9. listopada 1992., 359.
[438] HMDCDR, Glavni štab Srpske vojske Krajine (dalje Glavni štab SVK), kut. 19, Glavni štab SVK, Borbe za zapadnu Slavoniju, maj 1995.

preustrojena je u 54. pješačku brigadu sa sjedištem u Okučanima, 98. odred TO u 98. pješadijsku brigadu sa sjedištem u Jasenovcu, 59. odred TO u 59. odred sa teoretski planiranim sjedištem u Daruvaru, 63. odred TO u 63. odred sa također teoretski planiranim sjedištem u Podravskoj Slatini a 91. pozadinska baza TO u 91. pozadinsku bazu sa sjedištem u Okučanima. Preustroj komandi, jedinica i štabova u jedinice Srpske vojske Republike Srpske Krajine trebao je biti završen do kraja veljače 1993.[439] Kako su ljudstvo i materijalna sredstva PJM postali dijelom Srpske vojske RSK, 85. brigada PJM Okučani ugrađena je u komande i jedinice Zapadnoslavonskog korpusa, te su bataljuni 85. brigade PJM činili mirnodopsku jezgru 51., 54. i 98. pješačke brigade te 51. i 63. odreda. Zapadnoslavonskom korpusu naređeno je da ustroji Bataljun za intervencije sa sjedištem u Okučanima, što je provedeno preimenovanjem specijalnog bataljuna Posebne jedinice milicije.[440] Stvaranjem Srpske vojske RSK predviđeno je da brigade PJM čine „A ešalon" obrane RSK, njezinu udarnu snagu.[441]

Zapadnoslavonski korpus uskoro je preimenovan u 18. korpus SVK a Srpska vojska Republike Srpske Krajine, usvajanjem novog Zakona o obrani u travnju 1993. preimenovana je u Srpsku vojsku Krajine (SVK).[442] Nakon osnivanja 18. korpusa na njegovu čelu bio je dotadašnji komandant Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija, pukovnik Jovan Čubrić. U veljači 1993. zamijenio ga je pukovnik Milan Čeleketić, a nakon njegova imenovanja komandantom Glavnog štaba SVK na mjestu komandanta 18. korpusa postavljen je pukovnik Lazo Babić. U svibnju 1995., nakon raspada snaga 18. korpusa tijekom operacije „Bljesak", posljednjim komandantom imenovan je pukovnik Slobodan Perić. Na čelu 54. brigade Okučani postavljen je major Đorđe Damjanović, kojeg je naslijedio major Zdravko Petković, zatim potpukovnik Đorđe Milikšić kojeg je naslijedio potpukovnik Milan Romić a zatim je početkom veljače 1995. komandantom 54. brigade je imenovan major Stevo Babac. Komandant 98. brigade Jasenovac bio je potpukovnik Milanko Babić. Od osnutka 51. pješačke brigade Pakrac do veljače 1994. godine na njezinu čelu bio je potpukovnik Milenko Romanić a tada ga je zamijenio potpukovnik Stevan Harambašić. Komandant 59. odreda Daruvar bio je major Vlado Gatarić a 63. odreda Podravska Slatina major Boro Dobrić.[443]

---

[439] *Dokumenti*, knj. 5, Zapovijed Glavnog štaba TO RSK za preustroj teritorijalne obrane i posebnih jedinica milicije u Srpsku vojsku Republike Srpske Krajine od 27. studenoga 1992., 436.

[440] Isto, Zapovijed Glavnog štaba TO Zapadna Slavonija za osnivanje Korpusa Zapadna Slavonija VRSK od 3. prosinca 1992.

[441] Isto, Odluka Glavnog štaba TO RSK o preimenovanju u Glavni štab Vojske RSK, te formacijske promjene u vezi s tim od 16. listopada 1992., 366.

[442] *Dokumenti,* knj. 8, Iz zapisnika prve redovne sjednice prvog redovnog zasjedanja Skupštine RSK od 20. travnja 1993., 345.

[443] Kosta NOVAKOVIĆ, *Srpska Krajina (usponi – padovi – uzdizanja)*, Beograd – Knin, 2009., 567.; Julija BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, Željka KRIŽE GRAČANIN, „Ustroj i djelovanje 18. korpusa Srpske vojske

Komandant Bataljuna za intervencije bio je kapetan Zoran Miščević a komandanti 91. pozadinske baze bio je major Zoran Tošić te zatim major Ratko Sladojević.[444]

Krajine", *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.; Nositelji, institucije, posljedice* (ur. Ivica MIŠKULIN, Mladen BARAĆ), Slavonski Brod – Zagreb 2012., 167.

[444] K. NOVAKOVIĆ, *Srpska Krajina*, 326.

6. OSNOVNA OBILJEŽJA I SMJERNICE POLITIČKOG DJELOVANJA ČELNIKA SRPSKE OBLASTI ZAPADNA SLAVONIJA

6.1. Politika proširenja granica UNPA Zapad i pitanje povratka srpskog stanovništva

Političko djelovanje tijela vlasti zapadnoslavonskih Srba najvećim je dijelom bilo usmjereno na proširenje teritorija Srpske oblasti Zapadna Slavonija na područje koja Srbi nisu uspjeli osvojiti ili su s njih bili oružano potisnuti 1991. godine. Nakon ustrojavanja civilnih vlasti u zapadnoj Slavoniji, najvažniji projekt Oblasnog vijeća kao izvršnog tijela vlasti i kreatora politike oblasti, bio je omogućiti i provesti povratak srpskog stanovništva koje je krajem 1991. napustilo zapadnu Slavoniju, kako bi se predstavnike UN-a prisililo na proširenje područja pod zaštitom UN-a (UNPA Zapad) na šire područje zapadne Slavonije, koje je prema pobunjenim Srbima, trebalo činiti Srpsku oblast Zapadna Slavonija.[445]

Predsjednik Savjeta Vlade Zapadne Slavonije Marko Prijić izradio je krajem veljače 1992. elaborat o teritoriju Srpske oblasti Zapadne Slavonija, kojim je utvrđeno da ona obuhvaća područje općina Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje, Podravska Slatina i novooustrojene općine Okučani, te dio naselja koja su „po sadašnjoj administrativno teritorijalnoj podeli“ u sastavu općina Požega, Nova Gradiška, Novska, Virovitica, Bjelovar, Orahovica i Donji Miholjac, koja se priključuju općinama Srpske oblasti Zapadna Slavonija. Na taj način, zaključeno je, Srpska oblast Zapadna Slavonija obuhvaća 148.122 stanovnika, od kojih je 39,98 posto činilo srpsko stanovništvo, 33,55 posto hrvatsko stanovništvo, a ukupan udio ostalih nacionalnosti iznosio je prema tom izračunu nešto manje od 10 posto. Smatralo se, također, da je velik broj od 16,5 posto osoba koje su se izjašnjavale kao Jugoslaveni također srpske nacionalnosti.[446] Iako ovaj dokument *de iure* i *de facto* nije imao nikakvu težinu, između ostalog i zato što područje na koje se odnosio najvećim dijelom nije bio pod kontrolom Srba, vlasti pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji koristile su ga, uz niz sličnih, kao platformu za pregovore sa predstavnicima međunarodne zajednice oko utvrđivanja granica područja pod zaštitom UN-a. S istim ciljem Savjet Vlade Zapadne Slavonije pripremio je u ožujku 1992. dokument pod nazivom „Otvorena pitanja utvrđivanja granica zone pod zaštitom Ujedinjenih nacija i ostvarivanja mirovnog plana u Zapadnoj

[445] *Dokumenti*, knj. 4, Elaborat Vlade ZS o otvorenim pitanjima utvrđivanja granica zona pod zaštitom UN-a i ostvarivanja mirovnog plana u zapadnoj Slavoniji iz ožujka 1992., 179.

[446] Isto, Elaborat Marka Prijića za razbijanje dotadašnjeg teritorijalnog ustroja općina na području zapadne Slavonije kako bi se dobile općine s većinskim stanovništvom srpske nacionalnosti iz veljače 1992., 154.

Slavoniji".[447] U travnju 1992. godine Vlada Srpske oblasti Zapadne Slavonija objavila je publikaciju „Stradanja srpskog naroda na području Zapadne Slavonije po opštinama" a podatci iz ove publikacije također su korišteni u razgovorima s predstavnicima UN-a. Ove i slične publikacije tvrdile su da je srpsko stanovništvo na području zapadne Slavonije koje nije bilo pod kontrolom pobunjenih Srba izloženo protjerivanju, genocidu i raznim oblicima maltretiranja.[448]

Naime, pitanje proširenja područja pod zaštitom UN-a u zapadnoj Slavoniji bilo je vezano uz povratak srpskog stanovništva na ovo područje. Nakon iseljavanja iz zapadne Slavonije krajem 1991., jedan dio srpskog stanovništva naselio se u okolici Banja Luke, a dio stanovništva iselio je u Baranju i istočnu Slavoniju i Republiku Srbiju. Pitanje povratka srpskog stanovništva postavljeno je već krajem siječnja 1992. godine elaboratom Savjeta Vlade Zapadne Slavonije o ciljevima i zadacima Vlade Zapadne Slavonije jednim od prioritetnih zadataka zapadnoslavonskih vlasti. Posebno je naglašeno da Vlada Zapadne Slavonije treba provesti istragu pod kojim je uvjetima, zbog kojih razloga i po čijoj naredbi izvršeno iseljavanje srpskog stanovništva zapadne Slavonije na područje Bosanske Krajine i Republike Srbije.[449] Tijekom postojanja RSK, službeni stav zapadnoslavonskih Srba i vodstva RSK bio je da je u zapadnoj Slavoniji 1991. godine počinjeno „etničko čišćenje" Srba, no iz niza srpskih dokumenata jasno je da su i sami pobunjeni Srbi pokušavali naći razlog masovnom odlasku srpskog stanovništva iz zapadne Slavonije, a službeni stav o „etničkom čišćenju" i protjerivanju Srba iz zapadne Slavonije u prvom je redu služio kao argument u cilju proširenja područja pod zaštitom UN-a u zapadnoj Slavoniji.[450]

Jedan od najvažnijih argumenata Oblasnog vijeća za potrebu proširivanja područja pod zaštitom UN-a u zapadnoj Slavoniji bila je tvrdnja da je sa područja koje nije bilo obuhvaćeno granicama UNPA Zapad iselio velik broj Srba. Oblasno vijeće tražilo je da se u UNPA Zapad uključe i općina Podravska Slatina, istočni dio općine Virovitica, jugozapadni dio općine Donji Miholjac, zapadni dio općine Orahovica i zapadni dio općine Požega jer je sa ovog područja „izbjeglo oko 25.000 lica", tvrdeći da je jedini način da se osigura njihov povratak prisutnost mirovnih snaga na ovome području.[451] Podatak Oblasnog vijeća o broju izbjeglih Srba sa toga područja teško je ozbiljno uzeti u obzir jer je prema popisu stanovništva iz 1991.

---

[447] Isto, Elaborat Vlade Srpske oblasti Zapadna Slavonija o otvorenim pitanjima utvrđivanja granica zone pod zaštitom UN-a i ostvarivanja mirovnog plana u zapadnoj Slavoniji iz ožujka 1992.,178.
[448] *Činjenice o zapadnoj Slavoniji*, (ur. Marko PRIJIĆ, Jovica PRODANOVIĆ), Pakrac 1992., 66.
[449] *Dokumenti*, knj. 4, Elaborat Savjeta Vlade Zapadne Slavonije o ciljevima i zadacima Vlade od 29. siječnja 1992., 51.; Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 14. svibnja 1992., 281.
[450] Vidi str. 43.- 45.
[451] *Dokumenti*, knj. 4, Elaborat Vlade Srpske oblasti Zapadna Slavonija o otvorenim pitanjima utvrđivanja granica zona pod zaštitom UN-a i ostvarivanja mirovnog plana u zapadnoj Slavoniji iz ožujka 1992., 178.

godine na čitavom području navedenih općina živjelo ukupno 33.974 Srba.[452] Prema podacima Hrvatskog helsinškog odbora za ljudska prava (HHO), čitavo područje zapadne Slavonije napustilo je do 1995. godine oko 45.000 Srba.[453]

Pitanje proširenja UNPA Zapad bila je redovna tema rasprave na sjednicama Oblasnog vijeća a predsjednik Oblasnog vijeća Veljko Džakula naveo je jednim od najvažnijih ciljeva vlasti zapadne Slavonije postizanje konačnog dogovora sa predstavnicima UN-a oko proširivanja granica UNPA Zapad do Drave.[454] Izlaganje predsjednika Oblasnog vijeća Veljka Džakule potvrdila je Narodna skupština na sjednici održanoj 10. svibnja 1992. zaključcima, kojima je utvrđeno da je potrebno riješiti pitanje granica Srpske oblasti Zapadna Slavonija i pri tome utvrditi maksimum zahtjeva te minimum od kojega se ne može odstupiti a prije definiranja granica Oblasti, ne može se dozvoliti snagama UNPROFOR-a da preuzmu odgovornost nad područjem Srpske oblasti Zapadna Slavonija.[455] Vodstvo zapadnoslavonskih Srba smatralo je da će se na taj način uspjeti proširiti područje u zapadnoj Slavoniji pod srpskom kontrolom i to putem povratka srpskog stanovništva. Na sjednici Oblasnog vijeća održanoj 6. lipnja 1992. potpredsjednik Mladen Kulić istakao je da se mora jasno znati što se misli pod ostvarivanjem političkih ciljeva Srpske oblasti Zapadna Slavonija, zaključivši „Osvojiti Zapadnu Slavoniju možemo samo narodom. Ako nemamo jedinstven stav oko 'osvajanja' Zapadne Slavonije - nećemo uspjeti“. U zaključcima sjednice utvrđeno je da je „strategijski cilj Zapadne Slavonije prostor i naš narod na tom prostoru.“[456] Džakula je u jesen 1992. ponovo potvrdio osnovne ciljeve svoje politike: „koncepcija postoji, to je Vanceov plan. Naša politika je da što šire obuhvatimo UNPA područje i da se za Srbe iz Bjelovara, Novske, Požege itd. nađe što više mjesta u UNPA području“.[457]

Proširenje granica zone UN-a u zapadnoj Slavoniji podržavale su i vojne strukture na području zapadne Slavonije. Procjenjujući političku i sigurnosnu situaciju na području pod svojom kontrolom u travnju 1992. godine, Zonski štab TO Zapadna Slavonija rješenje pitanja zapadne Slavonije vidio je na sljedeći način: „Postoji uverenost stanovništva u perspektivu življenja na ovim prostorima, posebno na onom delu koji je pod kontrolom JNA i vlasti RSK. Izvesnih nedoumica ima za prostor koji je pod kontrolom Hrvatske. Te se nedoumice moraju

[452] *Popis stanovništva*, Prikaz XVIII, LX, LXIX, LXXI, XCI.
[453] Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava (HHO), Odjel aktivizma, *Izvještaj vojno-redarstvena akcija „Bljesak“, III. Dio, bivši UN Sektor Zapad*, Zagreb 30. svibnja 2002., 4.
[454] *Dokumenti*, knj. 4, Izvješće Veljka Džakule o radu civilnih tijela vlasti u Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija održanoj 10. svibnja 1992., 256.
[455] Isto, Zaključci Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 10. svibnja 1992., 266.
[456] Isto, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 6. lipnja 1992., 338.
[457] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 16. 10. 1992.

savladati u prvom redu efikasnijim rešavanjem pitanja za povratak izbeglog stanovništva, stavljanjem tih prostora pod sigurnom kontrolom snaga UN, podvodjenjem tih prostora pod vlast Republike Srpske Krajine i drugim aktivnostima."[458] Očito je da se proširenjem područja pod zaštitom UN-a i zatim „podvođenjem" tih prostora pod srpsku vlast planiralo proširiti granice Srpske oblasti zapadna Slavonija, i time RSK.

Čelnici zapadnoslavonskih Srba tražili su od predstavnika vlasti RSK i predstavnika jugoslavenskih vlasti da se angažiraju na rješavanju pitanja zapadne Slavonije. Pomoć se očekivala i od Državnog komiteta za saradnju sa predstavnicima UN-a, tijela koje je u ime Predsjedništva SFRJ surađivalo sa predstavnicima UN-a na primjeni Vanceovog plana.[459] Ova se institucija, kojoj je na čelu bio Borisav Jović, doista angažirala na pitanju proširenja granica UNPA, a uz zapadnu Slavoniju sporno je bilo i pitanje „ružičastih zona", na čijem su uključivanju u područje pod zaštitom UN-a jugoslavenske vlasti inzistirale. Borisav Jović je na sastanku održanom u Beogradu 24. ožujka 1992. sa šefom za civilna pitanja UNPROFOR-a Cedricom Torrberyijem zatražio izmjenu granica područja pod zaštitom UN-a, a zatim je Državni komitet za saradnju sa predstavnicima UN-a izradio memorandum, u kojem su navedeni problemi u utvrđivanju granica područja pod zaštitom UN-a. Pri tome se inzistiralo na tumačenju Vanceovog plana prema kojem su granice UNPA-a samo načelno određene a trebale su biti točno utvrđene sa lokalnim vlastima tek nakon raspoređivanja prethodnice snaga UNPROFOR-a. Stoga je Državni komitet za saradnju sa predstavnicima UN-a memorandumom zatražio da se u UNPA Zapad uključe „kompaktna srpska naselja koja su ostala van zone zaštite" na području općina Podravska Slatina, Virovitica, Donji Miholjac, Orahovica i Slavonska Požega a napomenuto je i kako „nema potrebe da u zaštitnoj zoni ostanu brojna naselja sa isključivo hrvatskim stanovništvom u opštinama koje su taksativno nabrojane u Planu – Pakrac, Grubišno Polje i Daruvar."[460] Međutim, Marrack Goulding na ovaj je zahtjev negativno odgovorio, zaključujući kako je on „takvih razmera da predstavlja ponovno razmatranje geografskih osnova dogovorenoga plana".[461] Državni komitet za saradnju sa predstavnicima UN-a ponovno je 10. travnja 1992. izradio dokument o problemima utvrđivanja granica UNPA, u kojem je istaknuto kako su sporni problemi uvjetovani „različitim shvatanjima administrativnih granica opština nabrojanih u Planu",

[458] *Dokumenti*, knj. 3, Procjena, analiza i zaključci Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o najznačajnijim utjecajima na mobilizaciju na tom području od 13. travnja 1992., 390.
[459] *Dokumenti*, knj. 4, Zaključci Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 10. svibnja 1992., 266.
[460] HMDCDR, Vlada Republike Srpske Krajine (dalje Vlada RSK), kut. 34, Pismo Borisava Jovića generalu Satishu Nambijaru od 25. marta 1992., prilog Predsedništvo SFRJ, Državni komitet za saradnju sa predstavnicima UN u vezi sa angažovanjem mirovnih snaga, Memorandum o nekim pitanjima utvrđivanja granica zona pod zaštitom Ujedinjenih nacija u Jugoslaviji, bez datuma i broja
[461] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 34, Pismo Marracka Gouldinga Borisavu Joviću, bez datuma.

zaključivši kako je krajem 1990. i početkom 1991. „narodnim referendumima, po hrvatskim zakonima izvršena teritorijalna reorganizacija opština u Zapadnoj Slavoniji, Lici, Baniji i Kordunu“ te se primjerice „srpsko stanovništvo dela opštine Slavonska Požega referendumom se pripojilo opštini Pakrac“. Ponovno je zatraženo proširenje granica UNPA Zapad, kojim bi se obuhvatila „naselja sa većinskim srpskim stanovništvom u općinama Podravska Slatina, Virovitica, Donji Miholjac i Orahovica“ uz napomenu kako je ovo područje u sukobima najviše stradalo a „stanovništvo preživelo genocid od strane hrvatskih oružanih snaga“.[462]

O pitanju proširenja granica područja pod zaštitom UN-a raspravljalo se i na sastanku u New Yorku, održanom 13. travnja 1992. Uz Borisava Jovića, na sastanku s pomoćnikom glavnog tajnika UN-a za posebna politička pitanja Marrackom Gouldingom, sudjelovala je i delegacija RSK, u kojoj je, među ostalima bio i Veljko Džakula. Međutim, niti ovaj puta nije postignut dogovor oko proširenja područja pod zaštitom UN-a, u okviru čega se srpska strana posebice nadala riješiti pitanje „ružičastih zona“. Marrack Goulding, i Cyrus Vance s kojim se Goulding u međuvremenu konzultirao, čvrsto su stajali na poziciji da su promjene granica UNPA zona nemoguće, jer su iste konačno definirane početkom prosinca 1991. a odredba Vanceovog plana o kasnijem preciznom utvrđivanju UNPA zona odnosila se samo na eventualne manje korekcije.[463]

Usprkos angažmanu Borisava Jovića, koji je prema Veljku Džakuli „shvatio značaj Zapadne Slavonije“, te se zajedno sa Džakulom „strahovito kod UN-a“ zalagao za proširenje UNPA Zapad, bilo je očigledno da predstavnici UN-a nisu bili spremni prihvatiti srpske zahtjeve o proširenju granica područja pod zaštitom UN-a.[464] Krajem lipnja 1992. Oblasno vijeće žalilo se da još uvijek nema odgovora od Vijeća sigurnosti UN-a na zahtjeve Državnog komiteta za saradnju sa predstavnicima UN-a „o stavljanju pod zaštitu srpskih područja Srpske oblasti Zapadne Slavonije“.[465] Međutim, Srbi u zapadnoj Slavoniji nisu odustajali od proširenja granica UNPA Zapad.

Službeni Knin smatrao je da povratak Srba u dio Sektora Zapad koji je bio pod hrvatskom kontrolom nije moguće provesti, te kako Vlada RSK nije u mogućnosti garantirati im sigurnost ni materijalnu pomoć za obnovu kuća. Iako je načelno potvrđeno da Vlada RSK „teritoriju Zapadne Slavonije smatra vlastitim teritorijem i nikada se neće tog teritorija

[462] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 34, Predsedništvo SFRJ, Državni komitet za saradnju sa predstavnicima Ujedinjenih nacija u vezi angažovanja mirovnih snaga, br. 101/1, 10. april 1992., Informacija o problemima određivanja granica zaštitne zone UNPROFOR-a

[463] B. JOVIĆ, *Poslednji dani*, 444.- 447.

[464] *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik sjednice Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 18. travnja 1992., 216.

[465] Isto, Izvješće Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija ministru vanjskih poslova RSK Dobrosavu Vejzoviću od 30. lipnja 1992., 407.

odreći“, zaključeno je kako se nisu stekli preduvjeti za povratak stanovništva, te kako će se Vlada RSK angažirati da se to ostvari.[466] Vlada RSK nije se protivila politici proširenja granica UNPA Zapada te zatim granica Srpske oblasti Zapadna Slavonija no izrazila je sumnje u mogućnost povratka srpskog stanovništva na područje pod hrvatskom kontrolom. Smatralo se da bi povratak srpskog stanovništva u zapadnu Slavoniju mogao potaknuti povratak Hrvata na područje spornih „ružičastih zona“.[467]

Predsjednik Oblasnog vijeća Veljko Džakula često je posjećivao Beograd i održavao je redovne kontakte sa čelnim ljudima SRJ. U Beogradu je 18. rujna 1992. razgovarao sa predsjednikom Vlade SRJ, Milanom Panićem, ministrom za saobraćaj Milanom Vujičićem, savjetnikom predsjednika Vlade SRJ, Teodorom Olićem te sekretarom Državnog komiteta za saradnju sa predstavnicima UN-a, Milom Pešutom, o stanju u zapadnoj Slavoniji, materijalnoj pomoći i otvaranju autoceste, no, najvažnija tema razgovora bio je povratak Srba u zapadnu Slavoniju.[468] Razgovori s predstavnicima Vlade SRJ u kojima su predstavnici Srpske oblasti Zapadna Slavonija tražili pomoć od SRJ za povratak srpskog stanovništva na područje pod hrvatskom vlašću održani su ponovo 31. listopada i 5. studenoga 1992.[469] Krajem 1992. godine delegacija pobunjenih Srba iz zapadne Slavonije konzultirala se o pitanju povratka Srba sa predsjednikom Republike Srbije Slobodanom Miloševićem i ministrom za Srbe van Srbije Republike Srbije Stankom Cvijanom. Milošević je inzistirao da se povratak stanovništva na područje zapadne Slavonije vrši postupno, uz suradnju sa predstavnicima UN-a na ovom području.[470] U osnovi, članovi Oblasnog vijeća bili su nezadovoljni instrukcijama Slobodana Miloševića, koji je zapravo podržao službeni stav Vlade RSK, kako nije moguće provesti povratak srpskog stanovništva u zapadnu Slavoniju.[471] Stoga se može zaključiti kako se tijekom prve polovine 1992. Beograd preko Državnog komiteta za saradnju sa predstavnicima UN-a angažirao na proširenju granica UNPA Zapad, međutim nakon što su čelnici UN-a to odbili a snage UNPROFOR-a su raspoređene u skladu s prvotnim odredbama

[466] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 4, Zapisnik sa 33. sjednice Vlade Republike Srpske Krajine održane 20. 10. 1992.; Zapisnik sa 39. sjednice Vlade Republike Srpske Krajine održane 17. 11. 1992.
[467] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 4, Zapisnik sa 37. sjednice Vlade Republike Srpske Krajine održane 24. 11. 1992.
[468] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Promemorija o razgovoru predsjednika Vlade Savezne Republike Jugoslavije, njegove ekscelencije, gospodina Milana Panića sa potpredsjednikom Vlade Republike Srpske Krajine, gospodinom Veljkom Džakulom, dana 19. 9. 1992.
[469] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadne Slavonije, Oblasno vijeće, Promemorija o razgovoru gospodina Mlađana Škobalja, podsekretara u saveznom ministarstvu za rad i socijalnu politiku, sa Veljko Džakulom, predsjednikom Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadne Slavonije, u Beogradu, 5. 11. 1992.
[470] HMDCDR, Općina Okučani, kut.1, Osnovne teze za izradu programa povratka srpskog stanovništva u Zapadnu Slavoniju od 12. decembra 1992.
[471] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 1. sjednice Izvršnog savjeta općine Okučani održane 18. 12. 1992.

Vanceovog plana, slabi i podrška Beograda politici Oblasnog vijeća. No, oblasne vlasti, iako nisu imale potporu niti Knina niti Beograda za program povratka srpskog stanovništva u zapadnu Slavoniju, nastavile su provoditi ovu politiku a jednim od načina njezine provedbe smatrala se što bolja suradnja sa snagama UNPROFOR-a u Sektoru Zapad.

6.2. Suradnja oblasnih vlasti sa tijelima UNPROFOR-a

Specifičan položaj Srpske oblasti Zapadna Slavonija, koja je sa tri strane bila okružena slobodnim hrvatskim teritorijem, te s druge strane, politika zapadnoslavonskih čelnika koji su se nadali proširenju granica UNPA Zapad a time posredno i svoje vlasti u njoj, ogledali su se u odnosu civilnih vlasti prema provedbi Vanceovog plana i suradnji sa snagama UNPROFOR-a. Demilitarizacija i osiguranje osnovnih sigurnosnih preduvjeta za povratak izbjeglih i raseljenih osoba u svoje domove bili su temeljni ciljevi koje su snage UN-a nastojale postići u području pod zaštitom UN-a. Sredinom 1992. proces demilitarizacije područja pod zaštitom UN-a, iako prema priznanju glavnog tajnika Vijeća sigurnosti UN-a nije uspješno proveden, službeno je završen.[472] Predstavnici UNPROFOR-a sada su se koncentrirali na uspostavu potrebnih preduvjeta za povratak stanovništva, što je u prvom redu podrazumijevalo rad lokalnih milicijskih snaga, koje su prema Vanceom planu bile odgovorne za osiguravanje javnog reda na području pod zaštitom UN-a.[473] Ključni problem je pri tome predstavljalo postojanje PJM, o čemu je već bilo riječi, i pitanje razoružanja lokalnih milicijskih snaga u skladu sa odredbama Vanceovog plana. U prethodnom poglavlju bilo je govora o pokušaju oblasnih vlasti da osiguraju provedbu Vanceovog plana glede naoružanja milicije, što je rezultiralo sukobom sa Kninom. Vrlo brzo se pokazalo da Oblasno vijeće nema ovlasti i mogućnosti za provođenje lokalne politike, ukoliko ona dijelom odstupa od političkih pravaca zacrtanih u Kninu. Pitanje naoružanja i djelovanja milicije na području zapadne Slavonije bilo je pod nadležnošću MUP-a RSK i unatoč pokušajima Oblasnog vijeća da se udovolji zahtjevima UNPROFOR-a na području Sektora Zapad, milicija je djelovala u skladu sa politikom republičkih vlasti. Usprkos zahtjevu Oblasnog vijeća upućenom MUP-u RSK da

[472] UNDOC, S/24600, Izvješće Glavnog tajnika od 28. rujna 1992.; S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenog 1992.; S/25264, Izvješće Glavnog tajnika od 10. veljače 1993.
[473] Vidi npr. S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenog 1992.

se SUP-u Okučani osigura vatreno oružje u skladu sa Vanceovim planom, milicija u zapadnoj Slavonije i dalje je bila naoružana dugim naoružanjem, a s djelovanjem je nastavila i PJM.[474]

UNPROFOR je ipak zaključio da je situacija u Sektoru Zapad daleko bolja nego u ostalim Sektorima a zapadna Slavonija je, prema Marracku Gouldingu, trebala biti primjer za sva ostala područja pod zaštitom UN-a. Početkom rujna 1992. u Okučanima je održan sastanak predsjednika Oblasnog vijeća Veljka Džakule sa generalom Nambijarom, Gouldingom, Geraldom Fisherom i generalom Zabalom o djelovanju snaga UN-a na području zapadne Slavonije. Na sastanku je Goulding podržao želju Veljka Džakule za povratkom izbjeglica u svoje domove, napomenuvši kako je to osnova Vanceovog plana, no istaknuvši kako je prethodno potrebno osigurati prekid sukoba i sigurnost, pri čemu se očekuje veća suradnja Zagreba i Knina. Također je zaključeno da se u zapadnoj Slavoniji može krenuti „malim koracima“ sa procesom povratka stanovništva, čemu će prethoditi obilazak i „snimanje“ situacije u pojedinim područjima. Džakula je pri tome istakao da se, istovremeno sa povratkom stanovništva na područje UNPA, treba osigurati povratak srpskog stanovništva u područje zapadne Slavonije koje nije bilo dijelom UNPA Zapad.[475]

Na području zapadne Slavonije ubrzo su započeli organizirani posjeti selima i popravci porušenih kuća, koji su se odvijali preko dana. Na području Sektora pod hrvatskom vlašću organizirana je posjeta novogradiškim i novljanskim selima Mašićka Šagovina, Mašić, Kričke, Bair, Brezovac, Popovac, Lovska i Bujavica te selima Dragalić, Donji Bogićevci, Voćarica, Jazavica i Roždanik na području pod srpskom kontrolom.[476] „Procesom obnove povjerenja“ je na području zapadne Slavonije do 24. studenoga 1992., uz zaštitu UNPROFOR-a, omogućena posjeta približno 2.000 osoba, koje su posjetile više od pedeset naselja.[477] No, program posjeta stanovništva svojim domovima, koji je trebao pridonijeti obnovi i uspostavi povjerenja između hrvatskog i srpskog stanovništva na području zapadne Slavonije, nije naišao na razumijevanje pojedinih općinski čelnika i čelnika mjesnih zajednica na području pod srpskom kontrolom. Predsjednik Izvršnog savjeta općine Okučani Duško Vitez zabranio je popravke hrvatskih sela dok se ne krene sa sličnom akcijom na području Bučkog kraja, dijelu pakračke općine koji je bilo pod kontrolom hrvatske strane a članovi Savjeta mjesne zajednice Rajić podnijeli su ostavku jer je posjet Hrvata selima općine

[474] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 16. 10. 1992.
[475] *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1992.)*, knj. 6, (ur. Mate RUPIĆ), Zagreb – Slavonski Brod, ožujak 2009., Zapisnik sastanka izaslanstva UN-a s predstavnicima lokalnih srpskih vlasti iz zapadne Slavonije od 2. rujna 1992., 167.
[476] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 2, Druga faza tekućih aktivnosti, bez datuma i broja
[477] UNDOC, S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenog 1992.

Okučani organiziran 2. listopada, na dan kada je tijekom borbi 1991. godine poginulo nekoliko pripadnika srpskih snaga iz sela Rajić.[478] „Revolt i ogorčenje“ stanovništva na području između Paklenice i Okučana izazvao je pokušaj Jordanske bojne da prije obilaska Hrvata skine srpsku zastavu i prekrije tablu s natpisom „Republika Srpska Krajina“. Mještani Rajića uputili su delegaciju koja je prosvjedovala kod potpredsjednika Oblasnog vijeća Mladena Kulića, no nisu naišli „na potrebno razumevanje“. Zonski štab TO Zapadna Slavonija obavijestio je o ovom događaju Glavni štab TO RSK, optužujući Oblasno vijeće da je posjet Hrvata selu Roždanik dogovoren sa predstavnicima UNPROFOR-a bez znanja mještana srpske nacionalnosti koji privremeno žive u tamošnjim hrvatskim kućama. Jednako tako, smatralo se da kako oblasne vlasti o posjetu selima nisu na vrijeme obavijestile SUP Okučani, mjesne zajednice i ostale strukture vlasti. Ovakva politika Oblasnog vijeća, uz žestoko negodovanje stanovništva, izazvala je, prema komandantu Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija, sumnju u rad tijela oblasnih vlasti i opasnost od „ponovnog pokretanja stanovništva sa ovog prostora“.[479]

Oblasno vijeće, unatoč nezadovoljstvu vojnih i milicijskih struktura i bez podrške dijela općinskih vlasti, ustrajalo je na svojoj politici suradnje sa tijelima UN-a. Ova politika priznata je i od strane UN-a. Glavni tajnik UN Boutros Ghali izvijestio je 24. studenog 1992 Vijeće sigurnosti da je, usprkos pojedinim incidentima, situacija u Sektoru Zapad relativno mirna, za razliku od ostala tri Sektora, u kojima UNPROFOR dnevno izvještava o ubojstvima, paljevinama i uništavanjima kuća, crkava, ubijanja stoke, oružanih pljački i napada, usmjerenima prvenstveno na nesrpsko stanovništvo. Stoga je zaključeno da su preduvjeti za daljnju provedbu Vanceovog plana, koja je podrazumijevala povratak iseljenog stanovništva u svoje domove, u određenoj mjeri realizirani jedino na području zapadne Slavonije.[480]

Ghali je također napomenuo kako, iako još nije započeo povratak stanovništva, zbog dobre suradnje lokalnih vlasti sa UN-om na obje strane, proces posjeta izbjeglih i prognanih osoba svojim kućama napredovao je u čitavom sektoru Zapad. Boutros Ghali stoga je u izvješću Vijeću sigurnosti UN-a zaključio kako se, čak i u složenim pitanjima poput povratka izbjeglica, može puno toga postići kada lokalne vlasti prepoznaju svoj interes u suradnji sa UNPROFOR-om. S druge strane, hrvatske vlasti optužene su da na dijelu Sektora pod

[478] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 16. 10. 1992.
[479] *Dokumenti*, knj. 5, Izvješće Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija Glavnom štabu TO RSK o stanju u zapadnoj Slavoniji, pokušaju UNPROFOR-a da skine srpsku zastavu i znakovlje s natpisom RSK na graničnom prijelazu u selu Paklenica, te pokušaju posjeta izbjeglog stanovništva napuštenim kućama duž crte razdvajanja od 2. listopada 1992., 343.
[480] UNDOC, S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenog 1992.

njihovom kontrolom policija provodi zastrašivanja, uhićenja i maltretiranja Srba. Međutim, glavnim problemom u daljnjem napretku procesa povratka stanovništva, u kojem je, prema Ghaliju, osim suradnje lokalnih vlasti, ključna bila i podrška središnjih vlasti, Ghali je smatrao politiku Knina, koja je „rastućim i otvorenim inatom“ prema Vijeću sigurnosti i UNPROFOR-u, bila glavnim krivcem za neuspjeh u provedbi Vanceovog plana. Na osnovu posjeta Ratka Mladića i Milana Martića zapadnoj Slavoniji sredinom studenoga 1992., koji su zapovjedniku UNPROFOR-a u Sektoru Zapad izjavili kako će situaciju na ovom području ponovno izjednačiti sa onom u ostala tri Sektora, Ghali je izrazio sumnju u daljnji napredak u zapadnoj Slavoniji, zaključujući kako kninske vlasti ondje nastoje nametnuti jednako „brutalno bezvlađe“ koje vlada u ostalim dijelovima Krajine.[481]

Za daljnju provedbu procesa povratka stanovništva bilo je neophodno osigurati osnovne preduvjete za normalizaciju života, što je prvenstveno podrazumijevalo obnovu svih vidova infrastrukture na području zapadne Slavonije. U obnovu područja Sektora Zapad uključile su se razne međunarodne organizacije. Organizacija United Nations Centre for Social Development and Humanitarian Affairs (UN-CSDHA), tijelo UN-a sa sjedištem u Beču, izradila je u rujnu 1992. projekt za socijalni razvoj i rekonstrukciju okučanskog područja, a u projektu, čiji su troškovi procijenjeni na 87.000 američkih dolara trebale su, uz lokalnu zajednicu sudjelovati razne agencije UN-a: UN-CSDHA, United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), United Nations International Children’s Emergency Fund (UNICEF) i Međunarodni Crveni križ.[482] U studenom 1992. Boutros Ghali zaključio je da na području zapadne Slavonije može započeti obnova oštećenih i razrušenih kuća, izvijestivši da je austrijska vlada obećala osigurati 500 montažnih kuća za potrebe provedbe toga procesa. Međutim, prethodno je bilo nužno pristupiti rekonstrukciji infrastrukture za opskrbu vodom strujom, pri čemu ključna bila međunarodna pomoć.[483]

Sustavi opskrbom strujom i vodom na okupiranom području zapadne Slavonije najvećim dijelom nisu funkcionirali. Krajinsko Javno poduzeće „Elektroprivreda Krajine“ nije osiguralo opskrbu električnom energijom za zapadnu Slavoniju, bez koje nije bilo moguće uspostaviti niti vodoopskrbu. Problem električne energije u zapadnoj Slavoniji pokušao riješiti i preko Bosanske Krajine uz pomoć „Elektrokrajine“ iz Banja Luke i „Elektrokrajine“ iz

[481] Isto.
[482] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 2, Kancelarija Generalnog direktora UN-a, Kancelarija u Beču, Predlog plana UNOV/CSDH i IASSW pilot projekta za socijalni razvoj i rekonstrukciju Okučanskog regiona, 15. 9. 1992.
[483] UNDOC, S/24848, Izvješće Glavnog tajnika od 24. studenog 1992.

Bosanske Gradiške, no velik dio zapadne Slavonije i dalje je u ljeto 1992. bio bez struje.[484] Rješavanje ovih problema, presudnih za povratak života u zapadnu Slavoniju, nije moglo riješiti bez suradnje sa hrvatskom stranom. Stoga je u srpnju 1992. Oblasno vijeće dalo odobrenje da započnu pregovori predstavnika Srpske oblasti Zapadna Slavonija sa predstavnicima hrvatskih vlasti oko rekonstrukcije sustava vodoopskrbe i elektrosustava. Općini Pakrac naloženo je osnivanje komunalne organizacije koja će, surađujući sa hrvatskom stranom, rješavati pitanje vodoopskrbe. Predsjednik Oblasnog vijeća Veljko Džakula ovakvu je suradnju objasnio riječima: „Ništa ne gubimo, samo dobivamo time da se popravi postojeća mreža i da se ima struja. Političko rješenje neće biti zbog struje već zbog volje naroda.“[485] Međutim, čelnici milicije i vojske u zapadnoj Slavoniji, kao i u slučaju organiziranih posjeta Hrvata svojim selima, nisu bili suglasni sa politikom suradnje sa hrvatskom stranom koju je zastupalo Oblasno vijeće. Pripadnici milicije u Pakracu prijetili su da će, zbog pregovora vlasti općine Pakrac sa hrvatskom stranom oko opskrbe vodom i strujom, dići u zrak zgradu općine Pakrac. Na sjednici Oblasnog vijeća, kojoj su prisustvovali i predstavnici SUP-a Okučani, Veljko Džakula upozorio je da milicija mora raditi svoj posao a dopustiti političkim čelnicima da rade svoj, napomenuvši pri tome: „Još uvijek nije u naše glave sjelo da nema rata i ne smije biti provokacija sa naše strane, da jedino pregovorima i razgovorima možemo ostvariti sve ono što je zacrtano Vanceovim planom, ali strpljivim razgovorima.“ Kako bi se spriječile daljnje blokade puštanja vodovoda u funkciju, Oblasno vijeće usvojilo je zaključak da putem tijela vlasti te društvenih i političkih organizacija i stranaka stanovništvu Srpske oblasti Zapadna Slavonija treba objasniti sve prednosti i korist puštanja u funkciju sustava vodoopskrbe za područje općine Pakrac.[486] Usprkos neprihvaćanja dijela političkih, vojnih i milicijskih struktura u zapadnoj Slavoniji politike suradnje sa snagama UNPROFOR-a a posebice sa hrvatskom stranom, pregovorima sa hrvatskom stranom planiralo se riješiti i pitanje telekomunikacijskog sustava a razmišljalo se i o mogućnosti otvaranja ceste na pravcu Kusonje – Bučje.[487]

Jedno od pitanja na kojima je inzistirao UNPROFOR bilo je puštanje u promet autoceste Zagreb – Beograd, koja je dijelom prolazila kroz okupirano područje zapadne Slavonije. Hrvatska strana pitanje autoceste, koja je bila blokirana od kraja kolovoza 1991. pokrenula je već sredinom siječnja 1992., tijekom pregovora predstavnika Hrvatske vojske i

[484] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 9. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 12. 5. 1992.
[485] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 22. 7. 1992.
[486] Isto.
[487] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 30. 7. 1992.

Banjalučkog korpusa u Novoj Gradišci.[488] Promatračka misija Europske zajednice tražila je da se njezinim pripadnicima omogući nesmetano kretanje autocestom, te je u Beogradu 23. ožujka 1992. održan sastanak, kojem su prisustvovali predstavnici Saveznog sekretarijata za narodnu obranu SFRJ, Sekretarijata za upravne poslove, Sekretarijata za promet i veze te predstavnika ministarstva saobraćaja Republike Srbije i Vlade RSK, na kojem je zaključeno kako je autocestu, nakon uklanjanja uništenih vozila te manjih popravaka i uklanjanja barikada na okupiranom području zapadne Slavonije, moguće otvoriti za promet.[489] U svibnju 1992. autocesta je otvorena za potrebe UNPROFOR-a.[490]

Nakon raspoređivanja snaga UNPROFOR-a u zapadnoj Slavoniji, započeli su intenzivniji razgovori oko puštanja u promet autoceste. Na sastanku predstavnika Oblasnog vijeća i UNPROFOR-a, održanom 29. lipnja 1992., zapovjednik snaga UNPROFOR-a u Sektoru Zapad, general Zabala, inzistirao je da se autocesta pusti u promet, no Džakula je tvrdio kako ovo pitanje nije sastavnim dijelom Vanceovog plana, te kako je neprihvatljivo „da druga strana koristi put koji mi držimo, bez prava da mi koristimo onaj put koji oni drže.“ Džakula je zaključio da će se pitanje otvaranja autoceste i željeznice u zapadnoj Slavoniji postaviti na sjednici Vlade RSK, nakon čega će obavijestiti predstavnike UN-a o tome što je dogovoreno.[491] Početkom rujna Džakula i Ećimović pitanje otvaranja autoceste uvjetovali su garancijama UNPROFOR-a za povratak Srba u zapadnu Slavoniju, posebno na područje izvan UNPA zone.[492]

Tijekom druge polovine 1992. predstavnici jugoslavenske strane, UN-a i Republike Hrvatske bili su suglasni u potpori otvaranja za javnost autoceste Zagreb – Beograd.[493] U Beogradu su 11. rujna 1992. predsjednik i premijer SRJ, Dobrica Ćosić i Milan Panić, te Cyurs Vance potpisali „Zajedničko saopštenje o rešavanju spornih pitanja u bivšoj Jugoslaviji mirnim putem“, kojim je obuhvaćen i dogovor o puštanju u promet autoceste.[494] Tuđman i Ćosić su u dva navrata, 30. rujna i 20. listopada 1992. u Ženevi potpisali sporazume koji su

---

[488] Franjo SAMARDŽIĆ, *Novogradiške ratne godine 1990.-1991.*, Nova Gradiška 1994., 82.

[489] Stanje autoceste opisuje se: „Konstatovano da je autoput prohodan za saobraćaj, s tim što treba izvršiti uklanjanje uništenih vozila i drugih sredstava, te opravku ograde i manjih oštećenja na autoputu koji kontrolišu snage Republike Srpske Krajine, na delu autoputa izmedju Dragalić-Novska-Grabovac, kao i postavljenih barikada.“; HMDCDR, kut. 2324., Savezni sekretarijat za saobraćaj i veze, br. 5/0-01-080/92-013, 25. 3. 1992.

[490] Franjo SAMARDŽIĆ, *Novogradiške ratne godine 1991.-1992.*, Nova Gradiška 1995., 145.

[491] *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik sastanka predstavnika Oblasnog vijeća Srpske oblasti zapadna Slavonija i UNPROFOR-a od 29. lipnja 1992., 397.

[492] *Dokumenti*, knj. 6, Zapisnik sastanka izaslanstva UN-a s predstavnicima lokalnih srpskih vlasti iz zapadne Slavonije od 2. rujna 1992., 167.

[493] Miroslav TUĐMAN, *Istina i Bosni i Hercegovini: dokumenti 1991.-1995.*, Zagreb, 2005., 241., 255.

[494] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 413

podrazumijevali i otvaranje prometnica.[495] Međutim, Vlada RSK ustrajala je u stavu da otvaranje autoceste ne može biti predmetom dogovora mimo krajinskih vlasti, te je tražila ispunjenje niza uvjeta koji su trebali osigurati kontrolu njezinih tijela prometom autocestom, uključujući i naplatu cestarine. Promet se trebao odvijati u organiziranim konvojima, uz pratnju UNPROFOR-a, i prethodnu najavu i dozvolu od nadležnih tijela RSK.[496]

UNPROFOR je 25. listopada 1992. organizirao susret novinara iz Zagreba i Beograda, koji su trebali proći dionicom autoceste kroz zapadnu Slavoniju. Time je službeno trebalo započeti prometovanje autocestom, dotad ograničeno samo za potrebe UNPROFOR-a. Međutim, Vlada RSK nije donijela odluku o otvaranju autoceste te je, nakon dolaska novinara iz Hrvatske i Srbije, milicija u zapadnoj Slavoniji obavijestila predstavnike UNPROFOR-a kako neće dozvoliti prolaz kroz Srpsku oblast Zapadna Slavonija jer za to nisu ostvareni uvjeti. Nakon što je UNPROFOR postavio svoje snage na ulazima na autocestu, te upozorio predstavnike milicije da će je, ukoliko bude potrebno, silom otvoriti, milicija je zapriječila prilaze autocesti. Nakon odluke milicije „da idemo u sukob sa U. N. i da nećemo dozvoliti otvaranje auto-puta“ u čemu im je pomoć pružio „okučanski narod“, koji se okupio na ulazima na autocestu, UNPROFOR je odustao od planiranog posjeta novinara.[497] UNPROFOR je sljedećeg dana blokirao most na rijeci Savi kod Stare Gradiške, koji je služio kao granični prijelaz Republike Srpske i RSK, što je u MUP-u RSK protumačeno kao odgovor na odbijanje otvaranja autoceste.[498] Autocesta je konačno otvorena tek krajem 1994. godine nakon potpisivanja Gospodarskog sporazuma između Republike Hrvatske i krajinskih Srba.

Neuspjeh oko otvaranja autoceste ponovo je pokazao da je relativno dobra suradnja sa UNPROFOR-om moguća samo oko pitanja koja nisu pod nadležnošću republičkih tijela vlasti. Izuzetak su bili događaji koji su uslijedili početkom 1993. godine. Relativno mirno razdoblje koje je trajalo tijekom druge polovine 1992. godine prekinuto je 22. siječnja 1993. napadom hrvatskih snaga u zaleđu Zadra, operacijom Hrvatske vojske poznatom pod imenom „Maslenica“, koja je trebala omogućiti prometno povezivanje sjevera i juga Hrvatske i izgradnju novog Masleničkog mosta. Istog dana u Krajini je proglašeno ratno stanje i naređena opća mobilizacija a naoružanje SVK uzeto je iz skladišta koja su trebala biti pod

[495] Hrvoje ŠARINIĆ, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem 1993.-95.(98)*, Zagreb 1999., 164.
[496] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 6, RSK, Vlada, br. 04-3-376/92, Odluka o prihvatanju inicijative za otvaranje auto-puta, 6. 10. 1992.
[497] *Dokumenti*, knj. 6, Obavijest SUP-a Okučani MUP-a RSK o poduzetim radnjama za sprječavanje otvaranja autoceste Zagreb- Beograd, od 26. listopada 1992., 283.
[498] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 82, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-260/2-92., 26. 10. 1992.

zajedničkom kontrolom civilnih vlasti i UNPROFOR-a.[499] U borbama koje su uslijedile sa srpske strane sudjelovale su uglavnom jedinice 7. korpusa SVK iz sjeverne Dalmacije, kojem su u pomoć poslane manje jedinice iz ostalih korpusa SVK te dobrovoljačke jedinice iz Srbije i Crne Gore, a upućene su i snage VRS. Glavni štab SVK očekivao je da će hrvatske snage, nakon napada u zaleđu Zadra, nastaviti sa vojnom akcijom na području cijele RSK. Stoga ostali korpusi SVK, uz iznimku manjih jedinica, nisu upućeni u pomoć 7. korpusu.[500]

U zapadnoj Slavoniji situacija se nakon proglašenja ratnog stanja odvijala nešto drugačije nego u ostalim dijelovima RSK. Usprkos proglašenom ratnom stanju i naredbi o općoj mobilizaciji, naoružanje nije izvučeno iz skladišta oružja koja su se nalazila pod zajedničkom kontrolom UNPROFOR-a i civilnih vlasti RSK. Pripadnici 18. korpusa SVK su dva dana nakon početka sukoba pokušali izvući teško naoružanje iz skladišta, no zapovjednik snaga UNPROFOR-a u Sektoru Zapad to je zabranio, uz napomenu kako će UNPROFOR garantirati sigurnost zapadne Slavonije. Oružje je vraćeno u skladišta a UNPROFOR je, kako bi se spriječile snage 18. korpusa SVK da izvuku oružje, rasporedio 19 oklopnih transportera na potezu između Pustare u blizini Okučana i mosta na kanalu Strug.[501]

Sekretarijat za informisanje Oblasnog vijeća uputio je nekoliko dana nakon početka akcije „Maslenica“ medijima priopćenje, u kojem je navedeno kako se Srpska oblast Zapadna Slavonija našla u „izuzetno delikatnoj situaciji“ jer bi izuzimanje oružja iz skladišta značilo direktan sukob sa snagama UNPROFOR-a.[502] Ministarstvo obrane RSK je na Zabalinu tvrdnju da UNPROFOR garantira sigurnost zapadne Slavonije odgovorilo „kako su snage UNPROFOR-a zaštitile narod u Sektoru Jug to nam je poznato. Imamo preko 500 mrtvih civila, žena, dece i staraca. Zbog toga opravdano strahujemo da će se još teži masakr dogoditi u Sektoru Zapad“. Stoga su od UNPROFOR-a zatražena pismena jamstva za sigurnost stanovništva u zapadnoj Slavoniji.[503] U Okučanima je 26. siječnja održan sastanak predstavnika civilnih i vojnih vlasti sa generalom Zabalom, koji je prihvatio dati pismena

[499] *Dokumenti*, knj. 8., Odluka predsjednika RSK o proglašenju ratnog stanja i opće mobilizacije od 22. siječnja 1993., 30.
[500] M. SEKULIĆ, *Knin*, 57., 72., 167.
[501] HMDCDR, Ministarstvo odbrane Republike Srpske Krajine (dalje Ministarstvo odbrane RSK), kut. 2, Republika Srpska Krajina, Ministarstvo odbrane, pov. br. 01-93-1/93, Pismo ministra obrane RSK Stojana Španovića zapovjedniku snaga UNPROFOR-a Satishu Nambiaru, 25. 1. 1993.
[502] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Republika Srpska Krajina, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, Sekretarijat za informisanje, 26. 1. 1993.
[503] HMDCDR, Ministarstvo odbrane RSK kut. 2, Republika Srpska Krajina, Ministarstvo odbrane, pov. br. 01-93-1/93, Pismo ministra obrane RSK Stojana Španovića zapovjedniku snaga UNPROFOR-a Satishu Nambiaru, 25. 1. 1993.

jamstva da će UNPROFOR garantirati zaštitu zapadne Slavonije.[504] Početkom veljače sekretarijat za informisanje Oblasnog vijeća uputilo je medijima priopćenje kako na području Srpske oblasti Zapadna Slavonija nema borbi a jedinice 18. korpusa SVK i milicije spremne su, „zajedno sa prisutnim snagama UN-a“ braniti ovaj teritorij u slučaju „napada hrvatskih snaga“.[505]

Mobilizacija 18. korpusa SVK ipak je djelomično provedena; ljudstvo jedinica korpusa je mobilizirano, no teško naoružanje nije izvučeno iz skladišta pod kontrolom snaga UN-a. Zahvaljujući naoružanju koje nije bilo spremljeno u ova skladišta, te naoružanju koje se nalazilo u tajnim skladištima, pojedine jedinice korpusa naoružane su sa čak 70 posto sredstava.[506] Kako se u RSK nakon izbijanja sukoba u zaleđu Zadra strahovalo da sljedeći korak hrvatskih snaga biti napad na zapadnu Slavoniju, koja predstavlja „nož u trbuhu Hrvatske“, UNPROFOR je opetovano garantirao sigurnost zapadne Slavonije, te je povećao broj snaga na ovom području i ojačao punktove na liniji razdvajanja, a u slučaju napada hrvatskih snaga na područje zapadne Slavonije, bio je spreman dozvoliti mobilizaciju i upotrebu naoružanja koje se nalazilo u skladištima.[507] U zapadnoj se Slavoniji u slučaju napada hrvatskih snaga očekivala i pomoć od 1. krajiškog korpusa VRS.[508]

U kontekstu eskalacije ratnih sukoba početkom 1993. i izvlačenja teškog naoružanja u ostalim dijelovima RSK, „slučaj zapadne Slavonije“ predstavljao je veliki uspjeh UNPROFOR-a, a dijelom je bio posljedica politike Oblasnog vijeća koja je inzistirala na što boljoj suradnji sa UNPROFOR-om. U jesen 1993., tadašnji komandant 18. korpusa SVK, Milan Čeleketić, navesti će uzroke nedjelovanja korpusa početkom godine: „Na prostoru Zapadne Slavonije, zahvaljujući tadašnjim organima oblasne vlasti i Komandi ZnŠTO Z. Slavonija [18. korpusa], najrevnosnije je ispoštovan duh i slovo Vensovog plana, što je kasnije u vrlo težak položaj dovelo Komandu Korpusa u pogledu pripreme i organizacije

---

[504] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Republika Srpska Krajina, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, Sekretarijat za informisanje, 26. 1. 1993.

[505] *Dokumenti*, knj. 8., Priopćenje Sekretarijata za informisanje Oblasnog vijeća SO ZS jugoslavenskoj javnosti da na području zapadne Slavonije nema borbenih aktivnosti te da hrvatska propaganda pokušava izazivati paniku na tom području od 2. veljače 1993., 74.

[506] *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti - Dokumenti vojne provenijencije "Republike Srpske Krajine" (siječanj-lipanj 1993.)*, knj. 7, (ur. Mate RUPIĆ, Ilija VUČUR), Zagreb prosinac 2009., Izvješće Komande 18. korpusa Glavnom štabu SVK o stanju borbene gotovosti od 21. veljače 1993., 219.

[507] *Dokumenti*, knj. 7, Pismo Zapovjedništva UN-a – sektor Zapad Zonskom štabu TO Zapadna Slavonija u kojem ga uvjerava da nema razloga za mobilizaciju i uzimanje oružja iz skladišta od 28. siječnja 1993., 67.; Obavijest Glavnog štaba SVK o stanju na ratištu, mogućem napadu hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji, nepovjerenju u zaštitne snage UN-a, djelovanju hrvatskih diverzantskih grupa na Velebitu te gubicima od početka napada hrvatskih snaga u zadarskom zaleđu od 31. siječnja 1993., 89.

[508] Isto, Izvješće SUP-a Okučani Upravi javne bezbednosti MUP-a RSK o sastanku s generalom Talićem u svezi vojne pomoći Vojske Republike Srpske u slučaju borbenih aktivnosti u zapadnoj Slavoniji od 26. siječnja 1993., 45.

odbrane jer je celokupno naoružanje stavljeno pod ključ i kontrolu UNPROFOR-a."[509] Također, prema njegovi riječima, mobilizacija 18. korpusa SVK izvršena je samo djelomično kako se hrvatskoj strani ne bi dalo povoda za „agresiju", te kako bi se izbjegao konflikt sa snagama UNPROFOR-a u zapadnoj Slavoniji.[510]

Vodstvo RSK u Kninu bilo je nezadovoljno činjenicom da tijekom borbi u zaleđu Zadra jedino u zapadnoj Slavoniji nije izuzeto teško naoružanje iz skladišta pod nadzorom UNPROFOR-a. Posljedica toga bila je smjena komandanta 18. korpusa SVK, pukovnika Jovana Čubrića, kojeg je 30. siječnja 1993. zamijenio Milan Čeleketić a najvjerojatnije u tome leži i razlog smjene Veljka Džakule sa mjesta potpredsjednika Vlade RSK, kojeg je 11. veljače 1993. na tome mjestu zamijenio predsjednik Izvršnog savjeta općine Okučani, Dušan Vitez, koji će ga ubrzo zamijeniti i na mjestu predsjednika Oblasnog vijeća.[511]

6.3. „Daruvarski sporazum" i smjena čelnih političara Srpske oblasti Zapadna Slavonija

Usprkos nezadovoljstvu vrha RSK, koje se sada već očitovalo u konkretnim mjerama protiv zapadnoslavonskih vojnih i civilnih čelnika, oblasne vlasti zapadne Slavonije nastavile su sa provođenjem dotadašnje politike. Štoviše, Narodna skupština Srpske oblasti Zapadna Slavonija na zasjedanju održanom 14. veljače 1993. potvrdila je svoje dotadašnje odluke o suradnji s UNPROFOR-om i hrvatskim vlastima, te uputila oštre kritike Vladi RSK zbog njezina odnosa prema Oblasnom vijeću i Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija.[512] Također, Narodna skupština zaključila je kako se namjerno šire dezinformacije o grupiranju hrvatskih snaga, te čak oružanim sukobima i početku napada hrvatskih snaga na zapadnu Slavoniju, ponovo naglasivši da će se pripreme za obranu od napada provoditi uz punu suradnju sa snagama UNPROFOR-a, poštujući njihovu preuzetu obavezu za zaštitu ovog područja, te izbjegavajući da do incidentnih situacija ili izazivanja sukoba „dođe našom greškom,

---

[509] HMDCDR, kut. 5005, Vojna pošta 9162, str. pov. br. 18-982, Referat o stanju borbene gotovosti 18. K, 13.10.1993.

[510] *Dokumenti*, knj. 7, Izvješće Komande 18. korpusa Glavnom štabu SVK o stanju borbene gotovosti od 21. veljače 1993., 219.

[511] Srđan RADULOVIĆ, „Imamo snage da obranimo Krajinu", *Vojska Krajine,* septembar 1993.; *Dokumenti*, knj. 8, Odluka predsjednika Republike RSK o razrješenju potpredsjednika Vlade RSK, ministra za promet i veze te ministra obrane od 11. veljače 1993., 107.

[512] *Dokumenti*, knj. 8, Zaključak Narodne skupštine SO ZS o proglašenju ratnog stanja te o kadrovskim promjenama u Vladi RSK od 14. veljače 1993., 117.; Zaključak Narodne skupštine SO Zapadna Slavonija o razvoju mirovnog plana, davanju suglasnosti za aktivnosti oko sigurnog povratka stanovništva u područje Bučja pod uvjetom uklanjanja hrvatske vlasti i njezinih obilježja, a da će oni recipročno tome dozvoliti Hrvatima da obrađuju svoje vinograde u južnom dijelu Pakraca od 14. veljače 1993., 119.

provokacijom, napadom ili slično“. Zatraženo je da se ponovo preispita sigurnosna situacija na području srpske oblasti Zapadna Slavonija, te da, ukoliko su se stekli uvjeti, predsjednik RSK, u skladu sa svojim ovlaštenjima, ukine ratno stanje na ovom području. Vlada RSK optužena je da u svom djelovanju gotovo potpuno zaobilazi oblasna tijela uprave Srpske oblasti Zapadna Slavonija, Vladi RSK i Ministarstvu pravosuđa i uprave RSK predbačeno je što nadležnosti oblasnih vijeća nisu precizno definirane a zatraženo je i objašnjenje zbog smjene Veljka Džakule sa mjesta potpredsjednika Vlade RSK.[513] Narodna skupština zaključila je i kako se oblasna i općinska tijela vlasti Srpske oblasti Zapadna Slavonija nalaze u teškoj materijalnoj i financijskoj situaciji jer se njihovo financiranje iz republičkog budžeta vrši neredovno i nedovoljno.[514]

Na sjednici se ponovno raspravljalo o mogućim rješenjima problema teritorija zapadne Slavonije. Predsjednik Oblasnog vijeća Veljko Džakula i predstavnici općina Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina zalagali su se za nastavak mirovnih pregovora sa hrvatskim vlastima uz posredstvo predstavnika UN-a, kojima se stanovništvu zapadne Slavonije trebalo omogućiti obrađivanja polja koja su se nalazila pod kontrolom suprotne strane. No, predstavnici općine Okučani smatrali su da, zbog ratnog stanja koje je proglašeno u RSK, nije vrijeme za pregovore sa hrvatskom stranom.[515] Usprkos njihovu protivljenju Narodna skupština je usvojila Program povratka srpskog stanovništva u Srpsku oblast Zapadna Slavonija, koji se trebao temeljiti na Programu ekonomskog razvoja Srpske oblasti Zapadna Slavonija koji je izradio Ekonomski institut iz Banja Luke. Program povratka stanovništva trebalo je dostaviti Vladi RSK. Osim na područje pod srpskom kontrolom, planiralo se krenuti i sa organiziranim povratkom stanovništva u tzv. Bučki kraj na području općine Pakrac i sela sjeveroistočno od Novske, dijelove područja pod zaštitom UN-a koja su bila pod kontrolom hrvatskih vlasti. Na ovo područje trebalo je organizirati „bezbedan povratak“ 1.200 Srba a zauzvrat je hrvatskoj strani trebalo omogućiti da 57 Hrvata obrađuje svoje vinograde na južnom dijelu grada Pakraca pod srpskom kontrolom. Sigurnost Srbima na području pod hrvatskom kontrolom trebao je pismeno garantirati UNPROFOR a prethodno je sa toga područja trebalo ukloniti „hrvatsku vlast i sva njena obeležja“. Vlasti općine Pakrac dobile su odobrenje da započnu sa popravcima oštećenih infrastrukturnih objekata (vodovoda, plinovoda i dalekovoda) na području općine Pakrac pod srpskom kontrolom, što je

[513] Isto, Zaključak Narodne skupštine SO ZS o proglašenju ratnog stanja te o kadrovskim promjenama u Vladi RSK od 14. veljače 1993., 117.
[514] Isto, Zaključak Narodne skupštine SO ZS o teškom materijalnom položaju Oblasnog vijeća te zahtjev da se riješi financiranje oblasnih vijeća i izvršnih savjeta od 14. veljače 1993., 120.
[515] HMDCDR, RSK, 18. korpus, Obavještajno bezbedonosni organ, str. pov. br. 01-82/1-93., Dnevni izvještaj, 15. februara 1993.

podrazumijevalo nastavak prethodno započetih pregovora sa hrvatskim vlastima općine Pakrac.[516]

Nekoliko dana nakon sjednice Narodne skupštine, 18. veljače 1993., u Doljanima kraj Daruvara predsjednik Oblasnog vijeća Veljko Džakula, potpredsjednik Mladen Kulić, ministar informiranja RSK Dušan Ećimović, predsjednik Izvršnog savjeta općine Pakrac Milan Radaković, predsjednik Izvršnog savjeta općine Daruvar Đorđe Lovrić i predsjednik Izvršnog savjeta općine Grubišno Polje Milan Vlaisavljević sklopili su, u prisutnosti predstavnika UNPROFOR-a, sa predstavnicima hrvatskih vlasti u zapadnoslavonskim općinama „Daruvarski sporazum".[517] Prema obavještajnim podacima SVK, nekoliko dana prije sjednice Narodne skupštine održani su pregovori potpredsjednika Oblasnog vijeća Mladena Kulića sa hrvatskim vlastima općine Podravska Slatina na kojima se navodno razgovaralo o povratku srpskog stanovništva na područje ove općine. Slavko Degoricija svjedoči da je potpisivanju „Daruvarskog sporazuma" prethodilo sedam ili osam susreta Degoricije sa Džakulom, Kulićem, Ećimovićem i drugim predstavnicima Srba iz zapadne Slavonije.[518]

„Daruvarskim sporazumom" se na području općina Daruvar, Grubišno Polje, Nova Gradiška, Novska i Pakrac, koje su bile dijelom UNPA Zapad, trebala osigurati potpuna obnova sustava za opskrbu strujom i vodom, slobodno kretanje privatnog prometa cestama, uključujući autocestu Zagreb – Beograd (naknadnim pregovorima trebalo je uspostaviti i komercijalni prijevoz), popravak željezničke pruge na relaciji Novska – Nova Gradiška, popravak telekomunikacijskog sustava, osnivanje zajedničke komisije za normalizaciju života građana na tome području, s posebnim naglaskom na preispitivanju te kasnije i na uspostavljanju socijalnih djelatnosti poput zdravstva, školstva i sportskih aktivnosti, neometani i redoviti susreti razdvojenih obitelji na kontrolnim točkama pod nadzorom UNPROFOR-a, povratak svih prognanika, osobama s obje strane linije razdvajanja trebalo je omogućiti da obrađuju svoje posjede, organizirati sastanke predstavnika lokalnih vlasti kako

[516] *Dokumenti*, knj. 8, Zaključak Narodne skupštine SO ZS o usvajanju programa povratka stanovništva srpske nacionalnosti u zapadnu Slavoniju od 14. veljače 1993., 116.
[517] *Dokumenti,* knj. 7, Sigurnosno izvješće Obavještajno-bezbedonosnog organa zapovjedniku IKM Glavnog štaba SVK o nastojanju dijela političkog vodstva zapadne Slavonije za mirno rješavanje sukoba s hrvatskim vlastima i potpisivanje „Daruvarskog sporazuma" od 26. veljače 1993., 247.
[518] Isto, Sigurnosno izvješće Obavještajno-bezbedonosnog organa zapovjedniku IKM Glavnog štaba SVK o nastojanju dijela političkog vodstva zapadne Slavonije za mirno rješavanje sukoba s hrvatskim vlastima i potpisivanje „Daruvarskog sporazuma" od 26. veljače 1993., 247.; Slavko DEGORICIJA, *Nije bilo uzalud*, Zagreb 2008.,158.

bi se raspravile metode buduće suradnje, postavljanje kontejnera (punktova) UNPROFOR-a te formiranje zajedničkih komisija za pripremu, provođenje i praćenje postignutog dogovora.[519]

„Daruvarski sporazum“ bio je rezultat politike Oblasnog vijeća koja je osnovnim političkim ciljevima Srpske oblasti Zapadna Slavonija smatrala povratak srpskog stanovništva na područje zapadne Slavonije i rješavanje pitanja granica Oblasti, kao i činjenice da vlasti RSK nisu ulagale nikakva sredstva u obnovu infrastrukture na zapadnoslavonskom području. Sporazumom s hrvatskim vlastima krenulo se konkretnim potezima osigurati gospodarske preduvjete za masovniji povratak srpskog stanovništva na područje cijele zapadne Slavonije. Sporazum nije podrazumijevao reintegraciju okupiranog dijela zapadne Slavonije pod hrvatsku vlast, nego je trebao doprinijeti gospodarskom oporavku tog područja. Posebno bitnim smatralo se da će se ovim sporazumom omogućiti organizirano vraćanje srpskog stanovništva na područja pod hrvatskom vlašću, jer su se dotad Srbi uglavnom vraćali samo u područje zapadne Slavonije pod srpskom kontrolom. To je bila jedna od najvažnijih odrednica politike koja je nastojala masovnim povratkom Srba na šire područje zapadne Slavonije osigurati teritorij koji se nije uspio osvojiti 1991. godine.[520]

U Hrvatskoj se pak „Daruvarski sporazum“ tumačio kao prvi korak prema normalizaciji odnosa između pobunjenih Srba i hrvatskih vlasti, koji bi u konačnici mogao dovesti do mirne reintegracije područja pod srpskim nadzorom u sastav Hrvatske. Zapadna Slavonija, kao okupirano područje Hrvatske koje se nalazilo u najtežoj situaciji, smatralo se, prva se suočila sa sudbinom koja, u skorijoj ili daljoj budućnosti, očekuje i ostale dijelove RSK. Smatralo se da je to djelomično i posljedica hrvatske akcije „Maslenica“, koja je pobunjenim Srbima ukazala da je Hrvatska spremna, ukoliko pregovori ne pokažu rezultate, vojno riješiti probleme nastale okupacijom, kao što je npr. prometovanje najvažnijim prometnicama.[521]

Međutim, vodstvo RSK u Kninu još nije bila spremno za pregovore. Politika Oblasnog vijeća SOZS u RSK je ocijenjena kao „autonomaška“, „separatistička“ i „izdajnička“ a „Daruvarski sporazum“ kao „izdaja srpskog naroda“, iako je on zapravo bio posljedica realpolitike sukladne posebnom položaju u kojem se nalazila Srpska oblast Zapadna Slavonija

[519] *Dokumenti,* knj. 7, Sigurnosno izvješće Obavještajno-bezbedonosnog organa zapovjedniku IKM Glavnog štaba SVK o nastojanju dijela političkog vodstva zapadne Slavonije za mirno rješavanje sukoba s hrvatskim vlastima i potpisivanje „Daruvarskog sporazuma“ od 26. veljače 1993., 247.

[520] „Hteli smo mirnim putem rešiti praktična pitanja“, intervju sa Veljkom Džakulom i Dušanom Ećimovićem *Borba,* 11. 3. 1993.

[521] Aleksa CRNJAKOVIĆ, „Prvi korak prema mirnom rješenju“, *Vjesnik*, 24. 2. 1993., „Krunoslava BANIĆ, „Ećimovići ipak omekšali“; Miroslav IVIĆ, „Knin postaje preskup Srbiji“, *Vjesnik*, 26. 2. 1993.

a čiji je krajnji cilj bio proširenje granica RSK.[522] Međutim, „Daruvarski sporazum“ bio je suprotan politici RSK koja je u to vrijeme bila protiv bilo kakvih pregovora i suradnje sa hrvatskim vlastima. Jedan od čelnih političara zapadne Slavonije, predsjednik Izvršnog savjeta općine Okučani i ujedno potpredsjednik Vlade RSK Duško Vitez, optužio je Oblasno vijeće da, u vrijeme kada Hrvatska vrši „agresiju“ na RSK, svojim političkim potezima unosi pomutnju i zabunu među stanovništvo zapadne Slavonije. Oblasno vijeće je prema Vitezu počinilo „akt obmane i izdaje srpskog naroda“, pregovarajući sa hrvatskom stranom u vrijeme ratnog stanja, dogovarajući, između ostalog, povratak srpskog stanovništva izvan UNPA Zapad, koje bi u slučaju povratka „bilo ostavljeno bez ikakve zaštite“ te tražeći da se na području zapadne Slavonije ukine ratno stanje. Oblasno vijeće optuženo je da povodi politiku kojoj će krajnji ishod najvjerojatnije biti izdvajanje Srpske oblasti Zapadna Slavonija iz RSK.[523]

Stanovništvo zapadne Slavonije je bilo podijeljeno između podrške politici Oblasnog vijeća i „Daruvarskom sporazumu“, te odbijanja bilo kakve ideje suradnje s hrvatskim vlastima. Prvu opciju podržavali su uglavnom ljudi porijeklom sa područja koje nije bilo pod srpskom kontrolom i koji su se željeli vratiti u svoje domove. S druge strane, jedan dio stanovništva protivio se provođenju politike povratka Srba u zapadnu Slavoniju na način koji je to provodilo Oblasno vijeće, smatrajući da im se na taj način ne može osigurati zaštita i sigurnost od hrvatskih vlasti i policije, te da snage UNPROFOR-a dosad nisu pružale djelotvornu zaštitu Srbima koji su se vratili na to područje.[524]

Izloženo žestokim kritikama i optužbama, Oblasno vijeće objavilo je 1. ožujka zaključak, kojim je priznalo da za sklapanje sporazuma nije imalo ovlaštenje Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija, no ustvrdivši istovremeno da je „Daruvarski sporazum“ samo načelni sporazum, odnosno akt dobre volje koji osnovu ima u Vanceovom planu i programu povratka srpskog naroda u zapadnu Slavoniju, koji je Narodna skupština usvojila sredinom veljače 1993. Osuđene su „metode linča“ kojima su izloženi potpisnici sporazuma, a od Vlade RSK zatraženo je da se angažira na povratku srpskog stanovništva u zapadnu Slavoniju.[525] Predsjednik Narodne skupštine SOZS Veljko Vukelić ogradio se od

[522] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine“, Zapisnik sjednice NS SOZS od 21. 3. 1993.
[523] *Dokumenti*, knj. 8, Informacija Duška Viteza o političkoj situaciji u Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija od 2. ožujka 1993., 173.
[524] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 2, Pismo Steve Ratkovića, 22. 2. 1993.; *Dokumenti*, knj. 7, Zahtjev Komande 18. korpusa Glavnom štabu SVK i MUP-u RSK za upute kako se odnositi prema „Daruvarskom sporazumu“ i njegovim potpisnicima sa srpske strane od 18. ožujka 1993., 349.
[525] *Dokumenti*, knj. 8,, Zaključak Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija kojim odbacuju odgovornost za sklapanje „Daruvarskog sporazuma“ od 1. ožujka 1993., 158.

„Daruvarskog sporazuma“ već 26. veljače priopćenjem za javnost, u kojem je naveo da iza takve „pisanije“ ne stoji ni RSK ni narod zapadne Slavonije.[526] Narodna skupština SOZS odbacila je 21. ožujka sporazum, proglasivši ga politički štetnim za interese Srpske oblasti Zapadna Slavonija i RSK.[527] Nakon toga dio poslanika iz zapadne Slavonije zatražio je na izvanrednom zasjedanju Skupštine RSK održanom 27. ožujka u Belom Manastiru smjenjivanje predsjednika izvršnih savjeta općina i članova Oblasnog vijeća koji su potpisali sporazum. Tom prilikom predsjednik RSK Goran Hadžić u svom je izlaganju naveo da se pod RSK podrazumijeva ono područje koje nadzire njezina vojska i milicija. Postoje planovi da se dijelovi zapadne Slavonije vrate pod nadzor RSK, no, dodao je Hadžić, „podvala“ je srpskim izbjeglicama iz zapadne Slavonije obećavati povratak na područje koje nadziru hrvatske vlasti. Srbi će se na ta područja, koja su „pod ustaškom čizmom“, vratiti ako RSK bude u stanju da ih „oslobodi“.[528] Time je Knin u potpunosti odbacio dotadašnje političko djelovanje čelnika Srpske oblasti Zapadna Slavonija. Politika povratka srpskog stanovništva na područja zapadne Slavonije pod hrvatskom vlašću, zatim širenje granica UNPA Zapad nakon čega je trebalo uslijediti „podvođenje“ ovog prostora pod srpsku vlast odbačena je kao nemoguća i neizvediva, te opasna za srpske izbjeglice. Hadžić je zastupao stav da se dio zapadne Slavonije nalazi pod hrvatskom okupacijom, no kako se ovo pitanje može riješiti jedino vojnim putem. Takvo će rješenje zagovarati i Hadžićev nasljednik na mjestu predsjednika RSK, Milan Martić, o čemu će kasnije biti više riječi.

Potpisnici „Daruvarskog sporazuma“ smijenjeni su sa svojih dužnosti na redovnom zasjedanju Skupštine RSK, koje je 20. travnja 1993. održano u Okučanima, što svjedoči koliko je politika zapadnoslavonskih čelnika uznemirila Knin. Osim toga, Skupština RSK usvojila je prijedlog da potpisnici „Daruvarskog sporazuma“ ne mogu predstavljati RSK na zajedničkoj skupštini Republike Srpske i RSK, koja je planirana za 24. travnja 1993. u Bosanskom Novom.[529] Dušana Ećimovića, ministra informiranja u Vladi RSK, ubrzo nakon „Daruvarskog sporazuma“ zamijenio je dotadašnji pomoćnik ministra Zdravko Janković, a 21. ožujka, na sjednici Narodne skupštine SOZS, Ećimović je podnio ostavku na mjesto ovlaštenog zastupnika interesa Srpske oblasti Zapadna Slavonija za rješavanje „pitanja srpskog naroda Srpske oblasti Zapadne Slavonije, u pogledu političkog, ekonomskog i svakog

[526] Isto, Priopćenje za javnost predsjednika Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija o potpisivanju „Daruvarskog sporazuma“ od 26. veljače 1993., 146.
[527] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine“, Zapisnik sjednice NS SOZS od 21. 3. 1993.
[528] *Dokumenti*, knj. 8., Iz zapisnika sjednice izvanredne Skupštine RSK od 27. ožujka 1993., 245.
[529] Isto, Iz zapisnika prve redovne sjednice prvog redovnog zasjedanja Skupštine RSK od 20. travnja 1993., 345.

drugog statusa“ pred Međunarodnom konferencijom o bivšoj Jugoslaviji u Ženevi te pred ostalim institucijama gdje se rješavalo to pitanje, kojim ga je Narodna skupština, uz Džakulu, imenovala u kolovozu 1992.[530]

Džakula je, međutim, tvrdio da, prema važećim zakonima RSK i aktima Srpske oblasti Zapadna Slavonija, Skupština RSK nema nadležnost za smjenjivanje članova Oblasnog vijeća i članova izvršnih savjeta općina. Osim toga, prema njemu, Oblasno vijeće djelovalo je u skladu sa odlukama Vlade RSK koja je tijekom 1992. godine u nekoliko navrata raspravljala o pitanju povratka srpskog stanovništva na područje zapadne Slavonije[531], usvojivši pri tome zaključke da se volja stanovništva za povratkom treba poštovati, te kako uvjeti za povratak na područje općina Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina još nisu ispunjeni, za što će se Vlada RSK u daljnjem radu zalagati. Stoga je, prema Džakuli, program povratka stanovništva u zapadnu Slavoniju, usvojen na sjednici Narodne skupštine SOZS 14. veljače 1993., bio nastavak provođenja zaključaka koje usvojila Vlada RSK.[532] Prema Džakuli osnovni problem koji je uzrokovao odbacivanje „Daruvarskog sporazuma“ bilo je različit pristup provedbi Vanceovog plana u pojedinim dijelovima RSK. Dok je interes Srpske oblasti Zapadna Slavonija bio da se što prije provede povratak izbjeglica, ostali dijelovi RSK „ne žele da idu takvom dinamikom jer se i oni suočavaju sa problemom povratka njihovih prognanika, a to je zasad očigledno teško prihvatljivo: u Hrvatskoj da se mi vratimo na neke srpske prostore, a i našim ljudima da se Hrvati vraćaju u svoje domove“. Prema njemu, u RSK se strahovalo da će povratak Srba u dijelove zapadne Slavonije pod hrvatskom vlašću potaknuti povratak Hrvata na područje RSK.[533] Očito je da je očuvanje etnički čistog područja RSK koje je postignuto etničkim čišćenjem provedenim 1991. godine vlastima RSK bilo važnije nego širenje granica Srpske oblasti Zapadna Slavonija, na čemu su inzistirali zapadnoslavonski srpski lideri.

Džakula je sredinom travnja 1993. uputio krajinskim i srpskim medijima informaciju kako je na Hrvatskoj televiziji te na hrvatskim radio-postajama objavljena vijest o osnivanju

---

[530] Vidi HMDCDR, Ministarstvo informisanja Republike Srpske Krajine (dalje Ministarstvo informisanja RSK), kut. 1; *Dokumenti,* knj. 6., Odluka Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija o osobama koje će zastupati Oblast od 22. kolovoza 1992., 136.; DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, ″Zapisnici sjednica Narodne skupštine″, Zapisnik sjednice NS SOZS od 21. 3. 1993.

[531] Vidi str. 113.

[532] *Dokumenti*, knj. 8., Zaključci Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija o zaključcima Skupštine RSK o nedelegiranju potpisnika „Daruvarskog sporazuma“ na Zajedničku skupštinu Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, te o razrješenju članova Oblasnog vijeća od 23. travnja 1993., 392.

[533] „Hteli smo mirnim putem rešiti praktična pitanja“, intervju sa Veljkom Džakulom i Dušanom Ećimovićem *Borba*, 11. 3. 1993.

„nekakvog odbora za saradnju Srba i Hrvata“ u čijem radu će i on sudjelovati.[534] Džakula je oštro demantirao ovu vijest, ustvrdivši da se radi o pokušaju njegove diskreditacije i kompromitacije „među sopstvenim narodom“, te napadom na političke ciljeve za koje se zalaže a koji podrazumijevaju „ povratak prognanog i izbjeglog srpskog stanovništva Zapadne Slavonije na svoja vjekovna ognjišta“. Sudjelovanje u „jednom takvom tijelu, formiranom od strane hrvatske države“ odbacio je kao neprihvatljivo, i u suprotnosti sa njegovim političkim djelovanjem.[535]

Ukazom predsjednika RSK, Oblasno vijeće Srpske oblasti Zapadna Slavonija je 28. travnja 1993., „zbog ispoljenih slabosti u radu i delovanja izvan sistema RSK koje ima negativne posljedice po celokupan srpski narod RSK“ raspušteno, a njegovu funkciju je, do izbora novog Oblasnog vijeća, trebao obavljati predsjednik Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija.[536] Smijenjeni su i izvršni savjeti zapadnoslavonskih općina koje su podržale potpisivanje „Daruvarskog sporazuma“, dakle svih općina osim okučanske. Vlada RSK je na sjednici održanoj 6. svibnja imenovala nove izvršne savjete u sastavu: Izvršni savjet općine Pakrac predsjednik Milorad Prodanović, sekretar za opštu upravu Dakić Stevo, sekretar za društvenu djelatnost Milorad Cvijanović, sekretar za privredu Petar Lončar, sekretar za urbanizam, građevinarstvo i komunalne poslove Željko Prodanović, sekretar za financije Cvjetković Stevo, direktor općinske uprave za katastar i geodetske poslove Milan Mrzić, te članovi Đorđe Dobraš, Nikola Dragišin, Petar Acan i Goran Stanković; općina Daruvar predsjednik Stevo Ratković, sekretar za opću upravu Milan Šavrljuga, članovi Zdravko Rajek, Dobrivoj Bojčić, Rajko Crnobrnja; općina Podravska Slatina predsjednik Boro Dobrić, sekretar za društvene djelatnosti Boro Vujasin, sekretar za privredu Zoran Miščević, sekretar za financije Dragan Dobrojević, direktor općinske uprave za katastar i geodetske poslove Simo Todorović i članovi Savo Lazarac i Veljko Vukelić; općina Grubišno Polje predsjednik Dušan Bezbradica, odjeljenje Ministarstva obrane Mirko Trkulja, sekretar za financije Milan Vuković i članovi Radovan Savatović i Branislav Jelovac. [537]

Narodna skupština je na zasjedanju 22. svibnja 1993. prihvatila odluku Skupštine RSK o smjenjivanju potpisnika „Daruvarskog sporazuma“. „Džakulinu struju“ u Narodnoj skupštini zamijenili su novoimenovani zastupnici općina Pakrac, Grubišno Polje, Daruvar i

[534] Najvjerojatnije se radi o pripremama za osnivanje Državnog odbora za normalizaciju hrvatsko-srpskih odnosa, koji je započeo sa radom početkom svibnja 1993.
[535] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, kut. 10, Veljko Džakula, Predsjednik Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadne Slavonije, br. 020-205/93-I-01, 17. 4. 1993.
[536] HMDCDR, Kabinet predsjednika Republike Srpske Krajine (dalje Kabinet predsjednika RSK), kut. 2, Republika Srpska Krajina, Kabinet predsjednika Republike, br. 03-6-137/93, Ukaz o raspuštanju Oblasnog veća Srpske oblasti Zapadna Slavonija, 28. aprila 1993.
[537] *Službeni glasnik RSK*, br. 5, 5. 6. 1993., 248.-250.

Podravska Slatina. Veljko Vukelić, koji je na zahtjev predsjednika Skupštine RSK Mile Paspalja trebao preuzeti važniju ulogu u pregovorima sa Republikom Srpskom oko ujedinjenja, razriješen je dužnosti predsjednika Narodne skupštine SOZS, te je novim predsjednikom imenovan Đorđe Damjanović a potpredsjednikom Stevo Ratković. Na prijedlog novoimenovanog predsjednika Narodne skupštine, Duško Vitez imenovan je Džakulinim nasljednikom na mjestu predsjednika Oblasnog vijeća a potpredsjednikom je imenovan Dragan Dobrojević. Sekretarom za privredu i financije imenovan je Milutin Bunčić, poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Mile Ljeskovac, društvene djelatnosti Stevo Ratković, informacije i regionalnu suradnju Dušanka Mrđenović a Savo Radošević je zadržao mjesto sekretara Oblasnog vijeća.[538]

6.4. Politika zapadnoslavonskih vojnih i civilnih vlasti nakon „Daruvarskog sporazuma“ - novi pristup, stari ciljevi

Osnovne smjernice politike novoimenovanog Oblasnog vijeća bile su u osnovi iste kao i one ranijeg sastava na čelu sa Veljkom Džakulom; osnovnim se političkim problemom smatralo pitanje proširenja teritorija Srpske oblasti Zapadna Slavonija, međutim, metodologija postizanja ovog cilja bila je drugačija i više je odgovarala političkom djelovanju Knina. Oštrija retorika prema UNPROFOR-u i odbijanje pregovora sa hrvatskom stranom civilnih vlasti pratila je s druge strane mnogo „tvrđa“ politika Milana Čeleketića, novog komandanta 18. korpusa SVK i koji je dotadašnju „kompromisersku politiku“ Oblasnog vijeća smatrao uzrokom „lošijeg“ položaj zapadne Slavonije u odnosu na ostale dijelove Krajine.

Napad hrvatskih snaga na zaleđe Zadra označio je prekretnicu u odnosu krajinskih vlasti prema UNPROFOR-u; srpska strana optužila je UNPROFOR da nije ispunio svoju ulogu i zaštitio srpski narod i RSK od „hrvatske agresije“. Istodobno, politički i vojni vrh RSK bio je svjestan da su snage UNPROFOR-a neophodne za daljnji opstanak RSK. Tako je Glavni štab SVK, analizirajući „stanje nakon agresije Hrvatske na RSK“, zaključio kako je „ključna i nezamenjiva politika u ovom momentu dugo zadržavanje UNPROFOR-a[539] na prostoru RSK“. Sukladno tome trebalo je ostvariti što bolju suradnju sa UNPROFOR-om i

[538] *Službeni glasnik RSK*, br. 5, 5. 6. 1993., 249.; DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine“, Zapisnik sjednice NS SOZS od 22. 5. 1993.

[539] S namjerom, koju je još krajem 1991. i početkom 1992. zastupao Milan Babić, da se snage UNPROFOR-a, umjesto na teritoriju Krajine, rasporede na liniji razdvajanja hrvatskih i srpskih snaga, vidi npr. *Dokumenti*, knj. 4, Odgovor Milana Babića na otvoreno pismo predsjednika Srbije Slobodana Miloševića u kojem obrazlaže razloge neprihvaćanja Vanceovog plana od 11. siječnja 1992., 9.

ostalim međunarodnim organizacijama koje su djelovale na području RSK, te u kontaktu sa njihovim predstavnicima „izbaciti iz prakse osornost, drskost antipatije, svadljivost, gola optuživanja i slično.“[540]

Usprkos načelnom stavu o nužnosti suradnje, odnos vlasti u RSK prema UNPROFOR-u se zaoštrio a dodatno je ogorčenje izazvala rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 815, usvojena 30. ožujka 1993., kojom je navedeno da su područja pod zaštitom UN-a integralni dio Republike Hrvatske.[541] Početkom travnja 1993. komandant SVK Mile Novaković i ministar unutrašnjih poslova RSK Milan Martić tražili su da, „zbog ogromnog nezadovoljstva kod naroda u RSK prema snagama UNPROFOR-a“, one ostanu u svojim bazama, te da se u slučaju kretanja njihovih postrojbi na teritoriju RSK unaprijed najavi vrijeme i pravac kretanja, te omogući njihova kontrola.[542] Osim toga, teško naoružanje koje je izvučeno iz skladišta oružja, usprkos zahtjevima UNPROFOR-a nije vraćeno u skladišta pod njihovom kontrolom. Uz svakodnevne manifestacije neprijateljstva prema snagama UNPROFOR-a, učestali su i napadi na njihove pripadnike, te je u razdoblju od kraja ožujka do sredine svibnja 1993. zabilježeno 12 napada na pripadnike mirovnih snaga, uključujući i ubojstvo pripadnika Nigerijske bojne kod Gline.[543] U napadima su pripadnicima UNPROFOR-a najčešće oduzimana motorna vozila i osobna imovina. Ovakvi napadi, koje su izvodili pripadnici vojske i policije, nisu mimoišli ni zapadnu Slavoniju, gdje su primjerice u kolovozu 1993. pripadnici vojske oteli automobil Kanadskoj bojni.[544]

Oštriji odnos prema snagama UNPROFOR-a posebno je došao do izražaja u zapadnoj Slavoniji, gdje je dotad bio najbolji. Tu je u veljači 1993. dotadašnjeg komandanta 18. korpusa SVK pukovnika Jovana Čubrića zamijenio pukovnik Milan Čeleketić. Razlog Čubrićeve smjene najvjerojatnije je bila njegova prevelika popustljivost prema snagama UNPROFOR-a, koja je rezultirala nepotpunim provođenjem zapovijedi o mobilizaciji u

---

[540] *Dokumenti*, knj. 7, Smjernice Glavnog štaba SVK komandama i organima za moral podčinjenih korpusa i jedinica kako da se ponašaju prema genocidnoj politici Republike Hrvatske i prema pripadnicima UNPROFOR-a, te isticanje potrebe ukazivanja na slučajeve kukavičluka u borbi u jedinicama SVK od 1. ožujka 1993., 264.

[541] *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, Rezolucija Vijeća sigurnosti 815 od 30. ožujka 1993., 40.

[542] *Dokumenti*, knj. 7, Izvješće Glavnog štaba SVK i MUP-a RSK zapovjedništvima korpusa i sekretarima SUP-ova o brzojavu upućenom Zapovjedništvu UNPROFOR-a u kojem je oštro osuđena Rezolucija 815 Vijeća sigurnosti UN-a zbog prejudiciranja političkog rješenja na štetu RSK, uz isticanje nezadovoljstva srpskog naroda prema pripadnicima UNPROFOR-a od 3. travnja 1993., 411.

[543] UNDOC, S/25777, Izvješće Glavnog tajnika UN-a od 15. svibnja 1993.

[544] *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti vojne provenijencije Republike Srpske Krajine (srpanj-prosinac 1993.)*, knj. 9, (ur. Mate RUPIĆ, Josipa MARAS KRALJEVIĆ), Zagreb, prosinac 2010., Upozorenje Komande 7. korpusa SVK o učestalim napadima na pripadnike UNPROFOR-a na teritorij RSK od 26. listopada 1993., 382.; HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, UNPROFOR, CANBAT 1, Second Battalion Princess Patricia's Canadian Light Infantry, 29. 8. 1993.

siječnju 1993., te je Milan Čeleketić, ubrzo nakon preuzimanja dužnosti krenuo s ispravljanjem pogreške svoga prethodnika. Smatrao je kako odnos vlasti prema UNPROFOR-u treba biti isti u svim dijelovima RSK, te kako vlasti jedne oblasti ne mogu voditi politiku drugačiju onoj Knina. Čeleketić je zaključio da se „mora slomiti samovolja jedinica UNPROFOR-a“ na području zapadne Slavonije, koja je bila posljedica „kompromiserske politike civilne vlasti Krajine u toj zoni“, a to je, prema njemu, trebalo provesti jedinstvom civilne i vojne vlasti na području zapadne Slavonije, zaključivši: „konsolidacija političke vlasti posle zasedanja Skupštine RSK u Okučanima i jedinstveno nastupanje Komande 18. korpusa i Glavnog štaba SVK u vezi sa time u narednom periodu omogućiće izlazak iz ovog stanja“.[545] Stav Čeleketića neminovno je vodio prema zaoštravanju odnosa sa UNPROFOR-om. Snage UNPROFOR-a u zapadnoj Slavoniji optužene su za niz propusta u svojem djelovanju, poput nepotrebnih pretresa privatnih kuća, uništavanje cesta i telefonskih linija, uništavanje usjeva, te čak provokacije sa ciljem izazivanja sukoba. U nekoliko navrata Čeleketić je ponašanje pripadnika UNPROFOR-a nazvao okupatorskim, uspoređujući čak snage UNPROFOR-a sa fašistima.[546] Posebice je nesporazuma bilo sa pripadnicima Kanadske bojne.[547] U kolovozu 1993. Kanadska bojna premještena je u Sektor Jug, a na području Daruvara zamijenila ju je Argentinska bojna koja je dotad bila locirana na području općine Grubišno Polje.[548] U Komandi 18. korpusa zaključeno je da su se dolaskom Argentinske bojne nastavili problemi koje su ranije imali sa Kanadskom bojnom, naime, ubrzo nakon njezina raspoređivanja pripadnici Argentinske bojne razoružali su patrolu 18. korpusa, oduzevši joj nekoliko automatskih pušaka.[549]

Najviše prijepora izazivale su akcije koje je UNPROFOR poduzimao u cilju pronalaska i oduzimanja oružja, posebice dugog naoružanja, kojeg, prema Vanceovom planu, nije smjelo biti na demilitariziranom području pod zaštitom UN-a. Navedena odredba

---

[545] HMDCDR, kut. 6038, Komanda 18. korpusa, pov. br. 54-198, Informacija potčinjenim jedinicama, 25. 4. 1993.

[546] *Dokumenti*, knj. 7, Izvješće Komande 51. pbr Komandi 18. korpusa SVK o sadržaju sastanka s predstavnicima UNPROFOR-a, te prijedlozi zahtjeva korpusa prilikom sljedećeg sastanka od 22. svibnja 1993., 550.; Zapisnik sa sastanka zapovjednika 18. korpusa SVK Milana Čeleketića i pripadnika kanadskog kontingenta UNPROFOR-a o problemima koje imaju pobunjeni Srbi s pripadnicima UNPROFOR-a u zapadnoj Slavoniji od 24. travnja 1993., 489.

[547] Isto, Dopis Komande 18. korpusa SVK Zapovjedništvu CANBAT-a zaštitnih snaga UN-a u kojem se žale na postupanje snaga UN-a prema civilima, te na „nepotrebno“ oduzimanje oružja srpskom narodu od 18. travnja 1993., 469.; Zapisnik sa sastanka zapovjednika 18. korpusa SVK Milana Čeleketića i pripadnika kanadskog kontingenta UNPROFOR-a o problemima koje imaju pobunjeni Srbi s pripadnicima UNPROFOR-a u zapadnoj Slavoniji od 24. travnja 1993., 489.

[548] HMDCDR, kut. 6038, Komanda 18. korpusa, pov. br. 54-449, Informacija podčinjenim jedinicama, 30. 8. 1993.

[549] HMDCDR, kut. 6038, Komanda 18. korpusa, pov. br. 54-454, Informacija potčinjenim jedinicama, 3. 9. 1993.

Vanceovog plana dotad se najstriktnije provodila u zapadnoj Slavoniji, no ove su djelatnosti izazivale oštre prosvjede novog komandanta 18. korpusa, a podršku mu je pružao i komandant SVK, Mile Novaković, koji je zapovjedniku snaga UNPROFOR-a, generalu Lars-Ericu Wahlgrenu, uputio oštar protest zbog kontrole i pretresa koje je UNPROFOR provodio u zapadnoj Slavoniji.[550] Sredinom travnja 1993. Čeleketić je poručio zapovjedniku Kanadske bojne UNPROFOR-a, potpukovniku Jimu Calvinu: „Vaše akcije koje preduzimate sa ciljem da oduzmete oružje ljudima koji su isto sačuvali iz prošlog rata, verovatno radi lične sigurnosti, neće sprečiti ljude da i dalje raznim kanalima nabave oružje.... Te vaše akcije 'lova na ljude' su vrlo nepopularne i iritiraju naš narod. Morate i to znati da nećete uspeti oduzeti im lično oružje u meri u kojoj su oni u stanju da ga ponovo pribave“.[551] Snage UNPROFOR-a su optužene da odredbe Vanceovog plana o razoružanje ne primjenjuje jednako prema hrvatskim snagama u Sektoru Zapad, te čak da oružje oduzeto Srbima predaju hrvatskoj strani.[552] Osim toga, tražilo se da pripadnici UNPROFOR-a iskazuju više poštovanja prema oficirima SVK a posebno prema Čeleketiću, za čije se osobno osiguranje tražilo izuzimanje četiri automatske puške iz zaštićenih skladišta.[553]

Narodna skupština SOZS donijela je 4. lipnja 1993. odluku da se položaj Srpske oblasti Zapadna Slavonija u vojnom i sigurnosnom pogledu u treba izjednačiti s ostalim dijelovima RSK, uz poseban naglasak na upotrebu oružja smještenog u skladištima pod kontrolom UNPROFOR-a.[554] Sljedećeg dana to je potvrdila i Skupština RSK a Glavni štab SVK je na temelju odluke Skupštine RSK izdao zapovijed o podizanju borbene spremnosti 18. korpusa SVK, prema kojoj je trebalo izvršiti „spajanje ljudstva i tehnike (naoružanja)“ Korpusa. UNPROFOR je obaviješten da je Skupština RSK donijela odluku o podizanju borbene spremnosti zbog „pretnji vrhovništva i koncentracije snaga na granici.“ Bataljun za intervencije 18. korpusa trebao je „demonstrirati nošenje dugog naoružanja“ a zatim je trebalo

[550] *Dokumenti*, knj. 7, Protest zapovjednika Glavnog štaba SVK Mile Novakovića zapovjedniku UNPROFOR-a generalu Wahlgrenu zbog kontroliranja vozila na raskrižju sela Smrtić-Medari od strane UNPROFOR-a, te blokiranja privatne kuće između sela Japaga i Šeovica od 10. travnja 1993., 447.

[551] *Dokumenti*, knj. 7, Dopis Komande 18. korpusa SVK Zapovjedništvu CANBAT-a zaštitnih snaga UN-a u kojem se žale na postupanje snaga UN-a prema civilima, te na „nepotrebno“ oduzimanje oružja srpskom narodu od 18. travnja 1993., 469.

[552] *Dokumenti*, knj. 7, Dopis Komande 18. korpusa SVK Zapovjedništvu CANBAT-a zaštitnih snaga UN-a u kojem se žale na postupanje snaga UN-a prema civilima, te na „nepotrebno“ oduzimanje oružja srpskom narodu od 18. travnja 1993., 469.; Izvješće Komande 59. odreda Komandi 18. korpusa SVK o sadržaju sastanka s delegacijom UNPROFOR-a od 26. svibnja 1993., 564.

[553] *Dokumenti*, knj. 7, Zahtjev Komande 18. korpusa Zapovjedništvu UN-a- Sektor Zapad, za bolji odnos prema zapovjedniku korpusa na njihovim punktovima, da se premjesti punkt u Bukovčanima, uklone bunkeri HV-a i osigura izrada prosjeka u šumi Prašnik od 18. svibnja 1993., 537.; Izvješće Komande 51. pbr Komandi 18. korpusa SVK o sadržaju sastanak s predstavnicima UNPROFOR-a, te prijedlozi zahtjeva korpusa prilikom sljedećeg sastanka od 22. svibnja 1993., 550.

[554] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Republika Srpska Krajina, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Narodna skupština, br. 020-204/93-I-01, Odluka, 4. jun 1993.

naoružati i ostale jedinice, te spriječiti da ih UNPROFOR razoruža. Međutim, iako su nakon toga jedinice 18. korpusa naoružane dugim naoružanjem, nije proveden dio zapovijedi koji se odnosio na izuzimanju teškog naoružanja, tenkova i artiljerijskog oružja iz skladišta pod kontrolom UNPROFOR-a, čime bi se zapadna Slavonija izjednačila s ostalim dijelovima RSK.[555]

No, UNPROFOR u Sektoru Zapad je inzistirao da se dugo naoružanje vrati u skladišta, a Čeleketić je ocijenio da će, ukoliko se to ne provede, krenuti akcije nasilnog oduzimanja oružja 18. korpusa, što će dovesti do sukoba sa snagama UN-a u zapadnoj Slavoniji. Stoga je od Glavnog štaba SVK zatražio da se pitanje naoružanja 18. korpusa riješi sa zapovjedništvom UNPROFOR-a.[556] Stoga je Komandant Glavnog štaba SVK general Mile Novaković obavijestio zapovjednika snaga UNPROFOR-a generala Lars-Ericha Walghrena da zbog političkih i vojnih razloga odbija bilo kakvo oduzimanje oružja od SVK, te da se iz toga razloga ne može prihvatiti namjera UNPROFOR-a da od 1. srpnja krene sa razoružavanjem na području Srpske oblasti Zapadna Slavonija. Novaković je pritom istakao kako jedinstvenost teritorija i političke vlasti u RSK podrazumijeva da, ukoliko se RSK nalazi u ratu sa Hrvatskom, na jednom dijelu njezina teritorija se ne mogu sklapati posebni aranžmani, te da „ako je deo zaštićenih područja silom uzurpirala Hrvatska, i takvo stanje se produžava, ne vidim na čemu se može zasnivati zahtev da se na nekom drugom delu teritorije razoružavaju Srbi koji brane svoje domove i slobodu“. Stoga, zaključuje Novaković, RSK mora imati vlastitu obrambenu moć jer Vanceov plan ne omogućava snagama UNPROFOR-a dovoljno snage za zaštitu srpskog naroda.[557]

Dugo naoružanje ostalo je u rukama 18. korpusa, no preostalo je pitanje teškog naoružanja koje se i dalje nalazilo u skladištima pod kontrolom UNPROFOR-a. Vrhovni savjet odbrane RSK donio je 27. rujna 1993. odluku da se, zbog koncentracije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji, teško naoružanje 18. korpusa izuzme iz skladišta pod kontrolom UNPROFOR-a.[558] Skupština RSK je na zasjedanju održanom 16. listopada 1993., zaključivši kako u zapadnoj Slavoniji „treba osloboditi oružje od UNPROFOR-a“, imenovala delegaciju

---

[555] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića, 5. juna 1993.; Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 1932, Komanda 18. korpusa, str. pov. br. 18-546, 26. 6. 1993.; *Dokumenti*, knj. 7, Zapovijed Glavnog štaba SVK Komandi 18. korpusa za podizanje borbene spremnosti i izuzimanje teškog naoružanja iz skladišta UNPROFOR-a od 7. lipnja 1993., 598.

[556] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 1932, Komanda 18. korpusa, str. pov. br. 18-546, 26. 6. 1993.; *Dokumenti*, knj. 7, Zapovijed Glavnog štaba SVK Komandi 18. korpusa za podizanje borbene spremnosti i izuzimanje teškog naoružanja iz skladišta UNPROFOR-a od 7. lipnja 1993., 598.

[557] HMDCDR, Glavni štab SVK, kut. 8, RSK, Glavni štab srpske vojske, br. 01-563, Odgovor na pismo komandanta snaga UNPROFOR-a, 26. 6. 1993.

[558] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića, 27. septembra 1993.

koju su činili predsjednik Skupštine RSK Mile Paspalj, predsjednik Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija Duško Vitez i predsjednik Izvršnog vijeća općine Pakrac Milorad Prodanović. Delegacija je o pitanju teškog naoružanja trebala pregovarati sa predstavnicima UNPROFOR-a u zapadnoj Slavoniji.[559] Također, Skupština RSK uvrstila je zahtjev UNPROFOR-u da „odmah preda teško naoružanje u Zapadnoj Slavoniji vojsci Republike Srpske Krajine“ u Platformu za pregovore s Republikom Hrvatskom na Međunarodnoj konferenciji za bivšu Jugoslaviju.[560] Krajem listopada 1993. Čeleketić je pokušao iskoristiti razmještanje hrvatskih snaga uz granicu Sektora Zapad za ponovni pokušaj izvlačenja teškog naoružanja iz skladišta. Naime, nakon što su hrvatske snage zaposjele položaje u selima Širinci i Mašička Šagovina uslijedila je intervencija Nepalske bojne, a zatim i zapovjednika snaga UNPROFOR-a u Sektoru Zapad, no hrvatske snage nisu se povukle sa ovog područja. Milan Čeleketić zapovjedio je zatim stavljanje svih jedinica 18. korpusa u punu borbenu spremnost, te u slučaju potrebe, izvlačenje teškog naoružanja iz skladišta a komandant Glavnog štaba SVK zapovjedio je „uništenje“ hrvatskih snaga.[561] Međutim, teško naoružanje ipak nije izuzeto, a hrvatske snage povukle su se sa ovog područja sredinom studenoga 1993.[562]

S druge strane, pad dotadašnjeg vodstva zapadne Slavonije nakon „Daruvarskog sporazuma“ doveo je na čelo novu političku garnituru, koja je, slično kao i vojni čelnik Čeleketić, zastupala politiku čelništva RSK. Zaokret koji je nastupio nabolje oslikavaju riječi kojima je poslanik Narodne skupštine Stevo Ratković (naknadno imenovani potpredsjednik Narodne skupštine), tijekom kampanje protiv potpisnika „Daruvarskog sporazuma“ ocijenio raniju politiku Oblasnog vijeća: „Politika zapadne Slavonije nije dala zadovoljavajuće rezultate već kontraproduktivne rezultate. Nema suživota sa našim neprijateljima“.[563] Nove oblasne vlasti zagovarale su „tvrđu politiku“, kako prema predstavnicima UNPROFOR-a,

[559] *Dokumenti*, knj. 9, Informacija GŠ SVK podčinjenima jedinicama o događajima na sjednici Skupštine RSK, održanoj na Plitvicama 16/17. listopada 1993., na kojoj se, uz brojne međusobne optužbe, žestoko raspravljalo o predstojećim izborima na području RSK i napadu HV-a na Divoselo, Čitluk i Počitelj, te su izabrani novi ministri informiranja i obrane od 17. listopada 1993., 338.

[560] *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti - Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1993.)*, knj. 10, (ur. Mate RUPIĆ, Slaven RUŽIĆ), Zagreb 2010., Platforma Skupštine RSK za pregovore s RH na Međunarodnoj konferenciji za bivšu Jugoslaviju, sa stanovišta neovisnosti i suverenosti RSK te stav prema Rezolucijama i pregovori s UNPROFOR-om od 17. listopada 1993., 243.

[561] HMDCDR, kut. 5002, Komanda 18. Korpusa, str. pov. br. 18-1025, 24. 10. 1993.; *Dokumenti*, knj. 9, Dopis GŠ SVK Komandi 18. korpusa u kojem se traži detaljno izvješće s potpunim podacima o načinu, mjestu i vremenu upada hrvatskih snaga, koje trebaju uništiti, te od gubicima u ljudstvu u redovima SVK od 25. listopada 1993., 372.

[562] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića, 16. novembra 1993.

[563] *Dokumenti*, knj. 8, Zapisnik sa sastanka poslanika Skupštine SO ZS na kojem se raspravljalo o sporazumu o normalizaciji odnosa, koji su hrvatski i srpski predstavnici potpisali u Daruvaru u veljači 1993. godine od 20. ožujka 1993., 222.

tako i prema hrvatskoj strani. Predsjednik Oblasnog vijeća Duško Vitez poručio je kako je suživotu u zapadnoj Slavoniji „odzvonio posmrtni marš“ a „onim građanima Zapadne Slavonije koji se još uvijek nisu uspjeli osloboditi iluzija suživota“ kako mogu „slobodno otići u Hrvatsku“. Međutim, Vitez je također zaključio kako granice RSK još nisu definirane, te kako „njen teritorij barem na ovom prostoru sigurno neće biti manji; može biti samo veći“.[564] Očito je bilo da su novi čelnici Oblasti zastupali istu ideju proširenja granica Srpske oblasti zapadna Slavonija, no promijenila se metodologija postizanja ovog cilja.

U skladu s time, Narodna skupština uputila je 4. lipnja 1993. zahtjev Skupštini RSK i Vladi RSK da se konačno utvrde način i strategija borbe za „etničke srpske prostore koji su izvan UNPA Sektora Zapad kako bi isti i stvarno ušli u teritorije Republike Srpske Krajine“. Zahtjev se odnosio na sljedeća područja: dijelove općine Nova Gradiška (šuma Prašnik i sela Mašić, Širinci, Šagovina, Poljane, Kovačevac i Šumetlica); dijelove općine Novska (grad Novska i selo Stari Grabovac), 35 sela iz općine Podravska Slatina, „najmanje“ 8 sela iz općine Orahovica, te 42 sela iz općine Slavonska Požega. Prema Narodnoj skupštini, ova područja čine etnički srpski prostor koji „već sada čini neprekinutu teritorijalnu cjelinu, ili se uz neznatne korekcije to postiže, i naslanja se na dio Srpske oblasti Zapadne Slavonije koji je pod UNPA Sektorom Zapad“. Narodna skupština je tražila i da se u slučaju skorog ujedinjenja Republike Srpske i RSK u jedinstvenu državu, obaveza rješavanja pitanja teritorija zapadne Slavonije prenese na najviša tijela nove države.[565] U odnosu na ranije teritorijalne zahtjeve, može se zaključiti da su ovaj put oblasne vlasti bile nešto umjerenije.

Narodna skupština je na sjednici održanoj 11. srpnja 1993. osnovala Radnu grupu koja je trebala izraditi prijedlog teritorijalnog statusa i granica „srpskog etničkog prostora Srpske oblasti Zapadne Slavonije“. Međutim, na sljedećoj sjednici Narodne skupštine, održanoj 25. rujna 1993., predsjednik Radne grupe Stevo Ratković izvijestio je da, „zbog niza problema sa kojima su se članovi suočili“, Radna grupa nije dovršila sve zadatke, te kako bi „odlazak članova ove radne grupe u Beograd donio učinkovite pomake, jer bi se rezultati preveli na strane jezike, a sav dosadašnji rad bi se stručno doradio.“ Pomoć pri izradi studije o srpskom stanovništvu na području zapadne Slavonije očekivala se i od Vojno-istorijskog instituta u Beogradu.[566] Zaključeno je da će se, budući da je značajan dio srpskog etničkog prostora

[564] *Dokumenti*, knj. 10, Govor predsjednika Oblasnog vijeća SOZS povodom praznika „Dana ustanka“ od 15. kolovoza 1993., 98.
[565] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Republika Srpska Krajina, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Narodna Skupština, br. 020-204/93-I-01, Odluka, 4. jun 1993.
[566] *Dokumenti*, knj. 9, Zahtjev načelnika štaba Komande 18. korpusa SVK upućen Vojno-istorijskom institutu u Beogradu za pomoć u pisanju studije o Srbima u zapadnoj Slavoniji od 10. kolovoza 1993., 115.

ostao izvan granica UNPA, na osnovu zaključaka Radne grupe i utvrđenih granica srpskog etničkog prostora Srpske oblasti Zapadna Slavonija, prići reviziji Vanceovog plana.[567]

Unatoč zahtjevima da pitanje granica Srpske oblasti Zapadna Slavonija riješe najviša tijela RSK, dio zapadnoslavonskih političara nije imao povjerenja u krajinske čelnike, smatrajući kako oni nemaju kompetencija, niti volje za rješavanje pitanja teritorija Srpske oblasti Zapadna Slavonija a postojale su i sumnje i strahovi u eventualnu zamjenu teritorija zapadne Slavonije. Jedan od poslanika iz zapadne Slavonije u Skupštini RSK, Savo Radošević, sredinom kolovoza 1993. zaključuje: „Osjećam blokade na sve strane. Totalno nejedinstvo po pitanju akcije, ako se to uopšte i mogu zvati akcije, po pitanju rješenja pitanja Zapadne Slavonije. Čini mi se da je sve izraženiji stav da je Zapadna Slavonija ono što mi vojnički držimo. Kako li se lako odričemo i onoga što je i sa UN dogovoreno kao područje na koje se trebaju vratiti Srbi.“[568] Pri tome su djelomično bili u pravu jer težnjama Zapadnoslavonaca za proširenjem granica oblasti Knin u osnovi i nije pridavao previše pozornosti. One su načelno podržane, no pozornost vrha RSK prvenstveno je bila usmjerena na povratak teritorija koje je Krajina izgubila na području Miljevaca, u zaleđu Zadra a zatim i na području Medačkog džepa.[569] Primjerice, tijekom veljače i ožujka 1993. u New Yorku i Ženevi su vođeni pregovori krajinskih predstavnika sa supredsjedateljima Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, Davidom Owenom i Cyrusom Vanceom. Srpska strana, koju su zastupali Goran Hadžić, Mile Paspalj i ministar vanjskih poslova Slobodan Jarčević, tražila je povlačenje hrvatskih snaga sa područja zauzetog tijekom akcije „Maslenica“ dok su predstavnici međunarodne zajednice inzistirali da srpska strana provede rezoluciju 762 Vijeća sigurnosti UN-a, koja je podrazumijevala vraćanje „ružičastih zona“ pod hrvatsku vlast.[570] Srpska delegacija tijekom ovih razgovora uopće nije postavljala pitanje „neriješenih granica“ RSK u zapadnoj Slavoniji i teritorija koji se ondje, prema službenom stavu RSK, nalazio pod „hrvatskom okupacijom“.[571]

---

[567] *Dokumenti*, knj. 10, Pismo predsjednika Skupštine SOZS Zapovjedništvu UNPROFOR-a - sektor Zapad s odlukama Skupštine da UNPROFOR ukine i ukloni postavljene punktove na području zapadne Slavonije koje kontroliraju Srbi, te da se osnuje povjerenstvo za izradu prijedloga granica SOZS od 25. rujna 1993., 188.

[568] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića 13. augusta 1993., vidi i Dnevnik Save Radoševića 4. juna 1993.

[569] Vidi npr. *Dokumenti*, knj. 9, Obavijest Glavnog štaba SVK 18. korpusu o vojno-političkoj situaciji u RSK, problemima u SVK, namjerama hrvatske strane prema RSK, o pregovorima s hrvatskom stranom u Ženevi, te mjerama SVK u slučaju napada hrvatskih snaga od 15. srpnja 1993., 46.; Obavijest Komande 18. korpusa SVK o razgovorima s RH i UN-om o prekidu vatre od 27. kolovoza 1993., 154.

[570] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 188.-189., *Dokumenti*, knj. 8, Zapisnik sa sastanka izaslanstva RSK i predstavnika UN-a održanog u Ženevi od 1. ožujka 1993., 163.; Zapisnik sa sastanka izaslanstva RSK i predstavnika UN-a održanog u Ženevi od 3. ožujka 1993., 179.

[571] *Dokumenti*, knj. 10, Platforma Skupštine RSK za pregovore s RH na Međunarodnoj konferenciji za bivšu Jugoslaviju, sa stanovišta neovisnosti i suverenosti RSK te stav prema Rezolucijama i pregovori s UNPROFOR-om od 17. listopada 1993., 243.

Nakon sklapanja „Erdutskog sporazuma“ u srpnju 1993., kojim je dogovoreno povlačenje hrvatske vojske i policije sa područja oslobođenog akcijom „Maslenica“, nad kojim su kontrolu trebale preuzeti snage UNPROFR-a, krajinske vlasti mogle su više pažnje posvetiti problemu zapadne Slavonije. Međutim, u Kninu su bili svjesni da se revizija Vanceovog plana po pitanju granica područja pod zaštitom UN-a neće uspjeti provesti. S druge strane, Hrvatska je glasnije inzistirala da snage UN-a moraju pokazati određene rezultate u provođenju Vanceovog plana, prijeteći da u suprotnom neće pristati na produženje mandata UNPROFOR-a u Hrvatskoj.[572] Stoga je u RSK problem granica zapadne Slavonije deklarativno priznat a u pregovorima sa predstavnicima međunarodne zajednice, uz ostale zahtjeve navodio bi se i problem zapadne Slavonije, koja se „još uvijek nalazi pod hrvatskom okupacijom“, no daljnjih koraka u rješavanju toga pitanja nije bilo.[573] O načinu na koji su krajinske vlasti pristupale zahtjevima iz zapadne Slavonije svjedoči zapis Save Radoševića o sjednici Skupštine RSK na kojoj se raspravljalo o granicama „srpskog etničkog prostora“ na području zapadne Slavonije: „Točka dnevnog reda utvrđivanje srpskog etničkog prostora za područje Zapadne Slavonije odrađena vrlo loše – s brda, s dola. Ja kao Zapadnoslavonac ne znam opet koje su naše granice a kako će znati oni s drugih područja“.[574] Krajem listopada 1993. Skupština RSK potvrdila je da općina Podravska Slatina pripada teritoriju RSK.[575]

Oblasno vijeće nastavilo je tijekom druge polovine 1993. rad na organizaciji oblasnih tijela uprave. Početkom lipnja 1993. zaključeno da je potrebna reorganizacija oblasnog Štaba za prihvat izbjeglica i oblasne organizacije Crvenog krsta prema uputama Vlade RSK. Općinskim organizacijama Crvenog krsta je naređeno da izaberu koordinatora Koordinacijskog odbora Crvenog krsta za čitavu oblast. Osim toga, Oblasno vijeće odobrilo je zahtjev za pokretanjem srednjoškolskog centra u Okučanima, a Ministarstvu za informisanje RSK predložena je inicijativa za udruživanje radio postaja Srpski radio Okučani i Radio Zapadna Slavonija sa sjedištem u Pakracu u jedinstvenu informativnu instituciju od regionalnog značaja, radi razbijanja informativne blokade u kojoj se, prema Oblasnom vijeću, od početka rata nalazila zapadna Slavonija.[576] Također, donesena je odluka da se naziv

[572] UNDOC, S/26491, Pismo ministra vanjskih poslova Republike Hrvatske Mate Granića predsjedniku Vijeća sigurnosti UN-a, 24. 9. 1993.
[573] *Dokumenti*, knj. 10, Platforma Skupštine RSK za pregovore s RH na Međunarodnoj konferenciji za bivšu Jugoslaviju, sa stanovišta neovisnosti i suverenosti RSK te stav prema Rezolucijama i pregovori s UNPROFOR-om od 17. listopada 1993., 243.
[574] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića, 16. oktobra 1993.
[575] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića, 19. novembra 1993.
[576] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Oblasnog vijeća“ Zapisnik sjednice Obasnog vijeća održane 6. 7. 1993.

„Srpska oblast Zapadna Slavonija“ mijenja u naziv „Srpska oblast Zapadna Raška“, koja, međutim, u praksi nikada nije primjenjivana.[577]

Novi sastav Oblasnog vijeća nije bio ništa učinkovitiji u rješavanju problema na području zapadne Slavonije. Proračun tijela vlasti Srpske oblasti Zapadne Slavonije i dalje je gotovo u potpunosti financiran iz republičkog proračuna. U teškom položaju bila je i vojska na području zapadne Slavonije, koja je sve glasnije zahtijevala pomoć i od zapadnoslavonske oblasti. Stoga se na sjednicama Oblasnog vijeća, uz stalni problem neprofesionalnosti vojske, raspravljalo se i o lošoj materijalnoj situaciji 18. korpusa SVK.[578] Sredinom rujna 1993. Oblasno vijeće donijelo je odluku o materijalno-financijskoj pomoći pripadnicima 18. korpusa kojom je određeno da će osobe zaposlene kod UNPROFOR-a uplatiti iznos od 100 američkih dolara za pomoć pripadnicima 18. korpusa.[579] U listopadu je odluka proširena na privatne obrtnike na području zapadne Slavonije, koji su bili dužni u dva obroka uplatiti između 200 i 700 njemačkih maraka. Sredstva su namijenjena šivanju uniformi i kupovini cipela za pripadnike 18. korpusa.[580]

Skupština RSK odlučila je da se u RSK 19. i 20. lipnja 1993. održi referendum o ujedinjenju sa Republikom Srpskom.[581] Referendumsko pitanje glasilo je: „Da li ste za suverenu Republiku Srpsku Krajinu i njezino ujedinjenje u jedinstvenu državu sa Republikom Srpskom te drugim srpskim državama?“ Prema podacima Skupštine RSK, referendumu je pristupilo 95,11 posto, odnosno, 301.592 od ukupno 317.085 građana upisanih u birački popis a 98,61 posto ih je pozitivno odgovorilo na referendumsko pitanje.[582] Tijekom provođenja priprema za referendum u zapadnoj Slavoniji, pojavio se problem općina koje nisu bile pod kontrolom Srba. Republička Komisija za provođenje referenduma u uputstvima nije pojasnila kako će se referendum provesti za općine Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina. Dio zapadnoslavonskih političara smatrao je da se izjašnjavanje izbjeglica sa područja ovih općina treba provesti po posebnim popisima, kako bi se istakala pripadnost ovih općina RSK. Stoga su na njihovu inicijativu komisije za provođenje referenduma u općinama Pakrac i Okučani

[577] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine“, Zapisnik sjednice NS SOZS održane 11. 6. 1993.; Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, „Zapisnici sjednica Narodne skupštine“, Zapisnik sjednice NS SOZS održane 25. septembra 1993.
[578] Isto.
[579] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1., Obavezujući zaključak Oblasnog vijeća o materijalno-financijskoj pomoći pripadnicima 18. korpusa, 16. septembra 1993.
[580] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1., Odluka o rasporedu uplate sredstava za šivanje uniformi i kupovanje cipela pripadnicima 18. korpusa, 27. oktobra 1993.
[581] *Dokumenti*, knj. 8, Uputa Izvršnog savjeta općine Pakrac o provedbi referenduma na prostoru općine Pakrac od 12. lipnja 1993., 532.
[582] HMDCDR, Skupština Republike Srpske Krajine (dalje Skupština RSK), kut.1, Magnetofonski snimak sa sjednice skupštine RSK održane 23. 6. 1993.

izradile posebne popise za glasače iz općina Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina.[583] Prema nekim podacima smijenjeni članovi Oblasnog vijeća, na čelu sa Džakulom, vodili su „kampanju protiv referendum“ na području općine Pakrac, te je zbog toga postojala opasnost od slabog odaziva glasača na ovom području.[584] Konkretni podaci o izjašnjavanju na referendumu u zapadnoj Slavoniji nisu sačuvani. Primjerice referendum za općinu Grubišno Polje proveden je na dva glasačka mjesta – u Okučanima i Banja Luci. U biračkim popisima za ovu općinu ukupno je upisano 74 glasača (39 u Okučanima i 35 u Banja Luci) a odaziv je bio stopostotan, kao pozitivan odgovor na postavljeno referendumsko pitanje.[585]

6.5. Nastavak Džakuline politike u općini Pakrac i njegovo uhićenje

Nakon što je smijenjen sa dužnosti predsjednika Oblasnog vijeća, Veljko Džakula aktivirao je rad Skupštine općine Pakrac, koja dotad nije djelovala. Naime, Zakonom o teritorijalnoj organizaciji RSK i lokalnoj upravi propisano je da će do provođenja općih izbora u RSK poslove skupštine općine u općinama gdje je ona tijekom rata prestala djelovati, obavljati izvršni savjet općine, koje postavlja Vlada RSK na prijedlog Oblasnog vijeća. Izvršni savjeti svih općina u zapadnoj Slavoniji obavljali su i funkciju skupštine općine.[586] Skupština RSK usvojila je na sjednici održanoj 20. travnja 1993. Zakon o dopuni Zakona o teritorijalnoj organizaciji RSK i lokalnoj upravi kojim je utvrđeno da se u navedenim općinama, ukoliko postoje uvjeti za njihov rad, mogu ustrojiti skupštine općina, koje će predstavljati privremena tijela do provođenja izbora u RSK.[587]

U selu Šeovica održana je 3. svibnja 1993. konstituirajuća sjednica Skupštine općine Pakrac a Veljko Džakula izabran je za njezina predsjednika. Skupština općine Pakrac ujedno je potvrdila mandat Milanu Radakoviću kao predsjedniku Izvršnog savjeta općine Pakrac.

Džakulin rad na oživljavanju rada općine Pakrac je kod drugih predstavnika RSK smatran znakom nastavka njegovog suprotstavljanja novim oblasnim vlastima, kao i Vladi RSK.[588] Veljko Džakula uspio je na ovaj način osigurati političku funkciju za svoje daljnje

---

[583] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića, 18. juna 1993., 19. juna 1993.
[584] HMDCDR, RSK, Glavni štab Srpske vojske, str. pov. br. 20-1554, Redovni operativni izvještaj od 18. 6. 1993.
[585] HMDCDR, Općine Daruvar i Grubišno Polje, kut.1, Zapisnik o radu Komisije za sprovođenje izjašnjavanja glasanjem za opštinu Grubišno Polje, 21. 6. 1993.
[586] *Službeni glasnik* RSK, br. 3, 23. 3. 1992., 25.-27.
[587] *Službeni glasnik* RSK, br. 3, 20. 4. 1993., 203.
[588] *Dokumenti,* knj. 8, Izvješće Centra državne bezbjednosti u Glini o izboru Veljka Džakule za predsjednika SO Pakrac od 4. svibnja 1993., 415.

djelovanje u zapadnoj Slavoniji, a pakračke vlasti uvijek su bile, uz predstavnike vlasti za općine Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina, zbog problema teritorija koji nije bio pod njihovom vlašću, najveći oslonac Džakulinoj politici. No, Vlada RSK imenovala je 6. svibnja 1993. članove izvršnih savjeta općina zapadne Slavonije, a predsjednikom Izvršnog savjeta pakračke općine imenovan je Milorad Prodanović. Novoimenovano Oblasno vijeće je zato odlučilo da se mora riješiti kriza koju je na pakračkom području uzrokovalo djelovanje „smijenjenog Izvršnog savjeta općine Pakrac koji je preimenovan u Skupštinu općine Pakrac". Predstavnici Oblasnog vijeća, Narodne skupštine, 18. korpusa SVK i SUP-a Okučani zaduženi su da osiguraju predaju vlasti novoimenovanim pakračkim općinskim vlastima.[589] Džakula i Vitez postigli su početkom lipnja 1993. dogovor oko rada Skupštine općine Pakrac. Dogovoreno je da će Oblasno vijeće prihvatiti djelovanje novoustrojene Skupštine općine Pakrac a ista će prihvatiti Milorada Prodanovića, te je 9. lipnja Prodanović potvrđen predsjednikom Izvršnog savjeta općine Pakrac.[590]

Veljko Džakula je nakon „Daruvarskog sporazuma" nastavio provoditi Program povratka stanovništva u zapadnoj Slavoniji, koji je Narodna skupština usvojila 14. veljače 1993. Tijekom ožujka i travnja 1993., Džakula, Mladen Kulić i predstavnici pakračke općine nastavili su dogovarati sa predstavnicima UNPROFOR povratak srpskog stanovništva u naselja Bučkog kraja pod hrvatskom kontrolom. Smatralo se da bi područje na koje bi se vraćalo srpsko i hrvatsko stanovništvo trebala osiguravati Civilna policija UN-a, bez prisutnosti hrvatske i srpske policije, uz pomoć Kanadske bojne UNPROFOR-a. Pritom su srpski predstavnici i dalje odbijali povratak Hrvata na pakračko područje pod srpskom kontrolom. Primjerice, tvrdili su kako je povratak Hrvata na područje Pakračkih vinograda „zbog mogućih incidenata" potrebno do daljnjeg odgoditi.[591] Program povratka srpskog stanovništva u Bučki kraj Džakula je obrazložio riječima: „svojim ulaskom u Bučje pomičemo granicu, prije ulaska u Bučje hrvatska policija mora da se makne".[592] Za daljnju provedbu programa povratka, Džakula je imao potporu predstavnika mjesnih zajednica općine Pakrac, koji su pritom tražili da se o potpisivanju sporazuma o povratku stanovništva u Bučki kraj konzultira Vlada RSK, Oblasno vijeće i predstavnici 18. korpusa.[593]

---

[589] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, Zapisnik sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija održane 31. 5. 1992.
[590] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića, 10. juna 1993., 16. juna 1993.; Skupština opštine Pakrac, kut. 9, RSK, Skupština općine Pakrac, br. 023-10/93., 12. 6. 1993.
[591] *Dokumenti,* knj. 7, Izvješće organa bezbednosti 18. korpusa SVK o sastanku pobunjenih Srba iz zapadne Slavonije i UNPROFOR-a na kojem se raspravljalo o realizaciji „Daruvarskog sporazuma" od 17. travnja 1993.
[592] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Zapisnik sa 27. sjednice Izvršnog savjeta opštine Pakrac održane 24. 3. 1993.
[593] HMDCDR, kut. 6041, Pregled problema i zahteva jedinica 18. korpusa, 16. 4. 1993.

Nakon ustrojavanja Skupštine općine Pakrac, Veljko Džakula nastavio je kroz njezina tijela provoditi politiku koju je ranije zastupao kao predsjednik Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija. Džakula je obavijestio šefa civilnih poslova UNPROFOR-a u Sektoru Zapad Huga Ansena da je ustrojena Skupština općine Pakrac, koja je zaključila kako su stečeni uvjeti da se nastave razgovori oko rješavanja problema u općini Pakrac, te je imenovana i općinska komisija za pregovore s predstavnicima UN-a.[594] Skupština općine Pakrac donijela je 9. lipnja 1993. odluku o povratku srpskog stanovništva u „srpska sela" na području koje je bilo pod kontrolom hrvatskih vlasti. Sa tog su se područja prethodno trebale povući hrvatske policijske i vojne snage te ukloniti obilježja hrvatske države, a kontrolu su trebale preuzeti snage UN-a.[595] Trebalo je započeti i s povratkom srpskog stanovništva u dijelove Lipika i Pakraca, te obnovom njihovih kuća, a u Pakracu je, kada se ocijeni da je sigurnosna situacija zadovoljavajuća, trebalo otvoriti „checkpoint", odnosno mjesto susreta građana razdvojenog Pakraca.[596] Pregovore o ovim pitanjima trebalo je voditi sa UNPROFOR-om a ne sa hrvatskom stranom. Međutim, kao i u dotadašnjim pregovorima, srpska strana nije dopuštala povratak Hrvata na područje pod srpskom kontrolom. Džakula je napomenuo da će se povratak Hrvata u sela pod srpskom kontrolom prihvatiti tek kada se Srbi počnu vraćati u „mješovita sela" pod hrvatskom kontrolom.[597] Uz odobrenje Oblasnog vijeća i Vlade RSK nastavljena je i provedba „Programa obnove 100 kuća" na području općine Pakrac pod srpskom kontrolom, koju je financirala austrijska humanitarna organizacija „Care", te program humanitarne pomoći starijim i nemoćnim osobama, koji je financirao organizacija „Help Age" International iz Londona, odnosno njezin ured u Beču.[598]

Nastavak suradnje Džakule i UNPROFOR-a nije promakao pažnji civilnih i vojnih vlasti u zapadnoj Slavoniji, koje su smatrale da djelovanje Džakule vodi k podjeli i međusobnim sukobima pobornika „suživota sa Hrvatima" te protivnika Džakuline politike.[599] Komanda 18. korpusa obavijestila je podređene jedinice kako je nekoliko osoba, „uz garanciju Veljka Džakule i UNPROFOR-a", krenulo obrađivati svoju zemlju u selima Jakovci

---

[594] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Skupština opštine Pakrac, br. 023-365/93., 17. 5. 1993.

[595] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Skupština općine Pakrac, br. 14/93., Odluka o povratku prognanih Srba u etnički čista srpska sela opštine Pakrac, 15. 6. 1993.

[596] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Skupština općine Pakrac, br. 15/93., Odluka o povratku stanovnika i obnovi kuća u ulicama B. Maleševića i Bukovčanska, 15. 6. 1993.; RSK, Skupština općine Pakrac, br. 13/93, Odluka o otvaranju „chek –pointa" u Pakracu, 15. 6. 1993.

[597] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Zapisnik sa 3. sjednice Skupštine opštine Pakrac održane 9. 6. 1993.

[598] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, RSK Opština Pakrac, Izvršni savjet, 12. 8. 1993.; Dnevnik Save Radoševića 25. juna 1993., 17. jula 1993.

[599] *Dokumenti*, knj.7, Zahtjev Komande 18. korpusa Glavnom štabu SVK i MUP-u RSK za upute kako se odnositi prema „Daruvarskom sporazumu" i njegovim potpisnicima sa srpske strane od 18. ožujka 1993., 349.

i Dragović, međutim hrvatska policija ih je uhitila. Stoga je istaknuto neka „ovi tragični primjeri posluže kao potvrda lažnih i slatkorječivih a ničim ne garantovanih obećanja Džakule i njegovih sljedbenika o povratku u sela Bučkog i Trokutskog kraja i 'suživotu' sa Hrvatima.“[600] Oblasno vijeće uputilo je u kolovozu 1993. Zapovjedništvu UNPROFOR-u u Sektoru Zapad protest zbog kontakata sa smijenjenim članovima Oblasnog vijeća, koji su „već davno izgubili svaki legitimitet vlasti i prava da predstavljaju naš narod ove oblasti“, podsjećajući da je Narodna skupština imenovala nove zastupnike Srpske oblasti Zapadna Slavonija u kontaktima s predstavnicima UNPROFOR-a. Stoga je upozoreno da će Oblasno vijeće zaustaviti realizaciju programa dogovorenih mimo znanja oblasnih vlasti.[601]

Konkretni koraci protiv potpisnika Daruvarskog sporazuma pokrenuti su već u travnju 1993. kada je Veljku Džakuli, Mladenu Kuliću, Dušanu Ećimoviću i nekolicini njihovih pristaša zabranjeno napuštanje područja zapadne Slavonije. Milicija zapadne Slavonije kontrolirala je granični prijelaz u Staroj Gradišci kako bi im se spriječio prelazak u Republiku Srpsku.[602] Sredinom srpnja pomoćnik ministra unutrašnjih poslova Krsta Žarković obavijestio je MUP RSK da se Džakula u Zagrebu susreo sa Slavkom Degoricijem, voditeljem Izaslanstva Republike Hrvatske za pregovore sa lokalnim vlastima Srba u Republici Hrvatskoj i dopredsjednikom Državnog odbora za normalizaciju hrvatsko-srpskih odnosa, s kojim je Džakula kontaktirao i prije potpisivanja Daruvarskog sporazuma.[603] Veljko Džakula, Dušan Ećimović i Mladen Kulić uhićeni su 21. rujna 1993. u Okučanima, pod sumnjom da su počinili kaznena dijela špijunaže, ugrožavanja teritorijalne cjelovitosti RSK i sprečavanje borbe protiv neprijatelja.[604] Prema priopćenju MUP-a RSK, Džakula, Kulić i Ećimović su „u posljednjih godinu dana, na području Zapadne Slavonije, radili na rušenju i odcepljenju delova teritorije Republike Srpske Krajine i njihovom pripajanju Republici Hrvatskoj, širili dezinformacije i propagandu o velikoj snazi hrvatske vojske i države i odvraćali građane od borbe protiv neprijatelja“.[605] Nakon uhićenja sprovedeni su u Okružni zatvor u Kninu, a ubrzo su premješteni u Okružni zatvor u Glini, te je protiv njih pokrenut postupak na Okružnom sudu u Glini. Zahvaljujući imunitetu koji su uživali kao članovi općinskih vlasti, Džakula i

---

[600] HMDCDR, Komanda 18. korpusa, pov. br. 54-304, Informacija potčinjenim jedinicama, 11. 6. 1993.
[601] *Dokumenti*, knj. 10, Pismo predsjednika Oblasnog vijeća SOZS Zapovjedništvu UNPROFOR-a – sektor Zapad, u kojem upozorava da neće prihvatiti nikakve odluke iz razgovora predstavnika UNPROFOR-a i osoba koje su izgubile prava da predstavljaju Srbe iz zapadne Slavonije od 19. kolovoza 1993., 114.
[602] *Dokumenti*, knj. 8, Zapovijed SUP-a Okučani odjeljenju milicije za kontrolu prelaska državne granice Most kojom se zabranjuje napuštanje zapadne Slavonije određenim osobama od 26. travnja 1993., 398.
[603] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 81, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-94/1-93.; vidi S. DEGORICIJA, *Nije bilo*, 158.
[604] HMDCDR, Komanda 18. korpusa, str. pov. br. 18-906, Redovni borbeni izvještaj, 21. 9. 1993.; „Uhapšeni Džakula, Ećimović i Kulić“, *Vojska Krajine*, septembar 1993.
[605] „Uhapšeni Džakula, Ećimović i Kulić“, *Vojska Krajine*, septembar 1993.

Kulić su 2. listopada 1993. pušteni iz zatvora. Međutim, sljedećeg dana su, na osnovu tjeralice MUP-a RSK, ponovno uhićeni na mostu u Kostajnici, vraćeni u zatvor u Glini, te pretučeni.[606]

Progon potpisnika „Daruvarskog sporazuma“ nije izbjegao pažnji predstavnika UNPROFOR-a. Predstavnici Civilne policije UN-a posjetili su Okružni zatvor u Glini i razgovarali sa predsjednikom Okružnog suda, Brankom Momčilovićem, istražnim sucem Nikolom Sužnjevićem, uhićenim Džakulom, Kulićem i Ećimovićem i njihovim odvjetnikom. Predsjednik Okružnog suda u Glini pojasnio je kako protiv navedenih još nije podignuta optužnica, no kako postoji sumnja da su djelovali u cilju odcjepljenja i pripajanja dijela teritorija RSK Republici Hrvatskoj. Džakula, Kulić i Ećimović i njihov odvjetnik ustvrdili su da se radi o političkom suđenju, zatraživši da se o njihovom slučaju obavijeste mediji te Europska zajednica i UN. Optužili su „represivni i nedemokratski sustav u RSK“ da protiv njih vodi „orkestriranu medijsku kampanju“, te zatražili da ih se oslobodi, kako bi na području zapadne Slavonije mogli nastaviti sa djelovanjem u cilju „okončanja rata“. Također, Džakula, Kulić i Ećimović optužili su Paspalja, Hadžića i Martića da su, zbog straha od njihove političke moći i potpore koju uživaju u zapadnoj Slavoniji, ali i ostalim dijelovima RSK, naredili njihovo uhićenje. Džakula, Kulić i Ećimović izrazili su bojazan da su im „životi u opasnosti“, zatraživši istovremeno od hrvatskih vlasti da njihov slučaj ne koriste u „medijskoj propagandi“ jer će u protivnom „biti ubijeni prije izlaska iz zatvora“.[607] Doista, početkom 1995. godine, tadašnji premijer RSK Borisav Mikelić, tijekom pregovora sa predstojnikom Ureda predsjednika Republike Hrvatske, Hrvojem Šarinićem, rekao je kako je on osobno spasio život Veljku Džakuli, jer ga je Martić nakon potpisivanja „Daruvarskog sporazuma“ želio ubiti.[608]

Ministar unutarnjih poslova Milan Martić obavijestio je 2. prosinca 1993. SUP Okučani da su dan ranije Džakula, Ećimović i Kulić, pod neobjašnjivim okolnostima, napustili Okružni zatvor u Glini. S obzirom da se protiv njih i dalje vodio kazneni postupak te da im nije ukinut pritvor, iste je trebalo uhititi i sprovesti u Okružni zatvor u Kninu. Milicija u zapadnoj Slavoniji kontrolirala je granični prijelaz u Staroj Gradišci kako bi se spriječio

[606] HMDCDR, Okružni zatvor Knin, kut. 2, Knjiga upisa zatvorenika; Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području RH, UNPROFOR, (dalje UNPROFOR), kut. 4, UNPROFOR, Sektor North -Topusko, Dzakula, Ecimović, Kulic situation and requests, 6. october 1993.; „Na pomolu politički proces“, *Srpski glas*, (Topusko), 22. oktobra 1993.
[607] HMDCDR, UNPROFOR, kut. 4, UNPROFOR, Sektor North -Topusko, Dzakula, Ecimović, Kulic situation and requests, 6. october 1993.
[608] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 213.

prelazak Džakula, Ećimović i Kulića u Republiku Srpsku i Srbiju.[609] Džakula je ipak uspio doći u Beograd, gdje je ponovno uhićen. Nakon intervjua na beogradskoj televiziji „Studio B“, u kojem je govorio o situaciji u zapadnoj Slavoniji, Džakulu je sljedećeg dana, 4. veljače 1994., otela milicija. Iako u početku nije bilo jasno radi li se o srbijanskoj ili krajinskoj miliciji, nešto kasnije je odgovornost preuzela krajinska milicija. Centar za antiratnu akciju u Beogradu zatim je formirao Odbor za zaštitu Veljka Džakule i njegovih ljudskih prava i slobode, a o njegovu uhićenju informirani su i strani državnici. O sudbini Veljka Džakule raspravljalo se i u Skupštini Srbije a na informaciju ministra unutrašnjih poslova Republike Srbije, Zorana Sokolovića, da je Džakulu uhitila milicija RSK, Vuk Drašković je upitao „zar Martić na području Srbije može i smije hapsiti građane bez obzira tko su, i odakle su. Nije li to, pitam se ja, uplitanje u suverenitet određene države?“[610] Džakula je nakon nekog vremena oslobođen, a 1995. godine ponovno se aktivno uključio u rad tijela općinske uprave Pakrac, te je 23. siječnja 1995. imenovan direktorom Fonda za obnovu i razvoj općine Pakarac.[611] U ožujku 1995. Džakula je imenovan potpredsjednikom Izvršnog savjeta općine Pakrac.[612]

6.6. Pregovori s hrvatskom stranom krajem 1993. godine

Nakon Džakulina uhićenja UNPROFOR je zahtijevao da pregovore, koje je dotad vodila Skupština općine Pakrac, nastave predstavnici Oblasnog vijeća. Uz odobrenje Vlade RSK, 20. listopada 1993. u Starom Grabovcu održan je sastanak hrvatskih i srpskih predstavnika a na sastanku su sudjelovali i predstavnici UNPROFOR-a. Sa hrvatske strane prisustvovali su predstavnici hrvatske vlasti iz zapadne Slavonije Branimir Delač, Zlatko Kos, Milivoj Tomaš i Mato Sičaja, a sa srpske predstavnici Oblasnog vijeća i općinskih vlasti Duško Vitez, Milorad Prodanović i Aran Dragičević, te sekretar SUP-a Okučani, Vaso Ostrolučanin. Hrvatski predstavnici na pregovorima su ponovo potakli pitanje otvaranja autoceste i željezničke pruge u zapadnoj Slavoniji, no predstavnici srpske strane pozvali su se na osam točaka kojima je Vlada RSK uvjetovala otvaranje autoceste u jesen 1992., a odnosili su se uglavnom na pitanje nadležnosti nad dijelom autoputa koji je bio pod srpskim

[609] *Dokumenti*, knj. 10, Obavijest Uprave javne bezbjednosti MUP-a RSK SUP-u Okučani o bijegu Dušana Ećimovića, Veljka Džakule i Mladena Kulića iz Okružnog zatvora Glina, te o poduzimanju mjera protiv bjegunaca od 2. prosinca 1993., 326.
[610] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića, 10. februara 1994.
[611] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Upravni odbor Fonda za obnovu i razvoj opštine Pakrac, br. 020-70/95-/-01, Odluka, 23. januar 1995.
[612] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Skupština opštine Pakrac, br. 020-703/95-I-01, Odluka o izboru potpredsjednika Izvršnog savjeta opštine Pakrac, 21. mart 1995.

nadzorom. Razgovore oko obnove vodovodnog sustava u ime Oblasnog vijeća vodio je predsjednik Izvršnog savjeta općine Pakrac Milorad Prodanović, koji je popravak vodovoda (vodocrpilište je bilo u mjestu Gornja Šumetlica pod srpskom kontrolom) uvjetovao povratkom srpskog stanovništva u Pakrac. Odbijen je i zahtjev da se prognanim Hrvatima omogući posjet groblja za blagdan Svih svetih na okupiranom području zapadne Slavonije.[613] Pregovori su završeni bez ikakvih rezultata a Oblasno vijeće uskoro je obavijestilo šefa civilnih poslova UNPROFOR-a u Sektoru Zapad Huga Ansena kako je Skupština RSK usvojila platformu za vođenje pregovora sa Republikom Hrvatskom, prema kojoj pregovori o gospodarskoj suradnji mogu uslijediti tek nakon povlačenja hrvatske vojske i policije na crtu razgraničenja koja je postojala na dan potpisivanja Sarajevskog primirja i nakon ukidanja rezolucije Vijeća sigurnosti koja RSK onemogućuje uvoz i izvoz.[614]

Tijekom većeg dijela 1993. u sjevernoj Dalmaciji vođene su borbe s HV, dok na području zapadne Slavonije nije bilo borbenih djelovanja. No, česti su bili manji okršaji i upadi srpskih i hrvatskih snaga iza linije razgraničenja. Primjerice, početkom kolovoza 1993., tijekom upada hrvatske diverzantske grupe na području između sela Donji Rajić i Roždanik zarobljena su dva pripadnika 98. pješačke brigade SVK.[615] Tijekom 1993. godine učestale su srpske akcije i prepadi na području UNPA pod hrvatskom kontrolom a jedan od posebno tragičnih događaja zbio se 8. rujna 1993., kada je prilikom komemorativnog obilježavanja pogibije 20 pripadnika hrvatske vojske i policije u Kusonjama, u podmetnutoj eksploziji, poginulo 3 a ranjeno 11 osoba. Česti su bili i srpski prepadi na cesti koja je od Pakraca vodila prema Požegi.[616] Ovi i slični događaji bili su uzrokom napetosti koja je lako mogla dovesti do eskalacije sukoba. Na inicijativu UNPROFOR-a, krajem 1993. oblasne vlasti, zajedno s Komandom 18. korpusa, započele su pregovore sa hrvatskom stranom oko sporazuma o prekidu vatre. U kampu Jordanske bojne na autocesti u blizini Novske održan je 20. studenoga 1993. sastanak kojem su prisustvovali predstavnici srpske strane komandant 18. korpusa SVK Milan Čeleketić, predsjednik Oblasnog vijeća Dušan Vitez, predsjednici Izvršnih savjeta općine Pakrac Milorad Prodanović i općine Okučani Aran Dragičević te predstavnici hrvatske strane general Josip Tomšić, pukovnik Marko Krstanović, Mato Sičaja i

[613] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, br. 020-453/93-II-01, Izvještaj sa sastanaka sa hrvatskom stranom na kontrolnom punktu UN-a u Starom Grabovcu, 20. 10. 1993.
[614] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće br. 020-470/93-II-01, Obavijest o mogućnostima daljnjih pregovora, 1. 11. 1993.
[615] *Dokumenti*, knj. 9, Obavijest 7. korpusa SVK podređenim postrojbama o stanju u zoni odgovornosti, djelovanju hrvatskih snaga i zarobljavanju vojnika iz 18. korpusa od 8. kolovoza 1993., 108.
[616] Nikola IVKANEC, *Moja sjećanja Domovinski rat 91.-95. Glina, Daruvar, Pakrac*, Čazma, Daruvar, Pakrac 2006., 176.-195.

Vladimir Delač a sastanku je prisustvovao zapovjednik snaga UNPROFOR-a u Sektoru Zapad, general Kemal Shabsough. Hrvatska i srpska strana dogovorile su potpisivanje sporazum koji je nazvan „Gentelmenski sporazum“, a njime je trebalo postići obustavljanje vatre i upada oružanih snaga preko linije razgraničenja i prekid „provokacija na terenu i medijima“, uspostavljanje zajedničke komisije koja će istraživati kršenje prekida vatre, uspostava „vruće linije“, te načelna podrška vojnih struktura obje strane pregovorima civilnih vlasti, koji su trebali dovesti do normalizacije života u zapadnoj Slavoniji, uključujući obrađivanje polja uz liniju razgraničenja. Međutim, tijekom daljnjih pregovora o potpisivanju sporazuma o prekidu vatre hrvatska strana tražila je provedbu potpune demilitarizacije Sektora Zapad, koju je pretpostavljao Vanceov plan, na što srpska strana nikako nije htjela pristati, te su se pregovori odužili bez konačnog rezultata.[617] UNPROFOR je pritom, uz napomenu da specifična situacija u Sektoru Zapad predstavlja priliku da obje strane krenu k pronalaženju praktičnih rješenja za rješavanje konkretnih problema, predlagao niz mjera, poput „zamrzavanja“ kretanja vojnih i milicijskih jedinica unutar UNPA zone i uspostava „zone razdvajanja“ pod kontrolom UNPROFOR-a, koje su sljedeće godine potpisivanjem Zagrebačkog sporazuma prihvaćene i primijenjene na području cijele linije dodira između Republike Hrvatske i područja pod kontrolom Srba.[618] Krajem 1993. je potpisano „Božićno primirje“ između Knina i Zagreba, koje je zatim 30. siječnja 1994. produženo do kraja veljače 1994.[619] Pregovori hrvatske i srpske strane oko obrađivanja polja i vinograda u Sektoru Zapad nastavili su se i 1994. godine.[620]

6.7. Djelovanje političkih stranaka u zapadnoj Slavoniji i opći izbori u RSK

Djelatnost političkih stranaka nakon potpisivanja Sarajevskog sporazuma i uspostave institucija srpskih vlasti na okupiranom području zapadne Slavonije gotovo je u potpunosti zamrla. Tijekom prve polovine 1992. na području Srpske oblasti Zapadna Slavonija nije

[617] HMDCDR, Komanda 18. korpusa, str. pov. br. 18-1152, 30. 11. 1993.
[618] HMDCDR, UNPROFOR, kut. 4, Ujedinjene nacije, UNPROFOR, Sporazum o prekidu vatre u Sektoru Zapad, bez broja i datuma
[619] HMDCDR, kut. 6038, Komanda 18. korpusa, pov. br. 20-11, Informacija podčinjenim jedinicama, 3. 2. 1994.
[620] HMDCDR, UNPROFOR, kut. 4, Zaštitne snage Ujedinjenih nacija, Civilni poslovi Sektor Zapad, sastanak između hrvatskog vodstva i srpskih vlasti u Sektoru Zapad, 24. januara 1994.

djelovala niti jedna stranka.[621] Sredinom 1993. godine Komanda 18. korpusa zaključila je da je u zapadnoj Slavoniji „politička organizovanost stanovništva za sada nejasna i nedifinisana“. Istaknuto je kako je rad u ranijem razdoblju najsnažnije političke stranke SDS-a, ugašen, te kako se niti jedna politička stranka nije snažnije nametnula svojim radom, no da postepeno jača utjecaj Srpske radikalne stranke (SRS).[622]

Doista, tijekom druge polovine 1992. može se zamijetiti nešto aktivnije djelovanje Srpske radikalne stranke u zapadnoj Slavoniji. Organizacija Regionalnog odbora SRS za zapadnu Slavoniju započela je u svibnju 1992. godine. Srpska radikalna stranka u to vrijeme još nije imala sjedište u RSK, te je proces njezina organiziranja u zapadnoj Slavoniji vodio ured stranke u Beogradu. Drago Stupar dobio je zadatak da organizira osnivačke skupštine SRS, na kojima se trebalo izabrati čelništvo mjesnih odbora SRS u zapadnoj Slavoniji.[623] SRS je 2. listopada 1992. u Okučanima organizirala „Miting istine“ o zapadnoj Slavoniji, a predsjednik organizacijskog odbora Drago Stupar tražio da se, zbog velikog interesa stanovništva, osiguraju autobusi i gorivo a javne ustanove, organizacije i škole da obustave rad kako bi se svima omogućilo prisustvovanje mitingu.[624] SRS je u listopadu 1992. upisana u registar političkih stranaka RSK a njezino sjedište bilo je u Vukovaru a zatim je 15. studenoga održana osnivačka skupština SRS za Srpsku oblast Zapadna Slavonija, kojoj je prisustvovao i predsjednik krajinskih radikala Rade Leskovac.[625] SRS u zapadnoj Slavoniji zalagala se za vojnu opciju proširenja granica Srpske oblasti Zapadna Slavonija „jer vidimo da od mirovnog procesa nema ništa“ a zatim je, nakon povratka „izgubljenog teritorija“ trebalo provesti ujedinjenje RSK sa Republikom Srpskom.[626] Tijekom 1992. i 1993. stranka je poprilično ojačala u zapadnoj Slavoniji, te je Glavni odbor SRS Zapadna Slavonija protestirao protiv imenovanja Dušana Viteza i Đorđa Damjanovića čelnicima Oblasnog vijeća i Narodne skupštine, tražeći da se u nove članove Narodne skupštine uključi nekoliko poslanika iz redova SRS, jer ista ima oko 5.000 članova, a u suprotnom će tražiti održavanje izbora.[627]

---

[621] *Dokumenti*, knj. 3, Procjena, analiza i zaključci Zonskog štaba TO Zapadna Slavonija o najznačajnijim utjecajima na mobilizaciju na tom području od 13. travnja 1992., 390.
[622] HMDCDR, Komanda 18. korpusa, str. pov. br. 40/1-24, Mobilizacijska procena, 25. 5. 1993.
[623] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 7, Srpska radikalna stranka, Ovlašćenje, 21. 5. 1992.
[624] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, Organizacioni odbor mitinga, 28. 9. 1992.
[625] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, Dnevni red za svečanu osnivačku skupštinu SRS RSK za Oblast Zapadna Slavonija zakazanu za dan 15. 11. 1992. godine s početkom u 11,00 časova
[626] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, Srpska radikalna stranka Zapadne Slavonije, Proglas iz 1993. godine
[627] O djelovanju SRS u zapadnoj Slavoniji vidi opširnije: Nikica BARIĆ, „Srpska radikalna stranka u Republici Srpskoj Krajini, 1992.-1995. (s naglaskom na Slavoniju i Baranju), *Scrinia Slavonica*, br. 10/2010; HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, Srpska radikalna stranka, Oblast Zapadna Slavonija, 20. 6. 1993.

Stranka Socijaldemokratska partija Krajine (SDP Krajine) osnovana je 31. listopada 1992. sa sjedištem u Okučanima a jedan od čelnika stranke bio je Ranko Bakić.[628] U programskim ciljevima stranke istaknuto je da je SDP Krajine „čvrsto utemeljena na dugoj tradiciji i savremenim dostignućima socijaldemokratije u Evropi, a svojim „sestrinskim strankama“ smatrala je sve socijaldemokratske stranke, koje su organizirane u Europi i svijetu, a „anacijonalne su po svom opredeljenju“. S obzirom da su „srpske krajine trenutno pod zaštitom UN“, cilj SDP-a Krajine bio je da se ovo pitanje riješi primjenom međunarodnih pravila, u interesu naroda Krajine.[629] U izbornom programu SDP-a Krajine stajalo je kako RSK „nije zaokružena u svojim državnim prostorima“. Također, izneseno je neslaganje sa dotadašnjom politikom „vođenja lokalnih ratova“ koja se pokazala neefikasnom, te zalaganje da se obrana treba voditi jedinstveno, na cijelom području RSK, te da stoga na „napad na bilo koji dio teritorije“ treba odgovoriti „agresoru duž cijele granice“. Istaknuto je da će se SDP Krajine boriti protiv političkih lidera koji „vode razbijačku politiku pojedinih regija i oblasti, što vodi cijepanju RSK“.[630]

Nešto prije održavanja izbora u Krajini osnovana je i Srpska partija socijalista RSK (SPS RSK), inačica vladajuće Socijalističke partije Srbije kojoj je na čelu bio Slobodan Milošević, s kojom je surađivala. Sjedište stranke bilo je u Kninu. Konstituirajućoj sjednici SPS RSK prisustvovao je i predstavnik SPS iz Srbije Goran Perčević, koji je istakao da ideje socijalne pravde i solidarnosti „imaju duboke korijene u prirodi srpskog naroda te će ih narod Krajine sigurno podržati“. Perčević je također poručio da će Srbija, kao i dotad, pružati pomoć i podršku Krajini.[631] U ožujku 1994. godine SPS RSK osnovala je općinske odbore na području Krajine, te su općinski odbori osnovani i za općine Grubišno Polje, Daruvar, Okučani, Pakrac i Podravska Slatina. Sjedišta općinskih odbora SPS za općinu Grubišno Polje, Daruvar i Podravska Slatina nalazili su se u Okučanima.[632]

Najvažnija politička organizacija pobunjenih Srba 1990. i 1991., Srpska demokratska stranka, podijeljena je na dvije struje, SDS Krajine, kojem je na čelu bio Milan Babić i čelnici SDS-a koji su početkom 1992. odbili prihvatiti Vanceov plan, te s druge strane vladajuća garnitura Krajine (Goran Hadžić, Zdravko Zečević, Milan Paspalj i dr.) a Vlada RSK, kako bi ograničila rad SDS-a Krajine, donijela je sredinom lipnja 1992. odluku o moratoriju na javni

[628] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 9, Socijaldemokratska partija Krajine, Glavni odbor, br. 04/92., bez datuma
[629] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 9, Republika Srpska Krajina, Socijaldemokratska partija, Programski ciljevi.
[630] Isto.
[631] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 9, Saopštenje za javnost, bez broja i datuma.
[632] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 9, Srpska partija socijalista RSK, Knin, 1994.

rad političkih stranaka u RSK. Međutim, osim neslaganja oko prihvaćanja Vanecovog plana početkom 1992., u osnovi nije bilo ideoloških razlika između dvije struje SDS-a, a uzrok međusobnih sukoba ležao je u najvećoj mjeri u borbi za vlast i političke pozicije.[633]

U Novom Sadu je 29. srpnja 1993. održana Konvencija ujedinjenja Srpske demokratske stranke u srpskim državama i dijaspori u jedinstvenu Srpsku demokratsku stranku. Cilj ujedinjenja SDS-a bilo je stvaranje države srpskog naroda na cijelom njegovom etničkom i povijesnom prostoru, odnosno državno ujedinjenje na slobodno izraženoj volji srpskog naroda. Sjedište stranke trebalo je naknado utvrditi statutom stranke a do održavanja skupštine, strankom je trebao rukovoditi koordinacioni odbor u koji je svaka stranka trebala dati o jednog predstavnika. Pristupanje ujedinjenom SDS-u potpisale su Srpska demokratska stranka Srbije, Srpska demokratska stranka Crne Gore, Srpska demokratska stranka Republike Srpske, Srpska demokratska stranka RSK i Srpska demokratska stranka Krajine.[634] Na Palama je zatim 7. studenoga 1993. potpisana je konvencija o jedinstvu svih Srpskih demokratskih stranaka, koju su potpisale sve stanke osim SDS-a Krajine. Smatralo se da je ujedinjenjem srpskih demokratskih stranaka „srpski narod učinio jedan od najjačih i u istoriji najznačajnijih korak u pravcu svoje integracije i rušenja svih veštačkih granica“. Program stranke predstavljalo je stvaranje jedinstvene srpske države „od Knina do Pirota i od Horgoša do Prevlake, sa glavnim gradom u Beogradu“. Predsjednik SDS-a srpskih zemalja bio je Radovan Karadžić.[635] Početkom studenog 1993., stranka je upisana u registar političkih stranaka RSK pod imenom „Jedinstvena Srpska demokratska stranka“ a 25. studenoga 1993. promijenila je ime u „SDS srpskih zemalja“.[636] Nema podataka o stranačkoj organizaciji SDS-a srpskih zemalja prije izbora u zapadnoj Slavoniji, no sudeći prema izbornim rezultatima, očito je da se većina članova SDS priklonila toj frakciji SDS-a, dok SDS Krajine nije imao organiziranu stranačku mrežu na području zapadne Slavonije.[637]

Provođenje izbora u Krajini planirano je nakon njezina proglašenja, no prvi opći izbori održani su tek krajem 1993. i početkom 1994. godine. Izbori su raspisani u listopadu 1993. a na njima je trebalo izabrati poslanike Skupštine RSK, predsjednika RSK i odbornike skupština općina.[638] Istovremeno, usvojen je Zakon o izbornim jedinicama za izbor skupštinskih poslanika, kojim je RSK podijeljena na 28 izbornih jedinica koje su obuhvaćale

[633] Vidi opširnije N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 219. – 228.
[634] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 5, Konvencija ujedinjenja Srpske demokratske stranke, 29. 7. 1993.
[635] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 5, Jedinstvena srpska demokratska stranka (za sve srpske zemlje), Opštinski odbor Vrginmost, br. 00-1/93, Program rada, 1993.
[636] *Službeni glasnik RSK*, br. 16, 11. 11. 1993., 729.; *Službeni glasnik RSK*, Knin, br. 17, 30. 12. 1993., 781.
[637] Drago KOVAČEVIĆ, *Kavez*, 74.
[638] *Službeni glasnik RSK*, br. 6, 16. 10. 1993., 288.-289.

područje 28 općina, a svaka općina birala je između 1 i 10 poslanika, ukupno 84 poslanika Skupštine RSK. U zapadnoj Slavoniji općina Okučani birala je 4 poslanika, općina Pakrac 3, općina Podravska Slatina 3, općina Daruvar 2 a općina Grubišno Polje 1. Prvotno se razmatrala ideja da „opštine koje ne kontroliraju svoje područje“ u Skupštini RSK zastupa po jedan poslanik, međutim poslanici iz zapadne Slavonije uspjeli su se izboriti za veći broj poslanika iz ovih općina.[639] Izbori za općine koje nisu bile pod kontrolom Srba održani su na području općina Okučani i Pakrac, primjerice, za izbornu jedinicu Grubišno Polje određena su dva biračka mjesta, u Okučanima i Gornjem Rajiću.[640] Osim toga u zapadnoj se Slavoniji smatralo da se na području Istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema treba organizirati posebno glasanje za izbjeglice iz zapadne Slavonije koje su tamo živjele od kraja 1991. godine, čime bi se ojačala politička snaga Srpske oblasti Zapadna Slavonija.[641]

Na izborima održanima 12. prosinca 1993. najveći broj mandata u Skupštini RSK osvojila je stranka SDS Krajine Milana Babića, koja je dobila 33 mandata. SDS srpskih zemalja osvojila je 17 mjesta, a Srpska radikalna stranka osvojila je 15 mjesta, Srpska partija socijalista 6, Socijaldemokratska partija Krajine 4, Srpska demokratska stranka 1 a nezavisni kandidati osvojili su 8 mandata. U zapadnoj Slavoniji najviše poslaničkih mjesta osvojio je SDS srpskih zemalja, koji je od ukupno osvojenih 17 mandata, na ovom području osvojio 10, dok je SDP Krajine osvojio 3 mandata.[642] SDS Krajine, koja je bila izborni pobjednik parlamentarnih izbora u RSK, u zapadnoj Slavoniji nije osvojila niti jedan mandat jer ondje, kao i u Istočnoj Slavoniji, Baranji i Srijemu nije imala nikakvu stranačku infrastrukturu.[643]

U Skupštinu RSK su u općini Okučani izabrana dva kandidata SDS-a srpskih zemalja, Đorđe Damjanović i Aran Dragičević, te dva kandidata SDP-a Krajine, Ranko Bakić i Čedomir Relić. U općini Pakrac izabrana su dva kandidata SDS-a srpskih zemalja, Obrad Ivanović i Miroslav Gvozdanić te jedan kandidat SDP-a Krajine, Petar Džodan. U općini Podravska Slatina sva su tri izabrana poslanika pripadali SDS-u srpskih zemalja, Zoran Mišćević, Dragan Dobrojević i Veljko Vukelić. U općini Daruvar izabrani su Mitar Bosanac i Stevo Ratković, a u općini Grubišno Polje Boro Vurdelja, svi kandidati SDS-a srpskih zemalja.[644]

---

[639] *Službeni glasnik RSK*, br. 6, 16. 10. 1993., 285; HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića 16. oktobra 1993.
[640] HMDCDR, Općine Daruvar i Grubišno Polje, kut.1, RSK, SOZS, Izvršni savjet opštine Grubišno Polje, br. 74-01/93., Rješenje o određivanju biračkih mjesta u Izbornoj jedinici 7. Grubišno Polje, 8.12. 1993.
[641] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića, 30. oktobra 1993.
[642] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, Statistički prikaz rezultata skupštinskih izbora Republičkog zavoda za statistiku i informatiku, bez datuma i broja.
[643] D. KOVAČEVIĆ, *Kavez,* 74.
[644] HMDCDR, Političke strane, kut. 6, Spisak poslanika Skupštine RSK po izbornim jedinicama, bez datuma i broja.

Na izborima se za predsjednika RSK natjecalo sedam kandidata: Milan Babić, kandidat Srpske demokratske stranke Krajine, Goran Hadžić, kandidat Srpske demokratske stranke srpskih zemalja, Ranko Bakić, kandidat Socijaldemokratske partije Krajine, Rade Leskovac iz Srpske radikalne stranke, te tri samostalna kandidata Milan Martić, Jovan Opačić i Dragan Vignjević.[645] Milan Martić je zbog vjernosti Beogradu imao podršku Slobodana Miloševića, dok je Milan Babić, zbog sukoba sa Miloševićem oko prihvaćanja Vanceovog plana početkom 1992., za Srbiju bio nepoželjan na mjestu predsjednika RSK.

Održana su dva izborna kruga predsjedničkih izbora a u predizbornoj kampanji Milan Martić imao je snažnu i otvorenu podršku Slobodana Miloševića i Beograda.[646] U drugom izbornom krugu predsjedničkih izbora, održanom 23. siječnja 1994. godine, Milan Martić osvojio je 50.22 % a Milan Babić 46.92 % glasova. Prema službenim podacima Republičkog zavoda za statistiku i informatiku RSK, u prvom krugu predsjedničkih izbora u svim općinama u zapadnoj Slavoniji, osim u izbornoj jedinici za općinu Podravska Slatina, Milan Babić je osvojio većinu glasova. Određene izborne rezultate u općini Okučani ostvarili su i Rade Leskovac te Ranko Bakić. U drugom je krugu Martić pak pobijedio u svim izbornim jedinicama zapadne Slavonije.[647] U Martićevu izbornom štabu u kampanji za drugi izborni krug u zapadnoj Slavoniji sudjelovali su Milorad Prodanović, Stevan Ratković, Zoran Mišćević i Dragan Dobrojević, poslanici SDS-a srpskih zemalja iz zapadnoslavonskih općina.[648]

Nakon izbora, Milošević je nametnuo Borisava Mikelića, predratnog direktora poduzeća „Gavrilović“ iz Petrinje, za premijera, te je Skupština RSK, na sjednici održanoj 21. travnja 1994., imenovala Vladu RSK na čelu sa Borisavom Mikelićem. Ministrom prosvjete imenovan je poslanik iz općine Daruvar, Stevo Ratković. Predsjednikom Skupštine RSK imenovan je radikal Branko Vojnica.[649]

Uz predsjedničke i parlamentarne izbore, održani su i općinski izbori, na kojima je trebalo izabrati odbornike skupština općina. U zapadnoj Slavoniji, osim pakračke, koja je osnovana u svibnju 1993., dotad nisu djelovale skupštine općina, a članove izvršnih savjeta zapadnoslavonskih općina imenovala je, na prijedlog Oblasnog vijeća, Vlada RSK. Na području zapadne Slavonije izbori za općinske skupštine provedeni su samo za općine

---

[645] HMDCDR, RSK, Republički zavod za statistiku i informatiku, Rezultati izbora za Predsjednika Republike Srpske Krajine na izborima 12. 12. 1993. i 23. 01. 1994. godine, februar 1994.
[646] D. KOVAČEVIĆ, *Kavez,*73.
[647] HMDCDR, RSK, Republički zavod za statistiku i informatiku, Rezultati izbora za Predsjednika Republike Srpske Krajine na izborima 12.12.1993. i 23.01.1994. godine, februar 1994.
[648] HMDCDR, Dnevnik Save Radoševića, 18. januara 1994.
[649] N. BARIĆ, „Srpska radikalna stranka“, 508.-509.; *Službeni glasnik RSK*, br. 8, 11. 5. 1994., 297.

Okučani i Pakrac.[650] Iako nema sačuvanih podataka o provedbi i rezultatima općinskih izbora, prema stranačkom sastavu Skupštine općine Pakrac može se zaključiti da je SDS srpskih zemalja osvojila premoćnu pobjedu na općinskim izborima. Ta je stranka osvojila 19 odborničkih mjesta, te je dala predsjednika Skupštine općine, Miroslava Grozdanića, SDP Krajine osvojila je pet mjesta a SRS jedno odborničko mjesto.[651] U Izvršni savjet općine Pakrac zatim su, uz predsjednika Obrada Ivanovića izabrani Milan Trešnjić, sekretar za opštu upravu (kasnije ga je ta toj dužnosti zamijenio Dušan Vučković), Radomir Vranešić, sekretar za privredu i finansije, Petar Krneta, sekretar za građevinarstvo, urbanizam i komunalno-stambene djelatnosti, Vojin Stipić, direktor opštinske uprave za katastar i geodetske poslove, Dušan Svilarević sekretar za društvene djelatnosti te predstavnik vojske i milicije u općini Pakrac.[652]

Nakon izbora započela je djelovati i Skupština općine Okučani. I ovdje je SDS srpskih ostvario priličan uspjeh na općinskim izborima jer je 10 od 25 odbornika pripadalo toj stranci te je dao predsjednika Skupštine općine Arana Dragičevića.[653] Sekretar skupštine općine bio je Aleksa Milanović. Za predsjednika Izvršnog savjeta izabran je Branko Bosanac a članovima Nada Sučević, Ilija Lončar, Savo Stojnić, Željko Kljajić i Mihajlo Trifunović.[654]

U općinama Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina i nakon izbora Izvršni savjeti nastavili su obavljati funkciju općinskih skupština. Izvršni savjet općine Grubišno Polje činili su predsjednik Boro Vurdelja, Radovan Savatović, Branka Mikelić, Branka Ćuća i Željko Milanović.[655] Na žalost, nema sačuvanih podataka o članovima Izvršnih savjeta općina

---

[650] U sačuvanoj arhivskoj građi nema tragova da su provedeni izbori za odbornike skupština općina, nema kandidacijskih lista, izvješća komisije o provedbi i rezultatima izbora.

[651] Odbornici SDS-a srpskih zemalja bili su predsjednik skupštine Miroslav Grozdanić, Radomir Vranešević, Nenad Grubišić, Stojan Kovačić, Simo Mandić, Ljuban Marić, Savo Milaković, Predrag Miščević, Milan Mrzić, Blagoja Nenadović, Radovan Pavković, Milorad Prodanović, Čedomir Romanić, Dragan Samardžić, Jovan Šeatović, Milan Vranešić, Dragan Divjak, Jovan Milanković i Mirko Uzur, odbornici iz SDP-a bili su Dušan Basta, Dragan Vujanić i Čedomir Prodanović, te još dvojica odbornika a iz SRS Željko Barjaktar, vidi HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, Skraćeni zapisnik sa sjednice Skupštine opštine Pakrac održane 10. septembra 1994.

[652] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, RSK, Srpska oblast Zapadne Slavonije, Skupština opštine Pakrac, Odluka o izboru članova Izvršnog savjeta opštine Pakrac, 6. januara 1994.; Skraćeni zapisnik sa sjednice Skupštine općine Pakrac održane 20. septembra 1994.

[653] Ostali odbornici SDS-a srpskih zemalja bili su Milan Arbutina, Radovan Bajčić, Dragoljub Vasiljević, Milan Delibašić, Petar Delibašić, Milan Milašinović, Milan Papić, Stevan Staničić i Milenko Tintor. Ostali članovi općinske skupštine bili su Danko Bjelajac iz SRS, Nedjeljko Bogdanović, Rajko Bogojević, Gordan Vučenović, Simo Dabić, Radojica Dakić, Simo Desančić, Miroslav Živković, Mile Ljubenković, Milenko Marinković, Nedeljko Marjanović, Mirko Nišević, Vaso Ostrolučanin, Željko Vojnović, i Stevan Vukičević.

[654] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, Republika Srpska Krajina, Opština Okučani, Skupština opštine, br. 0-09-1007/2-94, Zapisnik sa 5. sjednice Skupštine opštine Okučani, 5. 10. 1994.; Popis članova kluba odbornika SDS-a srpskih zemalja (popis), bez broja i datuma

[655] HMDCDR, Općine Grubišno Polje i Daruvar, kut. 1, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Izvršni savjet opštine Grubišno Polje, Isplatna lista toplog obroka za mjesec mart 1994., 23. 4. 1994.

Daruvar i Podravska Slatina, no može se zaključiti da su na njihovu čelu, kao i u slučaju Pakrac, Okučani i Grubišno Polje, bili poslanici izabrani u Skupštinu RSK.

Bitna posljedica izbora u Krajini bio je prestanak djelovanja oblasnih tijela vlasti. Naime, izbori za poslanike oblasnih skupština u Srpskoj oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Srijem i Srpskoj oblasti Zapadna Slavonija nisu raspisani i provedeni te nisu izabrana niti oblasna vijeća. U teritorijalnoj organizaciji RSK nikada nije u potpunosti definirana uloga i djelokrug oblasnih vlasti, a na ovaj je način i ukinuto njihovo djelovanje. Oblasno vijeće Srpske oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Srijem donijelo je 10. siječnja 1994. rješenje kojim se njegov rad, od dana 31. prosinca 1993. stavlja u mirovanje, a sa radom nastavlja samo sekretarijat za opštu upravu Oblasnog vijeća. U obrazloženju rješenja navedeno je kako je Vlada RSK od njezina ustrojavanja ignorirala rad oblasnih vijeća, te da nikada nisu u potpunosti određeni poslovi za koje su oblasna tijela nadležna, kao što nije riješen način financiranja rada oblasnih tijela, o čemu je već bilo riječi. No, osnovni razlog donošenja odluke o prestanku rada Oblasnog vijeća bilo je neprovođenje izbora za poslanike oblasnih skupština.[656] Iako nema dokumenata o stavljanju u mirovanje oblasnih tijela vlasti Srpske oblasti Zapadna Slavonija, ona iz istog razloga kao i tijela istočnoslavonske oblasti, prestaju s radom nakon početkom 1994. godine.

Prestankom djelovanja Oblasnog vijeća i Narodne skupštine u zapadnoj Slavoniji ojačala je uloga općinskih tijela vlasti, kao i uloga političkih stranaka na tome području, koje su nakon izbora nastavile aktivnije djelovati u političkom životu.[657] Već sredinom rujna 1993., nakon akcije Hrvatske vojske na području Medačkog džepa, Oblasno vijeće donijelo je odluku o ustroju Ratnog savjeta Srpske oblasti Zapadna Slavonija, u čiji su sastav imenovane osobe na čelnim političkim funkcijama u zapadnoj Slavoniji.[658] Međutim, prema sačuvanoj dokumentaciji ne može se zaključiti da je ovo tijelo preuzelo funkciju vlasti u zapadnoslavonskoj oblasti, odnosno da je obavljalo poslove Narodne skupštine ili Oblasnog vijeća tijekom 1994. i 1995. godine, kada Oblasno vijeće Srpske oblasti Zapadna Slavonija

[656] HMDCDR, Kabinet predsjednika RSK, kut. 2, Republika Srpska Krajina, Srpska oblast Slavonija, Baranja i Zapadni Srem, Oblasno veće, br. 1038/94, 10. 1. 1994.; Kabinet predsjednika RSK, kut. 2, Republika Srpska Krajina, Srpska oblast Zapadne Slavonije, Skupština opštine Pakrac, br. 250/94, 10. mart 1994.

[657] Vidi HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, izvještaji sa sastanak glavnog odbora SRS Zapadne Slavonije; Skupština opštine Pakrac, kut. 9, Skraćeni zapisnik sa sjednice Skupštine općine Pakrac održane 20. septembra 1994.

[658] Članovima Ratnog savjeta Srspke oblasti Zapadna Slavonija imenovani su predsjednik Oblasnog vijeća Duško Vitez, predsjednik općine Okučani Aran Dragičević, predsjednik općine Pakrac Miodrag Prodanović, predsjednik Narodne skupštine Đorđe Damjanović, zapovjednik 18. korpusa (ime nije navedeno, no u to vrijeme komandant 18. korpusa bio je Milan Čeleketić), sekretar SUP-a Okučani Vaso Ostrolučanin, načelnik Uprave Ministarstva obrane Dragan Čanak i oblasni sekretar za informacije i regionalnu suradnju Dušanka Mrđenović; HMDCDR, Općina Okučani, kut.1, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, Odluka o formiranju Ratnog savjeta Srpske oblasti Zapadna Slavonija, 14. 9. 1993.

nije funkcioniralo. Vlasti općina Pakrac i Okučani samostalno su određivale i provodile politiku svojih općina, pregovarajući samostalno sa hrvatskim vlastima te kontaktirajući izravno sa najvišim predstavnicima RSK. Tijekom 1994. godine Dušan Vitez u nekoliko je prilika istupao u svojstvu predsjednika Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija, međutim, njegova funkcija u tome periodu nije imala stvarni značaj i gotovo nikakav utjecaj na događaje u zapadnoj Slavoniji.[659]

6.8. Odnos prema Hrvatima i ostalim nesrpskom stanovništvu na okupiranom području zapadne Slavonije

Nakon okupacije dijela zapadne Slavonije i progona hrvatskog i ostalog nesrpskog stanovništva, na tom je području ostao živjeti malen broj Hrvata koji su živjeli u mjestima Gornji Varoš, Donji Varoš, Pivari, Okučani, Bijela Stijena, Pakrac, Medari i Borovac.[660] Vlasti Srpske oblasti Zapadna Slavonija bile su zainteresirane za povratak Srba u dijelove zapadne Slavonije koji nisu bili okupirani, dok istovremeno nisu dozvoljavale povratak Hrvata u dijelove zapadne Slavonije pod srpskim nadzorom. Primjerice, u svibnju 1992. vlasti općine Okučani odlučile su odbiti zahtjev dijela Hrvata sela Donji Varoš da im se odobri povratak u njihove kuće. Odlukom Vlade RSK o povratku izbjeglih lica bilo određeno da će, nakon provjere nadležnog SUP-a, osobama koje se žele vratiti a nisu sudjelovale „(direktno ili indirektno) u neprijateljskim formacijama ili nacionalističko-fašističkim strankama“ biti odobren povratak na područje RSK, no općinske vlasti zaključile su, da se do odluke nadležnih tijela RSK o tome pitanju, hrvatskom stanovništvu neće odobravati povratak i smještaj na području općine Okučani.[661] Odluka Savjeta općine Okučani da se za potrebe obnova kuća koristi građevinski materijal sa kuća u hrvatskim selima pokazuje da srpske

[659] DASB, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, kut. 6, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, Predsjednik, br. 020-10/94-II-01, Saopštenje povodom izvještaja o susretu predstavnika Hrvatske vlade i srpskih vlasti na liniji razgraničenja u sektoru Zapad, 26. 1. 1994.; RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, Telegram podrške u nastojanju da se prevlada i razriješi incidentna situacija nastala blokadom putne komunikacije Pakrac-Okučani-Gradiška na Savi od zaštitnih snaga UN-a, 25. 2. 1994.; RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, br. 020-8/95-II-01, Izvještaj o stanju na području Zapadne Slavonije od 24. 3. 1995.

[660] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 74, RSK, MUP, SUP Okučani, Dostava bezbjedonosne procjene državne granice Republike Srpske Krajine prema Republici Hrvatskoj za područje odgovornosti SUP-a Okučani – Zapadne Slavonije, 22. 6. 1994.; D. MARIJAN, *Novska*, 371.; *Dokumenti*, knj. 7, Protestno pismo Zapovjedništva UN-a – sektor Zapad 18. korpusu SVK zbog ubojstva Hrvata u Pivarima, boravka pripadnika vojske izvan zone pod zaštitom UN-a te prijetnji zapovjednika Glavnog štaba SVK od 24. veljače 1993., 241.

[661] *Službeni glasnik RSK*, Knin, br.12, 22. 5. 1992., 711.; HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa sjednice Savjeta općine Okučani održane 12. 5. 1992.

vlasti nisu računale na povratak Hrvata na ovo područje.[662] Također, općina Okučani proglasila je hrvatska poduzeća na području općine napuštenom imovinom i preuzela ih u svoje vlasništvo.[663]

Oblasno vijeće i Veljko Džakula u pregovorima sa hrvatskim vlastima kojima je posredovao UNPROFOR inzistirali su na povratku srpskog stanovništva u općine Pakrac i Novska koji su bili u hrvatskom dijelu Sektora Zapad, međutim, istodobno su odbijali povratak Hrvata na područje pod njihovom vlašću. O stavu oblasnih vlasti prema povratku stanovništva u zapadnu Slavoniju svjedoči zaključak iz veljače 1993. kako treba provesti povratak srpskog stanovništva, otprilike 1.200 osoba, u Bučki i Trokutski kraj, dijelove zapadne Slavoniju pod hrvatskom vlašću, a „za reciprocitet dozvoljava se da 57 Hrvata obradi svoje vinogradske parcele“ na dijelu pakračke općine pod srpskom kontrolom.[664] Politika oblasnih vlasti podrazumijevala je provedbu Vanceovog plana samo po pitanju povratka iseljenih Srba, što je u konačnici trebalo dovesti do stvaranja zapadnoslavonskog prostora s većinskim srpskim stanovništvom.

Jedna od osnovnih zadataka Vanceovog plana, povratak izbjeglih i prognanih osoba u svoje domove nije ispunjen nigdje na prostoru RSK. S druge strane, povratak srpskog stanovništva, doduše polaganim tempom i u nedovoljnoj mjeri, započeo se provoditi na dijelu Sektora Zapad pod hrvatskom kontrolom, naime, do druge polovine 1992. godine na ovo se područje ukupno vratilo 590 srpskih izbjeglica, a godinu dana kasnije broj srpskih povratnika u dio Sektora Zapad pod hrvatskom kontrolom i okolna područja popeo se na više od 1.800 osoba.[665]

Položaj nesrpskog stanovništva na okupiranim područjima bio je vrlo težak, a jedan od glavnih provoditelja nasilja i represije prema malobrojnom preostalom hrvatskom stanovništvu bila je milicija RSK. Odnos milicije pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji prema hrvatskom stanovništvu u koje je ostalo živjeti na okupiranom području u ovome razdoblju, odnosno nakon prestanka ratnih operacija, teško je razaznati na temelju malobrojnih dokumenata koji se dotiču ove problematike. Dok su za neke druge dijelove RSK sačuvani mnogobrojni dokumenti koji svjedoče o maltretiranju hrvatskog stanovništva od strane milicije, na području zapadne Slavonije, u dokumentima milicije nije zabilježeno puno takvih slučajeva, što dakako ne znači da takvih pojava nije bilo. Sredinom 1992. godine na području

[662] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 14. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 24. 8. 1992.
[663] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 9. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 12. 5. 1992.
[664] *Dokumenti*, knj. 8, Zaključak Narodne skupštine SO ZS o usvajanju programa povratka stanovništva srpske nacionalnosti u zapadnu Slavoniju od 14. veljače 1993., 116.
[665] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 383.

Jasenovca učestala je pojava paljenja kuća, Hrvata i Srba, najvjerojatnije kao posljedica pljačke pri povlačenju snaga 1. krajiškog korpusa (bivšeg Banjalučkog korpusa), međutim, milicija je u rješavanju tih slučajeva bila gotovo jednako neučinkovita, bez obzira na nacionalnost vlasnika imovine.[666] Od početka 1992. godine milicija je provodila akciju pod nazivom "Povratnik". Akcija je obuhvaćala mjere kontrole i obavijesnog praćenja osoba hrvatske nacionalnosti koje su ostale živjeti na okupiranom području i njihove kontakte sa stanovništvom na slobodnom području Hrvatske. Praćene su i osobe srpske nacionalnosti koje su napustile područje RSK za vrijeme ratnih sukoba a zatim su se vratile. S povratnicima su se obavljali obavijesni razgovori o situaciji na slobodnom području Hrvatske, odnosu vlasti prema Srbima, motivima odlaska i zatim povratka na područje pod srpskom okupacijom a važniji podatci prosljeđivani su vojnim i milicijskim službama.[667] Milicija je pratila i pisala izvještaje o organiziranim posjetima prognanih Hrvata svojim kućama. Osim toga, milicija je imala popise osoba koje su "učestvovale u neprijateljskim aktivnostima protiv srpskog naroda Zapadne Slavonije" protiv kojih su tužilaštvu podnesene kaznene prijave.[668] Na hrvatsko stanovništvo gledalo se sa sumnjom i smatralo ih se potencijalnom opasnošću i suradnicima sa hrvatskom stranom, te osloncem za djelovanje hrvatskih „diverzantsko terorističkih grupa (DTG)".[669] U SUP-u Okučani bilo je zaposleno i nekoliko djelatnika hrvatske nacionalnosti, no to je bilo daleko od propisanog Vanceovim planom, kojim je utvrđeno da će nakon raspoređivanja snaga UNPROFOR-a javni red na područjima UNPA osiguravati policijske snage sastavljene od stanovnika pojedinih područja u omjeru koji će odražavati nacionalnu strukturu stanovništva kakva je bila prije izbijanja sukoba, no to je uostalom bilo i teško provesti s obzirom da je nesrpsko stanovništvo uglavnom protjerano sa okupiranog područja.

Iako možda u manjoj mjeri nego u ostalim dijelovima Krajine, položaj nesrpskog stanovništva u zapadnoj Slavoniji bio je težak i nesiguran a pojedinci izvrgnuti maltretiranjima i zastrašivanjima te ponekad i ubojstvima, a teži oblici maltretiranja obično su uslijedili nakon akcija Hrvatske vojske. Primjerice, krajem siječnja i početkom veljače 1993., nakon operacije Maslenica, u mjestu Pivari u okučanskoj općini ubijene su tri i ranjene dvije

[666] Vidi HMDCDR, SUP Okučani, kut. 70, RSK, MUP, SM Jasenovac br. 05-VI-01/1-08/92 Službena zabilješka, 17. 6. 1992.
[667] *Dokumenti*, knj. 4, Plan operativnog rada SJB Petrinja za akciju „Povratak", praćenje osoba koje su Hrvati ili onih koji na bilo koji način komuniciraju s osobama na slobodnom području Hrvatske, 115.
[668] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 70, RSK, MUP, Oblasni centar bezbednosti 01/198/2, 6. 4. 1992.
[669] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 74, RSK, MUP, SUP Okučani, Dostava bezbjedonosne procjene državne granice Republike Srpske Krajine prema Republici Hrvatskoj za područje odgovornosti SUP-a Okučani – Zapadne Slavonije, 22. 6. 1994.

osobe hrvatske nacionalnosti, a u blizini Pakraca ubijena su dva Hrvata.[670] Zabilježeni su slučajevi prisiljavanja Hrvata na prisilni rad.[671] Sve to uzrokovalo je daljnje iseljavanje Hrvata, kojih je, prema nekim podacima, na okupiranom području zapadne Slavonije 1995. godine živjelo je 459.[672]

[670] *Dokumenti*, knj. 7, Protestno pismo Zapovjedništva UN-a – sektor Zapad 18. korpusu SVK zbog ubojstva Hrvata u Pivarima, boravka pripadnika vojske izvan zone pod zaštitom UN-a te prijetnji zapovjednika Glavnog štaba SVK od 24. veljače 1993., 241.
[671] D. MARIJAN, *Novska*, 371-372.; I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 384.
[672] Danica JURIČIĆ, „Srpski teror trpi još 7670 Hrvata“, *Slobodna Dalmacija*, 3. 7. 1995.

7. MILICIJSKE SNAGE I PRAVOSUĐE NA OKUPIRANOM PODRUČJU ZAPADNE SLAVONIJE

7.1. Milicija pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji 1991. godine

Izvršno vijeće SAO Krajine osnovalo je 4. siječnja 1991. Sekretarijat unutrašnjih poslova SAO Krajine (SUP SAO Krajine). On je osnovan kao je jedino tijelo koje će na području SAO Krajine obavljati poslove javne sigurnosti i unutrašnje poslove. Izvršno vijeće odlučilo je da su na području SAO Krajine, ukoliko nisu usklađene sa SUP-om SAO Krajine, prestale "važiti" ingerencije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske. SUP SAO Krajine je prema potrebi mogao surađivati sa MUP-om Republike Hrvatske. U sastav SUP-a SAO Krajine ušle su policijske postaje u Benkovcu, Donjem Lapcu, Dvoru na Uni, Glini, Gračacu, Kninu, Kostajnici, Obrovcu, Titovoj Korenici i Vojniću. Sekretarom unutrašnjih poslova SAO Krajine imenovan je Milan Martić.[673]

Usporedno sa pristupanjem pakračke općine SAO Krajini, odlukom Skupštine općine Pakrac 22. veljače 1991. pakračka milicija stavljena pod nadležnost SUP-a SAO Krajine, čime se policijska stanica u Pakracu izdvojila iz Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske (MUP RH) i postala sastavnim dijelom tijela unutrašnjih poslova pobunjenih Srba. Policijska stanica u Pakracu, za razliku od ostalih stanica milicije općina SAO Krajine, koje su bile neposredno podređene SUP-u SAO Krajine, dobila je status Općinskog sekretarijata unutrašnjih poslova.[674] Početkom otvorene pobune i oružanih sukoba u zapadnoj Slavoniji, sredinom kolovoza 1991., organiziran je i Sekretarijat unutrašnjih poslova Okučani kojeg su činili "pročišćeni" kadrovi pakračke policijske stanice i novoprimljeni milicajci. U izvještaju o petomjesečnom radu SUP-a Okučani početkom 1992. godine navedeno je: „sve [smo] pripadnike milicije srpske nacionalnosti koji su radili u MUP-u Hrvatske i potpisali lojalnost (Republici Hrvatskoj op.a.) poskidali iz sastava i primili smo nove ljude koji su se pokazali u borbi i svojim ponašanjem dokazali da mogu biti pripadnici SUP-a".[675]

Krajem rujna 1991. Srpsko nacionalno vijeće općine Okučani, u okviru ustrojavanja tijela civilnih vlasti pobunjenih Srba na području općine, imenovalo je Miodraga Ribiča

[673] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 105.
[674] *Dokumenti*, knj. 2, Odluka SO Pakrac o pristupanju općine Pakrac „SAO Krajini" od 22. veljače 1991., 136.
[675] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, RSK, Opština Okučani, SUP Okučani, Petomjesečni izvještaj SUP-a Okučani, 15. januar 1992.

rukovoditeljem „Milicije Krajine Službe unutrašnjih poslova općine Okučani“.[676] Međutim, otprilike mjesec dana kasnije komandir SUP-a bio je Zdravko Rakonić, koji se na toj dužnosti nalazio i početkom prosinca 1991.[677]

U ratnim sukobima 1991. godine oružane snage SAO Krajine činile su jedinice milicije SAO Krajine i Teritorijalna obrana.[678] Nešto ranije, u svibnju 1991. godine, Skupština SAO Krajine donijela je odluku o osnivanju jedinice za specijalne namjene MUP-a SAO Krajine, pod nazivom „Milicija Krajine“, koja je bila podređene Ministarstvu obrane. Zadatak jedinice bila je obrana teritorijalnog integriteta SAO Krajine i osiguranje ključnih objekata i institucija SAO Krajine.[679] Zapovijesti predsjednika SAO Krajine Milan Babić od 9. listopada 1991., određeno je da sve jedinice milicije na području SAO Krajine u „planiranju i izvršavanju borbenih zadataka“ budu podređene komandantima krajinskog TO-a.[680] Slično je bilo i na području SAO Zapadne Slavonije. Štab TO SAO Zapadne Slavonije je 2. rujna zapovjedio osnivanje jedinice milicije za posebne namjene za područje zapadne Slavonije, na čelu sa komandantom Krstom Žarkovićem i njegovim zamjenikom Zoranom Lužajićem. Vojno zapovjedništvo SAO Zapadne Slavonije osnovalo je dakle milicijsku postrojbu koja je imala vojnu namjenu. U jedinicu su primani milicajci koji su završili obuku i ranije bili pripadnici specijalnih jedinica, te pripadnici TO-a starosti do 30 godina. Ljudstvo jedinice za posebne namjene trebali su osigurati Općinski štabovi Teritorijalne obrane: Pakrac i Daruvar 15 ljudi, Podravska Slatina sa 10 ljudi, Daruvar sa 15 ljudi, a Grubišno Polje i Slavonska Požega po 5 ljudi.[681] Mjesec dana kasnije, Štab TO SAO Zapadne Slavonije je, „raspravljajući o organizaciji i ulozi jedinice milicije za posebne namjene“ zapovjedio ustrojavanje jedinice milicije za posebne namjene u okviru Sekretarijata za unutrašnje poslove Pakrac; najvjerojatnije se radi o istoj jedinici koju je Štab TO SAO Zapadna Slavonija osnovao mjesec dana ranije. U Pakracu je trebala biti smještena grupa od 60 ljudi koja bi pokrivala područje općina Pakrac, Okučani i Novska, u Daruvaru je trebalo biti sjedište voda jedinice milicije za posebne namjene za općine Daruvar i Grubišno Polje jačine 20-30 ljudi, a u

---

[676] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, SAO Zapadna Slavonija, Opština Okučani, Srpsko nacionalno vijeće, Dekret o imenovanju rukovodioca, 26. 9. 1991.

[677] HMDCDR, Općina Okučani, kut.1, SAO Zapadna Slavonija, Srpsko nacionalno vijeće opštine Okučani, SUP Okučani, Potvrda o prijemu štambilja, 20. 10. 1991.; SUP Okučani, kut. 73, SAO Krajina, Opština Okučani, SUP Okučani, Rješenje, 9. 12. 1991.

[678] *Dokumenti*, knj. 2, Zapisnik 5. sjednice Vlade SAO Krajine od 5. rujna 1991., 211.

[679] *Glasnik Krajine*, br. 4, 5. 6. 1991., 188.

[680] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 344.

[681] *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti - Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990.-1991.),* knj. 1, (ur. Mate RUPIĆ), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb 2007., Zapovijed Štaba TO Zapadna Slavonija za osnivanje jedinica policije za posebne namjene te za imenovanje zapovjednog kadra od 2. rujna 1991., 280.

Podravskoj Slatini voda jedinice milicije za posebne namjene za općine Podravsku Slatinu, Slavonsku Požegu i Orahovicu jačine 20-30 ljudi.[682] Sredinom rujna Općinski štab TO Grubišno Polje utvrdio je obveze, prava i ovlaštenja stanice milicije Grubišno Polje, koja je bila smještena u mjestu Velika Peratovica. Iako su poslovi za koje je ova stanica milicije bila zadužena obuhvaćali poslove javne sigurnosti, utvrđeno je da su njezini djelatnici pod zapovjedništvom zapovjednika Štaba Teritorijalne obrane Grubišno Polje.[683]

Sekretarijat unutrašnjih poslova na okupiranom području zapadne Slavonije je u drugoj polovici 1991., koliko se može zaključiti prema slabo očuvanoj dokumentaciji iz tog razdoblja, obuhvaćao stanice milicije u Okučanima, Staroj Gradišci, Rajiću i Bučju a u Velikoj Peratovici djelovala je stanica milicije Grubišno Polje. Osim sudjelovanja u ratnim jedinicama, SUP Okučani obavljao je i poslove javne sigurnosti, te je prema jednom izvještaju o radu SUP-a u razdoblju od 15. kolovoza 1991. do 15 siječnja 1992. godine na području pod njegovom kontrolom zabilježeno otprilike 200 krađa, te niz provala, pokušaja silovanja i tuča i narušavanja javnog reda i mira od strane pripadnika JNA i TO. Rad SUP-a u tome razdoblju otežavali su nedostatci gotovo svih potrebnih sredstava za rad od vozila, sustava veze, kratkog i dugog naoružanja do lisica, palica, opreme za kriminalističku tehniku, uniformi i obuće.[684]

7.2. Ustroj Sekretarijata unutrašnjih poslova Okučani 1992. – 1995.

Nakon osnivanja RSK, Ministarstvo unutrašnjih poslova RSK donijelo je 24. siječnja 1992. odluku o ustroju Regionalnog sekretarijata unutrašnjih poslova Pakrac. Tom je odlukom dotadašnji SUP na području zapadne Slavonije dobio status Regionalnog SUP-a koji je obuhvaćao područje općina Daruvar, Grubišno Polje, Okučani, Podravska Slatina i Novska.[685] Općina Pakrac u ovoj odluci nije spomenuta, no u kasnijim dokumentima općina Pakrac uvijek će se navoditi kao jedna od općina pod nadležnošću SUP-a u zapadnoj Slavoniji, koji je jedno vrijeme i službeno nosio naziv „SUP Pakrac“. Privremenim sjedištem SUP-a određen

[682] Isto, Zapovijed Štaba TO Zapadna Slavonija o osnivanju jedinice za posebne namjene pri SUP-u Pakrac od 5. listopada, 365.
[683] Isto, Opštinski štab TO Grubišno Polje donosi pravilo službe za miliciju SAO Krajine od 15. rujna 1991., 300.
[684] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, RSK, Opština Okučani, SUP Okučani, Petomjesečni izvještaj SUP-a Okučani, 15. januar 1992.
[685] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 70, RSK, MUP, Odluka o formiranju regionalnog Sekretarijata za unutrašnje poslove, 24. 1. 1992.

je grad Okučani, a sekretaru SUP-a je naloženo da razradi organizaciju stanica javne bezbjednosti sa njihovim sjedištima.[686]

U travnju 1992. ministar unutrašnjih poslova RSK donio je, na osnovu odredbi Zakona o unutrašnjim poslova iz veljače 1992., Pravilnik o sistematizaciji radnih mjesta u MUP-u RSK.[687] Potrebno je spomenuti da su na ustroju i organizaciji službe unutrašnjih poslova sudjelovala i tijela vlasti SFRJ. U Saveznom sekretarijatu za unutrašnje poslove SFRJ osnovana je radna grupa koja je surađivala sa predstavnicima krajinskih vlasti na izradi nacrta organizacije milicije pobunjenih Srba.[688] Pravilnikom iz travnja 1992. uređene su i organizacijske jedinice, te unutrašnja struktura zapadnoslavonskog SUP-a. Prema tome, Sekretarijatu unutrašnjih poslova Pakrac sa privremenim sjedištem u Okučanima trebale su biti podređene sljedeće organizacijske jedinice: stanice javne bezbjednosti (SJB) u Grubišnom Polju, Daruvaru, Okučanima te njoj podređenim odjeljenjem milicije (OM) u Staroj Gradišci, te stanice javne bezbjednosti u Novskoj i Podravskoj Slatini.[689] Međutim, ustroj zapadnoslavonskog SUP-a nikada nije bio u potpunosti sukladan ustroju određenom Pravilnikom iz travnja 1992. Tako je u organizacijskom ustroju na području zapadne Slavonije stanice javne bezbjednosti zamijenio naziv stanice milicije opće nadležnosti, a u listopadu 1992. stanice javne bezbjednosti i službeno su, „nakon analize rada u proteklom periodu i skučenosti prostora oblasti“ preimenovane u stanice milicije opće nadležnosti, no ponekad se za njih koristio i termin stanice milicije (SM). Sva tri termina povremeno su se koristila još 1993. godine.[690]

Pitanje naziva samog sekretarijata unutrašnjih poslova na području zapadne Slavonije bio je jedan od problema koji ga je pratio tijekom čitavog razdoblja njegova djelovanja. U veljači 1991. godine pobunjeni Srbi proglasili su kako policijska postaja u Pakracu postaje Općinski sekretarijat unutrašnjih poslova Pakrac pod nadležnošću SUP-a SAO Krajine, međutim, tijekom druge polovine 1991. godine, u skladu sa situacijom na bojištu, u dokumentima se sjedištem sekretarijata ponekad navodio grad Pakrac a ponekad grad Okučani. U siječnju 1992. godine ustrojen je SUP Pakrac sa privremenim sjedištem u općini Okučani. Spomenuti Pravilnik o sistematizaciji radnih mjesta u MUP-u RSK navodi isti

---

[686] Isto.

[687] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 70, RSK, MUP, Pravilnik o sistematizaciji radnih mesta u Ministarstvu unutrašnjih poslova, april 1992.

[688] HMDCDR, MUP RSK, kut. 39, Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove, Osnove organizacije službe unutrašnjih poslova u Republici Srpskoj Krajini, bez broja i datuma

[689] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 70, RSK, MUP, Pravilnik o sistematizaciji radnih mesta u Ministarstvu unutrašnjih poslova, april 1992.

[690] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 70, RSK, MUP, SUP Pakrac, br. 08-05/1-6/1-92., Dopis pomoćnika ministra Krste Žarkovića načelniku Uprave javne bezbjednosti, 16. 10. 1992.

naziv, no usprkos službenom imenu, SUP je zbog sjedišta u Okučanima često nazivan SUP Okučani. U listopadu 1992. godine načelnik odjeljenja zajedničkih poslova SUP-a donio je odluku o promjeni naziva SUP-a Pakrac u SUP Okučani, uz napomenu da područje njegove nadležnosti ostaje nepromijenjeno u odnosu na odluku MUP-a RSK od 24. siječnja 1992. godine, dakle uključujući područje općina Daruvar, Grubišno Polje, Okučani, Podravska Slatina i Novska.[691] Odluku je krajem ožujka 1993. potvrdio pomoćnik ministra unutrašnjih poslova nadležan za područje zapadne Slavonije, Krsta Žarković.[692] Međutim, i nakon službene promjene imena ovo pitanje nije u potpunosti riješeno te, iako je u upotrebi najčešće bio naziv SUP Okučani, ponekad se koristio termin „Sekretarijat unutrašnjih poslova“ bez oznake sjedišta a službeni pečat i dalje je glasio „Sekretarijat unutrašnjih poslova Pakrac“.

Ustroj milicije pobunjenih Srba na području zapadne Slavonije obuhvaćao je organizacijske jedinice: Sekretarijat, SMON Okučani, SMON Pakrac, SM Stara Gradiška, SM Jasenovac, SM Daruvar (djelovala je u naselju Bijela Stijena), SM Rajić, OM Lipik (djelovala je u naselju Donji Čaglić), OM Mlaka, GOM Dragalić, GOM Medari, GOM Most, GOM Paklenica (selo), GOM Paklenica (auto-put) i Posebnu jedinicu milicije.[693] Međutim, ustroj SUP-a Okučani s vremenom se mijenjao te su pojedine organizacijske jedinice ukinute a pojedine su nešto kasnije osnovane. Primjerice, početkom travnja 1993. godine s radom je počeo granični prijelaz Bročice.[694] Mjesto Bročice nalazi se uz grad Novsku, uz samu granicu okupiranog i slobodnog područja Republike Hrvatske tijekom Domovinskog rata. Granični prijelaz Bročice nalazio se uz cestu od kanala Strug prema selu Bročice i djelovao je od travnja 1993. do rujna 1993.[695] Zapovjedništvo Jordanske bojne UNPROFOR-a protivilo se postavljanju graničnog prijelaza na tome mjestu, koje je po njihovu mišljenju bilo preblizu liniji razdvajanja, što je moglo dovesti do incidenata, te je najvjerojatnije to razlog prestanka rada GP Bročica nekoliko mjeseci kasnije.[696] Početkom listopada zbog reorganizacije i

[691] HMDCDR, SUP Okučani, kut 70, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/2458/92, Odluka o promjeni naziva SUP-a Pakrac u SUP Okučani, 1. 10. 1992.
[692] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 70, RSK, MUP, SUP Okučani, 08-05/1-19/1-93, Rješenje o promjeni naziva Sekretarijata, 31. 3. 1993.
[693] HMDCDR, SUP Okučani, kut.73, Spisak radnika SUP-a Okučani za 15. 1. 1994. godine po organizacijskim jedinicama, 17. 1. 1994.; SUP Okučani, kut. 73, RSK, MUP SUP Okučani br. 08-05/1-2-1278/1-94, Prijedlog organizacijskih promjena u SUP-u Okučani, 2. 6. 1994.
[694] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 81, RSK, MUP, SUP Okučani, GP Bročice, Predmet-neophodne potrebe, 15. 4. 1993.
[695] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 80, RSK, MUP, SUP Okučani, SM Jasenovac, Zapisnik o odlaganju arhive GOM Bročice, 14. 9. 1993.
[696] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 81, RSK, MUP, SUP Okučani, GP Bročice, Službena zabilješka, 17. 4. 1993.

racionalizacije službe ukinuto je OM Lipik (GOM Lipik)[697] a otprilike u isto vrijeme osnovana je i prometna stanica milicije.[698]

Prema vrsti poslova sam Sekretarijat obuhvaćao je odjeljenje za poslove milicije, odjeljenje za suzbijanje kriminaliteta, odjeljenje za upravne i druge unutrašnje poslove i odjeljenje za zajedničke poslove. Brojno stanje aktivnih i rezervnih djelatnika SUP-a na području zapadne Slavonije, uključujući i pripravnike, najčešće se kretalo između 450 i 550 milicajaca.[699] Vezano uz provedbu Zagrebačkog sporazuma, početkom travnja 1994. MUP RSK odredio je da se u okviru svakog sekretarijata unutrašnjih poslova osnuje odsjek za pogranične poslove, pod koji će potpadati svi milicajci ovlašteni za vršenje kontrole prelaska državne granice te kretanja i boravak stranaca.[700]

Tijekom prve polovine 1992. godine sekretar SUP-a na području zapadne Slavonije bio je Milenko Zrnić, a od 1. lipnja 1992. na toj je dužnosti bio Vaso Ostrolučanin.[701] Tijekom prve polovine 1992. Krsta Žarković vršio je dužnost načelnika odjeljenja milicije, a 1. srpnja postavljen je mjesto pomoćnika ministra MUP-a RSK nadležnog za područje zapadne Slavonije.[702] Stevo Kresović (jedno vrijeme je bio komandir SM Jasenovac) u tom je razdoblju bio šef odsjeka za poslove milicije u SUP-u, Milan Ajdinović načelnik odjeljenja za suzbijanje kriminaliteta u SUP-u, a na čelu poslova državne bezbjednosti bio je Zlatko Mažibrada.[703]

U srpnju 1993. sekretar SUP-a Okučani bio je Vaso Ostrolučanin, na čelu odjeljenja za suzbijanje kriminaliteta u Sekretarijatu nalazio se i dalje Milan Ajdinović[704], Stevo Kresović bio je načelnik odjeljenja milicije a Slobodan Mrkonjić odjeljenja za zajedničke poslove.

---

[697] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 18, RSK, MUP, SUP Okučani br. 08-05/1-II-93/94, Rješenje o prestanku radnog odnosa Marici Mirković u SUP-u Okučani, 25. 10. 1994.
[698] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, SUP Okučani, Godišnji izvještaj za 1994. godinu, januar 1995.
[699] HMDCDR, SUP Okučani, Spisak podjele namirnica po organizacionim jedinicama SUP-a Okučani za XI i XII mjesec 1993. god, bez broja i datuma; Pregled zaposlenih radnika Sekretarijata unutrašnjih poslova Okučani po organizacionim jedinicama, 17. 5. 1994.
[700] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, MUP, Uprava javne bezbjednosti, 08/3-2-4-2605-1/94, Obavijest, 4. 6. 1994.
[701] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 11-24., Dosjei zaposlenika
[702] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 24, Dosjei zaposlenika, Krsto Žarković
[703] Sredinom 1992. godine na čelu SMON Daruvar bio je Stevo Orozović, Ranko Đurić bio je komandir SMON Pakrac, Nedjeljko Kosić komandir SM Rajić, Nikola Borković SM Stara Gradiška, Tešo Tešić OM Lipik a Živko Metikoš bio je komandir OM Mlaka; HMDCDR, SUP Okučani, kut. 70, RSK, MUP, SUP Pakrac br. I-02/1-684/92, Prijedlog rasporeda rukovodećih radnika na radna mjesta u Sekretarijatu unutrašnjih poslova Pakrac sa sjedištem u Okučanima, 27. 5. 1992.
[704] Milan Ajdinović razriješen je 25. kolovoza 1993. dužnosti načelnika odjeljenja za suzbijanje kriminaliteta u SUP-u Okučani zbog neizvršenja na zadovoljavajući način radnih dužnosti i obaveza na koje je raspoređen. Pozadina toga bio je sukob sa Krstom Žarkovićem, HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, SUP Okučani 08-05/4-3-12173-93, Prigovor Milana Ajdinovića, 1. 10. 1993.

Milivoj Maksić bio je šef odsjeka za suzbijanje kriminaliteta a nekadašnji sekretar Milenko Zrnić bio je šef odsjeka za pogranične poslove.[705]

Sredinom 1994. čelne pozicije u SUP-u Okučani obnašali su Miladin Relić[706] na mjestu sekretara SUP-a, Drago Veselinović na mjestu načelnika odjeljenja milicije, Milan Abramović na mjestu načelnika odjeljenja za suzbijanje kriminaliteta i Slobodan Mrkonjić na mjestu načelnika odjeljenja za zajedničke poslove u SUP-u.[707]

Krajem godine Miladina Relića je na mjestu sekretara SUP-a Okučani zamijenio dotadašnji načelnik odjeljenja milicije Drago Veselinović, a Stevo Kresović postavljen je na dužnost načelnika za poslove milicije. Veselinović i Kresović na tim su dužnostima ostali do oslobađanja zapadne Slavonije u svibnju 1995.[708]

7.3. Djelovanje Sekretarijata unutrašnjih poslova Okučani 1993. - 1994.

Poslovi milicije pobunjenih Srba definirani su u veljači 1992. Zakonom o unutrašnjim poslovima RSK. Djelokrug poslova milicije obuhvaćao je poslove zaštite sigurnosti-suverenosti, nezavisnosti i teritorijalne cjelokupnosti Republike Srpske Krajine, otkrivanje i sprječavanje djelatnosti usmjerenih na podrivanje ili rušenje Ustavom utvrđenog poretka; zaštite života i sigurnosti ljudi i imovine; sprječavanje i otkrivanje kaznenih djela, pronalaženje i hvatanje počinitelja kaznenih djela i njihovo predavanje nadležnim organima; održavanje javnog reda i mira te ostale unutrašnje poslove koji spadaju u djelokrug nadležnosti MUP-a RSK.[709] Sukobi političkih stranaka i opcija tijekom 1993. i 1994. godine te pokušaji normalizacije odnosa između Republike Hrvatske i krajinskih Srba tijekom 1994. godine i politički sporazumi koji su pratili ova nastojanja reflektirali su se na djelovanje i ustroj milicije pobunjenih Srba. Tijekom 1993. godine političku scenu u zapadnoj Slavoniji opterećivale su posljedice potpisivanja "Daruvarskog sporazuma". Odjeci potpisivanja

[705] U ovom razdoblju komandir SMON Okučani bio je Rade Španović a SMON Pakrac Stevan Orozović. Komandir SM Stara Gradiška bio je Nikola Borković a SM Daruvar Milutin Amidžić; HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, Spisak kadrova SUP-a Okučani sa VSS i VŠS i radnim mjestima na kojima rade, 13. 7. 1993.
[706] Miladin Relić 5. siječnja 1994. imenovan je vršiteljem dužnosti sekretara SUP-a Okučani a 1. kolovoza 1994. imenovan je sekretarom SUP-a Okučani, HMDCDR, SUP Okučani, kut. 20, Dosije Miladina Relića
[707] U ovom razdoblju na čelu SMON Okučani nalazio se Rade Španović, SMON Pakrac Željko Dokić, SM Jasenovac Živko Metikoš, SM Rajić Đorđe Španović a SM Stara Gradiška Nikola Borković. Komandir SM Daruvar bio je Milutin Amidžić, OM Lipik Milorad Pavić, OM Mlaka Milenko Dedić, GOM Dragalić Davorin Ćetojević a komandir Posebne jedinice milicije bio je Gojko Savanović; HMDCDR, SUP Okučani kut. 73, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-142871-94, Analiza stručnog kadra SUP-a Okučani, 21. 6. 1994.
[708] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 15, Dosije Steve Kresovića
[709] *Službeni glasnik RSK*, br. 2, 27. 2. 1992., 15.

"Daruvarskog sporazuma" svoj su epilog imali u razračunavanju različitih frakcija unutar milicije u zapadnoj Slavoniji. Sukob pomoćnika ministra unutrašnjih poslova Krste Žarkovića s predsjednikom Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija Veljkom Džakulom već je u siječnju 1993. kulminirao ostavkom Krste Žakovića zbog verbalnih napada Veljka Džakule, koji ga je, prema Žarkoviću, nazvao "manijakom i čovekom koji želi rat" te "bolesno ambicioznim tipom".[710] Krsta Žarković ipak nije odstupio s mjesta pomoćnika ministra a njegov sukob s Džakulinom strujom nastavio se i kasnijih mjeseci 1993. godine. Sredinom kolovoza 1993. Krsta Žarković pokušao je smijeniti sekretara SUP-a Okučani, Vasu Ostrolučanina, a jedna od glavnih zamjerki, uz optužbe za loše vođenje SUP-a, bilo je održavanje kontakata s Veljkom Džakulom i Dušanom Ećimovićem, za koje je Ostrolučanin odbio podići kriminalističku prijavu zbog potpisivanja "Daruvarskog sporazuma".[711] Međutim, usprkos pokušajima njegova smjenjivanja, Vaso Ostrolučanin ostao je na mjestu sekretara SUP-a Okučani do početka 1994. godine. Nakon skupštinskih, predsjedničkih i općih izbora koji su održani u RSK krajem 1993. i početkom 1994. Godine, Vaso Ostrolučanin optužen je da se zajedno sa djelatnicima SUP-a Milenkom Zrnićem i Milivojem Maksićem, aktivno uključio u predizbornu kampanju predsjedničkog kandidata Milana Babića. Milenko Zrnić i Milivoj Maksić podnijeli su ostavke u SUP-u.[712] Vaso Ostrolučanin smijenjen je s dužnosti sekretara i premješten na mjesto operativnog radnika za suzbijanje kriminaliteta u SMON Pakrac, no u srpnju 1994. dobio je otkaz u SUP-u.[713]

O radu milicije pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji svjedoče podaci za 1994. godinu, tijekom koje je SUP Okučani poduzeo ukupno 268 operativnih mjera i radnji (zasjeda, racija, blokada, pretraga stanova i drugih prostorija i pretraga osoba), a najčešće se radilo o pretragama stanova i drugih prostorija i osoba (ukupno 211 slučajeva). Iste godine ukupno je evidentirano 207 kaznenih djela sa materijalnom štetom (najveći broj odnosio se na krađe), u 64 slučaja izvršitelj je bio poznat a od ostalih 143 slučaja izvršitelj je naknadno otkriven za njih 65, čime je postotak otkrivenosti iznosio 45 posto. Ukupno su prijavljene 153 osobe. Zabilježen je porast broja kaznenih djela u odnosu na 1993. godinu, kada su ukupno zabilježena 192 kaznena djela. Porast kaznenih djela najviše se očitovao u porastu broja manjih krađa - krađe stočne hrane na poljima, ribe iz ribnjaka i skidanje dijelova sa

[710] *Dokumenti*, knj. 8, Ostavka pomoćnika ministra MUP-a RSK Krste Žarkovića zbog sukoba s Veljkom Džakulom od 14. siječnja 1993., 26.
[711] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-108/1-93, Zahtjev za razrješenje dužnosti sekretara SUP-a Okučani, 16. 8. 1993.
[712] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, RSK, MUP, SUP Okučani, Obavijest, 11. 2. 1994.
[713] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 19, Dosije Vase Ostrolučanina

poljoprivrednih strojeva; broj ovakvih kaznenih djela deset se puta povećao u odnosu na raniju godinu (90 slučajeva u odnosu na 9 slučajeva 1993. godine).[714]

Glavnim uzrokom kriminalnih aktivnosti smatrani su teško materijalno stanje i ratni uvjeti življenja, koji su se, koliko se može zaključiti na temelju ovih podataka (iako ih treba uzeti s rezervom s obzirom na manjkavosti u obavljanju službe milicije), 1994. godine još više pogoršali u odnosu na stanje 1993. godine. O lošoj općoj situaciji i teškim uvjetima života svjedoči podatak da je milicija tijekom 1994. godine privela veći broj osoba na poziv suda, a najčešći je razlog bio što pozvane osobe nisu imale mogućnosti prijevoza ili su bile slabog materijalnog stanja. Međutim, u općoj nestašici goriva, ova je praksa poprilično opterećivala i SUP Okučani, koji se žalio da im troškovi u takvim slučajevima, kao i u slučajevima prijevoza svjedoka, nikada nisu bili refundirani.[715]

Poslovi milicije, osim redovnih zadataka, obuhvaćali su i stalne kontakte i suradnju s pripadnicima snaga UNPROFOR-a na području zapadne Slavonije. Pojedine stanice milicije redovno su Sekretarijatu upućivale izvještaje o djelovanju UNPROFOR-a, te o svojim kontaktima i odnosima sa pripadnicima UNPROFOR-a i civilne policije UN-a. Svaka je stanica milicije imala razrađene planove blokade snaga UNPROFOR-a i civilne policije UN-a koje su se nalazile na području pod njezinim nadzorom. Vlasti RSK inzistirale su na dobroj suradnji milicije sa pripadnicima UNPROFOR-a, a posebice sa pripadnicima civilne policije UN-a. Ističući činjenicu da je osnovni zadatak civilne policije UN-a promatranje rada krajinske milicije, te da u okviru toga njezini djelatnici promatraju i bilježe sve događaje, pritužbe vezane za diskriminaciju ili bilo kakvo kršenje ljudskih prava na području pod njihovom zaštitom, te o tome izvještavaju zapovjedništvo snaga UNPROFOR-a, u MUP-u RSK zaključeno je da je "odnos i pravilna suradnja organa unutrašnjih poslova sa snagama Ujedinjenih nacija, a naročito prema Civilnoj policiji – Civilnim posmatračima, važan elemenat za prezentaciju i funkcionisanje naše pravne države".[716] Prikupljeni podatci o djelovanju UNPROFOR-a a posebice o incidentima ili značajnijim događajima vezanim uz UNPROFOR te pritužbe na njegov rad prosljeđivali su se Komisiji za suradnju s UNPROFOR-om u MUP-u RSK, koja je bila zadužena za kontakte s UNPROFOR-om, proteste zbog događaja na terenu i sl.[717] Velik dio kontakata milicije s pripadnicima UNPROFOR-a odnosio se na posredovanje UNPROFOR-a u razmjenama zarobljenika s obje

[714] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, SUP Okučani, Godišnji izvještaj za 1994. godinu, januar 1995.
[715] Isto.
[716] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, MUP, Uprava javne bezbjednosti, br. 08/3-2-7-1096-1/93-a.n., Izvještaj o aktivnostima i suradnji sa snagama UNPROFOR-a, 15. 6. 1993.
[717] Isto.

strane, pomoć pri prikupljanju informacija o nestalim građanima s obje strane, prenošenje informacija o zarobljenim građanima hrvatske ili srpske nacionalnosti te posredovanje između hrvatske policije i milicije Krajine.

Jedan od poslova milicije bila je kontrola prelaska humanitarnih konvoja i izbjeglica preko dijela zapadne Slavonije koji je bio pod srpskom kontrolom. Promet preko „graničnog prijelaza“ Most u Staroj Gradišci bio je vrlo gust jer je to bio jedan od glavnih pravaca kojima su izbjeglice iz Bosne i Hercegovine napuštale zemlju na putu u Hrvatsku ili treće zemlje. Tijekom 1994. godine promet ovim pravcem bio je najintenzivniji te je, primjerice, samo u rujnu 1994. preko „graničnog prijelaza“ Most u Staroj Gradišci prema Zagrebu i Novskoj prešlo 455 osoba (108 Hrvata i 347 Muslimana). U istom su razdoblju u Staroj Gradišci u Republiku Srpsku ušla ukupno 62 teretna vozila s humanitarnom pomoći UNHCR-a (*United Nations High Commissioner for Refugees*) i Međunarodnog komiteta Crvenog križa.[718] Jasno je, dakle, da je „granični prijelaz“ Most u Staroj Gradišci bio važna tranzitna točka na razini cijele RSK čime je civilnim vlastima na području zapadne Slavonije donosio i znatnu financijsku korist. Naime, općinske vlasti u Okučanima donijele su u svibnju 1994. odluku o naplaćivanju tranzitne takse za prijelaz preko područja općine Okučani. Tranzitna taksa (često se nazivala “turistička propusnica”) naplaćivala se strancima (civilima) u iznosu od 25 njemačkih maraka po osobi, putničkim automobilima u iznosu od 55 njemačkih maraka a autobusima i teretnim vozilima u iznosu od 105 njemačkih maraka. Jedan dio naplaćenih sredstava uplaćivan je miliciji u zapadnoj Slavoniji koja je provodila kontrolu na graničnom prijelazu.[719]

Zbog toga, kao i zbog činjenice da je most u Staroj Gradišci bio poveznica okupiranog područja zapadne Slavonije i Republike Srpske, zapadnoslavonskoj miliciji je bilo važno da ima kontrolu nad ovom prometnicom. Hrvatska je, međutim, nakon raspoređivanja snaga UNPROFOR-a inzistirala na provedbi učinkovitije kontrole državnih granica, te je Vijeće sigurnosti UN-a u kolovozu 1992. rezolucijom 769 naložilo snagama UNPROFOR-a osiguranje kontrole na crtama razgraničenja tamo gdje su se iste poklapale sa državnom granicom. Time je trebalo onemogućiti sudjelovanje Srba iz područja pod zaštitom UN-a u Hrvatskoj u borbama u Bosni i Hercegovini, te spriječiti naseljavanje srpskog stanovništva iz BiH i drugih dijelova Hrvatske u napuštene kuće prognanog nesrpskog stanovništva. U

[718] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 81, RSK, MUP, SUP Okučani, Granični prijelaz Most, br. 08-05/1-5-2186/94, Izvještaj o tranzitu lica i vozila preko GP Most u vremenskom razdoblju od 1. 9. 1994. do 30. 9. 1994., 4. 10. 1994.

[719] HMDCDR, Općina Okučani, kut.1, Izvršni savjet Opštine Okučani, br. 0-01-463/1-94., Odluka o opštinskoj tranzitnoj taksi, 5. 5. 1994.

travnju 1993. Vijeće sigurnosti UN-a odlučilo je da se da se uvoz, izvoz i pretovar robe preko područja pod zaštitom UN-a u Hrvatskoj i područja pod kontrolom srpskih snaga u Bosni i Hercegovini može vršiti smo uz dopuštenje Vlade Republike Hrvatske, odnosno Vlade Republike Bosne i Hercegovine, uz izuzetak osnovnih humanitarnih potrepština poput lijekova i hrane koje su dopremane u obliku humanitarne pomoći.[720] U tu svrhu na „graničnom prijelazu" u Staroj Gradišci bile su smještene snage Nepalske bojne. Međutim, Nepalska bojna nije provodila učinkovitu kontrolu „graničnog prijelaza" između Stare i Bosanske Gradiške a uz njihov punkt na ovom su se mjestu nalazile i snage milicije RSK, odnosno SUP-a Okučani.[721]

Sredinom veljače 1994. snage srpske milicije, pripadnici SUP-a Okučani potpomognuti snagama PJM Zapadna Slavonija su, zauzevši UNPROFOR-ov punkt, preuzele nadzor nad mostom u Staroj Gradišci.[722] Milicija je akciju provela naoružana puškama, puškomitraljezima, raketnim bacačima i granatama, oštetivši pritom objekte na kontrolnim punktovima sa kojih su zatim demontirani i uklonjene oznake UN-a.[723] Pripadnici Nepalske bojne povukli su se zatim u svoje kampove. U pregovorima koji su uslijedili srpska strana zahtijevala je od UNPROFOR-a da joj se omogući formiranje milicijskog kontrolnog punkta, koji će se nalaziti ispred punkta UNPROFOR-a, a na kojem će srpska milicija vršiti kontrolu vozila i putnika, dok će pripadnici UNPROFOR-a samo nagledati postupak granične kontrole.[724] Jedan od razloga preuzimanja kontrole nad mostom u Staroj Gradišci bilo je strahovanje da će se UNPROFOR, u sklopu očekivanih zračnih napada na bosanske Srbe, provesti blokadu prometnica koje su RSK povezivale sa RS što je do tada u nekoliko navrata već napravio.[725] Uz to, zapadnoslavonski Srbi smatrali su da su snage UNPROFOR-a provođenjem kontrole na mostu u Staroj Gradišci, koji je predstavljao je glavnu poveznicu okupiranog područja zapadne Slavonije sa Republikom Srpskom i preko nje sa SRJ, „na neviđeno grubi način povredile suverenitet Republike Srpske Krajine". Duško Vitez je u ime Oblasnog vijeća zatražio od predsjednika Milana Martića da se zauzme za „autentični interes naroda i Zapadne Slavonije" koji je predstavljalo „ujedinjenje sa narodom drugih srpskih

[720] *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, Rezolucija Vijeća sigurnosti 769 od 7. kolovoza 1992., 32., Rezolucija Vijeća sigurnosti 820 od 17. travnja 1993., 42.
[721] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 370.
[722] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-432/1-94., 24. 2. 1994.
[723] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Komanda UNPROFOR-a, Sektor Zapad, Kamp Polom, Protestno pismo – incident na mostu preko reke Save, 20. 2. 1994.
[724] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 1932, Komanda 18. korpusa, str. pov. br. 18, Preuzimanje punkta UNPROFOR-a, vanredni izvještaj, 19. 2. 1994.
[725] HMDCDR, kut. 6041, Komanda 98. pješadijske brigade, Zapovest za dejstvo prema snagama UN, 19. 2. 1994.

zemalja i uklanjanje svih blokada i prepreka koje su se isprečile na putu ka tom cilju.“ Pri tom je naglašeno kako je narod zapadne Slavonije spreman „pa čak i po cijenu sukoba na krv i nož“ sudjelovati u raspletu situacije oko mosta u Staroj Gradiški.[726] Međutim, činjenica je kako snage UNPROFOR-a nikada nisu provodile učinkovitu kontrolu graničnog prijelaza između RSK i RS na mostu u Staroj Gradišci, niti su ograničavale prijelaz njime u skladu s rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a 769 i 820. Mostom u Staroj Gradišci su „Srbi i svi oni koji su željeli, slobodno prolazili, točnije, nije obavljena nikakva kontrola“, te punkt UNPROFOR-a koji se nalazio na mostu „nije imao nikakvo značenje“.[727] Ništa se po tome pitanju nije poboljšalo niti pregovorima koji su uslijedili nakon srpskog zauzimanja kontrolnog punkta UNPROFOR-a na mostu u Staroj Gradišci. Naime, dogovorom zapovjednika UNPROFOR-a, generala Jeana Cota i komandanta 18. korpusa pukovnika Milana Čeleketića, određeno je da će jedan naoružani pripadnik srpske milicije stajati pokraj kontrolnog punkta UNPROFOR-a i nadgledati njegov rad a zadržana je i kontrolna točka srpske policije. U osnovi, režim na mostu koji je uspostavljen ovim dogovorom bio je povoljan za srpsku stranu i kontrola na mostu prepuštena je srpskoj miliciji.[728]

Od samih početaka djelovanja SUP-a pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji, među dijelom stanovništva je vladalo nepovjerenje prema miliciji i njezinim djelatnicima koji su se često bavili kriminalnim djelatnostima. U lipnju 1992., prilikom rasprave Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija o situaciji na području Oblasti, napomenuto je da će „morati doći dan kada će milicija za one četovođe koji su sada u miliciji personalci, utvrditi da su sa drugim kriminalcima zajedno krali. Suseljani se zgražaju na izbor nekih ljudi za miliciju. Nije isto upotrijebiti pušku i raditi operativne poslove milicije“.[729] Nedostatak discipline i neprofesionalno ponašanje milicajaca predstavljalo je problem na razini čitave RSK. Milicija često nije obavljala svoj posao čak ni u slučajevima najtežih kršenja zakona. Sredinom 1994. godine predsjednik RSK Milan Martić i predstavnici vojnih i civilnih vlasti, raspravljajući o problemima funkcioniranja pravnog sustava u Krajini, kao jedan od najistaknutijih problema naveli su činjenicu da se velik broj osoba koje su počinile ubojstvo ili čak višestruka ubojstva nalazi na slobodi, bilo da su pušteni nakon okončanja istražnog postupka, bilo da postupak protiv njih nije uopće proveden. Posebno je napomenuto da su tijela vojnih vlasti dužna

[726] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće, Telegram podrške, 25. 2. 1994.
[727] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 376.-377.
[728] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 1932, Komanda 18. korpusa, br. int. 1-16, , Sporazum u vezi mosta na r. Savi, 14. 3. 1994.; I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 374.-376.
[729] *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik 4. sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 6. lipnja 1992., 338.

izvršiti potrebne pripreme za uhićenje osoba koje su navedena djela počinila kao vojne osobe.[730] Posljedica loše percepcije krajinske milicije bila je nedovoljna nespremnost stanovništva za suradnju i pružanje pomoći miliciji pri obavljanju njihovih dužnosti, te je i u samom SUP-u Okučani zaključeno da je to posljedica "slabe konspirativnosti od strane ovlaštenih službenih lica, nefunkcioniranja ostalih institucija u državi, slabe zainteresiranosti službenih lica, teške materijalne situacije i trenutnog ratnog stanje u državi", te je napomenuto da je potrebno više rada sa milicajcima u cilju zainteresiranosti za posao te općenito više profesionalizma u radu milicije.[731] Jedan od češćih uzroka koji su utjecali na neprofesionalnost milicije u zapadnoj Slavoniji bila je vrlo raširena pojava prekomjerne konzumacije alkohola.[732] U SUP-u Okučani 1993. godine pokrenuto je 75 disciplinskih postupaka, od kojih su 35 okvalificirana kao teže povrede radne discipline, a 1994. godine pokrenuto je 46 disciplinskih postupaka zbog 35 težih povreda radne discipline.[733] Jedna od mjera kojima se pokušala poboljšati efektivnost rada milicije bilo je slanje određenog dijela radnika pojedinih sekretarijata unutrašnjih poslova na rad u sekretarijate u drugim dijelovima RSK.[734]

U studenom 1994. održan je sastanak ministra unutrašnjih poslova sa glavnim operativnim radnicima ministarstva, na kojem je zaključeno da je kod djelatnika MUP-a RSK znatno popustila disciplina a posebice je naglašeno nepropisno i neuredno nošenje uniforme i ostale opreme te neuredan osobni izgled. Također je napomenuto da su međuljudski odnosi na vrlo lošoj razini te se "narušavaju kroz kletve i ogovaranja".[735] Loš dojam nereda i discipline milicije pojačavala je i učestala pojava nošenja uniformi krajinske milicije od strane osoba koje nisu bile djelatnici milicije, a jedan dio vojnih osoba na zelenoj maskirnoj uniformi nosio je amblem milicije Krajine.[736]

Djelomično je ovakvo stanje bilo posljedica vrlo loših uvjeta rada u miliciji, male plaće i nedostataka svih vrsta materijalno-tehničkih sredstava potrebnih za rad. Primjerice, hranu za miliciju u zapadnoj Slavoniji osiguravao je 18. korpus SVK. No, događalo se da pojedine stanice milicije nisu imale ni dovoljno goriva da bi se hrana preuzela od 18.

---

[730] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, MUP, Uprava javne bezbednosti, br. 08/3-2830/94, 11. 6. 1994.
[731] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, SUP Okučani, Godišnji izvještaj za 1994. godinu, januar 1995.
[732] *Dokumenti*, knj. 4, Zapisnik 4. sjednice Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija od 6. lipnja 1992., 338.
[733] Isto.
[734] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 61, RSK, MUP, Uprava javne bezbednosti, br. 0873-2-5-565/93, 7. 4. 1993.
[735] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 72, MUP, Uprava javne bezbjednosti, br. 08/3-2-2-6717, 9. 11. 1994.
[736] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 72, RSK, MUP, Uprava javne bezbednosti, br. 08/3-2-2-919/1-95, 6. 2. 1995.

korpusa.[737] Tijekom 1994. godine milicija u zapadnoj Slavoniji je imala 42 vozila, međutim 18 ih je bilo neispravno.[738] Nakon što je početkom listopada 1994. godine u SUP-u ustrojena prometna stanica milicije, na raspolaganju za rad imala je samo jedno milicijsko vozilo, jednu stop palicu, jedan alkoskop i jednu ručnu bateriju. U izvještaju o radu SUP-a Okučani u 1994. godini zaključeno je da materijalno stanje nije zadovoljavajuće. Uz nedostatak vozila bio je prisutan i nedostatak potrebnih rezervnih dijelova te ostale potrebne opreme. Iako je tijekom godine SUP dobio nešto opreme, i dalje je nedostajalo 26 pištolja 7,65 mm, 140 pištolja 7,62 mm, 29 snajpera, 340 vreća za spavanje te veći broj zaštitnih maski, terenskih čizama i cipela. Nedostajalo je svih vrsta sredstava za kriminalističku tehniku, tehničkih pomagala za vođenje evidencija, pisaćih mašina, računala itd.[739] Zanimljivo je spomenuti da su službeni dokumenti milicije pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji dugo vremena pisani na latinici jer niti jedna organizacijska jedinica SUP-a Okučani nije posjedovala pisaću mašinu sa ćiriličnom tipkovnicom.[740]

Više od nedostatnih sredstava za rad, djelatnike milicije u zapadnoj Slavoniji mučile su male plaće, koje su uz to često kasnile. Usprkos činjenici da su djelatnici milicije bili među rijetkim stanovnicima na okupiranom području zapadne Slavonije koji su imali zaposlenje, plaća je bila nedostatna za pokrivanje osnovnih životnih troškova, a ponekad je isplaćivana u namirnicama. Tako su primjerice, početkom ožujka 1994. godine, djelatnicima milicije umjesto plaće za studeni i prosinac 1993., dijeljene namirnice; svaki radnik dobio je u ime dvomjesečne plaće 25 kilograma brašna, 2 kilograma šećera i 1 kilogram soli.[741] Ministar unutrašnjih poslova Milan Martić zbog takvog je stanja tražio od predsjednika Republike Srbije Slobodana Miloševića te predsjednika Vlade Republike Srbije i ministra unutrašnjih poslova Republike Srbije financijsku pomoć kako bi se osigurala sredstva za isplatu (i povećanje) plaća djelatnika MUP-a RSK, kojima dotadašnje plaće nisu pokrivale niti najosnovnije egzistencijalne potrebe.[742]

Drugi veliki problem u radu milicije u zapadnoj Slavoniji bio je nedostatak stručnih kadrova. Posebno je bio izražen nedostatak djelatnika sa višom ili visokom stručnom

---

[737] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, Obavještenje sekretaru SUP-a Miladinu Reliću, 1. 7. 1994.
[738] HMDCDR, SUP Okučani kut. 73, SUP Okučani, Godišnji izvještaj za 1994. godinu, januar 1995.
[739] Isto.
[740] HMDCDR, SUP Okučani kut. 70, RSK, MUP, SUP Pakrac, br.08-05/4-2071/92-1, Trebovanje za novčanim sredstvima, 21. 9. 1992.
[741] HMDCDR, SUP Okučani kut.73, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/4-263/2-94, Uputstvo o načinu raspodjele dobivene robe na ime plate za 11. i 12. mjesec, 5. 2. 1994.
[742] *Dokumenti*, knj. 8, Zamolba MUP-a RSK predsjedniku Republike Srbije, predsjedniku srbijanske Vlade i ministru unutrašnjih poslova Republike Srbije za novčanu pomoć kako bi se isplatile plaće djelatnicima MUP-a RSK od 28. travnja 1993., 401.

spremom, no stručnog kadra nedostajalo je u svim službama SUP-a. Primjerice, u prometnoj stanici milicije niti jedan od osam djelatnika, uključujući i komandira, nije imao završen prometni tečaj, na graničnim prijelazima nisu radili milicajci školovani za taj posao nego pripadnici rezervnog sastava i pripravnici i sl. Rukovodstvo milicije u zapadnoj Slavoniji smatralo je da bi se dodatnim obrazovanjem postojećeg kadra, te zapošljavanjem kadrova sa visokom ili višom stručnom spremom postigla znatno kvalitetnija razina izvršenja poslova i zadataka. Dodatno stručno obrazovanje djelatnika SUP-a Okučani vršilo se u Obrazovnom centru MUP-a u Golubiću kod Knina, te je 1992. godine u Golubić upućena jedna grupa radnika, 1993. tri, a 1994. godine jedna grupa radnika. Jedan je djelatnik 1994. godine upućen i na školovanje na Višu školu unutrašnjih poslova u Zemunu, u SRJ.[743] Manjak stručnih kadrova opterećivao je rad svih tijela vlasti i javnih institucija na području zapadne Slavonije a jednim od rješenja ovog problema smatralo se zapošljavanje kvalificirane radne snage sa područja Republike Srpske.

7.4. Posebna jedinica milicije Zapadna Slavonija 1993. - 1995. godine

U studenom 1992. godine Posebne jedinice milicije postale su sastavnim dijelom Srpske vojske Krajine, međutim, i nakon toga u pojedinim SUP-ovima nastavile su djelovati manje jedinice PJM.[744] Krajem rujna 1993., s namjerom „vraćanja ugleda Ministarstvu unutrašnjih poslova, kao i zauzimanja značajnog mjesta u sistemu odbrane Republike Srpske Krajine“ u MUP-u RSK ponovo je ustrojena Uprava posebnih jedinica milicije.[745] Uprava posebnih jedinica milicije izvršavala je posebne poslove i zadatke Službe državne bezbjednosti: otkrivanje, hvatanje i likvidiranje diverzantsko-terorističkih grupa i pojedinaca, uspostavljanje u većem obimu narušenog javnog reda i mira, fizičko osiguranje određenih osoba i objekata, obrambene pripreme ratnog sastava Uprave PJM, stručno osposobljavanje pripadnika Uprave PJM, praćenje i predlaganje materijalno-tehničkog opremanja Uprave PJM u skladu sa najnovijim svjetskim dostignućima iz područja naoružanja, tehničkih sredstava i

[743] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, SUP Okučani, Godišnji izvještaj za 1994. godinu, januar 1995.
[744] HMDCDR, MUP RSK, RSK, MUP, Uprava posebnih jedinica milicije br. 08/4-1787-1/94., Izvještaj za period od 1. 9. 1993.-10. 4. 1994., Knin, 13. aprila 1994.
[745] HMDCDR, MUP RSK, RSK, MUP, Pravilnik o izmjeni i dopuni pravilnika o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, 30. 9. 1993.

milicijske opreme, vođenje propisane evidencije, te izvršavanje drugih poslova i zadataka koji joj se narede.[746]

Upravi PJM bile su podčinjene Posebne jedinice milicije Sjeverna Dalmacija, Zapadna Slavonija, Banija, Kordun, Lika, Baranja, Istočna Slavonija i zapadni Srijem i Specijalna jedinica milicije MUP-a RSK, a Upravi su bile podčinjene i helikopterska jedinica i dobrovoljačka jedinica „Cigina“ (poznata i kao „Cigina grupa“).[747] Posebne jedinice milicije u vrijeme kada nisu angažirane u okviru Uprave PJM bile su podčinjene regionalnim sekretarijatima unutrašnjih poslova.[748] Načelnik Uprave PJM bio je Krsta Žarković.[749]

Regionalne Posebne jedinice milicije imale su aktivni i rezervni sastav, a po potrebi su u njihov sastav uključeni i pripadnici stanica milicije sekretarijata unutrašnjih poslova kojima su bile podčinjene. U travnju 1994. PJM Zapadna Slavonija imala je 50 aktivnih pripadnika.[750] Sjedište PJM Zapadna Slavonija bilo je u selu Cage kod Okučana. U sastavu PJM Zapadna Slavonija bilo je i Riječno odjeljenje PJM.[751] Krajem 1993. komandir PJM Zapadna Slavonija bio je Veljko Kapetanović.[752] Sredinom 1994. komandir PJM Zapadna Slavonija bio je Gojko Savanović a 11. rujna 1994. komandirom PJM imenovan je Miodrag Prodanović koji je na toj dužnosti ostao do oslobađanja zapadne Slavonije u svibnju 1995.[753]

Podaci o borbenoj upotrebi PJM Zapadna Slavonija tijekom 1994. godine govore da je brigada PJM, iako u sastavu MUP-a RSK, u velikoj mjeri korištena kao dio vojnih snaga RSK. PJM Zapadna Slavonija od početka rata je „prošla mnoga ratišta“ i smatrana je Posebnom jedinicom milicije s “najjačim borbenim iskustvom“ na području RSK. Tijekom 1994. godine, osim obavljanja svojih redovnih zadataka, poput upoznavanja i izviđanje terena zapadne Slavonije te “taktičkih radnji kretanja po različitim vrstama terena u cilju što boljeg

---

[746] Isto.

[747] Specijalnu jedinicu MUP-a RSK 1994. godine zamijenile su dvije Specijalne jedinice MUP-a sa sjedištima u Golubiću i Erdutu. Dobrovoljačka jedinica „Cigina grupa“ brojala je 115 pripadnika i aktivirala se samo za izvršavanje borbenih zadataka, primjerice, nakon početka operacije „Bljesak“ u svibnju 1995. poslana je u pomoć zapadnoslavonskim Srbima.

[748] HMDCDR, MUP RSK, kut. 20, RSK, MUP, Uprava posebnih jedinica milicije br. 08/4-1787-1/94, Izvještaj za period od 1. 9. 1993.-10. 4. 1994., Knin, 13. aprila 1994.

[749] HMDCDR, MUP RSK, kut. 20, RSK, MUP, Uprava posebnih jedinica milicije, br. 08/4-3388-3/93, Dostava Pravilnika o izmjeni i dopuni Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji MUP-a i Pravilnika o dopuni Pravilnika o sistematizaciji radnih mjesta u MUP-u, 1. 10. 1993.

[750] HMDCDR, MUP RSK, kut. 20, RSK, MUP, Uprava posebnih jedinica milicije br. 08/4-1787-1/94, Izvještaj za period od 1. 9. 1993.-10. 4. 1994., Knin, 13. aprila 1994.

[751] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 30, SUP Okučani, Rečno odjeljenje PJM, Potrebna neophodna materijalno-tehnička sredstva, dostavlja se, 14. 6. 1994.

[752] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 31, RSK, MUP, Jedinica posebnih namena Okučani, br. 08/4-08-332/93, Dostava spiska pripadnika Jedinice za posebne namene Okučani, 26. 10. 1993.

[753] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-142871-94, Analiza stručnog kadra SUP-a Okučani, 21. 6. 1994.; kut. 20, Dosje Miodraga Prodanovića; kut. 31, RSK, MUP, SUP Okučani, PJM Zapadna Slavonija, br. 08/4-08-441/95, Izvještaj, 4. 4. 1995.

upoznavanja terena za borbu protiv ubačenih diverzantsko terorističkih grupa (DTG)", PJM Zapadna Slavonija je često slana na obavljanje borbenih zadataka na području cijele RSK, kao i na području Bosne i Hercegovine. Prema izvještaju SUP-a Okučani za 1994. godinu, PJM Zapadna Slavonija veći je dio druge polovine 1994. bila angažirana na izvršavanju borbenih zadataka i zadataka osiguranja. Tako je 30. kolovoza 1994. PJM Zapadna Slavonija angažirana na osiguranju naftovoda uz autocestu na području sela Bogićevci i Rajić. Nakon toga, 11. rujna, upućena je u Slunj i angažirana na sprečavanju ilegalne trgovine na granici s Bosnom i Hercegovinom, između bošnjačkog stanovništva Cazinske krajine i RSK. PJM Zapadna Slavonija sudjelovala je i u osiguranju izbjegličkog logora u kojem su bile smještene izbjeglice iz Autonomne pokrajine Zapadna Bosna u Batnozi u blizini Slunja. U razdoblju do 26. rujna na području Slunja bilo je angažirano 94 pripadnika PJM iz zapadne Slavonije.[754]

Mjesec dana kasnije, 27. listopada, PJM Zapadna Slavonija bila je, zajedno s velikim brojem drugih policijskih i vojnih postrojbi iz RSK, angažirana u "borbenim zadacima u Republici Srpskoj" na bihaćkom području. Snage PJM Zapadna Slavonija bile su angažirane na zaustavljanju napada 5. korpusa Armije Bosne i Hercegovine na prostoru Bihać-Bosanski Petrovac. Prema izvještaju SUP-a "zadatak je uspješno završen" a tijekom njegova izvršavanja do 3. studenoga PJM Zapadna Slavonija nije imala poginulih ni ranjenih. U razdoblju od 14. studenog do 23. studenog 1994. PJM Zapadna Slavonija ponovo je bila angažirana na "borbenim dejstvima u oslobađanju AP Zapadna Bosna od pripadnika 5. muslimanskog korpusa". U ovom je razdoblju PJM Zapadna Slavonija zajedno sa ostalima PJM MUP-a RSK djelovala na presijecanju komunikacije između Tržačkih Raštela i Bihaća. U toj je akciji PJM Zapadna Slavonija imala jednog ranjenog.[755]

Krajem studenog 1994. brigada je ponovno sudjelovala u aktivnostima protiv 5. korpusa Armije BiH, no ovaj je put bila angažirana u izviđanjima terena a ne u napadnim djelovanjima a njezin angažman trajao je od 30. studenog do 3. prosinca 1994. godine. Od 7. prosinca do 15. prosinca brigada je sudjelovala je u borbama protiv snaga 5. korpusa Armije BiH na području sela Klupe u blizini Velike Kladuše i u tom je razdoblju jedan njezin pripadnik teže a jedan lakše ranjen.[756]

Pripadnici PJM obučavani su i za posebne vojne vještine te je primjerice 1993. godine u nastavnom centru "Alfa" u Bruškoj pet pripadnika PJM Zapadna Slavonija obučeno za snajperiste, a sedam pripadnika obučeno je za protuoklopnu borbu. Iste godine 35 pripadnika

[754] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, SUP Okučani, Godišnji izvještaj za 1994. godinu, januar 1995.
[755] Isto.
[756] Isto.

PJM Zapadna Slavonija završilo je protudiverzantsku i zračno-desantnu obuku u kasarni Pančevo u Saveznoj Republici Jugoslaviji.[757]

Posljedica ovako čestog angažmana Posebne jedinice milicije Zapadna Slavonija bila je premorenost njezinih pripadnika te njihova sve manja motiviranost za borbene aktivnosti. Također, to je bila i posljedica nedostatka opreme i vozila, koji je, kao i sve ostale organizacijske jedinice SUP-a Okučani, opterećivao Posebnu jedinicu milicije. Problem nemotiviranosti za izvršavanje borbenih zadataka pripadnika PJM Zapadna Slavonija bio je još izraženiji 1995. godine, kada se zbog neriješenog statusa pripadnika PJM, školovanja i bolovanja, u PJM Zapadna Slavonija nalazilo samo 23 pripadnika koji "nisu ničim zainteresovani i motivisani za izvršenje navedenog borbenog zadatka".[758]

U proljeće 1995. godine ponovno su izvršene određene promjene u ustroju PJM. U MUP-u RSK osnovana je Uprava specijalnih jedinica koja je u svom sastavu imala Specijalnu antiterorističku i borbenu jedinicu i posebne jedinice milicije Lika, Sjeverna Dalmacija, Kordun, Banovina, Zapadna Slavonija, Istočna Slavonija i zapadni Srijem te Baranja koje su djelovale u regionalnim sekretarijatima unutrašnjih poslova. Planirano je da Specijalna antiterористička i borbena jedinica djeluje u vrijeme rata i mira, dok su Posebne jedinice milicije nakon prestanka ratnih sukoba trebale biti postepeno smanjivane prebacivanjem dijela radnika na poslove redovne milicije SUP-a kojem su pripadale.[759]

7.5. Pravosudna tijela na području zapadne Slavonije

Na području RSK djelovalo je 16 općinskih sudova, tri okružna suda i Vrhovni sud RSK sa sjedištem Vukovaru, a kasnije u Kninu. Početkom 1992. u zapadnoj Slavoniji planiralo se osnovati općinske sudove za sve općine koje su nominalno bile dijelom Srpske oblasti Zapadna Slavonija, te viši sud za ovo područje sa sjedištem u Pakracu.[760] Tijekom travnja i svibnja 1992. sa radom su započeli Općinski sud i Općinsko javno tužiteljstvo u Okučanima, a planiralo se da s radom krene i rad općinskog suda i javnog tužilaštva u Pakracu, te Okružni sud i Okružno javno tužilaštvo u Pakracu, za čiji rad je Izvršni savjet

[757] Isto.
[758] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 31, RSK, MUP, SUP Okučani, PJM Zapadna Slavonija, br. 08/4-08-441/95, Izvještaj od 4. travnja 1995.
[759] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 30, RSK, MUP, Rješenje o obrazovanju specijalnih jedinica ministarstva unutrašnjih poslova, 1995.
[760] *Dokumenti*, knj. 4, Elaborat Savjeta Vlade Zapadne Slavonije o ciljevima i zadacima Vlade od 29. siječnja 1992., 51.

općine Okučani osigurao prostorije u upravnoj zgradi KPD Stara Gradiška, no ova tijela nisu zaživjela.[761] Predsjednik RSK Goran Hadžić donosi u siječnju 1993. Uredbu sa zakonskom snagom o teritorijalnoj nadležnosti sudova, kojom je utvrđeno da na području zapadne Slavonije djeluju Općinski sud u Okučanima te Općinski sud u Pakracu, koji je nadležan za područje općina Pakrac, Grubišno Polje, Virovitica, Podravska Slatina i Daruvar a njegovo privremeno sjedište trebalo je biti u Okučanima. Drugostupanjski sud za područje zapadne Slavonije bio je Okružni sud u Glini.[762] U studenom 1994. godine usvojen je Zakon o teritorijalnoj nadležnosti sudova kojim je, između ostalog, zakonski sankcionirano stvarno stanje u zapadnoj Slavoniji, te je utvrđeno da je Općinski sud u Okučanima nadležan za područje općina Okučani, Pakrac, Podravska Slatina, Daruvar i Grubišno Polje, a istim je zakonom sjedište Vrhovnog suda RSK premješteno u Knin.[763] U RSK je djelovalo i sedam Općinskih javnih tužilaštva, a jedno od njih bilo je u Okučanima, tri Okružna javna tužilaštva i Republičko javno tužilaštvo u Vukovaru. Stanje u cijelom pravosudnom sustavu bilo je vrlo teško, posebice zbog nedovoljnog broja stručnog kadra, te su primjerice, na općinskoj razini, dovoljan broj sudaca imala su samo tri općinska suda u Krajini, a dva općinska suda nisu imala niti jednog sudca.[764] U Općinskom sudu u Okučanim je početkom 1993. godine bilo zaposleno 9 djelatnika, od čega dvoje sudaca, predsjednik suda Milan Romanić, te sudac Mladen Radijevac.[765] Osim nedovoljnog broja stručnih kadrova u Krajini za rad u pravosuđu, manjak zaposlenih u sudstvu i tužilaštvu bilo je i posljedica vrlo loših uvjeta rada, neriješenog stambenog pitanja te niskih plaća, što je rezultiralo stalnim odljevom stručnjaka u bolje plaćene djelatnosti, poput odvjetništva ili privredne djelatnosti.[766] Ovim je problemima bilo opterećen i rad pravosudnih tijela u Okučanima, no broj zaposlenih u Općinskom sudu u Okučanima do kraja 1994. godine povećao se na 13 djelatnika, od čega su bila četiri sudca.[767]

U RSK su postojala tri Okružna zatvora, koja su bila smještena u sjedištima Okružnih sudova u Kninu, Glini i Belom Manastiru, te dva Kazneno-popravna doma koja su se nalazila

[761] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 10. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 1. 6. 1992.; Zapisnik sa nastavka 14. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 24. 8. 1992.
[762] HMDCDR, Kabinet predsjednika RSK, kut. 3, Uredba sa zakonskom snagom o teritorijalnoj nadležnosti sudova, br. 03.3-13/1-93., 22. 01. 1993.
[763] *Službeni glasnik RSK*, br. 21, 13. 12. 1994., 830.
[764] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 15, RSK, Vlada, Izvještaj o radu Vlade Republike Srpske Krajine za period od 21. 04. do 20. 10. 1994. godine, 10. novembar 1994.
[765] Mladen BARAĆ, „Ustroj i djelovanje pravosuđa Republike Srpske Krajine na području zapadne Slavonije 1992.-1995.“, *Srpska pobuna* (ur. I. MIŠKULIN, M. BARAĆ), 194.
[766] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 15, RSK, Vlada, Izvještaj o radu Vlade Republike Srpske Krajine za period od 21. 04. do 20. 10. 1994. godine, 10. novembar 1994.
[767] M. BARAĆ, „Ustroj“, 194.

u Glini i Staroj Gradišci.[768] U objektu Kazneno-popravnog doma Stara Gradiška nalazile su se do polovine 1992. godine, kada se povlače sa područja RSK, jedinice JNA, a ovaj je objekt služio i kao logor za zarobljene Hrvate.[769] Vlada RSK donijela je 20. svibnja 1993. odluku o osnivanju Kazneno-popravnog doma u Staroj Gradišci, u kojem su kaznu trebali izvršavati osuđenici kojima je izrečena kazna duža od godinu dana.[770] Sva pokretna i nepokretna imovina bivšeg KPD Stara Gradiška trebala je biti stavljena pod nadležnost Ministarstva za pravosuđe i upravu RSK i zatim je u etapama trebalo izvršiti adaptaciju, a u prvoj etapi trebalo je prirediti šest do osam prostorija za smještaj osuđenih osoba.[771] Međutim, tome su se suprotstavili predstavnici vlasti u zapadnoj Slavoniji, posebice predsjednik Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija, Dušan Vitez i predstavnici općine Okučani, a opstrukcijama su se pridružili su i predstavnici milicije i vojske sa toga područja. Problem je najvjerojatnije bio u velikoj količini imovine, drvne građe, željeza i cijevi koja se nalazila unutar objekta a koja je u međuvremenu otuđena, te u činjenici da su vojska i milicija, te pojedine privredne organizacije iz Okučana zauzeli dijelove objekta KPD Stara Gradiška.[772] Zbog toga se stavljanje u funkciju KPD Stara Gradiška proteglo do studenoga 1994., kada je dogovoreno da se dio objekta ustupi vojsci, te je konačno 15. studenoga objekt započeo sa radom.[773] U Staroj Gradišci djelovao je i Vojno-istražni zatvor.[774]

---

[768] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 15, RSK, Vlada, Izvještaj o radu Vlade Republike Srpske Krajine za period od 21. 04. do 20. 10. 1994. godine, 10. novembar 1994.

[769] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 14, Zapisnik sa 10. sjednice Savjeta opštine Okučani održane 1. 6. 1992.; UNPROFOR, kut. 4, UNPROFOR, Komanda Sektora Zapad, Pismo zapovjednika snaga UNPROFOR-a u Sektoru Zapad brigadnog generala K. R. Shabsougha Milanu Čeleketiću, 23. 7. 1993.

[770] *Dokumenti*, knj. 8, Odluka Vlade RSK o osnivanju Općeg kazneno-popravnog doma u Staroj Gradišci od 20. svibanj 1993., 464.; HMDCDR, Vlada RSK, kut. 15, RSK, Vlada, Izvještaj o radu Vlade Republike Srpske Krajine za period od 21. 04. do 20. 10. 1994. godine, 10. novembar 1994.

[771] *Dokumenti*, knj. 8, Prijedlog Okružnog zatvora Knin o radnjama potrebnim za ponovno stavljanje u funkciju KPD Stara Gradiška od 18. svibnja 1993., 449.

[772] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 14, Magnetofonski snimak sa 15. redovne sjednice Vlade RSK održane 8.9.1994. godine (transkript)

[773] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 15, RSK, Vlada, Izvještaj o radu Vlade Republike Srpske Krajine za period od 21. 04. do 20. 10. 1994. godine, 10. novembar 1994.; M. BARAĆ, „Ustroj“, 198.

[774] HMDCDR, kut. 6047, Komanda 91. PoB, int. br. 238-02, Formiranje građevinske ekipe, Naređenje, 13. 6. 1994.

8. OSNOVNE ZNAČAJKE I PROBLEMI SVAKODNEVNOG ŽIVOTA NA OKUPIRANOM PODRUČJU ZAPADNE SLAVONIJE

8.1. Privreda i socijalna situacija

Tijekom prve polovine 1992. godine radilo se na uspostavi rada najnužnijih državnih, javnih i privrednih službi potrebnih za obnovu života u RSK. Oživljavanje javnih, socijalnih i privrednih djelatnosti ponovno je aktualizirano početkom 1994. godine, dolaskom na mjesto predsjednika Vlade RSK Borisava Mikelića koji je gospodarskom pitanju temeljio rad nove Vlade RSK.[775]

Na okučanskom području djelovao je određen broj državnih privrednih poduzeća, poput poduzeća „Krajinatrans“, Turističko-ugostiteljsko poduzeće „Okučanka“, „Drvna industrija“, „Komunalac“, Državno poduzeće „Nada“ i „Ribnjak“, a općina je 1994. godine, dijelom vlastitim sredstvima, a dijelom u suradnji sa Ministarstvom za energetiku i razvoj RSK, financijski potpomagala njihov rad, no kako u općinskom proračunu nije bilo dovoljno sredstava za razvoj i poticanje privrede, pomoć se očekivala od Vlade RSK, koja je trebala osigurati kreditiranje državnih privrednih poduzeća.[776] Na području okučanske općine bilo je registrirano i 50 privatnih poduzeća.[777] Od kapaciteta predratne poljoprivredne industrije općine Novska i Nova Gradiška koji su se nalazili na okupiranom području, osnovano je Državno poduzeće Poljoprivredno-industrijski kombinat (PIK) Okučani, koje je, međutim, uglavnom obuhvaćalo zemljišne površine jer su se prijeratna postrojenja za preradu nalazila na slobodnom teritoriju, što je prema tumačenju srpske strane bilo jednim od „brojnih primjera zapostavljanja razvoja srpskog područja u Hrvatskoj“. PIK Okučani raspolagao je sa 11.000 hektara oraničnih površina. Kako su kapaciteti za preradu Prehrambene industrije „Gavrilović“ iz Petrinje najvećim dijelom bili locirani na području pod kontrolom Srba, Vlada RSK je krajem 1994. donijela odluku da se državna poduzeća PIK Okučani i Prehrambena

[775] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 11, Republika Srpska Krajina, Skupština RSK, Ekspoze dpl. ing. Borisava Mikelića, mandatara za sastav Vlade Republike Srpske Krajine, 20. aprila 1994.
[776] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, RSK, Opština Okučani, Izvršni savjet, br. 0-02-355/95-VI, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta za 1994. godinu, bez datuma
[777] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, Općina Okučani, Spisak privatnih preduzeća na području opštine Okučani, bez broja i datuma

industrija „Gavrilović“ objedine u zajedničko poduzeće „Gavrilović“ Petrinja – Okučani, kojim se trebalo osigurati bolju povezanost poljoprivrede i prehrambene industrije u RSK.[778]

Na području zapadne Slavonije podružnice mnogih javnih ustanova i organizacija RSK praktički nisu djelovale, te su tijekom 1994. godine u okučanskoj općini, uz pomoć općinskih vlasti, osnovane i osigurani najnužniji uvjeti za rad Republičke uprave javnih prihoda, Financijske inspekcije, Tržišne inspekcije, Inspekcije rada i zaštite na radu i ureda Povjerenika za izbjeglice. Općina Okučani u ovom je razdoblju u potpunosti financirala rad Doma zdravlja u Okučanima, osigurala je sredstva za proširenje i dogradnju zgrade SUP-a Okučani u Okučanima, a 18. korpusu SVK isplaćena su znatna sredstva za pomoć u nabavi opreme i drugih potreba. Financirana je izgradnja pošte u Medarima te adaptacija pošte u Rajiću, adaptacija crkve sv. Preobraženja u Medarima, popravci trafostanice i električne mreže na području Jasenovca, a 1995. godine planirana je izgradnja zgrade srednjoškolskog centra u Okučanima i telefonske centrale u selu Rajić, za što se očekivala humanitarna pomoć u obliku građevinskog materijala od SRJ.[779]

Općina Pakrac nalazila se u daleko težoj situaciji, prvenstvo zato jer je obuhvaćala samo mali dio prijašnje općine, koji je, u odnosu na okučansko područje, bio i u većoj mjeri razrušen 1991. godine. Prihodi od privrednih djelatnosti u općini Pakrac bili su minimalni jer na dijelu općine pod srpskim nadzorom nije bilo značajniji privrednih objekata, te općina nije imala financijskih resursa za zadovoljavanje najnužnijih potreba i djelatnosti.[780] Premijer Mikelić je u svojem programu za razvoj Krajine naglasio kako, zbog velikog stradanja i „egzodusa stanovništva“ koje su pogodile to područje 1991. godine, Vlada RSK ima posebnu obavezu prema općini Pakrac. Mikelić je pritom zaključio da se u industrijska postrojenja te komunalnu i ostalu infrastrukturu općine Pakrac za vrijeme prijašnjih krajinskih vlada nije ulagalo a privredni razvoj ove općine planirao je pokretanjem poljoprivredne proizvodnje u suradnji sa PIK Okučani, te otvaranjem manjih industrijskih postrojenja koja bi potaknula i povratak stanovništva u taj kraj.[781] Osnovom razvoja zapadne Slavonije Mikelić je smatrao drvnu industriju „koja ima dobru sirovinsku osnovu“ a na području općine Okučani djelovalo

[778] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 17, Projekt poslovno-ekonomskog objedinjavanja prehrambene industrije „Gavrilović“ Petrinja i PIK „Okučani“ u Holding sistem „Gavrilović“ Petrinja – Okučani (izvod), bez datuma i broja

[779] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, RSK, Opština Okučani, Izvršni savjet, br. 0-02-355/95-VI, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta za 1994. godinu, bez datuma.

[780] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, Republika Srpska Krajina, Srpska oblast Zapadne Slavonije, Skupština opštine Pakrac, Izvršni savjet Pakrac, br. 020-372/94-II-01, Verifikacija programa socijalne obnove na području opštine Pakrac, 14. maja 1994.

[781] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 11, Republika Srpska Krajina, Skupština RSK, Ekspoze dpl. ing. Borisava Mikelića, mandatara za sastav Vlade Republike Srpske Krajine, 20. aprila 1994.

je i Državno poduzeće „Nada“ koje se bavilo industrijom građevinskog materijala.[782] Sredinom 1994. godine Vlada RSK usvojila je program mjera obnove općine Pakrac, kojim se trebalo osigurati kvalitetniji rad tijela državne uprave, oživjeti privredu i omogućiti povoljnije uvjete za život, a ove su mjere trebale doprinijeti i povećanju broja stanovništva na ovome području.[783] Iako većina mjera koje je Vlada RSK planirala provesti na pakračkom području nije zaživjela, prema pakračkim vlastima, Mikelićeva je Vlada imala više sluha za financiranje potreba ovog kraja, te je primjerice tijekom 1994. godine 92 posto proračuna općine Pakrac financirano iz republičkog proračuna.[784]

U Krajini je djelovalo 89 državnih industrijskih poduzeća u kojima je bilo zaposleno nešto manje od 20 tisuća radnika, najvećim dijelom u metalnoj industriji, te kožarskoj, obućarskoj i tekstilnoj industriji. Uz državna poduzeća, djelovalo je otprilike 240 privatnih industrijskih poduzeća. Program oživljavanja privredne proizvodnje predstavljao je jedan od najvažnijih ciljeva Mikelićeve vlade, međutim to je otežavao niz čimbenika, poput velikih financijskih obaveza koje je država imala za uzdržavanje vojske, nedovoljno i nesigurno snabdijevanje električnom energijom i naftnim derivatima, velika oštećenja industrijskih postrojenja tijekom 1991. godine, te teškoće u dopremi repromaterijala i izvozu roba u Republiku Srpsku i SRJ.[785] Stoga, unatoč većem angažmanu na razvoju privrede i industrije, Mikelićeva vlada nije uspjela puno učiniti. U državnim privrednim poduzećima 1994. godine bilo je zaposleno 47.324 osoba a u neprivrednim državnim poduzećima, uključujući miliciju, zdravstvo, državnu upravu i javne institucije bilo je zaposleno nešto manje od 21.000 ljudi, uključujući 6.814 osoba zaposlenih u SVK. U Krajini je bilo više od 25.000 nezaposlenih osoba (u popisu nisu navedeni podaci za općine Benkovac i Okučani). Nakon općine Vukovar, općina Pakrac sa 2.002 nezaposlenih osoba, bila je u najtežoj situaciji u Krajini.[786] U općini Pakrac samo je otprilike 250 osoba bilo zaposleno a njihovi prihodi bili su vrlo niski.[787]

---

[782] Isto.
[783] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Republika Srpska Krajina, Skupština opštine Pakrac, Izvršni savjet, br. 020-744/95-II-01, Zahtjev za hitno rješenje PTT sistema za opštinu Pakrac, 27. marta 1995.
[784] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Skupština općine Pakrac, Izvršni savjet, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta opštine Pakrac za razdoblje 6. januar do 31. decembar 1994. g., 2. februar 1995.
[785] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 15, RSK, Vlada, Izvještaj o radu Vlade Republike Srpske Krajine za period od 21. 04. do 20. 10. 1994. godine, 10. novembar 1994.
[786] Isto.
[787] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 26, Republički zavod za zdravstveno osiguranje RSK Knin, Ispostava Pakrac, Izvještaj, bez datuma i broja.

U cijeloj RSK, pa tako i u zapadnoj Slavoniji, velik problem u djelovanju državnih institucija te u pokretanju privrede bio je nedostatak stručnjaka svih profila, a ovaj je problem posebice opterećivao pakračko područje, koje je zbog teških životnih uvjeta napustio velik broj stanovnika, posebice onih sa višim stupnjem obrazovanja. Iseljavanje stanovništva poticala je nemogućnost zapošljavanja, nerješavanje statusa izbjeglica te „opšta besperspektivnost života“ na ovom području. Usprkos određenim mjerama za razvoj pakračkog područja, proces iseljavanja nastavio se i tijekom 1994. godine.[788]

Iako se u zapadnoj Slavoniji nije puno učinilo, u odnosu na prijašnje razdoblje, Mikelićev program gospodarskog razvoja davao je određene nade za stvaranje uvjeta koji će omogućiti pokretanje pojedinih vidova privrede. No, 1994. godine na područje zapadne Slavonije negativno se odrazila blokada granice koju je SRJ uvela prema Republici Srpskoj. Time je ograničen i protok proizvoda i repromaterijala koji je iz SRJ tekao prema zapadnoj Slavoniji kao i plasman proizvoda sa ovog područja na jugoslavensko tržište.[789]

Gospodarsku i socijalnu situaciju dodatno je otežavao velik broj izbjeglica smještenih na području zapadne Slavonije. Prema podacima Crvenog krsta Okučani i Pakrac, u rujnu 1993. na području općine Okučani nalazilo se 9.870, a na području općine Pakrac 4.815 izbjeglica. Međutim, podaci o broju izbjeglica nisu bili sasvim precizni jer se u taj broj često uključivale i socijalno ugrožene osobe, kako bi se humanitarnom pomoći obuhvatio što veći broj ljudi. Prema podacima Izvršnog savjeta općine Pakrac može se zaključiti da je u broj od 4.185 izbjeglica uključeno i 2.032 „domaćih lica“ koja su zbog teškog socijalnog stanja također trebala pomoć u hrani i ostalim potrepštinama, te stoga možemo zaključiti da je i broj izbjeglica u općini Okučani bio osjetno manji.[790] Velik broj stanovništva u RSK činili su umirovljenici; 1994. godine na ovom je području živjelo 55.694 umirovljenika, te je pitanje isplata mirovina predstavljalo veliko financijsko opterećenje.[791] Krajem 1994. godine na području zapadne Slavonije u javnim kuhinjama hranile su se 123 osobe sa područja

[788] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Skupština općine Pakrac, Izvršni savjet, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta opštine Pakrac za razdoblje 6. januar do 31. decembar 1994. g., 2. februar 1995.

[789] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, RSK, Opština Okučani, Izvršni savjet, br. 0-02-355/95-VI, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta za 1994. godinu, bez datuma.

[790] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Republika Srpska Krajina, Crveni krst Pakrac, br. 09-334/93, 23.9.1993.; Republika Srpska Krajina, Opština Pakrac, Izvršni savjet, br. 031-317/93-I-01, Obavještenje, 20. 9. 1993.

[791] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 15, RSK, Vlada, Izvještaj o radu Vlade Republike Srpske Krajine za period od 21. 04. do 20. 10. 1994. godine, 10. novembar 1994.

okučanske općine i 147 osoba iz pakračke općine, što je između ostalog pokazatelj da je općina Pakrac, koja je imala daleko manji broj stanovnika, bila u mnogo težoj situaciji.[792]

Ključnu ulogu u socijalnom zbrinjavanju stanovništva u zapadnoj Slavoniji imale su međunarodne humanitarne agencije, koje su ulagale znatna sredstva u zdravstvenu zaštitu, školstvo, brigu o djeci (dječji vrtići), starim i nemoćnim osobama te zbrinjavanje izbjeglica i socijalno ugroženih osoba. Primjerice, 1992. godine uz pomoć humanitarnih organizacija započela su radom četiri stacionara za stare i nemoćne osobe, koja su se nalazila u mjestima Donji Varoš, Dubovac, Okučani i Jasenovac, u njima je bilo smješteno 35 osoba.[793] Tijekom 1993. godine intenzivirala se provedba programa socijalne obnove područja općine Pakrac, koju su financirale humanitarne organizacije Ujedinjenih naroda, United Nations Development Program (UNDP) i United Nations Office in Vienna (UNOV). Pakračke vlasti su za provođenje programa socijalne obnove dobile odobrenje Oblasnog vijeća, resornih ministara te predsjednika Vlade RSK Đorđa Bjegovića. Međunarodne humanitarne organizacije ulagale su značajna financijska sredstva u obnovu privrede (nizom projekata koji su trebali omogućiti uvjete za daljnje stvaranje prihoda, poput pokretanje rada pilane, betonare i slično), u obnovu kuća, poljoprivrede i stočarstva (posebice peradarstva), u obnovu društvenih djelatnosti, posebice zdravstva, školstva i predškolskih ustanova i u obnovu infrastrukture - vodovodne mreže, elektrifikacije, te pomoć u nabavi materijala za elektromrežu i trafostanice.[794]

Početkom ožujka 1993. započela je provedba programa pod nazivom „Help Age“ za pomoć starijim osobama u njihovim domaćinstvima, u okviru kojeg je UNHCR financirao 50-ak (ovisno o razdoblju) njegovatelja, 10-ak medicinskih sestara, te fizioterapeute, liječnike i pomoćno osoblje, a u provedbu i djelatnost programa „Help Age“ uključili su se i Domovi zdravlja u Pakracu i Okučanima. U sklopu programa je do rujna 1994. donirano 62.136,05 njemačkih maraka, a važnost ovog programa za područje zapadne Slavonije nije bila samo u pružanju skrbi za starije i nemoćne osobe, već i u zapošljavanju lokalnog stanovništva jer je ovaj program 1993. godine zapošljavao 74 a 1994. godine 84 osobe, što je za područje na

[792] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, Republika Srpska Krajina, Komesarijat za izbjeglice, Povjereništvo Zapadne Slavonije, br. XI-01-174/1-94, Ishrana lica u javnih kuhinjama, 10. 11. 1994.
[793] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Oblasno vijeće Zapadne Slavonije, Koordinacioni odbor, Izvještaj o socijalnoj situaciji naroda na prostoru Zapadne Slavonije, 23. 1. 1993.
[794] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, Republika Srpska Krajina, Srpska oblast Zapadne Slavonije, Skupština opštine Pakrac, Izvršni savjet Pakrac, br. 020-372/94-II-01, Verifikacija programa socijalne obnove na području opštine Pakrac, 14. maja 1994.

kojem je živjelo između 25 i 30.000 ljudi, od kojih je velik dio bio nezaposlen, bila značajna brojka.[795]

„Program obnove 100 kuća“ obuhvaćao je obnovu kuća, te socijalnu i privrednu obnovu a njime je na području općina Pakrac do ožujka 1994. investirano 710.000 njemačkih maraka, a pripreman je i projekt obnove infrastrukture u vrijednosti od 310.000 njemačkih maraka. Općina Pakrac je od međunarodne organizacije Crveni križ mjesečno dobivala značajnu pomoć u hrani, koja je obuhvaćala 21.000 kg brašna, 2.100 kg šećera, 3.264 kg konzervi ribe, 2.664 mesnih narezaka, 2.500 litara ulja, 5.250 graha, 303 kg keksi i 396 kg kvasca te druge namirnice u manjim količinama.[796]

Djelovanje humanitarnih organizacija pratio je Resor državne bezbjednosti MUP-a RSK, zaključivši kako u zapadnoj Slavoniji „ponovno oživljavaju aktivnosti u okvirima raznih takozvanih programa za socijalni ekonomski razvoj“. MUP RSK i predsjednik RSK obaviješteni su da u provedbi humanitarnih programa sudjeluju dobrovoljci „iz raznih zapadnih zemalja“ a posebice je naveden dobrovoljac iz Kanade, koji je, prema saznanjima Službe državne bezbjednosti, kontaktirao sa Veljkom Džakulom kao i Josipom Manolićem, tadašnjim predsjednikom Županijskog doma Hrvatskog sabora. Sa sumnjom se gledalo na angažman Veljka Džakule i Mladena Kulić u provedbi humanitarnih programa i njihovu suradnju sa međunarodnim humanitarnim agencijama. Služba državne bezbjednosti aktivnosti humanitarnih organizacija i dobrovoljaca ocijenila je „višestruko opasnim“ jer se radi s jedne strane o „klasičnom obavještajnom radu“ a s druge strane, smatralo se da je zadatak ovih organizacija na „perfidan“ način privikavati stanovništvo na suživot, uz stalna obećanja o velikoj materijalnoj pomoći koju je Zapad spreman dati u slučaju „trajnog mira u Zapadnoj Slavoniji“.[797]

---

[795] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Republika Srpska Krajina, Komesarijat za izbjeglice, Povjereništvo Zapadne Slavonije, br. XI-01-175/1-94, Izvještaj o radu Help Age programa na području zapadne Slavonije, 11. 11. 1994.

[796] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Republika Srpska Krajina, Skupština opštine Pakrac, Izvršni savjet, br. 031-156/94-I-01, Zahtjev za obnavljanje razgovora sa međunarodnim humanitarnim organizacijama, 18. 3. 1994.

[797] HMDCDR, MUP RSK, kut. 4, Republika Srpska Krajina, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Resor državne bezbjednosti, br. 08/2-629/94., Aktivnosti stranih organizacija na području Zapadne Slavonije, 3. 6. 1994. Veljko Džakula je 23. siječnja 1995. imenovan direktorom Fonda za obnovu i razvoj općine Pakrac a Mladen Kulić bio je zaposlen u skladištu humanitarne organizacije „Care“ iz Austrije , vidi HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301,Upravni odbor Fonda za obnovu i razvoj opštine Pakrac, br. 020-70/95-/-01, Odluka, 23. januar 1995.; UNOV/UNHCR, „CARE“ Austrija, „Program 100 kuća“, Pakrac, Zahtjev za raspored radne obaveze, traži se, 13. 12. 1994.

8.2. Školstvo, zdravstvo i sustav informiranja

Ubrzo nakon stupanja na snagu Sarajevskog primirja započeo je rad osnovne škole u Okučanima (O. Š. „Nada Dragosavljević“) a početkom školske godine 1992./1993. započela je sa radom i osnovna škola u Pakracu („Osnovna škola Pakrac“).[798] Osim u matičnim školama, nastava se na području obje općine odvijala i u nekoliko područnih škola; na pakračkom području područne škole nalazile su se u Šeovici, Donjem Čagliću, Kraguju, Brusniku, i Gornjoj Šumetlici i Gornjoj Šumetlici dok podaci o organizacijskoj strukturi područnih škola na okučanskom području nisu sačuvani. Područne škole često su bile organizirane u zgradama domova mjesnih zajednica.[799] Za djecu predškolskog uzrasta dnevni boravak je organiziran samo u Okučanima, i to za otprilike 50 djece različitih predškolskih uzrasta.[800]

U općini Okučani je 1993. godine osnovnu školu pohađalo 1.200 a u općini Pakrac 465 učenika. Posebno je bilo problematično organiziranje nastave u osnovnoj školi u Pakracu jer zgrada nije imala najosnovnije uvjete za rad, počevši od električne energije i vode. Obje škole nisu imale osnovnog školskog pribora i nastavnih pomagala za održavanje nastave.[801] Sekretar za društvene djelatnosti općine Okučani zaključio je u kolovozu 1994. kako je situacija što se tiče školske opreme „poražavajuća“ a određena pomoć očekivala se u donaciji nastavnih sredstava iz Srbije, od općinskih vlasti općine Kragujevac.[802] U kolovozu 1994. Izvršni savjet općine Pakrac zaključio je kako je jedan od prioriteta općine stvoriti povoljnije uvjete za odvijanje osnovnoškolske nastave te osigurati stručne kadrove za rad u osnovnoj školi, što je podrazumijevalo stvaranje osnovnih životnih uvjeta za njih.[803] Općina Pakrac osigurala je u kolovozu 1994. građevinsko zemljište za osnovnu školu u Pakracu na kojem se na početku planiralo postaviti montažne objekte.[804]

Na području zapadne Slavonije prvih godina zbog nedostatka stručnih kadrova i adekvatnog prostora nije bilo organizirano srednjoškolsko obrazovanje, a određen broj

---

[798] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Sekretarijat za društvene djelatnosti, 25. IV. 1993.

[799] Nikola ŠEATOVIĆ, „Uslovi loši – uspjeh odličan“, *Pakračke novosti*, august 1994.

[800] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Sekretarijat za društvene djelatnosti, 25. IV. 1993.; Nikola ŠEATOVIĆ, „Uslovi loši – uspjeh odličan“, *Pakračke novosti*, august 1994.

[801] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Sekretarijat za društvene djelatnosti, 25. IV. 1993.

[802] Nikola ŠEATOVIĆ, „Uslovi loši – uspjeh odličan“, *Pakračke novosti*, august 1994.

[803] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, RSK, Srpska oblast Zapadne Slavonije, Izvršni savjet opštine Pakrac, Predsjednik, br. 021-793/94-II-01, Odluka, 10. august 1994.

[804] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, RSK, Opština Pakrac, Izvršni savjet, br. 021-805/94-2-01, Odluka, 9. 8. 1994.

učenika srednju je školu pohađao u Subotici (jedan dio školovao se i u Somboru), u Republici Srbiji, gdje je, primjerice u travnju 1993. bilo smješteno 260 učenika i studenata iz zapadne Slavonije.[805] Međutim, u Srbiji su postojali određeni otpori prema školovanju srednjoškolaca iz zapadne Slavonije u Subotici pa su tako Ministarstvo prosvjete Republike Srbije i Komesarijat za izbjeglice Republike Srbije jedno vrijeme odbijali dati suglasnost za školovanje učenika sa ovog područja u Srbiji, a njihove razloge sekretar za društvene djelatnosti općine Pakraca ukratko je opisao: „Oni tamo smatraju da gde se trenutno vodi rat, da učenici moraju da se vrate i traže relevantna zanimanja u Okučanima, odnosno Gradišci". U konačnici je ipak dogovoreno da se nastavi praksa odlaska srednjoškolaca sa područja zapadne Slavonije na školovanje u Suboticu i Sombor, međutim, uz ograničenje kako učenici koji ponavljaju razred neće moći nastaviti školovanje u Srbiji, a sekretar za društvene djelatnosti općine Pakrac ovu je odluku obrazložio riječima: „Oni ne žele da financiraju učenike koji olako izgube školsku godinu". Očito, važnije od srednjoškolskog obrazovanja mladih Zapadnoslavonaca vlastima u Srbiji bilo je da se učenici nalaze na braniku RSK.[806] U školskoj godini 1994/1995. u Okučanima je počela s radom Srednja škola „Dr. Miloš Đurić" koja je obuhvaćala smjerove: ekonomija, pravo i administracija; trgovina, ugostiteljstvo i turizam; poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane, tekstilstvo i kožarstvo.[807] U nedostatku školske zgrade, srednja škola bila je smještena u okučanskoj osnovnoj školi, u popodnevnoj smjeni, a u 1995. Godini planirana je izgradnja srednjoškolskog planirana je izgradnja zgrade srednjoškolskog centra u Okučanima. Profesorski kadar činili su uglavnom stanovnici zapadne Slavonije a jedan od predavača u školi bio je ministar prosvjete RSK, Stevo Ratković.[808]

Zdravstvena skrb u zapadnoj Slavoniji obuhvaćala je Domove zdravlja u Pakracu i Okučanima, koji su u svom radu bili ograničeni manjkom medicinskog osoblja, prvenstveno školovanih liječnika. U prvoj polovini 1993. u Domu zdravlja u Okučanima bila su zaposlena tri liječnika, stomatolog i farmaceut a u pakračkom Domu zdravlja radila su dva liječnika.[809]

---

[805] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Sekretarijat za društvene djelatnosti, 25. IV. 1993.

[806] Nikola ŠEATOVIĆ, „Uslovi loši – uspjeh odličan", *Pakračke novosti*, august 1994.

[807] HMDCDR, Vlada RSK, kut 19, Pregled broja, strukture i prostornog rasporeda srednjih škola u Republici Srpskoj Krajini, bez datuma i broja.

[808] *„Iz naše škole"*, *List Srednje škole „Dr. Miloš Đurić"*, septembar 1994.: HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, RSK, Opština Okučani, Izvršni savjet, br. 0-02-355/95-VI, Izvještaj o radu Izvršnog savjeta za 1994. godinu, bez datuma.

[809] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Sekretarijat za društvene djelatnosti, 25. IV. 1993.

U listopadu 1994. u okučanskom Domu zdravlja bilo je zaposleno ukupno 37 osoba, no od toga samo pet liječnika, dok je Domu zdravlja Pakrac sa 24 zaposlenih imao samo dva liječnika.[810] U slučaju potrebe bolničkog liječenja ili specijalističkih pregleda, pacijenti su upućivani na liječenje u Banja Luku, no kako pitanje zdravstvenog liječenja između RSK i RS nije bilo zakonski uređeno, postojale su teškoće u podmirivanju troškova liječenja u Banja Luci.[811]

Sustav informiranja u Krajini obuhvaćao je dvadeset radijskih postaja, dva TV studija, dva lista koja su izlazila dva puta mjesečno i pet lokalnih novina.[812] U listopadu 1992. godine, odlukom Oblasnog vijeća Srpske oblasti Zapadna Slavonija, osnovano je Javno poduzeće za informisanje u okviru kojeg je s radom u listopadu započeo Radio Zapadna Slavonija, sa sjedištem u Pakracu. Prostorije Radija Zapadna Slavonija bile su u objektu planinarskog doma na Omanovcu.[813] Na području općine Okučani od informativnih institucija djelovao je jedino Srpski radio Okučani. Na sjednici Vlade RSK krajem 1994. godine zaključeno je da je njegovo djelovanje izuzetno bitno zbog velikog broja hrvatskih radio postaja koje su djelovale na tome području, no kako je domet ove radio postaje vrlo slab, te da ne pokriva čak ni područje čitavog grada Okučani.[814] Direktor Srpskog radija Okučani bio je Đorđe Vodogaz.[815] Vlada RSK je razmatrala ideju osnivanja regionalnog Radio-televizijskog centra koji bi imao sjedište u Okučanima te je dio opreme za RTV centar u Okučanima trebalo osigurati preraspodjelom postojeće opreme u RSK, a Vlada RSK trebala je financijski pomoći u nabavci ostale potrebne opreme.[816]

U svibnju 1994. započeo je izlaziti mjesečnik *Pakračke novosti*, čije tiskanje je financirala općina Pakrac, uz pomoć donacija privrednika sa područja općine. Novine su tiskane u nakladi od 500 primjeraka. Izdavanje *Pakračkih novosti* inicirala je Skupština općine Pakrac a izdavalo ih je Javno poduzeće za informisanje, čijim je dijelom dio i Radio Zapadna Slavonija, te je urednički odbor novina bio i uređivački odbor Radija Zapadna

[810] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 15, RSK, Vlada, Izvještaj o radu Vlade Republike Srpske Krajine za period od 21. 04. do 20. 10. 1994. godine, 10. novembar 1994.
[811] HMDCDR, Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora, kut. 34, RSK, Srpska oblast Zapadna Slavonija, Sekretarijat za društvene djelatnosti, 25. IV. 1993.
[812] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 15, RSK, Vlada, Izvještaj o radu Vlade Republike Srpske Krajine za period od 21. 04. do 20. 10. 1994. godine, 10. novembar 1994.
[813] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 8, Republika Srpska Krajina, Javno preduzeće za informisanje Radio Zapadna Slavonija, Zahtjev za obezbjeđenje materijalnih i financijskih sredstava za rad Radio Zapadne Slavonije, 7. marta 1993.
[814] HMDCDR, Vlada kut. 15, Magnetofonski snimak sa 20. sjednice Vlade RSK održane 4. 11. 1994.(transkript).
[815] HMDCDR, Kabinet predsjednika RSK, kut. 2, Radio televizija Republike Srpske Krajine, Srpski radio Okučani, 01-164/94, Zahtjev za financijska sredstva, 21. 12. 1994.
[816] HMDCDR, Vlada, kut.15, Magnetofonski snimak sa 18. sjednice Vlade RSK održane 24. 10. 1994. (transkript); RSK, Vlada, br. 05-5-1469/94, Zaključak, 24.10.1994.

Slavonija.[817] Direktor Javnog poduzeća za informisanje bio je Milorad Prodanović Capa a odgovorni urednik Nikola Šeatović Zlatiborac, koji je ujedno bio i autor većine članaka u novinama.[818] Na području Zapadne Slavonije povremeno su izlazili i raznovrsni bilteni – *Bilten Savjeta opštine Pakrac*, *Bilten – novine Udruženja boraca RSK*, *Iskra – Pakračke novosti*, *List Srednje škole „Dr. Miloš Đurić“*. [819]

8.3. Problemi u elektroopskrbi, vodoopskrbi, telekomunikacijskom sustavu i prometnicama

Poseban problem u zapadnoj Slavoniji predstavljala je opskrba električnom energijom. Naime, hrvatske vlasti su u kolovozu 1991. godine prekinule napajanje električnom energijom područjima koja su bila pod kontrolom pobunjenih Srba, a tijekom ratnih sukoba elektroenergetski sustav na tome području pretrpio je teška oštećenja. Nakon potpisivanja Sarajevskog sporazuma problem električne energije u Krajini rješavao se uz pomoć Srbije i Republike Srpske. Opskrba električnom energijom istočne Slavonije vršila se uz pomoć elektrodistribucije Sombor, Srijemska Mitrovica i Novi Sad, elektrodistribucija Beograd uključila se u radove na području zapadnog dijela Krajine, a osposobljavanje elektroenergetskog sustava Krajine u najvećim je dijelom financirala Elektroprivreda Srbije. Područje Banovine, Korduna i zapadne Slavonije trebalo se opskrbljivati strujom preko područja Banja Luke. Međutim, elektroopskrba uglavnom nije funkcionirala. [820]

Tijekom 1993. godine uložena su značajna sredstva u uređenje elektrosustava i distribuciju elektroenergije u RSK, te je krajem godine Vlada RSK čak donijela odluku o izvozu električne energije u AP zapadnu Bosnu.[821] Elektroenergetski sustav RSK raspolagao je 1994. godine sa snagom od 350 MW, a obuhvaćao je dvije trafostanice od 400 kV, 11 trafostanica od 110 KV, oko 180 km dalekovoda od 400 kV, 544 km dalekovoda od 110 kV, te veći broj postrojenja i vodova srednjeg napona i distributivnu mrežu. Djelovala su hidroelektrane u Obrovcu, Manojlovcu i Golubiću. Distribucija električne energije vršila se

[817] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast Zapadne Slavonije, Skupština opštine Pakrac, br. 020-455/94-I-01, Odluka, 24. maja 1994.; *Pakračke novosti*, august 1994., Impessum
[818] *Pakračke novosti*, august 1994., Impessum
[819] Vidi HMDCDR, Zbirka tiskovina RSK, Raznovrsne tiskovine RSK, kut.1.
[820] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 409.- 410.
[821] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 11. Republika Srpska Krajina, Skupština RSK, Ekspoze dpl. ing. Borisava Mikelića, mandatara za sastav Vlade Republike Srpske Krajine, 20. aprila 1994.; *Službeni glasnik RSK*, br.17, 30. 12. 1993., 779.

preko tri distributivna područja: za sjevernu Dalmaciju i Liku, za Banovinu, Kordun i zapadnu Slavoniju i za istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem.[822]

U travnju 1994. godine dijelovi zapadne Slavonije i dalje su bili bez struje. Posebno je bilo problematično područje oko Pakraca na kojem do 1994. godine oko 40 posto sela nije imalo električne energije.[823] Tijekom 1994. godine planirani su radovi na elektrosustavu na području između Brusnika i Lipovca, Brusnika i Gornje Šumetlice te Donjih Bogićevaca i Gorice jer sela na ovome području nisu imala struje.[824] Jasenovac se opskrbljivao električnom energijom iz Republike Srpske.[825]

Sustav vodoopskrbe, kao i u slučaju opskrbe električnom energijom najkritičniji je bio na pakračkom području. Opskrba Pakraca i okolice vodom i obnova i dogradnja vodovodnog sustava koji je oštećen 1991. godine bila je predmetom pregovora oblasnih i općinskih vlasti sa predstavnicima UN-a i hrvatskom stranom tijekom 1992. i 1993. godine, te se zatim planirala riješiti u okviru daljnjih pregovora oko provedbe Gospodarskog sporazuma, no rekonstrukcija vodovodnog sustava na relaciji Gornja Šumetlica – Pakrac – Lipik, koji je dijelom bio pod hrvatskom, a dijelom pod srpskom kontrolom, nije se uspjela riješiti do konca srpske okupacije općine Pakrac.[826]

Sustav telekomunikacija u zapadnoj Slavoniji funkcionirao je na području okučanske općine, a u Okučanima je bilo i sjedište podružnice Javnog poduzeća PTT saobraćaj „Krajina“. PTT centrala za općinu Pakrac, koja se nalazila u selu Kusonje, demontirana je u prosincu 1991., te je prema nekim informacijama odvezena u sjedište 5. korpusa JNA u Banja Luku. Stoga je na području općine Pakrac u funkciji bila samo jedna telefonska linija koja je bila povezana sa vojnom centralom, a nalazila se u poštanskom uredu u Pakracu. Osim u Pakracu, poštanski ured se nalazio se i u Okučanima.[827] Vlada RSK odobrila je u ožujku 1995. Javnom poduzeću PTT „Krajina“ Knin nabavu automatske telefonske centrale za

---

[822] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 11. Republika Srpska Krajina, Skupština RSK, Ekspoze dpl. ing. Borisava Mikelića, mandatara za sastav Vlade Republike Srpske Krajine, 20. aprila 1994.; N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 409.

[823] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije od 11. 7. 1995.

[824] HMDCDR, Vlada kut. 14, J. P. „Elektroprivreda Krajine“, Knin, Plan investicionih ulaganja (izgradnje objekata i nabave osnovnih sredstava) u 1994. godini, april 1994.

[825] HMDCDR, Ministarstvo odbrane, kut. 21, RSK, MO, Sektor za civilne poslove, br. 1829-1/94, 26. 8. 1994. Izvještaj o stanju u tampon zonama

[826] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, Republika Srpska Krajina, Skupština opštine Pakrac, Izvršni savjet, br. 021-137/95-II-01, Stavovi izvršnog savjeta Opštine Pakrac o uslovima kontrole, korišćenja i održavanja vodovodnog sistema Šumetlica- Pakrac-Lipik, 2. februara 1995.

[827] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Republika Srpska Krajina, Skupština opštine Pakrac, Izvršni savjet, br. 020-744/95-II-01, Zahtjev za hitno rješenje PTT sistema za opštinu Pakrac, 27. marta 1995.

Pakrac, čime je trebalo riješiti telefonsko povezivanje područja Pakraca na telefonsku centralu Okučani a financijska sredstva osigurana su u proračunu RSK.[828]

Prometnice na području zapadne Slavonije bile su u lošem stanju, posebice na području općine Pakrac. Krajem 1994. i početkom 1995. odobrene su određene investicije u obnovu sustava prometnica na ovome području. Tijekom 1994. godine započeli su radovi na kanalu Strug koji je oštećen 1991. godine te je Vlada RSK 15. ožujka 1995. odobrila sredstva u iznosu od otprilike 2,5 milijuna dinara za njegovu sanaciju a obavezala se osigurati i gorivo potrebno za izvedbu radova, te omogućiti dovoz potrebnog repromaterijala iz SRJ.[829] Planirana je i rekonstrukcija željezničkog mosta na rijeci Savi kod Jasenovca na željezničkoj pruzi Sunja – Novska, kojom se trebala poboljšati povezanost zapadne Slavonije s Banovinom i ostalim dijelovima RSK a izvođač je trebao biti građevinsko poduzeće „Krajina-Konstruktor“ iz Pakraca.[830] Odobrena su i manja sredstva za popravak ceste između Okučana i Jasenovca koje je trebalo izvesti DP „Nada“ iz Okučana.[831] U blizini sela Mlaka i Jablanac bili su organizirani prijelazi skelom preko rijeke Save.[832]

O opskrbi područja zapadne Slavonije robom široke potrošnje nema puno sačuvanih podataka, no može se zaključiti kako je zbog prometa koji je tekao preko graničnog prijelaza u Staroj Gradišci sa Republikom Srpskom ovim pravcem dolazila hrana, obuća i odjeća i ostale potrepštine iz RS kao i SR Jugoslavije.

Život na okupiranom području zapadne Slavonije odvijao u izrazito nepovoljnim okolnostima jer krajinske vlasti stanovništvu na ovom području nisu osigurale najosnovnije životne uvjete. Tijekom cijelog razdoblja, uz iznimku određenih investicija 1994. godine, nije se bilo ulaganja u razvoj privrede ovoga područja, a skromni postojeći privredni kapaciteti u svojem su djelovanju bili onemogućeni zbog nefunkcioniranja infrastrukture, uključujući elektroopskrbu, vodoopskrbu te sustav prometa i telekomunikacija. Također, zbog lošeg stanja u privredi ali i zbog nefunkcioniranja dijela državnih i javnih ustanova na ovome području, stanovništvo nije imalo mogućnosti zaposlenja i živjelo je na egzistencijalnom minimumu, te čak niti znatna sredstva koja su međunarodne humanitarne organizacije kroz

[828] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 19, RSK, Vlada, br. 05-3-309/95, Odluka o odobrenju JP PTT „Krajina“ Knin nabavka ATC za Pakrac, 15. 3. 1995.
[829] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 19, RSK, Vlada, br. 05-5-337/1-95, Odluka o odobrenju sredstava za sanaciju objekta most „Strug“, 15. 3. 1995.
[830] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 18, RSK, Vlada, Odluka o izboru izvođača za rekonstrukciju željezničkog mosta na rijeci Savi kod Jasenovca, bez broja i datuma
[831] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 17, RSK, Vlada, Zaključci sa 28. sjednice održane 21. i 22. 1. 1995., 22. 1. 1995.
[832] Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HV, Direktiva za izvođenje operacije „Bljesak-1“, Op. br. 5/94, 5. prosinca 1994., u Janko BOBETKO, *Sve moje bitke*, Zagreb 1996., 398.

niz programa ulagale u ovo područje nije moglo poboljšanje uvjeta života. Posljedica toga bilo je i konstantna tendencija napuštanja ovog područja. Na iseljavanje stanovništva utjecali su i drugi čimbenici, poput ratnog stanja i proglašavanja mobilizacije, jer je primjerice, nakon sukoba u zaleđu Zadra početkom 1993., na zapadnoslavonskom području ponovno jačala tendencija napuštanja Krajine.[833]

[833] HMDCDR, Zonski štab TO Zapadna Slavonija, kut. 11, RSK, Ministarstvo obrane, str. pov.br. 01-384-1/93., Dopuna naređenja za zabranu napuštanja teritorija RSK, 26. 3. 1993.

9. PREGOVORI KNINA I ZAGREBA I ZAPADNA SLAVONIJA

Međunarodna zajednica je tijekom 1993. godine uvidjela kako nema pomaka prema postizanju političkog rješenja situacije u Hrvatskoj. Vijeće sigurnosti UN-a zaključilo je kako osnovne odredbe Vanceovog plana poput demilitarizacije i povratka izbjeglica i raseljenih osoba nisu provedene a, uz djelomičnu nekooperativnost hrvatske strane i vojne akcije koje je hrvatska poduzimala 1992. i 1993. godine, glavnim krivcem za to imenovana je srpska strana, odnosno vrh RSK. Glavni tajnik UN ispravno je zaključio kako se politika krajinskih čelnika zasniva na stvaranju srpske države na području pod zaštitom mirovnih snaga UN-a. U svibnju 1993. glavni tajnik UN-a izvijestio je Vijeće sigurnosti kako je srpska strana iskoristila prisutnost UNPROFOR-a kao dozvolu za zadržavanje statusa quo prilikom ustrojavanja i izgradnje RSK, koje se odvija na području pod odgovornošću UNPROFOR-a i pod njegovom zaštitom. U izvješću je također navedeno da, iako je uspješno provedeno povlačenje JNA iz Hrvatske, krajinski Srbi nisu proveli demilitarizaciju područja pod zaštitom UN-a, nisu proveli rezoluciju Vijeća sigurnosti 762 o povratku područja „ružičastih zona“ pod kontrolu hrvatskih vlasti i omogućili povratak hrvatskih izbjeglica na područje pod zaštitom UN-a.[834]

S druge strane Hrvatska je iskazivala sve veću nestrpljivost za opipljivim rezultatima prisutnosti mirovnih snaga UN-a na njenom području. Ministar vanjskih poslova Republike Hrvatske Mate Granić uputio je 24. rujna 1993. pismo Vijeću sigurnosti UN-a kojim je izrazio nezadovoljstvo Republike Hrvatske provedbom Vanceovog plana, upozorivši da će Hrvatska, ukoliko se ne provede puna implementacija Vanceovog plana i kasnijih rezolucija Vijeća sigurnost, iako svjesna svih mogućih posljedica, morati prekinuti mandat UNPROFOR-a u Hrvatskoj.[835]

Boutros Ghali je, razmatrajući budućnost mirovne operacije UN-a u Hrvatskoj, zaključio da bi prihvaćanje hrvatskih zahtjeva i pokušaj prisiljavanja Srba na za punu provedbu Vanceovog plana i rezolucija vezanih uz njegovu provedbu, vodilo u rat snaga UNPROFOR-a[836] sa srpskim snagama na području UNPA i „ružičastih zona“.[837] Očito je bilo

[834] UNDOC, S/25777, Izvješće Glavnog tajnika od 15. svibnja 1993.
[835] UNDOC, S/26491, Pismo ministra vanjskih poslova Republike Hrvatske Mate Granića predsjedniku Vijeća sigurnosti UN-a, 24. 9. 1993.
[836] Mario Nobilo, predstavnik Republike Hrvatske pri UN-u tijekom Domovinskog rata, u svojim je sjećanjima naveo kako je Boutros Ghali zbog osobnog opreza i straha od rizika davao prednost pregovorima pred sankcijama i upotrebi sile, te kako je Ghali imao velik utjecaj na odluke Vijeća sigurnosti, koje je njegova izvješća i prijedloge daljnjih akcija prihvaćalo bez osporavanja ili daljnje dorade, da su bila svojevrsno „sveto pismo“ daljnjeg djelovanja VS, Mario NOBILO, *Hrvatski feniks*, Zagreb 2000, 317., 318.
[837] UNDOC, S/25777, Izvješće Glavnog tajnika od 15. svibnja 1993.

dakle da je rješenje trebalo tražiti u drugom smjeru. Na temelju Ghalijevih izvještaja i zaključaka, Vijeće sigurnosti UN-a je 30. lipnja 1993. pozvalo sve sukobljene strane da postignu sporazum o mjerama izgradnje povjerenja na području Republike Hrvatske, kojima je trebalo obuhvatiti otvaranje za promet željezničke pruge između Zagreba i Splita, autoceste između Zagreba i Lipovca, te puštanje u promet Jadranskog naftovoda. Također, trebalo je osigurati nesmetan promet preko Masleničkog ždrila i ponovnu uspostavu opskrbe električnom energijom i vodom svih područja Hrvatske, uključujući i UNPA zone.[838] Predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman predložio je zatim početkom studenoga 1993. mirovnu inicijativu koja je trebala dovesti do normalizacije situacije u Hrvatskoj. Inicijativa je, uz mjere navedene u rezolucijama Vijeća sigurnosti, obuhvaćala i niz mjera koje su trebale dovesti do povezivanja područja pod zaštitom UN-a i Zagreba.[839]

Početkom 1994. u Hrvatskoj je zaključeno da su zbog netom provedenih izbora u Krajini kao i zbog teške ekonomske situacije na tome području nastupile nešto povoljnije okolnosti za pregovore, te je Zagreb bio spreman pokušati novu taktiku – trebalo je otvaranjem prometnica, naftovoda, dalekovod, uspostavom trgovine i humanitarnim akcijama Krajinu „prisiliti“ na „otvaranje“ prema Hrvatskoj i u konačnici dovesti do njezine reintegracije u hrvatski državno-pravni sustav. Hrvoje Šarinić, koji je u to vrijeme obnašao dužnost predstojnik Ureda predsjednika RH i bio je glavni hrvatski pregovarač sa Slobodanom Miloševićem, navodi kako je ova politika imala veliku podršku međunarodne zajednice jer se njome nisu potezala politička pitanja a nije joj se protivio niti Milošević, koji je smatrao da će na taj način pokazati svoju spremnost za mirno rješavanje krize a da pritom neće biti osuđen u srpskoj javnosti za „izdaju“ Krajine.[840]

Krajinski Srbi pregovorima su pak željeli postići potpuno drugačije ciljeve. Skupština RSK je 17. listopada 1993. usvojila „Platformu za pregovore sa RH na Međunarodnoj konferenciji za bivšu Jugoslaviju“, čije je osnovno polazište bilo kako se sa Hrvatskom može pregovarati samo sa pozicije suverene i nezavisne RSK, te kako predmetom razgovora ne može biti niti jedan dokument Vijeća sigurnosti UN-a kojim se traži „uključenje Republike

---

[838] *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, Rezolucija 847 Vijeća sigurnosti UN-a 30. lipnja 1993., 86.

[839] Poput opskrbe srpskog stanovništva u predstojećem zimskom razdoblju, otvaranje svih cestovnih i željezničkih prometnica, obnovu socijalne i zdravstvene zaštite, normalan rad školstva, opskrbu električnom energijom i ostalim energentima, isplate mirovina, primanje u službu svih državnih službenika te uključivanje svih ostalih djelatnosti u sveukupan gospodarski i pravni sustav Republike Hrvatske. Područje pod zaštitom UN-a trebalo je ravnopravno uključiti u gospodarsku obnovu Hrvatske; *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, Mirovna inicijativa predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, 90.-91.

[840] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 102.

Srpske Krajine u Republiku Hrvatsku“. U to vrijeme Knin je smatrao da pregovorima sa Hrvatskom treba riješiti pitanje razgraničenja na liniji uspostavljenoj Sarajevskim primirjem, nakon čega je trebalo pristupiti pregovorima o pitanju širenja granica RSK na područje zapadne Slavonije i Gorskog kotara, koji su „još uvek pod hrvatskom okupacijom“. Demilitarizacija je dolazila u obzir samo u slučaju razoružanja Hrvatske vojske, a povratak izbjeglica na područje pod zaštitom UN-a također je bio neprihvatljiv srpskoj strani jer je „daleko veći broj prognanih Srba iz Republike Hrvatske“, te je stoga u pregovorima trebalo tražiti da Vijeće sigurnosti UN-a javno prihvati ovu činjenicu i zatim „kazni“ Hrvatsku i prisili ju na „obeštećenje za otetu imovinu i uskraćena prava iz radnog odnosa“.[841]

Međutim, pomoć od Republike Srbije, kojoj su u travnju 1993. drastično pooštrene ekonomske sankcije je slabila, a iz istoga razloga Srbija je bila sve sklonija da Knin pregovara s hrvatskim vlastima.[842] Premijer RSK Borisav Mikelić postaje Miloševićev čovjek za pregovore u ime krajinskih Srba. Iz toga je razloga Mikelićeva vlada naglasak svojeg programa, uz ekonomski razvitak RSK, stavila na proces normalizacije odnosa sa Hrvatskom. Prema Mikelićevu gledištu, međunarodna zajednica je privremeno odložila postizanje konačnog političkog rješenja „na relaciji RSK – Republika Hrvatska“, te je kao kratkoročni cilj istaknuto uspostavljanje stabilnog mira na liniji sukoba, te normalizacija odnosa, uključujući slobodan protok ljudi, roba, kapitala i informacija a nakon toga, smatrao je Mikelić, tražiti će se političko rješenje, isključivo pregovorima i demokratskim izjašnjavanjem srpskog naroda. Stoga je stabilizaciju situacije trebalo iskoristiti za oživljavanje privrede, izgradnju političkog sustava i uspostavu pravne države, te za jačanje i profesionalizaciju vojske u RSK i stvaranje „zajedničke obrambene moći sa Vojskom RS i Jugoslavije“.[843] Smatralo se kako će jačanje socijalne i prave države riješiti i pitanje povratka izbjeglica i stanovništva koje je zbog teške gospodarske situacije napustilo Krajinu. Nova vlast, usprkos voljnosti za pregovore sa međunarodnom zajednicom i Hrvatskom, planirala je daljnji rad na ujedinjenju srpskih država. Pregovori su trebali poslužiti nastavku ustrojavanja RSK, a nova srpska vlast nije bila spremna na nikakve kompromise koji bi mogli dovesti do političkog rješenja mirnom reintegracijom okupiranog područja u ustavno pravi sustav Republike Hrvatske.[844]

---

[841] *Dokumenti*, knj. 10, Platforma Skupštine RSK na Međunarodnoj konferenciji za bivšu Jugoslaviju, sa stanovišta neovisnosti i suverenosti RSK te stav prema Rezolucijama i pregovori s UNPROFOR-om od 17. listopada 1993., 243.
[842] M. NOBILO, *Hrvatski feniks*, 347., H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 114.-116.
[843] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 11. Republika Srpska Krajina, Skupština RSK, Ekspoze dpl. ing. Borisava Mikelića, mandatara za sastav Vlade Republike Srpske Krajine, 20. aprila 1994.
[844] Isto.

Osnovno političko pitanje zapadne Slavonije, proširenje granica na područje čitave UNPA Zapad i šire, u ovim okolnostima nije dolazilo u obzir. Na to su upućivala i zbivanja u susjednoj Republici Srpskoj. Slobodan Milošević je tijekom 1994. godine inzistirao je na suradnji Republike Srpske sa međunarodnom zajednicom, te je u sklopu toga od bosanskih Srba tražio prihvaćanje plana tzv. „Kontaktne skupine“, kojim je bosanskim Srbima trebalo pripasti 49 posto teritorija Bosne i Hercegovine. Bosanski Srbi plan su odbili jer su željeli da Republici Srpskoj pripadne čitav teritorij koji je bio pod njihovom kontrolom. Vlada SRJ je zbog toga 4. kolovoza 1994. prekinula sve gospodarske i političke veze sa Republikom Srpskom.[845] Jasno je bilo da Milošević i njegovi ljudi na čelu RSK neće pregovarati sa Hrvatskom i međunarodnom zajednicom o pitanju širenja granica RSK na teritorija koji nije bio pod srpskom okupacijom nakon Sarajevskog sporazuma. U tom su se razdoblju od čelnika Republike Srpske čuli posve suprotni prijedlozi o zamjeni prostora zapadne Slavonije za neke teritorije u BiH koji su bili pod nadzorom HVO-a.[846]

9.1. Provedba Zagrebačkog sporazuma u zapadnoj Slavoniji

U zapadnoj Slavoniji 1994. godine umjesto Oblasnog vijeća nosioci lokalnog političkog života postaju općinske vlasti i lokalni ogranci političkih stranaka. Pakračke općinske vlasti, s obzirom da su pod kontrolom držale samo petinu teritorija prijeratne općine Pakrac, središnjim su pitanjem smatrale proširenje srpske vlasti na područje koje je bilo pod hrvatskom kontrolom, te one postaju nositelj politike proširenja granice Srpske oblasti Zapadna Slavonija. Stoga je Skupština općine Pakrac, u sklopu priprema za potpisivanje Sporazuma o prekidu vatre od Skupštine, od predsjednika i Vlade RSK te pregovaračkih timovima zatražila da se konačno zauzme jasan stav o dijelu teritorije „opštine Pakrac koji nije pod našom kontrolom kao i ostalog nedjeljivog srpskog etničkog prostora Srpske oblasti Zapadne Slavonije kao sastavnog dijela Republike Srpske Krajine“. Pritom je zatraženo da se prije rješavanja statusa općine Pakrac i „ostalog srpskog etničkog prostora Zapadne Slavonije“ ne prihvaćaju sporazumi o otvaranju komunikacija sa Hrvatskom. S obzirom da su tijela zapadnoslavonske oblasti prestala s radom, općina Pakrac zatražila je od vlasti općina

[845] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 463., 454., H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 135.-136.
[846] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 16, Magnetofonski snimak sa 27. sjednice Vlade RSK održane 16. 12. 1994. u Kninu (transkript); Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska demokratska stranka srpskih zemalja, Opštinski odbor Pakrac, 21/94, 3. jula 1994., Više o tome vidi: Nikola KOLJEVIĆ, *Stvaranje Republike Srpske: dnevnik 1993.-1995.*, tom I i II, Beograd 2008.

Okučani, Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina da se priključe inicijativi za „rješavanje nedjeljivog srpskog etničkog prostora Zapadne Slavonije“ a od isto je zatraženo i od svih političkih stranaka koje djeluju na tome prostoru. Od predsjednika RSK Milana Martića zatraženo je da, poštujući svoj predizborni program, „za koji su se opredijelili i građani ove opštine“, posjeti općinu Pakrac i iznese svoje planove na rješavanju pitanja granica zapadne Slavonije.[847] Milan Martić ubrzo je, u pratnji Milana Čeleketića, koji je u veljači 1994. imenovan komandantom Glavnog štaba SVK[848], posjetio zapadnu Slavoniju, izjavivši kako ne dolazi u obzir napuštanje zapadne Slavonije ili zamjena teritorija jer je to „srpska zemlja, mi je kontrolišemo, ona je deo RSK i to će i ostati“ no, istovremeno napomenuvši „ono što vojnički držimo je naše, a ako se RH odluči za vojnu opciju samo od naše snage zavisi koliko ćemo srpskih teritorija vratiti“. Martić je također istakao da se pregovori sa Hrvatskom mogu voditi samo na „državnom nivou“ te kako ne dolaze u obzir politički razgovori na lokalnom nivou.[849] Martić je time zapravo odbacio mogućnost pregovora s Hrvatskom oko širenja teritorija zapadnoslavonske oblasti, zaključivši da je jedina mogućnost njezina proširenja vojničkim putem. Mogućnost postavljanja pitanja granica zapadne Slavonije na pregovorima oko potpisivanja Sporazuma o prekidu vatre odbacila je i Skupština RSK; na traženje poslanika iz općine Pakrac Petra Džodana da se ovo pitanje uključi u platformu za pregovore sa Hrvatskom, ministar vanjskih poslova Slobodan Jarčević odgovorio mu je da „o granicama za sada ne može biti govora“, napomenuvši nešto kasnije da se ovim pregovorima ne može utjecati na granice RSK nego samo na uspostavljanje granica u skladu sa stanjem u vrijeme potpisivanja Sarajevskog sporazuma.[850] Stoga je jasno da inicijativa pakračkih vlasti u sklopu tadašnjih političkih okolnosti nije imala nikakvih šansi jer se kosila s tadašnjom politikom Slobodana Miloševića a koju su čelnici RSK u velikoj mjeri provodili.

Sporazum o prekidu vatre, poznat pod imenom Zagrebački sporazum, potpisan je 29. ožujka 1994. u Zagrebu. Sporazumom je dogovoreno da će, počevši od 4. travnja 1994. prestati sva neprijateljstva, a zatim je trebalo povući naoružanje (minobacače i protuzračne topove 10 km, a topništvo i tenkove najmanje 20 km) izvan dometa „crte razdvajanja“, a izuzetno, jedan dio naoružanja mogao se uskladištiti unutar 20 km od „crte razdvajanja“. Nakon razdvajanja naoružanja obje strane su trebale povući svoje postrojbe najmanje po jedan

[847] HMDCDR, Kabinet predsjednika RSK, kut. 2, Republika Srpska Krajina, Srpska oblast Zapadne Slavonije, Skupština opštine Pakrac, br. 250/94, 10. mart 1994.

[848] HMDCDR, RSK, Glavni štab Srpske vojske Krajine, Ukaz o imenovanju, 22. februara 1994. godine. Čeleketić je na toj funkciji naslijedio generala Milu Novakovića.

[849] HMDCDR, kut. 6038, Komanda 18. korpusa, pov. br. 20-132, Informacija potčinjenim jedinicama, 23. 4. 1994.

[850] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 1, Sa nastavka sjednice 1. redovnog zasjedanja Skupštine RSK održanog dana 19., 20. i 21. 03. 1994. godine u Kninu

kilometar od linije dodira a zatim je trebalo provesti i razminiravanje područja razdvajanja. Između nove hrvatske i srpske linije razdvajanja time je nastala "tampon zona" dubine 2 km, na kojoj je nadzor trebao imati UNPROFOR. Osim snaga UNPROFOR-a, na ovo je područje mogao ući određen broj pripadnika hrvatske policije i srpske milicije, koji su imali zadaću sprječavati kriminalne radnje i održavati zakon i red, a njihovo djelovanje bilo je pod nadzorom mirovnih snaga.[851]

Sporazumom je dogovoreno formiranje komisija na hrvatskoj i srpskoj strani koje će odrediti "crte razdvajanja" između zaraćenih strana. Predsjednik RSK Milan Martić 21. travnja donio je odluku o formiranju sektorskih (regionalnih) i lokalnih (općinskih) komisija koje su se sastojale od tri člana.[852] Provođenje Zagrebačkog sporazuma koordinirala su najviša tijela RSK preko Centralne komisije za provođenje sporazuma.[853] Sektorsku komisiju sačinjavali su komandant korpusa, sekretar sekretarijata unutrašnjih poslova i jedan od predsjednika općina iz toga Sektora (ili njihovi zamjenici) a lokalnu komisiju komandant brigade, načelnik stanice javne bezbjednosti i predsjednik općine (ili zamjenik).[854] Sektorsku komisiju u zapadnoj Slavoniji činili su puk. Lazo Babić, Miladin Relić i Aran Dragičević.[855]

Zagrebački sporazum se u zapadnoj Slavoniji primjenjivao samo u općini Okučani dok na području općine Pakrac, "tampon zona" nije definirana jer je crta dodira na ovom području tekla unutar područja pod zaštitom UN-a.[856] Hrvatska strana na ovom području nije provela odredbe o povlačenju snaga u dubinu od 1 kilometar od crte dodira, te su na ovom području i dalje bile prisutne snage hrvatske policije a srpska strana smatrala je da se zapravo radi o vojsci presvučenoj u odore policije.[857] Sa srpske strane pripadnici vojske povukli su se na tome području na udaljenost propisanu Sporazumom o prekidu vatre.[858] U izvještaju MUP-a RSK o realizaciji Zagrebačkog sporazuma upućenom Vladi RSK napomenuto je da na području zapadne Slavonije ima dosta spornih pitanja vezanih uz njegovu realizaciju. Posebno je istaknuto pitanje sela Ivanovac, za koje su se predstavnici lokalne komisije i UNPROFOR

[851] HMDCDR, SUP Okučani kut. 77, Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji, Sporazum o prekidu vatre potpisan 29. marta 1994.; kut. 1038-2, Vojna pošta 9142, pov. br. 422-2, Sporazum o prekidu vatre, informacija, 4. 4. 1994.
[852] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, Kabinet ministra, br. 03-4-299/2-94, Dostava odluke predsjednika RSK, 21. 4. 1994.
[853] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, Uprava javne bezbjednosti, 08/3-1-1-2345-1/94, 20. 5. 1994.
[854] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, Kabinet ministra, br. 03-4-299/2-94., Dostava odluke predsjednika RSK, 21. 4. 1994.
[855] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 1932, Komanda 18. korpusa pov. br. 1-92, 2. 6. 1994., Zapisnik sa sastanka sektorske zajedničke komisije, 1. 6. 1994.
[856] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, SUP Okučani, br. str. pov. 08-05/1-38/1-94, Procjena stanja bezbjednosti na području SUP-a Okučani, 9. 6. 1994.
[857] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 400.- 401., HMDCDR, Vojna pošta 9162, pov. br. 18-561, Stanje i problemi u jedinicama 18. K nakon izvlačenja na liniju razdvajanja, 4. 6. 1994.
[858] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, SUP Okučani, str. pov. br. 08-05/1-2-1-42/2-94, 15.7.1994.

složili da ostane izvan "tampon zone". Napomenuto je da je hrvatska strana na istočnom i zapadnom dijelu područja zapadne Slavonije u većoj mjeri ispoštovala odredbe Zagrebačkog sporazuma, dok je na sjevernom dijelu postojao problem povlačenja hrvatske policije. Prema izvještaju, srpska strana najnepovoljnije je prošla na dijelu zapadnoslavonskog područja prema Novoj Gradišci, gdje je morala napustiti sela Dragalić, Gorice i Trnavu, te je posebno napomenuto da treba spriječiti nastojanja UNPROFOR-a i hrvatske strane da se u ta sela vrate Hrvati koji su otuda prognani.[859]

Sporazumom je utvrđeno da će na području svakog UN-ova Sektora biti imenovano 75 milicajaca koji će, uz dokumente izdane od strane UN-a, imati pravo ulaziti na područje "tampon zone". SUP Okučani već je 4. travnja uputio MUP-u RSK popis 75 milicajaca predviđenih za obavljanje službe u "tampon zoni" u zapadnoj Slavoniji.[860] U srpnju 1994. u SUP-u Okučani radila su 44 milicajca ovlaštena za rad na području "tampon zone".[861] Zbog nedovoljnog broja pripadnika civilne policije UN-a koji su pratili miliciju pri obavljanju dužnosti na području "tampon zona", vršenje službe milicije na području "tampon zone" u zapadnoj Slavoniji ograničeno je na nekoliko sati dnevno.[862] U SUP-u Okučani smatralo se da se nakon primjene Zagrebačkog sporazuma sigurnosna situacija na području zapadne Slavonije pogoršala, te da je miliciji otežano obavljanje njezine djelatnosti, posebice u odnosu na kontrolu granice prema Hrvatskoj. Jedan od razloga nesigurnosti granice ležao je u činjenici da su se pripadnici SVK povukli na nove, sporazumom utvrđene položaje, koji su često imali taktički nepovoljniji značaj, dok s druge strane, taj prostor milicija nije zadovoljavajuće kontrolirala, najvećim dijelom, smatralo se, zbog ograničavajućih faktora nametnutih od strane UNPROFOR-a i civilne policije UN-a. Problem je predstavljala i nešto "mekanija" granica jer su na području "tampon zone" učestali kontakti stanovništva s obje strane zone, a prema SUP-u Okučani, glavninu krivice za to snosio je UNPROFOR, koji je omogućavao i potpomagao ovakve susrete.[863] Ove su pojave bile u suprotnosti s temeljnom politikom RSK, koja je inzistirala na prekidu veza s Hrvatskom i Hrvatima. Slična je situacija bila i u drugim dijelovima RSK, te je sekretarijatima unutrašnjih poslova upućena zabrana

[859] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, SUP Okučani, str. pov. br. 08-05/1-38/1-94, Procjena stanja bezbjednosti na području SUP-a Okučani, 9. 6. 1994.
[860] HMDCDR, MUP RSK, kut. 2, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/2-19/1-94. Dostava predmeta Orozović Damir i dr., 4. 4. 1994.
[861] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 74, RSK, MUP, SUP Okučani, br. str. pov. 08-05/1-2-1-42/2-94, Sigurnosna procjena zone odgovornosti SUP-a Okučani, 15. 7. 1994.
[862] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, SUP Okučani, str. pov. br. 08-05/1-38/1-94, Procjena stanja bezbjednosti na području SUP-a Okučani, 9. 6. 1994.
[863] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, SUP, SMON Okučani, br. 08-05-1-223/94, Bezbednost granice prema Hrvatskoj – procjene, informacija, 14. 6. 1994.

svih aktivnosti koje nisu odobrene od Centralne komisije, uključujući obiteljske susrete i "bilo kakve druge susrete s građanima RH". Sekretarima SUP-a, načelnicima i komandirima stanica milicije zabranjeni su svi kontakti sa predstavnicima hrvatske policije, osim kroz aktivnosti sektorskih i lokalnih komisija. Obiteljski susreti ili kontakti pripadnika milicije RSK sa pripadnicima hrvatske policije iznimno su mogli biti organizirani uz prethodno odobrenje MUP-a RSK.[864] Međusobne kontakte stanovništva je mimo lokalne milicije omogućavao UNPROFOR, a u SUP-u Okučani smatralo se da se time, zbog velike mogućnosti odljeva informacija, ugrožava sigurnost područja pod kontrolom SUP-a.[865]

Posljedica „labavije granice" bila su uhićenja Hrvata koja je srpska milicija provodila na području „tampon zone". Hrvatska strana tražila je stoga od UNPROFOR-a, istaknuvši da „u zoni razdvajanja dolazi do hapšenja nedužnih ljudi", da ograniči rad srpskoj miliciji na tome području.[866]

Sporazumom je također utvrđeno da će duž crte dodira biti otvoreno 19 prijelaza koje će kontrolirati UNPROFOR. Na području UN-ova Sektora Zapad dogovoreno je otvaranje prijelaza na autocesti jugozapadno od Nove Gradiške (Dragalić), istočno od Novske (Paklenica) te na cesti južno od Lipika (Donji Čaglić).[867] Na području cijele RSK postojala su ukupno 34 „granična prijelaza" - 19 spomenutih prijelaza na crti dodira sa slobodnim hrvatskim teritorijem, tri granična prijelaza prema Autonomnoj pokrajini Zapadna Bosna, sedam graničnih prijelaza za robni promet prema Republici Srpskoj te pet graničnih prijelaza za robni promet prema Republici Srbiji.[868] Na području zapadne Slavonije djelovala su četiri prijelaza, odnosno tri na liniji dodira sa slobodnim hrvatskim teritorijem – srpska strana nazivala ih je „graničnim prijelazima" Paklenica, Dragalić i Donji Čaglić, te jedan prema Republici Srpskoj – „granični prijelaz" most u Staroj Gradiški. U prosincu 1994. godine, nakon otvaranja autoceste Zagreb - Beograd otvoren je i granični prijelaz u blizini Okučana. Vlada je ovakvo stanje zakonski sankcionirala u siječnju 1995. godine Uredbom o određivanju graničnih prijelaza i kontroli prelaženja državne granice.[869]

---

[864] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, Uprava javne bezbjednosti, br. 08/3-1-1-2345-1/94, 20. 5. 1994.
[865] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 74, RSK, MUP, SUP Okučani, str. pov. br. 08-05/1-2-1-42/2-94, Sigurnosna procjena zone odgovornosti SUP-a Okučani, 15. 7. 1994.; SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, SUP Okučani, str. pov. br. 08-05/1-38/1-94, Procjena stanja bezbjednosti na području SUP-a Okučani, 9. 6. 1994.
[866] HMDCDR, kut. 4067, Zabilješka sa sastanka Centralne komisije u mestu Turanj, bez broja i datuma.
[867] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji, Aneks A Sporazuma o prekidu vatre potpisanog 29. marta 1994.
[868] HMDCDR, MUP RSK, kut. 7, RSK, MUP, Uprava javne bezbednosti, Izvještaj o prelaženju državne granice, kretanju i boravku stranaca, izdatim propusnicama i vizama za period 1. 1.-30. 9. 1994., 6. 10. 1994.
[869] *Službeni glasnik RSK*, br.1, 29. 3. 1995., 6.

Pitanje povratka izbjeglica na okupirana područja nije se počelo rješavati niti nakon što je proveden Sporazum o prekidu vatre. Nezadovoljstvo neučinkovitošću UNPROFOR-a kulminiralo je početkom srpnja 1994. kada su prognani Hrvati blokirali punktove UNPROFOR-a na 19 prijelaza između slobodnog i okupiranog područja Hrvatske a blokade su potrajale do sredine kolovoza 1994. Blokirana su i tri prijelaza u zapadnoj Slavoniji, nakon čega je UNPROFOR zabranio pripadnicima SUP-a Okučani ulazak i patroliranje u „tampon zoni".[870] „Pakračke novosti" ironično su izvijestile kako u blokadama sudjeluju u najvećoj mjeri žene poodmakle dobi, koje sjede i heklaju, a „na pakračkom prijelazu imaju dodatno zadovoljstvo. Iz kafane koja se nalazi uz samu liniju razdvajanja mogu svakodnevno uživati u najnovijim hitovima srpske muzike kao npr. 'Ne dam Krajine'."[871]

Na području pod zaštitom UN-a, prema podacima UNPROFOR-a, u razdoblju od 4. travnja do 23. listopada 1994. hrvatska strana ukupno je 11 puta a srpska strana 13 puta prekršila primirje. Obje strane najčešće su kršile primirje na području Sektora Istok, a na području Sektora Zapad srpska strana sporazum je prekršila četiri puta a hrvatska samo jednom. Obje strane su u Sektoru Zapad povukle teško naoružanje iza linije od 10, odnosno 20 kilometara, no na dijelu Sektora pod srpskom kontrolom nalazilo se 7 skladišta oružja koja je UNPROFOR odobrio i koja su bila pod njegovom kontrolom sistemom dvostrukog ključa. UNPROFOR je zabilježio jednak broj kršenja odredbe o povlačenju vojnih jedinica izvan „tampon zone" u Sektoru Zapad – i hrvatska i srpska strana ovu su odredbu prekršile tri puta.[872]

Srpska strana tvrdila je da, za razliku od hrvatske, u potpunosti provodi Zagrebački sporazum u zapadnoj Slavoniji. Međutim, Zagrebački sporazum nije poštovan niti sa srpske strane. Na okupiranom području zapadne Slavonije i nakon provedbe Zagrebačkog sporazuma, uz odobrena skladišta oružja, postojale su veće količine naoružanja skrivenog u tajnim skladištima. Početkom travnja 1994., Komanda 98. pješačke brigade uputila je Komandi 18. korpusa prijedlog o količini i vrsti naoružanja koja će se prikazati UNPROFOR-u, a koje naoružanje treba pohraniti u tajna skladišta. Prema tom prijedlogu, manju količinu naoružanja bi se izmjestilo na dogovorene linije a veći dio oružja trebalo je smjestiti u tajna

[870] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 71, RSK, MUP, SUP Okučani, str. pov. br. 08-05/1-2-1-42/2-94, 15. 7. 1994.; *Kronologija rata: Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH)*, (ur. Miroslav KRMPOTIĆ), Zagreb 1998., 400.
[871] Nikola ŠEATOVIĆ, „Blokada UNPROFOR-a", *Pakračke novosti*, august 1994.
[872] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 14, UNPROFOR, Status of implementation cease-fire agreement as of 23 october 1994.

skladišta oružja.[873] Vojska je na području „tampon zone“ uklonila minska polja samo na području na kojem patroliraju pripadnici UNPROFOR-a dok većina minskih polja nije uklonjena a pripadnici vojske, obučeni u civilnu odjeću, nastavili su patrolirati u tampon zoni.[874]

Srbi su tvrdili je da se sa njihove strane Zagrebački sporazum u zapadnoj Slavoniji u potpunosti proveden, te da je hrvatska strana, osim što nije odredila „tampon zonu“ na svojoj strani, na nekim mjestima iskoristila povlačenje srpskih snaga za zauzimanje teritorija. Hrvatska strana optužena je da je kod mjesta Donji Čaglić, gdje se nalazio prijelaz na crti dodira pod kontrolom UNPROFOR-a, „izvršila prodor“ u dubinu Bukovčanske ceste prema mjestu Bukovčani i time ušla na područje „tampon zone“ srpske strane. Područje Bukovčanske ceste bilo je predmetom rasprave od 1992. godine jer su obje strane smatrale da polažu pravo na ovo područje. Srpska strana tvrdila je da su hrvatske snage time došle u mogućnost daljnjeg napredovanja na Bukovčanskoj cesti, čime se mogla ugroziti prometnica koja je preko Japage i Bukovčana vodila prema Okučanima i time povezivala pakračku i okučansku općinu, te da Hrvatska na ovaj način nastavlja provoditi metodu „korak po korak“ zauzimanja srpskih teritorija. Izvršni savjet općine Pakrac o ovim je događajima obavijestio Vladu RSK i izaslanika glavnog tajnika UN-a za područje bivše Jugoslavije Yasushija Akashija. Stoga je Vlada RSK na sjednici održanoj 10. listopada 1994. usvojila zaključak kako treba izvršiti pritisak na UNPROFOR da provede povlačenje Hrvatske vojske i policije iz „tampon zone“ na Bukovčanskoj cesti te prisiliti hrvatsku stranu na utvrđivanje „tampon zone“ na njihovom području.[875]

[873] HMDCDR, kut. 5009, Komanda 98. pješačke brigade, str. pov. br. 121-1, Predlog indirektnog naoružanja za realizaciju Sporazuma o prekidu vatre, 1.4.1994.
[874] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 79, RSK, MUP, SUP Okučani, str. pov. br. 08-05/1-2-1-42/2-94, 15. 7. 1994.
[875] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, RSK, Opština Pakrac, Izvršni savjet, br. 021-1236794-II-01, Zahtjev za informaciju o tampon zoni na teritoriji opštine Pakrac, posebno na prostoru „Bukovčanske ulice“, 9. 11. 1994.; Vlada RSK, kut. 14, RSK, Vlada, br. 05-5-1210/94, Zaključak, 13. 10. 1994.; Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Udruženje boraca i ratnih invalida Okučani, br. 261/94, Protest, 8. 10. 1994.

9.2. Daljnji pregovori o normalizaciji gospodarskih odnosa i otvaranje za promet autoceste Zagreb – Lipovac

Nekoliko mjeseci nakon sklapanja Zagrebačkog sporazuma, nastavljeni su pregovori o daljnjoj normalizaciji odnosa između Zagreba i Knina. Kninu je bilo jasno da hrvatska strana sporazumom želi potaknuti i provesti reintegraciju okupiranih teritorija. Međutim, smatralo se da će se Krajina u daljnjim pregovorima, uz sudjelovanje međunarodne zajednice, afirmirati kao „međunarodni subjekt, ekonomski stabilan i sposoban da zadovolji potrebe svojih građana i funkcioniranje vitalnih društvenih funkcija“, te da će se time RSK potvrditi kao „konstruktivni mirotvorni partner u rješavanju sukoba na području bivše SFRJ“. Pri tome se potpuno ignorirala činjenica da RSK nema međunarodno-pravni subjektivitet te da je za svjetsku zajednicu „Republika Srpska Krajina“ tek područje pod zaštitom UN-a na teritoriju Republike Hrvatske.[876] U osnovi, razlozi zbog kojih je Knin pristao na daljnje pregovore ležali su u teškoj gospodarskoj situaciji u kojoj se RSK nalazila, te s druge strane u inzistiranju Slobodana Miloševića koji je od krajinskih vlasti tražio nastavak pregovora s Zagrebom. Stoga su u ljeto i jesen 1994. vođeni pregovori o normalizaciji gospodarskih odnosa koji su rezultirali potpisivanjem Gospodarskog sporazuma početkom prosinca 1994. godine.

Prema „Platformi za pregovore sa Republikom Hrvatskom o ekonomskim pitanjima“, koju je Vlada RSK usvojila u lipnju 1994., pregovore je trebalo iskoristiti za jačanje gospodarske i obrambene moći RSK. Vrh Krajine tvrdio je da je gospodarski sustav Krajine uspješno „odvojen“ od Republike Hrvatske i vezan uz gospodarstvo „srpskih zemalja“, a „usprkos velikim teškoćama“ RSK „po svojoj ekonomskoj razvijenosti nije Bangladeš“. Stoga, naglašeno je, pregovori sa Hrvatskom nisu uvjetovani gospodarskim razlozima nego pritiskom međunarodne zajednice. U pregovorima je trebalo inzistirati da Hrvatska isplati mirovine i zdravstveno osiguranje za otprilike 50.000 umirovljenika koji su živjeli u Krajini, te devizne mirovine „građana“ Krajine koje su se nalazile u hrvatskim bankama. Krajina je bila zainteresirana i za određena povezivanja u vodovodnom i energetskom sustavu.[877] U „Platformi za pregovore sa Republikom Hrvatskom o ekonomskim pitanjima“ navedeno je da otvaranje prometnica i prometno povezivanje nisu u interesu Krajine jer se to smatralo prije svega „bezbedonosnim pitanjem“, no u slučaju inzistiranja međunarodne zajednice ili

[876] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 12, RSK, Predsjednik Vlade, Platforma za pregovore sa Republikom Hrvatskom o ekonomskim pitanjima, bez broja i datuma.
[877] Isto.

Hrvatske na ovom pitanju, Krajina je bila spremna pregovarati o otvaranju pojedinih prometnica. U zapadnoj Slavoniji trebalo je otvoriti cestu koja je preko Okučana vodila do Pakraca te zatim preko Daruvara i Virovitice do Mađarske, dok otvaranje autoceste Zagreb – (Lipovac) Beograd za Knin nije bila opcija. Pri tome je otvaranje prometnica u zapadnoj Slavoniji trebalo uvjetovati povratkom srpskog stanovništva u „etnički srpski prostor Zapadne Slavonije".[878] No, prometovanje autocestom Zagreb-Lipovac bilo je za Hrvatsku jedno od najvažnijih pitanja u sklopu daljnjih dogovora oko normalizacije odnosa i kninski pregovarači, usprkos početnim odbijanjima, suočeni sa pritiscima međunarodne zajednice i Miloševića na nastavak pregovora, bili su prisiljeni prihvatiti razgovore o tome pitanju.[879]

Pregovori su započeli početkom kolovoza 1994., kada je u Kninu održan sastanak premijera Mikelića i ministra vanjskih poslova Milana Babića sa hrvatskim predstavnicima Hrvojem Šarinićem i Ivićem Pašalićem. Na sastanku se razgovaralo o problemima koji će se rješavati a Šarinić je jedinim od prvih zahtjeva istakao otvaranje autoceste Zagreb-Lipovac.[880] Nekoliko mjeseci kasnije, početkom studenoga, Šarinić je u Kninu na sastanku sa civilnim i vojnim vrhom Krajine, te predstavnicima međunarodne zajednice, ponovno naglasio da je Hrvatska spremna potpisati sporazum jedino u „paket-aranžmanu" koji je između ostalih točaka, podrazumijevao i otvaranje autoceste od Zagreb-Lipovac.[881]

Međutim, ubrzo se pokazalo se da će otvaranje autoceste bili kamen spoticanja u daljnjim pregovorima. Ovo se pitanje pokušalo riješiti već 1992. godine, kada su, usprkos podrške jugoslavenskih vlasti otvaranju prometnica između Hrvatske i SRJ i dogovoru Zagreba i Beograda, kninske vlasti odbile provesti otvaranje autoceste. Korištenje autoceste pokušalo se riješiti i „Daruvarskim sporazumom" a o tome su zatim, na inzistiranje hrvatske strane, pregovarali i zapadnoslavonski čelnici koji su zamijenili potpisnike „Daruvarskog sporazuma". Hrvatska strana inzistirala je na rješavanju ovog pitanja, te se ponovo u veljači 1994. očekivalo otvaranje autoceste, međutim, novoizabrani predsjednik RSK Milan Martić je to odbio zaključivši da „autocesta zanima isključivo Hrvate".[882] Martić je tada kao jednu od kompenzacija za otvaranje autoceste tražio i da se Srbima omogući korištenje ceste preko Pakraca prema Virovitici i Mađarskoj. Za razliku od Martića, bosanski Srbi u neposrednim kontaktima sa hrvatskim vrhom podržavali su ideju otvaranje autoceste, predlažući istodobno

[878] Isto.
[879] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 164.-165.
[880] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 14, Zapisnik sa 13. redovne sjednice Vlade RSK održane 22. 8. 1994. u Kninu
[881] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 164.-165.
[882] Isto, 114.

otvaranje prometnice koja autocestu spaja sa Banja Lukom, koja bi bosanskim Srbima omogućila bolju komunikaciju sa Beogradom.[883]

U rujnu 1994. Saobraćajni institut iz Beograda izradio je elaborat pod nazivom „Opravdanost otvaranja za saobraćaj autoputa Beograd-Zagreb na području Republike Srpske Krajine“ kojim je zaključeno da se na prvi pogled može zaključiti da otvaranje autoceste nema veliki značaj za Krajinu, jer samo malim dijelom prolazi jednim od „njezinih perifernih regiona – Zapadnu Slavoniju“. No, naglašeno je kako Krajina time dobiva izlaz na mrežu međunarodnih cesta, dok bi s druge strane, otvaranje autoceste za SRJ značilo „oživljavanje ekonomsko saobraćajnih veza sa zemljama Zapada“, olakšavanje sve intenzivnijeg prometa između SRJ i RSK, te istodobno, do izgradnje kvalitetne prometnice na pravcu „Posavskog koridora“, autocesta bi dovela do jednostavnijeg prometovanja između Republike Srpske i SRJ. Zapadna Slavonija na ovaj bi se način puno bolje povezala sa SRJ jer je autocestom od Okučana do Beograda trebalo prijeći 282 km, dok je, u to vrijeme, putujući od Okučana do Beograda trebalo prijeći 124 km duži put preko „Posavskog koridora“. Također, zaključeno je kako je opravdano i otvaranje autoceste s ekonomskog aspekta. Minimalni troškovi za pripremanje dionice autoceste na području Krajine procijenjeni su na 381.000 dinara, a ukupni godišnji troškovi korištenja autoceste 1,726.000 dinara, no procjenjivalo se da bi uvođenjem naplate cestarine RSK godišnje zarađivala oko pet milijuna njemačkih maraka, dok bi nenaplaćivanje cestarine na autocesti Krajini uzrokovalo višestruke štete. Razmatrajući vojno-strateški značaj puštanja u promet autoceste, posebice s aspekta obrane zapadne Slavonije, zaključeno je, kako zbog relativno malog prostora zapadne Slavonije, i kratke dionice od 28 km koja prolazi ovim područjem te, s druge strane, zbog uvezanosti obrane područja zapadne Slavonije u sustav obrane RSK, te njezine neposredne povezanosti sa Republikom Srpskom, otvaranje autoceste ne bi trebalo imati većih posljedica po mogućnosti obrane ovog područja, kojem je za osiguranje autoceste trebalo osigurati i dodatne milicijske i vojne snage.[884]

Elaborat Saobraćajnog instituta iz Beograda je, analizirajući prednosti i nedostatke otvaranja za prometovanje autoceste, kretao od pretpostavke slobodnog prometovanja čitavom njegovom dionicom, uključujući i slobodan prijevoz robe između SRJ, Hrvatske i RSK, što je između ostalog uključivalo i ukidanje sankcija uvedenih Jugoslaviji. Stoga je

[883] Isto, 119.-120.; HMDCDR, kut. 5010., Srpska vojska Krajine, Glavni štab, Odeljenje bezbednosti, str. pov. br. 13-16, Transkript razgovora Miće Mihajlovića i Hrvoja Šarinića (prijepis telefonskog razgovora) od 24. 2. 1994., 18. 3.1994.

[884] HMDCDR, Saobraćajni institut - CIP Beograd, Opravdanost otvaranja za saobraćaj autoputa Beograd - Zagreb na području Republike Srpske Krajine, autor mr. Danica Kajgo, septembar 1994.

otvaranje autoceste ocijenjeno korisnim za „sve zainteresovane strane“, no uz napomenu da se otvaranje autoceste mora provesti istovremeni na cijeloj trasi Zagreb-Beograd a ne samo u UNPA Zapad, da ona pritom mora biti pod jednakim uvjetima dostupna svim „njegovim vlasnicima Hrvatskoj, RS Krajini i Jugoslaviji“ te da autocesta treba zadržati status međunarodne prometnice. Uz gospodarsku korist koju bi Hrvatska imala zbog bolje prometne povezanosti, zaključeno je kako bi za nju daleko veći bio strateško-politički značaj odnosno, „ostvarenje cilja da se Hrvatska konsoliduje u AVNOJ-evskim granicama, što za nju znači pridruživanje prostora RS Krajine Hrvatskoj“. Stoga, zaključeno je, puštanje u promet autoceste kroz Krajinu, bez oznake „državnih granica i ustanovljenja granične procedure od strane RSK“ Hrvatska bi postigla veliki uspjeh u svojoj politici „pripajanja RSK teritoriju Hrvatske“, čime bi Krajina u političkom smislu daleko više izgubila nego što bi bilo značenje određenih ekonomskih dobitaka.[885] Sudeći prema Elaboratu Saobraćajnog instituta iz Beograda, RSK, RS i SR Jugoslavija imale bi višestruke koristi od otvaranja za promet autoceste, no ukoliko bi se ono provelo pod „srpskim“ uvjetima, koji su podrazumijevali državne oznake RSK na autocesti, te slobodno prometovanje putnika i robe, što je pak podrazumijevalo ukidanje sankcija SR Jugoslaviji.

Slični su bili i stavovi Knina. U jesen 1994. intenzivirali su se razgovori o točkama koje bi trebao obuhvaćati sporazum između Zagreba i Knina a srpskoj strani predložen je i nacrt s razrađenim točkama sporazuma, koji nažalost nije sačuvan. Na sjednici Skupštine RSK održanoj 19. studenoga 1994. poslanici su obaviješteni da je Vlada RSK na sjednici održanoj dva dana ranije, „evidentirala manjkavosti rezultata pregovora“, te su uočene dvije osnovne zamjerke predloženom sporazumu. Prva se odnosila na način kontrole autoceste, te se tražilo da uz UNPROFOR, koji je trebao osiguravati autocestu u UNPA zonama, krajinska milicija bude smještena na kontrolnim točkama na autocesti, te da snage UNPROFOR-a i krajinske milicije zajednički vrše kontrolu autoceste jer bi suprotno značilo „odricanje od suvereniteta Krajine na tom dijelu njene teritorije“. Druga primjedba odnosila se na nemogućnost transporta robe iz SRJ u RSK i obrnuto, te je od supredsjedatelja Međunarodne mirovne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, Davida Owena i Thorvalda Stoltenberga zatraženo potpuno izbacivanje ove odredbe iz nacrta sporazuma. Milan Babić je istakao da sporazum predstavlja dobru osnovnu za daljnje pregovore, no da je u ovom obliku neprihvatljiv za

[885] Isto.

potpisivanje, naglasivši da Hrvatska „ističe da je njen osnovni cilj integracija Krajine u njen ustavno-pravni sistem“.[886]

Krajinski Srbi bili su posve nesvjesni promjena u političkim okolnostima, koje im više nisu dozvoljavala postavljanje uvjeta i odugovlačenje dogovora sa Hrvatima unedogled. Jedan od pokazatelja promjena u stavu međunarodne zajednice prema krizi u Hrvatskoj bila je i rezolucija br. 49/43 koju je 9. prosinca 1994. usvojila Opća skupština Ujedinjenih naroda pod naslovom „Stanje na okupiranim područjima Hrvatske“, kojom je Hrvatskoj priznat suverenitet na cijelom njezinom teritoriju a srpske vlasti u Krajini osuđene su „zbog njihovih militantnih djelovanja, koja su rezultirala etničkim čišćenjem Zaštićenih područja Ujedinjenih naroda (UNPA)“ a rezolucijom se tražila i „uspostava vlasti Republike Hrvatske na cjelokupnom njezinom teritoriju“. Iako je u njezinoj preambuli navedeno da „teritoriji Hrvatske koji su pod kontrolom Srba moraju biti mirno reintegrirani u ostali dio zemlje“, rezolucija je otvarala mogućnost da Hrvatska, u slučaju srpskog protivljenja sporazumu, poduzme i vojnu akciju radi oslobađanja okupiranog teritorija.[887] Stoga je ponovno bila potrebna Miloševićeva intervencija da se sporazum prihvati, nakon čega je Martić izvijestio Yasushija Akashija kako će Knin prihvatiti sporazum, ukoliko se prihvate dvije ključne primjedbe koje je Vlada RSK usvojila 17. studenoga 1994. Međutim, predsjednik Tuđman inzistirao je da Srbi prihvate sporazum u ponuđenom obliku.[888]

Osim Vlade i Skupštine RSK, premijeru Mikeliću probleme oko pristanka na otvaranje autoceste pravili su i predstavnici zapadne Slavonije. Vlada RSK tvrdila je da na otvaranje autoceste neće pristati bez dogovora s „narodom“ zapadne Slavonije, te da će se u pregovore sa hrvatskom stranom o ovome pitanju uključiti predstavnici iz toga kraja. Vlada RSK je tvrdila da će voditi računa o zaštiti tamošnjeg stanovništva jer „autoput je sigurnosno i bezbedonosno pitanje Srba Zapadne Slavonije i uopšte RSK“.[889] Politički čelnici zapadne Slavonije, prostora godinama zanemarivana od središnjih krajinskih vlasti po pitanju gospodarskog razvoja te razvoja institucija vlasti, a posebno zahtjeva za rješavanjem onim što se smatralo „egizstencijalnim problemom“ ovog područja – sustavnim povratkom

[886] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, Skraćeni zapisnik 3. sjednice, 2. redovnog zasjedanja Skupštine RSK održane 19. 11. 1994 u Vukovaru; Vlada RSK, kut. 16, RSK, Vlada, zapisnik sa 24. sjednice Vlade RSK održane 17. 11. 1994. u Vukovaru

[887] *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, Rezolucija Četvrtog Političkog odbora Opće skupštine UN-a o stanju na okupiranim područjima Hrvatske, 21. listopada 1994., 64.-66.; O. ŽUNEC, *Goli život*, sv. II, 744.

[888] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 179., 180.

[889] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 14, Magnetofonski snimak sa 15. redovne sjednice Vlade RSK održane 8. 9. 1994. godine (transkript).

stanovništva na područje zapadne Slavonije pod hrvatskom kontrolom i proširenje UNPA Zapad, u hrvatskim zahtjevima za puštanjem u promet autoceste vidjeli su svoju priliku. Na sjednici Skupštine općine Pakrac u rujnu 1994. zaključeno je kako se mora razgovarati oko otvaranja autoceste jer bi Hrvatska u suprotnom slučaju mogla pokrenuti vojnu operaciju, što bi joj, zbog nekooperativnosti srpske strane, međunarodna zajednica možda i odobrila. Stoga je Izvršni savjet općine Pakrac već krajem rujna 1994. formulirao svoje zahtjeve za pristanak na otvaranje autoceste kojim je, uz konstataciju da je općina Pakrac svjesna da zbog njezina značaja, uskoro mora doći do otvaranja ove prometnice, istodobno istaknuto "Ne protivimo se aktivnostima i pregovorima koji se vode oko otvaranja autoputa, ali želimo naglasiti da nam nije jasna daljnja sudbina srpskog naroda sa područja Zapadne Slavonije koji je sa ovih prostora prognan, naročito nemamo sigurnih garancija šta će biti sa prostorom Zapadne Slavonije i pitanjem povratka srpskog naroda u svoja naselja i gradove iz kojih su 1991. godine prognani." Uz konstataciju da postoji „ozbiljna uznemirenost izbjeglog naroda" sa područja općina Daruvar, Požega, Podravska Slatina i Grubišno Polje i dijela općine Pakrac pod hrvatskom vlašću, koji traži „cjelovit srpski etnički prostor zapadne Slavonije i pravo na bezbedan povratak svojim kućama uz prethodno garantovanje da će biti realizirane i međunarodne pomoći koje će omogućiti što bržu normalizaciju života prognanog srpskog stanovništva" zaključeno je kako „narod" vjeruje da će se krajinske vlasti uspjeti izboriti za „cjelovit etnički prostor Zapadne Slavonije". Osnovu zahtjeva činila je provedba projekta koji je predstavljao glavni „lajtmotiv" politike zapadne Slavonije, prvenstveno pakračkih političara – širenje granica UNPA Zapad na šire područje Slavonije, povratak srpskog stanovništva u „185 srpskih etničkih sela na području zapadne Slavonije u kojima su Hrvati 1991. počinili etničko čišćenje", uključujući gradove Daruvar, Grubišno Polje, Podravska Slatina, Pakrac i Lipik, te u konačnici, povezano sa ova dva cilja, širenje srpske vlasti na ova područja. Predložen je povratak stanovništva na ove prostore u tri faze a „garancija nesmetanog funkcionisanja (protoka) ljudi, ideja i kapitala autoputom zavisti [će] od garancije povratka srpskog naroda u svoj etnički prostor". Predsjednik Izvršnog savjeta općine Pakrac zamolio je premijera Mikelića da obavijesti Miloševića kako pakračka općina prihvaća otvaranje autoceste, uz zadovoljavanje njihovih uvjeta, koji se odnose na „povratak naroda u srpski etnički prostor Zapadne Slavonije". Uvjeti pakračke općine bili su vrlo konkretni, te istodobno prilično ambiciozni, a u sklopu tadašnjih okolnosti, posebice glede politike Beograda i Knina, potpuno neprovedivi.[890]

[890] HMDCDR, Skupština opštine Pakrac, kut. 9, RSK, Skupština opštine Pakrac, Izvršni savjet, Predsjednik, br. 020-979/94-I-01, Uslovi i način otvaranja autoputa, 26. septembra 1994.; Skraćeni zapisnik sa 4. sjednice

Premijer Mikelić je na sjednici Vlade RSK 30. studenoga zaključio da je zahtjev o povratku izbjeglica političko pitanje, te ne može biti vezan uz sklapanje sporazuma. Mikelić je također prenio Miloševićeve riječi: „Slobodno prenesite ljudima i Srbima iz Zapadne Slavonije i poslanicima da nema šanse da ih ostavljamo na bilo kakvome [nedostaje riječ op.a.], sve što treba da [se] pojača u smislu bezbjednosti, sve ćemo pojačati. Sve ćemo napraviti da bezbednost naroda bude u stvari dovoljno jaka. Ako će netko htjeti da nešto prekrši sa strane Hrvatske, imamo mogućnost da kažemo danas stop.“ Ministar prosvjete Stevo Ratković, predstavnik zapadne Slavonije u Vladi RSK, proročanski je primijetio je kako je „veoma teško nalaziti nove argumente da autoput bude i dalje zatvoren“, te da bi se u slučaju daljnjeg odbijanja njegova otvaranja „Hrvatskoj davali veoma jak adut i argument da ona pod nekom elegantnom formulom deblokira [..] nasilno se pokuša učiniti. Zato je bolje prihvatiti ovaj sporazum premda on baš previše ne oduševljava našu stranu barem u zapadnoj Slavoniji.“[891]

Poslanici u Skupštini RSK iz zapadne Slavonije održali su istoga dana u Okučanima sastanak na kojem je ocijenjeno da Gospodarskim sporazumom „Republika Srpska Krajina stiče uslove za brži i svestraniji ekonomski razvoj“. Posebno se raspravljalo o dijelu sporazuma koji se odnosio na otvaranje autoceste, te je formulirano nekoliko zahtjeva kojima se tražila veća prisutnost milicije RSK na području autoceste, postavljanje obilježja RSK na autocesti, te da financiranje i održavanje autoceste vrši međunarodna zajednica.[892]

Sljedećeg dana, 1. prosinca 1994. u Kninu je održano zasjedanje Skupštine RSK na kojoj je trebalo prihvatiti Gospodarski sporazum. Prije zasjedanja Skupštine, poslanici iz zapadne Slavonije održali su sastanak sa predstavnicima Vlade, te im prezentirali zaključke sastanka održanog dan ranije u Okučanima, uključujući i primjedbe na način funkcioniranja autoceste. Predstavnici Vlade RSK odbili su uključiti ove primjedbe u konačni tekst sporazuma jer se nacrt sporazuma, na čijem su hitnom potpisivanju inzistirale Hrvatska i međunarodna zajednica, nije mogao mijenjati i mogao se potpisati samo u ponuđenom obliku.[893] Usprkos tome, poslanici iz zapadne Slavonije pristali su dati svoju suglasnost sporazumu, no od Vlade RSK su tražili da se području zapadne Slavonije pruže „dodatne bezbedonosne i ekonomske garancije“, koje su uključivale slanje dodatnih vojnih i milicijski

---

Skupštine opštine Pakrac održane 20. septembra 1994. u Pakracu.

[891] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 16, Magnetofonski snimak sa 25. sjednice Vlade RSK održane 30. 11. 1994. u Kninu (transkipt).

[892] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, Informacija u vezi potpisanog sporazuma o uspostavljanju ekonomskih odnosa s Republikom Hrvatskom, bez datuma i broja

[893] Otprilike dva tjedna ranije David Owen je Mikeliću, koji je tražio još vremena kako bi Skupština RSK mogla unijeti promjene u sporazum rekao. „Sad ste kao na referendumu - ili prihvatite ili ne“, H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 175.

snaga od 1000 ljudi na ovo područje, postavljanje rasvjete i TV kamera će koje pratiti prolaz vozila, tražilo se i da se naplata cestarine vrši u nafti koja će pripasti zapadnoj Slavoniji, financiranje uređivanja autoceste trebao je vršiti UNPROFOR, koji je ujedno za radove trebao angažirati poduzeća iz zapadne Slavonije, Vlada RSK trebala je sjedište javnog poduzeća „Krajina putevi“ smjestiti na području zapadne Slavonije, kao i dio javnog poduzeća „NIK“ Mirkovci za proizvodnju i distribuciju nafte a područje zapadne Slavonije trebalo je proglasiti slobodnom bescarinskom zonom. Zapadnoslavonski poslanici, uvidjevši da premijer Mikelić, pritisnut s jedne strane od Hrvatske i međunarodnih pregovarača, a sa druge strane Miloševića, koji je pod svaku cijenu tražio potpisivanje sporazuma, nema drugog izbora, uspjeli su izboriti prihvaćanje uvjeta koji su zapadnoj Slavoniji trebali osigurati bolju gospodarsku, te čak političku poziciju. Nakon što su poslanici iz zapadne Slavonije tijekom stanke skupštinskog zasjedanja uspjeli dobiti garancije od članova Vlade RSK da će njihovi zahtjevi biti usvojeni i realizirani, jedan od poslanika iz okučanske općine, Ranko Bakić, izjavio je da poslanici iz zapadne Slavonije u cijelosti prihvaćaju sporazum.[894]

Gospodarski sporazum potpisan je sljedećeg dana, 2. prosinca 1994. godine. Uz predstavnike hrvatske i srpske strane, Hrvoja Šarinića i Borisava Mikelića, sporazum su potpisali i supredsjedatelji Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, David Owen i Thorvald Stoltenberg, te američki veleposlanik u Hrvatskoj, Peter Galbraith i ruski veleposlanik u Hrvatskoj, Leonid Keresteđijanac. Sporazumom je dogovorena obnova i puštanje u pogon vodovodnih sustava i visokonaponskih dalekovoda između Republike Hrvatske i četiriju UNPA područja, puštanje u promet naftovoda u Sektoru Sjever a zatim je trebalo osigurati i popravak dionice naftovoda koja je prolazila kroz Sektore Zapad i Istok i otvaranje autoceste na području Sektora Zapad i Istok. Trebali su se nastaviti i pregovori oko povratka izbjeglica i prognanika, isplata mirovina umirovljenicima na okupiranom području, otvaranju željezničke pruge Zagreb-Okučani-Beograd, Zagreb-Knin-Split i otvaranju ceste Zagreb-Knin-Split. Provedba sporazuma trebala je početi odmah nakon njegova potpisivanja, odnosno pojedinih odredbi u roku od mjesec dana.[895]

Normalizacija odnosa putem prometnog, energetskog, vodovodnog infrastrukturnog povezivanja područja pod zaštitom UN-a sa slobodnim hrvatskim teritorijem u zapadnoj je

[894] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, Informacija u vezi potpisanog sporazuma o uspostavljanju ekonomskih odnosa s Republikom Hrvatskom, bez datuma i broja; Skupština RSK, kut. 2, Skraćeni zapisnik sa 4. sjednice 2. redovnog zasjedanja Skupštine RSK održane 1. 12. 1994. u Kninu; H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 175., 180.

[895] HMDCDR, Komanda 54. pbr, pov. br. 42-122, Predmet: Sporazum o ekonomskim odnosima potpisan sa hrvatskom stranom, 9.12.1994.; Gordana TINTOR, „Autocesta, vodovodi i dalekovodi što prije“, *Vjesnik*, 3. 12. 1994.

Slavoniji u prvi plan stavila otvaranje za promet autoceste. Gospodarskim sporazumom određen je način prometovanja autocestom, te način na koji će 150 pripadnika Civilne policije UN-a i promatrači Promatračke misije Europske unije (EUMM – *European Union Monitoring Mission*) vršiti ophodnju autocestom s po jednim hrvatskim i srpskim policajcem. Sporazumom je utvrđeno da se autocesta neće koristiti za prijevoz roba iz i u SRJ i Republiku Srpsku a „dok se ne postigne drugačiji dogovor, vozilima koja dolaze izvan UNPA područja, na području UNPA neće se naplaćivati cestarina, kao i vozilima koja dolaze sa UNPA područja, izvan njih se neće naplaćivati cestarina". Također, sporazumom je dogovorena mogućnost otvaranja autobusne linije koja će povezivati UNPA područja Istok i Zapad ili druga područja kojima je prolazila autocesta.[896]

Zapadnoslavonske vlasti tražile su da se prije otvaranja autoceste ispune dodatne mjere koje je Vlada RSK prihvatila na sjednici Skupštine RSK 1. prosinca 1994., te je okučanska skupština osnovala komisiju koja je trebala nadgledati njihovu provedbu, u koju su imenovani Đorđe Damjanović, Aran Dragičević, Radoslav Narančić, Duško Vitez i Ranko Bakić.[897] Desetak dana nakon potpisivanja sporazuma, Mikelić se Miloševiću požalio da „rukovodstvo iz Okučana" na njega vrši pritisak i pokušava izigrati Sporazum.[898]

Vlada RSK je 16. prosinca 1994. donijela odluku o formiranju Štaba za otvaranje auto-puta. Štab su činili predstavnici Ministarstva obrane na čelu s ministrom, pukovnikom Radom Tanjgom, predstavnici MUP-a RSK na čelu s vršiteljem dužnosti ministra Nebojšom Pavkovićem i predstavnici Ministarstva za saobraćaj i veze na čelu sa ministrom, dipl. ing. Milanom Pađenom.[899] Štab za otvaranje auto-puta trebao je biti koordinacijsko tijelo, nadležno za suradnju s predstavnicima UNPROFOR-a i tijelima lokalne vlasti oko svih poslova vezanih za otvaranje autoceste, posebice za osiguranje sigurnosnih uvjeta i tehničkih poslova za normalno odvijanje prometa, u što su trebali biti uključeni MUP i Ministarstvo za saobraćaj i veze.[900] Štab za otvaranje auto-puta smješten je u Okučanima i pri otvaranju autoceste surađivao je s predstavnicima općine Okučani, te predstavnicima milicije iz zapadne Slavonije i "Javnog poduzeća Putevi Krajine". Prema odluci Vlade RSK, Štab je za izvođenje

[896] M. NOBILO, *Hrvatski feniks*, 448, „Autocesta, vodovodi i dalekovodi što prije" „Pismo supredsjedatelja ICFY Borisavu Mikeliću", *Vjesnik*, 3. 12. 1994.
[897] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 16, Skupština opštine Okučani, br. 0-09.1227/2-94, Zaključak o uslovima za otvaranje autoputa, 9. 12. 1994.
[898] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 190.
[899] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, RSK, Ministarstvo obrane, Štab Vlade za otvaranje auto-puta, Informacija o otvaranju auto-puta Paklenica-Lipovac, bez datuma i broja.
[900] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 16, br. 05-5-2771/94, Zaključci sa 27. sjednice Vlade RSK održane 16. 12. 1994.

potrebnih radova na autocesti trebao angažirati poduzeća iz zapadne Slavonije.[901] Ministarstvo obrane RSK i Glavni štab SVK zaduženi su za realizaciju vojnog osiguranja autoceste, koju je trebalo provesti formiranjem otpornih točaka s protupješačkim i protuoklopnim zaprječavanjem u zoni odgovornosti 18. korpusa SVK.[902]

Autocesta kroz zapadnu Slavoniju otvorena je 21. prosinca 1994. godine, u početku u vremenu od 08,00 do 16,00 sati a zatim ubrzo 24 sata dnevno. Kroz okupirano područje zapadne Slavonije prolazila je dionica autoceste dužine otprilike 23 kilometara, od naselja Paklenica do naselja Dragalić.[903] Na dan otvaranja autoceste u Okučanima je održan sastanak općinskih vlasti sa predsjednikom Milanom Martićem te vojnim i milicijskim vrhom.[904] Na otvorenje autoceste stigla je i hrvatska delegacija na čelu sa ministrom unutarnjih poslova Republike Hrvatske Ivanom Jarnjakom a nedugo nakon njezina otvaranja autocestom se provezao i hrvatski predsjednik Franjo Tuđman, održavši zatim govor u Slavonskom Brodu u kojem je između ostalog izjavio: „Ne samo što ćemo se voziti cestom, nego će se uskoro od Zagreba do Broda voziti i željeznica, a odmah zatim vozit će se i prugom od Zagreba preko Knina do Splita.“[905]

Na dan otvaranja autoceste održan je sastanak vršitelja dužnosti ministra unutrašnjih poslova RSK Nebojše Pavkovića s pomoćnikom ministra unutrašnjih poslova Republike Hrvatske Joškom Morićem, koji je iznio određene primjedbe na okolnosti otvaranja autoceste. Usprkos pokušajima „maskiranja operativnih mjera i aktivnosti koje je na i oko autoputa provodio MUP RSK”, hrvatska je strana uočila povećan broj pripadnika srpske milicije i vojske na autocesti. Osim toga, Joško Morić je zatražio da se table sa natpisom RSK i zastave RSK nalaze na području izvan žičane ograde autoceste, što je zatim, tada navodno i učinjeno.[906] Međutim, zastave RSK nekoliko dana nakon otvaranja autoceste ponovno su postavljenje na prijelazima u Dragaliću i Paklenici a zatim su 13. siječnja 1995. na nadvožnjacima na autocesti postavljenje table sa natpisima „Dobro došli, Republika Srpska Krajina“. Table su postavili pripadnici 18. korpusa, bez prethodnog odobrenja SUP-Okučani

[901] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, RSK, Ministarstvo obrane, Štab Vlade za otvaranje auto-puta, Informacija o otvaranju auto-puta Paklenica-Lipovac, bez datuma i broja.
[902] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 16, br. 05-5-2771/94., Zaključci sa 27. sjednice Vlade RSK održane 16. 12. 1994.
[903] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 72, Komanda 18. korpusa, pov. br. 18-1358, Naređenje o obezbeđenju linije razdvajanja i autoputa, 24. 12. 1994.
[904] HMDCDR, Općina Okučani, kut.1, Informacija o političko-bezbedonosnoj situaciju na području opštine, bez datuma i broja
[905] Domagoj ŠTEFANČIĆ, „Autocesta – okosnica rata u zapadnoj Slavoniji“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 43, br.1, 2011., 442.
[906] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, Izvještaj pomoćnika ministra obrane RSK Dušana Babića o aktivnostima organa MUP-a i SUP-a, bez datuma i broja; SUP Okučani, kut. 77 , RSK, Ministarstvo obrane, Štab Vlade za otvaranje auto-puta, Informacija o otvaranju auto-puta Paklenica-Lipovac, bez datuma i broja

ili Javnog poduzeća „Putevi Krajine“.[907] Civilna policija UN-a najavila je da će krenuti u akciju skidanja oznaka RSK na području autoceste, a najavljeno je i zaustavljanje konvoja koji je iz Beograda autocestom trebao krenuti za Krajinu, te su na sastanku Milošević, Martić i Mikelić dogovorili da se sa područja autoceste uklone natpisi i zastave RSK.[908] Štab za otvaranje auto-puta ubrzo zatim je zapovjedio da se na području zapadne Slavonije uklone sve oznake RSK – zastave postavljene duž autoceste, panoi i table sa natpisima.[909] Ključno je u donošenju odluke o uklanjanju zastava i oznaka bilo zaustavljanje konvoja koji je trebao iz SRJ stići u Krajinu jer je, prema svjedočenju Šarinića, sam Milošević intervenirao kod njega da se kamioni koji čekaju na granici propuste na putu u Krajinu, a Šarinić je odgovorio da će, nakon što mu se dostavi popis robe koju prevoze kamioni, razmotriti zahtjev.[910]

Prema odredbama sporazuma, Civilna policija UN-a nadzirala je promet i imala je potpunu kontrolu nad milicijom na području autoceste. Pripadnici Civilne policije UN-a i Promatračke misije Europske unije provodili su patroliranje autocestom između UNPA Zapad i UNPA Istok te između Zagreba i UNPA Zapad kako bi nadzirali poštovanje Sporazuma. Zapovjedništvo postrojbe Civilne policije UN-a koja je bila zadužena za kontrolu autoceste bilo je smješteno u stožeru Jordanske bojne, u blizini Novske.[911]

Prije samog otvaranja autoceste djelatnici SUP-a Okučani otklonili su sve nedostatke na autocesti – uređeni su objekti na autocesti, prometna signalizacija, čelične odbojne ograde, zaštitne ograde, a novosagrađeni prilazi su blokirani kako bi se spriječio nelegalan ulazak na autocestu.[912] Vlada RSK dodijelila je 200.000 dinara za opremanje stanice milicije za kontrolu autoceste koja je bila djelom SUP-a Okučani.[913] Miliciji u zapadnoj Slavoniji kao ispomoć su poslani milicajci, kriminalistički tehničari i ostalo potrebno osoblje iz drugih dijelova RSK. Procijenjeno je da je za kontrolu prolaza autocestom, njezino osiguranje te regulaciju prometa potrebno 156 radnika. Uspostavljena su tri stalna kontrolna punkta, osigurano je nadziranje svih šest nadvožnjaka koji se nalaze na autocesti i predviđeno je

---

[907] D. ŠTEFANČIĆ, „Autocesta“, 441.-442.; HMDCDR, RSK, MUP, SUP Okučani, kut. 77, br. 08-05/1-2-159/95, 16. 1. 1995.

[908] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, RSK, MUP, Uprava javne bezbednosti, br. 08/1-314/95, 16. 1. 1995., D. ŠTEFANČIĆ, „Autocesta“, 444

[909] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, RSK, Ministarstvo odbrane, Štab za otvaranje auto-puta, str. pov. br. 802-2/95, Naredba, 16. 1. 1995.

[910] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 202.- 203.

[911] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, Zaštitne snage UN-a, Civilna policija UN-a, Radna uputstva u skladu sa Ekonomskim sporazumom potpisanim 2. decembra 1994., (dio III – autoput).

[912] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, RSK, Ministarstvo obrane, Štab Vlade za otvaranje auto-puta, Informacija o otvaranju auto-puta Paklenica-Lipovac, bez datuma i broja.

[913] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 16, RSK, Vlada, br. 05-3-2764/94, Odluka o dodijeli sredstava za opremanje stanice milicije za kontrolu auto-puta, 16. 12. 1994.

kontroliranje autoceste 24 sata dnevno, uključujući i sprečavanje krijumčarenja, korištenja divljih puteva te "nelegalnog ugovaranja rodbinskih susreta."[914]

Na temelju potpisanog Sporazuma te razgovora sa predstavnicima hrvatske strane i UNPROFOR-a, u RSK je odlučeno da autocestom mogu putovati svi stanovnici RSK bez izuzetka, a stanovnici Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske samo u vozilima registriranima u RSK ili stranih registracija. Stanovnici RSK nisu se mogli zaustavljati na dijelu autoceste koji je prolazio slobodnim hrvatskim teritorijem, odlaziti u naseljena mjesta ili stupati u bilo kakve kontakte sa stanovništvom na slobodnom području Hrvatske. Vojni obveznici i pripadnici milicije morali su imati odobrenje nadležnih tijela vojske i milicije za putovanje autocestom, a odobrenja su se kontrolirala na ulaznoj rampi u Okučanima, jedinom mjestu na kojem se smjelo ulaziti i izlaziti na autocestu.[915]

9.3. „Zveckanje kune u džepovima" – posljedice pokušaja normalizacije odnosa u zapadnoj Slavoniji

Otvaranje autoceste u zapadnoj Slavoniji prihvaćeno je s "dozom nepovjerenja od domaćeg stanovništva", među kojim je postojalo "neraspoloženje i otpori" prema njezinu otvaranju, te je u SUP-u Okučani postojala bojazan od "mogućnosti poduzimanja određenih oružanih akcija prema vozilima koja se iz Hrvatske budu kretala auto-putom" i incidenata koje je to moglo izazvati.[916] Međutim, najveći problem u zapadnoj Slavoniji predstavljao je "novi vid kriminalne djelatnosti" koji se pojavio nakon otvaranja autoceste, a odnosio se na masovni odlazak stanovnika RSK na slobodno područje Hrvatske radi trgovine gorivom i drugim proizvodima.[917] Nabava za vlastite potrebe i preprodaju prvenstveno goriva, ali i ostalih proizvoda sa slobodnog područja Hrvatske, odvijala se preko divljih, nelegalnih prilaza autocesti na okupiranom području zapadne Slavonije. Osim toga, ovi su se putevi koristili i za odlazak lokalnog stanovništva na slobodni teritorij, u Novu Gradišku, Rešetare,

[914] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 72, RSK, MUP, Kabinet ministra, br. 08/ 1-1-7604/1-94, Plan operativnih mjera i radnji na obezbjeđenju trase auto-puta, 19. 12. 1994.
[915] Isto.
[916] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 72, RSK, MUP, Kabinet ministra, br. 08/ 1-1-7604/1-94, Plan operativnih mjera i radnji na obezbjeđenju trase auto-puta, 19. 12. 1994.
[917] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, SUP Okučani, Godišnji izvještaj za 1994. godinu, januar 1995.

Staro Petrovo Selo i Slavonski Brod, radi susreta sa rodbinom i prijateljima, a zapaženi su i dolasci pojedinaca sa slobodnog teritorija na dio autoceste pod srpskim nadzorom.[918]

Stanovništvo zapadne Slavonije uvelike je iskorištavalo mogućnost kontakata s slobodnim dijelom Hrvatske a milicija nije uspijevala osigurati efikasnu kontrolu autoceste. Pritisnuto teškim životnim uvjetima koji su vladali na tome prostoru od početka okupacije 1991. godine, lokalno stanovništvo je u otvaranju autoceste vidjelo mogućnost barem malenog poboljšanja života. Međutim, krajinske vlasti smatrale su se da je takva situacija višestruko dovodi u opasnost zapadnoslavonsko područje, prvenstveno u sigurnosnom pogledu jer je otvaranjem autoceste za promet ovo područje postalo „otvorenim za Hrvatsku obavještajnu i propagandnu djelatnost“, a sa druge strane bilo je sve jasnije da autocesta umjesto gospodarskog jačanja za posljedicu ima sve učestalije kontakte stanovništva zapadnoslavonskog područja pod srpskim nadzorom sa slobodnim dijelom zapadne Slavonije.[919] Stanovništvo oba dijela zapadne Slavonije susretalo se na punktovima na autocesti a iz okupiranog dijela zapadne Slavonije jedan dio stanovnika sve je češće odlazio na slobodni hrvatski teritorij, pa čak i Zagreb. Najčešće se radilo o kupovini i krijumčarenju, koje se uz razgranato krijumčarenje goriva proširilo se i na alkoholna pića, kavu, umjetna gnojiva itd., dok se na hrvatskoj strani prodavala uglavnom živa stoka a postojao je i veliki interes za suvenire „RSK“ – odore i ambleme SVK, i značke vojne milicije. Na područje pod hrvatskom vlašću odlazilo se i zbog posjeta rodbini, rješavanja imovinskih pitanja a bilo je i zahtjeva za domovnicom i putovnicom Republike Hrvatske. Prema nekim podatcima na taj je način 76 osoba dobilo domovnice.[920]

Kako bi spriječila ove aktivnosti, milicija u zapadnoj Slavoniji, u suradnji sa djelatnicima “Javnog poduzeća Putevi Krajine”, radila je na zatvaranju nelegalnih prilaza autocesti.[921] Međutim, nedozvoljene aktivnosti na autocesti nastavile su se i povećale sljedećih mjeseci, najviše zahvaljujući činjenici da su se u krijumčarenje uključili pripadnici milicije u zapadnoj Slavoniji. Pojedini milicioneri bavili su se krijumčarenjem goriva na autocesti, a na jedinom dozvoljenom ulazu na autocestu u blizini Okučana milicija je uz

[918] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, Izvještaj pomoćnika ministra obrane RSK Dušana Babića o aktivnostima organa MUP-a i SUP-a, bez datuma i broja

[919] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast „Zapadna Slavonija“, Oblasno vijeće, Informacija o stanju na području „Z. Slavonije“ nakon otvaranja auto-puta, 23. 3. 1995.; Skupština RSK, kut. 3, Magnetofonski snimak sa 2. vanredne sjednice Skupštine RSK održane u Okučanima 24. februara 1995. godine

[920] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301; RSK, Srpska oblast „Zapadna Slavonija“, Oblasno vijeće, Informacija o stanju na području „Z. Slavonije“ nakon otvaranja auto-puta, 23. 3. 1995.

[921] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, Izvještaj pomoćnika ministra obrane RSK Dušana Babića o aktivnostima organa MUP-a i SUP-a, bez datuma i broja

"određenu cijenu" dozvoljavala ulaz bez potrebne službene dozvole.[922] Ova je pojava bila sve raširenija, te je primjerice u izvještaju Komande 51. brigade 18. korpusa SVK, vezano uz problem krijumčarenja na autocesti, od Komande korpusa zatraženo sljedeće: "Potrebno je preko MUP-a riješiti te probleme jer se bogate pojedinci uzimanjem provizije, a u SM Pakrac dnevno bude 2-3 pripadnika milicije jer su ostali na autoputu službeno ili privatno."[923] Mogućnosti zarade na autocesti ubrzo su uvidjeli i djelatnici susjednog, banijskog SUP-a Glina, koji su u nekoliko navrata zatečeni na području autoceste gdje su se pokušali uključiti u krijumčarenje gorivom.[924]

O situaciji unutar milicije u zapadnoj Slavoniji 1995. svjedoči zapisnik o kontroli „graničnih prijelaza", koju je sredinom ožujka proveo sekretar SUP-a Okučani Drago Veselinović. Prilikom nenajavljenog posjeta „graničnom prijelazu" u Dragaliću, Veselinović i komandir SM Daruvar Milutin Amidžić zatekli su dvije osobe kako metalnim polugama pomiču "betonske piramide" koje su zaprječavale ulaz na autocestu iz sela Dragalić. Milicajci su za to su vrijeme pili kavu u kontejneru „graničnog prijelaza", a na upit sekretara odgovorili su da oni nisu vidjeli što se događa. U nastavku kontrole, milicajci koji su kontrolu autoceste obavljali na nadvožnjaku Borovac zatečeni su kako piju hrvatsko pivo i čitaju hrvatske novine.[925]

Međutim, iako su se pripadnici 18. korpusa žalili na ulogu milicije u krijumčarenju na autocesti, ove pojave nisu mimoišle ni njihove redove. Vojnicima SVK bilo je zabranjeno kretanje autocestom te su usmjereni na kretanje preko "Koridora" u Bosanskoj Posavini, no zabilježeni su mnogi slučajevi kretanja te zloupotrebljavanja autoceste od strane vojske. Pripadnici 18. korpusa s naoružanjem su ulazili na autocestu, a zabilježeni su i slučajevi prelaska pripadnika 18. korpusa na dio autoceste pod hrvatskim nadzorom, te čak postavljanje privatnih štandova i organiziranje šverca sa gorivom i drugim proizvodima sa slobodnog teritorija.[926] Sredinom ožujka 1995. sekretar SUP-a Okučani Drago Veselinović izvijestio je MUP da je na ulazima i izlazima, kao i duž cijele autoceste, prisutan velik broj pripadnika vojske i vojne policije. Vojska i građani ponovo su otvorili divlje ulaze koji su zapriječeni pri otvaranju autoceste što je omogućilo nekontrolirane ulaske na cestu.[927] Pojedini pripadnici

[922] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-2-1/50-95., Izvještaj, 19. 2. 1995.; 18. korpus SVK, Komanda 51. pbr, str. pov. br. 1-359, Redovni borbeni izvještaj, 27. 3. 1995.
[923] HMDCDR, 18. korpus SVK, Komanda 51. pbr, str. pov. br. 1-359, Redovni borbeni izvještaj, 27. 3. 1995.
[924] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-2-668/1-95., 14. 2. 1995.
[925] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, Granični prijelaz Okučani, Izvještaj, 21. 3. 1995.
[926] HMDCDR, Komanda 98. pbr, pov. br. 202-14, Sedmična informacija o stanju morala, 6. 1. 1995.
[927] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, RSK, MUP, SUP Okučani, br. 08-05/1-1086/1-95, 16. 3. 1995.

vojske čak su otvoreno prijetili djelatnicima SUP-a kada bi im pokušali oduzeti krijumčareno gorivo.[928]

Prema jednom izvještaju, krijumčarenjem na području zapadne Slavonije u najvećoj mjeri su se bavili baš pripadnici 18. korpusa a „šverc naftnim derivatima je praktično legaliziran ponašanjem SVK da po gorivo može ići tko god hoće ali da mora platiti 'reket' u iznosu od 10% od količine goriva koje vozi, u gorivu ili novcu, u zavisnosti od vrednosti goriva koje vozi. Zbog toga i nisu zaprečeni razni pomoćni izlazi na autoputu jer nad njima kontrolu vrši vojska, a preko njih se i najveći dio šverca obavlja“. Tako prikupljeno gorivo pohranjivalo se u unajmljenu privatnu pumpu pored autoceste.[929] Očito je bilo da je krijumčarenje gorivom postalo unosan i razgranat posao, kojem su na čelu stajale lokalna milicija i vojska, međusobno se optužujući za neučinkovitu kontrolu situacije na autocesti.

Okučanske vlasti tražile su od Vlade RSK donošenje zakonskih propisa kojima bi se spriječilo odlaženje stanovnika na područje pod hrvatskom kontrolom i trgovina gorivom i ostalim robama sa toga područja. Svjesni činjenice da je teška gospodarska situacija bila u velikoj mjeri uzrokom sve intenzivnijih kontakata sa slobodnim područjem Hrvatske, tražili su od Vlade RSK da se područje zapadne Slavonije proglasi područjem sa posebnim statusom, koji će stanovništvu osigurati određene porezne olakšice na promet roba i usluga. Zatražena je i bolja opskrbljenost robom i veća ulaganja u infrastrukturu, a jedan od zahtjeva bio je i da se na područje zapadne Slavonije pošalje veća količina goriva za potrebe građana i privrede. Ponovo se tražila provedba svih zaključaka vezanih uz otvaranje autoceste koje je usvojila Skupština RSK. [930]

Vlasti RSK u Kninu bile su svjesne propusta u kontroli autoceste u zapadnoj Slavoniji. Već krajem siječnja 1995. Vlada je donijela Uredbu o određivanju graničnih prijelaza i kontroli prelaženja državne granice kojom su točno određena dozvoljena mjesta za prijelaz linije dodira sa slobodnim hrvatskim teritorijem, te načini i postupak kontrole prelaska.[931] Osim toga, Vlada RSK je nizom mjera pokušala gospodarski ojačati područje zapadne Slavonije i pritom dokazati da vodi računa o „državnim interesima RSK i naroda Zapadne Slavonije“ – radilo se o zahtjevima skupštinskih poslanika iz zapadne Slavonije koje je Vlada RSK pristala ispuniti na sjednici Skupštine RSK održanoj 1. prosinca 1994. Stoga je odlučeno

[928] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, RSK, MUP, SUP Okučani, 08-05-2-1-513/1-95., Obavijest o pripadnicima SVK Gostimiru Milanoviću i Milošu Stoliću, 2. 2. 1995.
[929] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska oblast „Zapadna Slavonija“, Oblasno vijeće, Informacija o stanju na području „Z. Slavonije“ nakon otvaranja auto-puta, 23. 3. 1995.
[930] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, SO Okučani, br. 0-06-57/95-VI, Zaključci sa izvanredne sjednice održane 18. 1. 1995., 20. 1. 1995.
[931] *Službeni glasnik RSK*, br. 1., 29. 3. 1995.

da se u Okučanima osnuje podružnica Javnog poduzeća Naftne industrije Krajine (NIK) Mirkovci, čije su podružnice dotad imale sjedišta u Kninu, Belom Manastiru, Vukovaru i Dvoru na Uni, a podružnica u Okučanima bila bi zadužena za distribuciju nafte i naftnih derivata na području zapadne Slavonije. Javno poduzeće NIK Mirkovci zaduženo je da u roku od 30 dana ustroji podružnicu smještenu u Okučanima. U Okučanima je trebalo osnovati i Javno poduzeće „Putevi Krajine“ - Okučani u sastavu Javnog poduzeća „Putevi Krajine“ - Knin.[932] Također, Vlada je zaključila da zbog autoceste koja je njime prolazila, područje zapadne Slavonije ispunjava uvjete za osnivanje slobodne bescarinske zone, koji su bili utvrđeni Zakonom o slobodnim zonama (riječ je o Zakonu o slobodnim zonama SRJ, koji se primjenjivao u RSK u skladu sa Zakonom o preuzimanju propisa koji je RSK usvojila 1992. godine).[933] Međutim, gotovo ništa od vladinih mjera kojima je trebalo potaknuti gospodarskih razvitak zapadne Slavonije nije provedeno. Krajinske vlasti investirale su krajem 1994. i početkom 1995. određena sredstva i u sanaciju prometne infrastrukture zapadne Slavonije i bolju prometnu povezanost ovog područja sa zapadnim dijelom Krajine.[934]

Na prijedlog kluba poslanika SDS-a Krajine i njezina predsjednika Milana Babića, u Okučanima je 24. veljače 1995. održana izvanredna sjednica Skupštine RSK, na kojoj se raspravljalo o situaciji u zadanoj Slavoniji i mjerama koje su poduzete u cilju poboljšanja funkcioniranja autoceste a ministar obrane pukovnik Rade Tanjga izvijestio je kako je Štab za otvaranje auto-puta poduzeo mjere za podizanje vojne sigurnosti u skladu sa odlukama Vlade RSK i Vrhovnog savjeta obrane, te da su troškovi dodatnog osiguranja vojske i milicije zbog otvaranja autoceste iznosili otprilike milijuna dinara.[935] Međutim, poslanici iz zapadne Slavonije tvrdili su da je usprkos poduzetim mjerama stanje na ovom području zabrinjavajuće. Poslanik iz Podravske Slatine Zoran Mišćević tražio je jačanje obrane zapadne Slavonije, ustvrdivši kako je dotad učinjeno vrlo malo od onoga što je Vlada RSK obećala za povećanje obrambene sposobnosti ovog područja. Petar Džodan, poslanik pakračke općine, zaključio je da se za otvaranje autoceste trebalo bolje pripremiti i pravovremeno spriječiti pojedincima da „sa kunom u džepovima zveckaju i po Okučanima i po celoj zapadnoj Slavoniji“. Džodan je zaključio da je za nastalu situaciju velikim dijelom kriva lokalna milicija, koja stanovništvu dozvoljava prelazak na područje pod hrvatskom kontrolom, što hrvatske vlasti iskorištavaju,

[932] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 17, RSK, Vlada, Zaključci sa 28. sjednice održane 21. i 22. 1. 1995., 22. 1. 1995.
[933] *Službeni glasnik RSK*, br. 12., 22. 5. 1992., 673.
[934] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 17, RSK, Vlada, Zaključci sa 28. sjednice održane 21. i 22. 1. 1995., 22. 1. 1995.
[935] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 3, Magnetofonski snimak sa 2. vanredne sjednice Skupštine RSK održane u Okučanima 24. februara 1995. godine (transkript).

napomenuvši: „I budimo iskreni, sa druge strane zaista smišljeno rade. Izuzetno su korektni pa vode naše građane i u banku da menjaju marke u kune i garantiraju svu moguću bezbednost“. U konačnici je Skupština RSK ponovno potvrdila svoj prijašnji zaključak da je „Zapadna Slavonija, uključujući i okupirani deo, integralni i neotuđivi deo Republike Srpske Krajine“, a vrh RSK zadužen je da u daljnjim pregovorima o produženju mandata UNPROFOR-u „nametne temu razgovora o proširenju zona pod zaštitom UN-a na čitavom srpskom etničkom prostoru Zapadne Slavonije“. Osim toga, Vlada RSK zadužena je da na svojoj prvoj sjednici razmotri problematiku vezanu uz prometovanje autocestom, poput problema protoka roba i nezakonite trgovine a općinske vlasti zadužene su da načine popise poduzeća[936] koja će imati prioritet u opskrbi stanovništva robama široke potrošnje i repromaterijalima.[937]

Očito je da su u Krajini bili svjesni „opasnosti“ koje krije „mekša granica“ i kontakti stanovništva u zapadnoj Slavoniji, međutim, krajinske vlasti nisu imale znanja ni sposobnosti a zapravo ni mogućnosti utjecati i spriječiti ove pojave, a potpunu nesvjesnost tadašnjih političkih okolnosti pokazuje razmišljanje o aktualizaciji pitanja proširenja granica UNPA Zapad pregovorima sa hrvatskom stranom. S druge strane, niti hrvatske vlasti nisu bile zadovoljne procesom normalizacije odnosa. Jedan dio hrvatskih diplomata smatrao je da je Gospodarskim sporazumom krajinskim Srbima omogućena bolja komunikacija sa Beogradom jer su autocestom „Srbi dobili koridor sa Beogradom nad kojim Hrvatska nema kontrole“, dok istovremeno Hrvatska nije ostvarila kontrolu nad svojim granicama, niti osigurala prometno povezivanje cestom i željeznicom na relaciji Zagreb-Knin-Split, što je bez ikakvih garancija, ostavljeno za daljnje pregovore. Također, smatralo se da je Hrvatska dobila premalu ulogu u Zajedničkoj komisiji koja je nadgledala provedbu sporazuma, te da puštanje u pogon vodovodnog i elektrosustava nije vezano uz konkretne rokove a da je pritom cijeli sustav opskrbe na okupiranim područjima ostao izvan kontrole Republike Hrvatske. Supredsjedatelji Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji upozoreni su da je Hrvatska potpisivanjem Gospodarskog sporazuma imala namjeru „reintegrirati, a ne izolirati, lokalno srpsko

[936] Prema popisu Izvršnog savjeta općine Okučani prioritet u uključivanje u konvoje na autocesti imala su državna poduzeća: Poljoprivredno industrijski kombinat (PIK) Okučani, Opšta poljoprivredna zadruga Okučani, trgovačko poduzeće „Okučanska“, Građevinsko poduzeće „Nada“ Okučani, Drvna industrija „Okučani“, Metalna industrija „Okučani“, Veterinarska stanica Okučani, Ribnjak „Sloboština“ i ugostiteljsko poduzeće „15. august“ iz Okučana. Naknadno je, nakon provjere o urednom izvršavanju poreznih obaveza, trebalo je utvrditi i popis privatnih poduzeća koja se bave trgovinom, HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, RSK, Opština Okučani, Izvršni savjet, br. 023-241/2-95-VI, Popis državnih preduzeća sa prioritetom uključivanja u konvoje za prolazak autoputom, 28. 2. 1995.

[937] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 3, Magnetofonski snimak sa 2. vanredne sjednice Skupštine RSK održane u Okučanima 24. februara 1995. godine

stanovništvo u RH“, dok se na ovaj način „reintegriraju u SRJ i 'RS'“. Vijeće sigurnosti UN-a uvažilo je dio primjedbi i 12. siječnja 1995. usvojena je rezolucija koja je, uz ublažavanje sankcija Srbiji na daljnjih 100 dana, sadržala i točku kojom je određeno da uvoz, izvoz i prijevoz roba preko područja pod kontrolom UN-a u Hrvatskoj, te područja pod kontrolom Srba u BiH trebaju odobravati vlade Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.[938] Međutim, prijevoz autocestom robe iz SRJ nastavio se i nakon usvajanja ove rezolucije.[939] Vlada RSK je na sjednici održanoj 7. veljače 1995. utvrdila načine prijevoza robe autocestom te je određeno da sve pravne i fizičke osobe sa područja Krajine, uz dozvolu Ministarstva trgovine i turizma RSK, mogu prevoziti robu iz i u SRJ, te iz jednog dijela Krajine u drugi. Prijevoz robe autocestom iz područja zapadne Slavonije u istočnu Slavoniju i obrnuto (iz UNPA Zapad u UNPA Istok) mogao se vršiti jedino konvojima koje organiziralo Ministarstvo trgovine i turizma RSK.[940]

Na daljnju sudbinu zapadne Slavonije kao i na provedbu Gospodarskog sporazuma utjecali su politički potezi kako hrvatskih tako i srpskih pobunjeničkih vlasti. Predsjednik Franjo Tuđman je u izvještaju Hrvatskom saboru o stanju hrvatske države i nacije 22. prosinca 1994. ustvrdio da će Hrvatska, ukoliko se do 10. siječnja 1995. godine ne počne sa djelotvornim provođenjem Gospodarskog sporazuma i ne započne prometna i gospodarska reintegracija okupiranih područja u ustavno-pravni sustav Hrvatske, otkazati mandat UNPROFOR-u.[941] Doista, 12. siječnja 1995. Tuđman je objavio odluku o prestanku mandata mirovnih snaga na području Republike Hrvatske od dana 31. ožujka 1995. godine, naglasivši pritom da kraj mandata snaga UN-a ne znači i okončanje pregovora, te da Hrvatska ostaje vjerna politici mirne reintegracije okupiranih područja svojeg teritorija.[942] Početkom veljače 1995., krajinski Srbi su zbog odluke predsjednika Tuđmana o otkazivanju mandata UNPROFOR-u donijeli odluku o prekidu daljnjih razgovora sa hrvatskom o realizaciji Gospodarskog sporazuma. Razgovori su se trebali nastaviti nakon odluke Vijeća sigurnosti UN- a o produženju mandata UNPROFOR-u.[943] Vrh RSK odbio je i plan međunarodne

[938] M. NOBILO, *Hrvatski feniks*, 448-450.; H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 216.
[939] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 3, Magnetofonski snimak sa 2. vanredne sjednice Skupštine RSK održane u Okučanima 24. februara 1995. godine (transkript).
[940] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 17., RSK, Vlada, br. 05-3-127/95., Odluka o prevozu roba autoputem, 7. 2. 1995.
[941] „Zaustavimo izumiranje hrvatskog naroda“, *Vjesnik*, 23. 12. 1994.
[942] *Kronologija rata*, 443.
[943] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 8, Skraćeni zapisnik sa 1. vanrednog zasjedanja Skupštine RSK održanog 8. 2.1995.

zajednice o rješavanju krize u Hrvatskoj Plan Z-4 i time jasno pokazao da je nespreman za bilo kakvo političko rješenje.[944]

Iako su krajinski Srbi službeno prekinuli daljnje pregovore, očito je da se već prvih mjeseci nakon implementacije dijela odredbi Gospodarskog sporazuma osjetilo određeno olakšanje u, do krajnjih granica napregnutom, privrednom i socijalnom životu Krajine. Autocesta je skratila putovanje do SRJ, roba je lakše i brže kolala između SRJ i RSK, polovi generatora vraćeni su u hidroelektranu Obrovac a krajem siječnja iz Omišlja su prema Sisku potekle i prve tone nafte, od kojih je jedan dio pripao Krajini.[945] Krajem veljače 1995. Mikelić je zaključio da se, do trenutka prekida pregovora s Hrvatskom o realizaciji Gospodarskog sporazuma, osim što je otvorena autocesta, započelo i s radom na puštanju u promet dalekovoda i naftovoda. Nakon otvaranja naftovoda Krajina je dobila određenu količinu nafte, međutim, nedovoljnu za njezine potrebe.[946]

Nakon odluke o prekidu pregovora, predstavnici RSK nastavili su voditi „aktivnu međunarodnu politiku i komunikaciju sa svim raspoloživim međunarodnim faktorima“ kako bi pojasnili i branili stavove i poziciju RSK, a „međunarodni faktori“, posebice supredsjedatelji Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, zahtijevali su nastavak pregovora o provedbi Gospodarskog sporazuma, iskazujući pritom poseban interes za puštanje u promet željezničke pruge Zagreb – Okučani – Beograd. Međunarodna zajednica osigurala je i potrebna sredstva i opremu za sanaciju željezničke pruge.[947]

Gospodarskim sporazumom predviđeno je da će se daljnjim pregovorima postići dogovor oko otvaranja željezničkih prometnica koje će povezivati UNPA područja i slobodan hrvatski teritorij prugama na relaciji Zagreb – Knin – Split i Zagreb – Okučani – Beograd. Prije nego što su krajinske vlasti obustavile daljnje pregovore, započele su pripreme za sanaciju dionice željezničke pruge koja je prolazila kroz zapadnu Slavoniju. Sredinom siječnja 1995., nakon razgovora Martića i Mikelića s Miloševićem, Owenom i Stoltenbergom, Ministarstvo obrane RSK zapovjedilo je da se odmah pristupi razminiranju dionice željezničke pruge na području zapadne Slavonije, koju je trebala posjetiti Zajednička komisija koja je nadgledala provedbu Gospodarskog sporazuma, a nakon toga prugu je trebalo ponovno minirati.[948] Radovi na sanaciji željezničke pruge započeli su tijekom druge polovine

---

[944] Više o srpskom odbijanju Plana Z-4 vidi str. 230.-231.
[945] *Kronologija rata*, 447.
[946] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 3, Magnetofonski snimak sa 2. vanredne sjednice Skupštine RSK održane u Okučanima 24. februara 1995. godine (transkript).
[947] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, RSK, Vlada, br. 05-5-412/95, Radovi na sanaciji pruge u Zapadnoj Slavoniji, 9. 4. 1995.
[948] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, RSK, Ministarstvo obrane, br. 45-1/95, 19. 1. 1995.

ožujka 1995., međutim, okučanske vlasti ubrzo su počele opstruirati radove na pruzi, pokušavajući, kao i u slučaju autoceste, „naplatiti“ svoj položaj na jednom od važnijih prometnih pravaca. Okučanska općinska skupština raspravljala je o nekoliko opcija kojima bi RSK mogla uvjetovati nastavak radova na pruzi, te se predlagala mogućnost da Knin zauzvrat od Zagreba traži otvaranje željezničke pruge Knin-Šibenik, elektrifikacija dionice pruge od Novske do Dragalića ili da se uopće ne dopusti otvaranje dionice željezničke pruge kroz područje zapadne Slavonije pod srpskom kontrolom.[949]

Vlada RSK uputila je 9. travnja 1995. skupštini općine Okučani dopis kojim je obrazložila razloge zbog kojih se pristupilo pripremama za otvaranje pruge Zagreb-Beograd, naglasivši „da Vlada kao ni do sada ne čini niti će činiti nijedan potez koji bi bio protiv stavova Skupštine RSK i interesa srpskog naroda“, te kako se ove aktivnosti smatraju stvaranjem „dobrih podloga za nastavak ekonomskih pregovora ako do njih uopšte i dođe.“ Također, naglašeno je kako ova prometnica predstavlja interes Krajine, jer „nas pruga čvršće veže sa maticom Srbijom i obezbeđujemo brži i jeftiniji transport za naše robe“ a također, na taj način Krajini se pruža mogućnost nabave nafte „po svjetskim cijenama i u respektabilnim količinama“. Radovi na sanaciji željezničke pruge, zaključeno je, ne ugrožavaju vitalne interese Krajine, nemaju političko nego isključivo gospodarsko značenje, te ne ugrožavaju obrambenu snagu i sigurnost Krajine. Projekt sanacije pruge trebao se odvijati u dvije faze; za početak je planirana sanacija pruge u zapadnoj Slavoniji a zatim u istočnoj slavoniji na dionici pruge Mirkovci-Tovarnik.[950]

No, Skupština općine Okučani na izvanrednoj sjednici koja je održana je 10. travnja 1995. odlučila je da se obustave svi radovi na željezničkoj pruzi a Javnom poduzeću „Željeznice Krajine“ zabranjeno je izvođenje radova na željezničkoj pruzi na području općine Okučani. Zaključeno je kako iz vladinog objašnjenja „nije vidljiv razlog za izvođenje ovih radova, također ni koji je organ Republike Srpske Krajine odgovoran [za] izvođenje predmetnih radova“.[951] Također, zatraženo je da poslanici Srpske oblasti Zapadna Slavonija na sljedećem zasjedanju Skupštine RSK pokrenu inicijativu o izglasavanju nepovjerenja Vladi RSK zbog protuustavnog i protuzakonitog vođenja politike RSK, čime je “neposredno i grubo oštetila interes prvenstveno naroda Zapadne Slavonije, stvorivši nestabilnost privredno-ekonomskog života, neposrednu opasnost po bezbednost naroda Zapadne Slavonije i njegovo

[949] *Kronologija rata*, 464., 467.
[950] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, RSK, Vlada, br. 05-5-412/95, Radovi na sanaciji pruge u Zapadnoj Slavoniji, 9. 4. 1995.
[951] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, Opština Okučani, Skupština opštine, Odluka, br. 06-455-2/95-VI, 10. 4. 1995.; SO Okučani, br. 06-455-3/95-VI, Zaključci SO Okučani sa 15. izvanredne sjednice održane 10. 4. 1995., 12. 4. 1995.

ogromno političko u vezi s tim nezadovoljstvo".[952] Vlada RSK optužena je da mimo odluke Skupštine RSK inzistira na daljnjim pregovorima i provedbi Gospodarskog sporazuma a posebno je problematičnom smatrana nabavka željezničkih pragova za sanaciju pruge u Hrvatskoj umjesto u Krajini, te „odobrenje da radnici iz Hrvatske prelaze na naš teritorij i da obavljaju izvesne poslove i uz sve to zapaljeno je i jedno minsko polje od 170 mina, kao 'slučajno'". Stoga je Skupština općine Okučani odlučila, poučena „iskustvom vezanim za auto-put", da se zbog neposredne ugroženosti područja zapadne Slavonije prekinu svi daljnji radovi na pruzi. Također, navedeno je, Vlada RSK je svojom politikom onemogućila razvoj privrede zapadne Slavonije, čineći je na taj način ovisnom o „trgovanju sa „neprijateljem". Posljedica toga je krijumčarenje i uzimanje domovnica radi lakšeg krijumčarenja, nefunkcioniranje lokalne milicije te pojava korupcije u svim tijelima vlasti.[953]

Klub poslanika Zapadne Slavonije u Skupštini RSK oglasio se 13. travnja ocjenom da je situacija u zapadnoj Slavoniji „izuzetno teška i gotovo alarmantna". Poslanici su zaključili da i oni snose dio odgovornosti za takvu situaciju, te je stoga zatraženo da Skupština RSK formira državnu komisiju koja će utvrditi odgovornost lokalnih i republičkih tijela vlasti koja nisu izvršila obaveze u skladu sa Gospodarskim sporazumom i odlukama Vlade i Skupštine RSK, te da se na sljedećoj sjednici Skupštine RSK pokrene rasprava o „neodrživom stanju nefunkcionisanja pravne države što se ispoljava kroz pojavu neuvažavanja civilnih organa vlasti i što neminovno vodi u haos i anarhiju, dovodeći u pitanje i sam opstanak RSK".[954]

Posebno glasno su se otvaranju željezničke pruge protivili radikali u zapadnoj Slavoniji, koji su time dosljedno provodili svoju politiku protivljenju Gospodarskom sporazumu. Nakon potpisivanja Gospodarskog sporazuma, Glavni odbor Srpske radikalne stranke Zapadna Slavonija objavio je otvoreno pismo u kojem je odbacio potpisani sporazum sa hrvatskom stranom jer se istim „RSK odrekla svoje državnosti, potpisavši dokument koji nigdje ne navodi RSK kao pravni i državni subjekt" a posebno je kritizirana zabrana obilježja RSK na autocesti, kontrola autoceste od strane UNPROFOR-a a ne krajinske milicije, te negativne posljedice koje je, prema mišljenju radikala, imalo otvaranje autoceste na sigurnost zapadne Slavonije. Također, zaključeno je kako Gospodarski sporazum treba odbaciti i zato što njime nije realiziran zahtjev srpskog stanovništva da im se omogući povratak u srpska sela

[952] HMDCDR, Općina Okučani, kut.1, SO Okučani, br. 06-455-3/95-VI, Zaključci SO Okučani sa 15. izvanredne sjednice održane 10. 4. 1995., 12. 4. 1995.
[953] Isto.
[954] HMDCDR, Općina Okučani, kut 1, RSK, Klub poslanika Zapadna Slavonija, br. 1/95, 13. 4. 1995.

na području zapadne slavonije pod hrvatskom vlašću.[955] Nakon otvaranja autoceste Glavni odbor Srpske radikalne stranke Zapadne Slavonije uputio je proglas „srpskom narodu Zapadne Slavonije“ u kojem je, između ostaloga stajalo:

„Kao i uvek, pa i sada, pokazalo se da Hrvati vode mudru i diplomatsku politiku potpomognuti od Njemačke i Vatikana. Činjenice ukazuju da je na takav način izgubljen velik dio Zapadne Slavonije, a sad na isti način gubimo autoput zahvaljujući nezreloj i dovoljno ne dorasloj diplomatskoj politici naših srpskih pregovarača. Kroz istoriju Srpski radikali uvek su stali uz svoj srpski narod . Tako činimo i sad. Bez razmišljanja, jednoglasno smo odbacili ovaj sporazum između Knina i Zagreba, bolje rečeno između Mikelića i Šarinića, odnosno Miloševića i Tuđmana.“[956]

Ocjenjeno je da „u svet poslata ceremonija slavljenja autoputa i pečenja vola“ predstavlja najveću srpsku političku sramotu a „ispaćeni narod Zapadne Slavonije“ pozvan je da razmisli „zbog čega su vaši sinovi, očevi i braća prolevali krv. Zar su oni dali svoje živote da bi danas Hrvati mogli bezbrižno ići iz Novske za Novu Gradišku i obratno na kafu.“[957]

Srpska radikalna stranka protivila se provedbi Gospodarskog sporazuma i normalizaciji odnosa, smatrajući da Mikelićeva politika, dirigirana od Miloševića, vodi k reintegraciji Krajine u hrvatske granice. Rješenjem krajinskog pitanja radikali su smatrali što hitnije ujedinjenje RSK sa RS. Ovu je politiku zastupao i predsjednik RSK Milan Martić.[958] Stoga su zapadnoslavonski radikali opstruirali nastavak normalizacije odnosa i provedbe Gospodarskog sporazuma otvaranjem željezničke pruge kroz zapadnu Slavoniju. Okružni odbor SRS za Zapadnu Slavoniju održao je 13. ožujka 1995. sastanak na kojem je zaključeno „puštanjem autoputa razdvojen je i zavađen srpski narod, tako da od njegovog puštanja imaju koristi samo Hrvatska i naši šverceri. Ovo je stvorilo veliko nezadovoljstvo kod srpskog naroda u Republici Srpskoj jer oni ne mogu koristiti autoput. Što se tiče lokalne okučanske politike, nju vode ljudi koji nisu ni u jednoj stranci, nego se izjašnjavaju kao vanstranački kandidati i za svoj rad i postupke nikome ne odgovaraju i prodaju glasove od slučaja do slučaja, ko više plati.“[959] Krajem ožujka Okružni odbora SDS-a Zapadna Slavonija zaključio je da stanovništvu zapadne Slavonije trebalo objasniti „štetnost po srpski narod otvaranja

[955] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, Oblast Zapadna Slavonija, Otvoreno pismo SRS-a Zapadne Slavonije povodom potpisanog sporazuma o Ekonomskoj saradnji između RSK i RH, 8. 12. 1994.
[956] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, Srpska radikalna stranka Zapadne Slavonije, Proglas srpskom narodu zapadne Slavonije, 23. 12. 1994., N. BARIĆ, „Srpska radikalna stranka“, 512.
[957] Isto.
[958] N. BARIĆ, „Srpska radikalna stranka“, 511.-515.
[959] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, Zapisnik sastanka Glavnog odbora SRS Zapadna Slavonija, 13. 3. 1995.

pruge i autoputa te da narod donese odluku da se autoput zatvori i da se spriječi otvaranje pruge, do boljih vremena. Također, treba obustaviti sve radove oko popravke pruge“.[960]

Kako bi se zapadnoslavonsko stanovništvo potaklo na otpor otvaranju željezničke pruge, radikali su 7. travnja 1995. organizirali miting pod nazivom „Recimo svetu ne“, kojem je prisustvovalo oko 2.000 ljudi, na kojem je traženo da se obustave svi daljnji radovi na željezničkoj pruzi, a da se na autocesti postave oznake RSK, te da krajinska milicija ima puni nadzor nad dionicom autoceste koja prolazi kroz područje pod kontrolom Srba. Na mitingu je zatraženo i da se legalizira uvoz naftnih derivata iz Hrvatske a dobivena sredstva bila bi namijenjena borcima na prvim obrambenim linijama i umirovljenicima, dakle „u korist naše otadžbine“.[961] Organizacijski odbor mitinga nastavio je djelovati, proširen članovima grupe nezavisnih građana, a očekivalo se da će se u njegov rad uključiti i pripadnici drugih stranaka koje su djelovale u zapadnoj Slavoniji. Stav odbora bio je da se neće dozvoliti puštanje u promet željezničke pruge na području zapadne Slavonije dok se ne postigne konačno političko rješenje između RSK i Hrvatske, pri čemu se odbor pozivao na odluku Skupštine RSK o prekidu daljnjih pregovora sa hrvatskom stranom.[962] S obzirom da su u okučanskoj općinskoj skupštini radikali formirali koaliciju s SDS-om srpskih zemalja, strankom kojoj je pripadala većina odbornika, imali su određen utjecaj na odluke okučanskih vlasti. Stoga su radikali i SDS srpskih zemalja u travnju 1995. zajednički predložili skupštini općine raspravu o „ključnim pitanjima za opstanak srpskog naroda na prostoru Zapadne Slavonije“ koja je trebala obuhvatiti problematiku autoceste, puštanja u promet željezničke pruge, nelegalnu trgovinu naftnim derivatima, obilježavanje 50-godišnjice proboja iz logora Jasenovac i drugo.[963]

Na temelju svega navedenoga, može se zaključiti da proces normalizacije odnosa u zapadnoj Slavoniji nije imao budućnosti. Skupština RSK prihvatila je Gospodarski sporazum na Mikelićevo inzistiranje a zatim je, nakon Tuđmanove odluke o prestanku mandata UNPROFOR-a u, obustavila njegovu daljnju provedbu. No, na Miloševićevo inzistiranje, te inzistiranje međunarodne zajednice, Mikelićeva Vlada nastavila je sa njegovom daljnjom provedbom, kojoj su se zapravo protivile gotove sve političke snage u Krajini, predsjednik RSK Milan Martić, radikali, koji su predstavljali jednu od najsnažnijih oporbenih stranaka te

[960] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, Zapisnik sastanka Glavnog odbora SRS Zapadna Slavonija, 24. 3. 1995.
[961] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, Srpska radikalna stranka Zapadne Slavonije, 7. 4. 1995.
[962] HMDCDR, Političke stranke RSK, kut. 8, Predsednik organizacionog odbora Drago Stupar, Sapoštenje za javnost, 8. 4. 1995.
[963] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 16, Srpska demokratska stranka (SZ), Opštinski odbor Okučani, Saopštenje za javnost, 6. 4. 1995.

čak i ministar vanjskih poslova Milan Babić. Lokalne vlasti u zapadnoj Slavoniji, nezadovoljne posljedicama otvaranja za promet autoceste Zagreb-Lipovac odbacile su nastavak provedbe prometne povezanosti sa slobodnim hrvatskim teritorijem, zaključujući kako ovaj proces nije u interesu Krajine jer vodi u njezinu integraciju u sastav Republike Hrvatske. Krajinske vlasti, kako one u Kninu, tako i lokalne, prepoznale su u procesu normalizacije odnosa opasnost za opstanak RSK, što je u osnovi i bila namjera hrvatskih vlasti, koje su na ovaj način, koji je postepeno trebao dovesti do mirne reintegracije, nastojale izbjeći vojnu opciju oslobađanja hrvatskih teritorija.

10. OSLOBAĐANJE ZAPADNE SLAVONIJE

10.1. Krah pregovaračke politike i ideje o mirnoj reintegraciji okupiranog područja Hrvatske

U Bosni i Hercegovini su tijekom 1994. godine, nakon potpisivanja Washingtonskog sporazuma i okončanja hrvatsko-bošnjačkog (muslimanskog) rata, ponovo započeli sukobi Srba i Bošnjaka-Muslimana. Sukobi su kulminirali u studenom oko Bihaća, područja pod zaštitom UN, koje stajalo na putu ujedinjenja područja koje su Srbi držali pod kontrolom u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Bihać, koji su branile snage 5. korpusa Armije Bosne i Hercegovine, zajedničkim su snagama napadale snage bosanskohercegovačkih i krajinskih Srba. Krajinski Srbi, koji su u to vrijeme sudjelovali u intenzivnim pregovorima oko potpisivanja Gospodarskog sporazuma sa hrvatskom stranom, tvrdili su da njihove snage nisu angažirane na području BiH, međutim Glavni štab SVK je krajem listopada 1994. zapovjedio angažiranje snaga SVK na području bihaćkog džepa a od početka studenog na ovom se području nalaze snage SVK iz 15., 7., 21., 18. i 39. korpusa.[964] U pomoć bosanskim Srbima poslane su i snage PJM iz RSK, te je primjerice već od 27. listopada 1994. na ovom području djelovala i PJM Zapadna Slavonija.[965]

Srpski napadi na bihaćkom području uznemirili su međunarodnu zajednicu te je UNPROFOR 9. studenoga upozorio RSK da će, ukoliko ne prestanu napadi na zaštićeno područje Bihaća, upotrijebiti sva raspoloživa sredstva.[966] Kako krajinski Srbi nisu povukli svoje snage sa bihaćkog područja, zrakoplovi NATO saveza napali su 21. studenoga zračnu luku SVK u Udbini s koje su polijetali zrakoplovi prema Bihaću.[967]

Hrvatskom vrhu stoga je bilo jasno da, unatoč pregovorima o normalizaciji gospodarskih odnosa, Knin odbija bilo kakve razgovore o političkom rješenju, dok s druge strane Srbi kreću u daljnja vojna osvajanja, koja bi Hrvatsku dovela u vrlo tešku stratešku poziciju. Naime, pad Bihaća omogućio bi vojno, gospodarsko i političko povezivanje Republike Srpske i RSK i time bi strateški položaj Hrvatske bio daleko nepovoljniji, što bi se neposredno odrazilo na njezin politički položaj u daljnjim pregovorima sa Kninom. Najbolje je to oslikavala izjava supredsjedatelja Mirovne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, lorda

---

[964] Davor MARIJAN, *Oluja*, Zagreb rujan 2007., 43.; Jakša RAGUŽ, „Operacija 'Mač-1'- primjer vođenja specijalnog rata 'Srpske vojske Krajine' protiv Cazinske krajine 1995.“, *Bošnjačka pismohrana*, 32/33 (2011), 463.
[965] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 73, SUP Okučani, Godišnji izvještaj za 1994. godinu, januar 1995.
[966] J. RAGUŽ, „Operacija 'Mač-1'“, 467.
[967] D. MARIJAN, *Oluja*, 44.-45.

Davida Owena, jednom od hrvatskih pregovarača sa srpskom stranom, Hrvoju Šariniću „Nemojte se nadati da ćete za zelenim stolom dobiti ono što niste kadri osvojiti na vojnom planu“.[968] Sve je ukazivalo da će se pitanje okupiranih područja u Hrvatskoj morati riješiti vojnim putem.

Snage UNPROFOR-a tijekom proteklih godina nisu uspjele provesti Vanceov plan te na područjima pod zaštitom UN-a nije provedena demilitarizacija, nije započeo povratak prognanika a nastavio se i progon preostalih Hrvata na okupiranom području. Nije se u potpunosti provodio ni Gospodarski sporazum, kojim su hrvatske vlasti očekivale pokrenuti proces mirne reintegracije. Stoga je hrvatski predsjednik Franjo Tuđman 12. siječnja 1995., konstatirajući da UNPROFOR nije obavio svoju zadaću u Hrvatskoj, objavio odluku o prestanku mandata mirovnih snaga na području Republike Hrvatske 31. ožujka 1995. godine.[969] Nakon snažnih pritisaka međunarodne zajednice, Hrvatska ipak nije otkazala mandat mirovnim snagama UN-a nego je operacija UN-a u Hrvatskoj preimenovana i dobila je nove zadatke.[970] Vijeće sigurnosti UN-a Rezolucijom 981, usvojenom 31. ožujka 1995., zaključilo je da snage UN-a nisu provele demilitarizaciju područja pod zaštitom UN-a i osiguranja povratka prognanika u područja pod zaštitom UN-a. Rezolucijom 981 promijenjen je naziv snaga UN-a u Hrvatskoj – naziv UNPROFOR zamijenio je naziv UNCRO (*United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia, Operacija UN-a za obnovu povjerenja u Hrvatskoj)* a zadaća ovih snaga bila je obavljati dužnosti predviđene Sporazumom o prekidu vatre potpisanim 29. ožujka 1994., omogućiti provedbu Gospodarskog sporazuma od 2. prosinca 1994., te vršiti nadzor nad međunarodnim granicama Hrvatske prema SRJ i BiH. Rezolucijom je Vijeće sigurnosti naglasilo da rješenje sukoba na području bivše Jugoslavije treba postići dogovorom, te kako je potrebno osigurati suverenitet i teritorijalni integritet svih država unutar njihovih međunarodno priznatih granica.[971] UNCRO je definiran kao prijelazni angažman do postizanja političkog rješenja u skladu sa teritorijalnim integritetom Republike Hrvatske i osiguranjem manjinskih prava.[972]

Krajinski Srbi su na Tuđmanovu odluku o otkazivanju mandata UNPROFOR-a reagirali prekidom daljnjih razgovora o realizaciji Gospodarskog sporazuma, koji su trebali biti nastavljeni nakon odluke Vijeća sigurnosti UN-a o produženju mandata UNPROFOR-

[968] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 71.
[969] „Zaustavimo izumiranje hrvatskog naroda“, *Vjesnik*, 23. 12. 1994.
[970] M. NOBILO, *Hrvatski feniks*, 451.-454.
[971] UNDOC, S/RES, 981, Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 981 od 31. ožujka 1995.
[972] M. NOBILO, *Hrvatski feniks*, 471.

u.[973] Međutim, nakon odluke o uspostavi operacije UNCRO-a, Knin je bio nezadovoljan novim nazivom operacije UN-a, koji „prejudicira političko rješenje odnosa između RSK i Hrvatske, što je u suprotnosti sa duhom misije OUN“, te je zaključeno da Rezolucija 981 „Republiku Srpsku Krajinu tretira kao dio Republike Hrvatske“.[974] Činjenica jest da je Rezolucija 981, kao uostalom i niz ranijih rezolucija Vijeća sigurnosti, Krajinu tretirala kao teritorij Republike Hrvatske, a krajinski Srbi nisu bili sposobni uvidjeti promjene u stavovima međunarodne zajednice prema krajinskom pitanju, te hrvatsku odlučnost da se problem reintegracije okupiranih područja, u svjetlu dotadašnjih nezadovoljavajućih rezultata pregovora, riješi vojnim putem. U tome kontekstu treba promatrati i neprihvaćanje novog plana međunarodne zajednice o rješavanju krize u Hrvatskoj početkom 1995. godine. Osnove plana, koji je kasnije prozvan Plan Z-4, američki veleposlanik u Hrvatskoj Peter Galbraight iznio je predsjedniku Tuđmanu već u rujnu 1994. godine a predstavnici međunarodne zajednice integralni tekst prezentirali su hrvatskom vrhu krajem siječnja 1995.[975] Plan Z-4 rješavao je pitanja na kojima je inzistirala hrvatska vlada (suverenitet, teritorijalni integritet, povratak izbjeglica) a istodobno je predviđao visoku razinu političke autonomije Srba u Hrvatskoj. Krajina bi, prema tome prijedlogu, obuhvaćala područja Sektora Sjever i Jug (područja sa srpskom većinom prema popisu stanovništva iz 1991.), zapadna Slavonija reintegrirala bi se odmah a istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem u roku od pet godina, u ustavno-pravni sustav Hrvatske.[976] Predsjednik Tuđman je na sastanku sa Galbraithu u rujnu 1994. odbio plan, uz objašnjenje „kad bih pristao na vaš prijedlog, hrvatski bi me narod razapeo“.[977] No, u siječnju 1995. Tuđman je prihvatio plan na razmatranje, naglasivši da će uzeti u obzir njegove pozitivne aspekte.[978]

Predstavnici međunarodne zajednice pokušali su zatim u Kninu Plan Z-4 predstaviti i krajinskom rukovodstvu, međutim, predsjednik RSK Milan Martić, predsjednik Vlade RSK Borisav Mikelić i ministar vanjskih poslova Milan Babić, Plan Z-4 nisu htjeli niti primiti na razmatranje. Peter Galbraith svjedočio je o tome događaju tijekom suđenja Slobodanu

---

[973] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 8, Skraćeni zapisnik sa 1. vanrednog zasjedanja Skupštine RSK održanog 8. 2. 1995.

[974] HMDCDR, Kabinet predsjednika RSK, kut. 2, RSK, Predsjednik Republike, br. 020/1-388/95, Odluka Vrhovnog savjeta obrane RSK koja je proslijeđena Vladi i Skupštini RSK, a potpisao ju je predsjednik RSK Milan Martić, 24. 4. 1995.

[975] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 153.-156.; *Kronologija rata*, 448.,

[976] Albert BING, „Hrvatska u međunarodnoj zajednici“, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, (ur. Dražen BUDIŠA), 383.; *Kronologija rata*, 448.; D. MARIJAN, *Oluja*, Prilog 4, Plan međunarodne zajednice o provedbi mirne reintegracije hrvatskih okupiranih područja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske početkom 1995., Svjedočenje Milana Babića na suđenju Slobodanu Miloševiću o srpskom odbijanju Plana Z-4, 413.

[977] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 160.

[978] *Kronologija rata*, 448.

Miloševiću na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju (ICTY): „ Pokušali smo da im prezentiramo taj plan, ali Martić nije hteo ni da ga pipne, nije hteo ni da ga uzme u ruke…Mi smo naravno bili šokirani da on ni fizički neće da ga uzme u ruke, a kamoli da pregovara na osnovu tog plana. Mi smo pokušali da ih ubedimo na sve načine da to nije u njihovu interesu, da ne treba da odbijaju pregovore jer će onda Hrvatska najverovatnije preduzeti vojne mere, da će biti mnogo teže međunarodnoj zajednici da spreči vojno rešenje problema, međutim, ni jedan od tih argumenata nije stizao do njihovih ušiju i na kraju Mikelić, takozvani predsednik Vlade je nama rekao sledeće: 'treba da budete profesionalne diplomate, a vi činite veliku grešku'. Ja sam mu odgovorio da je greška već napravljena, ali ćemo još vidjeti ko ju je učinio.“ Milošević je također odbio primiti predstavnike međunarodne zajednice sa nacrtom Plana Z-4.[979] Prema Babićevu svjedočenju na suđenju Slobodanu Miloševiću, vrh Krajine odbacio je Plan Z-4 na traženje Miloševića, koji je pola sata prije sastanka sa međunarodnom delegacijom Martiću telefonski poručio da se Plan Z-4 ne uzima niti u razmatranje.[980]

Na zatvorenoj sjenici Skupštine RSK, održanoj 8. veljače 1995. u Kninu, Martić je izjavio da „međunarodna zajednica svojim planom 'Z-4' nije dala pravo srpskom narodu u RSK da živi u jednoj državi“, zaključivši da je Plan Z-4 neprihvatljiv za RSK, ali da treba prihvatiti daljnje pregovaranje sa „ravnopravnih pozicija“.[981]

U hrvatskom vrhu je u kolovozu 1994. donesena je odluka o pripremi vojne opcije oslobađanja okupiranih područja, ukoliko za time bude potrebe.[982] Tuđman je i dalje prednost davao političkom rješenju, normalizaciji odnosa i uspostavi gospodarske suradnje, posebice u smislu prometnog povezivanja sa okupiranim područjima, nadajući se da će se na taj način uspjeti provesti mirna reintegracija. Međutim, kako je proces normalizacije odnosa prekinut i pregovori nisu davali rezultata, Tuđman je u proljeće 1995. bio sve skloniji razmišljanju o oslobađanju okupiranih dijelova Hrvatske vojnim putem.[983] Pritom je veliku ulogu predstavljala činjenica da se međunarodni položaj i ugled Hrvatske nakon potpisivanja Washingtonskog sporazuma i prestanka hrvatsko-bošnjačkih sukoba uvelike popravio a

[979] D. MARIJAN, *Oluja*, Prilog 4, Plan međunarodne zajednice o provedbi mirne reintegracije hrvatskih okupiranih područja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske početkom 1995., Svjedočenje Petera Galbraitha na suđenju Slobodanu Miloševiću o srpskom odbijanju Plana Z-4, 404.
[980] D. MARIJAN, *Oluja*, Prilog 4, Plan međunarodne zajednice o provedbi mirne reintegracije hrvatskih okupiranih područja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske početkom 1995., Svjedočenje Milana Babića na suđenju Slobodanu Miloševiću o srpskom odbijanju Plana Z-4, 413.
[981] HMDCDR, Skupština RSK, kut 2, Skraćeni zapisnik sa 1. vanredne sjednice Skupštine RSK održane 8. 2. 1995.
[982] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 148
[983] Isto, 220., 238.-239.

Hrvatska je tijekom 1994. godine međunarodnoj zajednici dokazala da je spremna pregovorima doći do rješenja. I u konačnici, najvažniji razlog, koji je Tuđmanu omogućavao planiranje vojnog oslobađanja okupiranih teritorija bila je činjenica da je Hrvatska u nekoliko godina uspjela izgraditi respektabilnu vojnu silu.

Bitan za odluku o oslobađanju okupiranih područja bio je i stav Slobodana Miloševića. Pritisnut sankcijama koje su Jugoslaviju dovele na koljena, Milošević je bio spreman pregovarati sa hrvatskom stranom i u određenoj mjeri revidirati zamišljene granice srpske paradržave u Hrvatskoj.[984] Milošević se prijašnjih godina pokazao kao vrlo pragmatičan političar, koji je, kada je bilo potrebno, bio spreman napustiti svoje najbliže suradnike koji su dotad provodili njegovu politiku te svoje političke ciljeve prilagoditi novonastalim okolnostima. Stav Miloševića teško je protumačiti – s jedne strane, preko Mikelića je od kninskih Srba tražio potpisivanje sporazuma o gospodarskoj suradnji te zatim daljnje pregovore o političkom rješenju, a gotovo istovremeno, Kninu je poručio da ne prihvaća Plan Z-4.[985] Očito, Milošević je krajinske Srbe prisiljavao na pregovore sa Zagrebom kako bi od Hrvatske dobio pomoć za ukidanje međunarodnih sankcija koje su nametnute Jugoslaviji, međutim postoje i drugačija objašnjenja Miloševićevih namjera. Prema nekim razmišljanjima, Milošević je bio svjestan da se osvojeni teritoriji u Hrvatskoj neće moći zadržati u okviru velike srpske države, te je Kninu poručio da odbije Plan Z-4, znajući da će hrvatsko rukovodstvo, suočeno da nemogućnošću postizanja političkog dogovora biti prisiljeno na vojnu opciju rješavanja okupiranih teritorija.[986] Prema nekim je pak podacima, veliki stupanj autonomije koji se nudio Krajini Miloševiću je bio neprihvatljiv zbog bojazni da bi se takvo rješenje moglo primijeniti i u rješavanju problema Kosova.[987] Međutim, neosporna je činjenica da je Milošević i tijekom 1995. godine, usprkos iznimno teškom gospodarskom stanju u kojem se nalazila Jugoslavija, nastavio vojno potpomagati krajinske Srbe a u SRJ je nastavljena mobilizacija vojnih obveznika sa područja RSK, tako da je teško sa sigurnošću zaključiti da je Milošević odlučio Krajinu prepustiti Hrvatskoj, iako se njegovo djelovanje može tumačiti i Miloševićevim strahom od osude srbijanske javnosti ukoliko se prestane potpomagati Krajina.[988]

---

[984] Vidi H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 188,-189, 202., 218- 219, 244.

[985] Isto, 219.; D. MARIJAN, *Oluja*, Prilog 4, Plan međunarodne zajednice o provedbi mirne reintegracije hrvatskih okupiranih područja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske početkom 1995., Svjedočenje Milana Babića na suđenju Slobodanu Miloševiću o srpskom odbijanju Plana Z-4, 413.

[986] Vidi N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 480., Florence HARTMANN, *Milošević-dijagonala luđaka*, Rijeka/Zagreb 2002., 223.

[987] A. BING, „Hrvatska“, 385.-386.

[988] D. MARIJAN, *Oluja*, Prilog 2, Bihaćka kriza – napad pobunjenih Srba iz Bosne i Hercegovine i okupiranog teritorija Hrvatske na zaštićenu UN zonu Bihać, Izvješće Glavnog štaba SVK Slobodanu

10.2. Operacija „Bljesak“

U proljeće 1995. situacija na autocesti postajala je sve lošija. Učestali su prelasci pobunjenih Srba na slobodan hrvatski teritorij zbog rodbinskih susreta, ali u najvećoj mjeri radi nabavke goriva na benzinskim postajama te čak “uzimanja Domovnica radi lakšeg uključivanja u lanac šverca s neprijateljskom stranom“.[989] Sve su češći bili i incidenti i napadi na putnike na autocesti, poput bacanja kamenja i drugih predmeta sa nadvožnjaka na vozila, te pucnjave pijanih pripadnika 18. korpusa, pri čemu je oštećeno nekoliko putničkih i teretnih vozila.[990] Dana 24. travnja 1995., nakon odluke predsjednika RSK Milana Martića da se zatvori autocesta, pripadnici stanice milicije opće nadležnosti Okučani i pripadnici stanice milicije Rajić, u 6 sati ujutro, kod Paklenice su ježevima zapriječili autocestu.[991] Hrvatske vlasti najavile su da će snage hrvatske policije, ukoliko ona ne bude otvorena do šest sati ujutro 25. travnja, otvoriti autocestu. Nakon što je sljedećeg dana u šest sati ujutro otvorena autocesta, došlo je do smirivanja situacije.[992]

Predsjednik RSK Milan Martić i komandant SVK Milan Čeleketić boravili su u razdoblju od 25. do 27. travnja 1995. u zapadnoj Slavoniji, posjetivši dio Pakraca pod srpskom kontrolom te Okučane i Staru Gradišku, gdje su održali sastanak sa predstavnicima vojske, milicije, civilne vlasti, Srpske pravoslavne crkve i gospodarstvenicima s toga područja. Na sastanku u Staroj Gradišci se raspravljalo o poboljšanju kontrole autoceste, te je zaključeno da će se na sljedećoj sjednici Skupštine RSK preispitati Gospodarski sporazum i izvršiti njegova revizija „u cilju poštovanja suverenosti našeg prostora“, naime trebalo je izvršiti preinake sporazuma kako bi se osigurao nadzor krajinske milicije na autocesti, kao i postavljanje državnih oznaka RSK na području autoceste. Također, postavljanjem naplatnih kućica trebalo je voditi evidenciju prometovanja autocestom, kako bi se od hrvatske strane moglo u nafti naplatiti korištenje autoceste a u međuvremenu je trebalo spriječiti susrete

---

Miloševiću i Momčilu Perišiću o aktivnostima hrvatskih snaga, stanju u zapadnoj Bosni, stanju morala u jedinicama, kadrovskoj problematici i odnosima s UNPROFOR-om u prvom tromjesečju 1995. od 10. travnja 1995., 285.; HMDCDR, kut. 5003, Republika Srpska Krajina, Glavni štab Srpske vojske, pov. br. 9-121, popuna RR-E sa artiklima hrane, 28. 2. 1995.; Republika Srpska Krajina, Glavni štab Srpske vojske, pov. br. 41-42, Isplata dnevnica za vozače m/v na posebnom zadatku, 9. 3. 1995.

[989] HMDCDR, Općina Okučani, kut. 1, SO Okučani, br. 06-455-3/95-VI, Zaključci SO Okučani sa 15. izvanredne sjednice održane 10. travnja 1995., 20. travnja 1995.

[990] HMDCDR, Komanda 18. korpusa, pov. br. 20-234, Sprečavanje incidenata na auto-putu, naređenje, 27. 3. 1995.

[991] HMDCDR, 98. pješadijska brigada, Komanda 98. pbr, organ bezbednosti, str. pov.br. 25/95, Službena zabilješka, 25. 4. 1995.

[992] HMDCDR, Skupština RSK kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.

stanovništva, ojačati obranu, uvesti efikasnu kontrolu prolaza roba i sprječavanje šverca.[993] Prilikom posjete zapadnoj Slavoniji Martić je kritizirao i rad Vlade RSK „koja uglavnom boravi u Beogradu“, optuživši je za nefunkcioniranje „osnovnih poluga države“ u Krajini, mito i korupciju i protežiranje privatnog sektora na račun društvenih poduzeća, koje je služilo „odlivanju društvenog bogatstva u privatne džepove“.[994] Radilo se o sukobu Martića i predsjednika Vlade RSK Borisava Mikelića koji je trajao već neko vrijeme, od kada je Martić napustio politiku Miloševića i zalagao se za ujedinjenje Republike Srpske i RSK, čime se priklonio vodstvu Republike Srpske, odnosno Radovanu Karadžića. Ovu su politiku u RSK zastupali i radikali. Mikelića su smatrali „Jugoslavenom“, „komunistom“ čija politika vodi u integraciju RSK u sastav Hrvatske.[995]

Na mitingu u Gavrinici (dijelu Pakraca pod srpskim nadzorom) Martić je poručio kako je nekoliko dana ranije naredio zatvaranje autoceste kao upozorenje da „nećemo više da budemo ponižavani“, te ukoliko će se autocesta koristiti, ona mora u potpunosti i bez ograničenja biti dostupna i srpskoj strani, uz kontrolu krajinske milicije na samoj autocesti. Martić je upozorio da će u protivnom narediti potpuno zatvaranje autoceste za promet jer “ne možemo dozvoliti blamažu i ovaj cirkus koji se dešava da naši ljudi dođu u Novsku i druga mjesta i da teorija Hrvata o suživotu i nama kao divljacima prolazi i da mi jedva čekamo da se vratimo nazad, nažalost to je izuzetno dobro smišljeno od strane UNPROFOR-a i od strane Hrvata i svih onih koji guraju da se to veoma dobro radi“.[996] Martić je pozvao stanovništvo zapadne Slavonije na jedinstvo i obranu svoga područja poručivši „bolje otadžbine nemate nego ovu koju imate ovde“, i zaključujući da krajinski Srbi imaju „snažnu vojsku“, kojoj ne nedostaje niti oružja, niti streljiva a niti hrane. Odbacivši istinitost glasina o prodaji i zamjeni Pakraca i zapadne Slavonije, Martić zaključuje: „moja razmišljanja su usmerena samo na to kako i na koji način da povratimo i ono je sad privremeno okupirano a bilo je vjekovno vaše“, napomenuvši da to neće biti ubrzo, no „ako nas ovi zlotvori napadnu kao što prete onda ćemo smoći snage vjerujem i vojnički da to vojnički vratimo jer izgleda drugog načina nema“. Martić je, kao i mnogo puta dotad, odbacio mogućnost mirnog rješenja koje bi podrazumijevalo suživot sa Hrvatima i „vraćanje u „Tuđmanovu državu“, nagovijestivši čak mogućnost proširenja područja zapadne Slavonije pod srpskom kontrolom.[997]

---

[993] HMDCDR, Komanda 18. korpusa, pov. br. 20-321, Informacija o poseti Predsjednika RSK, 27. 4. 1995.
[994] Isto.
[995] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 465.; N. BARIĆ, „Srpska radikalna stranka“, 512.-513.
[996] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, Govor predsjednika RSK gospodina Milana Martića na mitingu u Pakrac-Gavrinica, 26. aprila 1995.
[997] Isto.

Nekoliko dana nakon ponovnog otvaranja autoceste zbio se događaj koji je zapečatio sudbinu dijela zapadne Slavonije pod srpskom okupacijom, a posredno i ostatka okupiranog područja Hrvatske. Taj je događaj bio posljedica "mekane" granice u zapadnoj Slavoniji koja je nastala otvaranjem autoceste i omogućila nekontrolirane prelaske stanovništva na slobodni dio Hrvatske. Prilikom jednog od takvih prelazaka ubijen je Tihomir Blagojević. Blagojevića je 28. travnja 1995. na benzinskoj postaji kraj motela "Slaven" u blizini Nove Gradiške ubio jedan Hrvat kojem je Blagojević ubio brata. Nakon toga je na dijelu autoceste kroz okupirano područje zapadne Slavonije došlo do zaoštravanja situacije. Mile Blagojević, brat ubijenog Tihomira Blagojević, pripadnik 54. pješačke brigade 18. korpusa, i grupa vojnika, počeli su pucati na automobile koji su prolazili autocestom, ubivši pritom nekoliko hrvatskih civila.[998] Istog dana je zarobljeno nekoliko Hrvata koji su putovali autocestom.[999]

Autocesta je zatim zatvorena. Dana 29. travnja održan je sastanak predstavnika UNCRO-a sa sekretarom SUP-a Okučani, Dragom Veselinovićem i komandantom 18. korpusa Lazom Babićem, koji su usprkos inzistiranju UNCRO-a, odbili ponovno otvaranje autoceste. I sljedećeg dana predstavnici UNCRO-a ponovno su inzistirali na otvaranju autoceste, upozorivši Babića i Veselinovića da neotvaranje autoceste predstavlja veliku opasnost za Krajinu. U popodnevnim satima 30. travnja pobunjeni Srbi su pristali na otvaranje autoceste sljedećeg dana u 6,00 sati. Istovremeno, milicija u zapadnoj Slavoniji dobila je zapovijed od Ministarstva unutrašnjih poslova RSK da ukloni barikade i pripremi autocestu za otvaranje. Otvaranje autoceste je tražio i premijer Borisav Mikelić. Međutim, zbog protivljenja vojske to nije provedeno. Ministar obrane pukovnik Rade Tanjga uvečer 30. travnja pokušao je uvjeriti komandanta SVK Milana Čeleketića da se autocesta otvori, međutim, Čeleketić je tvrdio da je sa predsjednikom RSK Milanom Martićem umjesto otvaranja autoceste dogovoreno postavljanje dodatnih prepreka na istu. Pobunjeni su Srbi 30. travnja bili obaviješteni da će snage hrvatske vojske i policije 1. svibnja u šest sati ujutro nasilno otvoriti autocestu. U Glavni štab SVK poslana je obavijest da će hrvatske snage 1. svibnja u šest sati ujutro krenuti u akciju otvaranja autoceste, no usprkos tomu nije odobreno njezino otvaranje za promet. Prema kasnijem obrazloženju, Glavni štab SVK odbijao je otvoriti autocestu zbog prisutnosti velikog broja hrvatskih snaga na području zapadne Slavonije.[1000] Dakle, iz svega navedenoga vidljivo je da se Milan Martić usprotivio otvaranju

[998] HMDCDR, Komanda 18. korpusa, pov. br. 20-325, 29. 4. 1995.
[999] „ Zaustavili su me prvog", „Od srpskog zločina do odlučnog odgovora", *Večernji list*, 2. 5. 1995.
[1000] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.

autoceste te da je on najodgovorniji što srpska strana nije uklonila prepreke i omogućila prometovanje autocestom, što je bio neposredan povod hrvatskim snagama da započnu operaciju.

Hrvatska je plan za operaciju oslobađanja okupiranog dijela zapadne Slavonije pod nazivom „Bljesak-1“ pripremila krajem 1994. godine. Plan je predviđao brzim i energičnim prodorom snaga duž autoceste Zagreb-Lipovac iz smjera Nove Gradiške i Novske rasjeći okupirano područje zapadne Slavonije i osloboditi Okučane a zatim izbijanjem na rijeku Savu spriječiti intervenciju snaga bosanskih Srba i 39. (Banijskog) korpusa SVK. Nakon toga predviđeno je savladavanje odsječenih srpskih vojnih snaga sjeverno od autoceste. U travnju 1995. u zapadnoj Slavoniji su raspoređene snage HV koje su određene za sudjelovanje u operaciji – dijelovi 1., 3. i 5. gardijske brigade, 1. hrvatski gardijski zdrug, 80. i 81. gardijska bojna, 121. i 125. domobranska pukovnija, 18. topničko-raketni divizijun i dijelovi 16. topničko-raketne brigade. Provedba operacije povjerena je Zbornom području Bjelovar i operativnim timovima Glavnog stožera HV-a.[1001]

Uoči početka operacije, 30. travnja 1995. oko 12,00 sati, Vijeće obrane i nacionalne sigurnosti (VONS) Republike Hrvatske održalo je sjednicu na kojoj se raspravljalo o provedbi operacije oslobađanja zapadne Slavonije, koja je trebala započeti sljedećeg dana. S obzirom da su Srbi 30. travnja načelno pristali na otvaranje autoceste, očekivalo se da će sljedećeg dana ona biti otvorena, te se na sjednici raspravljalo kako svjetskoj javnosti objasniti razloge za pokretanje planirane vojne operacije. Prema podacima VONS-a, u osvetničkom pohodu pobunjenih Srba, koji je uslijedio nakon ubojstva Tihomira Blagojevića, na autocesti su dotad život izgubile tri osobe, četiri su teže a pet lakše povrijeđene, no na sjednici je dogovoreno kako u javnosti treba izaći sa podatcima o pet ili devet ubijenih osoba. Javnosti je trebalo naglasiti kako se radi o okupiranom hrvatskom području, na kojem je hrvatska policija dužna osigurati javni red i mir i osigurati sigurnost prometa na cestama, te je akciju trebalo prikazati prvenstveno akcijom policije, kojoj su zatim, nakon teškoća, u pomoć upućene i vojne snage. Također, dogovoreno je da će se, ukoliko bude potrebno, isprovocirati novi incident na autocesti koji će biti neposredan povod za početak akcije a ukoliko ona bude zatvorena, incident će se inscenirati izvan autoceste. Hrvatsko rukovodstvo strahovalo je, s pravom, i od srpske odmazde, te je odlučeno „diskretno davati do znanja ljudima ujutro da se puno ne

[1001] Davor MARIJAN, „Hrvatsko ratište 1990.-1995.“, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, (ur. Dražen BUDIŠA), 171.

okupljaju“ zbog mogućeg srpskog granatiranja.[1002] Međutim, krajinski Srbi odbili su otvoriti autocestu za promet a tijekom sljedećeg dana i noći nastavljeni su napadi i provokacije pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji. Noću 1. svibnja, malo iza ponoći, Srbi su ispalili tri protuoklopne rakete (zolje) na slobodan dio grada Pakraca a na cesti između Pakraca i Požege, kod mjesta Ožegovac noću 1. svibnja oko 3,00 sata ujutro pobunjeni Srbi napali su civilno vozilo, pri čemu je jedna osoba ranjena a jedna zarobljena.[1003] Hrvatska je iskoristila trenutak i započela je operacija oslobađanja zapadne Slavonije. Nakon početka vojne operacije, ministar vanjskih poslova Republike Hrvatske Mate Granić je na primanju organiziranom za pripadnike diplomatskog zbora objasnio da je akcija redarstvenih snaga ograničenog opsega poduzeta nakon terorističkih napada Srba na autocesti Zagreb - Lipovac i cesti Pakrac – Požega, te kako je cilj akcije osigurati normalan promet i sigurnost putnika na autocesti.[1004]

Načelnik Glavnog stožera HV-a naredio je 29. travnja 1995. pripreme za provedbu zadaća na prostoru zapadne Slavonije. Neposredno uoči operacije, u pozadinu srpskih snaga ubačene su snage specijalne policije a zatim je, u zoru 1. svibnja započela operacija oslobađanja zapadne Slavonije.[1005] Sukladno procjenama hrvatskog vrha, snage hrvatske vojske i policije već su u prva dva dana operacije uspjele razbiti i opkoliti snage 18. korpusa SVK, koji je branio okupirano područje zapadne Slavonije, a u vrijeme početka operacije „Bljesak“ obuhvaćao je jedinice: Komanda 18. korpusa, 54. pješadijska brigada, 51. pješadijska brigada, 98. pješadijska brigada, 59. odred, 63. odred, 18. mješoviti artiljerijski puk, Mješoviti protuoklopni artiljerijski divizijun, Laki artiljerijski divizijun PVO, Taktička grupa-1 (TG-1) i 91. pozadinska baza.[1006] Na čelu 18. korpusa bio je pukovnik Lazo Babić, koji je krajem veljače 1994. zamijenio Milana Čeleketića koji je postavljen na mjesto komandanta SVK.[1007]

[1002] *Koreni, list Srba u rasejanju*, Zapisnik sa uže sjednice Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske, održane u Predsjedničkim dvorima, 30. travnja 1995. godine, u 12,00 sati, http://www.koreni.net/broj35/bljesak.htm, pristup ostvaren 14. 2. 2012.

[1003] D. ŠTEFANČIĆ, „Autocesta“, 452.; „Topnički projektili na Pakrac“, *Večernji list*, 2. 5. 1995., “Napad na osobno vozilo”, “Četnici odveli suvozača”, *Večernji list,* 2. 5. 1995., „Od srpskog zločina do odlučnog odgovora“, *Večernji list*, 2. 5. 1995., „Teroristički napad na cesti Pakrac-Požega, *Vjesnik*, 2. 5. 1995., N. IVKANEC, *Moja sjećanja* , 221.

[1004] „Hrvatska odgovara na terorizam“, *Večernji list*, 2. 5. 1995.

[1005] D. MARIJAN, „Hrvatsko ratište“, 171.

[1006] Ivan BRIGOVIĆ, „Osvrt na operaciju 'Bljesak' u dokumentima Republike Srpske Krajine“, *Časopis za suvremenu povijest*, 41/2009, br.1, 47.

[1007] HMDCDR, Komanda 18. korpusa, pov. br. 20-53, Informacija potčinjenim jedinicama, 14. 3. 1994.; Kabinet predsjednika RSK, kut. 2, Kabinet predsednika Republike, 03-3-55/94, Ukaz o postavljenju, 22. 2. 1994.

Napad hrvatskih snaga 18. korpus je dočekao uglavnom nespreman. Mobilizacija 18. korpusa proglašena je, usprkos informacijama o grupiranju hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji, tek noću 28. na 29. travnja, te nije uspješno provedena prije početka hrvatskog napada.[1008] Prema formacijskom ustroju, 18. korpus je u mirnodopskoj formaciji trebao imati ukupno 3.081 ljudi (oficira, podoficira, vojnika i civilnih osoba), a prema ratnoj formaciji 9.166 ljudi, međutim njegova popunjenost rijetko je iznosila više od 60-ak posto a često puta je bila i daleko ispod toga.[1009] Snage 18. korpusa SVK neposredno prije početka operacije obuhvaćale su otprilike 4.000 ljudi, uključujući 38 aktivnih oficira, što je predstavljalo samo 25 posto od 151 predviđenih formacijskim ustrojem, i 22 aktivna podoficira ili 16 posto od ukupno predviđenih 138.[1010] Teško naoružanje korpusa nalazilo se u skladištima pod kontrolom UNCRO-a, u koja su pripadnici 18. korpusa provalili tek nakon početka napada, dok su pripadnici UNCRO-a predali srpskoj vojsci naoružanje koje se nalazilo u skladištu u Brusniku.[1011]

Glavni pravci napada hrvatskih snaga odvijali su se na smjerovima Novska-Okučani, Nova Gradiška-Okučani, te na pomoćnim pravcima Gorica-Stara Gradiška, Novska-Jasenovac i Pakrac-Lipik-Bijela Stijena.[1012] Hrvatske snage već su oko 13,00 sati 1. svibnja oslobodile Jasenovac. Jasenovac je branila Taktička grupa-1, na čelu sa komandantom Borivojem Pavlovićem, koja je prema propisanom formacijskom ustroju trebala imati 450 vojnika, međutim u jedinici ih se nalazilo samo otprilike 60. TG-1 je ubrzo nakon početka operacije „Bljesak“ napustila područje Jasenovca i prešla preko rijeke Save na područje Republike Srpske, ne sudjelujući nakon toga u borbama. Pri tome nije imala gubitaka osim jednog vojnika koji se utopio u rijeci Savi a gotovo čitavo njihovo naoružanje, osim osobnog naoružanja, ostavljeno je u Jasenovcu. Zajedno sa TG-1, Jasenovac su napustile i milicijske snage iz stanice milicije Jasenovac i civilno stanovništvo.[1013] Srbi su nakon oslobađanja Jasenovca pokušali plasirati dezinformacije kako su hrvatske snage srušile spomenik u Spomen području Jasenovac, kojima se Hrvatsku željelo pred svjetskom javnošću poistovjetiti sa ustaškim pokretom i Nezavisnom Državnom Hrvatskom, međutim, u neistinitost ovih

---

[1008] M. SEKULIĆ, *Knin*, 103.
[1009] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 1932, Komanda 18. korpusa, str. pov. br. 18, 30. 3. 1994., Referat o stanju b/g 18.K; Glavni štab SVK, kut. 2, RSK, Glavni štab Srpske vojske, str. pov. br. 26-216, od 12. 5. 1994.
[1010] M. SEKULIĆ, *Knin*, 101.
[1011] K. NOVAKOVIĆ, *Srpska Krajina*, 441.
[1012] *1. hrvatski gardijski zdrug*, (gl. urednik Josip LUCIĆ), Zagreb 2011., 161.
[1013] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.; M. SEKULIĆ, *Knin*, 106.; I. BRIGOVIĆ, „Osvrt“, 50.

informacija uvjerio se nekoliko dana kasnije tijekom posjeta Jasenovcu i američki veleposlanik u Hrvatskoj Peter Galbraith.[1014]

Osim oslobađanja Jasenovca, hrvatske snage prvog dana operacije uspjele su prodorom iz smjera Novske i smjera Nove Gradiške, te zatim spajanjem na području južno od sela Bijela Stijena, presjeći područje zapadne Slavonije i razdvojiti snage 18. korpusa na dva dijela. Područje između Novske i sela Rajić branila je 98. pješačka brigada sa ukupno 549 boraca. Obranu 98. pješačke brigade, organiziranu sa težištem na pravcu autoceste Novska-Okučani i na pomoćnom pravcu Kričko Brdo-Rajić, hrvatske snage razbile su već oko podne prvog dana operacije. Nakon toga snage 98. pješadijske brigade krenule su s povlačenjem preko rijeke Save na područje Republike Srpske, a zajedno s njima povukle su se i snage SUP-a Okučani. Razbijanjem snaga 98. pješačke brigade u potpunosti je slomljen sustav obrane 18. korpusa, nakon čega su uslijedili potpuni kaos i panika koji su u konačnici rezultirali oslobađanjem zapadne Slavonije.[1015]

Na istočnom dijelu bojišta, na pravcu napada Nova Gradiška-Okučani, 54. pješačka brigada pružila je nešto jači otpor, i uspjela je zaustaviti hrvatske snage na području sela Donji Bogićevci. No, daljnjim napredovanjem hrvatskih snaga, uvečer 1. svibnja, grad Okučani doveden je u poluokruženje a snage 54. pješačke brigade bile su u potpunom rasulu, posebice nakon povlačenja 2. pješačkog bataljuna sa položaja na području između Smrtića i Ratkovca, gdje je već oko 15,00 1. svibnja naređena evakuacija civilnog stanovništva.[1016]

U slučaju nepovoljnog raspleta situacije, koji bi podrazumijevao hrvatsko oslobađanje okupiranih područja, Srbi su imali pripremljen plan povlačenja iz Krajine. Planom evakuacije stanovništva oblasti Zapadna Slavonija utvrđeno je „u slučaju neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili vanrednog stanja a u skladu sa Planom odbrane zemlje može se narediti evakuacija stanovništva odnosno pojedinih kategorija stanovništva (djece, staraca, iznemoglih i drugih) sa određenog dijela teritorije kao i evakuacija državnih organa, preduzeća i drugih pravnih lica zajedno sa imovinom za koju to bude naređeno.“ Evakuaciju stanovništva trebali su provesti štabovi nadležni za poslove civilne odbrane i zaštite u pojedinim općinama i mjesnim zajednicama a na osnovu odluke Vlade RSK, koja je u tome slučaju trebala odrediti područje na koje će se smjestiti evakuirano stanovništvo i imovina. Glavni pravci predviđeni planom evakuacije stanovništva zapadne Slavonije vodili su prema rijeci Savi, gdje je

[1014] HMDCDR, Komanda 39. korpusa, str. pov. br. 71-144, Zapovest op. br. 1, 2. 5. 1995.; I. BRIGOVIĆ, „Osvrt“, 51.; H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 249.
[1015] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.
[1016] Isto.

skelskim prijevozom ili pontonskim mostom trebalo provesti prebacivanje stanovništva na drugu obalu rijeke. Očito, u slučaju napada hrvatskih snaga planirano je povlačenje „stanovništva odnosno pojedinih kategorija stanovništva“ u dio Bosne i Hercegovine pod srpskom kontrolom.[1017]

Tijekom noći 1. na 2. svibnja, većina pripadnika 54. pješačke brigade povlačila se sa civilnim stanovništvom prema Staroj Gradišci, dok se istovremeno pokušao organizirati proboj tenkovima prema središnjem dijelu zapadne Slavonije. Srpske snage planirale su proboj sa pet tenkova i 50 ljudi iz smjera sela Nova Varoš prema Okučanima, te zatim prema selu Benkovac iznad Okučana, koje su hrvatske snage nešto ranije osvojile. Međutim, proboj nije uspio; tenkovi su završili južno od kanala Strug a pješaštvo zapadno od sela Nova Varoš na rijeci Savi. Noću oko 5,00 sati popustila je i obrana korpusa zapadno od Okučana na liniji selo Bodegraj-nadvožnjak Vrbovljani na autocesti, Komande 98. i 54. pješačke brigade više nisu funkcionirale a od 3,00 sati nije funkcionirao niti sustav veza. Komanda 18. korpusa napustila je komandno mjesto u Staroj Gradišci 2. svibnja oko 10,00 sati i preselila se u Bosanku Gradišku. Hrvatske snage ušle su u Okučane u popodnevnim satima 2. svibnja, a noću 2. na 3. svibnja oslobođena je i Stara Gradiška.[1018] Komandant 18. korpusa pukovnik Lazo Babić, ubrzo je, u strahu od reakcija mnogobrojnih pripadnika 18. korpusa i izbjeglica iz zapadne Slavonije koje su se nalazile u Staroj Gradišci, tajno otišao u Banja Luku. Umjesto Glavnog štaba SVK, novu komandu 18. korpusa, na čelu sa pukovnikom Slobodanom Perićem, imenovao je Krizni štab Zapadne Slavonije na čelu sa Duškom Vitezom, koji je bio smješten u selu Tošelji u Republici Srpskoj.[1019]

Zapadnu Slavoniju uglavnom su branile snage 18. korpusa SVK. Glavni štab SVK zapovjedio je 1. svibnja upućivanje snaga Srpske vojske Krajine u pomoć zapadnoj Slavoniji te su istog dana ili noću 1. na 2. svibnja trebala stići dva pješačka bataljuna iz 11. (Slavonsko-baranjskog) korpusa, po jedan pješački bataljun iz 7. (Sjevernodalmatinskog) korpusa, 21. (Kordunaškog) korpusa, i 39. (Banijskog) korpusa. Na područje Bosne i Hercegovine uz granicu sa zapadnom Slavonijom stigle su snage otprilike po jednog bataljuna iz 39. i 11. korpusa, jedna četa 39. korpusa prebačena je na prostor Stare Gradiške, međutim, ove snage nisu borbeno upotrijebljene jer je u vrijeme njihova dolaska 18. korpus već bio u potpunom rasulu. Iz 21. korpusa u zapadnu Slavoniju upućen je samo jedan vod snajperista (16 ljudi) i

[1017] D. MARIJAN, *Oluja*, Prilog 3, Evakuacija stanovništva s okupiranog teritorija Hrvatske prije i tijekom „Oluje“, Izvješće Općinskog štaba civilne zaštite SO pakrac Oblasnom štabu civilne zaštite Okučani o planu evakuacije stanovništva u slučaju napadne akcije hrvatskih snaga od 5. kolovoza 1993., 338.
[1018] Isto.
[1019] M. SEKULIĆ, *Knin*, 108.-110.

top 130 mm sa poslugom, no također nisu borbeno upotrijebljeni. Glavni štab SVK planirao je u zapadnu Slavoniju uputiti i zrakoplove, te su u zrakoplovnoj luci kod Udbine za polijetanje i borbeno djelovanje pripremljeni zrakoplovi, helikopteri i posada. Međutim, zrakoplovi na kraju nisu dobili naredbu za polijetanje a u zapadnu Slavoniju upućena su dva helikoptera koja su borbeno djelovala 1. svibnja, 2. svibnja vršila su samo izviđačke letove a 3. svibnja vratila su se na zrakoplovnu luku kod Udbine.[1020]

U borbama su u manjoj mjeri sudjelovale i milicijske snage iz zapadne Slavonije i ostalih dijelova RSK. MUP RSK je u lipnju 1994. propisao plan o formiranju i upotrebi ratnih jedinica milicije. Shema ratne organizacije MUP-a predviđala je ustrojavanje tri brigade, prvu (specijalnu) sačinjenu od Posebnih jedinica milicije, drugu (pješačku) su sačinjavali bataljuni SUP-a Knin, SUP-a Korenica, SUP-a Vojnić i SUP-a Glina a treću brigadu (pješačku) bataljuni SUP-a Okučani, SUP-a Vukovar i SUP-a Beli Manastir. Bataljuni SUP-a, sastavljeni od po četiri čete popunjene pripadnicima stanica milicije, mogli su na osnovu zapovjedi ministra unutrašnjih poslova biti upotrijebljeni u sklopu vojske RSK.[1021] Krajem travnja 1995., zbog povećanja napetosti na autocesti, cjelokupnom sastavu milicije RSK naređeno je da bude u punoj borbenoj pripravnosti i da se ostvari kontakt sa Komandama korpusa i brigada te dogovori upotreba i pretpočinjavanje milicije u zonama odgovornosti pojedinih korpusa.[1022]

Jedan dio snaga SUP-a Okučani za vrijeme operacije „Bljesak“ angažiran je u borbama na području autoceste u zoni odgovornosti 98. pješadijske brigade. Međutim, obrana koju je organizirala jedinica SUP-a Okučani razbijena je već u jutarnjim satima 1. svibnja te se ona, zajedno sa 98. pješačkom brigadom već tijekom dana 1. svibnja povlači prema Republici Srpskoj.[1023] U zapadnu Slavoniju su poslane i manje milicijske snage iz ostalih dijelova RSK. Dio snaga SUP-a Glina koji su u to vrijeme bili angažirani u sklopu Operativne grupe „Pauk“ oko Bihaća upućen je 1. svibnja u pomoć zapadnoslavonskim Srbima. Ujutro 1. svibnja poslane su i dobrovoljačke milicijske jedinice „Cigina grupa“ i „Ljute“ koje su zbog problema okupljanja ljudstva i prijevoza te incidenata sa UNPROFOR-om koje su imali na području Benkovca i Knina u zapadnu Slavoniju stigle tek noću 2. svibnja. Nakon dolaska

[1020] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.
[1021] HMDCDR, MUP RSK, kut. 9, RSK, MUP, Uprava javne bezbjednosti, br. 08/3-2-1, Uputstvo o formiranju i upotrebi jedinica ratne organizacije Ministarstva unutrašnjih poslova RSK, 20. 6. 1994.
[1022] HMDCDR, MUP RSK, kut. 2, RSK, MUP Knin, br. 08/1-1-4436/1-95, Izvještaj, 28. 5. 1995.
[1023] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.

ove jedinice na osnovu dogovora sa Komandom 18. korpusa i SUP-a Okučani upotrijebljene su u borbi ali bez većih uspjeha.[1024]

Usprkos hrvatskim strahovanjima, bosanskohercegovački Srbi nisu uputili vojnu pomoć u zapadnu Slavoniju. U borbama je sudjelovao tek mali broj pripadnika Vojske Republike Srpske, koji su se uglavnom samoinicijativno uključili, primjerice, u popodnevnim satima 1. svibnja komandant Taktičke skupine-6 (TG-6) VRS uputio je u zapadnu Slavoniju jednu četu koja je sudjelovala u borbama kod sela Donja Varoš, uz samu granicu sa Bosnom i Hercegovinom.[1025]

Snage UNCRO-a koje su se nalazile na kontrolnim točkama u zapadnoj Slavoniji povukle su se u svoje kampove prije početka borbenih djelovanja. Odluka o povlačenju uslijedila je nakon konačnog srpskog odbijanja otvaranja autoceste a provedena je noću 1. svibnja između 01,00 i 03,00 sata.[1026] Predstojnik Ureda predsjednika RH Hrvoje Šarinić ujutro 1. svibnja u 4,00 sata telefonski je obavijestio je zapovjednika vojnih snaga UNCRO-a generala Roya Crabbea da hrvatske snage, zbog učestalih incidenata na toj prometnici, u 5 sati kreću u operaciju deblokiranja autoceste Zagreb-Lipovac. Crabbe je, prema Šarinićevim sjećanjima, prijeteći osudama međunarodne zajednice, tražio zaustavljanje operacije.[1027]

Zbog pritiska predstavnika međunarodne zajednice Hrvatska je 1. svibnja prihvatila pregovore sa krajinskim Srbima. U pregovorima, koji su započeli oko 16,00 sati na Plesu sa hrvatske strane sudjelovali su Hrvoje Šarinić, pomoćnica predstojnika Ureda predsjednika RH Vesna Škare-Ožbolt, zamjenik načelnika Glavnog stožera za domobranstvo Zvonimir Červenko, i pomoćnik ministra unutrašnjih poslova RH Smiljan Reljić a srpsku stranu predstavljali su premijer RSK Borisav Mikelić, načelnik Glavnog štaba SVK Dušan Lončar i savjetnik predsjednika RSK, Ilija Prijić. Na sastanku na Plesu sudjelovali su i predstavnici međunarodne zajednice i UNCRO-a a Hrvoje Šarinić opisao je njihovo držanje i atmosferu sastanka na Plesu: „General Janvier došao je izravno iz Sarajeva, a u uvodnoj riječi situaciju je označio preozbiljnom. Dok je on dramatizirao, Červenko, Vesna Škare Ožbolt, Reljić i ja zadovoljno smo se pogledali. Uistinu je bila satisfakcija promatrati ih ovako bespomoćne i činovnički nastrojene. Kroz glavu mi je prolazilo stotine prijašnjih sastanaka na kojima su se kojekakvi predstavnici međunarodne zajednice bahatili objašnjavajući nam što je za nas najbolje: stoga mi je bio užitak gledati ih ovako zbunjene i uspaničene. Ponašali su se kao da nikada nisu ni pomišljali da će se ovako što dogoditi. Pokušao sam ih razumjeti jer su u

[1024] Isto.
[1025] Isto.
[1026] Isto.
[1027] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 247.-248.

pitanju bila njihova prilično izdašna devizna primanja. Predstavnici lokalnih Srba djelovali su pak uplašeno, štoviše izbezumljeno, kao da još nisu vjerovali u to što im se dogodilo".[1028]

Zbunjenosti i izgubljenosti srpske delegacije koja je u jutarnjim satima krenula na pregovore u Zagreb svakako je pridonijela informacija komandanata SVK Milana Čeleketića o povoljnoj situaciji u zapadnoj Slavoniji i dobrom držanju jedinica 18. korpusa.[1029] Srpska delegacija tražila je prekid operacije i uspostavu stanja na terenu u skladu sa situacijom prije njezina početka, prijeteći s odmazdom svim raspoloživim sredstvima. Međutim, hrvatska delegacija inzistirala je na predaji preostalih snaga koje su pružale otpor, kojima će se zatim, uz amnestiju, omogućiti ostanak u njihovim domovima ili odlazak sa područja Republike Hrvatske ali bez naoružanja.[1030] Nakon spajanja hrvatskih snaga koje su napredovale iz pravaca Novska i Nova Gradiška sjeverno od autoceste, jedan dio srpskih snaga ostao je odsječen na području sela Šumetlica, Brusnik, Kraguj, Japaga, Čaglić i Omanovac. U okruženju su ostale snage 51. pješačke brigade, 59. i 63 odreda, bataljuna za intervencije te dijelovi 98. i 54. pješačke brigade koje se nisu uspjeli povući u Republiku Srpsku.[1031] Na traženje komandanta 51. pješačke brigade, potpukovnika Steve Harambašića, u Pakracu su 2. svibnja održani pregovori predstavnika srpske strane, koju su uz Harambašića zastupali Veljko Džakula (u ožujku 1995. imenovan je potpredsjednikom Izvršnog savjeta općine Pakrac), predsjednik Skupštine općine Pakrac Miroslav Gvozdanić te predsjednik Izvršnog vijeća Skupštine općine Pakrac Obrad Ivanović, sa predstavnicima hrvatskih vlasti koje su predstavljali potpredsjednik Vlade Ivica Kostović, načelnik Političke uprave Ministarstva obrane Ivan Tolj, pomoćnikom ministra unutrašnjih poslova Smiljan Reljić i zapovjednik Policijske postaje Pakrac Nikola Ivkanec. Na pregovorima je dogovoreno da pod kontrolom UNCRO-a započne postepeno razoružavanje okružene i odsječene srpske vojske, a kroz nekoliko dana, nakon njihova razoružanja, na pakračko je područje trebala ući hrvatska policija i ustrojiti policijske ispostave te postepeno uspostaviti ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske na ovom području. Prema riječima Smiljana Reljića, navedeni se sporazum odnosio na područje koje je obuhvaćalo naselja Bijela Stijena, Čaglić, Subotska, Bukovčani, Skenderovci, Japaga, Pakrac, Čukur, Čalkovac, Šumetlica, Kričke Zabrdske, Cicvare, Duga Poljana, Rogolji, Lještani, Rađenovci i Kovačevac Čaglićki.[1032] Ivica Kostović

[1028] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 249.-250.; M. SEKULIĆ, *Knin*, 115.
[1029] M. SEKULIĆ, *Knin*, 115.
[1030] H. ŠARINIĆ, *Svi moji*, 252.
[1031] M. SEKULIĆ, *Knin*, 106.
[1032] „Razoružavanje pobunjenika", *Vjesnik*, 3. 5. 1994.

zajamčio je u ime predsjednika i Vlade Republike Hrvatske građanima srpske nacionalnosti sva građanska prava te pripadnicima vojske, izuzev ratnim zločincima, aboliciju.[1033]

Predsjednik Tuđman u popodnevnim je satima 2. svibnja objavio da je završena akcija hrvatskih redarstvenih snaga i postrojbi Hrvatske vojske s ciljem otvaranja autoceste i željezničke pruge na, dotad, okupiranom području zapadne Slavonije. Tuđman je objavio da su naoružani pripadnici pobunjenih Srba prestali pružati otpor, da je u Okučanima organizirana hrvatska vlast te da su toga dana počeli su pregovori o predaji posljednje veće skupine srpske vojske na području Pakraca.[1034] Slijedećeg dana, 3. svibnja, uz posredstvo posebnog izaslanika glavnog tajnika UN-a Yasushija Akashija-a, u Kninu je sklopljen usmeni sporazum o prekidu neprijateljstava, prema kojem su borbe trebale prestati do 16,00 sati istoga dana. Civilima i vojnicima koji žele napustiti zapadnu Slavoniju trebalo je to omogućiti, uz nadzor pripadnika UN-a, UNHCR-a i Crvenog križa, pravcem Pakrac-Okučani-Dubovac-Stara Gradiška. Vojnici su pritom mogli ponijeti samo osobno naoružanje, dok je ostalo trebalo biti predano snagama UNPROFOR-a.[1035] Komandant SVK Milan Čeleketić zapovjedio je jedinicama SVK istog dana prestanak svih borbenih djelovanja.[1036]

Međutim, srpske snage nastavile su pružati otpor. U skladu sa dogovorom postignutim u Pakracu sa hrvatskom stranom, komandant 18. korpusa pukovnik Lazo Babić zapovjedio je oko 15,00 sati 2. svibnja potpukovniku Stevi Harambašiću predaju naoružanja okružene srpske vojske na pakračkom području Argentinskoj bojni UNCRO-a, koje se trebalo provesti tijekom sljedeća dva dana, no, 2. i 3 svibnja Srbi još nisu predali oružje i granatirali su Pakrac i Lipik.[1037] Stoga su 4. svibnja u Pakracu nastavljeni pregovori sa predstavnicima srpske strane. Zapovjednik pakračke policijske postaje Nikola Ivkanec 4. svibnja oko 10,00 ujutro u Pakracu je sa Džakulom i Gvozdanićem pokušao dogovoriti uspostavu humanitarnog konvoja za Srbe koji se žele povući na područje Bosne i Hercegovine. Džakula, koji je prema riječima pripadnika promatračke misije Europske zajednice nastojao postići da područje zapadne Slavonije ponovno dobije status zaštićenog područja bez prisustva hrvatske policije i vojske,

---

[1033] Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava (HHO), Odjel aktivizma, *Izvještaj vojno-redarstvena akcija „Bljesak“, III. Dio, bivši UN Sektor Zapad*, Zagreb 30. svibnja 2002., 2.; Republika Hrvatska, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska uprava Požeško-slavonska, br. 511-22-30-01-30/8-95, Izvješće sa sastanka pobunjenih Srba i predstavnika Hrvatske vlasti, 2. 5. 1995., u N. IVKANEC, *Moja sjećanja*, 222.; „Povratak može početi!“, *Večernji list*, 10. 5. 1995.

[1034] HHO, *Izvještaj*, 2; HMDCDR, UNPROFOR, kut. 1, Republika Hrvatska, Kabinet predsednika Vlade, 2. 5. 1995.

[1035] „Postignut sporazum o prekidu neprijateljstava“, „Tekst Sporazuma“, *Večernji list*, 4. 5. 1995.; M. NOBILO, *Hrvatski feniks*, 474.

[1036] HMDCDR, Glavni štab SVK, kut. 9, RSK, Glavni štab Srpske vojske, str. pov. br. 3-247, Prekid borbenih dejstava na liniji razdvajanja sa hrvatskom vojskom, Naređenje, 3. 5. 1995.

[1037] I. BRIGOVIĆ, „Osvrt“, 60.; Mirjana PRIŠĆAN, „Povratak može početi!“, *Večernji list*, 10. 5. 1995.

na pregovorima je tvrdio da mu za provedbu povlačenja treba najmanje tjedan dana.[1038] S druge strane, Martić je 3. svibnja iz Bosanske Gradiške prijetio da će, ukoliko se na narod i vojsku koji su se povlačili s područja Pakraca prema Gradiški „ispali i jedan metak“, Srbi ponovno „orkanima“ gađati Zagreb.[1039] Naime, srpske snage započele su 1. svibnja sa granatiranjem Siska, Karlovca, Nove Gradiške, Novske, Lipovljana i Starog Grabovca a nakon poraza svojih snaga u zapadnoj Slavoniji, Srbi su 2. i 3. svibnja raketirali Zagreb, pri čemu je poginulo sedam osoba a 176 ih je ranjeno.[1040] Milan Martić je u nekoliko navrata izjavio da je on osobno naredio raketiranje Zagreba a Haški sud osudio ga je na 35 godina zatvora, između ostalog i za granatiranje Zagreba.[1041] Na granatiranje Zagreba oštro je reagirao američki veleposlanik u Zagrebu, Peter Galbraith, upozorivši vrh RSK da je nekoliko raketa eksplodiralo su u blizini američkog veleposlanstva u središtu Zagreba kao i kod zrakoplovne luke Pleso, gdje je bila stacionirana američka vojna liječnička jedinica. Galbraith je također prenio upozorenje američkog državnog tajnika Warrena Christophera i ministra obrane Williama Perryja da će u slučaju daljnjih napada na objekte ili osoblje SAD-a doći do ozbiljnih posljedica za krajinske Srbe.[1042]

S obzirom na odugovlačenje sa predajom, u Glavnom stožeru Hrvatske vojske, prema svjedočenju tadašnjeg načelnika general zbora Janka Bobetka, strahovalo se da će dio srpskih snaga pokušati izvršiti proboj preko Bučja prema Bosni i Hercegovini, posebice jer nije prestajala minobacačka i puščana vatra po samom gradu Pakracu.[1043] Okruženi pobunjeni Srbi posjedovali su i znatnu količinu naoružanja, naime, prema izvještaju Komande 18. korpusa, okružene srpske snage su 3. svibnja od težeg naoružanja raspolagale sa najmanje sedam protuoklopnih topova T-12, dva borbena oklopna vozila sa 6 lansera i dva protuzrakoplovna topa 20/3.[1044] Stoga je 4. svibnja oko 14,00 sati započeo hrvatski napad, najprije topnički, a zatim pješaštvom, na srpske snage na pakračkom području a akcija je završena oko 19,00 sati istoga dana, kada su se preostali pripadnici 18. korpusa predali hrvatskoj policiji.[1045] Uz vojsku i komandanta 51. pješačke brigade Stevana Harambašića, zarobljeni su i predsjednik

---

[1038] Republika Hrvatska, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska uprava Požeško-slavonska, III. policijska postaja, br. 511-22-30-01-30/10-95, Izvješće sa sastanka pobunjenih Srba i zapovjednika PP Pakrac, 4. 5. 1995. u N. IVKANEC, *Moja sjećanja*, 229.
[1039] M. JOKSIMOVIĆ, „Zbrinuti narod“, *Srpski glas*, 4. 5. 1995.
[1040] HMDCDR, Komanda 18. map, Izvještaj o radu baterije 130 mm u sastavu 18. korpusa, 10. 5. 1995.; A. NAZOR, *Velikosrpska agresija*, 167.-168.
[1041] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 494.; „Bombardovanje Zagreba zaustavilo agresiju“, *Srpski glas*, 8. 5. 1995.
[1042] „Vašington prijeti“, *Srpski glas*, 5. 5. 1995.
[1043] J. BOBETKO, *Sve moje*, 408.-415.
[1044] HMDCDR, Glavni štab SVK, kut. 9, Komanda 18. korpusa, str. pov. br. 8-292, Izvještaj o stanju borbenih sredstava, 3. 5. 1995.
[1045] J. BOBETKO, *Sve moje*, 408.- 415.; N. IVKANEC, *Moja sjećanja*, 230.-231.; M. SEKULIĆ, *Knin*, 106.

Skupštine općine Pakrac Miroslav Gvozdanić, predsjednik Izvršnog vijeća Skupštine općine Pakrac Obrad Ivanović, koji je zatim ostavljen na pakračkom području kako bi pomogao u smirivanju situacije i potpredsjednik Izvršnog vijeća općine Pakrac Veljko Džakula.[1046]

Nakon predaje okruženih srpskih snaga na pakračkom području, manja grupa od otprilike100 srpskih vojnika nastavila je gerilsko ratovanje u šumama Psunja i Papuka. Jedan dio ih se, preplivavši rijeku Savu, uspio izvući na područje Bosne i Hercegovine pod srpskom kontrolom, a ostatak ih se 20. svibnja predao hrvatskoj policiji.[1047] Snage 18. korpusa koje su se povukle u Republiku Srpsku pokušale su organizirati komandno mjesto korpusa u garaži jedne privatne kuće u selu Trošelji kraj Bosanske Gradiške. Zapadnoslavonski korpus konačno je službeno rasformiran 15. lipnja 1995., te je jedan dio njegova ljudstva upućen u jedinice 21. (Kordunaškog) i 39. (Banijskog) korpusa a jedan dio stanovništva naselio se u Istočnu Slavoniju te se priključio 11. istočnoslavonskom korpusu. SVK.[1048] U naselju Nova Topola na području Bosne i Hercegovine koji su pobunjeni Srbi držali pod kontrolom nastavila je sa radom jedna služba SUP-a Okučani, koja se brinula oko smještaja djelatnika milicije sa područja zapadne Slavonije. Tijekom operacije „Bljesak“ pobunjeni Srbi uspjeli se izvući jedan dio opreme i tehničkih sredstava SUP-a Okučani te ga dovesti u Novu Topolu. Vršitelj dužnosti ministra unutrašnjih poslova Nebojša Pavković naredio je da se jedan dio ovih sredstava zadrži Novoj Topoli za potrebe dijela SUP-a koji je nastavio sa radom a ostala oprema da se doveze MUP-u Knin.[1049]

10.3. „Zašto je pala Zapadna Slavonija?“

Usporedno sa borbama u zapadnoj Slavoniji, u Krajini su započele međusobne optužbe i politička razračunavanja oko utvrđivanja krivice za „pad“ zapadne Slavonije. Martić je 3. svibnja posjetio izbjeglice i pripadnike 18. korpusa u Bosanskoj Gradišci, ustvrdivši kako nema govora o izdaji zapadne Slavonije nego je „neprijatelj je ovoga puta bio samo malo jači od nas“, te kako se od Srbije očekivala pomoć koja nije dobivena a „niti sam optimista da ćemo je dobiti“.[1050] Nekoliko dana kasnije, 6. svibnja, Martić je obavijestio Miloševića da nakon događaja u zapadnoj Slavoniji u Krajini prevladava mišljenje kako je

[1046] N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 496.; Drago HEDL, „Vjerujem u Miloševića“, *Feral Tribune*, 15. 5. 1995.
[1047] M. SEKULIĆ, *Knin*, 106.; HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.
[1048] K. NOVAKOVIĆ, *Srpska Krajina*, 327.; I. BRIGOVIĆ, „Osvrt“, 63.; J. RAGUŽ, *Ratni put*, 330.
[1049] HMDCDR, MUP RSK, kut. 2, RSK, MUP, Kabinet ministra, br. 0871-1-4663/1-95, 5. 6. 1995.
[1050] M. JOKSIMOVIĆ, „Zbrinuti narod“, *Srpski glas*, 4. 5. 1995.

„srpsko pitanje izdano, i to od strane samih Srba“ a duž cijele Krajine „širi se glas o njenoj prodaji; ljudi s nevjericom konstatuju da nas je zaboravila i Srbija i Republika Srpska“. Martić je stoga zatražio od Miloševića hitno slanje otprilike 2.000 pripadnika Vojske Jugoslavije i MUP-a Srbije koji bi privremeno bili raspoređeni iza prve borbene linije, u Gračacu, Petrinji, Benkovcu, Slunju i Kninu, i koji bi, prema Martiću, svojim dolaskom pozitivno utjecali na psihološku stabilnost stanovništva, koje se „pakuje i sprema na iseljavanje“ a vlastima Krajine omogućila bi se lakša stabilizacija političke situacije.[1051]

Većina političkih stranaka Krajine tražila je hitno sazivanje Skupštine RSK na kojoj će se raspraviti i utvrditi politička odgovornost za „pad Zapadne Slavonije“. U prozivkama krajinskog vrha, posebice predsjednika Vlade RSK, Borisava Mikelića, prednjačila je Srpska radikalna stranka, koja je dosljedno svojem ranijim stavovima, tražila na predstojećoj sjednici Skupštine RSK uvrštavanje točke dnevnog reda o izglasavanju nepovjerenja premijeru Mikeliću.[1052] Nešto umjerenije bile su ocjene Socijaldemokratske partije Krajine, koja je u svojem priopćenju ukazala na ozbiljnost propusta u organizaciji i provođenju obrane zapadne Slavonije, tražeći hitno ispitivanje odgovornosti najviših vojnih i civilnih tijela vlasti. Zahtjevima za hitno održavanje sjednice Skupštine RSK na kojoj će se raspraviti događaji u zapadnoj Slavoniji pridružila se i Srpska demokratska stranka Krajine.[1053] Nešto kasnije oglasio se i Glavni odbor SDS-a srpskih zemalja sa konstatacijom o političkom i vojnom nejedinstvu srpstva koje je uzrokovalo „pad zapadne Slavoniji“, zaključujući kako neposrednu odgovornost snose „neodgovorne snage koje su se zalagale za otvaranje auto-puta i normalizaciju odnosa sa neprijateljskom Hrvatskom, na šta je RS [Republika Srpska] na vrijeme ukazala“.[1054]

Umjesto hitnog sazivanja sjednice Skupštine RSK, Mikelić je 11. svibnja uputio pismeni izvještaj o zbivanjima u zapadnoj Slavoniji Skupštini Srbije, u kojem je glavnim krivcem za razvoj situacije u zapadnoj Slavoniji imenovao „rukovodstvo s Pala“. Prema Mikeliću, čelništvo Republike Srpske zastupalo je radikalnu politiku, svakodnevno tražeći zatvaranje autoceste Zagreb-Lipovac, te je pritom „demonstrativno formiralo zajednički Savjet obrane [Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, op. a.]“,[1055] stvarajući na taj

[1051] D. MARIJAN, *Oluja*, Prilog 1, Planovi pobunjenih Srba iz Hrvatske o odcjepljenju teritorija Republike Hrvatske i ujedinjenju sa Srbima u Bosni i Hercegovini i Srbijom, Pismo predsjednika Republike Srpske Krajine Milana Martića Slobodanu Miloševiću, predsjedniku Republike Srbije, nakon oslobodilačke akcije Oružanih snaga Republike Hrvatske u zapadnoj Slavoniji od 6. svibnja 1995., 216.
[1052] D. LUKAČ, „Odgovornost za tragediju“, *Srpski glas*, 10. 5. 1995.
[1053] „Čekaju se informacije predsjednika i premijera“, *Srpski glas*, 10. 5. 1995.
[1054] „Podrška ujedinjenju“, *Srpski glas*, 24. 5. 1995.
[1055] Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije je u Izvještaju o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije zaključila je kako zajednički Savjet obrane nikada nije profunkcionirao.

način „atmosferu sukoba“, a zatim se, kada je do njih došlo, držalo po strani te „ račun za tragične događaje šalju onima koji su se zalagali i koji se zalažu za mir“. Mikelić je pritom optužio čelnike Republike Srpske za neupućivanje svojih vojnih jedinica, koje su „bile udaljene na svega sat od zapadne Slavonije“, u pomoć Okučanima i Pakracu.[1056]

Ubrzo nakon toga, radikalima se u oštrim prozivkama premijera Mikelića pridružila Vlada Republike Srpske. Priopćenjem za javnost Vlada RS je krivcem za poraz u zapadnoj Slavoniji optužila Mikelićevu politiku koja se zasnivala na provedbi procesa „mirne reintegracije Krajine u ustavnopravni sistem Hrvatske“ i „predaji cijele Krajine u nadležnost Tuđmanove Hrvatske“. Stajalište Vlade RS bilo je da je Mikelićeva politička platforma, koja se temeljila na ekonomskoj suradnji i normalizaciji odnosa s Hrvatskom, pogodovala hrvatskim umjesto strateškim interesima RSK. Također, Mikelić je optužen za da se nalazio na čelu trgovačkih i švercerskih kanala koji su potkopavali obrambenu moć i „državnu kompaktnost Krajine“ a prema mišljenju Vlade RS, Tuđman je iskoristio incidente na „Mikelićevim trgovačkim punktevima“ na autocesti te proveo u djelo dogovor postignut sa „zvaničnim“ Beogradom, Mikelićem i međunarodnim posrednicima. Vlada RS podsjetila je na česte posjete Davida Owena i Thorvalda Stoltenberga Zagrebu, Beogradu i Kninu, te razgovora u kojima je sudjelovao i Mikelić, o čijem sadržaju i pojedinostima javnost nije obaviještena. Očito, službeni stav vrha Republike Srpske bio je da je zapadna Slavonija, dogovorom Miloševića i Tuđmana, uz posredstvo predstavnika međunarodne zajednice, prepuštena Hrvatskoj, dok je Mikelić bio glavni provoditelj toga dogovora u djelo.[1057]

U identificiranju Miloševića glavnim i odgovornim krivcem za događaje u zapadnoj Slavoniji najglasnija je bila srbijanska oporba. Predsjednik Srpske radikalne stranke Vojislav Šešelj je na beogradskoj televiziji izjavio da je “Zapadna Slavonija pala isključivo zbog izdaje Miloševića“, te da u vrhu RSK „postoje izdajničke snage – Borisav Mikelić i Milan Babić, koji rade po direktnim uputama predsjednika Srbije Slobodana Miloševića“. Šešelj je također ustvrdio da je Milošević „preko svojih agenata u RSK“ spriječio jak udar po gradovima Zadru, Osijeku i Zagrebu, zaključivši „da je samo jedna 'luna' pala na Zagreb umjesto 12 'orkana' Hrvati bi se istog trena povukli iz zapadne Slavonije“. Na taj način, smatra Šešelj, Milošević je spriječio učinkovitu obranu zapadne Slavonije, te se čak nadao što većem broju žrtava „da bi se gnjev naroda sručio na Milana Martića i generala Milana Čeleketića, koji su se pokazali kao pravi srpski nacionalisti i rodoljubi“.[1058]

[1056] „Mikelić trguje Krajinom“, *Srpski glas*, 15. 5. 1995.
[1057] Isto.
[1058] „Milošević spasio Zagreb!“, *Srpski glas*, 15. 5. 1995.

Predsjednik Demokratske stranke Srbije Vojislav Koštunica zaključio je da je „hrvatska agresija na RSK“ pripremljena u Zagrebu, uz predstavnike međunarodne zajednice, te da je Hrvatska imala „indirektnog saveznika za agresiju“ u Beogradu. Koštunica je smatrao kako je službeni Beograd „sve učinio da destabilizuje političke prilike u RSK, a na prethodne hrvatske napade nije odgovarajuće reagovao usprkos obavezama koje proizlaze iz Vanceovog plana“, ocijenivši također službene reakcije političkog i vojnog vrha Srbije, Crne Gore i SRJ na operaciju hrvatske vojske i policije u zapadnoj Slavoniji mlakima i neadekvatnima.[1059] Miloševića je odgovornim smatralo i okučansko rukovodstvo. Predsjednik skupštine općine Okučani Aran Dragičević događaje u zapadnoj Slavoniji okvalificirao je kao „kao klasičnu izdaju rukovodstva SRJ i Srbije“.[1060]

Sjednica Skupštine RSK konačno je održana od 18. do 20. svibnja u Borovu Selu a prva točka dnevnog reda bila je analiza uzroka i posljedica „hrvatske agresije“ na zapadnu Slavoniju. Skupština RSK, ocijenivši da je izvršen „genocid nad srpskim narodom i okupacija dijela RSK“, koja je provedena uz „znanje i podršku pripadnika mirovnih snaga“, zatražila je od najviših tijela RSK najenergičnije izražavanje protesta međunarodnoj zajednici. Od iste je pak trebalo zatražiti zaštitu za srpsko stanovništvo u zapadnoj Slavoniji, kojem je međunarodna zajednica trebala omogućiti „dostojanstven odlazak iz okupiranog područja“, te zaustaviti „progona preživjelih pripadnika SVK“. Istovremeno, Skupština RSK zahtijevala je da međunarodna zajednica prisili Hrvatsku na povlačenje sa područja koje su hrvatske snage oslobodile u zapadnoj Slavoniji. Vrhovnom savjet odbrane naloženo je da hitno izvrši analizu „pada Zapadne Slavonije“ a Srpska vojska Krajine trebala je provesti reorganizaciju kako bi se pripremila i osposobila za „odbranu i povratak okupiranog područja“.[1061]

Skupština je, iako se izbjeglo izričito spominjanje njegova imena, konstatacijom o „slabostima funkcioniranja državnih institucija uzrokovanih uzurpacijom ovlašćenja“, odgovornim za događaje u zapadnoj Slavoniji proglasila predsjednika Vlade RSK Borisava Mikelića te vrh vojnih vlasti RSK. Iako relativno blagom formulacijom, izražavanjem zabrinutosti zbog „izostanka očekivane i obećane pomoći državnog i vojnog rukovodstva drugih srpskih zemalja“, prozvane su i Savezna Republika Jugoslavija i Republika Srpska. Skupština RSK osnovala je i Državnu komisiju za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, kojoj su na čelu bili ministar unutrašnjih poslova Slobodan Perić, komandant 18. korpusa Slobodan Perić, potpredsjednik Skupštine RSK Borislav Bogunović, djelatnik

[1059] „Zločin s predumišljajem“, *Srpski glas*, 4. 5. 1995.
[1060] „Braća nas izdala“, *Srpski glas*, 13. i 14. 5. 1995.
[1061] „Hitno ujedinjenje sa Srpskom“, *Srpski glas*, 22. 5. 1995.

Ministarstva unutrašnjih poslova RSK Krsta Žarković i načelnik bezbjednosti 18. korpusa Jurica Šajatović, koja je trebala utvrditi događaje i odgovornost za pad zapadne Slavonije.[1062]

Sjednici Skupštine RSK prisustvovao je i predsjednik RSK Milan Martić, održavši izlaganje o osnovnim uzrocima koji su doveli do zapadnoslavonskih događaja. Analizirajući političku situaciju, Martiće je ključnim problemom istakao srpsko nejedinstvo te razmirice i nerazumijevanje koje su osnovnim razlogom što dotad nije realizirano stvaranje jedinstvene srpske države. Prema Martiću, dio političkih krugova u Krajini je „promijenio cilj borbe", napustivši program stvaranja zajedničke srpske države kao neostvariv i zamijenivši ga konceptom koji je podrazumijevao rješenje srpskog pitanja postizanjem „demokratskih prava Srba u Hrvatskoj i BiH". Na taj se način ovo pitanje iz sfere „državotvornog pitanja" degradira u „demokratsko pitanje", te dovodi do destrukcije funkcioniranja državne vlasti i državnog aparata RSK, anarhije i kaosa u državi, što je u konačnici dovelo do „pada Zapadne Slavonije". Zaključivši da je ranijim ujedinjenjem RS i RSK zapadna Slavonija „mogla biti sačuvana", Martić je pozvao na što hitnije ujedinjenje jer „sve drugo vodi Krajinu u propast".[1063]

Osim Martića, donošenje odluke o hitnom ujedinjenju sa RS tražili su i poslanici SDS-a Krajine. Posljednjeg dana zasjedanja Skupština RSK jednoglasno je usvojila odluku o hitnom ujedinjenju Republike Srpske Krajine i Republike Srpske. Do kraja svibnja planirano je sazivanje zajedničke sjednice dviju skupština na kojoj je trebalo biti obavljeno ujedinjenje a dotad je međudržavna komisija, u koju su iz RSK imenovani Milan Babić, voditelj poslaničkog kluba SRS u Skupštini RSK Ranko Vujić i ministar pravosuđa RSK Uroš Funduk, trebala pripremiti plan ujedinjenja. Prema odluci Skupštine RSK „ujedinjenje RSK i RS neće se obaviti suprotno interesima ostalih srpskih zemalja" i prethodno je trebalo biti usuglašeno sa SRJ.[1064]

Posebno pitanje u sklopu rasprava oko uzroka „pada" zapadne Slavonije predstavljao je raspad snaga 18. korpusa nakon početka hrvatske operacije i loše stanje u SVK, koja očito nije bila spremna za obranu Krajine. Većina analiza poraza u zapadnoj Slavoniji kretala je od činjenice da je područje zapadne Slavonije bio najosjetljiviji dio RSK, koji je bilo najteže

---

[1062] „Hitno ujedinjenje sa Srpskom", *Srpski glas*, 22. 5. 1995.; HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.

[1063] D. MARIJAN, *Oluja*, Prilog 1, Planovi Pobunjenih Srba iz Hrvatske o odcjepljenju teritorija Republike Hrvatske i ujedinjenju sa Srbima u Bosni i Hercegovini i Srbijom, Iz govora predsjednika Republike Srpske Krajine Milana Martića o državnoj krizi nakon što je Hrvatska vojska oslobodila zapadnu Slavoniju, te planovima za ujedinjenje s Republikom Srpskom kao prvom koraku ka ujedinjenju svih srpskih zemalja od 18. svibnja 1995., 217.

[1064] „Hitno ujedinjenje sa Srpskom", *Srpski glas*, 22. 5. 1995.; *Uspon*, 259.

obraniti. Glavni štab SVK pritom zaključuje kako je područje zapadne Slavonije pod srpskom kontrolom s tri strane bilo okruženo hrvatskim snagama, na jugu je od područja pod kontrolom bosanskih Srba bilo odvojeno rijekom Savom, te da je ukupna dužina granice sa Republikom Srpskom i slobodnim hrvatskim teritorijem iznosila 150 km. Ovakvim prostornim položajem, zapadna Slavonija predstavljala je „prostor koji se u vidu trbuha uvlači u telo Hrvatske“ i nalazila u izrazito nepovoljnom operativno-taktičkom položaju.[1065] Slično je zaključila i Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, koja je nakon detaljnog utvrđivanja činjenica i na temelju analize izjava rukovodstva RSK te čelnih ljudi civilnih, vojnih i policijskih tijela vlasti u vrijeme oslobađanja zapadne Slavonije, podnijela 11. srpnja 1995. Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije. Državna komisija je pritom podsjetila, kako je, prema procjenama vojnih i političkih krugova, zapadna Slavonija mogla opstati kao integralni dio RSK jedino u slučaju mirnog rješenja krize na području bivše Jugoslavije. U slučaju oružanih borbi, određena mogućnost obrane postojala je u slučaju „blagovremene“ upućivanja dodatnih snaga iz ostalih dijelova RSK i RS.[1066]

Dio zapadne Slavonije pod srpskom kontrolom predstavljao je zapravo ostatak područja koje hrvatske snage nisu uspjele osloboditi krajem 1991. godine prije stupanja na snagu Sarajevskog sporazuma. Prema Glavnom štabu SVK, osnivanjem Srpske vojske Krajine, na području zapadne Slavonije osnovan je 18. korpus „od onog što je bilo na licu mesta“ kako bi se poštovali „lokalni entiteti“ i kako bi postigla određena ravnopravnost u odnosu na ostale dijelove RSK, međutim, 18. korpus nije imao mogućnosti imati snagu korpusa. Na njegovu jačanju nije se radilo niti kasnijih godina a dolaskom Milana Čeleketića za njegova komandanta, pa zatim njegovim preuzimanjem dužnosti komandanta SVK, nije učinjeno ništa kako bi se ojačala obrana područja zapadne Slavonije. Stoga se plan obrane zapadne Slavonije ranijih godina uglavnom zasnivao na angažiranju snaga 1. krajiškog korpusa Vojske Republike Srpske a u Glavnom štabu SVK postojale su čak razmišljanja da bi obrana područja zapadne Slavonije trebala biti sastavni dio plana upotrebe 1. krajiškog korpusa VRS.[1067]

Načelno, suradnja Vojske Republike Srpske, odnosno njezina 1. krajiškog korpusa, s 18. korpusom, prijašnjih je godina u određenoj mjeri postojala i funkcionirala. Nakon akcije Hrvatske vojske u zaleđu Zadra u siječnju 1993., u Krajini se očekivalo da bi slijedeći korak

[1065] HMDCDR, Glavni štab SVK, kut. 9, Rad GŠ SVK, Borbe za Zapadnu Slavoniju, maj 1995., M. SEKULIĆ, *Knin*, 98.
[1066] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.
[1067] HMDCDR, Glavni štab SVK, kut. 9, Rad GŠ SVK, Borbe za Zapadnu Slavoniju, maj 1995.; M. SEKULIĆ, 98.

Hrvatske mogao biti napad na područje zapadne Slavonije. S obzirom da je zapadna Slavonija, u kojoj teško naoružanje nije izvučeno iz skladišta naoružanja pod kontrolom UNPROFOR-a, nalazila u težoj situaciji od ostalih dijelova Krajine, predsjednik općine Okučani Duško Vitez i komandant 18. korpusa Jovan Čubrić dobili su u siječnju 1993. od komandanta 1. krajiškog korpusa VRS Momira Tolića obećanje o slanju, u slučaju potrebe, vojne pomoći zapadnoslavonskim Srbima.[1068] „Maksimalnu bratsku pomoć“ srpskom narodu u slučaju napada na RSK obećao je krajem kolovoza 1993., prilikom posjete Komandi 18. Korpusa, komandant VRS Ratko Mladić.[1069] Slično kao za vrijeme Maslenice, nakon borbi kod Medačkog džepa u rujnu 1993., očekivale su se daljnje akcije Hrvatske vojske, te se ponovno smatralo da bi cilj mogla biti zapadna Slavonija. Tada je zapadnoslavonskim Srbima poslana i konkretna vojna pomoć. Komadna 1. krajiškog korpusa osnovala je 20. rujna 1993. borbenu grupu 1. krajiškog korpusa, jačine otprilike dva bataljuna, za ojačavanje obrane zapadne Slavonije, koja je upućena u 18. korpus i podčinjena njegovim jedinicama.[1070]

Međutim, zbog loše povezanosti SVK sa vojskom bosanskohercegovačkih Srba, u konačnici je zaključeno da će se obrana zapadne Slavonije bazirati na principu da snage 18. korpusa budu osposobljene braniti područje zapadne Slavonije tri do pet dana a za to vrijeme snage ostalih korpusa SVK trebale su prijeći u protunapad i pri tome ovladati područjima koja će, u slučaju gubitka zapadne Slavonije, predstavljati „kompenzaciju“ za to područje.[1071] Početkom 1995., pri donošenju novog Plana upotrebe SVK, zaključeno je kako se pri njegovu definiranju treba orijentirati na varijantu Plana koja će se prvenstveno oslanjati na vojne mogućnosti RSK, bez značajnijeg oslanjanja na pomoć VJ i VRS, jer ukoliko bi, iz bilo kojeg razloga ova pomoć izostala, „došlo bi do teških posledica, posebno u početku agresije“.[1072] Glavni štab SVK bio je u pravu strahujući da bi vojna pomoć iz Republike Srpske mogla izostati. Prema Kosti Novakoviću, jednom od članova Glavnog štaba SVK, neposredno nakon početka operacije „Bljesak“, predsjednik RS Radovan Karadžić javnim se priopćenjem kako se RS neće miješati u „odnose Hrvatske i RSK“ distancirao od događanja u zapadnoj

[1068] *Dokumenti*, knj. 7, Izvješće SUP-a Okučani Upravi javne bezbednosti MUP-a RSK o sastanku s generalom Talićem u svezi vojne pomoći Vojske Republike Srpske u slučaju borbenih aktivnosti u zapadnoj Slavoniji od 26. siječnja 1993., 45.

[1069] *Dokumenti*, knj. 9, Obavijest Glavnog štaba SVK podređenim postrojbama o boravku zapovjednika VRS, generala Ratka Mladića, u zapovjedništvu 18. korpusa SVK od 20. kolovoza 1993., 131.

[1070] Isto, zahtjev Glavnog štaba SVK Glavnom štabu Vojske Republike Srpske da im uz dva bataljuna podčinjena 18. korpusu, pošalju po jedan bataljun za 7., 15., 21. i 39. korpus od 26. rujna 1993., 294.; Zapovijed Komande 18. korpusa SVK postrojbama za osnivanje borbene grupe iz jedinica 1. krajiškog korpusa Vojske Republike Srpske za pomoć 18. korpusu SVK i osiguravanje granica RSK od 26. rujna 1993., 297.

[1071] HMDCDR, Glavni štab SVK, kut. 9, Rad GŠ SVK, Borbe za Zapadnu Slavoniju, maj 1995.

[1072] D. MARIJAN, *Oluja*, Prilog 1, Planovi pobunjenih Srba iz Hrvatske o odcjepljenju teritorija Republike Hrvatske i ujedinjenju sa Srbima u Bosni i Hercegovini i Srbijom, Prijedlog Plana upotrebe Srpske vojske Krajine u sukobu s Oružanim snagama Republike Hrvatske, početak 1995., 198.

Slavoniji a Komanda 1. krajiškog korpusa zabranila je da krajinski Srbi sa područja Republike Srpske otvaraju vatru po hrvatskim jedinicama sa druge obale Save.[1073] U osnovi, može se zaključiti da je Karadžić politički poticao Knin na ekstremizam, međutim, kada je započela operacija „Bljesak“ u vojnom smislu VRS nije učinila ništa kako bi pomogla SVK.

Prema Milisavu Sekuliću, relativno dobre veze SVK i VRS, koje su imale mnogo sličnosti u nastanku, organizaciji i ustroju kao i u svojoj vezanosti uz „starijeg brata“, VJ, počele su slabiti nakon političkog sukoba između Slobodana Miloševića i Radovana Karadžića i blokade koju je SRJ uvela Republici Srpskoj. Suradnja dvije vojske nastavila se i nakon toga, primjerice, zajedničkim djelovanjem 1994. i 1995. na Dinari i livanjsko-grahovskom području, međutim, zaključuje Sekulić, akcija hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji razotkrila loše i neiskrene odnose između VRS i SVK jer od dogovorene zajedničke obrane zapadne Slavonije nije došlo.[1074]

Glavni štab SVK uzrokom poraza smatrao je nejedinstvo u vrhu RSK, koje se reflektiralo kroz politička razračunavanja u zapadnoj Slavoniji i direktno utjecalo na mogućnosti obrane ovog područja. Jedan od primjera bilo je i otvaranje za promet autoceste Zagreb-Lipovac, koje se prihvatilo bez uvažavanja vojnih aspekata toga čina, a čime je, prema Glavnom štabu SVK, u velikoj mjeri narušena cjelovitost obrambenog sustava RSK. Istodobno, prometovanje autocestom omogućilo je pojavu krijumčarenja, u što se zatim uključila i Komanda 18. korpusa, uz prešutnu suglasnost komandanta SVK pukovnika Milana Čeleketića, te kontakt krajiškom stanovništvu sa slobodnim hrvatskim teritorijem.[1075]

Slično kao i Glavni štab SVK, Milisav Sekulić koji je 1995. godine obnašao dužnost načelnika operativno-štabnih poslova u Glavnom štabu SVK, najmanju krivicu za spomenute događaje pripisuje Glavnom štabu. Sekulić tvrdi kako su komandant SVK pukovnik Milan Čeleketić i predsjednik RSK Milan Martić tijekom borbi u zapadnoj Slavoniji sami donosili odluke, kontaktirajući sa komandantom 18. korpusa pukovnikom Lazom Babićem mimo Glavnog štaba SVK. Sekulić također smatra da je Komanda 18. korpusa bila potpuno nespremna za rukovođenje svojim jedinicama u obrani zapadne Slavonije, korpus opterećen nizom problema a pukovnik Lazo Babić nedorastao svojoj dužnosti komandanata korpusa.[1076] Kao i Glavni štab SVK, Sekulić smatra da se godinama nije činilo ništa kako bi se poboljšalo

[1073] K. NOVAKOVIĆ, *Srpska Krajina*, 445.
[1074] M. SEKULIĆ, *Knin*, 167.-169.
[1075] HMDCDR, Glavni štab SVK, kut. 9, Rad GŠ SVK, Borbe za Zapadnu Slavoniju, maj 1995.
[1076] M. SEKULIĆ, *Knin*, 108., 116.

stanje u 18. korpusu i ojačala obrana zapadne Slavonije jer se nije niti planirala obrana iste, te da je zapadna Slavonija, „voljom onih odozgo- unapred puštena niz vodu“.[1077]

Komandant SVK general-potpukovnik Milan Čeleketić uputio je 15. svibnja predsjedniku RSK zahtjev za razrješenjem, u kojem je naveo da, i pored svih mjera koje je činio kako bi poboljšao stanje u SVK, nije uspio održati obećanje kako „niti jedan centimetar teritorije RSK više neće biti izgubljen“. Čeleketić napominje da je nakon hrvatskog napada postupio u skladu s „našom doktrinom odmazde po obrambenim vitalnim ciljevima protivnika, međutim, odsutstvo očekivane i dogovorene političke i vojne pomoći izvan RSK, kao i prljave političke igre pojedinaca opredijelili su tragičan ishod zbivanja u Zapadnoj Slavoniji“. Čeleketić stoga zaključuje kako je za počinjene političke pogreške najlakše okriviti vojni vrh, ustvrdivši „više nemam moralne snage da idem među ljude i tvrdim nešto što ne odgovara istini“, te stoga traži razrješenje sa dužnosti komandanta SVK.[1078] Čeleketić je nekoliko dana nakon početka borbi u zapadnoj Slavoniji, analizirajući stanje u SVK, jednim od najvažnijih problema u obrambenom sustavu Krajine naveo odbijanje vojnika da sudjeluju u borbama izvan područja na kojem žive, ustvrdivši pritom da „ljutnje vojnih obveznika i prigovori zbog pada Zapadne Slavonije treba da budu sagledane i u svetlu odbijanja vojnika da krenu u Zapadnu Slavoniju i da je brane“. Čeleketić je pritom napomenuo da je ovaj problem poznat još od 1991. godine no kako ništa nije učinjeno kako bi se situacija poboljšala.[1079] Skupština RSK imenovala je 18. svibnja general-potpukovnika Milu Mrkšića, na prijedlog Vrhovnog savjeta odbrane, a zapravo na zahtjev Slobodana Miloševića, novim komandantom GŠ SVK.[1080] Smijenjeni Komandant SVK, Milan Čeleketić, postavljen je na mjesto načelnika kabineta komandanta SVK.[1081] Mile Mrkšić je nakon dolaska na čelo SVK poduzeo niz mjera za jačanje njezine obrambene sposobnosti a posebna nada polagala se u ustrojavanje Korpusa specijalnih jedinica SVK, manevarske jedinice koja je trebala predstavljati udarnu snagu SVK.[1082]

U međusobnim optužbama i prebacivanju krivice između vojnih i političkih struktura, djelomično se zanemarila činjenica da je krajinska vojska bila u prilično lošem stanju. Srpska vojska Krajine izrasla je iz Teritorijalne obrane SAO Krajine koja je osnovana u ljeto 1991. Uoči povlačenja iz Hrvatske, tijekom prve polovine 1992. godine, JNA je nastojala od TO

[1077] Isto, 113.
[1078] „General Čeleketić zatražio razrješenje“, *Srpski glas*, 16. 5. 1995.
[1079] HMDCDR, Glavni štab SVK, kut. 9, pov. br. 3-223, Stanje u Srpskoj vojsci Krajine posle agresije na teritoriju Zapadne Slavonije, 5. 5. 1995.
[1080] „O agresiji iza zatvorenih vrata“, *Srpski glas*, 19. 5. 1995; M. SEKULIĆ, *Knin*, 171.
[1081] M. SEKULIĆ, *Knin*, 156.
[1082] K. NOVAKOVIĆ, *Srpska Krajina*, 342.-343.

RSK ustrojiti vojsku. Međutim ona je do kraja svoga postojanja bila opterećena nizom problema. Jedan od ključnih problema predstavljao je nedostatak profesionalnog vojnog kadra te stalni odljev starješina i vojnika iz SVK jer je u četiri godine Krajinu napustilo 28.000 vojnih obveznika.[1083] Pri tome se računalo na pomoć Jugoslavije, primjerice, u ožujku 1995. problem nedostatka zapovjednog kadra pokušao se riješiti upućivanjem određenog broja iz Vojske Jugoslavije; Odelenje za kadrovske poslove Generalštaba Vojske Jugoslavije pozvalo je starješine rođene na području „bivše SR Hrvatske" na „dobrovoljno upućivanje" na privremeni rad u SVK. No, od njih otprilike 600, u konačnici ih je samo 30 pristalo na odlazak u RSK.[1084] Također, Srpsku vojsku Krajine opterećivala je i nedovoljna osposobljenost i obučenost ljudstva te „statičnost" vojske – nemogućnost ustroja pokretnih jedinica koje bi bile sposobne djelovati na području čitave Krajine. Osim toga, iako je JNA je opskrbila novu krajišku vojsku sa velikom količinom naoružanja i opreme, zalihe streljiva, dijelom zbog neracionalnog trošenja, postepeno su se trošile, oružju i oruđu bio je potreban remont a kronično je nedostajalo goriva, maziva te rezervnih dijelova.[1085]

Međutim, najveći problem predstavljalo je loše stanje morala u jedinicama SVK. Početkom rujna 1993. Organ bezbednosti Glavnog štaba SVK raspravljao je o problemima koji opterećuju SVK, zaključivši da je u jedinicama SVK prisutno konstantno osipanje broja vojnika zbog neriješenog statusa starešina i vojnih obveznika, kao i zbog slabe i nedovoljne ishrane, nedostatne odjeće i obuće, a posebice zbog vrlo malih primanja.[1086] Male plaće, koje su pritom i neredovito isplaćivane predstavljale su glavni uzrok nezadovoljstva pripadnika SVK. Primjerice, krajem 1993. pripadnici vojske primali su plaću u protuvrijednosti 2-3 njemačke marke a zbog visokog stupnja inflacije u RSK, vojnici koji su bili na položajima za vrijeme njezine isplate, nakon nekoliko dana za cijelu svotu plaće mogli su kupiti tek jednu kutiju cigareta.[1087] Troškovi Srpske vojske Krajine, usprkos pomoći od SRJ, uvelike su nadmašivali krajinske financijske mogućnosti, i zapravo su „gutali" velik dio državnog proračuna. Primjerice, u ukupnom proračunu RSK za 1994. godinu, koji je iznosio 120.000

[1083] Isto, 346.-350.; M. SEKULIĆ, *Knin*, 140.

[1084] D. MARIJAN, *Oluja*, Prilog 2, Bihaćka kriza – napad pobunjenih Srba iz Bosne i Hercegovine i okupiranog teritorija Hrvatske na zaštićenu UN zonu Bihać, Izvješće Glavnog štaba SVK Slobodanu Miloševiću i Momčilu Perišiću o aktivnostima hrvatskih snaga, stanju u zapadnoj Bosni, stanju morala u jedinicama, kadrovskoj problematici i odnosima s UNPROFOR-om u prvom tromjesečju 1995. od 10. travnja 1995., 285.

[1085] K. NOVAKOVIĆ, *Srpska Krajina*, 346.-350., M. SEKULIĆ, *Knin*, 140.

[1086] *Dokumenti*, knj. 9, Informacija Organa bezbednosti Glavnog štaba SVK o izvješću predstavnika organa sigurnosti korpusa o nedjelotvornosti vlasti, švercu, izbjegavanju vojne službe, problemima u zapovjedništvu 11. korpusa te slaboj suradnji s MUP-om od 1. rujna 1993., 171.

[1087] Isto, Zaključci 22. sjednice Vrhovnog savjeta odbrane RSK o izvješćima o stanju morala u postrojbama SVK od 11. studenoga 1993., 409.

milijuna dinara, troškovi Ministarstva odbrane iznosili su 68.391 milijun dinara ili 56,99 posto ukupnog budžeta, međutim, ova sredstva bila su nedovoljna te se za slijedeću godinu planiralo za troškove vojske osigurati 134.741 milijuna dinara ili 64 posto državnog proračuna.[1088]

Posljedica svega toga bila je nedisciplina i samovolja u jedinicama SVK, praćena sa alkoholizmom i izazivanjem nereda, koji su često rezultirali ranjavanjima i međusobnim ubojstvima. Primjerice, iako tijekom 1993. godine nije bilo većih borbenih djelovanja u zapadnoj Slavoniji, u ovom je razdoblju poginuo 31 a ranjeno je 24 vojnika 18. korpusa; od toga su broja na borbenim zadacima poginula 2 i ranjena 2 vojnika a ostali su stradali u međusobnim ubojstvima, samoubojstvima, prometnim nesrećama, srpskom minskom polju, i utapanjem u rijeci Savi.[1089] Problem konzumiranja alkohola u 18. korpusu i uopće u čitavoj SVK bio je uvijek prisutan. U listopadu 1993. Komanda 18. korpusa obavještava podčinjene jedinice: „Više puta smo upozoravali na konzumiranje alkohola i svu opasnost koju on nosi. Nažalost alkohol nam i dalje čini veliko zlo, stvara pometnju i što je najgore uzima živote“, navodeći pritom nekoliko incidenata koji su se zbili u tom periodu uzrokovanih pijanstvom pripadnika korpusa, od kojih je jedan završio smrću vojnika 54. pješačke brigade. U 3. bataljunu 59. odreda nekoliko pijanih vojnika vrijeđalo je i fizički maltretiralo jednog od pripadnika odreda, jer je njegov otac ostao živjeti na slobodnom dijelu Hrvatske, na što Komanda korpusa zaključuje kako „niko nema pravo samovoljno i bez argumenata a pogotovo u pijanom stanju, deliti ljude na patriote, špijune i neprijatelje“. Komanda 18. korpusa ponovila je zapovijed o strogoj zabrani konzumacije alkohola upozorivši da se svaki pijani pripadnik korpusa mora vezati ili zatvoriti dok se ne otrijezni.[1090] Na loše stanje morala u SVK upozoravalo se i ranije, a krajem travnja 1995. vojnici i starješine iz zapadne Slavonije ukazali su na „postojanje defetizma koji je veoma ugrožavao i samu mogućnost opstanka Zapadne Slavonije u RSK“ a Sekulić zaključuje kako se pravo stanje pokazalo početkom oružanih sukoba, kada dolazi do napuštanja položaja bez borbi i otpora a opkoljene jedinice ostavljaju se „na milost i nemilost neprijatelju“.[1091] Može zaključiti da je Sekulićeva konstatacija kako su snage 18. korpusa napustile položaje „bez borbi i otpora“ pretjerana jer

[1088] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 17, Pregled planiranih rashoda budžeta za 1994. godinu sa podlogom za 1995. godinu; Raspored sredstava budžeta za 1995. god. (210,5 mil. din.), Prijedlog.
[1089] *Dokumenti*, knj. 9, Obavijest Komande 18. korpusa SVK podređenim postrojbama o aktivnostima HV-a na području RSK, o problemu alkoholizma među pripadnicima SVK te o nepotrebnim gubicima ljudstva izazvanim nedisciplinom od 26. prosinca 1993., 491.
[1090] HMDCDR, kut. 6038, Komanda 18. korpusa, pov. br. 54-530, Informacija podčinjenim jedinicama, 23. 10. 1993.
[1091] M. SEKULIĆ, *Knin*, 112.

su Srbi u zapadnoj Slavoniji (uz izuzetak Jasenovca koji je napušten gotovo odmah) dva dana pružali otpor.

Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije u svojem je izvješću, konstatirajući da su „ratne igre oko Z. Slavonije“ započele usporedno sa početkom pregovora oko potpisivanja Gospodarskog sporazuma sa Hrvatskom, zaključila kako je nakon otvaranja autoceste postalo očito kako na području zapadne Slavonije ne funkcionira državno-pravni sustav RSK a hrvatska strana je zatim iskoristila ovakvu situaciju i strategijom „izazivanja programiranih nereda i ograničenih ratnih sukoba“ provela vojnu akciju u zapadnoj Slavoniji. U izvještaju je također istaknuto kako su zapadnoslavonski poslanici na skupštinskim sjednicama godinama upozoravali na ovakvo stanje, tražeći da se teško naoružanje izvadi iz skladišta oružja pod kontrolom UNPROFOR-a i zapadnu Slavoniju na taj način izjednači sa ostali dijelovima RSK te kako je Skupština RSK donijela takvu odluku, no ona nikada nije provedena.[1092]

Za razliku od većine političkih struja u RSK, Državna komisija krivcem za pad zapadne Slavonije nije imenovala predsjednika Vlade Borisava Mikelića. Štoviše, Državna komisija zaključuje kako u zapadnoj Slavoniji nije bilo ulaganja „bitnih za život i opstanak prostora“ do dolaska na vlast Mikelićeve vlade. Mikelić nije optužen niti za pogoršanu sigurnosnu situaciju i krijumčarenje koji su se pojavili nakon otvaranja autoceste; krivcem za ove pojave imenovan je SUP Okučani, koji, dokazavši svoj „amaterizam“, nije provodio efikasnu kontrolu autoceste i nije osigurao funkcioniranje pravnog poretka na ovome području. Zaključkom Državne komisije da SUP Okučani nije proveo njezinu odluku o zatvaranju ilegalnih prilaza autocesti, čime se trebalo spriječiti kriminal na autocesti, te Uredbu o određivanju graničnih prijelaza i kontroli prelaženja državne granice, Vlada RSK je amnestirana od političke odgovornosti.[1093]

Okučanske vlasti prozvane su za stalne kritike upućivane Vladi RSK, te ucjene i zahtjeve, koje je, napominje se, Vlada RSK uglavnom ispunjavala, no „rukovodstvo SO Okučani nikada nije bilo zadovoljno“. Također, Državna komisija je zaključila da je su pokušaji Vlade RSK „s ciljem smanjenja ratnih tenzija“ oko otvaranja željezničke pruge kroz zapadnu Slavoniju opstruirani od strane okučanskih vlasti te pripadnika lokalnog ogranka Srpske radikalne stranke. Stoga su čelnici općine Okučani optuženi za aktivno uključivanje u „provociranje sukoba“ na području zapadne Slavonije, koji su za cilj imali rušenje Mikelićeve

[1092] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.
[1093] Isto.

vlade, što dovodi do slabljenja obrane zapadne Slavonije i u konačnici njezinog pada. Pri tome su, zaključuje Državna komisija, na obrambenu moć SVK i nefunkcioniranje tijela civilnih vlasti u zapadnoj Slavoniji utjecali su i stalni sukobi između Mikelića i Martića.[1094]

Državna komisija je osim civilnih vlasti i milicijskih struktura u zapadnoj Slavoniji, za nefunkcioniranje optužila i čelnike 18. korpusa, i zaključila je da su godinama na području zapadne Slavonije najutjecajniju ulogu imale vojne i milicijske strukture, posebice komandant 18. korpusa pukovnik Lazo Babić i čelne osobe SUP-a Okučani - Drago Veselinović i Stevo Kresović, koji su, ignorirajući „viđenije ljude iz Z. Slavonije…uzurpirali potpunu vlast“ te o svemu samostalno odlučivali. Komandant 18. korpusa Lazo Babić optužen je za nedostatke u organizaciji i zapovijedanju tijekom borbi u zapadnoj Slavoniji, čime je umanjen borbeni moral jedinica i mogućnost obrane, Milan Čeleketić optužen je niz propusta za vrijeme obnašanja dužnosti komandanta 18. korpusa a kritizirana je i njegova uloga na čelu komandanta SVK za vrijeme „Bljeska“. Čeleketićeva zapovijed za izmiještanjem komandnog mjesta 18. korpusa iz Okučana u Staru Gradišku istaknuta je kao „vrhunac slabljena i destabilizacije“ zapadnoslavonskog područja a dio krivice pripisan je i Glavnom štabu SVK, koji je raspolagao sa „dosta uvjerljivim“ podacima o skorom početku akcije hrvatskih snaga ali nije poduzeo potrebne mjere za obranu zapadne Slavonije.[1095]

Izvještaj Državne komisije za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije je krivcima za događaje u zapadnoj Slavoniji proglasio tamošnje civilne, milicijske i vojne strukture a glavna je teza izvještaja bila da su ove strukture vlasti svojim radom spriječile funkcioniranje pravnog poretka na području zapadne Slavonije. Na taj su način ove strukture, zaključak je, potpomognute „sa najvišeg mjesta“ iz Knina, spriječile da RSK kao država osigura provođenje međunarodnog sporazum koji je sama potpisala, čime je Hrvatskoj omogućeno da pred očima međunarodne zajednice dobije povod za vojni napad.[1096] Državna komisija je u osnovi glavnim krivcima proglasila političke protivnike Borisava Mikelića i zastupnike radikalnije struje u RSK, koji su svojim djelovanjem u zapadnoj Slavoniji opstruirali Mikelićevu politiku i provođenje Gospodarskog sporazuma.

Državna komisija ispravno je zaključila da su neredi i nefunkcioniranje pravne države najviše doprinijeli padu zapadne Slavonije, međutim, odgovornost za to u potpunosti je prebacila sa državnih na lokalne vlasti. Nefunkcioniranje pravne države i državnog poretka, kriminal i šverc te teška gospodarska situacija bili su problem prisutan na cijelom okupiranom

[1094] Isto.
[1095] Isto.
[1096] Isto.

području i predstavljali su odraz nefunkcioniranja stvarne države pobunjenih Srba. Osim toga, predstavnici svih struktura vlasti iz zapadne Slavonije tijekom cijelog su razdoblja postojanja RSK upozoravali na navedene probleme, te se na brojnim sjednicama Vlade i Skupštine RSK raspravljalo o teškoj situaciji u zapadnoj Slavoniji, međutim, malo je toga učinjeno da bi se poboljšala situacija na ovome području. I u samom izvještaju Državne komisije je zaključeno da od strane državnih vlasti nije bilo značajnih ulaganja bitnih za život i opstanak područja zapadne Slavonije.[1097]

Međutim, u zaključku je glavnim krivcem odgovornim za pad zapadne Slavonije imenovana vojska – od komandanta SVK Milana Čeleketića, ministra obrane RSK Rade Tanjge, do komandanta 18. korpusa SVK te komandanta pojedinih brigade unutar korpusa. Uz neorganiziranje sustava obrane RSK i zapadne Slavonije isti su proglašeni odgovornima i za kršenje Gospodarskog sporazuma. Prvoimenovani je krivac u izvještaju Državne komisije predsjednik RSK Milan Martić, koji je proglašen odgovornim za prekoračenje ustavnih ovlaštenja zbog blokada i sprječavanja rada Vrhovnog savjeta odbrane. Osim njih, odgovornima su proglašeni predsjednik skupštine općine Okučani Aran Dragičević te milicija – zamjenik ministra unutrašnjih poslova Nebojša Pavković, sekretar SUP-a Okučani Drago Veselinović i načelnik Stevan Kresović, zbog neizvršavanja profesionalne dužnosti. Uz iscrpan popis krivaca u strukturama vlasti RSK, Državna komisija za pad zapadne Slavonije optužuje i ponašanje snaga UNCRO-a nakon početka hrvatskog napada. Pri tom su Jordanska i Argentinska bojna optužene za otvorenu suradnju sa hrvatskim snagama dok je Nepalska bojna pohvaljena kako nije pružala otpor srpskim snagama i ometala izvlačenje teškog naoružanja koje se nalazilo u skladištu oružja „Kula“ pod njihovom kontrolom.[1098]

10.4. O provedbi i reakcijama na operaciju „Bljesak“

Tijekom operacije „Bljesak“ poginula su 42 hrvatska vojnika i policajca, a 162 su ranjena a procjenjuje se da je sa srpske strane poginulo između 350 i 450 osoba a ranjeno ih je između 1.000 i 1.200.[1099] U izvještaju Hrvatskog helsinškog odbora (HHO), objavljenom 2002. godine pod nazivom „Vojno-redarstvena akcija 'Bljesak'“, navodi se da se većina

[1097] Isto.
[1098] Isto.
[1099] HHO, *Izvješće*, 2.; „U punoj pripravnosti!“, *Večernji list*, 5. 5. 1995.; Nikolina GOTAL, Biserka LUKAN, Ana Marija VOJKOVIĆ, Marija ŽUŽUL, „Doprinos MUP-a RH pobijedi Hrvatske u Domovinskom ratu (memoarsko gradivo o sudjelovanju hrvatske policije u obrani i oslobađanju Republike Hrvatske), *Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, Zagreb 2011., 329.

pripadnika hrvatskih snaga ponašala profesionalno, pridržavajući se međunarodno prihvaćenih pravila o ponašanju prema civilima i ratnim zarobljenicima. Međutim, također je napomenuto kako je tijekom operacije počinjen određen broj kršenja međunarodnog humanitarnog prava, te da su pojedini pripadnici Hrvatske vojske počinili zločine prema civilnom stanovništvu koje je, u namjeri da dočeka novu hrvatsku vlast, ostalo u svojim kućama.[1100] Prema podacima HHO-a, za vrijeme operacije „Bljesak" na srpskoj su strani poginula 83 civila; 53 osobe ubijene su nakon dolaska Hrvatske vojske u njihova naselja iz kojih nisu krenuli u povlačenje, a preostalih 30 osoba nastradalo je u napadima HV-a na izbjegličke kolone koje su se 1. svibnja 1995. povlačile prema Republici Srpskoj, pri čemu je najveći broj stradao u napadu na kolonu kod Novog Varoša, kada su se srpski civili povlačili iza dva tenka srpske vojske.[1101] Gotovo sve žrtve među civilnim stanovništvom ubijene su ili nestale tijekom same operacije a nema zabilježenih slučajeva ubojstava i nestanaka nakon njezina završetka a nisu zabilježena niti paljenja čitavih sela i naselja. Najveći broj zabilježenih kršenja humanitarnog prava nakon završetka operacije „Bljesak" odnosi se na pljačku imovine, a manji broj na uništavanje objekata od strane pripadnika Hrvatske vojske. Stoga HHO zaključuje kako nije bilo sustavnog, planskog provođenja terora i nasilja nad preostalim srpskim stanovništvom, no kako je izostala reakcija hrvatskih vlasti na registrirane pojedinačne slučajeve nasilja nad Srbima.[1102]

Tijekom i poslije završetka operacije „Bljesak", pod nadzorom pripadnika Promatračke misije Europske unije i civilne policije UN-a, zarobljeno je oko 1.500 pripadnika Srpske vojske Krajine, koji su pritvoreni i ispitivani u Varaždinu, Bjelovaru i Požegi, te je u konačnici većina oslobođena a protiv 186 osobe pokrenut je postupak.[1103] Prema svjedočanstvu načelnika policijske postaje u Pakracu, Nikole Ivkaneca, policija je nakon završetka vojnih djelovanja na pakračkom području uspostavila šest policijskih ispostava a glavni zadatak predstavljalo je održavanje javnog reda i mira, sprječavanje kaznenih djela „iz niskih pobuda osvete i mržnje" te zaštita imovine. Uz to, policija je morala voditi računa o preostalim pripadnika 18. korpusa koji su u to vrijeme još gerilski djelovali na području Pakraca i Psunja. Ivkanec pritom navodi kako se tijekom uspostave hrvatske vlasti na pakračkom području nije se dogodio niti jedan slučaj krvnog delikta, miniranja ili paleža kuća. Profesionalno ponašanje pakračke policije potvrđuju i ocjene brojnih međunarodnih,

[1100] HHO, *Izvješće*, 18.
[1101] „HHO iznio podatke o 83 srpska civila koje je navodno ubila HV tijekom 'Bljeska'" http://www.index.hr/vijesti/clanak/hho-iznio-imena-83-srpska-civila-koje-je-navodno-ubila-hv-tijekom-bljeska/150324.aspx, pristup ostvaren 10. 3. 2012.
[1102] Isto, 50.
[1103] Isto, 55.; M. NOBILO, *Hrvatski feniks*, 478.; N. IVKANEC, *Moja sjećanja*, 236.

vladinih i nevladinih organizacija te je načelnik pakračke policije Nikola Ivaknec 1998. primio godišnju nagradu HHO-a „Miko Tripalo“ za ljudska prava a nominiran je i za nagradu za razvoj demokracije i civilnog društva koju zajednički dodjeljuju SAD-a i Europske unije.[1104]

Hrvatska je operacijom „Bljesak“ pokazala visok stupanj profesionalnosti svoje vojske i policije, koje su najvećim dijelom uspjele izbjeći osvetničko ponašanje nad poraženom srpskom vojskom te zatim u kratkom roku vratiti pod hrvatsku vlast oslobođene dijelove zapadne Slavonije. Jedan od razloga svakako je bio i oprez zbog mogućih osuda međunarodne zajednice, posebice kroz instituciju Vijeća sigurnosti UN-a, koja je inzistirala na političkom a ne vojnom rješavanju krize u Hrvatskoj.

Usprkos hrvatskim strahovanjima, a zahvaljujući brzom i profesionalno provedenom oslobađanju zapadne Slavonije, uglavnom su, uz izuzetak pojedinih negativnih ocjena, izostale snažnije osude vojne operacije u zapadnoj Slavoniji. Nekoliko dana nakon završetka borbi objavljeno je izvješće podtajnika UN-a Chinmaya Garekhana koje je Hrvatsku optužilo da je u zapadnoj Slavoniji organizirana „pljačka velikih razmjera“, koja je „organizirana od vladinih i kvazivladinih organizacija“, ponašanje Hrvatske vojske ocijenjeno je „nevojničkim“ a usto je navedeno i kako Hrvatska snagama UNCRO-a ne dopušta slobodno kretanje u zapadnoj Slavoniji. Zbog toga je hrvatski veleposlanik pri UN-u Mario Nobilo zatražio pismenu ispriku od Garekhana a 5. svibnja Akashi je na konferenciji za tisak uputio svojevrsnu ispriku hrvatskim vlastima zbog pojedinih ocjena, zaključivši kako je vrlo važno provjeriti činjenice i podatke a ne upuštati se u optužbe bez osnove.[1105]

Također, Vijeće sigurnosti je 4. svibnja 1995. usvojilo predsjedničku izjavu, u kojoj je osudilo Republiku Hrvatsku zbog kršenja građanskih prava srpskog stanovništva u zapadnoj Slavoniji. Oštrija reakcija Vijeća sigurnosti dijelom je bila uvjetovana nezadovoljstvom zbog upada hrvatskih snaga u područje razdvajanja u bivšim Sektorima Sjever, Jug i Istok. No, ubrzo se oglasio američki State Department izjavom kako nema dokaza o kršenjima ljudskih prava u zapadnoj Slavoniji a oglasio se i veleposlanik Velike Britanije u Hrvatskoj Kevin Hewitt, koji je nakon posjeta zapadnoj Slavoniji ustvrdio kako „nije bilo organiziranih pljački“ te da se „hrvatska vojska i policija ponašaju vrlo korektno“.[1106] Pozitivnu ocjenu o ponašanju hrvatskih vlasti i policije u zapadnoj Slavoniji iznio je i Boutros Ghali početkom lipnja 1995., ustvrdivši da je UNCRO zabilježio slučajeve kršenja ljudskih prava no kako se

[1104] N. IVKANEC, *Moja sjećanja*, 245.; Vladimir FILIPOVIĆ, „Kanadska brigada 'Princeza Patricija' u zapadnoj Slavoniji 1992.-1993., pripreme, djelovanje poteškoće“, *Polemos*, 11/2008., 61.
[1105] M. NOBILO, *Hrvatski feniks*, 475.-476.
[1106] Isto.

ne radi o sustavnom planu hrvatskih vlasti. Ghali je naveo da hrvatske vlasti čine sve kako bi ublažile posljedice vojne operacije na srpsko stanovništvo, pohvalivši visok stupanj profesionalnosti hrvatske policije, koji je popraćen dobrom suradnjom hrvatskih vlasti sa UNCRO-om.[1107] Ghalijevim tvrdnjama ide u prilog podatak da je Vojna policija tijekom i neposredno nakon operacije „Bljesak“ privela, legitimirala i upozorila više pripadnika Hrvatske vojske zbog nepropisnog i samovoljnog ponašanja.[1108]

Spomenutim negativnim ocjenama ponašanja hrvatskih vlasti pridružio se i nekadašnji lider zapadnoslavonskih Srba, Veljko Džakula, koji se, nakon što je nekoliko godina bio u nemilosti Knina, u ožujku 1995. ponovno aktivno uključio u strukture krajinske vlasti na dužnosti potpredsjednika Izvršnog savjeta općine Pakrac a nešto ranije imenovan je i direktorom Fonda za obnovu i razvoj općine Pakrac.[1109] Tijekom i nakon „Bljeska“, Džakula je nastupio kao glavni pregovarač poražene srpske strane u zapadnoj Slavoniji, a hrvatskim vlastima predao se 4. svibnja zajedno sa komandantom 51. pješačke brigade Stevanom Harambašiće i okruženim srpskim snagama na pakračkom području.[1110] Državno odvjetništvo u Bjelovaru podnijelo je u lipnju 1993. zahtjev za provođenje istrage protiv Veljka Džakule i drugih osoba osumnjičenih da su bili na čelu oružane pobune na privremeno okupiranom području općina Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje i Virovitice od svibnja do prosinca 1991. godine, međutim, Veljko Džakula je dan nakon uhićenja i ispitivanja pušten na slobodu, uz obrazloženje da nema dokaza na temelju kojih bi se mogao kazneno goniti.[1111] Istraga protiv njega službeno je obustavljena 1996. godine. Nakon oslobađanja zapadne Slavonije Džakula je negirao svoju ulogu u organiziranju srpske pobune u zapadnoj Slavoniji, a za koju je optužio „negativnu politiku“ hrvatskog predsjednika Tuđmana, „kod koje očito nije bilo dobrih namjera“.[1112]

Džakula je također u medijima hrvatsku stranu optužio za „dugotrajno granatiranje“ srpskog stanovništva koje se nakon operacije „Bljesak“ našlo u okruženju na pakračkom području, na koje, prema njemu, srpska strana nije odgovarala jer je komandant srpskih snaga izričito zabranio granatiranje, zaključivši kako hrvatska strana tada „montira incident“ da Srbi pucaju na Pakrac, u trenutku kada su oni već predali teško naoružanje i spremni su za predaju

[1107] UNDOC, S/1995/467, Izvješće Glavnog tajnika od 9. lipnja 1994.
[1108] D. MARIJAN, „Hrvatsko ratište“, 172.
[1109] HMDCDR, Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, Upravni odbor Fonda za obnovu i razvoj opštine Pakrac, br. 020-70/95-/-01, Odluka, 23. januar 1995.; Skupština opštine Pakrac, br. 020-703/95-I-01, Odluka o izboru podpredsjednika Izvršnog savjeta opštine Pakrac, 21. mart 1995.
[1110] N. IVKANEC, *Moja sjećanja*, 240.
[1111] Isto, 182.; Saša LEKOVIĆ, „Ako sam rekao za neke političare u Hrvatskoj da su nerazumni ili glupi, to nije bio ekstremizam već nekulturno izražavanje!“, *Globus*, 12. 5. 1995.
[1112] Boris RAŠETA, „Srbi su ljudi a ne postotak“, *Feral Tribune*, 8. 6. 2002.

hrvatskim snagama. Istovremeno, prema Džakuli, srpsko stanovništvo na pakračkom području spremno je za evakuaciju iz zapadne Slavonije, no nalazi se u okruženju po kojem tuče hrvatsko topništvo.[1113] Neistinitost ovih tvrdnji potvrđuju mnogobrojni izvještaji o granatiranju Pakraca i Lipika tijekom operacije „Bljesak“ za što je osuđen komandant bataljuna 51. brigade SVK Mirko Bosanac.[1114]

Džakula je neposredno nakon „Bljeska“ u brojnim hrvatskim medijima Hrvatsku optužio za napad na područje zapadne Slavonije, u kojem je, prema njegovim riječima, zapravo u tijeku bila postepena mirna reintegracija u sastav teritorija Republike Hrvatske a „strah i nepovjerenje su se pomalo topili“, ustvrdivši kako je zapadna Slavonija, „svjesna i svog geografskog položaja i 30 posto miješanih brakova“, pokazivala najviše interesa za pregovore i dogovor.[1115] Stoga je Džakula Hrvatsku optužio da je operacijom „Bljesak“ provela „nasilu reintegraciju“ zapadne Slavonije, preko koje „svijet prešutno prelazi“, ustvrdivši kako Hrvatska nije imala opravdanje za oslobađanje zapadne Slavonije jer kako „nitko na svijetu ne može uzeti takav incident (na autocesti op.a.) kao opravdanje za ono što se dogodilo u zapadnoj Slavoniji“.[1116]

Činjenica jest, okupirano zapadnoslavonsko područje, odnosno njegovi lideri, u određenim su momentima pokazivali više interesa za pregovore sa hrvatskim vlastima, međutim, nikada njihov cilj nije bila reintegracija u hrvatski državni sustav. O političkoj platformi Veljka Džakule, na kojoj je temeljio rješenje ključnog pitanja zapadnoslavonske oblasti pod srpskom vlašću, koja se zasnivala na proširenju dijela UNPA Zapad koji će kontrolirati pobunjeni Srbi a pregovore sa hrvatskom stranom uključivala je samo u obimu koji će omogućiti provedbu ovog cilja, bilo je u ovom radu već puno riječi. Međutim, moguće je da je ovakvo Džakulino djelovanje za vrijeme i nakon trajanja operacije „Bljesak“, koji je uz istupe u hrvatskim medijima kontaktirao i sa brojnim važnim međunarodnim čimbenicima koji su imali velikog utjecaja na odluke međunarodnih sila o daljnjoj sudbini zapadne Slavonije - predstavnicima organizacija za ljudska prava, promatračima Europske zajednice, UNHCR-a, američkim veleposlanikom u Hrvatskoj Peterom Galbrightom te Yasuhijem Akashijem, imalo i konkretnu svrhu i cilj.[1117] Prema Vladimiru Šeksu, tadašnjem

---

[1113] Saša LEKOVIĆ, „Ako sam rekao za neke političare u Hrvatskoj da su nerazumni ili glupi, to nije bio ekstremizam već nekulturno izražavanje!“, *Globus*, 12. 5. 1995.
[1114] N. IVKANEC, *Moja sjećanja*, 244.; Bilten, Dokumentaciono informacioni centar Veritas, novembar 2002., br. 47, 7.
[1115] Sanja MODRIĆ, „Ako nas ovdje ne žele onda je bolje da idemo“, *Novi list*, 13. 5. 1995.; Drago HEDL, „Vjerujem u Miloševića“, *Feral Tribune*, 15. 5. 1995.; Toni GABRIĆ, „Ubijali su šest Srba dnevno“, *Feral Tribune*, 18. 12. 1995.
[1116] Drago HEDL, „Vjerujem u Miloševića“, *Feral Tribune*, 15. 5. 1995.
[1117] „Ako nas ovdje ne žele onda je bolje da idemo“, *Novi list*, 13. 5. 1995.

potpredsjedniku Hrvatskog sabora i članu odbora za mirnu reintegraciju, čelnici zapadnoslavonskih Srba odugovlačili su s predajom hrvatskim snagama, nadajući se odluci međunarodne zajednice o ponovnoj uspostavi mandata UNCRO-a u zapadnoj Slavoniji ili proglašenju ovog područja zaštićenom zonom.[1118] Doista, tijekom pregovora koji su se održali u Pakracu 4. svibnja, Džakula je od hrvatske strane tražio najmanje tjedan dana za organizaciju povlačenja srpskog stanovništva iz zapadne Slavonije, zahtijevajući također da snage UNCRO-a zaposjednu kontrolne točke koje su napustili početkom oružanih sukoba u zapadnoj Slavoniji. Promatrači Europske zajednice izvijestili su jednog od hrvatskih pregovarača na sastanku u Pakracu, načelnika pakračke policije Nikolu Ivkaneca, kako smatraju da Džakula nastoji, uz pomoć UN-a, osigurati da oslobođeno područje dobije status zaštićenog područja iz kojeg bi se morale povući postrojbe hrvatske vojske i policije.[1119] Slično je djelovala i Srpska pravoslavna crkva, naime, nekoliko dana nakon početka borbi u zapadnoj Slavoniji patrijarh Pavle izvijestio je Svjetski savez crkava i poglavare svih svjetskih crkava o „masakru od strane ustaša u pakračkom okruženju i drugim mjestima Zapadne Slavonije“ te velikom broju ubijenih Srba a s ciljem „da se cijela Zapadna Slavonija uzme u zaštitu i spriječi totalni genocid srpskog naroda na ovom području“.[1120] Nedugo nakon Bljeska Džakula je potvrdio ove navode, izjavivši novinaru *Feral Tribunea* Darku Hedlu: „tražili smo da se ponovno zaštiti taj prostor a kad naše oružje bude u rukama UN-a, da hrvatska vojska i policija ne dolazi u dodir sa stanovništvom“. Džakula tvrdi da su hrvatske vlasti prihvatile ovaj zahtjev, te kako je sa hrvatske strane obećano da će se, nakon što Srbi predaju naoružanje UNCRO-u, hrvatske snage povući a UNCRO će se vratiti u svoje baze i pojačati liniju razdvajanja. Prema Džakuli, Srbi su zatim trebali dobiti od zapovjednika snaga UNCRO-a u Sektoru Zapad pismena jamstva za osiguranje zapadnoslavonskog područja, nakon čega se trebalo krenuti sa pregovorima o „mirnom rješenju“.[1121]

Sličan stav zauzeo je i Knin. Skupština RSK zahtijevala je da međunarodna zajednica prisili Hrvatsku na povlačenje sa područja koje su hrvatske snage oslobodile u zapadnoj Slavoniji a predsjednik RSK Milan Martić je 17. svibnja, na sastanku u Kninu sa posebnim izaslanikom glavnog tajnika UN-a Yasushijem Akashijem, tražio da se stanje u zapadnoj Slavoniji vrati na „ono od prije hrvatske agresije, uz bezuslovno proglašenje tog područja

[1118] Željko PERATOVIĆ, „Hrvatska će silom slomiti otpor bude li još jednom pucano s okupiranih područja“, *Panorama*, 10. 5. 1995.
[1119] N. IVKANEC, *Moja sjećanja*, 229.
[1120] „Ujedinjene nacije pokrovitelj genocida“, *Puls glasa srpskog*, 6. i 7. 5. 1995.
[1121] Drago HEDL, „Vjerujem u Miloševića“, *Feral Tribune*, 15. 5. 1995.

zaštićenom zonom UN“.[1122] Stoga se može zaključiti da su Veljko Džakula, patrijarh Pavle i službeni Knin imali istovjetni plan o povratku zapadne Slavonije pod zaštitu snaga UN-a. Čelnici krajinskih Srba pokušali su na ovaj način „sanirati“ štetu nastalu vojničkim porazom u zapadnoj Slavoniji, nadajući se da će se pritiskom i intervencijom međunarodnih čimbenika uspostaviti „status quo“ te za zapadnoslavonsko područje ponovno osigurati uvjete koji su bili utvrđeni Vanceovim planom, čime bi se poništio uspjeh hrvatske vojske i policije u oslobađanju zapadne Slavonije. Činjenica je da krajinske vlasti, uključujući i Veljka Džakulu kao čelnika zapadnoslavonske oblasti i potpredsjednika Vlade RSK do siječnja 1993., nikada nisu implementirale odrednice Vanecovog plana na području pod svojom kontrolom, te su se nadale da će se ponovnom uspostavom „zaštićene zone“ na području zapadne Slavonije nastaviti vladati na tome području.

Dijelom zbog djelovanja Hrvatske vojske za vrijeme i nakon Bljeska u Sektorima Sjever i Jug, a na poticaj Rusije, Vijeće sigurnosti je 17. svibnja 1995. usvojilo Rezoluciju 994 koja je bila prilično nepovoljna za Hrvatsku; njome se tražilo povlačenje svih snaga iz zone razdvajanja te zatim ponovnu uspostavu mandata UNCRO-a u zapadnoj Slavoniji, međutim, ona nikada nije provedena u djelo.[1123] Hrvatska strana izrazila je spremnost da prihvati prisutnost snaga UNCRO-a u zapadnoj Slavoniji na dvije lokacije, u Jasenovcu i Staroj Gradišci, te neograničen broj promatrača ECMM.[1124] Pripadnici UNCRO-a nastavili su djelovati na zapadnoslavonskom području, nadzirući poštivanje ljudskih prava i odnos hrvatskih vlasti prema Srbima, te organizirajući konvoje srpskog stanovništva koje je napuštalo zapadnu Slavoniju.[1125] Krajem svibnja 1995. na području zapadne Slavonije u tu je svrhu angažirano je otprilike 240 civilnih promatrača UN-a.[1126]

10.5. Odlazak srpskog stanovništva iz zapadne Slavonije

Već prvog dana operacije „Bljesak“ započelo je iseljavanje srpskog stanovništva preko Stare Gradiške na područje Republike Srpske. U Banja Luci je na osnovu zapovijedi predsjednika RS Radovana Karadžića 5. svibnja osnovan Državni štab za prihvat i smještaj

[1122] „Hitno ujedinjenje sa Srpskom“, *Srpski glas*, 22. 5. 1995.; D. LUKAČ, „Povlačenje, pa pregovori“, *Srpski glas*, 18. 5. 1995.
[1123] M. NOBILO, *Hrvatski feniks*, 477.; I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 430.
[1124] „Pregovore ometaju srpske razmirice“, *Vjesnik*, 18. 5. 1995.
[1125] N. IVKANEC, *Moja sjećanja*, 238., 241.; I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 430.
[1126] I. MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica*, 431.

izbjeglica iz Zapadne Slavonije.[1127] Smještaj za izbjegle Srbe organiziran je u prihvatim centrima u Bosanskoj Gradišci, Novoj Topoli, Orahovcu, Banja Luci, Prnjavoru, Srpcu i drugim mjestima Republike Srpske.[1128] Usporedno s dolaskom Srba iz zapadne Slavonije, na ovom području započinje teror nad hrvatskim stanovništvom, koje se progoni iz kuća u koje se zatim naseljava zapadnoslavonsko srpsko stanovništvo.[1129]

Unatoč pozivima, koje su zapadnoslavonskim Srbima uputili Radovan Karadžić i SDS srpskih zemalja da, „usprkos nekim agitatorima koji propagiraju odlazak u Srbiju“, ostane u RS jer će se otuda lakše vratiti u zapadnu Slavoniju, kada se ona „silom vrati u suverenitet Republike Srpske Krajine“,[1130] velik broj izbjeglica uputio se u istočnu Slavoniju i Baranju te u SRJ. Jedan od razloga za odlazak iz Republike Srpske bio je „izrazito nekorektan stav“ koje su tamošnje vojne vlasti zauzele prema pripadnicima 18. korpusa i civilnom stanovništvu izbjeglom iz zapadne Slavonije.[1131] Stoga je u razdoblju do 17. svibnja 1.200 zapadnoslavonskih izbjeglica preko graničnog prijelaza Rača otišlo u SRJ.[1132] Prema hrvatskim podacima, u danima nakon „Bljeska“ u istočnu Slavoniju stiglo je oko 6.000 Srba iz zapadne Slavonije.[1133] Predstavnike izbjeglica iz zapadne Slavonije, nakon što su ih u Beogradu odbili primiti Milošević i Mikelić, primili su 12. svibnja načelnik Generalštaba VJ Momčilo Perišić i komesar Komesarijata za izbjeglice Srbije Bratislava Morina, koji su predložili da se 500 zapadnoslavonskih izbjeglica smjesti u Visokim Dečanima na Kosovu, no ova je ponuda odbijena.[1134]

Nakon neuspjeha srpskih snaga srpsko stanovništvo krenulo je 1. i 2. svibnja na poziv srpskih vlasti, usporedno s povlačenjem vojske, s iseljavanjem iz zapadne Slavonije. Međutim, nakon prestanka borbi i zatim smirivanja i stabilizacije situacije nastavilo se napuštanje zapadne Slavonije. Iseljavanje se odvijalo tijekom sljedećih mjeseci u organizaciji i uz pratnju UNCRO-a. Broj Srba koji je napustio zapadnu Slavoniju za vrijeme i neposredno nakon operacije „Bljesak“ nije dosad točno utvrđen. U zapadnoj Slavoniji je prema krajinskim podacima iz 1993. godine živjelo 29.000 stanovnika, međutim, proces depopulacije, koji je zbog teških uvjeta života bio posebno izražen u pakračkoj općini, uvelike je utjecao na broj

[1127] Neđo ĐEVIĆ, „Etničko čišćenje uništenjem Srba“, *Srpski glas*, 6. i 7. 5. 1995.
[1128] „U zagrljaju Srpske“, *Srpski glas*, 13. i 14. 5. 1995.
[1129] Šimun PENAVA, Davor – humani centar svijeta: progon Hrvata i Muslimana s banjalučkog područja 1995., knj.1, Slavonski Brod 2004.
[1130] Neđo ĐEVIĆ, „Etničko čišćenje uništenjem Srba“, Srpski glas, 6. i 7. 5. 1995.
[1131] HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, RSK, Državna komisija za utvrđivanje uzroka i načina pada Zapadne Slavonije, Izvještaj o uzrocima i načinu pada Zapadne Slavonije, 11. 7. 1995.
[1132] „Slavonci odlaze u Jugoslaviju“, *Srpski glas*, 18. 5. 1995.
[1133] Danica JURUČIĆ, „Srpski teror trpi još 7670 Hrvata“, *Slobodna Dalmacija*, 3. 7. 1995.
[1134] „Milošević i Mikelić odbili da prime delegaciju izbjeglica“, *Srpski glas*, 16. 5. 1995.

stanovništva i teško je točno utvrditi broj stanovnika 1995. godine na ovom području.[1135] Primjerice, Veljko Džakula je nakon oslobađanja zapadne Slavonije iznio podatak o otprilike 20.000 do 25.000 stanovnika koji živjeli na ovom području tijekom okupacije.[1136] Analizirajući ratne migracije srpskog stanovništva 1995. godine tijekom i nakon operacija hrvatske vojske „Oluja“ i „Bljesak“, Ozren Žunec navodi kako različiti izvori navode brojke od 6.000 do 15.000 osoba koje su o ovom periodu napustile zapadnu Slavoniju.[1137] Prema hrvatskim podatcima, do 10. svibnja zapadnu Slavoniju napustilo je otprilike 5.000 ljudi.[1138] U izvještaju Hrvatskog helsinškog odbora o operaciji „Bljesak“ navedeno je kako je zapadnu Slavoniju tijekom same akcije, na poziv srpskih vlasti, napustilo oko 10.000 civila, a u drugom valu koji je krenuo nakon 15. svibnja, u konvojima UNHCR-a, napustilo je još 7-8 tisuća osoba srpske nacionalnosti.[1139] Bitno je napomenuti, s obzirom da se izbjeglički val srpskog stanovništva iz zapadne Slavonije kretao gotovo isključivo prema Republici Srpskoj, kako je prema službenoj evidenciji Republičkog štaba za prihvat i smještaj izbjeglica RS u razdoblju od 1. do 17. svibnja u RS je stiglo 11.370 izbjeglica iz zapadne Slavonije.[1140]

Neposredno nakon „Bljeska“ Srbi su tvrdili da se u zapadnoj Slavoniji „dešava pokolj srpskih civila“. Radovan Karadžić je 5. svibnja iznio podatak o 1.000 ubijene djece, koja su između ostalog gažena tenkovima, ustvrdivši kako je u Pakracu streljano „najmanje 200 Srba“ a da su civili pri pokušaju bijega u Republiku Srpsku „lovljeni snajperima kao da su zvijeri“.[1141] *Srpski glas* iz Banja Luke prenio je 5. svibnja informaciju novinske agencije bosanskih Srba SRNA o masakru kolone od nekoliko tisuća srpskih izbjeglica koja se kretala iz Okučana prema Staroj Gradiški. Prema tome izvoru, hrvatske postrojbe prvo su sa područja šume Prašnik uz cestu prema Staroj Gradiški pucale na izbjeglice a zatim ih gazile tenkovima, nakon čega je „prema izjavama očevidaca“ na cesti od Okučana do Stare Gradiške „ostalo stotine masakriranih tijela srpskih civila“.[1142] Nekoliko dana nakon završetka operacije, episkop slavonski Lukijan u intervjuu objavljenom u tjedniku *Pulsu Glasa srpskog* ustvrdio je, da je u koloni, koja se iz Pakraca povlačila prema Staroj Gradišci na UNPROFOR-ovom punktu kod Bijele Stijene pobijeno oko 500 djece, te kako je do 5. svibnja u zapadnoj Slavoniji ubijeno oko 2.500 civila. Lukijan je također naveo kako je patrijarh Pavle o tome je

---

[1135] J. ILIĆ, „Geografski i geopolitički položaj“, 26.
[1136] Drago HEDL, „Vjerujem u Miloševića“, *Feral Tribune*, 15. 5. 1995.
[1137] O. ŽUNEC, *Goli život*, sv. II, 726.
[1138] Mirjana PRIŠĆAN, „Povratak može početi!“, *Večernji list*, 10. 5. 1995.
[1139] HHO, *Izvješće*, 2.
[1140] „Broj nije konačan“, *Srpski glas*, 18. 5. 1995.
[1141] Neđo ĐEVIĆ, „Etničko čišćenje uništenjem Srba“, „Branićemo narod svim sredstvima“, *Srpski glas*, 6. i 7. 5. 1995.
[1142] „Masakrirane izbjeglice“, *Srpski glas*, 6. i 7. 5. 1995.

obavijestio Svjetski savez crkava i poglavare svih svjetskih crkava s ciljem „da se cijela Zapadna Slavonija uzme u zaštitu i spriječi totalni genocid srpskog naroda na ovom području“.[1143] Srbi iz zapadne Slavonije postali su sredstvo propagande srpskih medija koji su, znajući kako se radi o neistinama te uvećavajući broj žrtava i lažno izvještavajući o masakru i torturama, pridonijeli i strahu od hrvatske države, što je u konačnici bilo jednim od uzroka daljnjeg masovnog iseljavanja Srba iz Hrvatske.

Usprkos garancijama Hrvatske vlade o poštovanju njihovih prava kao državljana Republike Hrvatske, prisutnosti pripadnika međunarodnih organizacija koje su nadzirale poštovanje ljudskih prava te korektnog odnosa pakračke policije koja je preuzimala kontrolu nad dotad okupiranom području, srpsko stanovništvo iz zapadne Slavonije nastavilo je i u mjesecima nakon „Bljeska“ s iseljavanjem. Pripadnici UNCRO-a i UNHCR-a provodili su operaciju *Siguran prolaz* (*Safe Passage*) u okviru koje su tijekom lipnja i srpnja posredovali u odlasku 130 Srba u istočnu Slavoniju te još 16 preko Banja Luke na područje Sektora Sjever.[1144]

Jedan od razloga odlaska srpskog stanovništva sa oslobođenog područja bilo je odbijanje bilo kakvog oblika suživota sa Hrvatima i života u hrvatskoj državi, stava koji je prevladavao kod značajnog dijela krajinskog stanovništva.[1145] Samo nekoliko dana prije početka operacije oslobađanja zapadne Slavonije, predsjednik RSK Milan Martić je u dijelu Pakraca pod srpskom kontrolom poručio: „svim špekulantima i svim emisarima ovog svijeta koji kažu da ovaj teritorij mora da se vrati u Hrvatsku, da kažemo da od toga nema ništa…. Mi smo danas okupljeni na jednom mestu i vojska i narod i Crkva i svi imamo samo jednu želju da opstanemo svoji na svome“, naglasivši kako „niko nema pravo da potpiše nešto što je strano i prihvati bilo koji oblik suživota i autonomiju“ te poručivši „emisari koji se ponovno bude pod naravno patronatom Unprofor, […] tumače vam kako će vam biti lijepo tamo. Ja vas molim kao vaš predsjednik znajući šta je zadnja namera, neprihvatajte, a prijavite sve te slučajeve i mi ćemo znati kao pravna država da se obračunamo sa tima koji vas ponovo guraju tamo gde sigurno niko od vas ne želi pod nož. …Hvala im na njihovoj ponudi mi ništa drugo ne ćemo nego svoju državu, nema potrebe da to krijemo i da njih držimo u nekakvoj nadi. Neka zaborave svaku nadu da ćemo mi pristati na njihovu državu, od toga nema više ništa.“[1146] Sociolog Ozren Žunec, analizirajući stanje svijesti srpskog stanovništva u

[1143] „Ujedinjene nacije pokrovitelj genocida“, *Puls glasa srpskog*, 6. i 7. 5. 1995.
[1144] Isto.
[1145] Vidi N. BARIĆ, *Srpska pobuna*, 535.-542.
[1146] HMDCDR, SUP Okučani, kut. 77, Govor predsjednika RSK gospodina Milana Martića na mitingu u Pakrac-Gavrinica, 26. aprila 1995.

Hrvatskoj i razloge njihovog masovnog priključivanja pobuni, zaključuje: „Hrvatski Srbi, odnosno oni koji su pokrenuli oružanu pobunu i sudjelovali u njoj, kao i njihovi politički saveznici u Srbiji predstavu situacije 1989-1990. godine konstruirali su kao stanje ugroze političke i biologijske egzistencije Srba i kao početak novog genocida. Hrvati su definirani kao 'ustaše', a postkomunistička Hrvatska kao recidiv Nezavisne Države Hrvatske. [….] Iz konstruirane, ali upravo zato za Srbe i posve zbiljske činjenice da su Hrvati prijetnja opstanku Srba te da su Hrvati trajni i najveći neprijatelji, slijedio je zaključak da s Hrvatima zajedničkog života nema te da je teritorij na kojem žive Srbi potrebno zauzeti, odvojiti ga od Hrvatske i protjerati hrvatsko i drugo nesrpsko stanovništvo. Sukob je poprimio takorekuć metafizičke razmjere između Dobra i Zla“. Žunec pritom zaključuje kako ni u kasnijem razdoblju vodstvo krajinskih Srba „nije odustajalo od radikalne politike trajne ratne konfrontacije s Hrvatima. Ono od toga nije odustajalo ni onda kad je bilo jasno da je pobunjenički pokret bio pred slomom i kad je nuđena reintegracija u iznimno povoljnim, konfederalnim uvjetima (*Plan Z-4* 1995. godine). Umjesto toga, fatalistički je čekan rasplet za koji se znalo da će za srpsku zajednicu, a osobito za onaj njen dio koji se voljno ili slijedom različitih koincidencija pridružio pobunjenicima, biti katastrofalan. Konstrukt koji je prihvaćen u svom postvarenom obliku kao naravan, objektivan pa stoga i nepromjenjiv, onemogućavao je ljudsku intervenciju.“[1147]

Osim, dakle, odbijanja suživota s Hrvatima bilo je i drugih razloga za nastavak iseljavanja, što je vidljivo iz tadašnjih novinskih natpisa. Tako Banjalučki *Srpski glas* donosi 16. svibnja informaciju kako velik broj Srba koji se nalaze u Šeovici kod Pakraca želi napustiti zapadnu Slavoniju, navodeći „Kod Srba na području Pakraca prisutno je osjećanje straha i neizvjesnosti, posebno zbog toga što su mnoge porodice razdvojene i muškarci odvedeni u hrvatske zatvore“.[1148] U srpnju je u krajinskom vojnom listu *Vojska Krajine* objavljeno da se nad Srbima koji su ostali u zapadnoj Slavoniji vrše torture i krše se njihova osnovna ljudska prava, muškarci se odvode u nepoznatom smjeru a hrvatska vojska i policija pljačkaju srpsku imovinu, uz zaključak kako „nitko od Srba neće tamo ostati, jer 'tamo' za nas nema života“. Jedna od izbjeglica iz sela Bukovčani, Janja Cvijanović, zaključuje „nema Srbima života u Zapadnoj Slavoniji pod hrvatskom vlasti.“.[1149] Očito je da dakle, da su jednim od razloga nemogućnosti ostanka u zapadnoj Slavoniji Srbi smatrali uhićenje pripadnika poraženog 18. korpusa koji su, nakon ispitivanja, vrlo brzo pušteni kućama, o čemu su

[1147] O. ŽUNEC, *Goli život*, sv. I, 77.-79.
[1148] „Strah diktira odlazak“, *Srpski glas*, 16. 5. 1995.
[1149] „Preživjeli odlaze, grobovi ostaju“, *Vojska Krajine*, juli 1995., 9.

postojale informacije kod izbjeglih Srba. Primjerice, u *Srpskom glasu* objavljeno je 18. svibnja da je od ukupno 1.494 uhićenih osoba dotad pušteno na slobodu otprilike 900 ljudi, te kako su hrvatske vlasti najavile da će, osim njih stotinjak, svi biti pušteni na slobodu.[1150] Hrvatski helsinški odbor, navodeći da su pri ispitivanjima uhićenih osoba u više navrata prekršena pravila postupanja sa ratnim zarobljenicima, zaključuje kako je Hrvatska prema međunarodno prihvaćenim pravilima imala pravo ispitati zarobljene pripadnike protivničke vojske i utvrditi eventualne počinioce ratnih zločina.[1151] Također, činjenica da je sudski postupak pokrenut protiv samo 186 osoba te da je velika većina zarobljenih pripadnika srpske vojske ubrzo oslobođena i puštena svojim domovima svjedoči o korektnom postupku hrvatskih vlasti koje su težile što bržem smirivanju situacije.[1152]

Prema izjavama čelnika zapadnoslavonskih Srba objavljenima desetak dana nakon oslobađanja zapadne Slavonije može se zaključiti da su Srbi u zapadnoj Slavoniji kalkulirali i pokušavali ocijeniti hoće li ostati živjeti u hrvatskoj državi ili će se iseliti u Jugoslaviju, odnosno, Republiku Srpsku ili Krajinu. Primjerice, u intervjuu objavljenom u zagrebačkom tjedniku *Globus* 12. svibnja Džakula je izjavio "hoće li ovaj narod otići odavde i ostaviti sve ovo hrvatskoj državi, da ona u njihovoj imovini uživa, to će ljudi sami odlučiti. Ili će ostati zbog imovine ili će tražiti neko drugo rješenje u okviru te države. Vrlo je teško u ovom trenutku odgovoriti što će narod odlučiti… Poslije svega što im se dogodilo, ljudi su spremni sve ostaviti i otići. Ako se netko želi odreći svoje imovine i ne želi živjeti na nekom prostoru, svaka državna vlast trebala bi se zapitati : zbog čega?... Ali ako većina odluči da ostanemo, ostat ću i ja."[1153] Sljedećeg dana u intervjuu *Novom listu* Džakula je izjavio slično „rekao sam ljudima da odluke ne donose naglo, da dobro razmisle, da se ohlade od panike, da promisle što ih čeka tamo gdje bi eventualno otišli."[1154]

Džakula je pritom jednim od razloga za odlazak Srba iz zapadne Slavonije smatrao nepravedan i nejednak odnos hrvatske države prema ratnim zločincima na hrvatskoj i srpskoj strani, tvrdeći da hrvatske vlasti nakon operacije „Bljesak" proganjaju Srbe, dok ne postoji politička volja za osudu Hrvata, koji su prema njemu 1991. godine počinili niz zločina nad Srbima u zapadnoj Slavoniji. Primjerice, u već spomenutom intervjuu *Globusu* Džakula je optužio hrvatske vlasti za ispitivanja u Bjelovaru, Varaždinu i Požegi svih Srba „od 16 do 70

[1150] „Neizvjesna sudbina zatočenika", *Srpski glas*, 18. 5. 1995.; G. Š., „Iz Pakraca samo 880 Srba", *Srpski glas,* 15. 5. 1995.
[1151] HHO, *Izvješće*, 8.
[1152] M. NOBILO, *Hrvatski feniks*, 478.
[1153] Saša LEKOVIĆ, „Ako sam rekao za neke političare u Hrvatskoj da su nerazumni ili glupi, to nije bio ekstremizam već nekulturno izražavanje!", *Globus*, 12. 5. 1995.
[1154] „Ako nas ovdje ne žele onda je bolje da idemo", *Novi list*, 13. 5. 1995.

godina“ ,dok se istovremeno Pakracem šeću Hrvati koji su „klali i ubijali“ Srbe, zaključujući „onda nam kažu da Srbi imaju ista prava. Nije tako.“[1155] Nekoliko dana kasnije u *Feral Tribuneu* Džakula iznosi slične tvrdnje: „od naših ljudi prave se ratni zločinci a Hrvatska nije pokazala snage da ikog svoga optuži za ratne zločine. A u svakom ratu ima ratnih zločinaca i na jednoj i na drugoj strani. […] Ako Hrvatska među Srbima traži ratne zločince, tada mora suditi i svojima. Tada može reći: osudili smo svoje, pa imamo pravo i one na drugoj strani“[1156] Međutim, nekoliko godina kasnije i sam Džakula priznao je da je nakon „Bljeska“ u zapadnoj Slavoniji u konačnici procesuirano 180 Srba od kojih je na zatvorsku kaznu osuđeno 25 osoba.[1157] No, u trenutku kada je bilo važno uliti povjerenje srpskom stanovništvu kako bi ostalo živjeti u svojim domovima, Džakula je, prozivajući hrvatsku stranu za „klanja“ i zločine nad Srbima, umjesto stabilizaciji situacije, pridonio osjećaju straha i nesigurnosti, koje su potencirali srpski mediji u Krajini i Republici Srpskoj.

Zbog takvih stavova, koji su otežavali proces uspostave povjerenja između hrvatskog i srpskog stanovništva, a prvenstveno zbog njegova djelovanje 1990.-1995., Džakulino i Harambašićevo puštanje na slobodu samo dan nakon uhićenja izazvalo je konsternaciju kod pakračkog stanovništva, koje je očekivalo suđenje „srpskim vođama“ čelnicima srpske pobune u zapadnoj Slavoniji. Pakračka policija dobila je zadatak osiguranja Džakule i Harambašića „od bilo kakvih neugodnosti“, osiguranja smještaja i civilnog vozila za Džakulu.[1158] Ovim su činom hrvatske vlasti najvjerojatnije željele doprinijeti stabilizaciji situacije u zapadnoj Slavoniji.

Stoga se nameće zaključak da je iseljavanje srpskog stanovništva iz zapadne Slavonije bilo posljedica čimbenika na koje su hrvatske vlasti imale malo utjecaja. Odbijanje bilo kojeg rješenja krajinskog pitanja koje ne bi uključivalo srpsku državu bilo je jednim od osnovnih vrijednosnih načela na kojem je stvorena i zatim egzistirala RSK, a niti jedna politička opcija u RSK nije zastupala drugačiju politiku, koja bi eventualno pregovorima mogla dovesti do mirnog rješenja. U slučaju konačnog rješenja koje ne bi uključivalo srpsku državu na okupiranom području Hrvatske,većina pobunjenih Srba nije bila spremna prihvatiti hrvatsku vlast na području koje su dotad kontrolirali i bila je spremna napustiti Hrvatsku. Operacija „Bljesak“, uz pojedine ekscese, prema ocjenama međunarodnih čimbenika izvedena je korektno i uz nastojanje hrvatskih vlasti da se stanovništvu dotad okupiranog područja

[1155] Saša LEKOVIĆ, „Ako sam rekao za neke političare u Hrvatskoj da su nerazumni ili glupi, to nije bio ekstremizam već nekulturno izražavanje!“, *Globus*, 12. 5. 1995.
[1156] Drago HEDL, „Vjerujem u Miloševića“, *Feral Tribune*, 15. 5. 1995.
[1157] Boris RAŠETA, „Srbi su ljudi a ne postotak“, *Feral Tribune*, 8. 6. 2002.
[1158] N. IVKANEC, *Moja sjećanja*, 240.-241.

zapadne Slavonije što više olakšaju posljedice vojne operacije te omogući integracija u ustavno-pravni sustav Republike Hrvatske. Međutim, usprkos tome, značajan broj Srba napustio je područje zapadne Slavonije. Posebno je uočljivo da je iseljavanje nastavljeno tjednima nakon završetka operacije „Bljesak“, kada je postalo očito da hrvatske vlasti ne provode „osvetničku“ politiku nad poraženom stranom, odnosno da su uhićeni samo pripadnici vojske, i zatim uglavnom oslobođeni, vojni i civilni čelnici zapadnoslavonskih Srba pušteni su na slobodu, postupak hrvatskih vlasti nadzirale su snage UNCRO-a a na području zapadne Slavonije boravili su mnogobrojni međunarodni diplomati, izvještavajući svjetsku javnost o stupnju poštovanja građanskih prava srpskog stanovništva. Bitnu ulogu u odlasku stanovništva iz zapadne Slavonije tijekom „Bljeska“ te poslije njega odigrali su srpski čelnici, kako oni u Kninu, tako i na lokalnoj razini. Skupština RSK zahtijevala je sredinom svibnja 1995. od međunarodne zajednice da omogući Srbima odlazak iz zapadne Slavonije, dok su bivši lokalni čelnici, umjesto stabilizacije i smirivanja situacije, koja je bila ključna za ostanak stanovništva, radikalizirali situaciju neodmjerenim izjavama te konstatacijama kako hrvatske vlasti imaju nejednak tretman Hrvata i Srba. Zasigurno, na odlazak Srba utjecali su i čelnici i mediji u Republici Srpskoj, izjavama i člancima o genocidu nad srpskim narodom u zapadnoj Slavoniji. Sve je to utjecalo na duboko ukorijenjene, godinama potencirane strahove od hrvatske države kod krajinskog stanovništva i za posljedicu je imalo općeprihvaćeno uvjerenje da život u Republici Hrvatskoj nije moguć.

10.6. Zaključna razmatranja o oslobađanju zapadne Slavonije

„Pad“ Srpske autonomne oblasti Zapadna Slavonija započeo je već u kasnu jesen i zimu 1991., uspješnim provođenjem operacija hrvatskih snaga „Otkos-10“ i „Orkan-91“ na zapadnoslavonskom području. Sljedeće četiri godine na ovom su području protjecale u očekivanju nove napadne operacije Hrvatske vojske u zapadnoj Slavoniji. Već je bilo govora o međusobnim srpskim optužbama za brzi uspjeh hrvatskih snaga u operaciji „Bljesak“, od kojih je jedan dio počivao na ideji izdaje i prodaje zapadne Slavonije. U Krajini je postojala vrlo jasna svijest kako tijekom protekle četiri godine nije okončan niti jedan segment izgradnje RSK u funkcionalnu državu, a kod civilnih i vojnih struktura postojao je konsenzus po pitanju jednog od najvažnijih uzroka „pada“ zapadne Slavonije – kaos i anarhija u državi koja to nikada nije uspjela postati, no bilo je daleko lakše za vlastiti poraz okriviti „maglovite“ i tajne dogovore i zakulisne igre nego se suočiti sa vlastitim neuspjehom u

izgradnji učinkovite države i njezine vojske. Najvažniji čimbenik u okupaciji velikog dijela hrvatskog teritorija 1991. godine bila je snaga JNA a ostavši bez njezine potpore (djelomično; velika količina oružja ostala je na okupiranom području) pobunjeni Srbi nisu imali snage, odlučnosti niti sposobnosti za obranu onoga što im je u osnovi, osigurala JNA 1991. godine. Najbolji primjer je raspad snaga 18. korpusa nedugo po hrvatskom napadu kao i izostanak adekvatne vojne pomoći iz ostalih dijelova Krajine.

Glasine o prodaji/zamjeni zapadne Slavonije stare su koliko i sama RSK. Prema čestim tvrdnjama među krajinskim Srbima, zapadna Slavonija ostavljena je krajem 1991. godine od Banjalučkog korpusa JNA na milost i nemilost hrvatskim snagama. Međutim, pri tom se nije uzimalo u obzir da je Hrvatska vojska u listopadu i studenom 1991. pokrenula opsežne i dobro koordinirane operacije za oslobađanje okupiranog područja zapadne Slavonije, koje su stoga rezultirale i velikim uspjesima na terenu. Stoga se srpski neuspjeh u okupiranju planiranog područja zapadne Slavonije pretvorio u „prvu izdaju zapadne Slavonije“, bez konkretnih činjenica o tome tko je i zašto počinio izdaju. Malen dio preostalog područja koje hrvatske snage nisu uspjele osloboditi 1991. godine, životario je sljedećih godina. Nepovoljan i teško branjiv položaj okučanskog džepa često je na srpskoj strani budio misli o eventualnoj zamjeni za područje koje bi doprinijelo kompaktnosti srpskog područja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, uglavnom kod bosanskohercegovačkih Srba. Primjerice, Milan Babić je krajem 1994. godine na sjednici Vlade RSK ustvrdio da prema njegovim informacijama, u slučaju ujedinjenja Republike Srpske Krajine i Republike Srpske, RS ima namjeru trgovati sa područjem zapadne Slavonije u zamjenu za područje Bosanske Posavine a Radovan Karadžić je sredinom 1994. na TV Banja Luka iznio izjave o rijeci Savi kao prirodnoj granici između Hrvata i Srba i o mogućim dogovorima oko zamjene teritorija u Bosanskoj Posavini za „neke druge teritorije“.[1159] Stoga se naknadno, poslije „Bljeska“, pojavila i teza o „dogovoru rukovodstva Republike Srpske sa Hrvatskom“ kao razlogom neupućivanja vojne pomoći bosanskohercegovačkih Srba zapadnoj Slavoniji.[1160]

Ideja o žrtvovanju zapadne Slavonije (a zatim kroz određeno razdoblje i istočne Slavonije i Baranje) za opstanak zapadnog dijela Krajine pojavila se i u Planu Z-4. Teorije prema kojima je zapadna Slavonija predana Hrvatskoj sukladno dogovoru Miloševića i Tuđmana, koji je zatim proveo u djelo premijer RSK Borisav Mikelić, pojavile su se u srpskim medijima neposredno nakon početka „Bljeska“, a u početku ih najglasnije iznosili

[1159] HMDCDR, Vlada RSK, kut. 16, Magnetofonski snimak sa 27. sjednice Vlade RSK održane 16. 12. 1994. u Kninu (transkript); Digitalna zbirka dokumenata, inv. br. DVD 3301, RSK, Srpska demokratska stranka srpskih zemalja, Opštinski odbor Pakrac, 21/94, 3. jula 1994.
[1160] K. NOVAKOVIĆ, *Srpska Krajina*, 344., 455.

pojedini pripadnici srbijanske opozicije (Šešelj) i služile su dobrim dijelom u dnevno-političke obračune pozicije i opozicije u Srbiji. S druge strane, u Krajini su daleko glasnije bile optužbe za izdaju protiv Mikelića i služile su opet za obračunavanje i borbu za vlast različitih političkih opcija u Krajini. Stoga, može se zaključiti da je jedan dio srbijanske javnost „pad“ zapadne Slavonije pokušavao objasniti dogovorom, s jedne strane hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana a sa druge, predsjednika RS Radovana Karadžića, odnosno predsjednika Srbije Slobodana Miloševića, iako su, u sklopu tadašnjih političkih okolnosti, sukoba Karadžića i Miloševića, ove dvije teze, u potpunosti kontradiktorne a negirali su ih i predsjednik RSK Milan Martić, lider zapadnoslavonskih Srba Veljko Džakula te glavni hrvatski pregovarač sa Slobodanom Miloševićem, Hrvoje Šarinić.[1161]

Hrvatska je plan o oslobađanju okupiranih područja pripremila već u prosincu 1994., a početak moguće provedbe ovisio je o neuspjehu provedbe mirne reintegracije. Oslobađanje okupiranog dijela zapadne Slavonije bilo je neminovno, a toga su bili svjesni i pobunjeni Srbi, iz čije je dokumentacije razvidno da se napad na zapadnu Slavoniju očekuje nakon svake veće akcije hrvatske vojske, ili čak i mimo njih. Prije početka operacije „Bljesak“ Srbi su imali pouzdane informacije o grupiranju velikog broja hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji, obaviješteni su da će hrvatske snage krenuti u akciju ukoliko autocesta neće biti otvorena, a vrlo jasno su upozoreni i od strane UNCRO-a o hrvatskim namjerama, međutim, izostala je bilo kakva odlučnija odluka i potez političkih i vojnih vlasti s ciljem obrane ovog područja, dok stanovništvo i vojska u zapadnoj Slavoniji kreću s iseljavanjem u Republiku Srpsku. Može se zaključiti da hijerarhijski čitava vojna i politička struktura vlasti RSK, od najviših do najnižih razina, nema ozbiljnu i odlučnu namjeru, ali nema niti mogućnosti očuvati zapadnu Slavoniju dijelom RSK. Ovakva situacija posljedica je niza čimbenika i procesa koji su se odvijali tijekom četiri godine postojanja RSK, no većina uzroka u konačnici leži u katastrofalnoj gospodarskoj situaciji i teškom životu stanovništva, koja je pak bili posljedica nemogućnosti pobunjenih Srba da od okupiranog hrvatskog teritorija ustroje funkcionalnu.

Usprkos svemu tome, radikalna srpska politika ignorirala je stanje u Krajini i odbijala je bilo kakve pregovore sa hrvatskim vlastima o političkom rješenju krajinskog pitanja. U konačnici može se zaključiti da je, uza sve strahote koje rat u Hrvatskoj prouzročio njezinim stanovnicima svih nacionalnosti, srpsko stanovništvo u Hrvatskoj jedna od najvećih žrtava srpske pobune i agresije 1990.-1995. godine. U čitavoj Slavoniji broj stanovnika se u ratnome

[1161] „Poštedio sam Zagreb“, *Vjesnik*, 7. 6. 1995.; Sanja MODRIĆ, „Ako nas ovdje ne žele onda je bolje da idemo“, *Novi list*, 13. 5. 1995.; „Pobijedili smo unatoč svemu i svima“, *Večernji list,* 29. i 30. 5. 1995.

razdoblju smanjio za 86.132 stanovnika, od čega najviše srpskog stanovništva. Broj pripadnika ove nacionalnosti pao je sa prijeratnih 17,1% na 8,8% od ukupnog broja stanovnika u Slavoniji ili sa 167.094 na 78.085 ljudi. Međutim, pri tome je uočljiva velika razlika u odnosu broja srpskog stanovništva 1991. i 2001. godine između zapadnog dijela Slavonije i istočne Slavonije, Baranje i Srijema a razlika je rezultat različitog način na koji su ova područja vraćena u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske. Usporedimo li, na temelju današnjeg upravno-teritorijalnog ustroja Hrvatske, prijeratne i poslijeratne podatke, od pet slavonskih županija, odnosno Vukovarsko-srijemske, Osječko-baranjske, Brodsko-posavske, Požeško-slavonske i Virovitičko-podravske županije, 1991. godine najveći postotak srpskog stanovništva živio je u zapadnoslavonskim županijama, odnosno u Virovitičko-podravskoj i Požeško-slavonsko županiji u kojima je srpsko stanovništvo prema popisu stanovništva iz 1991. godine činilo 20,9 odnosno 22,7 posto od ukupnog broja stanovnika, dok je u Brodsko-posavskoj županiji broj Srba bio nešto manji, i iznosio je 11,4 posto ukupnog stanovništva. Prvi poslijeratni popis stanovništva ukazuje da je upravo u zapadnoslavonskim županijama došlo do najvećeg smanjenja broja srpskog stanovništva te je on prema popisu iz 2001. godine u Virovitičko-podravskoj županiji smanjen na 7,1 posto, u Požeško-slavonskoj županiji na 6,5 posto a u Brodsko-posavskoj županiji na 3,0 posto. Ukupno je u sve tri županije broj Srba smanjen sa 64.434 na 17.575.[1162]

S druge strane u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji 1991. godine Srbi su činili 15,6 odnosno 19,7 posto ukupnog stanovništva, a nakon provedbe mirne reintegracije okupiranih dijelova istočne Slavonije, Baranje i Srijema, koja je dogovorena Erdutskim sporazumom potpisanim 12. studenoga 1995. te službeno završena 15. siječnja 1998. godine, 2001. godine u Osječko-baranjskoj županiji broj srpskog stanovništva iznosio je 8,7 posto a u Vukovarsko-srijemskoj 15,5 posto.[1163] Pri tome je važno uzeti u obzir da je znatan broj Srba nakon operacije „Bljesak“ a zatim i „Oluja“, napustivši oslobođena područja, doselio u istočnu Slavoniju, Baranju i Srijem.

Prema današnjem upravno-teritorijalnom ustroju Hrvatske, 1991. u Slavoniji je u sedam općina broj srpske populacije prelazio 75%; od toga su dvije u zapadnoj Slavoniji – općine Voćin i Okučani, sa 78,6, odnosno 83,6 posto srpskog stanovništva. Usporedimo li podatke iz 1991. godine sa popisom stanovništva 2001. godine, broj srpskog stanovništva u općinama Voćin i Okučani iznosio je 13,0, odnosno 21,5 posto, dok se postotak srpskog

[1162] Ivan LAJIĆ, Mario BARA, „Uticaj rata u Hrvatskoj 1991.-1995. na promenu udela Srba u nacionalnom sastavu stanovništva Slavonije“, *Stanovništvo*, br. 48/1, 2010., 57., 58.
[1163] A. NAZOR, *Velikosrpska agresija*, 174.

stanovništva u ostalih pet općina koje su 1991. imale iznad 75 posto srpskog stanovništva a nalaze se u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji, povećao.[1164]

Bitno je također napomenuti da je znatan, no dosad neutvrđen broj Srba, napustio zapadnu Slavoniju krajem 1991. godine te da je u razdoblju okupacije dijela zapadne Slavonije 1992.-1995. konstantno bio prisutan depopulacijski proces, posebice u pakračkom dijelu okupiranog područja. Stoga smanjenje broja Srba u zapadnoj Slavoniji nije moguće vezati samo uz operaciju „Bljesak“, nego uz čitavo ratno razdoblje 1991.-1995. godine. No, svakako, navedeni podatci svjedoče o svim zabludama i krivoj politici čelništva pobunjenih Srba, čija je u konačnici žrtva srpsko stanovništvo u Hrvatskoj.

[1164] I. LAJIĆ, M. BARA, „Uticaj“, 61., 66.

11. ZAKLJUČAK

Projekt „Svi Srbi u jednoj državi“, kojem je na čelu stajala srbijanska politička, intelektualna, vojna i crkvena elita, uspio je mobilizirati znatan dio srpskog stanovništva u Hrvatskoj. Lika i Sjeverna Dalmacija, dijelom zbog znatnog broja srpskog stanovništva na tome području, ubrzo postaje sjedište srpske pobune, čiji je tijek i razvoj uglavnom bio dirigiran iz Beograda. Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji započinje gotovo sinkrono sa pobunom na području sjeverne Dalmacije i Like. Inicijativa za ustrojavanje administrativno-teritorijalne jedinice sa većinskim srpskim stanovništvom na ovom području pojavila se već u travnju 1990., dakle prije nego što su u Hrvatskoj održani višestranački izbori. U ljeto 1990. kreće osnivanje stranačke mreže SDS-a u zapadnoj Slavoniji, nakon čega započinje aktivno organiziranje srpskog pokreta na tom području. SDS nije sudjelovao u radu općinskih tijela vlasti, no u kolovozu 1990. osnovan je Regionalni odbora SDS-a Slavonije i Baranje, koji aktivno radi na političkom organiziranju zapadnoslavonskih Srba, te SDS ubrzo postaje svojevrsna paralelna vlast, koja je, preko srpskih odbornika, koji su u općinska tijela izabrani kao predstavnici SKH-SDP-a, imala utjecaja i na rad lokanih tijela vlasti u zapadnoj Slavoniji. Svoj je utjecaj SDS krajem veljače 1991. iskoristio za donošenje odluke o pristupanju pakračke općine SAO Krajini i stavljanje pakračke policije pod nadležnost milicije pobunjenih Srba, nastale odmetanjem dijela policijskih postaja od hrvatske vlasti. Nakon toga su početkom ožujka uslijedili „pakrački događaji“, koji su rezultirali prvom razmjenom vatre između snaga JNA i hrvatske policije u Domovinskom ratu. Srpski pokret u zapadnoj Slavoniji bio je dijelom šireg pokreta, planiranog i koordiniranog u Beogradu, što, između ostalog, dokazuju i kontakti jednog od čelnika zapadnoslavonskih Srba, Veljka Džakule, sa Slobodanom Miloševićem i upute koje je isti primao od Miloševića u vezi ponašanja prema hrvatskoj policiji i provođenju referenduma o pripajanju SAO Krajine Republici Srbiji.

Pripreme za oružanu pobunu u zapadnoj Slavoniji započinju nakon „pakračkih događaja“, od kada pojedinci rade na naoružavanju i vojnoj obuci dijela srpskog stanovništva a od srpnja 1991., početkom otvorenih sukoba pobunjenih Srba i JNA sa hrvatskim snagama na području cijele Hrvatske, intenziviraju se pripreme za rat na ovom području. Prema ratnim planovima JNA, Hrvatska je trebala biti ispresijecana na pravcima Gradiška – Virovitica; Bihać – Karlovac – Zagreb; Knin – Zadar, i Mostar – Split. Snage pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji se „masovnim ustankom“ uključuju se u provedbu vojnih planova Beograda sredinom kolovoza 1991., međutim nakon početnih uspjeha, zajedničke snage JNA

i lokalnih srpskih oružanih formacija doživjele su neuspjeh u okupiranju planiranog područja buduće srpske paradržave na ovom području.

Istovremeno sa početkom oružane pobune, proglašava se SAO Zapadna Slavonija te se osnivaju i tijela vlasti pobunjenih Srba u zapadnoj Slavoniji. Osnivanjem RSK u prosincu 1991., zapadna Slavonija postaje jedna od njezine tri teritorijalne jedinice, pod nazivom Srpska oblast Zapadna Slavonija. Uspješne operacije hrvatskih snaga u zapadnoj Slavoniji krajem 1991. drastično su smanjile područje pod srpskom okupacijom u ovom dijelu Hrvatske, te osnova političkog programa čelnika zapadnoslavonskih Srba postaje proširenje granica Srpske oblasti Zapadna Slavonija. Proširenje granica planiralo se provesti masovnim povratkom srpskog stanovništva, koje je krajem 1991. iselilo sa iz zapadne Slavonije, na područje pod zaštitom UN-a u zapadnoj Slavoniji, kao i u susjedna područja. Srpske vlasti su na taj način mislile prisiliti predstavnike UN-a na reviziju Vanceovog plana i proširenje područja pod zaštitom UN-a u zapadnoj Slavoniji, te zatim, sukladno situaciji u ostalim dijelovima Krajine, gdje su se granice područja pod zaštitom UN-a uglavnom poklapale sa granicama područja pod srpskom kontrolom, podvesti i ovo područje pod srpsku vlast. Jedan od preduvjeta za provedbu ove zamisli bila je suradnja sa UN-om, te su stoga određeni segmenti Vanceovog plana doista u većoj mjeri implementirani u zapadnoj Slavoniji nego u ostalim dijelovima Krajine, no čelnici okupiranog područja zapadne Slavonije angažirali su se na provedbi Plana samo u onim segmentima i u onoj mjeri koliko je to išlo u korist srpske strane. Primjerice, srpske vlasti, u sklopu provedbe programa proširenja granica zapadnoslavonske srpske oblasti, od predstavnika UN-a su tražile povratak srpskog izbjeglog stanovništva, međutim, istovremeno nisu dopuštale povratak Hrvata koje su srpske snage prognale 1991. godine.

Jugoslavenske vlasti angažirale su se, doduše neuspješno, preko institucije Državnog komiteta za saradnju sa predstavnicima UN-a, na revidiranju granica UNPA Zapad, a težnje zapadnoslavonskih čelnika u početnom su razdoblju načelno podržavale i krajinske vlasti u Kninu. Međutim, iz nekoliko razloga ova je politika ubrzo izgubila naklonost Knina, te stoga u konačnici dovela do smjene vodstva zapadnoslavonske oblasti. Prvenstveno, čelnici pobunjenih Srba strahovali su da će program povratka srpskog stanovništva u dio zapadne Slavonije pod hrvatskom vlašću potaknuti i povratak Hrvata na područje cijele Krajine, što je bilo protivno planovima pobunjenih Srba, iako je predstavljalo jednu od osnovnih odrednica Vanceovog plana, koji su krajinski Srbi prihvatili početkom 1992. godine. Uz to, kako je vrijeme teklo, problem neosvojenog teritorija u zapadnoj Slavoniji, koji nikada nije bio dijelom RSK, gubio je važnost u odnosu na područja koja su hrvatske snage u nekoliko vojnih

operacija uspjele otrgnuti iz srpske vlasti. Tijekom 1993. i 1994. godine, u fokusu pažnje Knina bio je povratak izgubljenih područja Miljevačkog platoa, masleničkog i peručkog područja i Medačkog džepa, te je u pregovorima sa hrvatskom stranom, kao i u zahtjevima upućenim predstavnicima UN-a i ostalim međunarodnim čimbenicima, osnovni zahtjev kninskih vlasti bio povratak ovih područja pod srpsku kontrolu. Novi su čelnici civilnih i vojnih vlasti Srpske oblasti Zapadna Slavonija doduše zagovarali istu politiku kao i njihovi prethodnici - proširenje granica, međutim metodologija postizanja ovog cilja, koja je uključivala i zaoštravanje odnosa sa UNPROFOR-om i hrvatskom stranom, bila je više u skladu sa političkim djelovanjem Knina.

U početnom su razdoblju krajinske vlasti, još pod dojmom uspješnih vojnih osvajanja trećine hrvatskog teritorija, odbijale pregovore s hrvatskom stranom, što se ogledalo i u osudi potpisnika „Daruvarskog sporazum“. Međutim, nešto više od godinu dana kasnije, suočen s političkim pritiskom čimbenika koji su *de facto* omogućili stvaranje (Srbije, odnosno Miloševića) i zatim postojanje RSK (međunarodne zajednice, odnosno Ujedinjenih naroda), Knin prihvaća pregovore sa Hrvatskom. Suočen sa gospodarskim sankcijama nametnutim od međunarodne zajednice, Milošević je početkom 1994. godine na ključne pozicije u Krajini doveo osobe koje su trebale provoditi njegovu politiku pregovora s Hrvatskom, i time olakšati međunarodni položaj Srbije. Krajinske vlasti prihvatile su pregovore, no pritom čvrsto odbijajući ikakvu mogućnost političkog dogovora koji bi doveo u pitanje „državnost“ RSK, te su pregovori od samog početka bili osuđeni na neuspjeh u mirnom okončanju rata u Hrvatskoj. Zapadna Slavonija, zbog svojeg zemljopisnog položaja koji je uvjetovao da ovim područjem prolaze važni komunikacijski pravci, ponovno dobiva na važnosti tijekom pregovora o normalizaciji odnosa između krajinskih Srba i hrvatskih vlasti, te zatim provedbe Gospodarskog sporazuma, potpisanog početkom prosinca 1994. godine. Stoga prikaz provedbe Gospodarskog sporazuma na zapadnoslavonskom području ujedno daje i obilje informacija o pokušajima normalizacije odnosa, kao i njezinim stvarnim mogućnostima i ograničenjima. Prikaz pregovora, te zatim provedbe procesa normalizacije u zapadnoj Slavoniji, svjedoči kako je ovaj politički program načelno prihvaćen u Kninu, međutim, protivile su mu se gotovo sve političke snage u Krajini, a posebice lokalne vlasti, koje su gospodarskom povezivanju Krajine sa Hrvatskom vidjele početak kraja RSK.

Uz pomoć JNA, pobunjeni Srbi su uspjeli 1991. okupirati velik dio Hrvatske, no nakon toga, projekt stvaranja srpske države nije daleko dospio. Krajinski Srbi nakon prestanka oružanih sukoba nisu uspjeli izgraditi organiziranu državnu zajednicu koja će njezinim stanovnicima osigurati osnovne preduvjete za normalan život. Zapadna Slavonija u

tom je pogledu bila u težoj poziciji od ostalih krajeva pod srpskom vlašću; teritorijalno izolirana i sa tri strane okružena slobodnim hrvatskim područjem, od početka je smatrana najosjetljivijim dijelom Krajine. Uz to, malen dio zapadne Slavonije koji je ostao pod srpskom okupacijom, uslijed nefunkcioniranja državnih tijela u Kninu, bio je prepušten sebi i svojim vrlo ograničenim mogućnostima u revitalizaciji gospodarstva te uspostavi tijela državne vlasti. Pri ponovnom pokretanju rada lokalnih tijela vlasti, javnih ustanova i socijalnih službi početkom 1992. godine, zapadnoslavonski Srbi gotovo da nisu imali nikakvu pomoć kod republičkih vlasti u Kninu, a situacija nije bila puno bolja niti kasnijih godina. U fokusu Knina bilo je organiziranje milicije i Teritorijalne obrane, odnosno nešto kasnije Srpske vojske Krajine, no uspostava ostalih segmenata državnog sustava, dijelom zbog financijskim mogućnosti, bila je u drugom planu, što se u konačnici se pokazalo i jednim od ključnih pogrešaka krajinskih Srba. Osim toga, Krajini je nedostajalo svih potrebnih resursa za izgradnju funkcionalne državne zajednice, prvenstveno financijskih sredstava, koja su najvećim dijelom stizala iz SRJ, no tijekom godina sve je veći problem predstavljao i nedostatak stručnih i obrazovanih kadrova, koji su zbog teških životnih uvjeta iseljavali iz Krajine. Iako je situacija u zapadnoj Slavoniji bila nešto teža nego u ostalim dijelovima Krajine, prikaz rada državnih tijela uprave, policijskog aparata i sudstva, sustava javnih institucija, državne privrede i privatnog poduzetništva na ovom području svjedoči kako Krajina nikad nije zaživjela kao stvarna država.

U konačnici, može se zaključiti da je glede odnosa prema Hrvatskoj i snagama UN-a okupirani dio zapadne Slavonije uvijek bio jedan korak ispred ostatka Krajine. To, međutim, nije bila posljedica dalekovidnosti tamošnjih političara, nego rezultat teške pozicije u kojoj se, uslijed neuspjeha koje su srpske snage doživjele u zapadnoj Slavoniji 1991. godine, nalazilo ovo područje. Ograničena na malen, u svakom pogledu nedovoljan teritorij, zapadna Slavonija se prije suočila sa teškoćama kojih će Krajina tek postati svjesna tijekom sljedećih godina. Stoga pregovori srpskih čelnika u zapadnoj Slavoniji sa hrvatskim vlastima, koji su početkom 1993. doživjeli osudu, godinu dana kasnije postaju službena politika Knina. „Daruvarskim sporazumom“ pokušala se dogovoriti normalizacija odnosa i gospodarska suradnja sa slobodnim dijelom Hrvatske, koja će krajem 1994. godine u Krajini biti prihvaćena u obliku Gospodarskog sporazuma. Jednako tako, nakon neuspjeha u pregovorima i postizanju mirne reintegracije, pobunjeni će se Srbi u zapadnoj Slavoniji nekoliko mjeseci ranije nego zapadni dio Krajine, suočiti sa tijekom nekoliko godina ojačalom Hrvatskom vojskom i krajem svoje vladavine na području hrvatske države. U konačnici, može se zaključiti da je „pad“ zapadne Slavonije pod srpskom vlašću započeo krajem 1991. godine.

Malen dio okupiranog područja nije imao mogućnosti dugoročno opstati u granicama koje su „zamrznute“ potpisivanjem Sarajevskog primirja, a s druge strane, krajinske vlasti nisu poduzimala dovoljno kako bi se ovo područje čvršće povezale sa ostalim dijelovima Krajine, kao što nije učinjeno puno niti za vojno jačanje zapadne Slavonije. Krajina je gotovo četiri godine provela u očekivanju da Hrvatska nastavi sa oslobađanjem zapadne Slavonije, koje je prekinuto stupanjem na snagu Sarajevskog primirja.

12. IZVORI I LITERATURA

12.1. Izvori

12.1.1. Neobjavljeni izvori

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata
fondovi i zbirke:
1. Digitalna zbirka dokumenata
2. Glavni štab Srpske vojske Krajine
3. Kabinet predsjednika Republike Srpske Krajine
4. Ministarstvo informisanja Republike Srpske Krajine
5. Ministarstvo odbrane Republike Srpske Krajine
6. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske Krajine
7. Okružni zatvor Knin
8. Općina Okučani
9. Općine Daruvar i Grubišno Polje
10. Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području Republike Hrvatske
11. Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području Republike Hrvatske, UNPROFOR
12. Političke stranke Republike Srpske Krajine
13. Sekretarijat unutrašnjih poslova Knin
14. Sekretarijat unutrašnjih poslova Okučani
15. Skupština općine Pakrac
16. Skupština Republike Srpske Krajine
17. Štab Teritorijalne obrane Zapadne Slavonije
18. Vlada Republike Srpske Krajine
19. Zbirka gradiva o Domovinskom ratu prikupljena iz privatnih izvora
20. Zonski štab Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija
21. 98. pješadijska brigada 18. korpusa

Državni arhiv u Slavonskom Brodu
fond

1. Srpska oblast Zapadna Slavonija, Oblasno vijeće

UNDOC – *United Nations Documentation Centre* – Dokumentacijski centar Ujedinjenih naroda, *http://www.un.org./documents/UN*, pristup ostvaren 12. travnja 2011.

12. 1. 2. Objavljeni izvori

1.Balkanski ugovorni odnosi 1876.-1996., *Dvostrani i višestrani međunarodni ugovori i drugi diplomatski akti o državnim granicama, političkoj i vojnoj saradnji, verskim i etničkim manjinama*, tom III, (pr. Momir STOJKOVIĆ), JP Službeni list SRJ, SJU RTJ «Međunarodna politika», Beograd 1999.

2.Dokumenti o državnosti Republike Hrvatske (od prvih višestranačkih izbora 1990. do međunarodnog priznanja 1992.), (ur. Anđelko MILARDOVIĆ), Zagreb 1992.

3. Ministarstvo informiranja Republike Hrvatske, *Dossier: Knin, veljača 1990./veljača 1991.*, Zagreb 1991.

4. Fond za humanitarno pravo, *Haški Tribunal VII/28, Suđenje Slobodanu Miloševiću*, Publikum, Beograd 2006.

5. Borisav JOVIĆ, *Poslednji dani SFRJ*, *Izvodi iz dnevnika,* Izdavač Borisav Jović, Beograd 1996.

6.Nikola KOLJEVIĆ, *Stvaranje Republike Srpske: dnevnik 1993.-1995.*, tom I i II, Službeni glasnik, Službeni glasnik Republike Srpske, Beograd 2008.

7. *Kronologija rata: Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH)*, (ur. Miroslav KRMPOTIĆ), Hrvatski informativni centar, Zagreb 1998.

8. Republika Hrvatska, Republički zavod za statistiku, *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima*, Zagreb 1992.

9. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti - Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (1990.-1991.),* knj. 1, (ur. Mate RUPIĆ), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb 2007.

10. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*, knj. 2, (ur. Mate RUPIĆ), Hrvatski

memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod 2007.
11. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti –Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (siječanj-lipanj 1992.)*, knj. 3, (ur. Mate RUPIĆ), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, veljača 2008.
12. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1992.)*, knj. 4, (ur. Mate RUPIĆ), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski veljača 2008.
13. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti - Dokumenti vojne provenijencije "Republike Srpske Krajine" (srpanj-prosinac 1992.)*, knj. 5, (ur. Mate RUPIĆ), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb ožujak 2009.
14. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1992.)*, knj. 6, (ur. Mate RUPIĆ), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod, ožujak 2009.
15. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti - Dokumenti vojne provenijencije "Republike Srpske Krajine" (siječanj-lipanj 1993.)*, knj.7, (ur. Mate RUPIĆ, Ilija VUČUR), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb prosinac 2009.
16. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1993.)*, knj. 8, (ur. Mate RUPIĆ, Janja SEKULA), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod, veljača 2010.
17. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti vojne provenijencije Republike Srpske Krajine (srpanj-prosinac 1993.)*, knj. 9, (ur. Mate RUPIĆ, Josipa MARAS KRALJEVIĆ), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata Zagreb, prosinac 2010.
18. *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti - Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1993.)*, knj. 10, (ur. Mate RUPIĆ, Slaven RUŽIĆ), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski

institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod, Zagreb 2010.
19. Miroslav TUĐMAN, *Istina i Bosni i Hercegovini: dokumenti 1991.-1995.*, Slovo M, Zagreb 2005.
20. *Ujedinjeni narodi – Rezolucije o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR*, (ur. Anđelko MILARDOVIĆ), Pan Liber, Osijek 1995.
21. *Uspon i pad Republike Srpske Krajine – dokumenti*, (prir. Davor PAUKOVIĆ), Centar za politološka istraživanja, Zagreb, 2005.

12.2. Novine

Bjelovarski list (Bjelovar), Borba (Beograd), *Feral Tribune* (Split), *Globus* (Zagreb), *Grubišnopoljski list* (Grubišno Polje), *Naša zemlja* (Okučani), *Novi list* (Rijeka), *Novljanski vjesnik* (Novska), *Pakrački vjesnik* (Pakrac), *Pakračke novosti* (Stara Gradiška), *Panorama* (Zagreb), *Politika* (Beograd), *Požeški list* (Slavonska Požega), *Puls glasa srpskog* (Banja Luka), *Slobodna Dalmacija* (Split), *Službeni vjesnik općine Pakrac* (Pakrac), *Službeni glasnik Republike Srpske Krajine* (Knin), *Srpski glas* (Banja Luka), *Večernji list* (Zagreb), *Virovitički list* (Virovitica) te *Vjesnik* (Zagreb), *Vojska Krajine* (Knin) .

12.3. Literatura

12.3.1. Knjige

1. Nikica BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2005.
2. Bijela knjiga Vlade Republike Hrvatske o suradnji sa međunarodnim sudom za kazneno gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije od godine 1991., Savjet za suradnju s Međunarodnim sudom pravde i Međunarodnim kaznenim sudom, Zagreb rujan 1999.
3. Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb 1999.
4. Janko BOBETKO, *Sve moje bitke*, Vlastita naklada, Zagreb 1996.

5. Slavko DEGORICIJA, *Nije bilo uzalud*, ITG d.o.o. za izdavačku, grafičku i tiskarsku djelatnost, Zagreb 2008.

6. Antun ERJAVEC, *Pakrac i Lipik uoči rata 1991. godine. Prvi pucnji u Hrvatsku*, Poglavarstvo grada Pakraca, Pakrac 2001.

7. Florence HARTMANN, *Milošević-dijagonala luđaka*, Nakladni zavod Globus, Rijeka/Zagreb 2002.

8. Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Odjel aktivizma, *Izvještaj vojno-redarstvena akcija „Bljesak", III. Dio, bivši UN Sektor Zapad*, Zagreb 30. svibnja 2002.

9. Nikola IVKANEC, *Moja sjećanja Domovinski rat 91.-95. Glina, Daruvar, Pakrac*, Grad Čazma, Grad Daruvar, Grad Pakrac, Čazma, Daruvar, Pakrac 2006.

10. Drago KOVAČEVIĆ, *Kavez - Krajina u dogovorenom ratu*, Srpski demokratski forum, Beograd 2003.

11. *1. hrvatski gardijski zdrug*, (gl. urednik Josip LUCIĆ), Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer Oružanih snaga Republike Hrvatske, Zagreb 2011.

12. Davor MARIJAN, *Graničari - prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske*, Hrvatski institut za povijest-Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod 2008.

13. Davor MARIJAN *Novska u Domovinskom ratu*, HVIDRA Novska, Novska 2009.,

14. Davor MARIJAN, *Oluja*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb rujan 2007.

15. Davor MARIJAN, *Slom Titove armije. JNA i raspad Jugoslavije 1987.-1992.*, Golden marketing- Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2008.

16. Anđelko MIJATOVIĆ, *Otkos -10*, Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Republike Hrvatske, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb 2011.

17. Ivica MIŠKULIN, *Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija 1991.-1995.*, doktorska disertacija obranjena 2009. na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu

18. Ante NAZOR, *Počeci suvremene hrvatske države (kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske: od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.)*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb 2007.

19. *Specijalna policija MUP-a RH u oslobodilačkoj operaciji „Oluja" 1995. (Prilozi)*, (ur. Ante NAZOR), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb kolovoz 2008.

20. Ante NAZOR, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990.-ih*, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb 2011.
21. *Zapovjedni vrh JNA (siječanj 1990. - svibanj 1992.)*, ur. Ante NAZOR, Ivan BRIGOVIĆ, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb 2010.
22. Mario NOBILO, *Hrvatski feniks. Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990.-1997.*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2000.
23. Kosta NOVAKOVIĆ, *Srpska Krajina (usponi – padovi – uzdizanja)*, Srpsko kulturno društvo Zora, Beograd – Knin, 2009.
24. Mile PASPALJ, *Album iz Krajine*, Javnost-Sarajevo, Sarajevo 1996.
25. Šimun PENAVA, *Davor – humani centar svijeta: progon Hrvata i Muslimana s banjalučkog područja 1995.*, knj.1, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod 2004.
26. Ilija PETROVIĆ, *Slavonija, Baranja i zapadni Srem, Od vijeća do republike*, Cvetnik, Novi Sad, 1996.
27. Ilija PETROVIĆ, *Srpsko nacionalno vijeće Slavonije, Baranje i zapadnog Srema*, Cvetnik, Novi Sad, 1994.
28. *Činjenice o zapadnoj Slavoniji*, (ur. Marko PRIJIĆ, Jovica PRODANOVIĆ), Regionalno udruženje Srba Zapadne Slavonije, Pakrac 1992.
29. *Dr. Šreter, Svjedočanstva*, (ur. Božidar PROSENJAK), Zaklada „Dr. Ivan Šreter“, Zagreb 2005.
30. Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006.
31. Sabrina P. RAMET: *Tri Jugoslavije, Izgradnja države i izazov legitimacije 1918.- 2005.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2009.
32. Jakša RAGUŽ, *Ratni put 151. samoborske brigade HV*, Udruga branitelja 151. Samoborske brigade, Samobor 2006.
33. Adalbert REBIĆ, *Sve moje izbjeglice*, Novelti millenium, Zagreb 2012.
34. Franjo SAMARDŽIĆ, *Novogradiške ratne godine 1990.-1991.*, PRESS i NG, Nova Gradiška, 1994.
35. Franjo SAMARDŽIĆ, *Novogradiške ratne godine 1991.-1992.*, Izdavač Franjo Samardžić, Nova Gradiška 1995.
36. Milislav SEKULIĆ, *Knin je pao u Beogradu*, Bad Vilbel 2001.
37. Laura SILBER i Allan LITTLE: *Smrt Jugoslavije*, Rijeka - Opatija 1996.,

38. Novica SIMIĆ, *Operacija Koridor-92*, Boračka organizacija RS, Banja Luka 2011.
39. Rudi STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli*, Sveučilišna tiskara, Zagreb, 1996.
40. Hrvoje ŠARINIĆ, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem 1993.-95.(98)*, Globus International, Zagreb 1999.
41. Veljko KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, Politika (izdavačka djelatnost), Beograd 1993.
42. Jerko ZOVAK, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*, Posavska Hrvatska d.o.o., Grad Slavonski Brod, Slavonski Brod 2009.
43. Ozren ŽUNEC, *Goli život - Socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*, Demetra, Zagreb 2007.
44. *Ratni zločini srpskih vojnih i paravojnih postrojbi u zapadnoj Slavoniji i Banovini 1991.-1995.*, CPD Sisak, Sisak 1997.

12.3.2. Rasprave i članci

1. Nikica BARIĆ, „Djelovanje Vlade Srpske autonomne oblasti Krajine tijekom 1991.“, *Časopis za suvremenu povijest*, 40/2008., br. 1.
2. Nikica BARIĆ, „Srpska radikalna stranka u Republici Srpskoj Krajini, 1992.-1995. (s naglaskom na Slavoniju i Baranju), *Scrinia Slavonica*, br. 10/2010.
3. Mladen BARAĆ, „Ustroj i djelovanje pravosuđa Republike Srpske Krajine na području zapadne Slavonije 1992.-1995.“, *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.; Nositelji, institucije, posljedice* (ur. Ivica MIŠKULIN, Mladen BARAĆ), Slavonski Brod – Zagreb 2012.
4. Julija BARUNČIĆ PLETIKOSIĆ, Željka KRIŽE GRAČANIN, „Ustroj i djelovanje 18. korpusa Srpske vojske Krajine“, *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.; Nositelji, institucije, posljedice* (ur. Ivica MIŠKULIN, Mladen BARAĆ), Slavonski Brod – Zagreb 2012.
5. Albert BING, „Hrvatska u međunarodnoj zajednici“, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, (ur. Dražen BUDIŠA), Hrvatski institut za povijest, Školska knjiga, Zagreb 2006.
6. Ivan BRIGOVIĆ, „Osvrt na operaciju 'Bljesak' u dokumentima Republike Srpske Krajine“, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 41/2009, br.1.

7. Norman CIGAR, „Srpski ratni napor i okončanje rata“, *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991.-1995.*

8.Ivan CRKVENČIĆ, Zlatko PEPEONIK, „Zapadna Slavonija – razvoj narodnosnog sastava“, *Društvena istraživanja*, Zagreb, II/1993., br. 2-3.

8. Vladimir FILIPOVIĆ, „Kanadska brigada 'Princeza Patricija' u zapadnoj Slavoniji 1992.-1993., pripreme, djelovanje poteškoće“, *Polemos*, 11/2008.

9. Nikolina GOTAL, Biserka LUKAN, Ana Marija VOJKOVIĆ, Marija ŽUŽUL, „Doprinos MUP-a RH pobijedi Hrvatske u Domovinskom ratu (memoarsko gradivo o sudjelovanju hrvatske policije u obrani i oslobađanju Republike Hrvatske), *Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb 2011.

10. Jovan ILIĆ, „Geografski i geopolitički položaj Republike Srpske Krajine“, *Republika Srpska Krajina*, ur. Zoran KALIČANIN, Srpsko kulturno društvo „Sava Mrkalj“, Srpsko kulturno društvo „Zora“, Knin – Beograd 1996.

11. Ivan LAJIĆ, Mario BARA, „Uticaj rata u Hrvatskoj 1991.-1995. na promenu udela Srba u nacionalnom sastavu stanovništva Slavonije“, *Stanovništvo*, br. 48/1, 2010.. 57.

12. Davor MARIJAN, „Hrvatsko ratište 1990.-1995.“, *Stvaranje suvremene hrvatske države i Domovinski rat,* (ur. Dražen BUDIŠA), Hrvatski institut za povijest, Školska knjiga, Zagreb 2006.

13. Olivera MILOSAVLJEVIĆ, „Antibirokratska revolucija 1987.-1989.“, *Dijalog povjesničara/istoričara 8*, Zagreb 2004.

14. Ivica MIŠKULIN, „Srpska pobuna u općini Pakrac 1990.-1991.: uzroci nositelji i tijek“, *Scrinia Slavonica*, br. 11/2011.

15. Ante NAZOR, „Pregled stvaranja suvremene hrvatske države i borba za njezinu cjelovitost“, *Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, *Hrvatska policija u Domovinskom ratu*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb 2011.

16. Jakša RAGUŽ, „Operacija 'Mač-1' - primjer vođenja specijalnog rata 'Srpske vojske Krajine' protiv Cazinske krajine 1995.“, *Bošnjačka pismohrana*, 32/33 (2011)

17. Domagoj ŠTEFANČIĆ, „Autocesta – okosnica rata u zapadnoj Slavoniji“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 43, br.1, 2011.

18. Stjepan ŠTERC, Nenad POKOS, Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, *Društvena istraživanja, Časopis za opća društvena pitanja,* 4-5/god. 2 (1993), br. 2-3, ožujak/lipanj 1993.

ŽIVOTOPIS

Janja Sekula rođena je 3. studenoga 1978. u Zagrebu gdje nakon osnovne škole završava IV. jezičnu gimnaziju. Godine 2005. diplomirala je povijest na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu a sljedeće, 2006. godine upisuje doktorski studij povijesti na Hrvatskim studijima. Od 2006. godine zaposlena je u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata na radnom mjestu arhivist. Objavila je nekoliko radova u znanstvenim časopisima i publikacijama a sudjelovala je i na pet znanstvenih skupova (od kojih je jedan međunarodni). Uz posljednjih šest godina suradnik je na zbirkama arhivskog gradiva „Republike Srpske Krajine" koje objavljuje HMDCDR pod naslovom *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - dokumenti*, te je (uz Matu Rupića) urednik jedne od njih (knjige 8.). Također, suradnik je u izradi edicije *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga,* te je autor poglavlja Kronologija XXI. stoljeća koje je objavljeno u dopunskoj, 21. knjizi.

Bibliografija

Znanstveni radovi

„Ustroj i djelovanje Sekretarijata unutrašnjih poslova Okučani", *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990. -1995.: nositelji, institucije, posljedice*, (ur. Ivica MIŠKULIN, Mladen BARAĆ), Slavonski Brod – Zagreb, 2012.

- „O djelovanju Oblasnog vijeća i Narodne skupštine Srpske oblasti Zapadna Slavonija 1991.-1993.", *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990. -1995.: nositelji, institucije, posljedice*, (ur. Ivica MIŠKULIN, Mladen BARAĆ), Slavonski Brod – Zagreb, 2012., suautor Mladen BARAĆ

Pregledni rad

„Prilog proučavanju utvrde Čanjevo", *Cris 4* (2004.), br.4.

Uredništvo

-*Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. Dokumenti – Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1993.)*, knj. 8, (ur. Mate RUPIĆ, Janja SEKULA), Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb – Slavonski Brod, veljača 2010.

Suradništvo

-*Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. - dokumenti*, zbirke dokumenata, Zagreb 2006.-20012.(suradnik na knjigama 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 9., 10., 11. i 12.)

-„Kronologija XXI. stoljeća“ u *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, (ur. Antun VUJIĆ), dopunska knjiga 21., Zagreb 2009.

-„Povijest posjeda Čanjevo“, u *Utvrda Čanjevo – istraživanja 2003.-2007.g.*, (ur. Luka BEKIĆ), Visoko, 2008.

Znanstveni skupovi

IV. kongres hrvatskih povjesničara, održan 1.-5. listopada 2012. u Zagrebu u okviru kojeg je održala izlaganje „*Nastanak i djelovanje civilnih tijela vlasti 'Srpske oblasti Zapadna Slavonija'' (1991. – 1994.)*

Znanstveni skup *„Sjeverna Dalmacija, južna Lika i Krbava u Domovinskom ratu – uzroci i posljedice“*, održan 9. prosinca 2011., u organizaciji Sveučilišta u Zadru, na kojem je zajedno sa Ilijom Vučurom održala izlaganje „Nastanak i ustroj milicijskih snaga pobunjenih Srba u sjevernoj Dalmaciji 1990. i 1991. godine“

Međunarodni znanstveni skup *„Izvještavanje medija o napadu na Dubrovnik i priznanje Hrvatske - 20 godina kasnije“,* održan 1.- 2. listopada 2011., u organizaciji Sveučilišta u Dubrovniku, na kojem je zajedno sa Slavenom Ružićem održala izlaganje pod naslovom „Izvještavanje srpskog dnevnog lista *Politika* o ratnim zbivanjima na području Dubrovnika (1. listopada 1991. – 2. siječnja 1992.)“

III. kongres hrvatskih povjesničara održanom u Supetru 1. - 5. listopada 2008. u okviru kojeg je održala izlaganje *Pregled arhivskog gradiva tzv. RSK u HMDCDR i Državnim arhivima u Republici Hrvatskoj*.

Znanstveno-stručni kongresu “Kalničko prigorje – kulturno-povijesna i prirodna baština” koji je održan 8. listopada 2004. godine u Križevcima na kojem je održala izlaganje *Prilog proučavanju utvrde Čanjevo*.